നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

സദ്ദനീതിപ്പകരണം

ധാതുമാലാ

൧൫. സരവഗ്ഗപഞ്ചകന്തിക സുദ്ധസ്സരധാതു

ഇതോ പരം തു സരതോ, കകാരന്താദിഭേദതോ;
ധാതുയോ ധാതുനിപ്ഫന്ന-രൂപാനി വിവിധാനി ച.

സാട്ഠകഥേ പിടകമ്ഹി, ജിനപാഠേ യഥാബലം;
നയം ഉപപരിക്ഖിത്വാ, സമാസേന കഥേസ്സ'ഹം.

ഇ ഗതിയം. യേസം ധാതൂനം ഗതിഅത്ഥോ, ബുദ്ധിപി തേസം അത്ഥോ. പവത്തിപാപുണാനിപി. തത്ര ഗമനം ദുവിധം കായഗമനം ഞാണഗമനഞ്ച. തേസു **കായഗമനം** നാമ ഇരിയാപഥഗമനം, **ഞാണഗമനം** നാമ ഞാണുപ്പത്തി, തസ്മാ പയോഗാനുരൂപേന ''ഗച്ഛതീ''തി പദസ്സ ''ജാനാതീ''തിപി അത്ഥോ ഭവതി, ''പവത്തതീ''തിപി അത്ഥോ ഭവതി, ''പാപുണാതീ''തിപി അത്ഥോ ഭവതി, ഇരിയാപഥഗമനേന ഗച്ഛതീതിപി അത്ഥോ ഭവതി, ഞാണഗമനേന ഗച്ഛതീതിപി അത്ഥോ ഭവതി. തഥാ ഹി ''സീഘം ഗച്ഛതീ''തിആദീസു ഇരിയാപഥഗമനം ''ഗമന''ന്തി വുച്ചതി. സുന്ദരം നിബ്ബാനം ഗതോ. ''ഗതിമാ''തിആദീസു പന ഞാണഗമനം. ഏവം സബ്ബേസമ്പി ഗത്യത്ഥാനം ധാതൂനം യഥാപയോഗം അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

തസ്സിമാനി രൂപാനി ഭവന്തി - ഇതി, ഏതി, ഉദേതി. കാരിതേ ''ഉദായതീ''തി രൂപം ഭവതി. ഉട്ഠാപേതീതി ഹി അത്ഥോ, ദുകാരോ ആഗമോ. ഉപേതി, സമുപേതി, വേതി, അപേതി, അവേതി, അന്വേതി, സമേതി, അഭിസമേതി, സമയോ, അഭിസമയോ, ഈദി, ഉദി, ഏകോദി, പണ്ഡിതോ, ഇതോ, ഉദിതോ, ഉപേതോ, സമുപേതോ, അന്വിതോ, അപേതോ, സമേതോ, ഏതബ്ബോ, പച്ചേതബ്ബോ, പടിയമാനോ, പടിച്ചോ, ഏന്തോ, അധിപ്പേതോ, അധിപ്പായോ, പച്ചയോ, അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി. ''ഇതാ, ഇത''ന്തിആദിനാ യഥാരഹം ഇത്ഥിനപുംസകവസേനപി. പച്ചേതും, ഉപേതും, സമുപേതും, അന്വേതും, സമേതും, അഭിസമേതും, ഇച്ച, പടിച്ച, സമേച്ച, അഭിസമേച്ച, അപേച്ച, ഉപേച്ച, പടിമുഖം ഇത്വാ, ഇത്വാന, ഉപേത്വാ, ഉപേത്വാന, ഉപേതുന, അഞ്ഞാനിപി ബുദ്ധവചനാനുരൂപതോ യോജേതബ്ബാനി.

ഇതിഇതി ക്രിയാസദ്ദോ, സുത്തന്തേസു ന ദിസ്സതി;
ഇദമേത്ഥ ന വത്തബ്ബം, ദസ്സനായേവ മേ രുതോ.

''ഇതായം കോധരൂപേന'', ഇതി പാളി ഹി ദിസ്സതി;
അങ്ഗുത്തരനികായമ്ഹി, മുനിനാഹച്ച ഭാസിതാ;

വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ **അങ്ഗുത്തരനികായേ** കോധം നിന്ദന്തേന -

“ഇതായം കോധരൂപേന, മച്ചുവേസോ ഗുഹാസയോ;
തം ദമേന സമുച്ഛിന്ദേ, പഞ്ഞാവീരിയേന ദിട്ഠിയാ”തി.

തത്ര **ഇതായ**ന്തി ഇതി അയന്തി ഛേദോ. **ഇതി**ഇതി ച ഗച്ഛതി പവത്തതീതി അത്ഥോ. അയം പനേത്ഥ സുത്തപദത്ഥോ - യോ ദോസോ ലോകേ “കോധോ”തി ലോകിയമഹാജനേന വുച്ചതി, നായം അത്ഥതോ കോധോതി വത്തബ്ബോ. കിന്തി പന വത്തബ്ബോ, ഏസോ ഹി സരീരസങ്ഖാതഗുഹാസയോ മച്ചുരാജാ ഏവ കോധവസേന പമദ്ദന്തോ സത്തസന്താനേ ഗച്ഛതീതി വത്തബ്ബോ. തം ഏവരൂപം “മച്ചുരാജാ”തി വത്തബ്ബം ബഹുനോ ജനസ്സ അനത്ഥകരം കോധം ഹിതകാമോ ദമേന പഞ്ഞായ വീരിയേന ദിട്ഠിയാ ച ഛിന്ദേയ്യാതി.

ഏതീതി ഇമസ്സ പന ആഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. “ഏതീ”തി ഏത്ഥ ഹി **ആ**ഉപസഗ്ഗോ സന്ധികിച്ചേന പടിച്ഛന്നത്താ ന പാകടോ വലാഹകാവത്ഥരിതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ. തഥാ ഹി ഏത്ഥ ആ ഇതി ഏതീതി സന്ധിവിഗ്ഗഹോ ഭവതി, **ആ**കാരസ്സ ച **ഇ**കാരേന പരേന സദ്ധിംയേവ **ഏ**കാരാദേസോ. തസ്മാ “അയം സോ സാരഥീ ഏതി. ഏതു വേസ്സന്തരോ രാജാ”തിആദീസു “ആഗച്ഛതി, ആഗച്ഛതൂ”തിആദിനാ അത്ഥോ കഥേതബ്ബോ. ബ്യാകരണസത്ഥേപി ഹി ആ ഇതി ഏതീതി സന്ധിവിഗ്ഗഹോ ദിസ്സതി, തസ്മാ അയമ്പി നീതി സാധുകം മനസി കാതബ്ബാ. അഥ വാ **ഇതീ**തി രസ്സവസേന വുത്തം പദം ഗമനം ബോധേതി, **ഏതീ**തി വുദ്ധിവസേന വുത്തം പന യഥാപയോഗം ആഗമനാദീനി. മത്താവസേനപി ഹി പദാനി സവിസേസത്ഥാനി ഭവന്തി. തം യഥാ? സാസനേ പബ്ബജിതോ, രട്ഠാ പബ്ബാജിതോതി. സഞ്ഞോഗാസഞ്ഞോഗവസേനപി, തം യഥാ? ഗാമാ നിഗ്ഗച്ഛതി. യസം പോസോ നിഗച്ഛതി, തസ്മാ അയമ്പി നീതി സാധുകം മനസി കാതബ്ബാ. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

ഇ ഗതിയന്തി കഥിതാ, ധാതു വുദ്ധിം ഗതാ യദാ;
തദാ ആഗമനത്ഥസ്സ, വാചികാ പായതോ വസാ.

ഇരിയാപഥത്ഥതോ ഹേ-സാ നിച്ചാഗമവാചികാ;
“അയം സോ സാരഥീ ഏതി”, ഇച്ചാദേത്ഥ നിദസ്സനം.

അനിരിയാപഥത്ഥേന , വത്തനേ ഗമനേപി ച;
ആഗമനേ ച ഹോതീതി, ധീമാ ലക്ഖേയ്യ തം യഥാ.

“പടിച്ച ഫലമേതീ”തി, ഏവമാദീസു വത്തനേ;
വുദ്ധിപ്പത്താ ഇകാരവ്ഹാ, ഏസാ ധാതു പവത്തതി.

“അത്ഥമേന്തമ്ഹി സൂരിയേ, വാളാ” ഇച്ചാദീസു പന;
ഗതേ, “ഏതീതി ഇതീ”തി-ആദിസ്വാഗമനേ സിയാ.

തഥാ ഹി ഈതീതി അനത്ഥായ ഏതി ആഗച്ഛതീതി ഈതി, ഉപദ്ദവോ, ഇതി ആഗമനത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ആഹ ച **സുത്തനിപാതട്ഠകഥായം** “ഏതീതി ഈതി, ആഗന്തുകാനം അകുസലഭാഗീനം ബ്യസനഹേതൂനം ഏതം അധിവചന”ന്തി.

ഇദാനി യഥാരഹം നിപാതാഖ്യാതനാമികപരിയാപന്നാനം **ഇതിഇതോ** സദ്ദാനമത്ഥുദ്ധാരോ വുച്ചതേ - തത്ഥ **ഇതി**സദ്ദോ ഹേതുപരിസമാപനാദിപദത്ഥ

വിപരിയായ പകാരാവധാരണ നിദസ്സനാദിഅനേകത്ഥപ്പഭേദോ. തഥാ ഹേസ "രുപ്പതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ രൂപന്തി വുച്ചതീ"തിആദീസു ഹേതുഅത്ഥേ ദിസ്സതി. "തസ്മാതിഹ മേ ഭിക്ഖവേ ധമ്മദായാദാ ഭവഥ, മാ ആമിസദായാദാ. അത്ഥി മേ തുമ്ഹേസു അനുകമ്പാ, കിന്തി മേ സാവകാ ധമ്മദായാദാ ഭവേയ്യും, നോ ആമിസദായാദാ"തിആദീസു പരിസമാപനേ. "ഇതി വാ ഇതി ഏവരൂപാ വിസൂകദസ്സനാ പടിവിരതോ"തിആദീസു ആദിഅത്ഥോ. "മാഗണ്ഡിയോതി തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ നാമം നാമകമ്മം നാമധേയ്യം നിരുത്തി ബ്യഞ്ജനമഭിലാപോ"തിആദീസു പദത്ഥവിപരിയായേ. "ഇതി ഖോ ഭിക്ഖവേ സപ്പടിഭയോ ബാലോ, അപ്പടിഭയോ പണ്ഡിതോ. സഉപദ്ദവോ ബാലോ, അനുപദ്ദവോ പണ്ഡിതോ. സഉപസഗ്ഗോ ബാലോ, അനുപസഗ്ഗോ പണ്ഡിതോ"തിആദീസു പകാരോ. "അത്ഥി ഇദപ്പച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇതി പുട്ഠേന സതാ ആദന്ദ അത്ഥീതിസ്സ വചനീയം. കിം പച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇതി ചേ വദേയ്യ, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇച്ചസ്സ വചനീയ"ന്തിആദീസു അവധാരണേ. "അത്ഥീതി ഖോ കച്ചാന അയമേകോ അന്തോ, നത്ഥീതി ഖോ കച്ചാന അയം ദുതിയോ അന്തോ"തിആദീസു നിദസ്സനേ. നിപാതവസേനേവ തേ പയോഗാ ഗഹേതബ്ബാ. "ഇതായം കോധരൂപേനാ"തി ഏത്ഥ പന ആഖ്യാതവസേന ഗമനേ **ഇതി**സദ്ദോ ദിസ്സതി. അയമേവത്ഥോ ഇധാധിപ്പേതോ, നിപാതത്ഥോ പന ന ഇച്ഛിതബ്ബോ, വിഞ്ഞൂനം അത്ഥഗ്ഗഹണേ കോസല്ലുപ്പാദനത്ഥം കേവലം അത്ഥുദ്ധാരവസേന ആഗതോതി ദട്ഠബ്ബം. ഇതരോ പന -

ഗത്യത്ഥേ ചിമസദ്ദത്ഥേ, **ഇതോ**സദ്ദോ പവത്തതി;
അനപിതോ"തി ഹി ഗത്യത്ഥേ, പച്ചത്തവചനം ഭവേ.

ഇമസദ്ദസ്സ അത്ഥമ്ഹി, നിസ്സക്കവചനം ഭവേ;
"ഇതോ സാ ദക്ഖിണാ ദിസാ", ഇതിആദീസു പാളിസു.

ഗത്യത്ഥോ ഇച്ഛിതോ ഏത്ഥ, ഇതരത്ഥോ ന ഇച്ഛിതോ;
അത്ഥുദ്ധാരവസാ വുത്തോ, കോസല്ലത്ഥായ വിഞ്ഞുനം.

ഇധ പന **സമയ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരം സനിബ്ബചനം വത്തബ്ബമ്പി അവത്വാ ഉപരി **അയ**ധാതുവിസയേയേവ വക്ഖാമ **ഇ ഏ അയ**ധാതുവസേന തിധാതുമയത്താ **സമയ**സദ്ദസ്സ. തത്ര **ഇതീ**തി **ഇ**കാരാനന്തരത്യന്തപദസ്സ ച "ഏതി, ഉദേതീ"തിആദീനഞ്ച **ഏ**കാരാനന്തര**ത്യ**ന്തപദാനം അഞ്ഞേസഞ്ച ഏവരൂപാനം പദമാലാ യഥാരഹം യേഭുയ്യേന അത്തനോപദാനി വജ്ജേത്വാ യോജേതബ്ബാ. ഈദിസേസു ഹി ഠാനേസു ദുക്കരാ ക്രിയാപദമാലാ. യസ്മാ പന ഇമസ്മിം പകരണേ സുകരാ ച ദുക്കരാ ച **ത്യ**ന്തപദമാലാ ജാനിതബ്ബാ , തസ്മാ **ഭൂവാദി**ഗണാദീസു അട്ഠസു ഗണേസു വിഹിതേഹി ഛന്നവുതിയാ വചനേഹി സബ്ബസാധാരണം അസബ്ബസാധാരണഞ്ച പദമാലാനയം ബ്രൂമ -

അകാരാനന്തരത്യന്ത-പദാനം പന്തിയോ ബുധോ;
ഭവതി രുന്ധതാദീനം, യോജേ സബ്ബത്ഥ സബ്ബഥാ.

ഇതി ഏതീ"തി ചേതേസം, പദാനം പന പന്തിയോ;
സുദ്ധസ്സരപുബ്ബകാനം, യോജേ വിഞ്ഞൂ യഥാരഹം.

ആകാരാനന്തര**ത്യ**ന്ത-പദാനഞ്ചാപി പന്തിയോ;
“യാതി സുണാതി അസ്നാ-തി” ഇച്ചാദീനം യഥാരഹം.

ഇവണ്ണാനന്തരത്യന്ത-പദാനമപി പാളിയോ;
യോജേ “രുന്ധിതി രുന്ധീതി”-ഇച്ചാദീനം യഥാരഹം.

ഉകാരാനന്തര**ത്യ**ന്ത-**സുതി**ഇതി പദസ്സ ച;
പേരണത്ഥേ പവത്തസ്സ, യോജേ മാലം യഥാരഹം.

ഏകാരാനന്തര**ത്യ**ന്ത-പദാനമ്പി യഥാരഹം;
“ജേതി രുന്ധേതി കാരേതി, കാരാപേതീ”തിആദീനം.

ഓകാരാനന്തര**ത്യ**ന്ത-പദാനമ്പി പദക്കമേ;
“കരോതി ഭോതി ഹോതീ”തി-ആദീനം യുത്തിതോവദേ;

ഇച്ചേവം സത്തധാ വുത്തോ, പദമാലാനയോ മയാ;
ഇതോ മുത്തോ നയോ നാമ, നത്ഥി കോചി ക്രിയാപദേ.

“ആദത്തേ കുരുതേ പേതേ”, ഇച്ചാദി നയദസ്സനാ;
യഥാരഹം യുത്തിതോതി, വചനം ഏത്ഥ ഭാസിതം.

ഇദാനി ഇകാരാനന്തരത്യന്തപദസ്സ കമോ വുച്ചതേ - ഇതി, ഇന്തി. ഇസി, ഇഥ. ഇമി, ഇമ. അപരിപുണ്ണോ വത്തമാനാനയോ. ഇതു, ഇന്തു. ഇഹി, ഇഥ. ഇമി, ഇമ. അപരിപുണ്ണോ പഞ്ചമീനയോ. ഏത്ഥ ച ഇമേസം ദ്വിന്നം സാസനാനുരൂപഭാവസ്സ ഇമാനി സാധകപദാനി “വേതി, അപേതി, അന്വേതീ”തി. തത്ഥ വി ഇതി **വേതി**. വിഗച്ഛതീതി അത്ഥോ, **ഇതി**സദ്ദോ ഹേത്ഥ ഗമനം ബോധേതി. തഥാ അപ ഇതി **അപേതി**. അപഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. അനു ഇതി **അന്വേതി**. അനുഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. ഗരൂ പന അനു ഏതി **അന്വേതീ**തി വദന്തി. തം -

“യഥാ ആരഞ്ഞകം നാഗം, ദന്തിം അന്വേതി ഹത്ഥിനീ;
ജേസ്സന്തം ഗിരിദുഗ്ഗേസു, സമേസു വിസമേസു ച;
ഏവം തം അനുഗച്ഛാമി, പുത്തേ ആദായ പച്ഛതോ”തി.

ഇമായ പാളിയാ ന സമേതി “ജേസ്സന്തം അന്വേതീ”തി വചനതോ “അനുഗച്ഛാമീ”തി വചനതോ ച. തഥാ ഹി **ഏതി**സദ്ദോ യത്ഥ ചേ ഇരിയാപഥവാചകോ, തത്ഥ ആഗമനംയേവ ജോതേതി, ന ഗമനം, തസ്മാ ആഗമനത്ഥസ്സ അയുത്തിതോ ഗമനത്ഥസ്സ ച യുത്തിതോ വി ഇതിആദിനാ ഛേദോ ഞേയ്യോ. ഏതേസഞ്ച **ഇതി**സദ്ദവസേന കതഛേദാനം അത്ഥിഭാവം യുത്തിഭാവഞ്ച “ഇതായം കോധരൂപേനാ”തി പാളിയേവ സാധേതി, തസ്മായേവ “അനു ഇതി, അനു ഇന്തി, അനു ഇസീ”തിആദിനാ “അന്വേതീ”തിആദീനം ഛേദേ ലബ്ഭമാനനയേന വുത്തപ്പകാരോ വത്തമാനാപഞ്ചമീനയോ പരസ്സപദവസേന ദസ്സിതോ. സത്തമീരൂപാദീനി സബ്ബഥാ അപ്പസിദ്ധാനി.

ഇമാനി പന ഭവിസ്സന്തിയാ രൂപാനി, സിത്താ തേ ലഹുമേസ്സതി. ഇസ്സതി, ഇസ്സന്തി. ഇസ്സസി, ഇസ്സഥ. ഇസ്സാമി, ഇസ്സാമ. ഇസ്സതേ, ഇസ്സന്തേ. ഇസ്സസേ,

ഇസ്സവ്ഹേ. ഇസ്സം, ഇസ്സാമ്ഹേ. അസബ്ബധാതുകത്തേപി സുദ്ധസ്സരത്താ ധാതുസ്സ ഇകാരാഗമോ ന ലബ്ഭതി. പരിപുണ്ണോ ഭവിസ്സന്തീനയോ.

അഥ കാലാതിപത്തിയാ രൂപാനി ഭവന്തി, ഇസ്സാ, ഇസ്സംസു. ഇസ്സേ, ഇസ്സഥ. ഇസ്സം, ഇസ്സമ്ഹാ. ഇസ്സഥ, ഇസ്സിസു. ഇസ്സസേ, ഇസ്സവ്ഹേ. ഇസ്സം, ഇസ്സാമ്ഹസേ. കാലാതിപത്തിഭാവേ ച അസബ്ബധാതുകത്തേ ച സന്തേപി സുദ്ധസ്സരത്താ ധാതുസ്സ **അ**കാരികാരാഗമോ ന ലബ്ഭതി അനേകന്തികത്താ വാ അനുപപന്നത്താ ച **അ**കാരാഗമോ ന ഹോതി. ദ്വിന്നഞ്ഹേത്ഥ സുദ്ധസ്സരാനം അനന്തരികാനം ഏകതോസന്നിപാതോ അനുപപത്തി. പരിപുണ്ണോ കാലാതിപത്തിനയോ.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ സാട്ഠകഥേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ സോതൂനം പയോഗത്ഥേസു പരമകോസല്ലജനനത്ഥം "നനു തേ സുതം ബ്രാഹ്മണ ഭഞ്ഞമാനേ, ദേവാ ന ഇസ്സന്തി പുരിസപരക്കമസ്സാ"തി പാളിതോ നയം ഗഹേത്വാ വുത്തപ്പകാരേഹി ഭവിസ്സന്തിയാ രൂപേഹി സബ്ബസോ സമാനാനി അസമാനത്ഥാനി വത്തമാനികരൂപാനി ച ഈസകം അഞ്ഞമഞ്ഞം സമാനാനി ഭവിസ്സന്തീകാലാതിപത്തീനം രൂപാനി ച പകാസയിസ്സാമ - വത്തമാനാവസേന താവ "ഇസ്സതി, ഇസ്സന്തി. ഇസ്സസി, ഇസ്സഥാ"തി സബ്ബം യോജേതബ്ബം. അത്ഥോ പന "ഇസ്സം കരോതീ"തിആദിനാ വത്തബ്ബോ. തസ്മിംയേവ അത്ഥേ ഭവിസ്സന്തീവസേന "ഇസ്സിസ്സതി, ഇസ്സിസ്സന്തി. ഇസ്സിസ്സസി, ഇസ്സിസ്സഥാ"തി പരിപുണ്ണം യോജേതബ്ബം. അത്ഥോ പന "ഇസ്സം കരിസ്സതീ"തിആദിനാ വത്തബ്ബോ. കാലാതിപത്തിവസേന പന "ഇസ്സിസ്സാ, ഇസ്സിസ്സംസു. ഇസ്സിസ്സേ, ഇസ്സിസ്സഥാ"തി പരിപുണ്ണം യോജേതബ്ബം, അത്ഥോ പന "ഇസ്സം അകരിസ്സാ"തിആദിനാ വത്തബ്ബോ. ധാത്വന്തരവസേന സംസന്ദനാനയോയം.

ഇദാനി ഏകാരാനന്തരത്യന്തപദസ്സ കമോ വുച്ചതേ -

ഏതി, ഏന്തി. ഏസി, ഏഥ. ഏമി, ഏമ.

ഏതു, ഏന്തു. ഏഹി, ഏഥ. ഏമി, ഏമ.

> ന ച അപ്പത്വാ ദുക്ഖന്തം, വിസ്സാസം ഏയ്യ പണ്ഡിതോ;
> നിവേസനാനി മാപേത്വാ, വേദേഹസ്സ യസസ്സിനോ;
> യദാ തേ പഹിണിസ്സാമി, തദാ ഏയ്യാസി ഖത്തിയ.

ഏയ്യ , ഏയ്യും. ഏയ്യാസി, ഏയ്യാഥ. ഏയ്യാമി, ഏയ്യാമ. ഏഥ, ഏരം. ഏഥോ, ഏയ്യാവ്ഹോ. ഏയ്യം, ഏയ്യാമ്ഹേ.

സോ പുരിസോ ഏയ്യ, തേ ഏയ്യും. ത്വം ഏയ്യാസി, തുമ്ഹേ ഏയ്യാഥ. അഹം ഏയ്യാമി, മയം ഏയ്യാമ. സോ പുരിസോ ഏഥ, തേ ഏരം. ത്വം ഏഥോ, തുമ്ഹേ ഏയ്യാവ്ഹോ. അഹം ഏയ്യം, മയം ഏയ്യാമ്ഹേ.

പരോക്ഖാഹിയ്യത്തനജ്ജതനീരൂപാനി സബ്ബസോ അപ്പസിദ്ധാനി.

ഏസ്സതി, ഏസ്സന്തി. ഏസ്സസി, ഏസ്സഥ. ഏസ്സാമി, ഏസ്സാമ. ഏസ്സതേ, ഏസ്സന്തേ. ഏസ്സസേ, ഏസ്സവ്ഹേ. ഏസ്സം, ഏസ്സാമ്ഹേ.

സമ്മോദമാനാ ഗച്ഛന്തി, ജാലമാദായ പക്ഖിനോ;
യദാ തേ വിവദിസ്സന്തി, തദാ ഏഹിന്തി മേ വസം.

“അഭിദോസഗതോ ഇദാനി ഏഹീ”തി വചനദസ്സനതോ അപരാനിപി ഭവിസ്സന്തീരൂപാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഏഹിതി, ഏഹിന്തി. ഏഹിസി, ഏഹിഥ. ഏഹിമി, ഏഹിമ. ഏഹിതേ, ഏഹിന്തേ. ഏഹിസേ, ഏഹിവ്ഹേ. ഏഹിസ്സം, ഏഹിസ്സാമ്ഹേ.

ഏസ്സാ, ഏസ്സംസു. ഏസ്സേ, ഏസ്സഥ. ഏസ്സം ഏസ്സാമ്ഹാ. ഏസ്സഥ, ഏസ്സിസു. ഏസ്സസേ, ഏസ്സവ്ഹേ. ഏസ്സിം, ഏസ്സാമ്ഹസേ.

അഥാപരോപി **ഏ**കാരാനന്തരത്യന്തപദക്കമോ ഭവതി;
ഉദേതി, ഉദേന്തി; ഉദേസി, ഉദേഥ; ഉദേമി, ഉദേമ.

ഉദേതു, ഉദേന്തു. ഉദേഹി, ഉദേഥ. ഉദേമി, ഉദേമ, ഉദാമസേ.

ഉദേയ്യ, ഉദേയ്യും. സേസം നേയ്യം. ഉദിസ്സതി, ഉദിസ്സന്തി. സേസം നേയ്യം. ഉദിസ്സാ, ഉദിസ്സംസു. സേസം നേയ്യം.

ഇമാനി സുദ്ധസ്സരധാതുരൂപാനി.

കകാരന്തധാതു

കു സദ്ദേ കേ ച. കോതി, കവതി, കായതി, ഏവം കത്തുപദാനി ഭവന്തി. കുയ്യതി, കിയ്യതി, ഏവം കമ്മപദാനി. കാനനം, കബ്ബം, ജാതകം, ഏവം നാമികപദാനി. കുത്വാ, കുത്വാന, കവിത്വാ, കവിത്വാന, കാവിത്വാ, കാവിത്വാന, കായിതും, ഏവം അബ്യയപദാനി.

തത്ര **കാനന**ന്തി ഠിതമജ്ഝന്ഹികസമയേ കവതി സദ്ദം കരോതീതി കാനനം, വനം. തഥാ ഹി -

“ഠിതേ മജ്ഝന്ഹികേ കാലേ, സന്നിസീവേസു പക്ഖിസു;
സണതേവ ബ്രഹാരഞ്ഞം, സാ രതി പടിഭാതി മ”ന്തി

വുത്തം. അഥ വാ കോകിലമയൂരാദയോ കവന്തി സദ്ദായന്തി കൂജന്തി ഏത്ഥാതി കാനനം. മനോഹരതായ അവസ്സം കുയ്യതി പണ്ഡിതേഹീതി **കബ്ബം. കാവിയം. കാവേയ്യം**. അഞ്ഞത്ര പന കവീനം ഇദന്തി **കബ്ബ**ന്തി തദ്ധിതവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. കേചി തു **കാബ്യ**ന്തി സദ്ദരൂപം ഇച്ഛന്തി, ന തം പാവചനേ പമാണം സക്കടഭാസാഭാവതോ. സക്കടഭാസാതോപി ഹി ആചരിയാ നയം ഗണ്ഹന്തി. ജാതം ഭൂതം അതീതം ഭഗവതോ ചരിയം, തം കീയതി കഥീയതി ഏതേനാതി **ജാതകം**. ജാതകപാളി ഹി ഇധ “ജാതക”ന്തി വുത്താ. അഞ്ഞത്ര പന ജാതം ഏവ ജാതകന്തി ഗഹേതബ്ബം. തഥാ ഹി **ജാതക**സദ്ദോ ദേസനായമ്പി വത്തതി “ഇതിവുത്തകം ജാതകം അബ്ഭുതധമ്മ”ന്തിആദീസു. ജാതിയമ്പി വത്തതി “ജാതകം സമോധാനേസീ”തിആദീസു.

പക്ക നീചഗതിയം. നീചഗമനം നാമ ഹീനഗമനം ഹീനപ്പവത്തി വാ. **നീച**സദ്ദോ ഹി ഹീനവാചകോ "നീചേ കുലേ പച്ചാജാതോ"തി ഏത്ഥ വിയ. പക്കതി ക്രിയാപദമേത്ഥ ദിസ്സതി, ന നാമികപദം. യത്ഥ യത്ഥ നാമികപദം ന ദിസ്സതി, തത്ഥ തത്ഥ നാമികപദം ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. ക്രിയാപദമേവ ഹി ദുദ്ദസം, ക്രിയാപദേ വിജ്ജമാനേ നാമികപദം നത്ഥീതി ന വത്തബ്ബം, തസ്മാ അന്തമസോ "പക്കനം, തകനം" ഇച്ചേവമാദീനി ഭാവവാചകാനി നാമികപദാനി സബ്ബാസു ധാതൂസു യഥാരഹം ലബ്ഭന്തീതി ദട്ഠബ്ബം.

തക ഹസനേ. ഹസനം ഹാസോ. തകതി.

തകി കിച്ഛജീവനേ. കിച്ഛജീവനം കസിരജീവനം. തങ്കതി. ആതങ്കതി. ആതങ്കോ. **ആതങ്കോ**തി കിച്ഛജീവിതകരോ രോഗോ, തഥാ ഹി അട്ഠകഥാചരിയാ "അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്ക"ന്തി ഇമസ്മിം പാളിപ്പദേസേ ഇതി അത്ഥം സംവണ്ണേസും "**ആബാധോ**തി വിസഭാഗവേദനാ വുച്ചതി, യാ ഏകദേസേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സകലസരീരം അയപട്ടേന ബന്ധിത്വാ വിയ ഗണ്ഹാതി. **ആതങ്കോ**തി കിച്ഛജീവിതകരോ രോഗോ. അഥ വാ യാപേതബ്ബരോഗോ ആതങ്കോ, ഇതരോ ആബാധോ. ഖുദ്ദകോ വാ രോഗോ ആതങ്കോ, ബലവാ ആബാധോ. കേചി പന 'അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനോ ആബാധോ, ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനോ ആതങ്കോ'തി വദന്തീ"തി.

> ആതങ്കോ ആമയോ രോഗോ,
> ബ്യാധാ'ബാധോ ഗദോ രുജാ;
> അകല്ലഞ്ചേവ ഗേലഞ്ഞം,
> നാമം രോഗാഭിധാനകം.

സുക ഗതിയം. സോകതി, സുകോ, സുകീ. തത്ര **സുകോ**തി സുവോ. സോകതി മനാപേന ഗമനേന ഗച്ഛതീതി സുകോ. തസ്സ ഭരിയാ സുകീ.

ബുക്ക ഭസ്സനേ. ഇധ **ഭസ്സനം** നാമ സുനഖഭസ്സനം അധിപ്പേതം "സുനഖോ ഭസ്സിത്വാ"തി ഏത്ഥ വിയ, ന "ആവാസോ ഗോചരം ഭസ്സ"ന്തിആദീസു വിയ. വചനസങ്ഖാതം ഭസ്സനം, ബുക്കതി സാ.

ധക പടിഘാതേ ഗതിയഞ്ച. പടിഘാതോ പടിഹനനം. ധകതി.

ചക തിത്തിപടിഘാതേസു. തിത്തി തപ്പനം, **പടിഘാതം** പടിഹനനംവ. ചകതി.

അക കുടിലഗതിയം. അകതി. ഏതാ **കു**ആദികാ **അക**പരിയന്താ ധാതുയോ പരസ്സ ഭാസാതി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി. തേസം മതേ ഏതാ "തി അന്തി, തു അന്തു" ഇച്ചാദീനംയേവ വിസയോ. പാളിയം പന നിയമോ നത്ഥി, തസ്മാ ന തം ഇധ പമാണം.

ഇ അജ്ഝയനേ. അജ്ഝയനം ഉച്ചാരണം സിക്ഖനം വാ, അയതി, അധീയതി, അജ്ഝയതി, അധീതേ, അജ്ഝേനം, അജ്ഝായകോ. ദിബ്ബം അധീയസേ മായം. അധീയന്തി മഹാരാജ, ദിബ്ബമായിധ പണ്ഡിതാ. അജ്ഝേനമരിയാ പഥവിം ജനിന്ദാ. തത്ഥ **അജ്ഝായകോ**തി അജ്ഝയതീതി അജ്ഝായകോ, മന്തേ പരിവത്തേതീതി അത്ഥോ.

ഉ സദ്ദേ. അവതി, അവന്തി. അവസി. ഏത്ഥ "യോ ആതുമാനം സയമേവ പാവാ"തി പാളി **പപുബ്ബസ്സ ഉധാതുസ്സ** പയോഗോതി ദട്ഠബ്ബോ. **പപുബ്ബസ്സ വദധാതുസ്സ** ദകാരലോപപ്പയോഗോതിപി വത്തും യുജ്ജതി.

വങ്ക കോടില്ലേ. വങ്കതി. വങ്കം. **വങ്ക**സദ്ദോ ഹി **വക്ക**സദ്ദേന സമാനത്ഥോ, **വക്ക**സദ്ദോ ച **വങ്ക**സദ്ദേന. തഥാ ഹി -

> "യം നിസ്സിതാ ജഗതിരുഹം, സ്വായം അഗ്ഗിം പമുഞ്ചതി;
> ദിസാ ഭജഥ വക്കങ്ഗാ, ജാതം സരണതോ ഭയ"ന്തി.

പാളി ദിസ്സതി. അയം പന **വക്ക**സദ്ദോ സക്കടഭാസം പത്വാ **ക**കാര**ര**കാരസഞ്ഞോഗക്ഖരികോ ഭവതി, ധാതുഭാവോ പനസ്സ പോരാണേഹി ന വുത്തോ, തസ്മാ ക്രിയാപദം ന ദിട്ഠം. ഇമസ്സ പന **വങ്ക**സദ്ദസ്സ **"വങ്ക കോടില്ലേ"**തി ധാതുഭാവോ വുത്തോ, "വങ്കതീ"തി ക്രിയാപദഞ്ച, പാളിയം തു "വങ്കതീ"തി ക്രിയാപദം ന ദിട്ഠം, തഥാ ഭാവവാചകോ **വങ്ക**സദ്ദോപി. വാച്ചലിങ്ഗോ പന അനേകേസു ഠാനേസു ദിട്ഠോ. തത്ത **വങ്കതീ**തി ക്രിയാപദം പാളിയം അവിജ്ജമാനമ്പി ഗഹേതബ്ബമേവ **നാഥതീ**തി ക്രിയാപദമിവ. ഭാവവാചകസ്സ പന **വങ്ക**സദ്ദസ്സ അത്ഥിതാ നത്ഥിതാ ച പാളിആദീസു പുനപ്പുനം ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. കേചേത്ഥ വദേയ്യും "യദി ഭാവവാചകോ **വങ്ക**സദ്ദോ നത്ഥി, കഥം 'അട്ഠവങ്കം മണിരതനം ഉളാര'ന്തി ഏത്ഥ സമാസോ"തി. ഏത്ഥ പന അട്ഠസു ഠാനേസു വങ്കം **അട്ഠവങ്കം,** ന അട്ഠവങ്കാനി യസ്സാതി. ദബ്ബവാചകോ ഹി **വങ്ക**സദ്ദോ, ന ഭാവവാചകോതി ദട്ഠബ്ബം.

> വങ്കം വക്കഞ്ച കുടിലം, ജിമ്ഹഞ്ച രിമ്ഹമനുജു;
> **വങ്ക**സദ്ദാദയോ ഏതേ, വാച്ചലിങ്ഗാ തിലിങ്ഗികാ.
>
> അഥ വാ **വങ്ക**സദ്ദോയം, "വങ്കഘസ്താ"തിആദിസു;
> ബളിസേ ഗിരിഭേദേ ച, വത്തതേ സ പുമാ തദാ.

അയഞ്ഹി "തേ'മേ ജനാ വങ്കഘസ്താ സയന്തി. യഥാപി മച്ഛോ ബളിസം, വങ്കം മംസേന ഛാദിതം. വങ്കഘസ്തോവ അമ്ബുജോ"തിആദീസു ബളിസേ വത്തതി.

ഏത്ഥ സിയാ "നനു ച ഭോ 'യഥാപി മച്ഛോ ബളിസം, വങ്കം മംസേന ഛാദിത'ന്തി ഏത്ഥ **വങ്ക**സദ്ദോ ഗുണവാചകോ വിസേസനസദ്ദോ, യേന ബളിസോ വിസേസിതോ, തേന വങ്കം കുടിലം ബളിസന്തി അത്ഥോ വിഞ്ഞായതീ"തി? തന്ന, **വങ്ക**സദ്ദേ അവുത്തേപി ബളിസസഭാവസ്സ വങ്കത്താ കുടിലത്ഥോ പാകടോതി നത്ഥി വിസേസനസദ്ദേന പയോജനം. ഇദം പന "ബളിസം വങ്ക"ന്തി വചനം "ഹത്ഥി നാഗോ. സരോരുഹം പദുമം. ഹത്ഥീ ച കുഞ്ജരോ നാഗോ"തിആദിവചനമിവ പരിയായവചനം, തസ്മാ "വങ്ക"ന്തി പദസ്സ "കുടില"ന്തി അത്ഥോ ന ഗഹേതബ്ബോ. അഥ വാ യഥാ "യഥാ ആരഞ്ഞകം നാഗം, ദന്തിം അന്വേതി ഹത്ഥിനീ"തി ഏത്ഥ **നാഗ**സദ്ദസ്സ **ദന്തീ**സദ്ദസ്സ ച അഞ്ഞമഞ്ഞപരിയാ യവചനത്തേപി **ദന്തി**ന്തി മനോരമദന്തയുത്തന്തി അത്ഥോ സംവണ്ണിതോ, തഥാ "ബളിസം വങ്ക"ന്തി ഇമേസമ്പി അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിയായവചനത്തേപി **വങ്ക**ന്തി കുടിലന്തി അത്ഥോ വത്തബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി സതി അത്ഥോ സാലരാജാ വിയ സുഫുല്ലിതോ ഹോതി, ദേസനാ ച

വിലാസപ്പത്താ, ന പന "വങ്കം ബളിസ"ന്തി സദ്ദാനം ഗുണഗുണീവസേന സമാനാധികരണഭാവോ ഇച്ഛിതബ്ബോ "ബുദ്ധോ ഭഗവാ വേരഞ്ജായം വിഹരതീ"തിആദീസു "ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തി ഇമേസം വിയ സമാനാധികരണഭാവസ്സ അനിച്ഛിതബ്ബത്താ. ന ഹി ഈദിസേസു ഠാനേസു സമാനാധികരണഭാവോ പോരാണേഹി അനുമതോ.

> "യഥ ഏതാദിസോ സത്ഥാ, ലോകേ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ;
> തഥാഗതോ ബലപ്പത്തോ, സമ്ബുദ്ധോ പരിനിബ്ബുതോ"തി,

"ബുദ്ധം ബുദ്ധം നിഖിലവിസയം സുദ്ധിയാ യാവ സുദ്ധി"ന്തി ച ആദീസു പന അനുമതോ. ഏത്ഥ ഹി "ഏതാദിസോ"തി ച "അപ്പടിപുഗ്ഗലോ"തി ച "തഥാഗതോ"തി ച "ബലപ്പത്തോ"തി ച "സമ്ബുദ്ധോ"തി ച "പരിനിബ്ബുതോ"തി ച ഇമാനി "സത്ഥാ"തി അനേന പദേന സമാനാധികരണാനി. തഥാ "ബുദ്ധം ബുദ്ധ"ന്തി ദ്വിന്നം പദാനം പച്ഛിമം പുരിമേന സമാനാധികരണം ഭവതി.

ഇതി "യഥാപി മച്ഛോ ബളിസം, വങ്കം മംസേന ഛാദിത"ന്തി ഏത്ഥ **വങ്ക**സദ്ദോ ബളിസസ്സാഭിധാനന്തരം, ന ഗുണവാചകോ. ഏവം **വങ്ക**സദ്ദോ ബളിസേ വത്തതി. "കങ്കം ഗച്ഛാമ പബ്ബതം. ദൂരേ വങ്കതപബ്ബതോ"തിആദീസു പന ഗിരിവിസേസേ വത്തതി. ഏത്ഥ ച "വങ്കപബ്ബതോ"തി വത്തബ്ബേ സുഖുച്ചാരണത്ഥം നിരുത്തിനയേന മജ്ഝേ അനിമിത്തം **ത**കാരാഗമം കത്വാ "വങ്കതപബ്ബതോ"തി വുത്തം. അഥ വാ വങ്കോയേവ വങ്കതാ, യഥാ ദേവോ ഏവ ദേവതാ. യഥാ ച ദിസാ ഏവ ദിസതാതി, ഏവം **താ**പച്ചയവസേന വങ്കതാ ച സാ പബ്ബതോ ചാതി "വങ്കതപബ്ബതോ"തി വുത്തം, മജ്ഝേ രസ്സവസേന ചേതം ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ വങ്കമസ്സ സണ്ഠാനമത്ഥീതി വങ്കതോതി **മന്തു**അത്ഥേ **ത**പച്ചയോ, യഥാ പബ്ബമസ്സ അത്ഥീതി പബ്ബതോതി. ഏവം വങ്കതോ ച സോ പബ്ബതോ ചാതി വങ്കതപബ്ബതോ. "വങ്കപബ്ബതോ" ഇച്ചേവ വാ പണ്ണത്തി, പാദക്ഖരപാരിപൂരിയാ പന "ദൂരേ വങ്കതപബ്ബതോ"തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ലോക ദസ്സനേ. ലോകതി. ലോകോ. ആലോകോതി അഞ്ഞാനിപി രൂപാനി ഗഹേതബ്ബാനി. **ചുരാദി**ഗണം പന പത്വാ ഇമിസ്സാ "ലോകേതി, ലോകയതി, ഓലോകേതി, ഓലോകയതീ"തിആദിനാ രൂപാനി ഭവന്തി. **ലോകോ**തി തയോ ലോകാ സങ്ഖാരലോകോ സത്തലോകോ ഓകാസലോകോതി. തത്ഥ "ഏകോ ലോകോ, സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ"തി ആഗതോ സങ്ഖാരോ ഏവ ലോകോ സങ്ഖാരലോകോ. സത്താ ഏവ ലോകോ സത്തലോകോ. ചക്കവാളസങ്ഖാതോ ഓകാസോ ഏവ ലോകോ ഓകാസലോകോ, യോ "ഭാജനലോകോ"തിപി വുച്ചതി. തേസു സങ്ഖാരോ ലുജ്ജതീതി ലോകോതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ "ലുജ്ജതി പലുജ്ജതീതി ഖോ ഭിക്ഖു തസ്മാ ലോകോതി വുച്ചതീ"തി. ലോകിയതി ഏത്ഥ പുഞ്ഞപാപം തബ്ബിപാകോ ചാതി സത്തോ ലോകോ. ലോകിയതി വിചിത്താകാരതോ ദിസ്സതീതി ചക്കവാളസങ്ഖാതോ ഓകാസോ ലോകോ. യസ്മാ പന **ലോക**സദ്ദോ സമൂഹേപി ദിസ്സതി, തസ്മാ ലോകിയതി സമുദായവസേന പഞ്ഞാപിയതീതി ലോകോ, സമൂഹോതി അയമ്പി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അഥ വാ **ലോകോ**തി തയോ ലോകാ കിലേസലോകോ ഭവലോകോ ഇന്ദ്രിയലോകോതി. തേസം സരൂപം **ചുരാദി**ഗണേ കഥേസ്സാമ ബഹുവിധത്തഞ്ച. ബഹിദ്ധാ പന കവീഹി "ലോകോ തു ഭുവനേ ജനേ"തി ഏത്തകമേവ വുത്തം.

സിലോക സങ്ഘാതേ. സങ്ഘാതോ പിണ്ഡനം. സിലോകതി, സിലോകോ, സിലോകമനുകസ്സാമി. അക്ഖരപദനിയമിതോ വചനസങ്ഘാതോ **സിലോകോ**. സോ പജ്ജന്തി വുച്ചതി, തഥാ ഹി "സിലോകോ യസസ്സി പജ്ജേ"തി കവയോ വദന്തി.

ദേക ധേക സദ്ദുസ്സാഹേസു. സദ്ദോ രവോ, **ഉസ്സാഹോ** വായാമോ. ദേകതി. ധേകതി.

രേക സകി സങ്കായം. രേകതി. സങ്കതി, തസ്മിം മേ സങ്കതേ മനോ. സങ്കാ.

അകി ലക്ഖണേ. അങ്കതി, അങ്കോ, സസങ്കോ.

മകി മണ്ഡനേ. മണ്ഡനം ഭൂസനം, മങ്കതി.

കത ലോലിയേ. ലോലഭാവോ **ലോലിയം** യഥാ ദക്ഖിയം. കകതി, കാകോ, കാകീ. എത്ഥ "കാകോ, ധങ്കോ, വായസോ, ബലി, ഭോജി, അരിട്ഠോ"തി ഇമാനി കാകാഭിധാനാനി.

കുക വക ആദാനേ. കുകതി, വകതി, കോകോ, വകോ. എത്ഥ **കോകോ**തി അരഞ്ഞസുനഖോ. **വകോ**തി ഖുദ്ദകവനദീപികോ, ബ്യഗ്ഘോതിപി വദന്തി.

വക ദിത്തിയം പടിഘാതേ ച. ദിത്തി സോഭാ, വകതി.

കകി വകി സക്ക തിക ടിക സേക ഗത്യത്ഥാ. കങ്കതി, വങ്കതി, സക്കതി, നിസക്കതി, പരിസക്കതി, ഓസക്കതി, വധായ പരിസക്കനം. ബിളാരനിസക്കമത്തമ്പി. തേകതി, ടേകതി, ടീകാ സേകതി. എത്ഥ **ടീകാ**തി ടികിയതി ജാനിയതി സംവണ്ണനായ അത്ഥോ എതായാതി ടീകാ. എതാ ഇധാതുആദികാ **സേക**പരിയന്താ ധാതുയോ **"അത്തനോഭാസാ"**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി. തേസം മതേ എതാ "തേ അന്തേ, തം അന്തം"ഇച്ചാദീനംയേവ വിസയോ, പാവചനേ പന നിയമോ നത്ഥി.

ഹിക്ക അബ്യത്തസദ്ദേ. അബ്യത്തസദ്ദോ അവിഭാവിതത്ഥസദ്ദോ നിരത്ഥകസദ്ദോ ച. ഹിക്കതി, ഹിക്കതേ. ഇമം **"ഉഭയതോഭാസാ"**തി വദന്തി. ഇദം തു പാവചനേന സംസന്ദതി. പരസ്സത്തനോഭാസാനഞ്ഹി ധാതൂനം "ഭവതി, ഭവതേ, ബാധതേ, ബാധതീ"തിആദിനാ യേഭുയ്യേന ദ്വിധാ ദ്വിധാ രൂപാനി സാസനേ ദിസ്സന്തി.

ഇമാനി **കകാരന്തധാതുരൂപാനി.**

ഖകാരന്തധാതു

ഖാ പകഥനേ ഖ്യാ ച. **പകഥനം** ആചിക്ഖനം ദേസനം വാ. ഖാതി, സങ്ഖാതി. **ആ**പുബ്ബത്തേ വിസദിസഭാവേന **ഖാ**ത്യക്ഖരസ്സ ദ്വിത്തം, **ആ**കാരസ്സ ച സഞ്ഞോഗപുബ്ബത്താ രസ്സത്തം, അക്ഖാതി. അക്ഖാസി പുരിസുത്തമോ. അക്ഖേയ്യം തേ അഹം അയ്യേ. ധമ്മോ സങ്ഖായതി. അക്ഖായതി. അത്ര പന **ക**കാരലോപോ. സ്വാഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ. സങ്ഖാതോ. അക്ഖാതോ. അക്ഖാതാരോ തഥാഗതാ. സങ്ഖാതാ സബ്ബധമ്മാനം വിധുരോ. സങ്ഖാ,

പടിസങ്ഖാ. ക്രിയം ആക്യാതി കഥേതീതി ആഖ്യാതം. കേചി പന "സ്വാഖാതോ"തി ച "സ്വാക്ഖ്യാതോ"തി ച "സ്വാഖ്യാതോ"തി ച പദമിച്ഛന്തി. തത്ഥ പച്ഛിമാനി സക്കടഭാസാതോ നയം ഗഹേത്വാ വുത്താനി, ഇതരം യഥാഠിതരൂപനിപ്ഫത്തിവസേന, അതോ യഥാദസ്സിതപദാനിയേവ പസത്ഥതരാനി. തത്ഥ **സങ്ഖാ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ നീയതേ - **സങ്ഖാ**സദ്ദോ ഞാണകോട്ഠാസപണ്ണത്തിഗണനാസു ദിസ്സതി. "സങ്ഖായേകം പടിസേവതീ"തിആദീസു ഹി ഞാണേ ദിസ്സതി. "പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാ സമുദാചരന്തീ"തിആദീസു കോട്ഠാസേ. "തേസം തേസം ധമ്മാനം സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ"തിആദീസു പണ്ണത്തിയം. "ന സുകരം സങ്ഖാതു"ന്തിആദീസു ഗണനായം. എത്ഥേതം വുച്ചതി -

> "ഞാണപണ്ണത്തികോട്ഠാസ-ഗണനാസു പദിസ്സതി;
> **സങ്ഖാ**സദ്ദോതി ദീപേയ്യ, ധമ്മദീപസ്സ സാസനേ"തി.

ഖി ഖയേ. ഖിയനധമ്മം ഖീയതി. സാസനാനുരൂപേന സരേ **ഇ**കാരസ്സ **ഇയ്യാ**ദേസോ, ഖിയ്യതി. "ഖയോ, ഖം" ഇച്ചപി രൂപാനി ഞേയ്യാനി. തത്ഥ **ഖയോ**തി ഖിയനം ഖയോ. അഥ വാ ഖിയന്തി കിലേസാ എത്ഥാതി ഖയോ, മഗ്ഗനിബ്ബാനാനി. ഖയസങ്ഖാതേന മഗ്ഗേന പാപുണിയത്താ ഫലമ്പി ഖയോ. **ഖ**ന്തി തുച്ഛം സുഞ്ഞം വിവിത്തം രിത്തം, **ഖ**ന്തി വാ ആകാസോ.

ഖി നിവാസേ. ഖീയതി, ഖിയ്യതി വാ. സാസനാനുരൂപേന **ഇ**കാരസ്സ **ഈയ ഇയ്യാ**ദേസോ ദട്ഠബ്ബോ. അയം **ദിവാദി**ഗണേപി പക്ഖിപിതബ്ബോ. ഖം ഖയം. അഭിരമണീയം രാജക്ഖയം. തത്ഥ **ഖീയതീ**തി നിവസതി. **ഖ**ന്തി ചക്ഖാദിഇന്ദ്രിയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം നിവാസട്ഠേന. **ഖയ**ന്തി നിവേസനം. **രാജക്ഖയ**ന്തി രഞ്ഞോ നിവേസനം. അത്രായം പാളി -

> "സചേ ച അജ്ജ ധാരേസി, കുമാരം ചാരുദസ്സനം;
> കുസേന ജാതഖത്തിയം, സവണ്ണമണിമേഖലം;
> പൂജിതാ ഞാതിസങ്ഘേഹി, ന ഗച്ഛസി യമക്ഖയ"ന്തി.

തത്ഥ **യമക്ഖയ**ന്തി യമനിവേസനം.

ഖു സദ്ദേ. ഖോതി ഖവതി.

ഖേ ഖാദനസത്താസു. ഖായതി. ഉന്ദൂരാ ഖായന്തി. വിക്ഖായിതകം. ഗോഖായിതകം. അസ്സിരീ വിയ ഖായതി. ദിസാപി മേ ന പക്ഖായന്തി. എത്ഥാദിമ്ഹി **കായതീ**തി ഖാദതി. അഥ വാ ഉപട്ഠാതി പഞ്ഞായതി.

സുഖ ദുക്ഖ തക്രിയായം. തക്രിയാതി സുഖദുക്ഖാനം വേദനാനം ക്രിയാ, സുഖനം ദുക്ഖനന്തി വുത്തം ഹോതി. അകമ്മകാ ഇമേ ധാതവോ. സുഖതി, ദുക്ഖതി. സുഖം, ദുക്ഖം. സുഖിതോ, ദുക്ഖിതോ. സുഖം സാതം പീണനം, ദുക്ഖം വിഘാതം അഘം കിലേസോ. തത്ഥ **സുഖ**ന്തി സുഖയതീതി സുഖം. യസ്സുപ്പജ്ജതി, തം സുഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖ**ന്തി ദുക്ഖയതീതി ദുക്ഖം. യസ്സുപ്പജ്ജതി, തം ദുക്ഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. ഇമാനി നിബ്ബചനാനി കാരിതവസേന വുത്താനീതി ദട്ഠബ്ബം **അട്ഠകഥായം സുഖദുക്ഖ**സദ്ദത്ഥം വദന്തേഹി ഗരൂഹി **സുഖയതി ദുക്ഖയതി**സദ്ദാനം

കമ്മത്ഥമാദായ വിവരണസ്സ കത്താ. തഥാ ഹി “സുഖേതി സുഖയതി, സുഖാപേതി സുഖാപയതി, ദുക്ഖേതി ദുക്ഖയതി, ദുക്ഖാപേതി ദുക്ഖാപയതീ”തി ഇമാനി തേസം കാരിതപദരൂപാനി, അത്താനം സുഖേതി പീണേതീതി ച, സുഖയതി സുഖം, ദുക്ഖയതീതി ദുക്ഖന്തി ച,

> “സചേ ച കിമ്ഹിചി കാലേ,
> മരണം മേ പുരേ സിയാ;
> പുത്തേ ച മേ പപുത്തേ ച,
> സുഖാപേയ്യ മഹോസധോ”തി ച

പാളിആദിദസ്സനതോ. സദ്ദസത്ഥേ പന ധാതുപാഠസങ്ഖേപേ ച ഇമേ ധാതവോ **ചുരാദി**ഗണേയേവ വുത്താ. “സുഖയതി ദുക്ഖയതീ”തി ച അകാരിതാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി ഇച്ഛിതാനി. മയം തു തേസം തബ്ബചനം സുദ്ധകത്തരി ച താനി പദരൂപാനി ന ഇച്ഛാമ പാളിആദീഹി വിരുദ്ധത്താ, തസ്മായേവ തേ ഇമസ്മിം **ഭൂവാദി**ഗണേ വുത്താ. അയഞ്ഹി സുദ്ധകത്തുവിസയേ അസ്മാകം രുചി “സുഖതീതി സുഖിതോ, ദുക്ഖതീതി ദുക്ഖിതോ”തി.

നനു ച ഭോ “സുഖതി ദുക്ഖതീ”തി ക്രിയാപദാനി ബുദ്ധവചനേ ന ദിസ്സന്തീതി? സച്ചം, ഏവം സന്തേപി അട്ഠകഥാനയവസേന ഗഹേതബ്ബത്താ ദിസ്സന്തിയേവ നാമ. ന ഹി സബ്ബഥാ സബ്ബേസം ധാതൂനം രൂപാനി സാസനേ ലോകേ വാ ലബ്ഭന്തി, ഏകച്ചാനി പന ലബ്ഭന്തി, ഏകച്ചാനി ന ലബ്ഭന്തി. ഏവം സന്തേപി നയവസേന ലബ്ഭന്തിയേവ. “കപ്പയവ്ഹോ പതിസ്സതാ”തി ഹി ദിട്ഠേ “ചരവ്ഹോ ഭുഞ്ജവ്ഹോ”തിആദീനിപി നയവസേന ദിട്ഠാനിയേവ നാമ.

തത്ര പനായം നയോ. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗാ**ദീസു ഹി “ഏകദ്വിയോജനമത്തമ്പി അദ്ധാനം ഗതസ്സ വായോ കുപ്പതി, ഗത്താനി ദുക്ഖന്തീ”തി ഏവം **ഭൂവാദി**ഗണികം അകമ്മകം സുദ്ധകത്തുവാചകം “ദുക്ഖന്തീ”തി ക്രിയാപദം ദിസ്സതി. തസ്മിം ദിട്ഠിയേവ “സുഖതി, സുഖന്തി. സുഖസി, സുഖഥ. സുഖാമി, സുഖാമാ”തിആദീനി ച “ദുക്ഖതി, ദുക്ഖന്തി. ദുക്ഖസി, ദുക്ഖഥാ”തിആദീനിച ദിട്ഠാനി നാമ ഹോന്തി ദിട്ഠേന അദിട്ഠസ്സ താദിസസ്സ അനവജ്ജസ്സ നയസ്സ ഗഹേതബ്ബത്താ, തസ്മാ “സുഖതീതി സുഖിതോ, ദുക്ഖതീതി ദുക്ഖിതോ”തി **ഭൂവാദി**നയോ ഏവ ഗഹേതബ്ബോ, ന പന **ചുരാദി**നയോ. അപരമ്പേത്ഥ നിബ്ബചനം, സുഖം സഞ്ജാതം ഏതസ്സാതി **സുഖിതോ,** സഞ്ജാതസുഖോതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ **ദുക്ഖിതോ**തി ഏത്ഥാപി. അഥ വാ സുഖേന ഇതോ പവത്തോതി സുഖിതോ. ഏസ നയോ “ദുക്ഖിതോ”തി ഏത്ഥാപി. ദുല്ലഭായം നീതി സാധുകം മനസി കാതബ്ബാ.

മോക്ഖ മുച്ചനേ. അകമ്മകോയം ധാതു. മോക്ഖതി. മോക്ഖോ. പാതിമോക്ഖോ. കാരിതേ “മോക്ഖേതി, മോക്ഖയതി, മോക്ഖാപേതി, മോക്ഖാപയതീ”തി രൂപാനി. കേചി പനിമം **“മോക്ഖ മോചനേ”**തി പഠിത്വാ **ചുരാദി**ഗണേ പക്ഖിപന്തി. തേസം മതേ “മോക്ഖേതി, മോക്ഖയതീ”തി സുദ്ധകത്തുപദാനി ഭവന്തി. ഏതാനി പാളിയാ അട്ഠകഥായ ച വിരുജ്ഝന്തി. തഥാ ഹി “മോക്ഖന്തി മാരബന്ധനാ. ന മേ സമണേ മോക്ഖസി. മഹായഞ്ഞം യജിസ്സാമ, ഏവം മോക്ഖാമ പാപകാ”തി പാളിയാ വിരുജ്ഝന്തി. “യോ നം പാതി രക്ഖതി, തം മോക്ഖേതി മോചേതി ആപായികാദീഹി ദുക്ഖേഹീതി

പാതിമോക്ഖോ"തി അട്ഠകഥായ ച വിരുജ്ഝന്തി, തസ്മാ പാളിയം "മോക്ഖേസി മോക്ഖേമാ"തി ച അവത്വാ "മോക്ഖസി, മോക്ഖാമാ"തി സുദ്ധകത്തുവാചകം വുത്തം, തഞ്ച ഖോ അപാദാനവിസയം കത്വാ. **അട്ഠകഥായം** പന "മോക്ഖേതി, മോചേതീ"തി ഹേതുകത്തുവാചകം വുത്തം, തമ്പി അപാദാനവിസയംയേവ കത്വാ. ഏവം ഇമസ്സ ധാതുനോ സുദ്ധകത്തുവിസയേ അകമ്മകഭാവോ വിദിതോ, ഹേതുകത്തുവിസയേ ഏകകമ്മകഭാവോ വിദിതോ **മുച പച ഛ**ിദാദയോ വിയ. **മോക്ഖ**ധാതു ദ്വിഗണികോതി ചേ? ന, അനേകേസു സാട്ഠകഥേസു പാളിപ്പദേസേസു "മോക്ഖേതി, മോക്ഖയതീ"തി സുദ്ധകത്തുരൂപാനം അദസ്സനതോതി ദട്ഠബ്ബം.

കക്ഖ ഹസനേ. കക്ഖതി.

ഓഖ രാഖ ലാഖ ദാഖ ധാഖ സോസനാലമത്ഥേസു. ഓഖതി. രാഖതി. ലാഖതി. ദാഖതി. ധാഖതി.

സാഖ ബ്യാപനേ. സാഖതി. സാഖാ.

ഉഖ നഖ മഖ രഖ ലഖ രഖി ലഖി ഇഖി രിഖി ഗത്യത്ഥാ. ഉഖതി. നഖതി. മഖതി. രഖതി. ലഖതി. രങ്ഖതി. ലങ്ഖതി. ഇങ്ഖതി. രിങ്ഖതി.

രക്ഖ പാലനേ. രക്ഖതി. രക്ഖാ, രക്ഖണം, സീലം രക്ഖിതോ ദേവദത്തോ, സീലം രക്ഖിതം ദേവദത്തേന, സീലം രക്ഖകോ ദേവദത്തോ.

അക്ഖ ബ്യത്തിസങ്ഖാതേസു. അക്ഖതി, അക്ഖി, അക്ഖം.

നിക്ഖ ചുമ്ബനേ. നിക്ഖതി, നിക്ഖം.

നക്ഖ ഗതിയം. നക്ഖതി. നക്ഖത്തം. ഏത്ഥ **നക്ഖത്ത**ന്തി ഏത്തോ ഇതോ ചാതി വിസമഗതിയാ അഗന്ത്വാ അത്തനോ വീഥിയാവ ഗമനേന നക്ഖനം ഗമനം തായതി രക്ഖതീതി നക്ഖത്തം. പോരാണാ പന "നക്ഖരന്തി ന നസ്സന്തീതി **നക്ഖത്താനീ"**തി കഥയിംസു. "നക്ഖത്തം, ജോതി, നിരിക്ഖം, ഭം" ഇച്ചേതേ പരിയായാ.

വേക്ഖ വേക്ഖനേ. വേക്ഖതി.

മക്ഖ സങ്ഘതേ. മക്ഖതി.

തക്ഖ തപനേ. തപനം സംവരണം. തക്ഖതി.

സുക്ഖ അനാദരേ. സുക്ഖതി.

കഖി വഖി മഖി കങ്ഖായം. സത്ഥരി കങ്ഖതി. വങ്ഖതി, മങ്ഖതി. "കങ്ഖാ കങ്ഖായനാ കങ്ഖായിതത്തം വിമതി വിചികിച്ഛാ ദ്വേള്ഹകം ദ്വേധാപഥോ സംസയോ അനേകംസഗാഹോ ആസപ്പനാ പരിസപ്പനാ അപരിയോഗാഹനാ ഥമ്ഭിതത്തം ചിത്തസ്സ മനോവിലേഖോ" ഇച്ചേതേ കങ്ഖാപരിയായാ. ഏതേസു പന -

വത്തന്തി ലോകവോഹാരേ, "കങ്ഖാ വിമതി സംസയോ;
വിചികിച്ഛാ"തി ഏതാനി, നാമാനിയേവ പായതോ.

കഖി ഇച്ഛായം. ധനം കങ്ഖതി, അഭികങ്ഖതി, നാഭികങ്ഖാമി മരണം. അഭികങ്ഖിതം ധനം.

ദഖി ധഖി ഘോരവാസിതേ കങ്ഖായഞ്ച. ദങ്ഖതി. ധങ്ഖതി.

ഉക്ഖ സേചനേ. ഉക്ഖതി.

കഖ ഹസനേ. കഖതി.

ജക്ഖ ഭക്ഖണേ ച. ഹസനാനുകഡ്ഢനത്ഥം ചകാരോ. ജക്ഖതി.

ലിഖ ലേഖനേ. ലിഖതി, സല്ലേഖതി. അതിസല്ലേഖതേവായം സമണോ. ലേഖാ, ലേഖനം, ലേഖകോ, ലിഖിതം, സല്ലേഖപടിപത്തി, ഏതാ **ദഖി**ആദികാ **ലിഖ**പരിയന്താ **"പരസ്സഭാസാ"**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി.

ധുക്ഖ ധിക്ഖ സന്ദീപനകിലേസനജീവനേസു. ധുക്ഖതി. ധിക്ഖതി. സദ്ദസത്ഥവിദൂ പന "ധുക്ഖതേ ധിക്ഖതേ"തി **അത്തനോഭാസം** വദന്തി. തഥാ ഇതോ പരാനി രൂപാനിപി.

രുക്ഖ വക്ഖ വരണേ. വരണം സംവരണം. രുക്ഖതി. വക്ഖതി. രുക്ഖോ, വക്ഖോ. ഏത്ഥ ച **വക്ഖോ**തി രുക്ഖോയേവ. തഥാ ഹി "സാദൂനി രമണീയാനി, സന്തി വക്ഖാ അരഞ്ഞജാ"തി ജാതകപാഠോ ദിസ്സതി. ഇമാനി പന രുക്ഖസ്സ നാമാനി -

"രുക്ഖോ മഹീരുഹോ വക്ഖോ, പാദപോ ജഗതീരുഹോ;
അഗോ നഗോ കുജോ സാഖീ, സാലോ ച വിടപീ തരു;
ദുമോ ഫലീ തു ഫലവാ, ഗച്ഛോ തു ഖുദ്ദപാദപോ"തി.

കേചേത്ഥ വദേയ്യും "നനു ച **സാല**സദ്ദേന സാലരുക്ഖോയേവ വുത്തോ, നാഞ്ഞോ 'സാലാ ഫന്ദനമാലുവാ'തി പയോഗദസ്സനതോ, അഥ കിമത്ഥം **സാല**സദ്ദേന യോ കോചി രുക്ഖോ വുത്തോ"തി? ന സാലരുക്ഖോയേവ **സാല**സദ്ദേന വുത്തോ, അഥ ഖോ സാലരുക്ഖേപി വനപ്പതിജേട്ഠരുക്ഖേപി യസ്മിം കസ്മിഞ്ചി രുക്ഖേപി "സാലോ"തി വോഹാരസ്സ ദസ്സനതോ അഞ്ഞേപി രുക്ഖാ വുത്താ. തഥാ ഹി സാലരുക്ഖോപി "സാലോ"തി വുച്ചതി. യഥാഹ "സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖവേ ഗാമസ്സ വാ നിഗമസ്സ വാ അവിദൂരേ മഹന്തം സാലവനം, തഞ്ചസ്സ ഏളണ്ഡേഹി സഞ്ഛന്നം. അന്തരേന യമകസാലാന"ന്തി. വനപ്പതിജേട്ഠരുക്ഖോപി. യഥാഹ -

"തവേവ ദേവ വിജിതേ, തവേവുയ്യാനഭൂമിയാ;
ഉജുവംസാ മഹാസാലാ, നീലോഭാസാ മനോരമാ"തി.

യോ കോചി രുക്ഖോപി. യഥാഹ "അഥ ഖോ തം ഭിക്ഖവേ മാലുവബീജം അഞ്ഞതരസ്മിം സാലമൂലേ നിപതേയ്യാ"തി. അത്രിദം വുച്ചതി -

“സാലരുക്ഖേ ജേട്ഠരുക്ഖേ,
യസ്മിം കസ്മിഞ്ചി പാദപേ;
സാലോ ഇതി രവോ സാലാ,
സന്ധാഗാരേ ഥിയം സിയാ”തി.

സിക്ഖ വിജ്ജോപാദാനേ. സിക്ഖതി. സിക്ഖാ, സിക്ഖനം, സിക്ഖിതം സിപ്പം, സിക്ഖകോ, സിക്ഖിതോ, സേക്ഖോ, അസേക്ഖോ. **ക**കാരലോപേ “സേഖോ അസേഖോ”തി രൂപാനി ഭവന്തി. തത്ഥ **സിക്ഖിതോ**തി സഞ്ജാതസിക്ഖോ, അസിക്ഖീതി വാ സിക്ഖിതോ, തഥാ ഹി കത്തുപ്പയോഗോ ദിസ്സതി “അഹം ഖോ പന സുസിക്ഖിതോ അനവയോ സകേ ആചരിയകേ കുമ്ഭകാരകമ്മേ”തി.

ഭിക്ഖ യാചനേ. ഭിക്ഖതി. ഭിക്ഖു, ഭിക്ഖാ, ഭിക്ഖനം, ഭിക്ഖകോ, ഭിക്ഖിതം ഭോജനം. എത്ഥ പന “ഭിക്ഖു യതി സമണോ മുനി പബ്ബജിതോ അനഗാരോ തപസ്സീ തപോധനോ” ഇച്ചേതാനി പരിയായവചനാനി. എതേസു സാസനേ “ഭിക്ഖൂ”തി ഉപസമ്പന്നോ വുച്ചതി. കദാചി പന “ഭിക്ഖുസതം ഭോജേസി, ഭിക്ഖുസഹസ്സം ഭോജേസീ”തിആദീസു സാമണേരേപിഉപാദായ “ഭിക്ഖൂ”തി വോഹാരോ പവത്തതി, താപസാപി ച **സമണ**സദ്ദാദീഹി വുച്ചന്തി, “അഹൂ അതീതമദ്ധാനേ, സമണോ ഖന്തിദീപനോ”തിആദി എത്ഥ നിദസ്സനം.

ദക്ഖ വുദ്ധിയം സീഘത്ഥേ ച. ദക്ഖതി, ദക്ഖിണാ, ദക്ഖോ. ദക്ഖന്തി വഡ്ഢന്തി സത്താ എതായ യഥാധിപ്പേതാഹി സമ്പത്തീഹി ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി **ദക്ഖിണാ,** ദാതബ്ബവത്ഥു. ദക്ഖതി കുസലകമ്മേ അഞ്ഞസ്മിഞ്ച കിച്ചാകിച്ചേ അദന്ധതായ സീഘം ഗച്ഛതീതി **ദക്ഖോ,** ഛേകോ, യോ “കുസലോ”തിപി വുച്ചതി.

ദിക്ഖ മുണ്ഡിഓപനയനനിയമബ്ബതാദേസേസു. ദിക്ഖധാതു മുണ്ഡിയേ, ഉപനയനേ, നിയമേ, വതേ, ആദേസേ ച പവത്തതി. ദിക്ഖതി. ദിക്ഖിതോ മുണ്ഡോ. എത്ഥ സിയാ - നനു ച ഭോ **സരഭങ്ഗജാതകേ** “ഗന്ധോ ഇസീനം ചിരദിക്ഖിതാനം, കായാ ചുതോ ഗച്ഛതി മാലുതേനാ”തി എതസ്മിം പദേസേ അട്ഠകഥാചരിയേഹി **“ചിരദിക്ഖിതാന**ന്തി ചിരപബ്ബജിതാന”ന്തി വുത്തം. ന ഹി തത്ഥ “ചിരമുണ്ഡാന”ന്തി വുത്തം. എവം സന്തേ കസ്മാ ഇധ **“ദിക്ഖ**ധാതു മുണ്ഡിയേ വുത്താ”തി? സച്ചം, തത്ഥ പന **ദിക്ഖിത**സദ്ദസ്സ പബ്ബജിതേ വത്തനതോ “ചിരപബ്ബജിതാന”ന്തി വുത്തം, ന ധാതുഅത്ഥസ്സ വിഭാവനത്ഥം. ഇധ പന ധാതുഅത്ഥവിഭാവനത്ഥം മുണ്ഡിയേ വുത്താ. താപസാ ഹി മുണ്ഡിയത്ഥവാചകേന **ദിക്ഖിത**സദ്ദേന വത്തും യുത്താ. തഥാ ഹി അട്ഠകഥാചരിയേഹി **ചക്കവത്തിസുത്തത്ഥവണ്ണനായം** “കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ”തി ഇമിസ്സാ പാളിയാ അത്ഥവിവരണേ “താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജന്താപി ഹി പഠമം കേസമസ്സും ഓഹാരേന്തി, തതോ പട്ഠായ പരൂള്ഹകേസേ ബന്ധിത്വാ വിചരന്തി, തേന വുത്തം കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ”തി എവം അത്ഥോ സംവണ്ണിതോ.

ഇക്ഖ ദസ്സനങ്കേസു. ഇക്ഖതി, ഉപേക്ഖതി, അപേക്ഖതി. ഉപേക്ഖാ, അപേക്ഖാ, പച്ചവേക്ഖണാ. **ക**കാരലോപേ “ഉപേഖാ, അപേഖാ, ഉപസമ്പദാപേഖോ”തി രൂപാനി ഭവന്തി.

ദുക്ഖ ഹിംസാഗതീസു. ദക്ഖതി. ദക്ഖകോ.

ചിക്ഖ ചക്ഖ വിയത്തിയം വാചായം. ചിക്ഖതി, ആചിക്ഖതി, അബ്ഭാചിക്ഖതി. ആചിക്ഖകോ. ചക്ഖതി, ചക്ഖു. ഏത്ഥ **ചക്ഖൂ**തി ചക്ഖതീതി ചക്ഖു, സമവിസമം അഭിബ്യത്തം വദന്തം വിയ ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ "സൂപം ചക്ഖതി, മധും ചക്ഖതീ"തിആദീസു വിയ യസ്മാ അസ്സാദത്ഥോപി **ചക്ഖു**സദ്ദോ ഭവതി, തസ്മാ "ചക്ഖതി വിഞ്ഞാണാധിട്ഠിതം രൂപം അസ്സാദേന്തം വിയ ഹോതീ"തി അസ്സാദത്ഥോപി ഗഹേതബ്ബോ. "ചക്ഖും ഖോ മാഗണ്ഡിയം രൂപാരാമം രൂപരതം രൂപസമ്മുദിത"ന്തി ഹി വുത്തം. സതിപി സോതാദീനം സദ്ദാരാമതാദിഭാവേ നിരൂള്ഹത്താ നയനേ ഏവ **ചക്ഖു**സദ്ദോ പവത്തതി **പങ്കജാ**ദിസദ്ദാ വിയ പദുമാദീസു.

ചക്ഖ'ക്ഖി നയനം, ലോചനം ദിട്ഠി ദസ്സനം;
പേക്ഖനം അച്ഛി പമ്ഹം തു, "പഖുമ"ന്തി പവുച്ചതി.

ഏതാ **രുക്ഖാ**ദികാ **ചക്ഖ**പരിയന്താ **"അത്തനോഭാസാ"**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി.

ഖകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഗകാരന്തധാതു

ഗു കരീസുസ്സഗ്ഗേ. കരീസുസ്സഗ്ഗോ വച്ചകരണം. ഗവതി. **ഗേ സദ്ദേ.** ഗായതി. ഗീതം.

വഗ്ഗ ഗതിയം. വഗ്ഗതി. വഗ്ഗോ, വഗ്ഗിതം. ഏത്ഥ സമുദായവസേന വഗ്ഗനം പവത്തനം **വഗ്ഗോ. വഗ്ഗിത**ന്തി ഗമനം. തഥാ ഹി **നാഗപേതവത്ഥുഅട്ഠകഥായം** "യോ സോ മജ്ഝേ അസ്സതരീരഥേന ചതുബ്ഭി യുത്തേന സുവഗ്ഗിതേന. അമ്ഹാകം പുത്തോ അഹു മജ്ഝിമോ സോ, അമച്ഛരീ ദാനപതീ വിരോചതീ"തി ഇമിസ്സാ പാളിയാ അത്ഥം വദന്തേഹി **"സുവഗ്ഗിതേനാ**തി സുന്ദരഗമനേനാ"തി. കിഞ്ചി ഭിയ്യോ ക്രിയാപദമ്പി ച ദിട്ഠം "ധുനന്തി വഗ്ഗന്തി പവത്തന്തി ചമ്ബരേ"തി.

രഗി ലഗി അഗി വഗി മഗി ഇഗി രിഗി ലിഗി തഗി സഗി ഗമനേ ച. ചകാരോ ഗതിപേക്ഖകോ. രങ്ഗതി. രങ്ഗോ. ലങ്ഗതി. ലങ്ഗോ, ലങ്ഗീ. അങ്ഗതി, അങ്ഗേതി. അങ്ഗോ, സമങ്ഗീ, സമങ്ഗിതാ, അങ്ഗം, അങ്ഗണം. വങ്ഗതി. വങ്ഗോ. മങ്ഗതി. മങ്ഗോ, ഉപങ്ഗോ, മങ്ഗലം. ഇങ്ഗതി. ഇങ്ഗിതം. രിങ്ഗതി. രിങ്ഗനം. ലിങ്ഗതി. ലിങ്ഗനം. ഉല്ലിങ്ഗതി, ഉല്ലിങ്ഗനം. തങ്ഗതി. തങ്ഗനം. സങ്ഗതി. സങ്ഗനം. തത്ഥ **അങ്ഗ**ന്തി യേസം കേസഞ്ചി വത്ഥൂനം അവയവോ, സരീരമ്പി കാരണമ്പി ച വുച്ചതി. **അങ്ഗണ**ന്തി കത്ഥചി കിലേസാ വുച്ചന്തി "രാഗോ അങ്ഗണ"ന്തിആദീസു. രാഗാദയോ ഹി അങ്ഗന്തി ഏതേഹി തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലാ നിഹീനഭാവം ഗച്ഛന്തീതി **"അങ്ഗണാനീ"**തി വുച്ചന്തി. കത്ഥചി മലം വാ പങ്കോ വാ "തസ്സേവ രജസ്സ വാ അങ്ഗണസ്സ വാ പഹാനായ വായമതീ"തിആദീസു. അഞ്ജതി മക്ഖേതീതി ഹി അങ്ഗണം, മലാദി. കത്ഥചി തഥാരൂപോ വിവടപ്പദേസോ "ചേതിയങ്ഗണം,

ബോധിയങ്ഗണ''ന്തിആദീസു. അഞ്ജതി തത്ഥ റിതം അതിസുന്ദരതായ അഭിബ്യഞ്ജേതീതി ഹി അങ്ഗണം, വിവടോ ഭൂമിപ്പദേസോ. ഇച്ചേവം -

രാഗാദീസു കിലേസേസു, പങ്കേ കായമലമ്ഹി ച;
വിവടേ ഭൂമിഭാഗേ ച, ''അങ്ഗണ''ന്തി രവോ ഗതോ.

യുഗി ജുഗി വജ്ജനേ. യുങ്ഗതി. ജുങ്ഗതി.

രഗി സങ്കായം. രങ്ഗതി.

ലഗ സങ്ഗേച. ച കാരോ അനന്തരവുത്താപേക്ഖകോ. ലഗതി. ച ജതോ ന ഹോതി ലഗനം. ബളിസേ ലഗ്ഗോ.

ഥഗം സംവരണേ. ഥഗതി.

അഗ്ഗ കുടിലഗതിയം. അഗ്ഗതീതി അഗ്ഗി, കുടിലം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.

അഗ്ഗി ധൂമസിഖോ ജോതി, ജാതവേദോ സിഖീ ഗിനി;
അഗ്ഗിനി ഭാണുമാ തേജോ, പാവകോ തിവകോ'നലോ.

ഹുതാസനോ ധൂമകേതു, വേസ്സാനരോ ച അച്ചിമാ;
ഘതാസനോ വായുസഖോ, ദഹനോ കണ്ഹവത്തനി.

ഏതാ **ഗു**ആദികാ **അഗ്ഗ**പരിയന്താ **''പരസ്സഭാസാ''**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി.

ഗാ ഗതിയം. ഗാതി.

ഗു സദ്ദേ. ഗവതി.

ഗു ഉഗ്ഗമേ. ഉഗ്ഗമോ ഉഗ്ഗമനം പാകടതാ. ഗവതി. സദ്ദസത്ഥവിദൂ പനിമാസം ''ഗാതേ ഗവതേ''തി **അത്തനോഭാസത്തം** വദന്തി.

ഗകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഘകാരന്തധാതു

ഘാ ഗന്ധോപാദാനേ. ഘാതി. ഘാനം. ഗന്ധം ഘത്വാ. അത്രായം പാളി ''ഗന്ധം ഘത്വാ സതി മുട്ഠാ''തി. ഏതിസ്സാ പന **ദിവാദി**ഗണം പത്തായ ''ഘായതി ഘായിത്വാ''തി രൂപാനി ഭവന്തി.

ഘു അഭിഗമനേ. അഭിഗമനം അധിഗമനം. ഘോതി.

ജഗ്ഘ ഹസനേ. ജഗ്ഘതി, സഞ്ജഗ്ഘതി. സഞ്ജഗ്ഘിത്ഥോ മയാ സഹ. ജഗ്ഘിതുമ്പി ന സോഭതി. ജഗ്ഘിത്വാ.

തഗ്ഘ പാലനേ. തഗ്ഘതി.

സിഘി ആഘാനേ. ആഘാനം ഘാനേന ഗന്ധാനുഭവനം. സിങ്ഘതി, ഉപസിങ്ഘതി. ഉപസിങ്ഘിത്വാ. ആരാ സിങ്ഘാമി വാരിജം. ഏതാ **"പരസ്സഭാസാ"**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി.

ഘു സദ്ദേ. ഘോതി, ഘവതി.

രഘി ലഘി ഗത്യക്ഖേപേ. ഗത്യക്ഖേപോ ഗതിയാ അക്ഖേപോ. രങ്ഘതി, ലങ്ഘതി, ഉല്ലങ്ഘതി. ലങ്ഘിതാ, ഉല്ലങ്ഘികാപീതി, ലങ്ഘിത്വാ.

മഘി കേതവേ ച. ചകാരോ പുബ്ബത്ഥാപേക്ഖോ. മങ്ഘതി.

രാഘ ലാഘ സാമത്ഥിയേ. രാഘതി. ലാഘതി.

ദാഘ ആയാസേ ച. ആയാസോ കിലമനം. **ച**കാരോ സാമത്ഥിയാപേക്ഖകോ. ദാഘതി. നിദാഘോ.

സിലാഘ കത്ഥനേ. കത്ഥനം പസംസനം. സിലാഘതി. സിലാഘാ. ബുദ്ധസ്സ സിലാഘതേ. സിലാഘിത്വാ. **"അത്തനോഭാസാ"**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി.

ഘ കാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഇതി **ഭൂവാദാഗണേ കവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി**

സമത്താനി.

ചകാരന്തധാതു

ഇദാനി **ച**വഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി വുച്ചന്തേ -

സുച സോകേ. സോചതി. സോകോ, സോചനാ, സോചം, സോചന്തോ, സോചന്തീ, സോചന്തം കുലം, സോചിത്വാ.

കുച സദ്ദേ താരേ. താരസദ്ദോ അച്ചുച്ചസദ്ദോ. കോചതി. ഉച്ചസദ്ദം കരോതീതി അത്ഥോ.

കുഞ്ച കോടില്ല'പ്പീഭാവേസു. കുഞ്ചതി. കുഞ്ചികാ, കുഞ്ചിതകേസോ. കുഞ്ചിത്വാ.

ലുഞ്ച അപനയനേ. ലുഞ്ചതി. ലുഞ്ചകോ, ലുഞ്ചിതും, ലുഞ്ചിത്വാ.

അഞ്ചു ഗതിപൂജനാസു. മഗ്ഗം അഞ്ചതി. ബുദ്ധം അഞ്ചതി. ഉദ്ധം അനുഗ്ഗന്ത്വാ തിരിയം അഞ്ചിതോതി തിരച്ഛാനോ. കടുകഞ്ചുകതാ.

വഞ്ചു ചഞ്ചു തഞ്ചു ഗതിയം. വഞ്ചതി. ചഞ്ചതി. തഞ്ചതി. മഞ്ചതി. സന്തി പാദാ അവഞ്ചനാ. **അവഞ്ചനാ**തി വഞ്ചിതും ഗന്തും അസമത്ഥാ.

ഗുചു ഗണേചു ഥേയ്യകരണേ. ഥേനനം ഥേയ്യം, ചോരികാ. തസ്സ ക്രിയാ **ഥേയ്യകരണം**. ഗോചതി. ഗണേചതി.

അച്ച പൂജായം അച്ചതി. ബ്രഹ്മാസുരസുരച്ചിതോ.

തച്ച ഹിംസായം. തച്ചതി.

ചച്ച ജച്ച പരിഭാസനവജ്ജനേസു. ചച്ചതി. ജച്ചതി.

കുച സംപച്ചനകോടില്ലപടിക്കമവിലേഖനേസു. കുചതി, സങ്കുചതി. സങ്കോചോ.

തച സംവരണേ. സംവരണം രക്ഖണം. തചതി. തചോ.

ദിച ഥുതിയം. ദിചതി.

കുച സങ്കോചനേ. കോചതി, സങ്കോചതി. സങ്കോചോ.

ബ്യാച ബ്യാജികരണേ. ബ്യാജികരണം ബ്യാജിക്രിയാ. ബ്യാചതി.

വച വിയത്തിയം വാചായം. വിയത്തസ്സ ഏസാ വിയത്തി, തിസ്സം വിയത്തിയം വാചായം, വിയത്തായം വാചായന്തി അധിപ്പായോ. വിയത്തസ്സ ഹി വദതോ പുഗ്ഗലസ്സ വസേന വാചാ വിയത്താ നാമ വുച്ചതി. യഥാ പന കുച്ഛിസദ്ദതിരച്ഛാനഗതാദിസദ്ദോ "അബ്യത്തസദ്ദോ"തി വുച്ചതി, ന ഏവം വചനസങ്ഖാതോ സദ്ദോ "അബ്യത്തസദ്ദോ"തി വുച്ചതി വിഞ്ഞാതത്ഥത്താ. "വത്തി, വചതി, വചന്തി. വചസി" ഇച്ചാദീനി സുദ്ധകത്തുപദാനി. "വാചേതി, വാചേന്തി" ഇച്ചാദീനി ഹേതുകത്തുപദാനി. "അത്ഥാഭിസമയാ ധീരോ, പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതി. വുച്ചന്തി. സന്തോ സപ്പുരിസാ ലോകേ, ദേവധമ്മാതി വുച്ചരേ" ഇച്ചാദീനി കമ്മപദാനി. ഗരൂ പന **വ**കാരസ്സ **ഉ**കാരാദേസവസേന **"ഉത്തം ഉച്ചതേ ഉച്ചന്തേ"**തിആദീനി ഇച്ഛന്തി, താനി സാസനേ അപ്പസിദ്ധാനി, സക്കടഭാസാനുലോമാനി. സാസനസ്മിഞ്ഹി **ര**കാരാഗമവിസയേ **നി**പുബ്ബസ്സേവ വചസ്സ **വ**സ്സ **ഉ**കാരാദേസോ സിദ്ധോ **"നിരുത്തി, നിരുത്തം,** നേരുത്ത"ന്തി. വചനം, വാചാ, വചോ, വചീ, വുത്തം, പവുത്തം, വുച്ചമാനം, അധിവചനം, വത്തബ്ബം, വചനീയം, ഇമാനി നാമികപദാനി. വത്തും, വത്തവേ, വത്വാ, വത്വാന, ഇമാനി **തു**മന്താദീനി **"പരസ്സഭാസാ"**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി.

തത്ഥ **വത്തീ**തി വദതി. ആഖ്യാതപദഞ്ഹേതം. അത്ഥസംവണ്ണകേഹിപി "വത്തി ഏതായാതി വാചാ"തി നിബ്ബചനമുദാഹടം. സദ്ദസത്ഥേ ച താദിസം ആഖ്യാതപദം ദിട്ഠം. ഏത്ഥ പനേകേ വദന്തി "വചതി, വചന്തീതിആദീനി ക്രിയാപദരൂപാനി ബുദ്ധവചനേ അട്ഠകഥാടീകാസു സത്ഥേസു ച അനാഗതത്താ ഛഡ്ഡേതബ്ബാനീ"തി. തന്ന, യസ്മാ സാസനേ "അവച, അവചിംസൂ"തി സുദ്ധകത്തുപദാനി ച "വാചേതി, വാചേന്തീ"തിആദീനി ഹേതുകത്തുപദാനി ച ദിസ്സന്തി, തസ്മാ ബുദ്ധവചനാദീസു അനാഗതാനിപി "വചതി, വചന്തീ"തിആദീനി രൂപാനി ഗഹേതബ്ബാനി. വചേയ്യ, വുച്ചതു, വുച്ചേയ്യ. സേസം സബ്ബം സബ്ബത്ഥ വിത്ഥാരതോ ഗഹേതബ്ബം.

പരോക്ഖാരൂപാനി വദാമ - വച, വചു. വചേ, വചിത്ഥ. വചം, വചിമ്ഹ. വചിത്ഥ, വചിരേ. വചിത്ഥോ, വചിവ്ഹോ. വചിം, വചിമ്ഹേ.

ഹിയ്യത്തനീരൂപാനി വദാമ - അവചാ, അവചൂ. അവചോ, അവചുത്ഥ. അവോചം, അവചുമ്ഹ. അവചുത്ഥ, അവചുത്ഥും. അവചസേ, അവചുവ്ഹം. അവചിം, അവചമ്ഹസേ.

അജ്ജതനീരൂപാനി വദാമ - അവചി, അവോചും, അവചിംസു. അവോചോ, അവോചുത്ഥ. അവോചിം, അവോചുമ്ഹ. അവോചാ, അവോചു. അവചസേ, അവോചിവം. അവോചം, അവോചിമ്ഹേ.

ഭവിസ്സന്തീരൂപാനി വദാമ - വക്ഖതി, വക്ഖന്തി. വക്ഖസി, വക്ഖഥ. വക്ഖാമി, വക്ഖാമ. വക്ഖതേ, വക്ഖന്തേ. വക്ഖസേ, വക്ഖവ്ഹേ. വക്ഖസ്സം വക്ഖമ്ഹേ.

ഇമേസം പന പദാനം ''കഥേസ്സതി, കഥേസ്സന്തീ''തിആദിനാ അത്ഥോ വത്തബ്ബോ. **വക്ഖ രോസേ**തി ധാതുസ്സ ച ''വക്ഖതി, വക്ഖന്തി. വക്ഖസീ''തിആദീനി വത്വാ അവസാനേ ഉത്തമപുരിസേകവചനട്ഠാനേ ''വക്ഖേമീ''തി വത്തബ്ബം. അത്ഥോ പനിമേസം ''രോസതി, രോസന്തീ''തിആദിനാ വത്തബ്ബോ. അയം **വചവക്ഖ**ധാതൂനം ഭവിസ്സന്തീവത്തമാനാവസേന രൂപസംസന്ദനാനയോ. അപരാനിപി **വച**ധാതുസ്സ ഭവിസ്സന്തീ സഹിതാനി രൂപാനി ഭവന്തി - വക്ഖിസ്സതി, വക്ഖിസ്സന്തി. വക്ഖിസ്സസി, വക്ഖിസ്സഥ. വക്ഖിസ്സാമി, വക്ഖിസ്സാമ. വക്ഖിസ്സതേ, വക്ഖിസ്സന്തേ. വക്ഖിസ്സസേ, വക്ഖിസ്സവ്ഹേ. വക്ഖിസ്സം, വക്ഖിസ്സാമ്ഹേ.

അത്രായം പാളി -

''അതീതകപ്പേ ചരിതം, ഠപയിത്വാ ഭവാഭവേ;
ഇമമ്ഹി കപ്പേ ചരിതം, പവക്ഖിസ്സം സുണോഹി മേ''തി.

ഗന്ഥന്തരപഞ്ഹേപി ''രാജാ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം പടിസന്ഥാരം കത്വാ ഗഹപതി പതിരൂപം ആസനം ഞത്വാ നിസീദഥാതി വക്ഖിസ്സതീ''തി ഏവമാദിഅട്ഠകഥാപാഠോ ദിസ്സതി, തസ്മായേവ ഏദിസീ പദമാലാ രചിതാ. **വക്ഖ രോസേ**തി ധാതുസ്സപി ഭവിസ്സന്തീസഹിതാനി രൂപാനി ''വക്ഖിസ്സതി, വക്ഖിസ്സന്തീ''തിആദീനി ഭവന്തി. അത്ഥോ പനിമേസം ''രോസിസ്സതി, രോസിസ്സന്തീ''തിആദിനാ വത്തബ്ബോ. അയം **വചവക്ഖ**ധാതൂനം ഭവിസ്സന്തീവസേനേവ രൂപസംസന്ദനാനയോ.

അവചിസ്സാ, വചിസ്സാ, അവചിസ്സംസു, വചിസ്സംസു. സേസം സബ്ബം നേയ്യം. ഇധ പന **വുത്ത**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരം വത്തബ്ബമ്പി അവത്വാ ഉപരിയേവ കഥേസ്സാമ ഇതോ അതിവിയ വത്തബ്ബട്ഠാനത്താ.

ചു ചവനേ. ചവതി. കാരിതേ ''ചാവേതീ''തി രൂപം. ദേവകായാ ചുതോ. ചുതം പദുമം. ചവിതും, ചവിത്വാ.

ലോച ദസ്സനേ. ലോചതി. ലോചനം.

സേച സേചനേ. സേചതി.

സച വിയത്തിയം വാചായം. സചതി.

കച ബന്ധനേ. കചതി.

മച മുചി കക്കനേ. കക്കനം സരീരേ ഉബ്ബട്ടനം. മചതി. മുഞ്ചതി. **മചി ധാരണുച്ഛായപൂജനേസു**. ധാരണം ഉച്ഛായോ പൂജനന്തി തയോ അത്ഥാ. തത്ഥ **ഉച്ഛായോ** മലഹരണം. മഞ്ചതി. മഞ്ചോ, മഞ്ചനം. മഞ്ചതി പുഗ്ഗലം ധാരേതീതി മഞ്ചോ.

പച ബ്യത്തികരണേ. പചതി. പാകോ, പരിപാകോ, വിപാകോ, പക്കം ഫലം.

ഥുച പസാദേ. ഥോചതി.

വച വചി ദിത്തിയം. വചതി. വഞ്ചതി.

രുച ദിത്തിയം രോചനേ ച. ദിത്തി സോഭാ. **രോചനം** രുചി. രോചതി. വേരോചനോ. സമണസ്സ രോചതേ സച്ചം. തസ്സ തേ സഗ്ഗകാമസ്സ, ഏകത്തമുപരോചിതം. അയഞ്ച **ദിവാദി**ഗണേ രുചിഅത്ഥം ഗഹേത്വാ "രുച്ചതീ"തി രൂപം ജനേതി. തേന "ഗമനം മയ്ഹ രുച്ചതീ"തി പാളി ദിസ്സതി. **ചുരാദി**ഗണേ പന രുചിഅത്ഥം ഗഹേത്വാ "രോചേതി രോചയതീ"തി രൂപാനി ജനേതി. തേന "കിം നു ജാതിം ന രോചേസീ"തിആദികാ പാളിയോ ദിസ്സന്തി. തേഗണികോയം ധാതു.

പച സംപാകേ. പചതി, പചന്തി. സദ്ദസത്ഥവിദൂ പന **"അത്തനോഭാസാ"**തി വദന്തി.

അഞ്ച ബ്യയഗതിയം. ബ്യയഗതി വിനാസഗതി. അഞ്ചതി.

യാച യാചനായം. ബ്രാഹ്മണോ നാഗം മണിം യാചതി. നാഗോ മണിം യാചിതോ ബ്രാഹ്മണേന. തേ തം അസ്സേ അയാചിസും. സോ തം രഥമയാചഥ. ദേവദത്തം ആയാചതി. ഏവം സുദ്ധകത്തരി രൂപാനി ഭവന്തി. ബ്രാഹ്മണോ ബ്രാഹ്മണേന നാഗം മണിം യാചേതി, യാചയതി, യാചാപേതി, യാചാപയതി. ഏവം ഹേതുകത്തരി. രാജാ ബ്രാഹ്മണേന ധനം യാചിയതി, യാചയിയതി, യാചാപിയതി, യാചാപയിയതി. ഏവം കമ്മനി. യാചം, യാചന്തോ, യാചന്തീ, യാചന്തം കുലം. യാചമാനോ, യാചമാനാ, യാചമാനം കുലം. യാചകോ, യാചനാ, യാചിതബ്ബം, യാചിതും, യാചിത്വാന, യാചിതുന, യാചിയ, യാചിയാന. ഏവം നാമികപദാനി **തു**മന്താദീനി ച ഭവന്തി.

പച പാകേ. ഓദനം പചതി. **"ഉഭയതോഭാസാ"**തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി. യഥാ പന സാസനേ "പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതീ"തി **വച**ധാതുസ്സ കമ്മനി രൂപം പസിദ്ധം, ന തഥാ **പച**ധാതുസ്സ. ഏവം സന്തേപി ഗരൂ "തയാ പച്ചതേ ഓദനോ"തി തസ്സ കമ്മനി രൂപം വദന്തി. സാസനേ പന അവിസേസതോ "പച്ചതേ"തി വാ "പച്ചതീ"തി വാ വുത്തസ്സപി പദസ്സ അകമ്മകോയേവ ദിവാദിഗണികോ പയോഗോ ഇച്ഛിതബ്ബോ "ദേവദത്തോ നിരയേ പച്ചതി. യാവ പാപം ന പച്ചതീ"തിആദിദസ്സനതോ. കേചേത്ഥ വദേയ്യും "സയമേവ പീയതേ പാനീയന്തിആദി വിയ **ഭൂവാദി**ഗണപക്ഖികോ കമ്മകത്തുപ്പയോഗോ ഏസ, തസ്മാ 'സയമേവാ'തി പദം അജ്ഝാഹരിത്വാ 'സയമേവ ദേവദത്തോ പച്ചതീ'തിആദിനാ അത്ഥോ വത്തബ്ബോ"തി തന്ന, "സയമേവ പീയതേ

പാനീയ''ന്തി ഏത്ഥ ഹി പാനീയം മനുസ്സാ പിവന്തി, ന പാനീയം പാനീയം പിവതി. മനുസ്സേഹേവ തം പീയതേ, ന സയം. ഏവം പരസ്സ പാനക്രിയം പടിച്ച കമ്മഭൂതമ്പി തം സുകരപാനക്രിയാവസേന സുകരത്താ അത്തനാവ സിജ്ഝന്തം വിയ ഹോതീതി ''സയമേവ പീയതേ പാനീയ''ന്തി രൂള്ഹിയാ പയോഗോ കതോ.

''സയമേവ കടോ കരിയതേ''തി ഏത്ഥാപി കടം മനുസ്സാ കരോന്തി, ന കടം കടോ കരോതി. മനുസ്സേഹേവ കടോ കരിയതേ, ന സയം. ഏവം പരസ്സ കരണക്രിയം പടിച്ച കമ്മഭൂതോപി സോ സുകരണ ക്രിയാവസേന സുകരത്താ അത്തനാവ സിജ്ഝന്തോ വിയ ഹോതീതി ''സയമേവ കടോ കരിയതേ''തി രൂള്ഹിയാ പയോഗോ കതോ.

ഏത്ഥ യഥാ **സയം**സദ്ദോ പാനീയം പാനീയേനേവ പീയതേ, ന അമ്ഹേഹി. കടോ കടേനേവ കരിയതേ, ന അമ്ഹേഹീതി സകമ്മകവിസയത്താ പയോഗാനം അഞ്ഞസ്സ ക്രിയാപടിസേധനസങ്ഖാതം അത്ഥവിസേസം വദതി, ന തഥാ ''ദേവദത്തോ നിരയേ പച്ചതി, കമ്മം പച്ചതീ''തിആദീസു തുമ്ഹേഹി അജ്ഝാഹരിതോ **സയം**സദ്ദോ അത്ഥവിസേസം വദതി അകമ്മകവിസയത്താ ഏതേസം പയോഗാനം. ഏവം ''ദേവദത്തോ''തിആദികസ്സ പച്ചത്തവചനസ്സ അകമ്മകകത്തുവാചകത്താ കമ്മരഹിതസുദ്ധകത്തുവാചകത്താ ച ''പച്ചതീ''തി ഇദം **ദിവാദി**ഗണികരൂപന്തി ദട്ഠബ്ബം. **പച**ധാതു സദ്ദസത്ഥേ **ദിവാദി**ഗണ വുത്തോ നത്ഥീതി ചേ? നത്ഥി വാ അത്ഥി വാ, കിമേത്ഥ സദ്ദസത്ഥം കരിസ്സതി, പാളി ഏവ പമാണം, തസ്മാ മയം ലോകവോഹാരകുസലസ്സ ഭഗവതോ പാളിനയഞ്ഞേവ ഗഹേത്വാ ഇമം **പച**ധാതും **ദിവാദി**ഗണേപി പക്ഖിപിസ്സാമ. തഥാ ഹി **ധമ്മപാലാചരിയ അനുരുദ്ധാചരിയാ**ദീഹി അഭിസങ്ഖതാ **ദിവാദി**ഗണികപ്പയോഗാ ദിസ്സന്തി --

ഞാണയുത്തവരം തത്ഥ, ദത്വാ സന്ധിം തിഹേതുകം;
പച്ഛാ പച്ചതി പാകാനം, പവത്തേ അട്ഠകേ ദുവേ.

അസങ്ഖാരം സസങ്ഖാര-വിപാകാനി ച പച്ചതി

ഇച്ചേവമാദയോ. ഏത്ഥ പന തേസം ഇദമേവ പാളിയാ ന സമേതി. യേ **ചുരാദി**ഗണമ്ഹി സകമ്മകഭാവേന **ഭൂവാദി**ഗണേ ച അകമ്മകഭാവേന പവത്തസ്സ **ഭൂ**ധാതുസ്സേവ **ഭൂവാദി**ഗണേ പവത്തസ്സ സകമകസ്സപി സതോ **ദിവാദി**ഗണം പത്വാ അകമ്മകഭൂതസ്സ **പച**ധാതുസ്സ സകമ്മകത്തമിച്ഛന്തി. ഏതഞ്ഹി സാട്ഠകഥേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ കുതോ ലബ്ഭാ, തസ്മാ ഭഗവതോ പാവചനേ സോതൂനം സംസയസമുഗ്ഘാടത്ഥം ഏത്ഥ ഇമം നീതിം പട്ഠപേമ -

വിനാപി ഉപസഗ്ഗേന, ഗണനാനത്തയോഗതോ;
സകമ്മാകമ്മകാ ഹോന്തി, ധാതൂ **പചഭിദാ**ദയോ.

പുരിസോ ഓദനം പചതി. സ ഭൂതപചനിം പചി. ഓദനോ പച്ചതി. കമ്മം പച്ചതി. വീഹിസീസം പച്ചതി. രുക്ഖഫലാനി പച്ചന്തി. നാഗോ പാകാരം ഭിന്ദതി. തളാകപാളി ഭിജ്ജതി. ഭിജ്ജനധമ്മം ഭിജ്ജതി. ഏത്ഥ ച **സയം**സദ്ദം അജ്ഝാഹരിത്വാ ''സയമേവ ഓദനോ പച്ചതീ''തിആദിനാ വുത്തേപി ''പുരിസോ

സയമേവ പാണം ഹനതി. ഭഗവാ സയമേവ ഞേയ്യധമ്മം അബുജ്ഝീ''തി പയോഗേസു പരസ്സ ആണത്തിസമ്ഭൂതഹനനക്രിയാപടിസേധമിവ പരോപദേസസമ്ഭൂതബുജ്ഝനക്രിയാപടിസേധനമിവ ച അഞ്ഞസ്സ ക്രിയാപടിസേധനവസേന വുത്തത്താ യോ **സയം**സദ്ദവസേന കമ്മകത്തുഭാവപരികപ്പോ, തം ന പമാണം. **സയം**സദ്ദോ ഹി സുദ്ധകത്തുഅത്ഥേപി ദിസ്സതി, ന കേവലം ''സയമേവ പീയതേ പാനീയ''ന്തിആദീസു കമ്മത്ഥേയേവ, തസ്മാ സാസനാനുരൂപേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ നയഞ്ഞൂഹി.

വിനാപി ഉപസഗ്ഗേന, വിനാപി ച ഗണന്തരം;
സകമ്മാകമ്മകാ ഹോന്തി, അത്ഥതോ **ദിവു**ആദയോ.

കാമഗുണേഹി ദിബ്ബതി. പച്ചാമിത്തേ ദിബ്ബതി. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

ഗണന്തരഞ്ചോപസഗ്ഗം, വിനാപി അത്ഥനാനതം;
പയോഗതോ സകമ്മാ ച, അകമ്മാ ച **ഗമാ**ദയോ.

പുരിസോ മഗ്ഗം ഗച്ഛതി. ഗമ്ഭീരേസുപി അത്ഥേസു ഞാണം ഗച്ഛതി. ധമ്മം ചരതി. തത്ഥ തത്ഥ ചരതി.

ഗണന്തരഞ്ചോപസഗ്ഗം, പയോഗഞ്ചത്ഥനാനതം;
വിനാപി തിവിധാ ഹോന്തി, **ദിസാ**ദീ രൂപഭേദതോ.

പാസാദം പസ്സതി, പാസാദം ദക്ഖതി പാസാദോ ദിസ്സതി. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

സഭാവതോ സകമ്മാ തു, **രുദ**ധാതാദയോ മതാ;
സഭാവതോ അകമ്മാ ച, **നന്ദ**ധാതാദയോ മതാ.

മതം വാ അമ്മ രോദന്തി, ഇധ നന്ദതി പേച്ച നന്ദതി.

ഉപസഗ്ഗവസേനേകേ, സകമ്മാപി അകമ്മകാ;
സമ്ഭവന്തി തഥേകച്ചേ, അകമ്മാപി സകമ്മകാ.

ഏകച്ചേ തുപസഗ്ഗേഹി, സകമ്മാ ച സകമ്മകാ;
അകമ്മകാ അകമ്മാ ച, ഏസത്ഥോപേത്ഥ ദീപിതോ;

പുരിസോ ഗാമാ നിഗ്ഗച്ഛതി, ധനം അധിഗച്ഛതി, പുരിസോ പാണം അഭിഭവതി, ഹിമവതാ പഭവന്തി മഹാനദിയോ. അഞ്ഞാനിപി പയോഗാനി യോജേതബ്ബാനി.

തത്ഥ യദി സാസനേ **പച**ധാതുസ്സ കമ്മനി രൂപം സിയാ, ''പുരിസേന കമ്മം കരിയതീ''തി പയോഗോ വിയ ''പുരിസേന ഓദനോ പചിയതീ''തി പയോഗോ ഇച്ഛിതബ്ബോ. യേ പന ഗരൂ ''തയാ പച്ചതേ ഓദനോ''തിആദീനി ഇച്ഛന്തി, തേ സദ്ദസത്ഥനയം നിസ്സായ വദന്തി മഞ്ഞേ. ഏവം സന്തേപി ഉപപരിക്ഖിത്വാ യുത്താനി ചേ, ഗഹേതബ്ബാനി. കാരിതേ ''പുരിസോ പുരിസേന പുരിസം വാ ഓദനം പാചേതി, പാചയതി, പാചാപേതി, പാചാപയതി. പുരിസേന

പുരിസോ ഓദനം പാചിയതി, പാചയിയതി, പാചാപിയതി, പാചാപയിയതീ"തി രൂപാനി ഭവന്തി. "യഥാ ദണ്ഡേന ഗോപാലോ, ഗാവം പാചേതി ഗോചര"ന്തിആദീസു അഞ്ഞോപി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

പചം, പചന്തോ, പചന്തീ, പചമാനോ, പചമാനാ. പാതബ്ബം, പചിതം, പചിതബ്ബം, പചനീയം, പചിതും, പചിത്വാ. ഏത്ഥ ച "ഇമസ്സ മംസഞ്ച പാതബ്ബ"ന്തി പയോഗോ ഉദാഹരണം. "പചതി, പചന്തി. പചസീ"തിആദി പദക്കമോ സുബോധോ.

സിച ഘരണേ. സേചതി, സേകോ, **"ഉഭതോഭാസാ"**തി വദന്തി.

ഇമാനി ചകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഛകാരന്തധാതു

പരസ്സഭാസാദിഭാവം, സബ്ബേസം ധാതുനം ഇതോ;
പരം ന ബ്യാകരിസ്സം സോ, സാസനേ ഈരിതോ ന ഹി.

ഛു ഛേദനേ. ഛോതി. ഛോത്വാന മോളിം വരഗന്ധവാസിതം. അച്ഛോച്ഛുംവത ഭോ രുക്ഖം.

മിലേഛ അവിയത്തായം വാചായം. മിലേച്ഛതി, മിലക്ഖു. പച്ചന്തിമേസു ജനപദേസു പച്ചാജാതോ ഹോതി മിലക്ഖൂസു അവിഞ്ഞാതാരേസു.

വഛി ഇച്ഛായം. വഞ്ഛതി. വഞ്ഛിതം ധനം.

അഛി ആയാമേ. അഞ്ചതി. ദീഘം വാ അഞ്ഛന്തോ ദീഘം അഞ്ഛാമീതി പജാനാതി.

ഹുച്ഛ കോടില്ലേ. ഹുച്ഛതി.

മുച്ഛ മോഹമുച്ഛാസു. മുച്ഛതി. മുച്ഛിതോ വിസവേഗേന, വിസഞ്ഞീ സമപജ്ജഥ. മുച്ഛാ, മുച്ഛിത്വാ.

ഫുഛ വിസരണേ ഫോഛതി.

യുഛ പമാദേ. യുച്ഛതി.

ഉഛി ഉഞ്ഛേ. ഉഞ്ഛോ പരിയേസനം. ഉഞ്ഛതി. ഉഞ്ഛാചരിയായ ഈഹഥ.

ഉഛ പിപാസായം. ഉഛതി.

പുച്ഛ പഞ്ഹേ പുച്ഛതി. പുച്ഛിതാ, പുച്ഛകോ, പുട്ഠോ, പുച്ഛിതോ, പുച്ഛാ. ഭിക്ഖു വിനയധരം പഞ്ഹം പുച്ഛതി. പുച്ഛി, പുച്ഛിതും. പുച്ഛിത്വാ. ഏത്ഥ ച പഞ്ചവിധാ പുച്ഛാ അദിട്ഠജോതനാപുച്ഛാ ദിട്ഠസംസന്ദനാപുച്ഛാ വിമതിച്ഛേദനാപുച്ഛാ അനുമതിപുച്ഛാ കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാതി. താസം നാനത്തം **അട്ഠസാലിനി**യാദിതോ ഗഹേതബ്ബം.

വിച്ഛ ഗതിയം. വിച്ഛതി. വിച്ഛികാ.

വച്ഛു ഛേദനേ. വുച്ഛതി. വുത്താ, വുത്തവാ, വുത്തസിരോ. **വ**കാരഗതസ്സ **അ**കാരസ്സ ഉത്തം.

വുത്തസദ്ദോ കേസോഹരണേപി ദിസ്സതി "കാപടികോ മാണവോ ദഹരോ വുത്തസിരോ"തിആദീസു. എത്ഥ ച **സിര**സദ്ദേന സിരോരുഹാ വുത്താ യഥാ **മഞ്ച**സദ്ദേന മഞ്ചട്ഠാ, **ചക്ഖു**സദ്ദേന ച ചക്ഖുനിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം. രോപിതേപി "യഥാ സാരദികം ബീജം, ഖേത്തേ വുത്തം വിരൂഹതീ"തിആദീസു. കഥിതേപി "വുത്തമിദം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാ"തിആദിസു. അത്രിദം വുച്ചതി -

> **വച്ഛുവപവച**വസാ, **വുത്ത**സദ്ദോ പവത്തതി;
> കേസോഹാരേ രോപിതേ ച, കഥിതേ ച യഥാക്കമന്തി.

അപരോ നയോ - **വുത്ത**സദ്ദോ "നോ ച ഖോ പടിവുത്ത"ന്തിആദീസു വാപസമീകരണേ ദിസ്സതി. "പന്നലോമോ പരദത്തവുത്തോ"തിആദീസു ജീവിതവുത്തിയം. "പണ്ഡുപലാസോ ബന്ധനാ പവുത്തോ"തിആദീസു അപഗമേ. "ഗീതം പവുത്തം സമീഹിത"ന്തിആദീസു പാവചനവസേന പവത്തിതേ. ലോകേ പന "വുത്തോ പാരായനോ"തിആദീസു അജ്ഝേനേ ദിസ്സതി, അത്രിദം വുച്ചതി

> "വാപസമീകരണേ ച, അഥോ ജീവിതവുത്തിയം;
> അപഗമേ പാവചന-വസേന ച പവത്തിതേ;
> അജ്ഝേനേ ചേവമേതേസു, **വുത്ത**സദ്ദോ പദിസ്സതീ"തി.

അപരോപി നയോ - **വുത്ത**സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോച അനുപസഗ്ഗോ ച വപനേ വാപസമീകരണേ കേസോഹാരേ ജീവിതവുത്തിയം പമുത്തഭാവേ പാവചനവസേന പവത്തിതേ അജ്ഝേനേ കഥനേതി ഏവമാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ -

> "ഗാവോ തസ്സ പജായന്തി, ഖേത്തേ വുത്തം വിരൂഹതി;
> വുത്താനം ഫലമസ്നാതി, യോ മിത്താനം ന ദുബ്ഭതീ"തി

ആദീസു വപനേ ആഗതോ. "നോ ച ഖോ പടിവുത്ത"ന്തിആദീസു അട്ഠദന്തകാദീഹി വാപസമീകരണേ. "കാപടികോ മാണവോ ദഹരോ വുത്തസിരോ"തിആദീസു കേസോഹരണേ. "പന്നലോമോ പരദത്തവുത്തോ മിഗഭൂതേന ചേതസാ വിഹരതീ"തിആദീസു ജീവിതവുത്തിയം. "സേയ്യഥാപി നാമ പണ്ഡുപലാസോ ബന്ധനാ പവുത്തോ അഭബ്ബോ ഹരിതത്ഥായാ"തിആദീസു ബന്ധനതോ പമുത്തഭാവേ. "യേസമിദം ഏതരഹി പോരാണം മന്തപദം ഗീതം പവുത്തം സമീഹിത"ന്തിആദീസു പാവചനഭാവേന പവത്തിതേ. ലോകേ പന "വുത്തോ ഗണോ, വുത്തോ പാരായനോ"തിആദീസു അജ്ഝേനേ. "വുത്തം ഖോ പനേതം ഭഗവതാ, ധമ്മദായാദാ മേ ഭിക്ഖവേ ഭവഥ, മാ ആമിസദായാദാ"തിആദീസു കഥനേ. അത്രിദം വുച്ചതി -

> **വപ വതു വച്ഛുവച**-ധാതൂനം വസതോ മതോ;
> സോപസഗ്ഗോ നോപസഗ്ഗോ, **വുത്ത**സദ്ദോ യഥാരഹം.

വപനേ ച വാപസമീ-കരണേ മുണ്ഡതായ ച;
ജീവവുത്യം പമുത്തഥേ, വസാ പാവചനസ്സ തു;
പവത്തിതേ ച അജ്ഝേനേ, കഥനേ ചാതി ലക്ഖയേ;

തച്ഛ തനുകരണേ. തച്ഛതി. തച്ഛകോ ദാരും.

ഛകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ജകാരന്തധാതു

ജിജയേ. ജേതി. ജയതി, പരാജയതി. ധമ്മം ചരന്തോ സാമികം പരാജേതി. ധമ്മം ചരന്തോ പരജ്ജതി. രാജാനം ജയാപേസും. ജയാപേത്വാ. എത്ഥ **ജയാപേസു**ന്തി "ജയതു ഭവ"ന്തി ആസീസവചനം വദിംസൂതി അത്ഥോ. ജയനം, ജിതം, ജയോ, വിജിതം, ജിനോ, ജേതാ, ജേതോ, ജിതോ മാരോ, മാരം ജിതോ, ജിതവാ, ജിതാവീ, വിജിതാവീ, മാരജി, ലോകജി, ഓധിജിനോ, അനോധിജിനോ, ജിതോ. വിജിതോ, ജേതും, വിജേതും, ജിത്വാ, വിജിത്വാ. ഇമസ്സ പന ധാതുസ്സ **കിയാദി**ഗണം പത്തസ്സ "ജിനാതി ജിനിത്വാ"ത്യാദീനി രൂപാനി ഭവന്തി.

ജി അഭിഭവനേ. ജേതി. ജിനോ. പുബ്ബേ വിയ രൂപാനി. എത്ഥ ച "തുമ്ഹേഹി ആനന്ദ സപ്പുരിസേഹി വിജിതം, പച്ഛിമാ ജനതാസാലിമംസോദനം അതിമഞ്ഞിസ്സതീ"തി പാളി അഭിഭവനത്ഥസാധകാ. എത്ഥ ഹി **വിജിത**ന്തി അധിഭൂതന്തി അത്ഥോ.

ജു ഗതിയം. എത്ഥ സീഘഗതി അധിപ്പേതാ. ജവതി. ജവനം, ജവോ, ജവം, ജവന്തോ, ജവനചിത്തം, ജവനപഞ്ഞോ, ജവനഹംസോ. മനോജവം ഗച്ഛതി യേനകാമം.

ജേഖയേ. ജീയതി. **ഏ**കാരസ്സ **ഈയാ**ദേസോ. സാസനാനുരൂപേന "കിം മം ധനേന ജീയേഥാ"തി ഹി പാളി ദിസ്സതി. സദ്ദസത്ഥവിദൂ പന "ജായതീ"തി രൂപം വദന്തി.

സജ്ജ ഗതിയം. സജ്ജതി.

കുജു ഖുജു ഥേയ്യകരണേ. കോജതി. ഖോജതി.

വജ ഗതിയം. ധജ ധജി ച. വജതി. അബ്ബജതി. മനുസ്സത്തഞ്ച അബ്ബജേ. വജോ, വജനം, പവജനം, പബ്ബജ്ജാ, പബ്ബജിതോ, പബ്ബാജിതോ.

സകാ രട്ഠാ പബ്ബാജിതോ, അഞ്ഞം ജനപദം ഗതോ;
മഹന്തം കോട്ഠം കയിരാഥ, ദുരുത്താനം നിധേതവേ.

ധജതി. ധജോ. ധഞ്ജതി. ധഞ്ജനം. എത്ഥ **ധജോ**തി കേതു. **ധഞ്ജന**ന്തി ഗമനം.

അജ ഖേപനേ ച. ഗതിഅപേക്ഖകോയേവ ചകാരോ. അജതി. അജോ. എത്ഥ **അജോ**തി ഏളകോ. ഇമാനി പനസ്സ പരിയായവചനാനി "അജോ ഏളകോ ഉരബ്ഭോ അവി മേണ്ഡോ"തി. തത്ഥ **ഉരബ്ഭോ**തി ഏളകോ, യോ

“അജോ”തിപി വുച്ചതി. **അവീ**തി രത്തലോമോ എളകോ. **മേണ്ഡോ**തി കുടിലസിങ്ഗോ എളകോ. തഥാ ഹി **ജനകജാതകേ** അജരഥതോ മേണ്ഡരഥാ വിസും വുത്താ. അപിച **അജേളക**ന്തി അജതോ എളകസ്സ വിസും വചനതോ **എളക**സദ്ദേന മേണ്ഡോപി ഗഹേതബ്ബോ, **മഹോസധജാതകട്ഠകഥായ**ഞ്ഹി മേണ്ഡേളകാനം നിബ്ബിസേസതാ വുത്താതി.

അജ്ജ സജ്ജ അജ്ജനേ. അജ്ജനം അജ്ജനക്രിയാ. അജ്ജതി. സജ്ജതി.

കജ്ജ ബ്യഥനേ. ബ്യഥനം ഹിംസാ. കജ്ജതി.

ഖജ്ജ മജ്ജനേ ച. മജ്ജനം സുദ്ധി. ബ്യഥനാപേക്ഖോ **ച**കാരോ. ഖജ്ജതി. ഖജ്ജൂരോ.

ഖജ മന്ഥേ. മന്ഥോ വിലോളനം. ഖജതി.

ഖജി ഗതിവേകല്ലേ. കിസ്സ ഭന്തേ അയ്യോ ഖഞ്ജതീതി. ഉഭോ ഖഞ്ജാ. ഖഞ്ജനം, ഖഞ്ജിതും, ഖഞ്ജിത്വാ.

ഖജ കമ്പനേ. ഖജതി. എജാ. എത്ഥ ച **എജാ**തി ലാഭാദിം പടിച്ച എജതി കമ്പതീതി എജാ, ബലവതണ്ഹായേതം നാമം.

ബുജ വജിരനിബ്ബേസേ. വജിരനിഗ്ഘോസേതി കേചി വിദൂ വദന്തി. ബോജതി.

ഖിജ കുജി ഗുജി അബ്യത്തസദ്ദേ. ഖിജതി. കുഞ്ജതി. ഗുഞ്ജതി.

ലജ ലാജ തജ്ജ ഭസ്സനേ. ലജതി. ലാജതി. തജ്ജതി.

ലജി ദിത്തിയഞ്ച. ഭസ്സനാപേക്ഖോ **ച**കാരോ. ലഞ്ജതി. തതിയോ നയലഞ്ജകോ. ലഞ്ജേതി പകാസേതി സുത്തത്ഥന്തി ലഞ്ജകോ.

ജജ ജജി യുദ്ധേ. യുജ്ഝനം **യുദ്ധം**. ജജതി. ജഞ്ജതി.

തുജ ഹിംസായം. തോജതി.

തുജി ബലനേ ച. ബലനം ബലനക്രിയാ. ഹിംസാപേക്ഖകോ **ച**കാരോ. തുഞ്ജതി.

ഗജ കുജി മുജി ഗജ്ജ സദ്ദത്ഥാ. ഗജതി. കുഞ്ജതി. മുഞ്ജതി. ഗജോ ഗജ്ജതി, മേഘോ ഗജ്ജതി. യത്ഥ ദാസോ ആമജാതോ, ഠിതോ ഥുല്ലാനി ഗജ്ജതി. മണി ഗജ്ജതി. ഞാണഗജ്ജനം ഗജ്ജതി. ഗജ്ജിതും സമത്ഥോ. ഗജ്ജിതാ. ഗജ്ജിത്വാ. തത്ഥ **ഗജോ**തി ഹത്ഥീ. ഹത്ഥിസ്സ ഹി അനേകാനി നാമാനി -

> ഹത്ഥീ നാഗോ ഗജോ ദന്തീ, കുഞ്ജരോ വാരണോ കരീ;
> മാതങ്ഗോ ദ്വിരദോ സട്ഠി-ഹായനോ’നേകപോ ഇഭോ.
>
> ഥമ്ഭോ രമ്മോ ദ്വിപോ ചേവ, ഹത്ഥിനീ തു കരേണുകാ;
> ഹത്ഥിപോതോ ഹത്ഥിച്ഛാപോ, ഭിങ്കോ ച കലഭോ ഭവേ.

ചജ ചാഗേ. ചജതി. പരിച്ചജതി. ചാഗോ. പരിച്ചാഗോ. ചജനം. ചജം, ചജന്തോ. ചജമാനോ.

സന്ജ സങ്ഗേ. സങ്ഗോ ലഗനം. സഞ്ചതി. സത്തോ. സജനം, സത്തി. ആസത്തി. സജിതും. സജിത്വാ.

ഈജ ഗതിയം. ഈജതി.

ഭജി ഭജ്ജനേ. ഭജ്ജനം താപകരണം. തിലാനി ഭജ്ജതി. പുരിസേന ഭജ്ജമാനാനി തിലാനി.

ഏജ ഭേജ ഭാജ ദിത്തിയം. **ദിത്തി** സോഭാ. ഏജതി. ഭേജതി. ഭാജതി.

തിജ നിസാനേ, ഖമായഞ്ച. നിസാനം തിക്ഖതാകരണം. **ഖമാ** ഖന്തി. തേജതി. തിതിക്ഖതി. തേജനോ. തേജോ. തത്ഥ **തേജനോ**തി കണ്ഡോ സരോ ഉസു. **തേജോ**തി സൂരിയോ. അഥ വാ **തേജോ**തി തേജനം ഉസ്മാ ഉണ്ഹത്തം താപോ. **തേജോ**തി വാ ആനുഭാവോ പഭാവോ.

സഞ്ജ പരിസ്സങ്ഗേ, ആലിങ്ഗനം **പരിസ്സങ്ഗോ**. സഞ്ജതി.

ഖജി ദാനേ, ഗതിയഞ്ച. ഖഞ്ജതി. ഖഞ്ജനം.

രാജ ദിത്തിയം ഭാജ ച. രാജതി. ഭാജതി. രാജാ. രാജിനീ. വനരാജി. രാജിത്വാ. വിരാജിത്വാ. അത്ര വിഞ്ഞൂനമത്ഥവിവരണേ കോസല്ലജനനത്ഥം സിലോകം രചയാമ -

> മ’ഹാ’രാജ മഹാരാജ, മഹാരാജ മമേവ’ഹി;
> നേ’തസ്സ ഇതി വത്വാന, ദ്വേ ജനാ കലഹം കരും.

ഏത്ഥ ച പഠമപാദസ്സ ദുതിയപദേ “മേ അഹി **മഹീ**”തി ഛേദോ “പുത്താ മേ അത്ഥി പുത്താ മത്ഥീ”തി വിയ. “മഹി അരാജ മഹാരാജാ”തി ച ഛേദോ “യോപി അയം യോപായ”ന്തി വിയ. ഏത്ഥ **അരാജ**സദ്ദോ “അതികരമകരാചരിയാ”തി ഏത്ഥ **അകരീ**തി അത്ഥവാചകോ **അകര**സദ്ദോ വിയ ആഖ്യാതപരോക്ഖാവിഭത്തികോ ദട്ഠബ്ബോ. **അരാജ** വിരോചീതി അത്ഥോ. അയം പന ഗാഥായ പിണ്ഡത്ഥോ **“മഹാരാജ** മേ അഹി അരാജ, മമ ഏവ അഹി അരാജ, ന ഏതസ്സ ഇതി വത്വാ **ദ്വേ** അഹിതുണ്ഡികജനാ കലഹം കരിംസൂ”തി.

രന്ജ രാഗേ. ഭിക്ഖു ചീവരം രജതി. സത്തോ രൂപാദീസു രഞ്ജതി. രജനം. രജകോ. രാഗോ. വിരാഗോ. ഹലിദ്ദിരാഗോ. രാജാ. രാജിനീ. ഇമസ്സ ച **ദിവാദി**ഗണം പത്തസ്സ “രജ്ജതി വിരജ്ജതീ”തി രൂപാനി ഭവന്തി. തത്ഥ **രജന**ന്തി രജനവത്ഥു. **രജകോ**തി രജകാരോ വത്ഥധോവനകോ. **രാഗോ**തി രജ്ജന്തി സത്താ തേന, സയം വാ രഞ്ജതി, രഞ്ജനമത്തമേവ വാ ഏതന്തി രാഗോ, തണ്ഹാ. ഇമാനി പന തദഭിധാനാനി -

> രാഗോ ലോഭോ തസിണാ ച, തണ്ഹാ ഏജാ വിസത്തികാ;
> സത്തി ആസത്തി മുച്ഛാ ച, ലുബ്ഭിതത്തഞ്ച ലുബ്ഭനാ.

കാമോ നികാമനാ ഇച്ഛാ, നികന്തി ച നിയന്തി ച;
വനഞ്ച വനഥോ ചേവ, അപേക്ഖാ ഭവനേത്തി ച.

അനുരോധോ ച സാരാഗോ, സങ്ഗോ പങ്കോ ച സിബ്ബിനീ;
നന്ദിരാഗോ അനുനയോ, ഗേധോ സഞ്ജ്ജനനീ തഥാ;
ജനികാ പണിധി ചേവ, അജ്ഝോസാനന്തിനേകധാ.

വിരാഗോതി മഗ്ഗോ നിബ്ബാനഞ്ച. **രാജാ**തി പഥവിസ്സരോ. ഏത്ഥ ധാതുദ്വയവസേന നിബ്ബചനാനി നിയ്യന്തേ. നാനാസമ്പത്തീഹി രാജതി ദിബ്ബതി വിരോചതീതി **രാജാ**. ദാനഞ്ച പിയവചനഞ്ച അത്ഥചരിയാ ച സമാനത്തതാ ചാതി ഇമേഹി ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി അത്തനി മഹാജനം രഞ്ജ്ജേതീതിപി **രാജാ. രാജിനീ**തി രാജഭരിയാ. തേസം അഭിധാനാനി വുച്ചന്തേ സഹാഭിധാനന്തരേഹി -

രാജാ ഭൂപതി ദേവോ ച, മനുജിന്ദോ ദിസമ്പതി;
പത്ഥിവോ ജഗതിപാലോ, ഭൂഭുജോ പഥവിസ്സരോ.

രട്ഠാധിപോ ഭൂമിപാലോ, മനുസ്സിന്ദോ ജനാധിപോ;
നരിന്ദോ ഖത്തിയോ ചേവ, ഖേത്തസ്സാമി പഭാവകോ.

മുദ്ധാഭിസിത്തോ രാജാതി, കഥിതോ ഇതരോ പന;
രാജഞ്ഞോ ഖത്തിയോ ചാതി, വുത്തോ ഖത്തിയജാതികോ.

മുദ്ധാഭിസിത്തോ അനുരാജാ, ഉപരാജാതി ഭാസിതോ;
ചതുദ്ദീപീ രാജരാജാ, ചക്കവത്തീതി ഭാസിതോ.

രാജിനീ ഉപരീ ദേവീ, മഹേസീ ഭൂഭുജങ്ഗനാ;
ഖത്തിയാ രാജപദുമീ, ഖത്തിയാനീ ച ഖത്തിയീ;
ഇത്ഥാഗാരന്തു ഓരോധോ, ഉപരീതിപി വുച്ചതി.

ഭജ സേവായം. ഭജതി. ഭജനാ. സമ്ഭജനാ. ഭത്തി. സമ്ഭത്തി. ഭത്താ.

യജ ദേവപൂജസങ്ഗതകരണദാനധമ്മേസു. ദേവപൂജഗ്ഗഹണേന ബുദ്ധാദിപൂജാ ഗഹിതാ. **സങ്ഗതകരണം** സമോധാനകരണം. തഥാ ഹി **അധിമുത്തത്ഥേരവത്ഥുമ്ഹി** "യദത്ഥി സങ്ഗതം കിഞ്ചി, ഭവോ വാ യത്ഥ ലബ്ഭതീ"തി ഗാഥായം **സങ്ഗത**സദ്ദേന സമോധാനം വുത്തം. **ദാനം** പരിച്ചാഗോ. **ധമ്മോ** ഝാനസീലാദി. ഏതേസ്വത്ഥേസു **യജ**ധാതു വത്തതി. പുപ്ഫേഹി ബുദ്ധം യജതി. ദേവതം യജതി. ദേവമനുസ്സേഹി ഭഗവാ യജിയതി. ഇജ്ജതി. യിട്ഠം. യഞ്ഞോ. യാഗോ. ധമ്മയാഗോ. യജമാനോ സകേ പുരേ. യിട്ഠും, യജിതും. പുഥുയഞ്ഞം യജിത്വാന. സോളസപരിക്ഖാരം മഹായഞ്ഞം കത്തുകാമോ.

മജ്ജ സംസുദ്ധിയം. മജ്ജതി. ബാഹിരം പരിമജ്ജതി. ഭൂമിം സമ്മജ്ജതി. മജ്ജനം. സമ്മജ്ജനീ.

നിഞ്ജി സുദ്ധിയം. നിഞ്ജതി. പനിഞ്ജതി. നിഞ്ജിതും. പനിഞ്ജിതും. നിഞ്ജിത്വാ. പനിഞ്ജിത്വാ. അയം പന പാളി "തതോ ത്വം മോഗ്ഗല്ലാന ഉട്ഠായാസനാ ഉദകേന അക്ഖീനി പനിഞ്ജിത്വാ ദിസാ അനുലോകേയ്യാസീ"തി.

നിജി അബ്യത്തസദ്ദേ. നിഞ്ജതി.

ഭജ പാകേ. തിലാനി ഭജ്ജതി. ഭജ്ജമാനാ തിലാനി ച.

ഉജു അജ്ജവേ. അജ്ജവം ഉജുഭാവോ. ഓജതി. ഉജു.

സജ വിസ്സഗ്ഗപരിസ്സജ്ജനബ്ഭുക്കിരണേസു. സജതി. ലോക്യം സജന്തം ഉദകം.

രുജ ഭങ്ഗേ. രുജതി. രുജാ. രോഗോ. എത്ഥ **രുജാ**തി ബ്യാധി രുജനട്ഠേന. **രോഗോ**തി രുജതി ഭഞ്ജതി അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനീതി രോഗോ, ബ്യാധിയേവ, യോ "ആതങ്കോ"തിപി "ആബാധോ"തിപി വുച്ചതി.

ഭുജ കോടില്ലേ. ആവിപുബ്ബോ അഞ്ഞത്ഥേസു ച. ഉരഗോ ഭുജതി. ആഭുജതി. ഭിക്ഖു പല്ലങ്കം ആഭുജതി, ഊരുബദ്ധാസനം ബന്ധതീതി അത്ഥോ. മഹാസമുദ്ദോ ആഭുജതി, ആവട്ടതീതി അത്ഥോ. കേചി പന "ഓസക്കതീ"തി അത്ഥം വദന്തി. "വണ്ണദാന"ന്തി ആഭുജതി, മനസി കരോതീതി അത്ഥോ. മൂലാനി വിഭുജതീതി **മൂലവിഭുജോ,** രഥോ. എത്ഥ ച **വിഭുജതീ**തി ഛിന്ദതി. ഭോഗോ. ഭോഗീ. ആഭോഗോ. ആഭുജിത്വാ. എത്ഥ ച **ഭോഗോ**തി ഭുജയതി കുടിലം കരിയതീതി ഭോഗോ, അഹിസരീരം. **ഭോഗീ**തി സപ്പോ.

രജി വിജ്ഝനേ. നാഗോ ദന്തേഹി ഭൂമിം രഞ്ജതി. ആരഞ്ജതി. എത്ഥ ച "തഥാഗതരഞ്ജിതം ഇതിപീ"തി നേത്തിപാളി നിദസ്സനം. തസ്സത്ഥോ "ഇദം സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സാസനബ്രഹ്മചരിയം തഥാഗതഗന്ധഹത്ഥിനോ മഹാവജിരഞാണസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണദന്തേഹി രഞ്ജിതം ആരഞ്ജിതം, തേഭൂമകധമ്മാനം ആരഞ്ജനട്ഠാനന്തിപി വുച്ചതീ"തി. **രഞ്ജിത**ന്തി ഹി രഞ്ജതി വിജ്ഝതി എത്ഥാതി രുഞ്ജിതം, രഞ്ജനട്ഠാനം. "ഇദം നേസം പദക്കന്ത"ന്തിആദിമ്ഹി വിയ എതസ്സ സദ്ദസ്സ സിദ്ധി വേദിതബ്ബാ അധികരണത്ഥസമ്ഭവതോ.

വിജീ ഭയചലനേസു. ഈകാരന്തോയം ധാതു, തേനസ്സ സനിഗ്ഗഹീതാഗമാനി രൂപാനി ന സന്തി. വേജതി. വേഗോ. ധമ്മസംവേഗോ. സംവിഗോ വേഗേന പലായി. നദീവേഗോ. ഊമിവേഗോ , വാതവേഗോ. എത്ഥ **ധമ്മസംവേഗോ**തി സഹോത്തപ്പം ഞാണം. "വേഗോ, ജവോ, രയോ"തി ഇമേ എകത്ഥാ. **ദിവാദി**ഗണം പന പത്തസ്സ "വിജ്ജതി സംവിജ്ജതി ഉബ്ബിജ്ജതീ"തി രൂപാനി ഭവന്തി ദ്വിഗണികത്താ.

ലജ്ജ ലജ്ജനേ. ലജ്ജതി. ലജ്ജാ. **ലജ്ജാ**തി ഹിരീ. യാ "വിരിളനാ"തിപി വുച്ചതി.

വളജി പരിഭോഗേ. വളഞ്ജതി.

കുജ്ജ അധോമുഖീകരണേ. കുജ്ജതി. നികുജ്ജതി. ഉക്കുജ്ജതി. പടികുജ്ജതി. നികുജ്ജിതം വാ ഉക്കുജ്ജേയ്യ. അഞ്ഞിസ്സാ പാതിയാ പടികുജ്ജതി. അവകുജ്ജോ നിപജ്ജഹം. തത്ഥ **കുജ്ജതി നികുജ്ജതീ**തി ഇമാനി "ചരതി വിചരതീ"തി പദാനി വിയ സമാനത്ഥാനി, അധോമുഖം കരോതീതി ഹി അത്ഥോ. **ഉക്കുജ്ജതീ**തി ഉപരിമുഖം കരോതി. **പടികുജ്ജതീ**തി മുഖേ മുഖം ഠപേതി.

മുജ്ജ ഓസീദനേ. മുജ്ജതി. നിമുജ്ജതി. നിമുഗ്ഗോ. ഉമ്മുഗ്ഗോ.

ഓപുജി വിലിമ്പനേ. ഗോമയേന പഥവിം ഓപുഞ്ജതി.

ജകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഝകാരന്തധാതു

ഝേ ചിന്തായം. ഝായതി, നിജ്ഝായതി, ഉപനിജ്ഝായതി, ഉജ്ഝായതി, സജ്ഝായതി. ഝാനം, നിജ്ഝാനം, ഉപനിജ്ഝാനം, ഉജ്ഝായനം, സജ്ഝായനം. നിജ്ഝത്തി. ഉപജ്ഝാ, ഉപജ്ഝായോ. ഝായീ, അജ്ഝായകോ.

തത്ഥ ഝായനന്തി ദുവിധം ഝായനം സോഭനമസോഭനഞ്ച. തേസു സോഭനം "ഝായീ തപതി ബ്രാഹ്മണോ. ഝായാമി അകുതോഭയോ"തിആദീസു ദട്ഠബ്ബം. അസോഭനം പന "തത്ഥ തത്ഥ ഝായന്തോ നിസീദി. അധോമുഖോ പജ്ഝായന്തോ നിസീദീ"തിആദീസു ദട്ഠബ്ബം. **ഝായീ**തി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന വാ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന വാ ഝായനസീലോ ചിന്തനസീലോ. ഝായീ ഝാനവാതി അത്ഥോ. **അജ്ഝായകോ**തി ഇദം "ന ദാനിമേ ഝായന്തി, ന ദാനിമേ ഝായന്തീതി ഖോ വാസേട്ഠ അജ്ഝായകാ അജ്ഝായകാത്വേവ തതിയം അക്ഖരം ഉപനിബ്ബത്ത"ന്തി ഏവം പഠമകപ്പികകാലേ ഝാനവിരഹിതാനം ബ്രാഹ്മണാനം ഗരഹവചനം ഉപ്പന്നം, ഇദാനി പന തം അജ്ഝായതീതി **അജ്ഝായകോ,** മന്തേ പരിവത്തേതീതി ഇമിനാ അത്ഥേന പസംസാവചനം കത്വാ വോഹരന്തീതി. അയം പനത്ഥോ **"അധിപുബ്ബസ്സ ഇ അജ്ഝയനേ**"തി ധാതുസ്സ വസേന ഗഹേതബ്ബോ. ഏവം **അധി**പുബ്ബസ്സ **ഇ**ധാതുസ്സ വസേന ഇമസ്സ ധാതുസ്സ അത്ഥപരിവത്തനം ഭവതി. യം സന്ധായ "അജ്ഝായകോ മന്തധരോ"തി വുത്തം.

ഝേ ദിത്തിയം. ദീപോ ഝായതി, ദാരൂനി ഝായന്തി. ഏത്ഥ **ഝായതീ**തി ജലതി. **ഝായനജലന**സദ്ദാ ഹി ഏകത്ഥാ.

ജജ്ഝ പരിഭാസനതജ്ജനേസു. ജജ്ഝതി.

ഉജ്ഝ ഉസ്സഗ്ഗേ. ഉസ്സഗ്ഗോ ഛഡ്ഡനം. ഉജ്ഝതി. ഉജ്ഝിതം.

ഝകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഞകാരന്തധാതു

ഞാ അവബോധനേ. "ഞാതി, ഞന്തി, ഞാസി. ഞാതു, ഞന്തു. ഞേയ്യ, ഞേയ്യു"ന്തിആദീനി യഥാപാവചനം ഗഹേതബ്ബാനി. ഞാതി, ഞാതകോ, അഞ്ഞോ, ഞത്തം, ഞത്തി, പഞ്ഞത്തി, വിഞ്ഞത്തി, സഞ്ഞത്തി, സഞ്ഞാ, സഞ്ഞാണം, പഞ്ഞാ, പഞ്ഞാണം, ഞാണം, വിഞ്ഞാണം.

തത്ഥ **ഞാതീ**തി ജാനാതി. പുന **ഞാതീ**തി ബന്ധു. സോ ഹി "അയം അമ്ഹാക"ന്തി ഞാതബ്ബട്ഠേന ഞാതീതി. ഏവം ഞാതകോ. **അഞ്ഞോ**തി ദിട്ഠധമ്മികാദയോ അത്ഥേ ന ഞാതി ന ജാനാതീതി അഞ്ഞോ, അവിദ്വാ ബാലോതി അത്ഥോ. **ഞത്ത**ന്തി ജാനനഭാവോ. "യാവദേവ അനത്ഥായ, ഞത്തം

ബാലസ്സ ജായതീ"തി പാളി നിദസ്സനം. **സഞ്ഞാണ**ന്തി ചിഹനം. കാരിതേ "ഞാപേതി സഞ്ഞാപേതി വിഞ്ഞാപയതീ"തിആദീനി ഭവന്തി. യസ്മാ പന "അഞ്ഞാതി പടിവിജ്ഝതി. അത്തത്ഥം വാ പരത്ഥം വാ ഞസ്സതി. അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം. ഏകച്ചേ നബ്ഭഞ്ഞംസു, ഏകച്ചേ അബ്ഭഞ്ഞംസൂ"തി പാളിയോ ദിസ്സന്തി, തസ്മാ **ഞാതീ**തിആദീനി ആഖ്യാതികപദാനി ദിട്ഠാനിയേവ ഹോന്തി നയവസേന. തഥാ ഹി **അഞ്ഞാതീ**തി ഏത്ഥ **ആ**ഇതി ഉപസഗ്ഗോ, സോ പരസ്സക്ഖരസ്സ സഞ്ഞോഗുച്ചാരണിച്ഛായ രസ്സം കത്വാ നിദ്ദിട്ഠോ. **ഞാതീ**തി സാസനേ ആഖ്യാതികപദം ദിട്ഠം, തസ്മായേവ "ഞാതി, ഞന്തി. ഞാസീ"തിആദിനാ പദമാലാകരണേ നത്ഥേവ ദോസോ.

ഞാ മാരണതോസനനിസാനേസു. മാരണം ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകരണം. **തോസനം** തുട്ഠി. **നിസാനം** തിക്ഖതാ. ഞത്തി. മനുഞ്ഞം. പഞ്ഞത്തി.

ഏത്ഥ **ഞത്തീ**തി മാരേതീതി വാ തോസേതീതി വാ നിസേതീതി വാ അത്ഥോ. അയഞ്ച **ഞത്തി**സദ്ദോ "വത്തി ഏതായാതി വാചാ"തി ഏത്ഥ **വത്തി**സദ്ദോ വിയ ആഖ്യാതികപദന്തി ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ **ആദത്തേ**തി ഏത്ഥ വിഭത്തിഭൂതസ്സ **തേ**സദ്ദസ്സ വിയ വിഭത്തിഭൂതസ്സ **തി**സദ്ദസ്സ സഞ്ഞോഗഭാവോ ച ധാതുഅന്തസ്സരസ്സ രസ്സത്തഞ്ച. **മനുഞ്ഞ**ന്തി മനം ആഭുസോ ഞേതി തോസേതീതി മനുഞ്ഞം. അയമത്ഥോ **മന**സദ്ദൂപപദസ്സ **ആ**പുബ്ബസ്സിമസ്സ **ഞാ**ധാതുസ്സ വസേന ദട്ഠബ്ബോ. **പഞ്ഞത്തീ**തി നാനപ്പകാരതോ പവത്തിനിവാരണേന അകുസലാനം ധമ്മാനം ഞത്തി മാരണം പഞ്ഞത്തി. അഥ വാ ധമ്മം സുണന്താനം ധമ്മദേസനായ ചിത്തേ അനേകവിധേന സോമനസ്സുപ്പാദനം. അതിഖിണബുദ്ധീനം അനേകവിധേന ഞാണതിഖിണകരണഞ്ച പഞ്ഞത്തി നാമ, തഥാ സോതൂനം ചിത്തതോസനേന ചിത്തനിസാനേന ച പഞ്ഞാപനം പഞ്ഞത്തീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഇതി **ഭൂവാദിഗണേ ചവഗ്ഗന്ത**ധാതുരൂപാനി

സമത്താനി.

ടകാരന്തധാതു

ഇദാനി ടവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി വുച്ചന്തേ -

സോടു ഗബ്ബേ. ഗബ്ബം ദബ്ബനം. സോടതി.

യോടു സമ്ബന്ധേ. യോടതി.

മേടു മിലേടു ഉമ്മാദേ. മേടതി. മിലേടതി.

കട വസ്സാവരണേസു. കടതി.

സട പരിഭാസനേ. സടതി.

ലട ബാല്യേ ച. പുബ്ബാപേക്ഖായ **ച**കാരോ. ലടതി. ലാടോ.

സട രുജാവിസരണഗത്യാവസാനേസു. രുജാ പീളാ. **വിസരണം** വിപ്ഫരണം. **ഗത്യാവസാനം** ഗതിയാ അവസാനം ഓസാനം അഭാവകരണം, നിസീദനന്തി വുത്തം ഹോതി. സടതി. സാടോ വുച്ചതി സാടകോ.

വട വേധനേ. വടതി. വടോ. വാടോ.

ഖിട ഉത്താസനേ. ഖേടതി, ആഖേടകോ, ഖേടോ, ഉക്ഖേടിതോ, സമുക്ഖേടിതോ.

സിട അനാദരേ. സേടതി.

ജട ഘട സങ്ഘാതേ. ജടതി. ജടാ, ജടിലോ, ജടീ. അന്തോജടാ ബഹിജടാ, ജടായ ജടിതാ പജാ. കാരിതേ "സോ ഇമം വിജടയേ ജടം. അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ വിജടേതി നാമാ"തി പയോഗോ.

ഭട ഭത്തിയം. ഭടതി. ഭടോ. വേതനം ഭടകോ യഥാ.

തട ഉസ്സയേ. ഉസ്സയോ ആരോഹോ ഉബ്ബേധോ. തടതി. തടോ, ഗിരിതടോ, നദീതടോ, തടീ, തടം.

ഖട കംസേ. ഖടതി. ഖടോ.

നട നതിയം. നടതി. നടോ, നാടകം.

പിട സദ്ദസങ്ഘാടേസു. പേടതി. പേടകോ, പിടകം. **പിടകസദ്ദോ** "മാ പിടകസമ്പദാനേനാ"തിആദീസു പരിയത്തിയം ദിസ്സതി. "അഥ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ കുദാലപിടകം ആദായാ"തിആദീസു യസ്മിം കിസ്മിഞ്ചി ഭാജനേ.

ഹട ദിത്തിയം. ഹടതി. ഹാടകം, ഹടകം. യം ജാതരൂപം **ഹടകന്തി** വുച്ചതി.

സട അവയവേ. സടതി.

ലുട വിലോഠനേ. ലോടതി.

ചിട പേസനേ. ചേടതി. ചേടകോ.

വിട സദ്ദേ. വേടതി. വേടകോ.

അട പട ഇട കിട കട ഗതിയം. അടതി. പടതി. ഏടതി. കേടതി. കടതി. പടോ ഇച്ചേവ നാമികപദം ദിട്ഠം. പടതി ജിണ്ണഭാവം ഗച്ഛതീതി പടോ. **പടോതി** വത്ഥം. വത്ഥസ്സ ഹി അനേകാനി നാമാനി -

> പടോ ചോളോ സാടകോ ച, വാസോ വസനമംസുകം;
> ദുസ്സമച്ഛാദനം വത്ഥം, ചേലം വസനി അമ്ബരം.

മുട പമദ്ദനേ. മോടതി.

ചുട അപ്പീഭാവേ. ചോടതി.

വടി വിഭാജനേ. വടതി. വണ്ടോ.

രുടി ലുടി ഥേയ്യേ. രുണ്ടതി. ലുണ്ടതി. രുണ്ടകോ. ലുണ്ടകോ.

ഫുട വിസരണേ ഫോടതി. ഫോടോ.

ചേട ചേടായം. ചേടതി. ചേടകോ.

ഘുട പരിവത്തനേ. ഘോടതി.

രുട ലുട പടിഘാതേ. രോടതി. ലോടതി.

ഘട ചേതായം. ഘടതി. ഘടോ. **ഘടോ** വുച്ചതി കുമ്ഭോ. ഇമാനി തദഭിധാനാനി -

> ഘടോ കുമ്ഭോ ഘടീ കുമ്ഭീ, തുണ്ഡികിരോ തു ഉക്ഖലീ;
> മഹന്തഭാജനം ചാടി, അതിഖുദ്ദം കുട്ടം ഭവേ;

ചട ഭട പരിഭാസനേ ദേട ച. ചടതി. ഭടതി. ദേടതി.

കുട കോടില്ലേ. കുടതി. പടികുടതി.

പുട സംകിലേസനേ. പുടതി.

ചുട ഛുട കുട ഛേദനേ. ചുടതി. ഛുടതി. കുടതി.

ഫുട വികസനേ. ഫുടതി.

മുട അഗ്ഗിസദ്ദപക്ഖേപമദ്ദനേസു. മുടതി.

തുട കലഹകമ്മനി. തുടതി.

ഘുട പടിഘാതേ. ഘുടതി. ഘോടകോ.

ടകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഠകാരന്തധാതു

ഠാ ഗതിനിവത്തിയം. ഗതിനിവത്തി ഉപ്പജ്ജമാനസ്സ ഗമനസ്സുപച്ഛേദോ. ഠാതി, ഠന്തി. തിട്ഠതി. പതിട്ഠാതി. അധിട്ഠാതി. അധിട്ഠേതി. സണ്ഠാതി. സണ്ഠഹതി. അധിട്ഠഹതി. ഉപട്ഠഹതി. ഠാതു. തിട്ഠതു. തിട്ഠേയ്യ. അട്ഠ, അട്ഠു. അട്ഠാ, അട്ഠൂ, അട്ഠാസി, അട്ഠംസു. യാവസ്സ കായോ ഠസ്സതി. തിട്ഠിസ്സതി. ഉപസ്സുതി തിട്ഠിസ്സഥ. അട്ഠിസ്സാ, അട്ഠിസ്സംസു. അതിട്ഠിസ്സാ, അതിട്ഠിസ്സംസു. ഠാതും, ഉപട്ഠാതും. ഉപട്ഠഹിതും. അധിട്ഠാതും. അധിട്ഠഹിതും. ഠത്വാ, അധിട്ഠിത്വാ. ഉപട്ഠഹിത്വാ, അധിട്ഠഹിത്വാ. ഠാനം, ഠിതി, സണ്ഠിതി, അവട്ഠിതി. സണ്ഠാനം, പട്ഠാനം. ഉപട്ഠാകോ, ഠിതോ. പബ്ബതട്ഠോ ഭൂമട്ഠോ. ഉപട്ഠഹം ഇച്ചാദീനി.

തത്ഥ **ഠാന**സദ്ദോ ഇസ്സരിയഠിതിഖണകാരണേസു ദിസ്സതി. ‘‘കിം പനായസ്മാ ദേവാനമിന്ദോ കമ്മം കത്വാ ഇമം ഠാനം പത്തോ’’തിആദീസു ഹി ഇസ്സരിയേ ദിസ്സതി. ‘‘ഠാനകുസലോ ഹോതി അക്ഖണവേധീ’’തിആദീസു ഠിതിയം. ‘‘ഠാനസോപേതം തഥാഗതം പടിഭാതീ’’തിആദീസു ഖണേ. ‘‘ഠാനഞ്ച ഠാനസോ ഞത്വാ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനസോ’’തിആദീസു കാരണേ. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ തത്ഥ ഫലം തിട്ഠതി തദായത്തവുത്തിഭാവേന, തസ്മാ **ഠാന**ന്തി വുച്ചതി.

ഇസ്സരിയേ ഠിതിയഞ്ച, ഖണസ്മിമ്പി ച കാരണേ;
ചതൂസ്വത്ഥേസു ഏതേസു, **ഠാന**സദ്ദോ പവത്തതീതി.

ഠേ സദ്ദസങ്ഘാതേസു. ഠീയതി.

ഠേ വേഠനേ. ഠായതി.

പഠ വിയത്തിയം വാചായം. ധമ്മം പഠതി. പാഠോ, നക്ഖത്തപാഠകോ, സോ ഹോരപാഠകം പുച്ഛി. സബ്ബപാഠീ ഭവിസ്സതി. പഠിതും, പഠിതവേ, പഠിത്വാ, പഠിത്വാന, പഠിതുന, പഠിയ, പഠിയാന.

ഏവംവിധം **തും**പച്ചയന്താദിവിഭാഗം സബ്ബത്ഥ യഥാരഹം വത്തുകാമാപി ഗന്ഥ വിത്ഥാരഭയേന ന വദാമ. അവുത്തോപി ഈദിസോ വിഭാഗോ നയാനുസാരേന യഥാസമ്ഭവം സബ്ബത്ഥ യോജേതബ്ബോ. യത്ഥ പന പാളിനിദസ്സനാദിവിസേസോ ഇച്ഛിതബ്ബോ ഹോതി, തത്ഥേവേതം ദസ്സേസ്സാമ.

വഠ ഥൂലിയേ. വഠതി. വഠരോ. **വഠരോ**തി ഥൂലഘനസരീരസ്മിം വത്തബ്ബവചനം. തഥാ ഹി **വിനയട്ഠകഥായം ‘‘വഠരോ**തി ഥൂലോ, ഥൂലോ ച ഘനസരീരോ ചായം ഭിക്ഖൂതി വുത്തം ഹോതീ’’തി വുത്തം.

മഠ നിവാസേ. മഠതി. മഠോ.

കഠ കിച്ഛജീവനേ. കഠതി. കഠോ.

രഠ പരിഭാസനേ. രഠതി.

സാഠ ബലക്കാരേ. ബലക്കാരോ നാമ അത്തനോ ബലേന യഥാജ്ഝാസയം ദബ്ബലസ്സ അഭിഭവനം. സാഠതി. സാഠോ.

ഉഠ രുഠ ലുഠ ഉപഘാതേ. ഓഠതി. രോഠതി. ലോഠതി.

പിഠ ഹിംസാസംകിലേസേസു. പേഠതി. പിഠരോ.

സഠ കേതവേ ച. പുബ്ബത്ഥേസു ചകാരോ. സഠതി. സഠോ **സഠോ**തി കേരാടികോ വുച്ചതി.

സുഠ ഗതിപടിഘാതേ. ഗമനപടിഹനനം **ഗതിപടിഘാതോ**. സോഠതി.

കുഠി ലുഠി ആലസ്സിയേ ച. ചകാരോ പുബ്ബത്ഥേ ച. കുണ്ഠതി. കുണ്ഠോ. ലുണ്ഠതി. ലുണ്ഠോ.

സുഠി സോസനേ. സുണ്ഠതി.

രുഠി ലുഠി അഠി ഗതിയം. രുണ്ഠതി. ലുണ്ഠതി. അണ്ഠതി.

വേഠ വേഠനേ. വേഠതി, നിബ്ബേഠതി. വേഠനം, നിബ്ബേഠനം.

വഠി ഏകചരിയായം. വണ്ഠതി.

മഠ കുഠി സോകേ. മഠതി. കുണ്ഠതി.

ഏഠ ഹേഠ വിബാധായം. ഏഠതി. ഹേഠതി. വിഹേഠതി. വിഹേഠനം.

ലുഠ പടിഘാതേ. ലോഠതി.

പഠ വിഖ്യാനേ. പഠതി.

ലുഠ സംകിലേസേ. ലോഠതി.

ഠകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഡകാരന്തധാതു

ഡി വിഹായസഗതിയം ഗമനമത്തേ ച. ഡേതി, ഡയതി. ഡേമാനോ. ഉച്ചേ സകുണ ഡേമാന. യേ മം പുരേ പച്ചുഡ്ഡേന്തി.

ഡി ഖിപനുഡ്ഡനേസു. ഡേതി. ഉഡ്ഡേതി.

ഇതോ ബഹിദ്ധാ പാസണ്ഡാ, ദിട്ഠീസു പസീദന്തി തേ;
ന തേസം ധമ്മം രോചേമി, ന തേ ധമ്മസ്സ കോവിദാ.

ഏത്ഥ ച **പാസണ്ഡാ**തി പാസം ഡേന്തീതി പാസണ്ഡാ, സത്താനം ചിത്തേസു ദിട്ഠിപാസം ഖിപന്തീതി അത്ഥോ. അഥ വാ തണ്ഹാപാസം ദിട്ഠിപാസഞ്ച ഡേന്തി ഉഡ്ഡേന്തീതി പാസണ്ഡാ.

മുഡി കണ്ഡനേ. മുണ്ഡതി. കുമാരം മുണ്ഡിംസു. മുണ്ഡോ.

ചുഡ്ഡ ഹാവകരണേ. ചുഡ്ഡതി.

അഡ്ഡ അഭിയോഗേ. അഡ്ഡതി.

ഗഡി വദനേകദേസേ. ഗണ്ഡതി. ഗണ്ഡോ.

ഹുഡി പിഡി സങ്ഘാതേ. ഹുണ്ഡതി. പിണ്ഡതി. പിണ്ഡോ.

ഹിഡി ഗതിയം. ഹിണ്ഡതി, ആഹിണ്ഡതി.

കുഡി ദാഹേ. കുണ്ഡതി. കുണ്ഡോ.

വഡി മഡി വേഠനേ. വണ്ഡതി. മണ്ഡതി. മണ്ഡലം.

ഭഡി പരിഭാസനേ. ഭണ്ഡതി. ഭണ്ഡനം. ഭണ്ഡോ.

മഡി മജ്ജനേ. മണ്ഡതി. മണ്ഡനം.

തുഡി തോളനേ. തുണ്ഡതി. തുണ്ഡോ. തുണ്ഡേനാദായ ഗച്ഛേയ്യ.

ഭുഡി ഭരണേ. ഭുണ്ഡതി.

ചഡി കോപേ. ചണ്ഡതി. ചണ്ഡോ. ചണ്ഡാലോ, ചണ്ഡിക്കം.

സഡി രുജായം. സണ്ഡതി. സണ്ഡോ.

തഡി താളനേ. തണ്ഡതി. വിതണ്ഡാ.

പഡി ഗതിയം. പണ്ഡതി. പണ്ഡാ, പണ്ഡിതോ. എത്ഥ **പണ്ഡാ**തി പഞ്ഞാ. സാ ഹി സുഖുമേസുപി അത്ഥേസു പണ്ഡതി ഗച്ഛതി ദുക്ഖാദീനം പീളനാദികമ്പി ആകാരം ജാനാതീതി "പണ്ഡാ"തി വുച്ചതി. **പണ്ഡിതോ**തി പണ്ഡായ ഇതോ ഗതോ പവത്തോതി പണ്ഡിതോ. അഥ വാ സഞ്ജാതാ പണ്ഡാ എതസ്സാതി **പണ്ഡിതോ**. പണ്ഡതി ഞാണഗതിയാ ഗച്ഛതീതിപി **പണ്ഡിതോ**. തഥാ ഹി **അട്ഠകഥായം** വുത്തം "പണ്ഡന്തീതി **പണ്ഡിതാ**. സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികത്ഥേസു ഞാണഗതിയാ ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ"തി.

ഗഡി മദേ. ഗണ്ഡതി.

ഖഡി മന്ഥേ. ഖണ്ഡതി. ഖണ്ഡിതോ, ഖണ്ഡോ.

ലഡി ജിവ്ഹാമഥനേ. ലണ്ഡതി. ലണ്ഡോ.

ഡകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഢകാരന്തധാതു

വഡ്ഢ വഡ്ഢനേ. വഡ്ഢതി. സിരിവഡ്ഢകോ, ധനവഡ്ഢകോ, വഡ്ഢിതോ, ബുഡ്ഢോ. എത്ഥ ച **വ**കാരസ്സ **ബ**കാരോ, **അ**കാരസ്സ **ചു**കാരോ.

കഡ്ഢ ആകഡ്ഢനേ. കഡ്ഢതി, ആകഡ്ഢതി, നികഡ്ഢതി. അകാമാ പരികഡ്ഢന്തി, ഉലൂകഞ്ഞേവ വായസാ.

ഇമാനി **ഢ**കാരന്തധാതുരൂപാനി.

ണകാരന്തധാതു

അണ രണ വണ ഭണ മണ കണ സദ്ദേ. അണതി. അണകോ ബ്രാഹ്മണോ. രണതി. രണം. വണതി. വാണകോ. ഭണതി. ഭാണകോ. മണതി. മണികോ. കണതി. കാണോ. തത്ഥ **ബ്രാഹ്മണോ**തി ബ്രഹ്മം അണതീതി ബ്രാഹ്മണോ, മന്തേ സജ്ഝായതീതി അത്ഥോ. അക്ഖരചിന്തകാ പന "ബ്രഹ്മുനോ അപച്ചം **ബ്രാഹ്മണോ**"തി വദന്തി. അരിയാ പന ബാഹിതപാപത്താ **ബ്രാഹ്മണോ**തി.

ബ്രാഹ്മണോ സോത്തിയോ വിപ്പോ, ഭോവാദീ ബ്രഹ്മബന്ധു ച;
ബ്രഹ്മസൂനു ദ്വിജോ ബ്രഹ്മാ, കമലാസനസൂനു ച;

രണസദ്ദോ "സരണാ ധമ്മാ അരണാ ധമ്മാ"തിആദീസു കിലേസേസു വത്തതി. കിലേസാ ഹി രണന്തി കന്ദന്തി ഏതേഹീതി **രണാ**തി വുച്ചന്തി.

"ധനുഗ്ഗഹോ അസദിസോ, രാജപുത്തോ മഹബ്ബലോ;
സബ്ബാമിത്തേ രണം കത്വാ, സംയമം അജ്ഝുപാഗമീ"തി

ഏത്ഥ യുദ്ധേ വത്തതി. **രണം കത്വാ**തി ഹി യുദ്ധം കത്വാതി അത്ഥോ. "തിണഞ്ച കട്ഠഞ്ച രണം കരോന്താ, ധാവിംസു തേ അട്ഠദിസാ സമന്തതോ"തി ഏത്ഥ ചുണ്ണവിചുണ്ണകരണേ വത്തതി. **രണം കരോന്താ**തി ഹി ചുണ്ണവിചുണ്ണം കരോന്താതി അത്ഥോ. ഏവം അത്ഥവിവരണമ്പി സദ്ദസങ്ഖാതമത്ഥം അന്തോയേവ കത്വാ അധിപ്പായത്ഥവസേന കതം, ന ധാതുനാനത്ഥവസേനാതി ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ ധാതൂനമത്ഥാതിസയയോഗോപി ഭവതി, തേന ഏവം അത്ഥവിവരണം കതന്തിപി ദട്ഠബ്ബം.

ഭണ ഭണനേ. പരിത്തം ഭണതി, വചനം ഭണതി. ദീഘഭാണകോ, പിയഭാണീ, ഭാണവാരോ. ഏത്ഥ ഭാണവാരോതി -

"അട്ഠക്ഖരാ ഏകപദം, ഏകാ ഗാഥാ ചതുപ്പദം;
ഗാഥാ ചേകാമതോ ഗന്ഥോ, ഗന്ഥോ ബാത്തിംസതക്ഖരോ;

ബാത്തിംസക്ഖരഗന്ഥാനം, പഞ്ഞാസം ദ്വിസതം പന;
ഭാണവാരോ മതോ ഏകോ, സ്വട്ഠക്ഖരസഹസ്സകോ"തി.

ഏവം അട്ഠക്ഖരസഹസ്സപരിമാണോ പാഠോ വുച്ചതി.

ഓണം അപനയനേ. ഓണതി.

സോണ വണ്ണഗതീസു. സോണതി, സോണോ.

സോണ സിലോണ സങ്ഘാതേ. സോണതി. സിലോണതി.

ഘിണി ഘുണി ഘണി ഗഹണേ. ഘിണ്ണതി. ഘുണ്ണതി. ഘണ്ണതി.

ഘുണ ഘുണ്ണ ഗമനേ. ഘോണതി. ഘുണ്ണതി.

പണ ബ്യവഹാരേ, ഥുതിയഞ്ച. പണതി വാണിജ്ജോ, വോഹാരം കരോതി ഇച്ചത്ഥോ. സദ്ധോ ബുദ്ധം പണതി, ഥോമയതി ഇച്ചത്ഥോ, ആപണം, സാപണോ ഗാമോ.

ഗണ രണ ഗതിയം. ഗണതി. രണതി.

ചണ സണ ദാനേ. ചണതി. സണതി.

ഫണ ഗതിയം. ഫണതി. ഫണം.

വേണു ഞാണചിന്താനിസാമനേസു. വേണതി.

പീണ പീണനേ. പീണനം പരിപുണ്ണതാ. പീണതി. പീണോ ദിവാ ന ഭുഞ്ജതി, പീണോരക്ഖംസബാഹു.

മിണ ഹിംസായം. മിണതി.

ദുണ ഗതിയഞ്ച. ഹിംസാപേക്ഖകോ **ച**കാരോ. ദുണതി.

സണ അബ്യത്തസദ്ദേ. സണതി. സണതേവ ബ്രഹ്മാരഞ്ഞം. **സണതേവാതി** നദതി വിയ.

തുണ കോടില്ലേ. തോണതി.

പുണ നിപുണേ. പുണതി, നിപുണതി. നിപുണധമ്മോ. ഏത്ഥ ച **നിപുണസണ്ഹസുഖുമസദ്ദാ** വേവചനസദ്ദാ **കുസലഛേകദക്ഖ**സദ്ദാ വിയാതി ദട്ഠബ്ബം.

മുണ പടിഞ്ഞാണേ. മുണതി.

കുണ സദ്ദോപകരണേ. കോണതി.

ചുണ ഛേദനേ. ചോണതി.

മണ ചാഗേ. വേരം മണതീതി **വേരമണി.**

ഫുണ വികിരണേ വിധുനനേ ച. ഫുണതി. അങ്ഗാരകാസും അപരേ ഫുണന്തി.

ഇമാനി **ണ**കാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഇതി **ഭൂവാദി**ഗണേ ടവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി

സമത്താനി.

തകാരന്തധാതു

അഥ **ത**വഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി വുച്ചന്തേ -

തേ പാലനേ. പാലനം രക്ഖണം. തായതി. താണം, ഗോത്തം, നക്ഖത്തം. അഘസ്സ താതാ. കിച്ഛേനാധിഗതാ ഭോഗാ, തേ താതോ വിധമി ധമം. തത്ഥ **ഗോത്ത**ന്തി ഗം തായതീതി ഗോത്തം. ''ഗോതമോ കസ്സപോ''തി ഹി ആദിനാ പവത്തമാനം ഗം വചനം ബുദ്ധിഞ്ച തായതി ഏകംസികവിസയതായ രക്ഖതീതി ഗോത്തം. യഥാ ഹി ബുദ്ധി ആരമ്മണഭൂതേന അത്ഥേന വിനാ ന വത്തതി, തഥാ അഭിധാനം അഭിധേയ്യഭൂതേന, തസ്മാ സോ ഗോത്തസങ്ഖാതോ അത്ഥോ താനി തായതി രക്ഖതീതി വുച്ചതി. കോ പന സോതി? അഞ്ഞകുലപരമ്പരാസാധാരണം തസ്സ കുലസ്സ ആദിപുരിസസമ്മുദിതം തംകുലപരിയാപന്നസാധാരണം സാമഞ്ഞരൂപം.

നക്ഖത്തന്തി വിസമഗതിയാ അഗന്ത്വാ അത്തനോ വീഥിയാവ ഗമനേന നക്ഖനം ഗമനം തായതി രക്ഖതീതി നക്ഖത്തം, തം പന അസ്സയുജാദിവസേന സത്തവീസതിവിധം ഹോതി. തഥാ ഹി അസ്സയുജോ ഭരണീ കത്തികാ രോഹണീ മിഗസിരോ അദ്ദാ പുനബ്ബസു ഫുസ്സോ അസ്സലിസോ മാഘോ പുബ്ബഫഗ്ഗുണീ ഉത്തരഫഗ്ഗുണീ ഹത്ഥോ ചിത്തം സ്വാതി വിസാഖാ അനുരാധാ ജേട്ഠാ മൂലം പുബ്ബാസള്ഹം ഉത്തരാസള്ഹം സാവണം ധനസിട്ഠാ സതഭിസത്തം പുബ്ബഭദ്ദപദം ഉത്തരഭദ്ദപദം രേവതീ ചാതി **സത്തവീസതി നക്ഖത്താനി**. താനി പന അത്തനോ ഗമനട്ഠാനം ഊസകമ്പി ന വിജഹന്തി കിഞ്ചി സീഘം കിഞ്ചി ദന്ധം, കദാചി സീഘം, കദാചി ദന്ധം, ഏത്തോ ഇതോ ചാതി ഏവം വിസമഗതിയാ അഗന്ത്വാ യന്തചക്കേ പടിപാടിയാ യോജിതാനി വിയ സമപ്പമാണഗതിയാ അത്തനോ വീഥിയാവ ഗച്ഛന്താനി മണ്ഡലാകാരേന സിനേരും പരിവത്തന്തി. ഏവം ഇമാനി നക്ഖനം ഗമനം തായന്തി രക്ഖന്തീതി നക്ഖത്താനീതി വുച്ചന്തി. പോരാണാ പന **ഖര**ധാതുവസേന "നക്ഖരന്തി ന നസ്സന്തീതി **നക്ഖത്താനീ"**തി ആവോചും, "നക്ഖത്തം ജോതി രിക്ഖം തം" ഇച്ചേതാനി നക്ഖത്തതാരകാനം നാമാനി. "ഉളു താരാ താരകാ"തി ഇമാനി പന സബ്ബാസമ്പി താരകാനം സാധാരണനാമാനി. **ഓസധീ**തി പന താരകാവിസേസസ്സ നാമം.

ചിതി സഞ്ഞാണേ. സഞ്ഞാണം ചിഹനം ലക്ഖണകരണം. ചേതതി. ചിഹനം കരോതീതി അത്ഥോ. ഈകാരന്തവസേന വുത്തത്താ അസ്മാ ധാതുതോ **സകി സങ്കായ**ന്തി ധാതുതോ വിയ നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ന ഹോതി. ഏസ നയോ അഞ്ഞേസുപി ഈദിസേസു ഠാനേസു.

പത ഗതിയം. പതതി. പപതതി പപാതം, പപതേയ്യഹം. പാപത്തം നിരയം ഭുസം. **അഹം**സദ്ദേന യോജേതബ്ബം, പാപത്തം പപതിതോസ്മീതി അത്ഥോ. പാപത്ഥ നിരയം ഭുസം, സോകുമാരോതി യോജേതബ്ബം, പാപത്ഥ പപതിതോതി അത്ഥോ. പരോക്ഖാപദഞ്ഹിഏതം ദ്വയം. "പാവദം പാവദാ"തിആദീസു വിയ ഉപസഗ്ഗപദസ്സ ദീഘഭാവോ, തതോ **അം**സദ്ദസ്സ **ത്തം**ആദേസോ, **അ**സദ്ദസ്സ ച **ത്ഥാ**ദേസോ ഭവതി. അചിന്തേയ്യോ ഹി പാളിനയോ.

അത സാതച്ചഗമനേ. സാതച്ചഗമനം നിരന്തരഗമനം. അതതി. യസ്മാ പന **അത**ധാതു സാതച്ചഗമനത്ഥവാചികാ, തസ്മാ ഭവാഭവം ധാവന്തോ ജാതിജരാബ്യാധിമരണാദിഭേദം അനേകവിഹിതം സംസാരദുക്ഖം അതതി സതതം ഗച്ഛതി പാപുണാതി അധിഗച്ഛതീതി അത്താതിപി നിബ്ബചനമിച്ഛിതബ്ബം. അത്ഥന്തരവസേന പന "ആഹിതോ അഹംമാനോ ഏത്ഥാതി അത്താ, അത്തഭാവോ"തി ച "സുഖദുക്ഖം അദതി അനുഭവതീതി അത്താ"തി ച "അത്തമനോതി പീതിസോമനസ്സേന ഗഹിതമനോ"തി ച അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, യത്ഥ യത്ഥ യഥാ യഥാ അത്ഥോ ലബ്ഭതി, തത്ഥ തത്ഥ തഥാ തഥാ അത്ഥസ്സ ഗഹേതബ്ബതോതി.

ചുത ആസേചനേ ഖരണേ ച. ചോതതി.

അതി ബന്ധനേ. അന്തതി. അന്തം. അന്തിയതിബന്ധിയതി അന്തഗുണേനാതി **അന്തം**. ഇധ **അന്ത** സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ വുച്ചതേ "അന്തം അന്തഗുണം ഉദരിയ"ന്തി ഏത്ഥ ദ്വത്തിംസാകാരന്തോഗധം കുണപന്തം അന്തം നാമ. "കായബന്ധനസ്സ അന്തോ ജീരതി. ഹരിതന്തം വാ"തി ഏത്ഥ അന്തിമമരിയാദന്തോ

അന്തോ നാമ. “അന്തമിദം ഭിക്ഖവേ ജീവികാന”ന്തി ഏത്ഥ ലാമകന്തോ. “സക്കായോ ഏകോ അന്തോ”തി ഏത്ഥ കോട്ഠാസന്തോ. “ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സ സപ്പച്ചയസങ്ഖയാ”തി ഏത്ഥ കോടന്തോ. ഇച്ചേവം -

കുണപന്തം അന്തിമഞ്ച, മരിയാദോ ച ലാമകം;
കോട്ഠാസോ കോടി’മേ അത്ഥോ, അന്തസദ്ദേന ഭാസിതാ.

കിത നിവാസേ രോഗാപനയനേ ച. കേതതി. സാകേതം ന ഗരം, നികേതോ, നികേതം പാവിസി. ആമോദമാനോ ഗച്ഛതി സന്നികേതം. തികിച്ഛതി, ചികിച്ഛതി, ചികിച്ഛാ, ചികിച്ഛകോ. തത്ഥ **സാകേത**ന്തി സായം ഗഹിതവസനട്ഠാനത്താ സാകേതം, **യം**സദ്ദലോപോ.

യത പതിയതനേ. പതിയതനം വായാമകരണം. യതതി. യതി, യതവാ, പയതനം, ആയതനം, ലോകായതം. ഏത്ഥ **ആയതന**ന്തി ആയതനതോ ആയതനം, ചക്ഖുരൂപാദീനി. ഏതാനി ഹി തംദ്വാരാരമ്മണചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ സേന സേന അനുഭവനാദികിച്ചേന ആയതന്തി ഉട്ഠഹന്തി ഘടന്തി വായമന്തി ഏതേസൂതി “ആയതനാനീ”തി വുച്ചന്തി. ഏത്ഥ പന **നീതനു**ധാതൂനം വസേനപി ആയതനസദ്ദത്ഥോ വത്തബ്ബോ സിയാ, സോ ഉത്തരി ആവിഭവിസ്സതി.

ആയതനസദ്ദോ നിവാസട്ഠാനേ ആകരേ സമോസരണട്ഠാനേ സഞ്ജാതിദേസേ കാരണേ ച. തഥാ ഹി “ലോകേ ഇസ്സരായതനം വാസുദേവായതന”ന്തിആദീസു നിവാസട്ഠാനേ **ആയതന**സദ്ദോ വത്തതി. “സുവണ്ണായതനം രജതായതന”ന്തിആദീസു ആകരേ. സാസനേ പന “മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ”തിആദീസു സമോസരണട്ഠാനേ. “ദക്ഖിണാപഥോ ഗുന്നം ആയതന”ന്തിആദീസു സഞ്ജാതിദേസേ. “തത്ര തത്രേവ സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതി സതി സതിആയതനേ”തിആദീസു കാരണേ വത്തതീതി വേദിതബ്ബോ. സോ ച നാനാപവത്തിനിമിത്തവസേന ഗഹേതബ്ബോ.

നിവാസേ ആകാരേ ചേവ, ജാതിദേസേ ച കാരണേ;
സമോസരണട്ഠാനേ ച, **ആയതന**രവോ ഗതോ.

ലോകായതം നാമ “സബ്ബം ഉച്ഛിട്ഠം, സബ്ബം നുച്ഛിട്ഠം. സേതോ കാകോ, കാളോ ബകോ ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാ”തി ഏവമാദിനിരത്ഥകകാരണപടിസംയുത്തം തിത്ഥിയസത്ഥം, യം ലോകേ “വിതണ്ഡസത്ഥ”ന്തി വുച്ചതി, യഞ്ച സന്ധായ ബോധിസത്തോ അസമധുരോ വിധുരപണ്ഡിതോ “ന സേവേ ലോകായതികം, നേതം പഞ്ഞായ വഡ്ഢന”ന്തി ആഹ. ആയതിം ഹിതം തേന ലോകോ ന യതതി ന ഈഹതീതി ലോകായതം, കിന്തം? വിതണ്ഡസത്ഥം. തഞ്ഹി ഗന്ഥം നിസ്സായ സത്താ പുഞ്ഞക്രിയായ ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പാദേന്തി. അഞ്ഞത്ഥാപി ഹി ഏവം വുത്തം **“ലോകായതസിപ്പ**ന്തി ‘കാകോ സേതോ, അട്ഠീനം സേതത്താ, ബലാകാ രത്താ, ലോഹിതസ്സ രത്തത്താ’തി ഏവമാദിനയപ്പവത്തം പരലോകനിബ്ബാനാനം പടിസേധകം വിതണ്ഡസത്ഥസിപ്പ”ന്തി.

യുത ജുത ഭാസനേ. ഭാസനം ഉദീരണം. യോതതി. ജോതതി.

ജുതദിത്തിയം. ജോതതി, വിജ്ജോതതി. ജുതി, ജോതി. കാരിതേ "ജോതേതി, ജോതയിത്വാന സദ്ധമ്മ"ന്തി പയോഗാ. എത്ഥ ച **ജുതീ**തി ആലോകോ സിരി വാ. **ജോതീ**തി പതാപോ. അഥ വാ **ജോതീ**തി ചന്ദാദീനി. വുത്തമ്പി ചേത **സിരിമാവിമാന വത്ഥുഅട്ഠകഥായം** "ജോതീതി ചന്ദിമസൂരിയനക്ഖത്തതാരകാനം സാധാരണനാമ"ന്തി. അഥ വാ "ജോതി ജോതിപരായണോ"തി വചനതോ യോ കോചി ജോതതി ഖത്തിയകുലാദീസു ജാതത്താ ച രൂപസോഭായുത്തത്താ ച, സോ "ജോതീ"തി വുച്ചതി.

സിത വണ്ണേ. സിതധാതു സേതവണ്ണേ വത്തതി. കിഞ്ചാപേത്ഥ വണ്ണസാമഞ്ഞം വുത്തം, തഥാപി ഇധ നീലപീതാദീസു സേതവണ്ണോയേവ ഗഹേതബ്ബോ പയോഗദസ്സനവസേന. സേതതി. സേതം വത്ഥം. വാച്ചലിങ്ഗത്താ പന **സേത**സദ്ദോ തിലിങ്ഗോ ഗഹേതബ്ബോ.

> **സേതം സിതം സുചി സുക്കം, പണ്ഡരം ധവലമ്പി ച;**
> **അകണ്ഹം ഗോരമോദാതം, സേതനാമാനി ഹോന്തി ഹി.**

വതു വത്തനേ. വത്തതി, പവത്തതി, സംവത്തതി, അനുവത്തതി, പരിവത്തതി. പവത്തം.

കിലോത അദ്ദഭാവേ. അദ്ദഭാവോ തിന്തഭാവോ. കിലോതതി, പകിലോതതി, തേമേതീതി അത്ഥോ. കാരിതേ പകിലോതേതി, പകിലോതയതി. ഉണ്ഹോദകസ്മിം പകിലോതയിത്വാ, തേമേത്വാതി അത്ഥോ.

വത യാചനേ. വതതി.

കിത ഞാണേ. കേതതി. കേതനം, കേതകോ, സങ്കേതോ.

കതി സുത്തജനനേ. സുത്തം കന്തതി.

കതി ഛേദനേ. മംസം കന്തതി, വികന്തതി, അയോകന്തോ. സല്ലകന്തോ മഹാവീരോ. മാ നോ അജ്ജ വികന്തിംസു, രഞ്ഞോ സൂദാ മഹാനസേ.

ചതീ ഹിംസാഗന്ധേസു. ഈകാരന്തത്താ ഇമസ്മാ നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ന ഹോതി. ചതതി.

തകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഥകാരന്തധാതു

ഥാ ഗതിനിവത്തിയം. ഥാതി. അവത്ഥാ, വവത്ഥാനം, വവത്ഥിതം, വനഥോ. "ഛേത്വാ വനം വനഥഞ്ചാ"തി എത്ഥ ഹി മഹന്താ രുക്ഖാ വനം നാമ, ഖുദ്ദകാ പന തസ്മിം വനേ ഠിതത്താ വനഥോ നാമ വുച്ചന്തി.

ഥു ഥുതിയം. ഥവതി, അഭിത്ഥവതി. ഥവനാ, അഭിത്ഥവനാ, ഥുതി, അഭിത്ഥുതി.

> യദി ഹി രൂപിനീ സിയാ, പഞ്ഞാ മേ വസുമതീ ന സമേയ്യ;

അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ, ഫലമേതം ഞാണഥവനായ.

തേഹി ഥുതിപ്പസത്ഥോ സോ, യേനിദം ഥവിതം ഞാണം, ബുദ്ധസേട്ഠോ ച ഥോമിതോ. തത്ര **ഥവനാ**തി പസംസനാ. പസംസായ ഹി അനേകാനി നാമാനി.

ഥവനാ ച പസംസാ ച, സിലാഘാ വണ്ണനാ ഥുതി;
പനുതി ഥോമനാ വണ്ണോ, കത്ഥനാ ഗുണകിത്തനം;

ഥേ സദ്ദസങ്ഘാതേസു. ഥീയതി, പതിത്ഥീയതി. ഥീ. അത്രിമാ പാളിയോ - അഭിസജ്ജതി കുപ്പതി ബ്യാപജ്ജതി പതിത്ഥീയതി, കോപഞ്ച ദോസഞ്ച അപ്പച്ചയഞ്ച പാതുകരോതി. ഥിയോ നം പരിഭാസിംസൂതി. തത്ര ''ഥീയതി പതിത്ഥീയതീ''തിമാനി **ഏ**കാര**സ്സീയാ**ദേസവസേന സമ്ഭൂതാനി. ഥീയതി സങ്ഘാതം ഗച്ഛതി ഗബ്ഭോ ഏതിസ്സാതി **ഥീ**. ആചരിയാ പന **ഇത്ഥീ**സദ്ദസ്സേവ ഏവം നിബ്ബചനം വദന്തി, ന **ഥീ**സദ്ദസ്സ.

ഗബ്ഭോ ഥീയതി ഏതിസ്സാ, ഇതി **ഥീ** ഇതി നോ രുചി;
ഗബ്ഭോ ഥീയതി ഏതിസ്സാ, ഇതി **ഇത്ഥീ**തി ആചരിയാ.

തേസം സുദുക്കരോവാദേ, ''ഇത്ഥീ''തി പദസമ്ഭവോ;
അയം വിനിച്ഛയോ പത്തോ, നിച്ഛയം ഭോ സുണാഥ മേ.

ഥീസദ്ദേന സമാനത്ഥോ, **ഇത്ഥീ**സദ്ദോ യതോ തതോ;
ഥീസദ്ദേ ലബ്ഭമാനത്ഥം, **ഇത്ഥീ**സദ്ദമ്ഹി രോപിയ.

അപ്പാനം ബഹുതാ ഞായേ, ഗഹിതേ സതി യുജ്ജതി;
തഥാ ഹി ''ദ്വേ ദുവേ, തണ്ഹാ, തസിണാ''തി നിദസ്സനം.

അഥ വാ പന ''ഇത്ഥീ''തി-ഇദം വണ്ണാഗമാദിതോ;
നിരുത്തിലക്ഖണേനാപി, സിജ്ഝതീതി പകാസയേ.

ഇച്ഛതീതി നരേ ഇത്ഥീ, ഇച്ഛാപേതീതി വാ പന;
ഇദം നിബ്ബചനഞ്ചാപി ഞേയ്യം നിബ്ബചനത്ഥിനാ.

അത്രിമാനി ഇത്ഥീനമഭിധാനാനി -

ഇത്ഥീ ഥീ വനിതാ നാരീ, അബലാ ഭീരു സുന്ദരീ;
കന്താ സീമനിനീ മാതു-ഗാമോ പിയാ ച കാമിനീ.

രമണീ പമദാ ദയിതാ, ലലനാ മഹിലാ'ങ്ഗനാ;
താസംയേവ ച നാമാനി, അവത്ഥാതോ ഇമാനിപി.

ഗോരീ ച ദാരികാ കഞ്ഞാ, കുമാരീ ച കുമാരികാ;
യുവതീ തരുണീ മാണ-വികാ ഥേരീ മഹല്ലികാ.

തഥാ ഹി അട്ഠവസ്സികാ **ഗോരീ**തിപി **ദാരികാ**തിപി വുച്ചതി. ദസവസ്സികാ **കഞ്ഞാ**തി വുച്ചതി. അനിബ്ബിദ്ധാ വാ യോബ്ബനിത്ഥീ കഞ്ഞാതി വുച്ചതി. ദ്വാദസവസ്സികാ **കുമാരീ**തിപി വുച്ചതി **കുമാരികാ**തിപി. അഥോ ജരം അപ്പത്താ

യുവതീതിപി **തരുണീ**തിപി **മാണവികാ**തിപി വുച്ചതി. ജരം പത്താ പന **ഥേരീ**തിപി **മഹല്ലികാ**തിപി വുച്ചതി. പുരിസേസുപി അയം നയോ യഥാരഹം വേദിതബ്ബോ.

കിഞ്ചാപേത്ഥ ഏവം നിയമോ വുത്തോ, തഥാപി കത്ഥചി അനിയമവസേനപി വോഹാരോ പവത്തതി. തഥാ ഹി "രാജാ കുമാരമാദായ, രാജപുത്തീ ച ദാരിക"ന്തി ച "അച്ഛാ കണ്ഹാജിനം കഞ്ഞ"ന്തി ച ഇമാസം ദ്വിന്നം പാളീനം വസേന യാ ഇത്ഥീ **ദാരികാ**സദ്ദേന വത്തബ്ബാ, സാ **കഞ്ഞാ**സദ്ദേനപി വത്തബ്ബാ ജാതാ. യാപി ച **കഞ്ഞാ**സദ്ദേന വത്തബ്ബാ, സാപി **ദാരികാ**സദ്ദേന വത്തബ്ബാ ജാതാ. തഥാ "രാജാ കുമാരമാദായ, രാജപുത്തീ ച ദാരിക"ന്തി ച "കുമാരിയേ ഉപസേനിയേ, നിച്ചം നിഗളമണ്ഡിതേ"തി ച ഇമാസം പന പാളീനം വസേന യാ ഇത്ഥീ **ദാരികാ**സദേന വത്തബ്ബാ, സാ **കുമാരികാ**സദ്ദേനപി വത്തബ്ബാ ജാതാ. യാ ച പന **കുമാരീ**സദ്ദേന വത്തബ്ബാ, സാപി **ദാരികാ**സദ്ദേന വത്തബ്ബാ ജാതാ. അപിചേത്ഥ "രാജകഞ്ഞാ രുചാ നാമാ"തി ച "തതോ മദ്ദിമ്പി ന്ഹാപേസും, സിവികഞ്ഞാ സമാഗതാ"തി ച ഇമാസം ദ്വിന്നം പാളീനം ദസ്സനതോ യാ അനിബ്ബിദ്ധാ വാ ഹോതു നിബ്ബിദ്ധാ വാ, യാവ ജരം ന പാപുണാതി, താവ സാ കഞ്ഞായേവ നാമാതിപി വേദിതബ്ബം.

കേചേത്ഥ വദേയ്യും - യം തുമ്ഹേഹി "അട്ഠവസ്സികാ ഗോരീതിപി ദാരികാതിപി വുച്ചതീ"തി വുത്തം, ഏതസ്മിം പന വചനേ "യദാഹം ദാരകോ ഹോമി, ജാതിയാ അട്ഠവസ്സികോ"തി വചനതോ അട്ഠവസ്സോ ദാരകോ ഹോതു, "തത്ഥദ്ദസകുമാരം സോ, രമമാനം സകേ പുരേ"തി പാളിയം പന പുത്തദാരേഹി സംവഡ്ഢോ വേസ്സന്തരമഹാരാജാ കഥം "കുമാരോ"തി വത്തും യുജ്ജിസ്സതി ദ്വാദസവസ്സാതിക്കന്തത്താ? യുജ്ജതേവ ഭഗവതോ ഇച്ഛാവസേന. ഭഗവാ ഹി ധമ്മിസ്സരത്താ വോഹാരകുസലതായ ച യം യം വേനേയ്യജനാനുരൂപം ദേസനം ദേസേതും ഇച്ഛതി, തം തം ദേസേതി ഏവ, തസ്മാ ഭഗവതാ തസ്സ മാതാപിതൂനം അത്ഥിതം സന്ധായ കുമാരപരിഹാരേന വഡ്ഢിതത്തഞ്ച ഏവം ദേസനാ കതാ. തഥാ ഹി ആയസ്മാ കുമാരകസ്സപോ കുമാരപരിഹാരേന വഡ്ഢിതത്താ മഹല്ലകോപി സമാനോ കുമാരകസ്സപോത്വേവ വോഹരിയതി. "ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ"തി ഏത്ഥ പന സിരസ്മിം പലിതേസു ജാതേസുപി ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ തസ്മിം ഥേരേ അധിമത്തവിസ്സാസോ ഹുത്വാ കോമാരവാദേന ഓവദന്തോ **കുമാരകോ**തി അവോചാതി ഗഹേതബ്ബം. **ഉദാനട്ഠകഥായം** പന "സത്താ ജാതദിവസതോ പട്ഠായ യാവ പഞ്ചദസവസ്സം, താവ **കുമാരകാ, ബാലാ**തി ച വുച്ചന്തി, തതോ പരം വീസതിവസ്സാനി **യുവാനോ"**തി വുത്തം.

മന്ഥ മത്ഥ വിലോളനേ. മന്ഥതി. മന്ഥഞ്ച മധുപിണ്ഡികഞ്ച ആദായ. അഭിമത്ഥതി ദുമ്മേധം വജിരംവമ്ഹമയം മണിം. സിനേരും മത്ഥം കത്വാ.

കുഥി പുഥി ലുഥി ഹിംസാസംകിലേസേസു. കുന്ഥതി. കുന്ഥോ, കുന്ഥകിപില്ലികം. ദിസ്വാന പതിതം സാമം, പുത്തകം പംസുകുന്ഥിതം. പുന്ഥതി. ലുന്ഥതി.

നാഥ യാചനോപതാപിസ്സരിയാസീസാസു. നാഥധാതു യാചനേ ഉപതാപേ ഇസ്സരിയേ ആസീസനേ ചാതി ചതൂസ്വത്ഥേസു വത്തതി. തേനാഹു പോരാണാ

“**നാഥതീ**തി നാഥോ, വേനേയ്യാനം ഹിതസുഖം ആസീസതി പത്ഥേതി, പരസന്താനഗതം വാ കിലേസബ്യസനം ഉപതാപേതി, “സാധു ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു കാലേന കാലം അത്തസമ്പത്തിം പച്ചവേക്ഖേയ്യാ’തിആദിനാ തം തം ഹിതപടിപത്തിം യാചതീതി അത്ഥോ, പരമേന ചിത്തിസ്സരിയേന സമന്നാഗതോ സബ്ബസത്തേ വാ ഗുണേഹി ഈസതി അഭിഭവതീതി പരമിസ്സരോ ഭഗവാ ‘നാഥോ’തി വുച്ചതീതി നാഥതീതി നാഥോ”തി. സദ്ദസത്ഥവിദൂ പന തേസു ചതൂസു അത്ഥേസു **നാഥ നാധ** ഇതി ധാതുദ്വയം പഠന്തി. **അത്തനോഭാസത്താ** പന തസ്സ “നാഥതേ നാധതേ”തി രൂപാനി ഭവന്തി.

ഏത്ഥ സിയാ “യദി യാചനത്ഥേന നാഥതീതി നാഥോ, ഏവം സന്തേ യോ കോചി യാചകോ ദലിദ്ദോ, സോ ഏവ നാഥോ സിയാ. യോ പന അയാചകോ സമിദ്ധോ, സോ ന നാഥതി ന യാചതീതി അനാഥോ സിയാ”തി? ന, **നാഥ**സദ്ദോ ഹി യാചനത്ഥാദീസു പവത്തമാനോ ലോകസങ്കേതവസേന ഉത്തമപുരിസേസു നിരൂള്ഹോ, ഭഗവാ ച ഉത്തമേസു സാതിസയം ഉത്തമോ, തേന തം തം ഹിതപടിപത്തിം യാചതീതി **നാഥ**സദ്ദസ്സത്ഥോ വുത്തോ. **അനാഥ**സദ്ദോ പന ഇത്തരജനേസു നിരൂള്ഹോ, സോ ച ഖോ “ന നാഥോതി അനാഥോ. നത്ഥി നാഥോ ഏതസ്സാതി വാ അനാഥോ”തി ദബ്ബപടിസേധവസേന, ന പന “ന നാഥതി ന യാചതീതി അനാഥോ”തി ധാതുഅത്ഥപടിസേധവസേന. യോ ഹി അഞ്ഞസ്സ സരണം ഗതി പതിട്ഠാ ഹോതി, സോ നാഥോ, യോ ച അഞ്ഞസ്സ സരണം ഗതി പതിട്ഠാ ന ഹോതി, നാപി അത്തനോ അഞ്ഞോ സരണം ഗതി പതിട്ഠാ ഹോതി, സോ അനാഥോതി വുച്ചതി സങ്കേതവസേന. തഥാ ഹി “സങ്കേതവചനം സച്ചം, ലോകസമ്മുതികാരണ”ന്തി വുത്തം. ഇമസ്സ പനത്ഥസ്സ ആവിഭാവത്ഥം ഇമസ്മിം ഠാനേ “ലോകനാഥോ തുവം ഏകോ, സരണം സബ്ബപാണിന”ന്തി ച “അനാഥാനം ഭവം നാഥോ”തി ച -

> “ഏവാഹം ചിന്തയിത്വാന, നേകകോടിസതം ധനം;
> നാഥാനാഥാനം ദത്വാന, ഹിമവന്തമുപാഗമി”ന്തി ച

പാളിയോ നിദസ്സനാനി ഭവന്തി. യസ്മാ പന സാസനേ ച ലോകേ ച യാചകോ “നാഥോ”തി ന വുച്ചതി, അയാചകോ ച “അനാഥോ”തി. ലോകസ്സ പന സരണം “നാഥോ”തി വുച്ചതി. യസ്സ സരണം ന വിജ്ജതി, സോ “അനാഥോ”തി വുച്ചതി, തഥാ സമിദ്ധോ “നാഥോ”തി വുച്ചതി, അസമിദ്ധോ “അനാഥോ”തി. തസ്മാ പഞ്ഞവതാ സബ്ബേസു ഠാനേസു ധാതുഅത്ഥമത്തേന ലോകസമഞ്ഞം അനതിധാവിത്വാ യഥാനുരൂപം അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അയഞ്ച നീതി സാധുകം മനസി കാതബ്ബാ.

വിഥു യാചനേ. വേഥതി.

സഥ സേഠില്ലേ. സഥതി. സഥലോ ഹി പരിബ്ബാജോ, ഭിയ്യോ ആകിരതേ രജം. സിഠിലോതിപി പാളി ദിസ്സതി. തദാ ഠികാരോ മുദ്ധജോ ഗഹേതബ്ബോ.

കഥി കോടില്ലേ. കന്ഥതി.

കത്ഥ സിലാഘായം. കത്ഥതി, വികത്ഥതി. കത്ഥനാ, വികത്ഥനാ. തത്ഥ **കത്ഥതീ**തി പസംസതി. **വികത്ഥതീ**തി വിരൂപം കത്ഥതി അഭൂതവത്ഥുദീപനതോ. ഏത്ഥ ച “ബഹുമ്പി സോ വികത്ഥേയ്യ, അഞ്ഞം ജനപദം ഗതോ”തി ച

“ഇധേകച്ചോ കത്ഥീ ഹോതി വികത്ഥീ, സോ കത്ഥതി ‘അഹമസ്മി സീലസമ്പന്നോതി വാ വത്തസമ്പന്നോതി വാ വികത്ഥതീ’തി” ച ആദയോ പയോഗാ.

ബ്യഥ ദുക്ഖഭയചലനേസു. ബ്യഥതി. ഭന്താ ബ്യഥിതമാനസാ. തതോ കുമാരാബ്യഥിതാ, സുത്വാ ലുദ്ദസ്സ ഭാസിതം. ഇത്ഥേതം ദ്വയം ചലഞ്ചേവ ബ്യഥഞ്ച.

സുഥ കുഥ കഥ ഹിംസായം. സോഥതി. കോഥതി. കഥതി.

പഥ ഗതിയം. പഥതി. പഥോ. **പഥോ**തി മഗ്ഗോ. സോ ദുവിധോ മഹാജനേന പദസാ പടിപജ്ജിതബ്ബോ പകതിമഗ്ഗോ ച പണ്ഡിതേഹിനിബ്ബാനത്ഥികേഹി പടിപജ്ജിതബ്ബോ പടിപദാസങ്ഖാതോ അരിയമഗ്ഗോ ചാതി. തത്ഥ പകതിമഗ്ഗോ ഉപ്പന്നകിച്ചാകിച്ചേഹി ജനേഹി പഥിയതി ഗച്ഛിയതീതി പഥോ, പടിപദാ പന അമതമഹാപുരം ഗന്തുകാമേഹി കുലപുത്തേഹി സദ്ധാപാഥേയ്യം ഗഹേത്വാ പഥിയതി പടിപജ്ജിയതീതി പഥോ. അഥ വാ പാഥേതി കാരകം പുഗ്ഗലം ഗമേതി നിബ്ബാനം സമ്പാപേതീതി വാ പഥോ , പടിപദായേവ. മഗ്ഗാഭിധാനം **ചുരാദി**ഗണേ **മഗ്ഗ**ധാതുകഥനട്ഠാനേ കഥേസ്സാമ.

കഥ നിപ്പാകേ. കഥതി.

മഥ വിലോഥനേ. മഥതി.

പോഥ പരിയായനഭാവേ. പോഥതി. പോഥകോ. പോഥേതീതി അയം **ചുരാദി**ഗണേപി വത്തതി. തേന “സമന്താ അനുപരിയേയ്യും, നിപ്പോഥേന്താ ചതുദ്ദിസാ”തി പയോഗോ ദിസ്സതി.

ഗോത്ഥ വംസേ. ഗോത്ഥതി. ഗോത്ഥുലോ, ഗോത്ഥു.

പുഥു വിത്ഥാരേ. പോഥതി. പുഥവീ.

ഥകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ദകാരന്തധാതു

ദാ ദാനേ. ആപുബ്ബോ ഗഹണേ. സദ്ധോ ദാനം ദദാതി ദേതി, സീലം ആദദാതി ആദേതി. ഇമാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി തദ്ദീപകത്താ. സദ്ധോ അസ്സദ്ധം ദാനം ദാപേതി, സീലം ആദപേതി, സമാദപേതി. യേ ധമ്മമേവാദപയന്തി സന്തോ. ഇമാനി കാരിതപദാനി ഹേതുകത്തുപദാനീതി ച വുച്ചന്തി തദ്ദീപകത്താ. സദ്ധേന ദാനം ദീയതി, സീലം ആദീയതി, സമാദീയതി, ഇമാനി കമ്മപദാനി തദ്ദീപകത്താ. അയഞ്ച **ദാ ദാനേ**തി ധാതു സാസനാനുരൂപസുതിവസേന **ദിവാദി**ഗണം പത്വാ **സുപന**ക്രിയം വദന്തോ “ദായതി നിദ്ദായതി നിദ്ദാ”തി സനാമപദാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി ജനയതി. **ദാനമവഖണ്ഡനഞ്ച** വദന്തോ “ദിയതി ദാനം ദാത്ത”ന്തി സനാമപദാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി ജനയതി. **സുദ്ധിം**വദന്തോ “ദായതി വോദായതി വോദാന”ന്തി സനാമപദാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി ജനയതി, ഇമസ്മിം പന **ഭൂവാദി**ഗണേ **ദാനം** വദന്തോ **ആ**പുബ്ബവസേന **ഗഹണഞ്ച** വദന്തോ “ദദാതി ദേതി ആദദാതി ആദേതി ദാനം ആദാന”ന്തി സനാമപദാനി

സുദ്ധകത്തുപദാനി ജനയതി. തഥാ കുച്ഛിതഗമനം വദന്തോ "ദാതി സുദ്ദാതി സുദ്ദോ സുദ്ദീ"തി സനാമപദാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി ജനയതീതി അയം വിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ, എവമഞ്ഞത്രാപി യഥാസമ്ഭവം വിസേസോ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ നയഞ്ഞൂഹി.

ഇദാനിസ്സ നാമപദാനി **തു**മന്താദീനി ബ്രൂമ. "ദാനം, ദേയ്യം, ദാതബ്ബം, ബ്രഹ്മദേയ്യം, ദിന്നം, ദായകോ, ദായികാ, ദക്ഖിണാ" ഇച്ചാദീനി, "ദാതും, പദാതും, ദാതവേ, പദാതവേ, ദത്വാ, ദത്വാന, ദദാതുന, ദദിത്വാ, ദദിത്വാന, ദദിയ, ദജ്ജാ, ദദിയാന, ആദാതും, ആദായ, ആദിയ" ഇച്ചാദീനി ച യോജേതബ്ബാനി.

തത്ഥ **ദാന**ന്തി ദാതബ്ബം, ദദന്തി എതേനാതി അത്ഥേ ന ദേയ്യധമ്മോ ദാനചേതനാ ച വുച്ചതി. കസ്മാ പന തത്ഥ **ദിന്ന**സദ്ദോയേവ കഥിയതി, ന **ദത്ത**സദ്ദോതി? അകഥനേ കാരണമത്ഥി. "ദാനം ദിന്ന"ന്തിആദീസു ഹി **ദിന്ന**സദ്ദട്ഠാനേ **ദത്ത**സദ്ദോ ന ദിസ്സതി, തസ്മാ ന കഥിയതി.

ഗുണഭൂതോ **ദത്ത**സദ്ദോ, ന ദിട്ഠോ ജിനഭാസിതേ;
"മനസാ ദാനം മയാ ദിന്നം", ഇതി **ദിന്ന**പദം വിയ.

"ദേവദത്തോ യഞ്ഞദത്തോ, ദത്തോ" ഇതി ച ആദികോ;
പണ്ണത്തിവചനേ ദിട്ഠോ, സമാസബ്യാസതോ പന.

തസ്മാ "ദേവദത്തോ"തിആദീസു "ദേവേന ദിന്നോ"തി സമാസം കത്വാ പണ്ണത്തിവചനത്താ **ദിന്ന**സദ്ദസ്സ **ദത്താ**ദേസോ കാതബ്ബോ സാസനാനുരൂപേന. ഉപരി ഹി "ദിന്നസ്സ ദത്തോ കച്ചി പണ്ണത്തിയ"ന്തി ലക്ഖണം പസ്സിസ്സഥ. അയമേവ ഹി സാസനേ നീതി അവിലങ്ഘനീയാ. ഇദം പനേത്ഥ വവത്ഥാനം -

സക്കടേ **ദത്ത**സദ്ദോവ, **ദിന്ന**സദ്ദോ ന ദിസ്സതി;
ബ്യാസമ്ഹി **ദിന്ന**സദ്ദോവ, **ദത്ത**സദ്ദോ ന പാളിയം.

"മനസാ ദാനം മയാ ദിന്നം, ദാനം ദിന്നോ"തിആദിസു;
"ധമ്മദിന്നാ മഹാമായാ", ഇച്ചാദീസു ച പാളിസു.

ഇതി ബ്യാസസമാസാനം, വസാ ദ്വേധാ പവത്തതി;
ദിന്നസദ്ദോതി ദീപേയ്യ, ന സോ സക്കടഭാസിതേ.

ഗുണഭൂതോ **ദത്ത**സദ്ദോ, അസമാസമ്ഹി കേവലോ;
ന ദിസ്സതി മുനിമതേ, **ദിന്ന**സദ്ദോവ കേവലോ.

തേനേവ **ദിന്ന**സദ്ദസ്സ, **ദത്താ**ദേസോ കതോ മയാ;
"ദത്തം സിരപ്പദാന"ന്തി, കവയോ പന അബ്രവും.

എദിസോ പാളിയം നത്ഥി, നയോ തസ്മാ ന സോ വരോ;
"ദത്തോ"തി ഭൂരിദത്തസ്സ, സഞ്ഞാ പണ്ണത്തിയം ഗതാ.

"ബ്രഹ്മദത്തോ ബുദ്ധദത്തോ, ദത്തോ" ഇതി ഹി സാസനേ;
പണ്ണത്തിയം **ദത്ത**സദ്ദോ, അസമാസസമാസികോ.

"പരദത്തഭോജന"ന്തി, ഏവമാദീസു പാളിസു;
സമാസേ ഗുണഭൂതോയം, **ദത്ത**സദ്ദോ പതിട്ഠിതോ.

"മനസാ ദാനം മയാ ദിന്നം, ദാനം ദിന്നോ"തിആദിസു;
ഗുണഭൂതോ **ദിന്ന**സദ്ദോ, അസമാസമ്ഹി ദിസ്സതി.

"ദിന്നാദായീ ധമ്മദിന്നാ", ഇച്ചേവമാദീസു പന;
സമാസേ ഗുണപണ്ണത്തി-ഭാവേനേസ പദിസ്സതി.

കോചി പന സദ്ദസത്ഥവിദൂ ഗരു ഏവം സദ്ദരചനമകാസി -

"യസ്സങ്കുരേഹി ജിമുതമ്ബുജലോദിതേഹി,
വാതേരിതേഹി പതിതേഹി സുണേഹി തേഹി.

ജേനന്തചീവരമസോഭഥ ബ്രഹ്മദത്തം,
വന്ദാമി തം ചലദലം വരബോധിരുക്ഖ"ന്തി.

ഏത്ഥ ച **ബ്രഹ്മദത്ത**ന്തി ഇദം സക്കടഭാസാതോ നയം ഗഹേത്വാ വുത്തം, ന പാളിതോ. പാളിനയഞ്ഹിപത്വാ "ബ്രഹ്മദത്തിയ"ന്തി വാ "ബ്രഹ്മദിന്ന"ന്തി വാ "ദേവദത്തിയ"ന്തി വാ "ദേവദിന്ന"ന്തി വാ രൂപേന ഭവിതബ്ബം. തഥാ ഹി "ബോധിസത്തോ ച മദ്ദീ ച സമ്മോദമാനാ സക്കദത്തിയേ അസ്സമേ വസിംസൂ"തി പാളിനയാനുരൂപോ അട്ഠകഥാപാഠോ ദിസ്സതി. തസ്മാ ഏത്ഥേവം വദാമ -

"ദത്തസദ്ദസ്സ ഠാനമ്ഹി, "ദത്തിയ"ന്തി രവോ ഗതോ;
ദേവദത്തിയപത്തോ ച, അസ്സമോ സക്കദത്തിയോ"തി.

അയം നീതി സാധുകം മനസി കാതബ്ബാ. അത്ര പന പരിപുണ്ണാപരിപുണ്ണവസേന യഥാരഹം പദക്കമോ ഭവതി.

ദദാതി, ദദന്തി. ദദാസി, ദദാഥ. ദദാമി, ദദാമ. ദദാതു, ദദന്തു. ദദാഹി, ദദാഥ. ദദാമി, ദദാമ, ദദാമസേ. ദദേയ്യ, ദദേ, ദജ്ജാ. ദജ്ജാ സപ്പുരിസോ ദാനം. ദദേയ്യും, ദജ്ജും. പിതാ മാതാ ച തേ ദജ്ജും. ദദേയ്യാസി, ദജ്ജാസി, ദജ്ജേസി ഇച്ഛപി. ദജ്ജാസി അഭയം മമ. മാതരം കേന ദോസേന, ദജ്ജാസി ദകരക്ഖിനോ. സീലവന്തേസു ദജ്ജേസി, ദാനം മദ്ദി യഥാരഹം. ദദേയ്യാഥ, ദജ്ജാഥ. ദദേയ്യാമി, ദജ്ജാമി, ദദേയ്യാമ, ദജ്ജാമ. ദദേഥ, ദദേരം. ദദേഥോ, ദദേയ്യാവ്ഹോ, ദജ്ജാവ്ഹോ. ദദേയ്യം, ദജ്ജം. നേവ ദജ്ജം മഹോസധം. ദദേയ്യാമ്ഹേ, ദജ്ജാമ്ഹേ. അയമസ്മാകം ഖന്തി. ഗരൂനം പന ഖന്തി അഞ്ഞഥാ ഭവതി. തഥാ ഹി -

ഗരൂ "ദജ്ജതി ദജ്ജന്തി", ഇതിആദിനയേന തു;
അട്ഠന്നമ്പി വിഭത്തീനം, വസേനാഹു പദക്കമം.

പാളിം ഉപപരിക്ഖിത്വാ, തഞ്ചേ യുജ്ജതി ഗണ്ഹഥ;
ന ഹി സബ്ബപ്പകാരേന, പാളിയോ പടിഭന്തി നോ.

തത്ഥ അസ്മാകം ഖന്തിയാ "ദജ്ജാ ദജ്ജ"ന്തിആദീനി **യ്യ**കാരസഹിതേയേവ സത്തമിയാ പദരൂപേ സിജ്ഝന്തി. "ദജ്ജാ സപ്പുരിസോ ദാന"ന്തി ഏത്ഥ ഹി

“ദജ്ജാ ഇദം “ദദേയ്യാ”തി പദരൂപം പതിട്ഠപേത്വാ **യ്യ**കാരേ പരേ സരലോപം കത്വാ തതോ തിണ്ണം ബ്യഞ്ജനാനം സംയോഗഞ്ച തീസുസഞ്ഞോഗബ്യഞ്ജനേസു ദ്വിന്നം സരൂപാനമേകസ്സ ലോപഞ്ച ദ്യകാരസഞ്ഞോഗസ്സ ച **ജ**കാരദ്വയം കത്വാ തതോ ദീഘവസേനുച്ചാരിതബ്ബത്താ അനിമിത്തം ദീഘഭാവം കത്വാ നിപ്ഫജ്ജതി. ഏവം സാസനസ്സാനുരൂപോ വണ്ണസന്ധി ഭവതി. ദുവിധോ ഹി സന്ധി പദസന്ധി വണ്ണസന്ധീതി. തേസു യത്ഥ പദച്ഛേദോ ലബ്ഭതി, സോ പദസന്ധി. യഥാ? തത്രായം. യത്ഥ പന ന ലബ്ഭതി, സോ വണ്ണസന്ധി. യഥാ? അത്രജോ. യഥാ ച സുഗതോ, യഥാ ച പദ്ധാനി. ഏവം ദുവിധേസു സന്ധീസു “ദജ്ജാ”തി അയം വണ്ണസന്ധി ഏവ.

അപരോപി രൂപനയോ ഭവതി **ത്വാ**പച്ചയന്തവസേന -

“അയം സോ ഇന്ദകോ യക്ഖോ, ദജ്ജാ ദാനം പരിത്തകം;
അതിരോചതി അമ്ഹേഹി, ചന്ദോ താരഗണേ യഥാ”തി

ദസ്സനതോ. ഏത്ഥ ഹി **ദജ്ജാ**തി ദത്വാതി അത്ഥോ. ഇദം പന **ദത്വാ**സദ്ദേന സമാനത്ഥം “ദദിയ്യ” ഇതി പദരൂപം പതിട്ഠപേത്വാ **യ്യ**കാരേ പരേ സരലോപം കത്വാ സഞ്ഞോഗേസു സരൂപലോപഞ്ച തതോ ദ്യകാരസഞ്ഞോഗസ്സ **ജ്ജ**കാരദ്വയം ദീഘത്തഞ്ച കത്വാ നിപ്ഫജ്ജതി.

അഥാപരോപി രൂപനയോ ഭവതി കമ്മനി **യ**പച്ചയവസേന. തഥാ ഹി “പേതാനം ദക്ഖിണം ദജ്ജാ”തി ച “ദക്ഖിണാ ദജ്ജാ”തി ച ദ്വേ പാഠാ ദിസ്സന്തി. തത്ഥ പച്ഛിമസ്സ **ദജ്ജാ**തി ദാതബ്ബാതി അത്ഥോ കമ്മനി **യ**പച്ചയവസേന. ഇധ പന **ദാ**ധാതുതോ **യ**പച്ചയം കത്വാ ധാതുസ്സ ദ്വിത്തഞ്ച പുബ്ബസ്സ രസ്സത്തഞ്ച തതോ **യ**കാരേ പരേ സരലോപം സഞ്ഞോഗഭാവഞ്ച **ജ്ജ**കാരദ്വയഞ്ച ഇത്ഥിലിങ്ഗത്താ **ആ**പച്ചയാദിഞ്ച കത്വാ “ദജ്ജാ”തി നിപ്ഫജ്ജതി. ഏവം “ദജ്ജാ ദദേയ്യാ”തി ച “ദജ്ജാ ദദിയ്യ ദത്വാ”തി ച “ദജ്ജാ ദാതബ്ബാ”തി ച ഏതാനി പച്ചേകം പരിയായവചനാനി ഭവന്തി. “ദജ്ജും. ദജ്ജാസി, ദജ്ജാഥ. ദജ്ജാമി, ദജ്ജാമ. ദജ്ജാവ്ഹോ, ദജ്ജ”ന്തി ഏതാനിപി “ദദേയ്യും ദദേയ്യാസീ”തിആദിനാ പദരൂപാനി പതിട്ഠപേത്വാ **യ്യ**കാരേ പരേ സരലോപം സഞ്ഞോഗേസു സരൂപലോപം **ദ്യ**കാരസമഞ്ഞോഗസ്സ **ജ്ജ**കാരദ്വയഞ്ച കത്വാ നിപ്ഫജ്ജന്തി. ഏതേസു **ദജ്ജാസീ**തി യം രൂപം തസ്സാവയവസ്സ **ആ**കാരസ്സ **ഏ**കാരം കത്വാ അപരമ്പി “ദജ്ജേസീ”തി രൂപം ഭവതീതി ദട്ഠബ്ബം. ഏസ നയോ അഞ്ഞത്രാപി യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബോ.

അചിന്തേയ്യാനുഭാവസ്സ ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പാളിനയോ അചിന്തേയ്യോയേവ ഹോതി, ഗമ്ഭീരോ ദുക്ഖോഗാള്ഹോ, ന യേന കേനചി ലക്ഖണേന സാധേതബ്ബോ, യഥാതന്തി വിരചിതേഹേവ ലക്ഖണേഹി സാധേതബ്ബോ. തഥാ ഹി “ഖത്തിയാ തിത്ഥിയാ ചേതിയാനീ”തിആദീസു **യ**കാരേ പരേ സരലോപോ ഭവതി, തേന “അഥേത്ഥേകസതം ഖത്യാ. ഏവമ്പി തിത്ഥ്യാ പുഥുസോ വദന്തി. ആരാമരുക്ഖചേത്യാനീ”തി പയോഗാ ദിസ്സന്തി. തഥാ “സാകച്ഛതി തച്ഛ”ന്തി ഏത്ഥാപി “സഹ കഥയതീ”തിവാ “സംകഥയതീ”തി വാ “തഥ്യ”ന്തി ച പദരൂപം പതിട്ഠപേത്വാ **സഹ**സദ്ദസ്സ **ഹ**കാരലോപം, **സം**സദ്ദേ ച നിഗ്ഗഹീതലോപം കത്വാ **സ**കാരഗതസ്സ സരസ്സ ദീഘം കത്വാ **യ**കാരേ പരേ സരലോപം കത്വാ തതോ **ഥ്യ**കാരസഞ്ഞോഗസ്സ **ച്ഛ**യുഗം കത്വാ വിസഭാഗസഞ്ഞോഗേ ഏകോ ഏകസ്സ സഭാഗത്തമാപജ്ജതി. തേന “സാകച്ഛതി

തച്ഛ''ന്തി രൂപാനി സിജ്ഝന്തി. തഥാ ഹി ''അഞ്ഞമഞ്ഞം സാകച്ഛിംസു. കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാ. ഭൂതം തച്ഛം. യഥാതഥിയം വിദിത്വാപി ധമ്മം, സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യാ''തി സവികപ്പാനി പയോഗാനി ദിസ്സന്തി. ''നജ്ജാ''തിആദീസുപി ''നദിയാ''തിആദീനി പദരൂപാനി പതിട്ഠപേത്വാ വണ്ണസന്ധിവസേന **യ**കാരേ പരേ ലോപവിധി ലബ്ഭതിയേവ. വിവിധോ ഹി സാസനാനുകൂലോ രൂപനിപ്ഫാദനുപായോ, ഉപരി ച ഏതേസം സാധനത്ഥം ''സരലോപോ യമനരാദീസൂ''തിആദീനി ലക്ഖണാനി ഭവിസ്സന്തി. തഥ -

''ദജ്ജാ ദജ്ജു''ന്തിആദീനി, സത്തമീനം വസേന മേ;
വുത്താനി യോഗിരാജസ്സ, സാസനത്ഥം മഹേസിനോ.

അത്രിദം വത്തബ്ബം, കിഞ്ചാപി അട്ഠകഥാചരിയേഹി ''മാതരം തേന ദോസേന, ദജ്ജാഹം ദകരക്ഖിനോ''തി ഏത്ഥ **ദജ്ജ**ന്തി പദസ്സ ''ദമ്മീ''തി വത്തമാനാവസേന വിവരണം കതം, തഥാപി സത്തമീപയോഗോയേവ. ആചരിയാ ഹി ''സത്തമീപയോഗോ അയ''ന്തി ജാനന്താപി ''കദാചി അഞ്ഞേ പരികപ്പത്ഥമ്പി ഗണ്ഹേയ്യു''ന്തി ആസങ്കായ ഏവം വിവരണമകംസു. തഥാ കിഞ്ചാപി തേഹി ''അനാപരാധകമ്മന്തം, ന ദജ്ജം ദകരക്ഖിനോ''തി ഏത്ഥ **ന ദജ്ജ**ന്തി പദസ്സ ''നാഹം ദകരക്ഖസ്സ ദസ്സാമീ''തി ഭവിസ്സന്തീവസേന വിവരണം കതം, തഥാപി സത്തമീപയോഗോയേവ, അനാഗതം പന പടിച്ച വത്തബ്ബത്ഥത്താ ഏവം വിവരണം കതം. ''നേവ ദജ്ജം മഹോസധ''ന്തി ഏത്ഥ പന ''ന ത്വേവ ദദേയ്യ''ന്തി സത്തമീപയോഗവസേനേവ വിവരണം കതന്തി. ഏവം ദജ്ജംപദസ്സ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി പരോക്ഖാദിവസേന പദക്കമോ കഥിയതി. ''ദദ, ദദൂ. ദദൂ''തി ച ഇദം ''നാരദോ ഇതി നാമേന, കസ്സപോ ഇതി മം വിദൂ''തിആദീസു **വിദൂ**സദ്ദേന സമം. ദദേ, ദദിത്ഥ, ദദം, ദദിമ്ഹ. ദദിത്ഥ, ദദിരേ. ദദിത്ഥോ, ദദിവ്ഹോ.

ഏത്ഥ ച **ദദിത്ഥോ**തി ഇദം ''സഞ്ജഗ്ഘിത്ഥോ മയാ സഹ. മാ കിസിത്ഥോ മയാ വിനാ. മാ നം കലലേ അക്കമിത്ഥോ''തിആദീസു ''സഞ്ജഗ്ഘിത്ഥോ''തിആദീഹി സമം. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ ലബ്ഭമാനവസേന സദിസതാ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ. ദദം, ദദിമ്ഹേ. പരോക്ഖാസഹിതരൂപാനി.

അദദാ, അദദൂ. അദദേ, അദദത്ഥ. അദദം, അദദമ്ഹ. അദദത്ഥ, അദദത്ഥും. അദദസേ, അദദവ്ഹം. അദദിം അദദമ്ഹസേ. ഇതി അനകാരപുബ്ബമ്പി രൂപം ഗഹേതബ്ബം ''യേസം നോ ന ദദമ്ഹസേ''തി ദസ്സനതോ. ഹിയ്യത്തനീസഹിതരൂപാനി.

അദദി, അദദും, അദദിംസു. അദദോ, അദദിത്ഥ. അദദിം, അദദിമ്ഹാ. അദദാ, അദദൂ. അദദസേ, അദദിവ്ഹം. അദദം, അദദിമ്ഹേ. അജ്ജതനീസഹിതരൂപാനി.

''ദദിസ്സതി, ദദിസ്സന്തി'' ഇച്ചാദി സബ്ബം നേയ്യം. ഭവിസ്സന്തീസഹിതരൂപാനി.

''അദദിസാ, ദദിസ്സാ, അദദിസ്സംസു, ദദിസ്സംസു'' ഇച്ചാദി ച സബ്ബം നേയ്യം. കാലാതിപത്തിസഹിതരൂപാനി.

അപരാനിപി വത്തമാനാദിസഹിതരൂപാനി ഭവന്തി. ദേതി, ദേന്തി. ദേസി, ദേഥ. ദേമി, ദമ്മി, ദേമ, ദമ്മ. ദേതു, ദേന്തു. ദേഹി, ദേഥ. ദേമി, ദമ്മി, ദേമ, ദമ്മ. അത്തനോപദാനി അപ്പസിദ്ധാനി. സത്തമീനയോ ച പരോക്ഖാനയോ ച അപ്പസിദ്ധോ. ഹിയുത്തനീനയോ പന അജ്ജതനീനയോ ച കോചി കോചി പസിദ്ധോ പാളിയം ആഗതത്താ, സക്കാ ച "അദാ, അദൂ, അദോ, അദ"ന്തിആദിനാ യോജേതും. തഥാ ഹി നയോ ദിസ്സതി. അദാ ദാനം പുരിന്ദദോ. വരഞ്ചേമേ അദോ സക്ക. ബ്രാഹ്മണാനം അദം ഗജം. അദാസിമേ. അദംസു തേ മമോകാസം. അദാസിം ബ്രാഹ്മണേ തദാതി. "ദസ്സതി, ദസ്സന്തി" ഇച്ചാദി സബ്ബം നേയ്യം. "അദസ്സാ, ദസ്സാ, അദസ്സംസു, ദസ്സംസു, ദസ്സിംസു" ഇച്ചാദി ച സബ്ബം നേയ്യം.

തഥാ ആദദാതി, ആദദന്തി. ആദദാസി, ആദദാഥ. ആദദാമി, ആദദാമ. **കച്ചായനമതേ** "ആദത്തേ"തി അത്തനോപദം വുത്തം. ഏവം "ആദദാതു, ആദദേയ്യ" ഇച്ചാദി സബ്ബം നേയ്യം. ആദേതു ആദേയ്യ ഇച്ചാദി യഥാരഹം യോജേതബ്ബം. ഏവമേവ ച "ദാപേതി, ആദാപേതീ"തിആദീനിപി യഥാരഹം യോജേതബ്ബാനി.

ദാ കുച്ഛിതേ ഗമനേ. ദാതി. സുദ്ദാതി. സുദ്ദോ, സുദ്ദീ. തത്ഥ **സുദ്ദോ**തി സുദ്ദാതീതി സുദ്ദോ, പരപോഥനാദിലുദ്ദാചാരകമ്മുനാ ദാരുകമ്മാദിഖുദ്ദാചാരകമ്മുനാ ച ലഹും ലഹും കുച്ഛിതം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി **സു** ഇതി സീഘത്ഥേ നിപാതോ, **ദാ** ഇതി ഗരഹത്ഥോ ധാതു കുച്ഛിതഗതിവാചകത്താ. സുദ്ദസ്സ ഭരിയാ **സുദ്ദീ**.

ദു ഗതിയം. ദവതി. ദുമോ. ഏത്ഥ ച ദവതി ഗച്ഛതി മൂലക്ഖന്ധസാഖാവിടപപത്തപല്ലവപുപ്ഫഫലേഹി വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം പാപുണാതീതി **ദുമോ**.

ദേ സോധനേ. സോധനം പരിയോദാപനം. ദായതി. ദായനം. യഥാ ഗായതി, ഗായനം. ദായിതും, ദായിത്വാ, ധാതാവയവസ്സേകാരസ്സ **ആയാ**ദേസോ. "ദാതും, ദത്വാ" ഇച്ചപി രൂപാനി.

തത്ര **ദാതു**ന്തി സോധേതും. **ദത്വാ**തി സോധേത്വാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തഥാ ഹി "ബാലോ അബ്യത്തോ നപ്പടിബലോ അനുയുഞ്ജിയമാനോ അനുയോഗം ദാതു"ന്തി ഏത്ഥ **ദാതു**ന്തി പദസ്സ സോധേതുന്തി അത്ഥോ. കേചി "ദാനത്ഥ"ന്തി അത്ഥം വദന്തി, തം ന യുത്തം. ന ഹി യോ പരേഹി അനുയുഞ്ജിയതി, സോ അനുയോഗം ദേതി നാമാതി. തസ്മാ "ആചരിയസ്സ അനുയോഗം ദത്വാ ബാരാണസിം പച്ചാഗച്ഛീ"തിആദീസുപി **അനുയോഗം ദത്വാ**തി അനുയോഗം സോധേത്വാതി അത്ഥോയേവ ഗഹേതബ്ബോ. തഥാ ഹി പുബ്ബാചരിയേഹി "അനുയോഗദാപനത്ഥ"ന്തി ഏതസ്മിം പദേസേ ഏസോയേവത്ഥോ വിഭാവിതോ. കഥം? **അനുയോഗദാപനത്ഥ**ന്തി അനുയോഗം സോധാപേതും. വിമദ്ദക്ഖമഞ്ഹി സീഹനാദം നദന്തോ അത്ഥതോ അനുയോഗം സോധേതി നാമ, അനുയുഞ്ജന്തോ ച നം സോധാപേതി നാമാതി. ഇദമ്പി ച തേഹി വുത്തം. **ദാതു**ന്തി സോധേതും. കേചി "ദാനത്ഥ"ന്തി അത്ഥം വദന്തി, തം ന യുത്തം. ന ഹി യോ സീഹനാദം നദതി, സോ ഏവ തത്ഥ അനുയോഗം ദേതീതി. സമന്തപട്ഠാനമഹാപകരണ സംവണ്ണനായമ്പി പുബ്ബാചരിയേഹി **"ദാനം**

ദത്വാതി തം ചേതനം പരിയോദാപേത്വാ"തി സോധനത്ഥോ വുത്തോ. ദുല്ലഭാ അയം നീതി സാധുകം ചിത്തേ ഠപേതബ്ബാ.

ദേ പാലനേ. ദീയതി. ദാനം, ഉദ്ദാനം ദായിതും, ദായിത്വാ. തത്ഥ **ദാനന്തി** ദുഗ്ഗതിതോ ദായതി രക്ഖതീതി ദാനം, ദാനചേതനാ. **ഉദ്ദാനന്തി** വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ വക്ഖമാനസ്സ വാ വിപ്പകിണ്ണഭാവേന നസ്സിതും അദത്വാ ഉദ്ധം ദാനം രക്ഖണം ഉദ്ദാനം, സങ്ഗഹവചനന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഉദ്ദാനന്തി** പച്ഛുദ്ദാനാദികം ഉദ്ദാനം.

ഖാദ ഭക്ഖനേ. ഖാദതി. ഖാദികാ, ഖാദനം, അഞ്ഞമഞ്ഞഖാദികാ. പുബ്ബഫലഖാദികാ, ഖജ്ജം, ഖാദനീയം, ഖന്ധാ.

തത്ഥ **ഖജ്ജന്തി** പൂവോ. **ഖാദനീയന്തി** പൂവഫലാഫലാദി. "ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ"തി വിസും ഭോജനീയസ്സ വചനതോ ഖാദനം നാമ ഖജ്ജസ്സ വാ ഖാദനീയസ്സ വാ ഭക്ഖനം. അപിച ഹിംസാപി "ഖാദന"ന്തി വുച്ചതി. ജാതിജരാബ്യാധിദുക്ഖാദീഹി ഖജ്ജന്തീതി **ഖന്ധാ,** രൂപവേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാനി. "ചീവരാനി നസ്സന്തിപി ഡയ്ഹന്തിപി ഉന്ദൂരേഹിപി ഖജ്ജന്തീ"തി എത്ഥ വിയ **ഖജ്ജന്തി** സദ്ദോ കമ്മത്ഥോ.

ബദ ഥേരിയേ. ഥിരഭാവോ **ഥേരിയം,** യഥാ ദക്ഖിയം. ബദതി. ബദരീ, ബദരം. അത്രിദം വുച്ചതി -

> കക്കന്ധു ബദരീ കോലീ, കോലം കുലവമിച്ചപി;
> തേനിലം ബദരഞ്ചാതി, നാമം രുക്ഖസ്സ കോലിയാതി.

ഖദ ഥിതിഹിംസാസു ച. ഥേരിയാപേക്ഖായ **ച**കാരോ. ഖദതി. ഖദിരോ.

ഗദ വിയത്തിയം വാചായം. ഗദതി. ആഗദനം, തഥോ ആഗദോ എതസ്സാതി തഥാഗതോ. സുട്ഠു ഗദതീതി സുഗദോ.

രദ വിലേഖനേ. രദതി. രദനോ, രദോ, ദാഠാരദോ. അത്ര **രദനോ**തി ദന്തോ.

നദ അബ്യത്തസദ്ദേ. സീഹോ നദതി, പണദതി. നാദോ, നദീ. പബ്ബതേസു വനാദീസു നദതീതി **നദീ. നദ ഇ** ഇതി ധാതുദ്വയവസേന പന "നദന്തീ ഗച്ഛതീതി **നദീ"**തിപി നിബ്ബചനം വദന്തി.

കേചേത്ഥ വദേയ്യും യാ പനേസാ "നദ അബ്യത്തസദ്ദേ'തി ധാതു തുമ്ഹേഹി വുത്താ, സാ കിംനിച്ചമബ്യത്തസദ്ദേയേവ വത്തതി, ഉദാഹു കത്ഥചി വിയത്തിയമ്പി വാചായം വത്തതീ"തി? നിച്ചമബ്യത്തസദ്ദേയേവ വത്തതീതി. യജ്ജേവം "സീഹോ നദതീ"തിആദീസു തിരച്ഛാനഗതാദിസദ്ദഭാവേന അവിഭാവിതത്ഥതായ **നദ**സദ്ദോ അബ്യത്തസദ്ദോ ഹോതു, "സീഹോ വിയ അയം പുരിസോ നദതീ"തിആദീസു പന മനുസ്സഭാസാപി അബ്യത്തസദ്ദോ സിയാതി? തന്ന വിയത്താപി സമാനാ മനുസ്സഭാസാ സീഹോ വിയാതി എവം സമുപേക്ഖാവസേന **സീഹ**പദത്ഥസ്സാപേക്ഖനതോ **നദ**സദ്ദേന നിദ്ദിസിയതി , ന പുരിസാപേക്ഖനവസേന. യഥാ ഹി വലാഹകൂപമാവസേന കഥിതം, "കഥഞ്ച പുഗ്ഗലോ ഗജ്ജിതാ ച വസ്സിതാ ച ഹോതീ"തി പാളിയം ഗജ്ജനം വസ്സനഞ്ച

പുഗ്ഗലേ അലബ്ഭമാനമ്പി വലാഹകസ്സ ഗജ്ജനവസ്സനസദിസതായ ഭാസനകരണക്രിയായൂപലബ്ഭനതോ വത്തബ്ബമേവ ഹോതി, ഏവമേവ നിബ്ഭയഭാവേന സീഹനാദസദിസിയാ വാചായ നിച്ഛരണതോ സീഹോ വിയ നദതീതി അവിഭാവിതത്ഥവന്തേന **നദ**സദ്ദേന മനുസ്സഭാസാപി നിദ്ദിസിതബ്ബാ ഹോതി.

ഏത്ഥ ച അമ്ബഫലൂപമാദയോപി ആഹരിത്വാ ദസ്സേതബ്ബാ. ന ഹി പക്കാമകതാദീനി പുഗ്ഗലേസു വിജ്ജന്തി, അഥ ഖോ അമ്ബഫലാദീസു ഏവ വിജ്ജന്തി, ഏവം സന്തേപി ഭഗവതാ അഞ്ഞേനാകാരേന സദിസത്തം വിഭാവേതും അമ്ബഫലൂപമാദയോ വുത്താ, ഏവമേവ **നദ**സദ്ദോ അബ്യത്തസദ്ദഭാവേന തിരച്ഛാനഗതസദ്ദാദീസു ഏവ വത്തബ്ബോപി അത്ഥന്തരവിഭാവനത്ഥം "സീഹോ വിയ നദതീ"തിആദീസു മനുസ്സഭാസായമ്പി രൂള്ഹിയാ വുത്തോ, ന സഭാവതോ. തഥാ ഹി സഭാവതോ **നദ**സദ്ദേനപി **വസ്സിത**സദ്ദാദീഹിപി മനുസ്സഭാസാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ ന ഹോതീതി. യദി ഏവം -

"സുവിജാനം സിങ്ഗാലാനം, സകുണാനഞ്ച വസ്സിതം;
മനുസ്സവസ്സിതം രാജ, ദുബ്ബിജാനതരം തതോ"തി

ഏത്ഥ കസ്മാ **വസ്സിത**സദ്ദേന മനുസ്സഭാസാ നിദ്ദിസിയതീതി? സച്ചം മനുസ്സഭാസാപി **വസ്സിത**സദ്ദേന നിദ്ദിട്ഠാ ദിസ്സതി, ഏവം സന്തേപി സാ "സുവിജാനം സിങ്ഗാലാനം, സകുണാനഞ്ച വസ്സിത"ന്തി **വസ്സിത**സദ്ദവസേന പയോഗസ്സ വചനതോ തദനുരൂപം നിദ്ദിസിതും അരഹതീതി മന്ത്വാ **വസ്സിത**സദ്ദസദിസീ നിദ്ദിട്ഠാ. ന ഹി "മനുസ്സോ വസ്സതീ"തിആദിനാ വിസും പയോഗാ ദിസ്സന്തി, "സകുണോ വസ്സതി, കൂജതീ"തിആദിനാ പന പയോഗാ ദിസ്സന്തി, തസ്മാ "സങ്ഗാമം ഓതരിത്വാന, സീഹനാദം നദി കുസോ"തിആദീസു വിയ യഥാരഹം അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഏവം **നദ**ധാതു സഭാവതോ അബ്യത്തസദ്ദേയേവ ഹോതി, ന വിയത്തിയം വാചായന്തി ദട്ഠബ്ബം.

അദ്ദ ഗതിയം യാചനേ ച. അദ്ദതി.

നദ്ദ ഗദ്ദ സദ്ദേ. നദ്ദതി. ഗദ്ദതി.

തദ്ദ ഹിംസായം. തദ്ദതി.

കദ്ദ കുച്ഛിതേ സദ്ദേ. കദ്ദതി. കദ്ദമോ.

ഖദ്ദ ദംസനേ. ദംസനമിഹ ദന്തസുകതകത്തികാ ക്രിയാ അഭിധീയതേ. സഭാവത്താ ധാതുയാ സാധനപ്പയോഗസമവായീ. ഖദ്ദതി.

അദി ബന്ധനേ. അന്ദതി. അന്ദു. **അന്ദു**സദ്ദോപനേത്ഥ ഇത്ഥിലിങ്ഗോ ഗഹേതബ്ബോ പാളിയം ഇത്ഥിലിങ്ഗപ്പയോഗദസ്സനതോ "സേയ്യഥാപി വാസേട്ഠ അയം അചിരവതീ നദീ പൂരാ ഉദകസ്സ സമതിത്തികാ കാകപേയ്യാ, അഥ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ പാരത്ഥികോ പാരഗവേസീ പാരഗാമീ പാരം തരിതുകാമോ, സോ ഓരിമതീരേ ദള്ഹായ അന്ദുയാ പച്ഛാബാഹം ഗാള്ഹബന്ധനബന്ധോ"തി. തത്ര **അന്ദൂ**തി യം കിഞ്ചി ബന്ധനം വാ. "യഥാ അന്ദുഘരേ പുരിസോ"തി ഹി വുത്തം. ബന്ധനവിസേസോ വാ, "അന്ദുബന്ധനാദീനി ഛിന്ദിത്വാ പലായിംസൂ"തി ഹി വുത്തം. അപിച

അന്ദനട്ഠേന ബന്ധനട്ഠേന അന്ദു വിയാതിപി **അന്ദു,** പഞ്ച കാമഗുണാ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ "ഇമേ ഖോ വാസേട്ഠ പഞ്ച കാമഗുണാ അരിയസ്സ വിനയേ അന്ദൂതിപി ബന്ധനന്തിപി വുച്ചന്തീ"തി. നിഗ്ഗഹീതാഗമവസേനായം ധാതു വുത്താ. കത്ഥചി പന വിഗതനിഗ്ഗഹീതാഗമോപി ഹോതി, തം യഥാ? "അവിജ്ജാ ഭിക്ഖവേ പുബ്ബങ്ഗമാ അകുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ അന്വദേവ അഹിരിക"ന്തി പാളി. എത്ഥ അനുഅന്ദതി അനുബന്ധതീതി അന്വദി. അന്വദി എവ **അന്വദേവാ**തി കിതവിഗ്ഗഹോ സന്ധിവിഗ്ഗഹോ ച വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി **അട്ഠകഥായം "അന്വദേവാ**തി അനുബന്ധമാനമേവാ"തി വുത്തം, തം അവിജ്ജമഹിരികം അനുബന്ധമാനമേവ ഹോതീതി അത്ഥോ.

ഇദി പരമിസ്സരിയേ ഇന്ദതി. ഇന്ദനം, ഇന്ദോ.

എത്ഥ **ഇന്ദോ**തി അധിപതിഭൂതോ യോ കോചി. സോ ഹി ഇന്ദതി പരേസു ഇസ്സരിയം പാപുണാതീതി **ഇന്ദോ**തി വുച്ചതി. അപിച **ഇന്ദോ**തി സക്കോ. സക്കസ്സ ഹി അനേകാനി നാമാനി -

> സക്കോ പുരിന്ദദോ ഇന്ദോ, വത്രഭൂ പാകസാസനോ;
> സഹസ്സനേത്തോ മഘവാ, ദേവരാജാ സുജമ്പതി.
>
> സഹസ്സക്ഖോ ദസസത-ലോചനോ വജിരാവുധോ;
> ഹൂതപതി മഹിന്ദോ ച, കോസിയോ ദേവകുഞ്ജരോ.
>
> സുരാധിപോ സുരനാഥോ, വാസവോ തിദിവാധിഭൂ;
> ജമ്ബാരി ചേവ വജിര-ഹത്ഥോ അസുരസാസനോ;
> ഗന്ധരാജാ ദേവിന്ദോ, സുരിന്ദോ അസുരാഭിഭൂതി.

എവം അനേകാനി നാമാനി. എകോപി ഹി അത്ഥോ അനേകസദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തതായ അനേകനാമോ. തേനാഹ ഭഗവാ -

> സക്കോ മഹാലി ദേവാനമിന്ദോ പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ മഘോ നാമ മാണവോ അഹോസി, തസ്മാ "മഘവാ"തി വുച്ചതി. സക്കോ മഹാലി ദേവാനമിന്ദോ പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ പുരേ ദാനം അദാസി, തസ്മാ "പുരിന്ദദോ"തി വുച്ചതി. സക്കോ മഹാലി ദേവാനമിന്ദോ പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ സക്കച്ചം ദാനം അദാസി, തസ്മാ "സക്കോ"തി വുച്ചതി. സക്കോ മഹാലി ദേവാനമിന്ദോ പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ ആവാസം അദാസി, തസ്മാ "വാസവോ"തി വുച്ചതി. സക്കോ മഹാലി ദേവാനമിന്ദോ സഹസ്സം അത്ഥാനം മുഹുത്തേന ചിന്തേതി, തസ്മാ "സഹസ്സക്ഖോ"തി വുച്ചതി. സക്കസ്സ മഹാലി ദേവാനമിന്ദസ്സ സുജാ നാമ അസുരകഞ്ഞാ പജാപതി, തസ്മാ "സുജമ്പതീ"തി വുച്ചതി. സക്കോ മഹാലി ദേവാനമിന്ദോ ദേവാനം താവതിംസാനം ഇസ്സരിയാധിപച്ചം രജ്ജം കാരേതി, തസ്മാ "ദേവാനമിന്ദോ"തി വുച്ചതീതി.

എവമേകസ്സാപി അത്ഥസ്സ അനേകാനി സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്താനി ദിസ്സന്തി.

തഥാ ഹി യേന പവത്തിനിമിത്തേന താവതിംസാധിപതിമ്ഹി **ഇന്ദ**സദ്ദോ പവത്തോ, ന തേന തത്ഥ **സക്കാദി**സദ്ദാ പവത്താ, അഥ ഖോ അഞ്ഞേന. തഥാ

യേന സമ്മാദിട്ഠിയം **പഞ്ഞാ**സദ്ദോ പവത്തോ, ന തേന തഥ **വിജ്ജാദി**സദ്ദാ. യേന സമ്പയുത്തധമ്മാനം പുബ്ബങ്ഗമഭാവേന ഉപ്പന്നധമ്മസ്മിം **ചിത്ത**സദ്ദോ പവത്തോ, ന തേന തഥ **വിഞ്ഞാണാദി**സദ്ദാ. ന ഹി വിനാ കേനചി പവത്തിനിമിത്തേന സദ്ദോ പവത്തതീതി. ഏകോപി അത്ഥോ സമ്മുത്യത്ഥോ ച പരമത്ഥോ ച അനേകസദ്ദപ്പവ്ത്തിനിമിത്തതായ അനേകനാമോതി ദട്ഠബ്ബം.

ഏത്ഥ സിയാ ''നാമാനീതി വദഥ, കിം നാമം നാമാ''തി. വുച്ചതേ - ഈദിസേ ഠാനേ അത്ഥേസു സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തം ''നാമ''ന്തി ഗഹിതം, യം ''ലിങ്ഗ''ന്തിപി വുച്ചതി. തഥാ ഹി ''നാമ''ന്തി ച ''ലിങ്ഗ''ന്തി ച സദ്ദോപി വുച്ചതി, ''അഞ്ഞം സോഭനം നാമം പരിയേസിസ്സാമി. ലിങ്ഗഞ്ച നിപ്പജ്ജതേ''തിആദീസു വിയ. അസഭാവധമ്മഭൂതം നാമപഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതം അത്ഥേസു സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തമ്പി വുച്ചതി ''നാമഗോത്തം ന ജീരതി. സതലിങ്ഗോ''തിആദീസു വിയ. ഇതി **നാമ**സദ്ദേനപി **ലിങ്ഗ**സദ്ദേനപി സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തസ്സ കഥനം ദട്ഠബ്ബം. സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തഞ്ച നാമ ലോകസങ്കേതസിദ്ധോ തംതംവചനത്ഥനിയതോ സാമഞ്ഞാകാരവിസേസോതി ഗഹേതബ്ബം. സോ ഏവംഭൂതോയേവ സാമഞ്ഞാകാരവിസേസോ നാമ പഞ്ഞത്തീതി പുബ്ബാചരിയാ വദന്തി . സോ ഹി തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ സദ്ദം നാമേതി തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ നാമസഞ്ഞം കരോതീതി **നാമം,** പകാരേഹി ഞാപനതോ **പഞ്ഞത്തി** ച. സവിഞ്ഞത്തിവികാരസ്സ പന സദ്ദസ്സ സമ്മുതിപരമത്ഥസച്ചാനം പകാരേഹി ഞാപനതോ പഞ്ഞത്തിഭാവേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. സദ്ദസ്സേവ ഹി ഏകന്തേന പഞ്ഞത്തിഭാവോ ഇച്ഛിതബ്ബോ ''നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പരിത്താരമ്മണാ''തി ച ''നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ''തി ച ''നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ ബഹിദ്ധാരമ്മണാ''തി ച പാളിദസ്സനതോ. ഇധ പന സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്താധികാരത്താ നാമവസേന അത്ഥോ പകാസിതോ. ഏവം അനേകവിധസ്സ സാമഞ്ഞാകാരവിസേസോതി പുബ്ബാചരിയേഹി ഗഹിതസ്സ നാമപഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതസ്സ സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തസ്സ വസേന ഏകോപി ഞേയ്യത്ഥോ അനേകലിങ്ഗോതി ഗഹേതബ്ബോ. തേനാഹ ആയസ്മാ സുഹേമന്തോ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദോ -

''സതലിങ്ഗസ്സ അത്ഥസ്സ, സതലക്ഖണധാരിനോ;
ഏകങ്ഗദസ്സീ ദുമ്മേധോ, സതദസ്സീവ പണ്ഡിതോ''തി.

ഏവം സബ്ബാഭിധാനേസുപി ഇമിനാ നയേന യഥാരഹം അത്ഥോ വിഭാവേതബ്ബോ നയഞ്ഞൂഹി.

വിദി അവയവേ. വിന്ദതി. യദി അഭിധാനമത്ഥി, ''വിന്ദോ''തി ദിസ്സതി. യഥാ കണ്ഡതി. കണ്ഡോ.

ഖിദി അവയവേതി ചന്ദവിദുനോ വദന്തി. തേസം മതേ ''ഖിന്ദതീ''തി രൂപം.

നിദി കുച്ഛായം. കുച്ഛാസദ്ദോ ഗരഹത്ഥോ. നിന്ദതി. നിന്ദാ.

പോരാണമേതം അതുല, നേതം അജ്ജതനാമിവ;
നിന്ദന്തി തുണ്ഹിമാസീനം, നിന്ദന്തി ബഹുഭാണിനം;
മിതഭാണിമ്പി നിന്ദന്തി, നത്ഥി ലോകേ അനിന്ദിതോ.

അവണ്ണോ അഗുണോ നിന്ദാ, ഗരഹാ അയസോപി ച;
അസിലോകോ അകിത്തി ച, അസിലാഘാ ച അത്ഥുതി.

നന്ദ സമിദ്ധിയം. അകമ്മികാ ധാതു. നന്ദതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ. നന്ദായ നുന മരണേന. നന്ദസി സിരിവാഹന. നന്ദനം വനം. **അഭിസദ്ദയോഗേ പനായം സകമ്മകോപി. അഭിനന്ദ**ന്തി ആഗതം നാഭിനന്ദന്തി മരണം.

സിരീവ രൂപിനിം ദിസ്വാ, നന്ദിതം ആസി തം കുലം;
തേന നന്ദാതി മേ നാമം, സുന്ദരം പവരം അഹു.

രമ്മം വേളുവനം യേന, ന ദിട്ഠം സുഗതാലയം;
ന തേന നന്ദനം ദിട്ഠം, ഇതി മഞ്ഞേ മഹേസയം.

യേന വേളുവനം ദിട്ഠം, നരനന്ദനനന്ദനം;
സുദിട്ഠം നന്ദനം തേന, അമരിന്ദസുനന്ദനം.

ചദി ഹിലാദനേ ദിത്തിയഞ്ച. ഹിലാദനം സുഖനം. **ദിത്തി** സോഭാ. ചന്ദതി. ചന്ദനോ, ചന്ദോ.

ഏത്ഥ ച ചന്ദനസ്സപി അനേകാനി നാമാനി - ചന്ദനം, ഗന്ധസാരോ, മലയജോ, സുവണ്ണചന്ദനം, ഹരിചന്ദനം, രത്തചന്ദനം, ഗോസീതചന്ദനം. ചന്ദയതി ഹിലാദയതി സീതഗുണസമങ്ഗിതായ സത്താനം പലിളാഹം വൂപസമേന്തം സുഖം ഉപ്പാദേതീതി **ചന്ദനം. ചന്ദോ**തി സോമോ, സോപി ചന്ദയതി ഹിലാദയതി സീതഗുണസമ്പത്തിയാ അത്തനോ പഭായ സത്താനം പരിളാഹം വൂപസമേന്തോ സുഖം ഉപ്പാദേതീതി **ചന്ദോ**തി വുച്ചതി. അഥ വാ ചന്ദതി ദിബ്ബതി സിരിയാ വിരോചതീതി **ചന്ദോ. ആഗമട്ഠകഥാസു** പന "ഛന്ദം ജനേതീതി **ചന്ദോ**"തി വുത്തം. തസ്സാപി അനേകാനി നാമാനി -

ചന്ദോ നക്ഖത്തരാജാ ച, ഇന്ദു സോമോ നിസാകരോ;
ചന്ദിമാ മാ നിസാനാഥോ, ഓസധീ സോ നിസാപതി.

ഉളുരാജാ സസങ്കോ ച, ഹിമരംസി സസീപി ച;
ദ്വിജരാജാ സസധരോ, താരാപതി ഹിമംസു ച.

കുമുദബന്ധവോ ചേവ, മിഗങ്കോ ച കലാനിധി;
സുധം സുധി ധൂപി യൂപ-രസ്മി ചേവ ഖമാകരോ;
നക്ഖത്തേസോ ച രജനീ-കരോ സുബ്ഭംസു ഏവ ച.

തദി ചേതായം. തന്ദതി. തന്ദീ.

കദി കലദി അവ്ഹാനേ രോദനേ ച. കന്ദതി, പക്കന്ദതി. പക്കന്ദും, കന്ദന്തോ, കലന്ദകോ.

കലിദി പരിദേവനേ. കലിന്ദതി.

ഖോദ പടിഘാതേ. ഖോദതി.

ഖദ ഗതിസോസനേസു. ഖന്ദതി. ഖന്ദോ. **ഖന്ദോ** നാമ ഏകോ ദേവോ, യോ “കുമാരോ സത്തിധരോ”തി ച വുച്ചതി.

ഖുദി ആപവനേ. ഖുന്ദതി.

സിദി സീതിയേ. സീതിയം സീതിഭാവോ. സിന്ദതി. സോസിന്ദോ, സോതത്തോ.

വന്ദ അഭിവാദനഥുതീസു. വന്ദതി, അഭിവന്ദതി. അഭിവന്ദനാ, വന്ദനം, വന്ദകോ.

ഏത്ഥ പന **വന്ദതീ**തി പദസ്സ നമസ്സതി ഥോമേതി വാതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി **സുത്തന്തടീകാ**കാരോ **“വന്ദേ**തി വന്ദാമി ഥോമേമി വാ”തി ആഹ.

ഭദി കല്ലാണേ സോഖിയേ ച. കല്ലാണം കല്യാണം, **സോഖിയം** സുഖിനോ ഭാവോ, സുഖമിച്ഛേവത്ഥോ. ഭന്ദതി. ഭന്ദകോ, ഭദ്ദോ, ഭദ്രോ.

മദി ഥുതിമോദമദസുപനഗതീസു. മന്ദതി. മന്ദോ.

ഏത്ഥ പന **മന്ദോ**തി അഞ്ഞാണീപി ബാലദാരകോപി വുച്ചതി. തത്ഥ അഞ്ഞാണീ മന്ദതി അഞ്ഞാണഭാവേന അപ്പസംസിതബ്ബമ്പി പുഗ്ഗലം ഥോമേതീതി **മന്ദോ**. മന്ദതി അമോദിതബ്ബട്ഠാനേപി മോദതീതി **മന്ദോ**. മന്ദതി ദാനസീലാദിപുഞ്ഞക്രിയാസു പമജ്ജതീതി **മന്ദോ**. മന്ദതി അത്തനോ ച പരേസഞ്ച ഹിതാഹിതം അചിന്തേന്തോ ഖാദനീയഭോജനീയാദീഹി അത്തനോ കായം സഞ്ജാതമേദം കുരുമാനോ സുപതീതി **മന്ദോ**. മന്ദതി അയുത്തം പരേസം ക്രിയം ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനേന ഗച്ഛതി ഗണ്ഹാതീതി **മന്ദോ**. അഥ വാ മന്ദതി പുനപ്പുനം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന ഗബ്ഭം ഗച്ഛതീതി **മന്ദോ**. വുത്തഞ്ഹി ഭഗവതാ “പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ”തി. ബാലദാരകോ പന മന്ദതി യുത്തായുത്തമജാനന്തോ ഉത്താനസേയ്യംപരിവത്തനസേയ്യം വാ സുപതീതി **മന്ദോ**. തഥാ ഹി -

> “നോനീതസുഖുമാലം മം, ജാതപല്ലവകോമലം;
> മന്ദം ഉത്താനസയനം, പിസാചഭയതജ്ജിതാ.
>
> പാദമൂലേ മഹേസിസ്സ, സായേസും ദീനമാനസാ;
> ഇദം ദദാമ തേ നാഥ, സരണം ഹോഹി നായകാ”തി

വുത്തം, ഇതി ഉത്താനസയനതോ പട്ഠായ യാവ മന്ദദസകം, താവ “മന്ദോ”തി “ദാരകോ”തി ദട്ഠബ്ബോ. അപ്പത്ഥവാചകോപി പന **മന്ദ**സദ്ദോ ഹോതി, സോ പാടിപദികത്താ ഇധ നാധിപ്പേതോ, അഥ വാ മന്ദതി അപ്പഭാവേന ഗച്ഛതി പവത്തതീതി നിപ്ഫന്നപാടിപദികവസേനപി ഗഹേതബ്ബോ.

മുദ ഹാസേ. ഹസനം **ഹാസോ** തുട്ഠി. മോദതി, പമോദതി. സമ്മോദതി. സമ്മോദകോ. സമ്മോദമാനാ ഗച്ഛന്തി മുദിതാ. മുദാ.

ഹദ കരീസോസ്സഗ്ഗേ. കരീസോസ്സഗ്ഗോ നാമ കരീസസ്സ ഓസ്സജ്ജനം വിസ്സജ്ജനം. ഹദതി. ഉഹദതി. ഹദനോ.

ഏത്ഥ ച “യേസം നോ സന്ഥതേ ദാരകാ ഉഹദന്തിപി ഉമ്മിഹന്തിപീ”തി അയം പാളി നിദസ്സനം, തത്ര **ഉഹദന്തിപീ**തി വച്ചമ്പി കരോന്തി. **ഉമ്മിഹന്തിപീ**തി പസ്സാവമ്പി കരോന്തി. പച്ഛിമപദസ്സത്ഥോ **മിഹ സേചനേ**തി ധാതുവസേന ദട്ഠബ്ബോ. അയം പന **ചുരാദി**ഗണേപി വത്തതി ദ്വിഗണികത്താ. ഇമസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ “മുത്തേതി ഓഹദേതി ചാ”തി **ചരിയാപിടകപാളി**പ്പദേസോ നിദസ്സനം. തത്ഥ **മുത്തേതീ**തി പസ്സാവം കരോതി. **ഓഹദേതീ**തി കരീസം വിസ്സജ്ജേതി.

ഉദ മോദേ കീളായഞ്ച. ഉദതി. ഉദാനം. ഉദഗ്ഗോ.

തത്ഥ **ഉദാനന്തി** കേനട്ഠേന ഉദാനം? ഉദാനനട്ഠേന. കിമിദം ഉദാനനം നാമ? പീതിവേഗസമുട്ഠാപിതോ ഉദാഹാരോ. യഥാ ഹി യം തേലാദി മിനിതബ്ബവത്ഥു മാനംഗഹേതും ന സക്കോതി, വിസ്സന്ദിത്വാ ഗച്ഛതി, തം “അവസേകോ”തി വുച്ചതി. യഞ്ച ജലം തളാകം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗച്ഛതി, തം “ഓഘോ”തി വുച്ചതി, ഏവമേവ യം പീതിവേഗസമുട്ഠാപിതം വിതക്കവിപ്ഫാരം ഹദയം സന്ധാരേതും ന സക്കോതി, സോ അധികോ ഹുത്വാ അന്തോ അസണ്ഠഹിത്വാ വചീദ്വാരേന നിക്ഖമന്തോ പടിഗ്ഗാഹകനിരപേക്ഖോ ഉദാഹാരവിസേസോ “ഉദാന”ന്തി വുച്ചതി. **ഉദഗ്ഗോ**തി സഞ്ജാതസോമനസ്സോ.

കുദ ഖുദ ഗുദ കീളായമേവ. കോദതി. ഖോദതി. ഗോദതി.

സൂദ പഗ്ഘരണേ. സൂദതി. സുത്തം. സൂദോ. രഞ്ഞോ സൂദാ മഹാനസേ.

ഏത്ഥ ച സുത്തന്തി സൂദതി ധേനു വിയ ഖീരം അത്ഥേ പഗ്ഘരാപേതീതി **സുത്തം,** തേപിടകം ബുദ്ധവചനം. സകമ്മികധാതുത്താ പന “പഗ്ഘരാപേതീ”തി കാരിതവസേന അത്ഥോ കഥേതും ലബ്ഭതി. തഥാ ഹി “കരോതീ”തി പദസ്സ “നിപ്ഫാദേതീ”തി അത്ഥോ കഥേതും ലബ്ഭതി. **സൂദോതി** ഭത്തകാരോ. യോ “ആളാരികോ, ഓദനികോ, സൂപകാരോ, രസകോ”തി ച വുച്ചതി. **സൂദതി** “ഏവഞ്ചേവഞ്ച കതേ ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ സുഗന്ധം മനാപം സുരസഞ്ച ഭവിസ്സതീ”തി രന്ധനക്രിയായ സുകുസലതായ രസം പഗ്ഘരാപേതി അഭിനിബ്ബത്തേതീതി **സൂദോ.**

രഹദ അബ്യത്തസദ്ദേ. രഹദതി. രഹദോ.

ഹിലാദി സുഖേ ച. ചകാരോ പുബ്ബത്ഥാപേക്ഖകോ. ഹിലാദതി. ഹിലാദനം, ഹിലാദോ, മേത്താസഹായകതസത്തമഹാഹിലാദോ.

സദ്ദ കുച്ഛിതേ സദ്ദേ. സദ്ദതി.

മിദ സ്നേഹേ. സ്നേഹോ നാമ വസാസങ്ഖാതോ സ്നേഹോ പീതിസ്നേഹോതി ദുവിധോ. ഇധ പന വസാസങ്ഖാതോ സ്നേഹോ അധിപ്പേതോ, മേദതി മേദോ.

ഏത്ഥ ച **മേദതീ**തി മേദസഹിതോ ഭവതി അയം പുരിസോതി അത്ഥോ. **മേദോ** നാമ ഥൂലസ്സ സകലസരീരം ഫരിത്വാ കിസസ്സ ജങ്ഘമംസാദീനി നിസ്സായ ഠിതോ പത്ഥിന്നസിനേഹോ, സോ വണ്ണേന ഹലിദ്ദിവണ്ണോ ഹോതി. കാരിതേ

“മേദേതി മേദയതീ”തി രൂപാനി. തഥാ ഹി “തേ ഇമം കായം ബലം ഗാഹേന്തി നാമ ബ്രൂഹേന്തി നാമ മേദേന്തി നാമാ”തി പാളി ദിസ്സതി. തത്ഥ **മേദേന്തീ**തി സഞ്ജാതമേദം കരോന്തീതി അത്ഥോ. ഇമിസ്സാ പന ധാതുയാ **ദിവാദി**ഗണം പത്തായ പീതിസിനേഹത്ഥേ “മേജ്ജതീ”തി സുദ്ധകത്തുരൂപം ഭവതി. **ചുരാദി**ഗണം പന പത്തായ “മേദേതി മേദയതീ”തി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി ഭവന്തീതി ദട്ഠബ്ബം.

സിദ മോചനേ. സിദതി. സേദോ.

സന്ദ പസവനേ. പസവനം സന്ദനം അവിച്ഛേദപ്പവത്തി. സന്ദതി ഉദകം. മഹന്തോ പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ.

ഏത്ഥ ച **പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ**തി പുഞ്ഞപ്പവാഹോ, പുഞ്ഞനദീതിപി വത്തും യുജ്ജതി.

മദ്ദ മദ്ദനേ. മദ്ദഭി, പമദ്ദതി. മാരസേനപ്പമദ്ദനോ. കണ്ടകം മദ്ദതി.

കദി വേലമ്ബേ. വിലമ്ബഭാവോ **വേലമ്ബോ**. കന്ദതി.

കദ അവ്ഹാനേ രോദനേ ച. കദതി.

ഖദി ഉജ്ഝനേ. ഛന്ദതി.

സദ സാദനേ. സദതി. അസ്സാദോ.

സീദ വിസരണഗത്യാവസാനേസു. വിസരണം വിപ്ഫരണം. **ഗത്യാവസാനം** ഗമനസ്സ അവസാനം ഓസാനം അഭാവകരണം, നിസീദനന്തി അത്ഥോ. സീദതി, ലാബൂനി സീദന്തി. സംസീദതി, ഓസീദതി, പസീദതി, വിപ്പസീദതി. പസാദോ. പസന്നോ. വിപ്പസന്നോ. പസാദകോ. പസാദിതോ. പാസാദോ. ഓസീദാപകോ. കുസീതോ. ആസീനോ. നിസിന്നോ. നിസിന്നകോ. സന്നിസീവേസു പക്ഖിസു. നിസീദനം, നിസിന്നം. നിസജ്ജാ. ഗോനിസാദോ, ഉപനിസാ. സീദേതി. സീദയതി. സീദാപേതി. സീദാപയതി. പസാദേതി. നിസീദിതും. നിസീദാപേതും, നിസാദേതും, നിസീദാപേതി, നിസീദാപേത്വാ. ഉച്ചങ്ഗേ മം നിസാദേത്വാ, പിതാ അത്ഥാനുസാസതി. നിസീദിത്വാതിപി പാഠോ. നിസീദിത്വാ. നിസീദിത്വാന. നിസീദിതുന . നിസീദിയ. നിസീദിയാന. സംസീദിത്വാ. അവസീദിത്വാ. ഓസീദിത്വാ.

തത്ഥ **കുസീതോ**തി വീരിയേനാധിഗന്തബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ അലാഭതോ കുച്ഛിതേനാകാരേന സീദതീതി കുസീതോ. അഥ വാ സയമ്പി കുച്ഛിതേനാകാരേന സീദതി അഞ്ഞേപി സീദാപേതി തം നിസ്സായ അഞ്ഞേസം സീദനസ്സ സമ്ഭവതോതി **കുസീതോ**. തഥാ ഹി വുത്തം -

“പരിത്തം കട്ഠമാരുയ്ഹ, യഥാ സീദേ മഹണ്ണവേ;
ഏവം കുസീതമാഗമ്മ, സാധജീവീപി സീദതീ”തി;

കുസീതോതി ചേത്ഥ ദസ്സ **തത്തം** “സുഗതോ”തി ഏത്ഥ വിയ “സതസ്മീതി ഹോതീ”തി ഏത്ഥ വിയ ച. തഥാ ഹി സീദതീതി സതം, അനിച്ചസ്സേതം

അധിവചനം. ഇമിനാ ഉച്ഛേദദിട്ഠി വുത്താ. **സതഞ്ഞി** ചേത്ഥ അവിഭത്തികോ നിദ്ദേസോ. **സന്നിസീവേസൂ**തി പരിസ്സമവിനോദനത്ഥം സബ്ബസോ നിസീദന്തേസു, വിസ്സമമാനേസൂതി അത്ഥോ, ദകാരസ്സ **വ**കാരം കത്വാ നിദ്ദേസോ. **നിസീദന**ന്തി നിസീദനക്രിയാ. മഞ്ചപീഠാദികം വാ ആസനം. തഞ്ഹി നിസീദന്തി ഏത്ഥാതി **നിസീദന**ന്തി വുച്ചതി. **നിസിന്ന**ന്തി നിസീദനക്രിയാ ഏവ. ഏത്ഥ പന "ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ സുത്തേ ജാഗരിതേ ഭാസിതേ തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി. മാതുഗാമേന സദ്ധിം രഹോ മഞ്ചേ തയാ നിസിന്നന്തി കുക്കുച്ചം ഉപദഹതീതിആദീസു ചസ്സ പയോഗോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ഹി ഗമനം ഗതം, ഠാനം ഠിതം, നിസീദനം നിസന്നം, സുപനം സുത്തം, ജാഗരണം ജാഗരിതം, ഭാസനം ഭാസിതന്തി വുച്ചതി. **നിസജ്ജാ**തി നിസീദനാ. **ഗോനിസാദോ**തി ഗോനിസജ്ജനാ. **ഉപനിസാ**തി ഉപനിസീദതി ഫലം ഏത്ഥാതി ഉപനിസാ, കാരണം. **നിസാദേതു**ന്തി നിസീദാപേതും. **നിസാദേത്വാ**തി നിസീദാപേത്വാ.

ഭാവേ നപുംസകോ ഞേയ്യോ, **നിസിന്ന**ന്തി രവോ പന;
വാച്ചലിങ്ഗോ തിലിങ്ഗോ സോ, ഗതാദീസുപ്പ്യയം നയോ.

ചദ യാചനേ. യാചനം അജ്ഝേസനം. ചദതി.

മിദ മേദ മേധാഹിംസാസു. മിദതി. മേദതി.

നിദ നേദ കുച്ഛാസന്നികരിസേസു. കുച്ഛാ ഗരഹാ. **സന്നികരിസം** വോഹാരവിസേസോ. നിദതി. നേദതി.

ബുന്ദി നിസാനേ. നിസാനം തേജനം തിക്ഖതാ. ബുന്ദതി. ബോന്ദി.

ഏത്ഥ ച **ബോന്ദീ**തി സരീരം. തഞ്ഹി ബുന്ദാനി തിക്ഖാനി പിസുണഫരുസവാചാദീനി വാ പഞ്ഞാവീരിയാദീനി വാ ഏത്ഥ സന്തീതി **ബോന്ദീ**തി വുച്ചതി, സഞ്ഞോഗപരത്തേപി **ഉകാരസ്സോ**കാരാദേസോ, പാപകല്യാണജനവസേനേസ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ബോന്ദി**സദ്ദസ്സ സരീരവാചകതാ പന -

"നാഹം പുന ന ച പുന, ന ചാപി അപുനപ്പുനം;
ഹത്ഥിബോന്ദിം പവേക്ഖാമി, തഥാ ഹി ഭയതജ്ജിതോ"തിആദീസു

ദട്ഠബ്ബാ. ഇമാനിസ്സ നാമാനി -

കായോ ദേഹം സരീരഞ്ച, വപു ബിമ്ബഞ്ച വിഗ്ഗഹം;
ബോന്ദി ഗത്തം തനു ചേവ, അത്തഭാവോ തഥൂപധി;
സമുസ്സയോതി ചേതാനി, ദേഹനാമാനി ഹോന്തി ഹി.

വദ വിയത്തിയം വാചായം. വദതി, വജ്ജതി. വദേതി, ഓവദതി, ഓവദേതി, പടിവദതി. അഭിവദതി, അനുവദതി, ഉപവദതി, അപവദതി. നിവദതി. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി. തത്ഥ "വജ്ജന്തു ഭോന്തോ അമ്മേ"ന്തി പാളിദസ്സനതോ **വജ്ജതീ**തി പദം വുത്തം. കേചി പന ഗരൂ "വജ്ജേതീ"തി രൂപം ഇച്ഛന്തി, തം ഉപപരിക്ഖിത്വാ യുത്തഞ്ചേ ഗഹേതബ്ബം, "ഉപാസകോ ഭിക്ഖും വദേതി. തേന യോഗേന ജനകായം, ഓവദേതി മഹാമുനീ"തി ച ദസ്സനതോ **വദേതി ഓവദേതീ**തി ച വുത്തം. സബ്ബാനേതാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി.

ഓവാദേതി , വാദയതി, വാദാപേതി, വാദാപയതി. വജ്ജേന്തോ, വജ്ജയന്തോ, ഇമാനി ഹേതുകത്തുപദാനി.

കമ്മേ "വദിയതി, ഓവദിയതി, വജ്ജിയതി. വദിയമാനോ, വജ്ജമാനോ, ഓവദിയമാനോ, ഓവജ്ജമാനോ ന കരോതി സാസനം" ഇച്ചാദീനി ഭവന്തി. "വാദോ, ഓവാദോ, പടിവാദോ, പവാദോ, അഭിവാദനം, അനുവാദോ, ഉപവാദോ, അപവാദോ, വിവാദോ, നിവാദനം, വജ്ജം, വദനം" ഇച്ചേവമാദീനി നാമികപദാനി യോജേതബ്ബാനി.

"വദിതും, വദിത്വാ, വിവദിത്വാ" ഇച്ചേവമാദീനി ച **തു**മന്താദീനി പദാനി.

തത്ഥ **വാദോ**തി കഥാ. വദിതബ്ബം വത്തബ്ബന്തി **വജ്ജം,** കിം തം? വചനം. ഏതേന സച്ചവജ്ജേന, സമങ്ഗിനീ സാമികേന ഹോമീതി ഏത്ഥ ഹി വചനം "വജ്ജ"ന്തി വുച്ചതി. വദന്തി ഏതേനാതി **വദനം,** മുഖം. മുഖസ്സ ഹി ഇമാനി നാമാനി -

> വദനം ലപനം തുണ്ഡം, മുഖ മസ്സഞ്ച ആനനം;
> സൂകരാദിമുഖം തുണ്ഡ-മിതി ഞേയ്യം വിസേസതോ.

തത്ര **വദതീ**തി പിതാ പുത്തം വദതി. അപിച **വദതീ**തി ഭേരീ വദതി, നാദം മുഞ്ചതീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ **വജ്ജതീ**തി ഏത്ഥാപി.

തത്രായം പദമാലാ, വദതി, വദന്തി. വദസി, വദഥ. വദാമി, വദാമ. വദതേ, വദന്തേ. വദസേ, വദവ്ഹേ. വദേ, വദമ്ഹേ.

വദതു, വദന്തു. വദാഹി, വദ, വദഥ. വദാമി, വദാമ. വദതം, വദന്തം. വദസ്സു, വദവ്ഹോ. വദേ, വദാമസേ.

വജ്ജതി, വജ്ജന്തി. വജ്ജസി, വജ്ജഥ. വജ്ജാമി, വജ്ജാമ. വജ്ജതേ, വജ്ജന്തേ. വജ്ജസേ, വജ്ജവ്ഹേ. വജ്ജേ, വജ്ജമ്ഹേ.

വജ്ജതു , വജ്ജന്തു. വജ്ജാഹി, വജ്ജ, വജ്ജഥ. വജ്ജാമി, വജ്ജാമ. വജ്ജതം, വജ്ജന്തം. വജ്ജസ്സു, വജ്ജവ്ഹോ. വജ്ജേ, വജ്ജാമ്ഹസേ. ഇമാ ദ്വേ പദമാലാ **വദ**ധാതുസ്സ **വജ്ജാ**ദേസവസേന വുത്താതി ദട്ഠബ്ബം. അത്രായം സുഖുമത്ഥവിനിച്ഛയോ, "മാനുസ്സകാ ച ദിബ്ബാ ച, തൂരിയാ വജ്ജന്തി താവദേ"തി പാളി. ഏത്ഥ **വജ്ജന്തീ**തി ഇദം സുദ്ധകത്തുപദം തദ്ദീപകത്താ. കിം വിയ?

> "ഉദീരയന്തു സങ്ഖപണവാ, വദന്തു ഏകപോക്ഖരാ;
> നദന്തു ഭേരീ സന്നദ്ധാ, വഗ്ഗൂ വദന്തു ദുന്ദുഭീ"തി

ഏത്ഥ "ഉദീരയന്തു വദന്തു"ആദീനി വിയ. തഥാ ഹി **അട്ഠകഥായം "വജ്ജന്തീ**തി വജ്ജിംസൂതി അതീതവചനേ വത്തമാനവചനം വേദിതബ്ബ"ന്തി സുദ്ധകത്തുവസേന വിവരണം കതം, തസ്മാ ഈദിസേസു ഠാനേസു **വദ**ധാതുസ്സ **വജ്ജാ**ദേസോ ദട്ഠബ്ബോ.

> "സങ്ഖാ ച പണവാ ചേവ, അഥോപി ദിണ്ഡിമാ ബഹൂ;

അന്തലിക്ഖമ്ഹി വജ്ജന്തി, ദിസ്വാനച്ഛേരകം നഭേ”തി

എത്ഥ പന **വജ്ജന്തീ**തി ഹേതുകത്തുപദം തദ്ദീപകത്താ. തഞ്ച ഖോ വണ്ണസന്ധിവിസയത്താ **വാദയന്തീ**തി കാരിതപദരൂപേന സിദ്ധം. തഥാ ഹി “വാദയന്തീ”തി പദരൂപം പതിട്ഠപേത്വാ **യ**കാരേ പരേ സരലോപോ കതോ, **ദ്യ**കാരസഞ്ഞോഗസ്സ **ജ്ജ**കാരദ്വയം പുബ്ബക്ഖരസ്സ രസ്സത്തഞ്ച ഭവതി. തേനാഹ **അട്ഠകഥായം “വജ്ജന്തീ**തി വാദയന്തീ”തി ഹേതുകത്തുവസേന വിവരണം. തഥാ ഹി “ദേവതാ നഭേ അച്ഛേരകം ഭഗവതോ യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ അന്തലിക്ഖേ ഏതാനി സങ്ഖപണവാദീനി തൂരിയാനി വാദയന്തീ”തി ഹേതുകത്തുവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ ഭവതി, തസ്മാ ഈദിസേസു ഠാനേസു **വദ**സ്സ **വജ്ജാ**ദേസോ ന ഭവതി.

കേചേത്ഥ വദേയ്യും “അന്തലിക്ഖമ്ഹി വജ്ജന്തി, ദിസ്വാനച്ഛേരകം നഭേ”തി ഏത്ഥാപി “വജ്ജന്തീ”തി പദം സുദ്ധകത്തുപദമേവ, ന ഹേതുകത്തുപദം **“വജ്ജന്തീ**തി വാദയന്തീ”തി വിവരണേ കതേപി, തഥാ ഹി “യേ കേചിമേ ദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ, “ഇദമേവ സച്ച”ന്തി വിവാദയന്തീ”തി ച “ഏവമ്പി വിഗ്ഗയ്ഹ വിവാദയന്തീ”തി ച ഏവമാദീസു **വദന്തി**പദേന സമാനത്ഥം “വാദയന്തീ”തി പദഞ്ച സാസനേ ദിട്ഠ”ന്തി? തന്ന, “ദിസ്വാ”തി ദസ്സനക്രിയാവചനതോ. ന ഹി സങ്ഖപണവാദീനം പാടിഹാരിയാദിദസ്സനം ഉപപജ്ജതി ദസ്സനചിത്തസ്സ അഭാവതോതി. സച്ചം, തഥാപി -

“രാദന്തേ ദാരകേ ദിസ്വാ, ഉബ്ബിദ്ധാ വിപുലാ ദുമാ;
സയമേവോനമിത്വാന, ഉപഗച്ഛന്തി ദാരകേ”തി

ഏത്ഥ വിയ ഉപചരിതത്താ ഉപപജ്ജതേവ ദസ്സനവചനം. തസ്മാ “വജ്ജന്തീതി വാദയന്തീ”തി വിവരണം സുദ്ധകത്തുവസേന കതന്തി? തന്ന, ഹേട്ഠാ -

“സങ്ഗീതിയോ ച വത്തന്തി, അമ്ബരേ അനിലഞ്ജസേ;
ചമ്മനദ്ധാനി വാദേന്തി, ദിസ്വാനച്ഛേരകം നഭേ”തി

ഇമിന്നാ ഗാഥായ **“വാദേന്തീ**തി വാദയന്തി ദേവതാ”തി സപാഠസേസസ്സ അത്ഥവിവരണസ്സ ഹേതുകത്തുവസേന കതത്താ. അഥാപി വദേയ്യും “സങ്ഖാ ച പണവാ ചേവ, അഥോപി ദിണ്ഡിമാ ബഹൂ’തി പച്ചത്തവചനവസേന വുത്തത്താ **വജ്ജന്തീ**തി പദം കമ്മവാചകപദ”ന്തി ചേ? തമ്പി ന, കമ്മവസേന വിവരണസ്സ അകതത്താ, കത്തുവസേന പന കതത്താതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം.

അയമേത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. ദ്വിഗണികോ **വദ**ധാതു **ഭൂവാദി**ഗണികോ ച **ചുരാദി**ഗണികോ ച. സോ ഹി **ഭൂവാദി**ഗണേ വത്തന്തോ “വദതി വജ്ജതീ”തി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി ജനേത്വാ “വാദേതി, വാദയതി, വാദാപേതി, വാദാപയതീ”തി ചത്താരി ഹേതുകത്തുരൂപാനി ജനേതി, **ചുരാദി**ഗണേ പന “വാദേതി, വാദയതീ”തി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി ജനേത്വാ “വാദാപേതി, വാദാപയതീ”തി ച ദ്വേ ഹേതുകത്തുരൂപാനി ജനേതി, തസ്മാ സാസനേ “വാദേന്തി വാദയന്തീ”തി സുദ്ധകത്തുപദാനി ദിസ്സന്തി. “വദേയ്യ, വദേയ്യും” ഇച്ചാദി സബ്ബം നേയ്യം. “വജ്ജേയ്യ, വജ്ജേയ്യും” ഇച്ചാദി ച സബ്ബം നേയ്യം **വജ്ജാ**ദേസവസേന.

അഥ വാ വദേയ്യ, വദേയ്യും, വജ്ജും. പിതാ മാതാ ച തേ ദജ്ജുന്തി പദമിവ. ഏത്ഥ ച "വജ്ജും വാ തേ ന വാ വജ്ജും, നത്ഥി നാസായ രൂഹനാ"തി പാളി നിദസ്സനം. വദേയ്യും വാന വദേയ്യുംവാതി അത്ഥോ. വദേയ്യാസി, വജ്ജാസി, വജ്ജേസി ഇച്ചപി. വുത്തോ വജ്ജാസി വന്ദനം. വജ്ജേസി ഖോ ത്വം വാമൂരം. വദേയ്യാഥ, വജ്ജാഥ. അമ്മം അരോഗം വജ്ജാഥ. വദേയ്യാമി, വജ്ജാമി, വദേയ്യാമ, വജ്ജാമ. വദേഥ, വദേരം. വദേഥോ, വദേയ്യാവ്ഹോ, വജ്ജാവ്ഹോ. വദേയ്യം, വജ്ജം, വദേയ്യാമ്ഹേ, വജ്ജാമ്ഹേ. പുബ്ബേ വിയ ഇധാപി **യ**കാരേ പരേ സരലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. അഞ്ഞാനിപി ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഗഹേതബ്ബാനി.

ഇദാനി പരോക്ഖാദിരൂപാനി കഥയാമ. വദ, പാവദ, യഥാ ബഭുവ. ദകാരലോപേ "പാവ" ഇതിപി രൂപം ഭവതി, "പടിപം വദേഹി ഭദ്ദന്തേ"തി ഏത്ഥ "പടിപ"ന്തി പദം വിയ. തഥാ ഹി "യോ ആതുമാനം സയമേവ പാവ" ഇതി പാളി ദിസ്സതി. ഏത്ഥ പസദ്ദോ ഉപസഗ്ഗോ ദീഘം കത്വാ വുത്തോ "പാവദതി പാവചന"ന്തിആദീസു വിയ, **പാവാ**തി ച ഇദം അതീതവചനം, **അട്ഠകഥായം** പന അതീതവചനം ഇദന്തി ജാനന്തോപി ഗരു വത്തമാനവചനവസേന "പാവാതി വദതീ"തി വിവരണമകാസി ഈദിസേസു ഠാനേസു കാലവിപല്ലാസവസേന അത്ഥസ്സ വത്തബ്ബത്താ.

ആയസ്മാപി ച **സാരിപുത്തോ നിദ്ദേസേ** "യോ ആതുമാനം സയമേവ പാവാ"തി പദം നിക്ഖിപിത്വാ **ആതുമാ** വുച്ചതി അത്താ, **സയമേവ പാവാ**തി സയമേവ അത്താനം പാവദതി, "അഹമസ്മി സീലസമ്പന്നോ"തി വാ "വതസമ്പന്നോ"തി വാതി വത്തമാനവചനേന അത്ഥം നിദ്ദിസി. അഥ വാ **പാവാ**തി ഇദം ന കേവലം **വദ**ധാതുവസേനേവ നിപ്ഫന്നം, അഥ ഖോ **ഉ**ധാതുവസേനപി. തഥാ ഹി ഇദം **പ**പുബ്ബസ്സ **ഉ**സദ്ദേ ഇതി ധാതുസ്സ പയോഗേ **ഉ**കാരസ്സ **ഓ**കാരാദേസം കത്വാ തതോ പരോക്ഖാഭൂതേ **അ**കാരേ പരേ **ഓ**കാരസ്സ **ആവാ**ദേസം തതോ ച സന്ധികിച്ചം കത്വാ സിജ്ഝതി, തസ്മാ **ഉ**ധാതുസ്സ **വദ**ധാതുയാ സമാനത്ഥത്താ തന്നിപ്ഫന്നരൂപസ്സ ച **വദ**ധാതുയാ നിപ്ഫന്നരൂപേന സമാനരൂപത്താ "സയമേവ അത്താനം പാവദതീ"തി **വദ**ധാതുവസേന നിദ്ദിസീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഇദാനി വിച്ഛിന്നാ പദമാലാ ഘടീയതി. വദ, വദു. വദേ, വദിത്ഥ, വദം, വദിമ്ഹ. വദിത്ഥ, വദിരേ. വദിത്ഥോ, വദിവ്ഹോ. വദിം, വദിമ്ഹേ. പാവദ, പാവ ഇച്ചപി. പാവദു. പാവദേ, പാവദിത്ഥ. പാവദം, പാവദിമ്ഹ. പാവദിത്ഥ, പാവദിരേ. പാവദിത്ഥോ, പാവദിവ്ഹോ. പാവദിം, പാവദിമ്ഹേ. തഥാ "വജ്ജ, വജ്ജു" ഇച്ചാദീനി പരോക്ഖാരൂപാനി.

"അവദാ, അവദൂ. അവജ്ജാ, അവജ്ജൂ" ഇച്ചാദീനി ഹിയ്യത്തനീരൂപാനി.

"അവദി, വദി, അവദും, വദും, അവദിംസു, വദിംസു. അവജ്ജി, വജ്ജി" ഇച്ചാദീനി അജ്ജതനീരൂപാനി.

"വദിസ്സതി, വദിസ്സന്തി. വജ്ജിസ്സതി, വജ്ജിസ്സന്തി" ഇച്ചാദീനി ഭവിസ്സന്തീരൂപാനി.

“അവദിസ്സാ, വദിസ്സാ, അവജ്ജിസ്സാ, വജ്ജിസ്സാ” ഇച്ചാദീനി കാലാതിപത്തിരൂപാനി. സേസാനി സബ്ബാനിപി യഥാസമ്ഭവം വിത്ഥാരേതബ്ബാനി. യാ പനേത്ഥ **വദ**ധാതു വിയത്തിയം വാചായം വുത്താ, സാ കത്ഥചി “വദന്തം ഏകപോക്ഖരാ. ഭേരിവാദകോ”തിആദീസു അബ്യത്തസദ്ദേപി വത്തതി ഉപചരിതവസേനാതി ദട്ഠബ്ബം.

വിദ ഞാണേ. ഞാണം ജാനനം. വിദതി. വേദോ. വിദൂ. കാരിതേ “വേദേതി. വേദയതി. സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദേതി. വേദയന്തി ച തേ തുട്ഠിം, ദേവാ മാനുസകാ ഉഭോ”തി പയോഗാ. തത്ഥ **പവേദേതീ**തി ബോധേതി ഞാപേതി പകാസേതി. **വേദോ**തി വിദതി സുഖുമമ്പി കാരണം ആജാനാതീതി വേദോ, പഞ്ഞായേതം നാമം. “വേദേഹമുനീ”തി ഏത്ഥ ഹി ഞാണം **വേദോ**തി വുച്ചതി. **വേദോ**തി വാ വേദഗന്ഥസ്സപി നാമം വിദന്തി ജാനന്തി ഏതേന ഉച്ചാരിതമത്തേന തദാധാരം പുഗ്ഗലം “ബ്രാഹ്മണോ അയ”ന്തി, വിദന്തി വാ ഏതേന ബ്രാഹ്മണാ അത്തനാ കത്തബ്ബകിച്ചന്തി **വേദോ**. സോ പന ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദവസേന തിവിധോ. ആഥബ്ബണവേദം പന പണീതജ്ഝാസയാ ന സിക്ഖന്തി പരൂപഘാതസഹിതത്താ. തസ്മാ **പാളിയം** “തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ”തി വുത്തം. ഏതേയേവ “ഛന്ദോ, മന്തോ, സുതീ”തി ച വുച്ചന്തി.

> പഞ്ഞായം തുട്ഠിയം വേദേ, **വേദ**സദ്ദോ പവത്തതി;
> പാവകേപി ച സോ ദിട്ഠോ, ജാതസദ്ദപുരേചരോ;
>
> പച്ഛാനുഗേ **ജാത**സദ്ദേ, സതി തുട്ഠജനേപി ച;
> “വേദഗൂ സബ്ബധമ്മേ”തി ഏത്ഥാപി വിദിതേസു ച.

വിദൂതി പണ്ഡിതമനുസ്സോ. സോ ഹി യഥാസഭാവതോ കമ്മഞ്ച ഫലഞ്ച കുസലാദിഭേദേ ച ധമ്മേ വിദതീതി “വിദൂ”തി വുച്ചതി.

രുദ അസ്സുവിമോചനേ, സകമ്മികവസേനിമിസ്സാ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. രോദതി, രുദതി ഇച്ചപി. രുണ്ണം. രുദിതം. രോദനം. രോദന്തോ. രോദമാനോ. രോദന്തീ. രോദമാനാ. രുദമുഖാ. രുദം. രുദന്തോ.

തത്ഥ **രോദതീ**തി കിം രോദതി? മതം പുത്തം വാ ഭാതരം വാ രോദതി. തത്രായം പാളി “നാഹം ഭന്തേ ഏതം രോദാമി, യം മം ഭന്തേ ഭഗവാ ഏവമാഹ”. അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ - “യം മം ഭന്തേ ഭഗവാ ഏവമാഹ, അഹം ഏതം ഭഗവതോ ബ്യാകരണം ന പരോദാമി ന പരിദേവാമി ന അനുത്ഥുനാമീ’തി ഏവം സകമ്മികവസേനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ന അസ്സുമുഞ്ചനമത്തേന.

> ‘മതം വാ അമ്മ രോദന്തി, യോ വാ ജീവം ന ദിസ്സതി;
> ജീവന്തം അമ്മ പസ്സന്തി, കസ്മാ മം അമ്മ രോദസീ’തി

അയഞ്ചേത്ഥ പയോഗോ”തി ഇദ**മട്ഠകഥാ**വചനം. ഇദം പന **ടീകാ**വചനം - “യഥാ സകമ്മകാ ധാതുസദ്ദാ അത്ഥവിസേസവസേന അകമ്മകാ ഹോന്തി ‘വിബുദ്ധോ പുരിസോ വിബുദ്ധോ കമലസണ്ഡോ’തി, ഏവം അത്ഥവിസേസവസേന അകമ്മകാപി സകമ്മകാ ഹോന്തീതി ദസ്സേതും ‘ന

പരിദേവാമി ന അനുത്ഥുനാമീ’തി ആഹ. **അനുത്ഥുന**സദ്ദോ സകമ്മകവസേന പയുജ്ജതി ‘പുരാണാനി അനുത്ഥുന’ന്തിആദീസു. **അയഞ്ചേത്ഥ പയോഗോ**തി ഇമിനാ ഗാഥായ അനുത്ഥുനനം രുദനം അധിപ്പേതന്തി ദസ്സേതീ”തി.

ദലിദ്ദ ദുഗ്ഗതിയം. ദുക്ഖസ്സ ഗതി പതിട്ഠാതി **ദുഗ്ഗതീ**തി അയം അത്ഥോ “അപായം ദുഗ്ഗതിംവിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജതീ”തിആദീസു യുജ്ജതി, ഇധ പന ഇദം അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ അഞ്ഞോ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. കഥം **ദുഗ്ഗതീ**തി? ദുക്ഖേന കിച്ഛേന ഗതി ഗമനം അന്നപാനാദിലാഭോ ദുഗ്ഗതീതി. ദലിദ്ദതി. ദലിദ്ദോ, ദലിദ്ദീ, ദാലിദ്ദിയം. തത്ഥ **ദലിദ്ദതീ**തി സബ്ബം ഇച്ഛിതിച്ഛിതം പരം യാചിത്വാ ഏവ ദുക്ഖേന അധിഗച്ഛതി, ന അയാചിത്വാതി അത്ഥോ. **ദുലിദ്ദോ**തി ദുഗ്ഗതമനുസ്സോ. **ദലിദ്ദീ**തി ദുഗ്ഗതാ നാരീ. ദലിദ്ദസ്സ ഭാവോ **ദാലിദ്ദിയം**. ഏത്ഥ ച സബ്ബമേവ “ദലിദ്ദതീ”തി ലോകികപ്പയോഗദസ്സനതോ “ദലിദ്ദതീ”തി ക്രിയാപദം വിഭാവിതം. സാസനേ പന തം ക്രിയാപദം ന ആഗതം, “ദലിദ്ദോ ദലിദ്ദീ”തി നാമപദാനിയേവ ആഗതാനി. അനാഗതമ്പി തം “നാഥതീ”തി പദമിവ സാസനാനുലോമത്താ ഗഹേതബ്ബമേവ. ഗരൂ പന കച്ചായനമതവസേന **ദല ദുഗ്ഗതിമ്ഹീ**തി ദുഗ്ഗതിവാചകദലധാതുതോ **ഇദ്ദ**പച്ചയം കത്വാ “ദലിദ്ദോ”തി നാമപദം ദസ്സേസും.

തുദ ബ്യഥനേ. തുദതി, വിതുദതി. കമ്മനി “തുജ്ജതി, വിതുജ്ജമാനോ, വേദനാഭിഭുന്നോ”തി രൂപാനി.

> തുദന്തി വാചാഹി ജനാ അസഞ്ഞതാ,
> സരേഹി സങ്ഗാമഗതംവ കുഞ്ജരം;
> സുത്വാന വാക്യം ഫരുസം ഉദീരിതം,
> അധിവാസയേ ഭിക്ഖു അദുട്ഠചിത്തോ;

നുദ പേരണേ. പേരണം ചുണ്ണികരണം പിസനം, നുദതി, പനുദതി. പനുദനം.

വിദി ലാഭേ. വിന്ദതി. ഉട്ഠാതാ വിന്ദതേ ധനം. ഗോവിന്ദോ.

ഖദി പരിഘാതേ. പരിഘാതം സമന്തതോ ഹനനം. ഖന്ദതി.

ദകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ധകാരന്തധാതു

ധാ ധാരണേ. ദധാതി, വിദധാതി. യം പണ്ഡിതോ നിപുണം സംവിധേതി. നിധിം നിധേതി. നിധി നാമ നിധീയതി. താവ സുനിഹിതോ സന്തോ. യതോ നിധിം പരിഹരി. നിദഹതി. കുഹിം ദേവ നിദഹാമി. പരിദഹതി. യോ വത്ഥം പരിദഹിസ്സതി. ധസ്സതി. പരിധസ്സതി. ബാലോതി പരം പദഹതി. സക്യാ ഖോ അമ്ബട്ഠ രാജാനം ഉക്കാകം പിതാമഹം ദഹന്തി. സദ്ദഹതി തഥാഗതസ്സ ബോധിം. സദ്ധാ, സദ്ദഹനാ, സദ്ധാതബ്ബം, സദ്ദഹിതബ്ബം, സദ്ധായികോ, പച്ചയികോ. സദ്ധേയ്യവചസാ ഉപാസികാ. സദ്ദഹിതും, സദ്ദഹിത്വാ. വിസേസാധാനം. സോതാവധാനം. സോതം ഓദഹതി. ഓഹിതസോതോ. സോതം ഓദഹിത്വാ. മച്ചുധേയ്യം, മാരധേയ്യം, നാമധേയ്യം, ധാതു, ധാതാ, വിധാതാ. വിധി. അഭിധാനം, അഭിധേയ്യം, നിധാനവതീ വാചാ, ആധാനഗാഹീ, സന്ധി. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

വിപുബ്ബോ ധാ കരോത്യത്ഥേ, അഭിപുബ്ബോ തു ഭാസനേ;
ന്യാസംപുബ്ബോ യഥായോഗം, **ന്യാസാരോപനസന്ധിസു.**

ഇമസ്മാ പന **ധാ**ധാതുതോ പുബ്ബസ്സ **അപി** ഇച്ചുപസഗ്ഗസ്സ **അ**കാരോ കത്ഥചി നിച്ചം ലോപം പപ്പോതി, കത്ഥചി നിച്ചം ലോപം ന പപ്പോതി. അത്ര ലോപോ വുച്ചതേ, ദ്വാരം പിദഹതി, ദ്വാരം പിദഹന്തോ, പിദഹിതും, പിദഹിത്വാ, ഏവം **അ**കാരലോപോ ഭവതി. ദ്വാരം അപിദഹിത്വാ, ഏവം **അ**കാരലോപോ ന ഭവതി. ഏത്ഥ ഹി **അ**കാരോ **അപി**ഉപസഗ്ഗസ്സ അവയവോ ന ഹോതി. കിന്തി ചേ? പടിസേധത്ഥവാചകോ നിപാതോയേവ, ഉപസഗ്ഗാവയവോ പന അദസ്സനം ഗതോ, അയം നിച്ചാലോപോ. ഏവം **ധാ**ധാതുതോ പുബ്ബസ്സ **അപി** ഇച്ചുപസഗ്ഗസ്സ **അ**കാരോ കത്ഥചി നിച്ചം ലോപം പപ്പോതി, കത്ഥചി നിച്ചം ലോപം ന പപ്പോതി. ഇദം അച്ഛരിയം ഇദം അബ്ഭുതം. യത്ര ഹി നാമ ഭഗവതോ പാവചനേ ഏവരൂപപോപി നയോ സന്ദിസ്സതി വിഞ്ഞൂനം ഹദയവിമ്ഹാപനകരോ, യോ ഏകസ്മിംയേവ ധാതുമ്ഹി ഏകസ്മിംയേവ ഉപസഗ്ഗേ ഏകസ്മിംയേവത്ഥേ കത്ഥചി ലോപാലോപവസേന വിഭജിതും ലബ്ഭതി. ഇദാനി മയം സോതൂനം പരമകോസല്ലജനനത്ഥം തദുഭയമ്പി ആകാരം ഏകജ്ഝം കരോന്താ തദാകാരവതിം ജിനവരപാളിം ആനയാമ -

"ഗങ്ഗം മേ പിദഹിസ്സന്തി, ന തം സക്കോമി ബ്രാഹ്മണ;
അപിധേതും മഹാസിന്ധും, തം കഥം സോ ഭവിസ്സതി;
ന തേ സക്കോമി അക്ഖാതും, അത്ഥം ധമ്മഞ്ച പുച്ഛിതോ.

ചിത്തത്ഥസാധനിം ഏതം, ഗാഥം **സമ്ഭവജാതകേ;**
പഞ്ഞാസമ്ഭവമിച്ഛന്തോ, കരേ ചിത്തേ സുമേധസോ"തി.

ധു ഗതിഥേരിയേസു. ഗതി ഗമനം, **ഥേരിയം** ഥിരഭാവോ. ധവതി. ധുവം.

ഏത്ഥ ച **ധുവ**ന്തി ഥിരം. "നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോ അവിപരിണാമധമ്മോ"തിആദീസു വിയ, തസ്മാ **ധുവ**ന്തി ഥിരം കിഞ്ചി ധമ്മജാതം. അഥ വാ **ധുവ**ന്തി ഇദം ഗതിഥേരിയത്ഥവസേന നിബ്ബാനസ്സേവ അധിവചനം ഭവിതുമരഹതി. തഞ്ഹി ജാതിജരാബ്യാധിമരണസോകാദിതോ മുച്ചിതുകാമേഹി ധവിതബ്ബം ഗന്തബ്ബന്തി **ധുവം,** ഉപ്പാദവയാഭാവേന വാ നിച്ചസഭാവത്താ ധവതി ഥിരം സസ്സതം ഭവതീതി **ധുവം.** യഞ്ഹി സന്ധായ ഭഗവതാ "ധുവഞ്ച വോ ഭിക്ഖവേ ദേസേസ്സാമി ധുവഗാമിനിഞ്ച പടിപദ"ന്തി വുത്തം. **ധുവ**സദ്ദോ "വചനം ധുവസസ്സത"ന്തി ഏത്ഥ ഥിരേ വത്തതി. "ധുവഞ്ച ഭിക്ഖവേ ദേസേസ്സാമീ"തി ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ. "ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ"തി ഏത്ഥ പന ഏകംസേ നിപാതപദഭാവേന വത്തതീതി ദട്ഠബ്ബം.

ധൂ വിധൂനനേ. ഊകാരസ്സ **ഊ**വത്തം. ധൂവതി. ധൂവിതാ, ധൂവിതബ്ബം. രസ്സത്തേ "ധുതോ, ധുതവാ" ഇച്ചപി രൂപാനി ഭവന്തി.

ധേ പാനേ. ധയതി, ധീയതി. ധേന.

ഏത്ഥ ച **ധേനൂ**തി ധയതി പിവതി ഇതോ ഖീരം പോതകോതി ധേനു, "ഗോധേനു, അസ്സധേനു, മിഗധേനൂ"തി **ധേനു**സദ്ദോ സാമഞ്ഞവസേന

സപോതികാസു തിരച്ഛാനഗതിത്ഥീസു വത്തതി, ഏവം സന്തേപി യേഭുയ്യേന ഗാവിയം വത്തതി. തഥാ ഹി "സത്ത ധേനുസതേ ദത്വാ"തി പാളി ദിസ്സതി.

സിധു ഗതിയം സേധതി, നിസേധതി, പടിസേധതി. സിദ്ധോ, പസിദ്ധോ, നിസിദ്ധോ, പടിസിദ്ധോ, പടിസേധിതോ, പടിസേധകോ, പടിസേധോ, പടിസേധിതും, പടിസേധിത്വാ. ഇധ അചിന്തേയ്യബലത്താ ഉപസഗ്ഗാനം തംയോഗേ **സിധു**ധാതുസ്സ നാനപ്പകാരാ അത്ഥാ സമ്ഭവന്തി, അഞ്ഞേസമ്പി ഏവമേവ.

സിധു സത്ഥേ മങ്ഗല്യേ ച. സത്ഥം സാസനം, **മങ്ഗല്യം** പാപവിനാസനം വുദ്ധികാരണം വാ. സേധതി. സിദ്ധോ, പസിദ്ധോ, പസിദ്ധി.

ദധ ധാരണേ. ജനസ്സ തുട്ഠിം ദധതേതി **ദധി**. ധകാരസ്സ **ഹ**കാരത്തേ "ദഹതീ"തി രൂപം. അയം ഇത്ഥീ ഇമം ഇത്ഥിം അയ്യികം ദഹതി. ഇമേ പുരിസാ ഇമം പുരിസം പിതാമഹം ദഹന്തി. ചിത്തം സമാദഹാതബ്ബം. സമാദഹം ചിത്തം.

ഏധ വുദ്ധിയം ലാഭേ ച. ഏധതി. ഏധോ, സുഖേധിതോ. ഗമ്ഭീരേ ഗാധമേധതി.

ഏത്ഥ ച **ഏധോ**തി ഏധതി. വഡ്ഢതി ഏതേന പാവകോതി ഏധോ. ഇന്ദനം, ഉപാദാനം. **സുഖേധിതോ**തി സുഖേന ഏധിതോ, സുഖസംവഡ്ഢിതോതി അത്ഥോ. **ഗാധമേധതീ**തി ഗാധം പതിട്ഠിതം ഏധതി ലഭതി.

ബധ സംഹരിസേ. സംഹരിസോ വിനിബദ്ധക്രിയാ. ബധതി, വിനിബധതി. വിനിബദ്ധാ.

ഗാധ പതിട്ഠാനിസ്സയഗന്ധേസു. ഗാധതി. ഗാധം കത്വാ. ഗമ്ഭീരതോ അഗാധം.

ബാധ വിലോളനേ ബാധതി, വിബാധതി. ആബാധോ. ആബാധതി ചിത്തം വിലോളേതീതി **ആബാധോ**.

നാധ യാചനാദീസു. നാധതി. നാധനം.

ബന്ധ ബന്ധനേ ബന്ധതി. ബന്ധനകോ, ബന്ധോ, ബന്ധാപിതോ, പടിബന്ധോ, ബന്ധനം, ബന്ധോ, സമ്ബന്ധനം, സമ്ബന്ധോ, പബന്ധോ, ബന്ധു.

തത്ഥ **ബന്ധന**ന്തി ബന്ധന്തി സത്തേ ഏതേനാതി ബന്ധനം, സങ്ഖലികാദി. "അയം അമ്ഹാകം വംസോ"തി സമ്ബന്ധിതബ്ബട്ഠേന **ബന്ധു, ഥേരഗാഥാസംവണ്ണനായം** പന "പേമബന്ധനേന ബന്ധൂ"തി വുത്തം.

ദധി അസീഘചാരേ. അസീഘചാരോ അസീഘപ്പവത്തി. ദന്ധതി. ദന്ധോ, ദന്ധപഞ്ഞോ. യോ ദന്ധകാലേ തരതി, തരണീയേ ച ദന്ധതി.

വധ വധനേ. വധതി. വദ്ധി, വുദ്ധി, വദ്ധോ, വുദ്ധോ, ജാതിവുദ്ധോ, ഗുണവുദ്ധോ, വയോവുദ്ധോ.

യേ വുദ്ധമപചായന്തി, നരാ ധമ്മസ്സ കോവിദാ;

ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പാസംസാ, സമ്പരായേ ച സുഗ്ഗതിം.

സധു സദ്ദകുച്ഛിയം. സധതി.

പിളധി അലങ്കാരേ. പിളന്ധതി. പിളന്ധനം.

പിളന്ധനമലങ്കാരോ, മണ്ഡനഞ്ച വിഭൂസനം;
പസാധനഞ്ചാഭരണം, പരിയായാ ഇമേ മതാ.

മേധ ഹിംസായം സങ്ഗമേ ച. മേധതി. മേധാ, മേധാവീ. അത്ര **മേധാ**തി അസനി വിയ സിലുച്ചയേ കിലേസേ മേധതി ഹിംസതീതി മേധാ. മേധതി വാ സിരിയാ സീലാദീഹി ച സപ്പുരിസധമ്മേഹി സഹ ഗച്ഛതി ന ഏകികാ ഹുത്വാ തിട്ഠതീതി **മേധാ,** പഞ്ഞായേതം നാമം. തഥാ ഹി -

“പഞ്ഞാ ഹി സേട്ഠാ കുസലാ വദന്തി,
നക്ഖത്തരാജാരിവ താരകാനം;
സീലം സിരീ ചാപി സതഞ്ച ധമ്മോ,
അന്വായികാ പഞ്ഞവതോ ഭവന്തീ”തി

വുത്തം. **മേധാവീ**തി ധമ്മോജപഞ്ഞായ ച സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ.

സധു മധു ഉന്ദേ. സധതി. മധതി. മധു.

ബുധ ബോധനേ. ബോധതി. ബുദ്ധോ. അഭിസമ്ബുദ്ധാനോ. സമ്ബുദ്ധം. അസമ്ബുദ്ധം. ബോധി. **ദിവാദിഗണേ**പി അയം ദിസ്സതി. തത്രഹി “ബുജ്ഝതീ”തി രൂപം, ഇധ പന “ബോധതീ”തി രൂപം. “യോ നിദ്ദം അപബോധതീ”തി പാളി ദിസ്സതി. കാരിതേ പന “ബോധേതി” ഇച്ചാദീനി.

യുധ സമ്പഹാരേ. യോധതി. യോധോ. യോധേഥ മാരം പഞ്ഞാവുധേന. യുദ്ധം. ചരണായുധോ, ചരണാവുധോ വാ. ആവുധം. **ദിവാദി**ഗണികസ്സ പനസ്സ “യുജ്ഝതീ”തി രൂപം.

ദീധി ദിത്തിവേധനേസു. ദീധതി. ദീധിതി. ഏത്ഥ ച **ദീധിതീ**തി രസ്മി. അനേകാനി ഹി രസ്മിനാമാനി.

രസ്മി ആഭാ പഭാ രംസി, ദിത്തി ഭാ രുചി ദീധിതി;
മരീചി ജുതി ഭാണ്വ’സു, മയൂഖോ കിരണോ കരോ;
നാഗധാമോ ച ആലോകോ, ഇച്ചേതേ രസ്മിവാചകാ.

ചകാരന്തരൂപാനി.

നകാരന്തധാതു

നീ നയേ. നേതി, നയതി, വിനേതി. വിനേയ്യ ഹദയേ ദരം. ആനേതി. ആനയതി. നേതാ. വിനേതാ. നായകോ. നേയ്യോ . വേനേയ്യോ. വേനയികോ. വിനീതോ പുരിസോ. നീയമാനേ പിസാചേന, കിന്നു താത ഉദിക്ഖതി. നീയന്തോ. നേത്തം. നേത്തി. ഭവനേത്തി സമൂഹതാ. നേത്തികോ. ഉദകഞ്ഹി

നയന്തി നേത്തികാ. നേത്താ. നേത്തേ ഉജും ഗതേ സതി. നയോ. വിനയോ. ആയതനം. നേതും. വിനേതും. നേത്വാ. വിനേത്വാ ഇച്ചാദീനി.

തത്ഥ **നേത്ത**ന്തി സമവിസമം ദസ്സേന്തം അത്തഭാവം നേതീതി നേത്തം, ചക്ഖു. **നേത്തീ**തി നേന്തി ഏതായ സത്തേതി നേത്തി, രജ്ജു. **ഭവനേത്തീ**തി ഭവരജ്ജു, തണ്ഹായേതം നാമം. തായ ഹി സത്താ ഗോണാ വിയ ഗീവായ ബന്ധിത്വാ തം തം ഭവം നിയ്യന്തി, തസ്മാ ഭവനേത്തീതി വുച്ചതി. **നേത്തികാ**തി കസ്സകാ. **നേത്താ**തി ഗവജേട്ഠകോ യൂഥപതി. **നയോ**തി നയനം ഗമനം നയോ, പാളിഗതി. അഥ വാ തത്ഥ തത്ഥ നേതബ്ബോതി **നയോ,** സദിസഭാവേന നേതബ്ബാകാരോ. നീയതീതി **നയോ,** തഥത്തനയാദി. നീയതി ഏതേനാതി **നയോ,** അന്തദ്വയവിവജ്ജനനയാദി.

തഥാ ഹി ഛബ്ബിധോ നയോ തഥത്തനയോ പത്തിനയോ ദേസനാനയോ അന്തദ്വയവിവജ്ജനനയോ അചിന്തേയ്യനയോ അധിപ്പായനയോതി. തേസു **തഥത്തനയോ** അന്തദ്വയവിവജ്ജനനയേന നീയതി, **പത്തിനയോ** അചിന്തേയ്യനയേന, **ദേസനാനയോ** അധിപ്പായനയേന നീയതി. ഏത്ഥാദിമ്ഹി തിവിധോ നയോ കമ്മസാധനേന നീയതീതി ''നയോ''തി വുച്ചതി, പച്ഛിമോ പന തിവിധോ നയോ കരണസാധനേന നീയതി ഏതേന തഥത്താദിനയത്തയമിതി ''നയോ''തി വുച്ചതി. ഇമസ്മിം അത്ഥേ പപഞ്ചിയമാനേ ഗന്ഥവിത്ഥാരോ സിയാതി വിത്ഥാരോ ന ദസ്സിതോ.

അപരോപി ചതുബ്ബിധോ നയോ ഏകത്തനയോ നാനത്തനയോ അബ്യാപാരനയോ ഏവംധമ്മതാനയോതി.

വിനേതി സത്തേ ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ **വിനയോ**. കായവാചാനം വിനയനതോപി വിനയോ. **ആയതന**ന്തി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ പവത്തം അതീവ ആയതം സംസാരദുക്ഖം യാവ ന നിവത്തതി, താവ നയതേവ പവത്തതേവാതി ആയതനം.

അയം പനേത്ഥ അത്ഥുദ്ധാരോ. ''ആയതനന്തി അസ്സാനം കമ്ബോജോ ആയതനം, ഗുന്നം ദക്ഖിണാപഥോ ആയതന''ന്തി ഏത്ഥ സഞ്ജാതിട്ഠാനം ആയഅനം നാമ. ''മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ.

ഛായം ഛായത്ഥിനോ യന്തി, ഫലത്ഥം ഫലഭോജിനോ''തി ഏത്ഥ സമോസരണട്ഠാനം. ''പഞ്ചിമാനി ഭിക്ഖവേ വിമുത്തായതനാനീ''തി ഏത്ഥ കാരണം. അഞ്ഞേപി പന പയോഗാ **യത പതിയതനേ**തി ഏത്ഥ പകാസിതാ.

നീ പാപനേ. നേതി, നയതി. നയനം.

നു ഥുതിയം. നോതി, നവതി. നുതോ.

ഥന പന ധന സദ്ദേ. ഥനതി. പനതി. ധനതി.

കന ദിത്തികന്തീസു. കനതി. കഞ്ഞാ. കനകം.

ഏത്ഥ ച യോബ്ബനിഭാവേ ഠിതത്താ രൂപവിലാസേന കനതി ദിപ്പതി വിരോചതീതി **കഞ്ഞാ**. അഥ വാ കനിയതി കാമിയതി അഭിപത്ഥിയതി

പുരിസേഹീതിപി **കഞ്ഞാ,** യോബ്ബനിത്ഥീ. **കനക**ന്തി കനതി, കനീയതീതി വാ **കനകം,** സുവണ്ണം. സുവണ്ണസ്സ ഹി അനേകാനി നാമാനി.

സുവണ്ണം കനകം ഹേമം, കഞ്ചനം ഹടകമ്പി ച;
ജാതരൂപം തപനീയം, വണ്ണം തബ്ഭേദകാ പന;
ജമ്ബുനദം സിങ്ഗികഞ്ച, ചാമികരന്തി ഭാസിതാ.

വന സന സമ്ഭത്തിയം. വനതി. വനം. സനതി.

തത്ഥ വനന്തി. തം സമ്ഭജന്തി മയൂരകോകിലാദയോ സത്താതി **വനം,** അരഞ്ഞം. വനതി സമ്ഭജതി സംകിലേസപുഗ്ഗലന്തി **വനം,** തണ്ഹാ.

മന അബ്ഭാസേ. മനതി. മനോ.

മാന വീമംസായം, വീമംസതി. വീമംസാ.

ജന സുന സദ്ദേ. ജനതി. സുനതി.

ഏത്ഥ ച "കസ്മാ തേ ഏകോ ഭുജോ ജനതി, ഏകോ തേ ന ജനതീ ഭുജോ"തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **ജനതീ**തി സുനതി സദ്ദം കരോതി.

ഖനു അവദാരണേ ഖനതി. സുഖം. ദുക്ഖം. ഖതോ ആവാടോ.

തത്ഥ **സുഖ**ന്തി സുട്ഠു ദുക്ഖം ഖനതീതി സുഖം. ദുട്ഠു ഖനതി കായികചേതസികസുഖന്തി **ദുക്ഖം**. അഞ്ഞമഞ്ഞപടിപക്ഖാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ. ദ്വിധാ ചിത്തം ഖനതീതി വാ **ദുക്ഖം. ചുരാദി**ഗണവസേന പന "സുഖയതീതി സുഖം, ദുക്ഖയതീതി ദുക്ഖ"ന്തി നിബ്ബചനാനി ഗഹേതബ്ബാനി. സമാസപഅവസേന "സുകരം ഖമസ്സാതി **സുഖം,** ദുക്കരം ഖമസ്സാതി **ദുക്ഖ"**ന്തി നിബ്ബചനാനിപി വിവിധാ ഹി സദ്ദാനം ബ്യുപ്പത്തി പവത്തി നിമിത്തഞ്ച.

ദാന അവഖണ്ഡനേ. ദാനതി. അപദാനം.

സാന തേജനേ. തേജനം നിസാനം. സാനതി.

ഹന ഹിംസാഗതീസു. ഏത്ഥ പന **ഹിംസാ**വചനേന ഫരുസായ വാചായ പീളനഞ്ച ദണ്ഡാദീഹി പഹരണഞ്ച ഗഹിതം, തസ്മാ **ഹന ഹിംസാപഹരണഗതീസൂ**തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തഥാ ഹി "രാജാനോ ചോരം ഗഹേത്വാ ഹനേയ്യും വാ ബന്ധേയ്യും വാ"തി. പാഠസ്സ അത്ഥം സംവണ്ണേന്തേഹി **"ഹനേയ്യു**ന്തി പോഥേയ്യുഞ്ചേവ ഛിന്ദേയ്യുഞ്ചാ"തി വുത്തം. ഏത്ഥ ച ഛേദനം നാമ ഹത്ഥപാദാദിഛേദനം വാ സീസച്ഛേദവസേന മാരണം വാ. **ഹനസ്സ വധാ**ദേസോ **ഘാതാ**ദേസോ ച ഭവതി, ഹന്തി ഹനതി, ഹനന്തി. ഹനസി, ഹനഥ. സേസം സബ്ബം നേയ്യം.

ഹിംസാദയോ ചത്താരോ അത്ഥാ ലബ്ഭന്തി. "ഹന്തി ഹത്ഥേഹി പാദേഹീ"തി ഏത്ഥ പന **ഹന്തീ**തി പഹരതീതി അത്ഥോ. "കുദ്ധോ ഹി പിതരം ഹന്തി. വിക്കോസമാനാ തിബ്ബാഹി, ഹന്തി നേസം വരം വര"ന്തി. ഏത്ഥ **ഹന്തീ**തി മാരേന്തീതി അത്ഥോ. "വധതി, വധേതി, ഘാതേതി" ഇച്ചപി രൂപാനി

ഭവന്തി. തത്ഥ “വധതി ന രോദതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സ. അത്താനം വധിത്വാ വധിത്വാ രോദതീ”തിആദീസു വധോ പഹരണം. പാണം വധേതി. പാണവധോ. “ഏസ വധോ ഖണ്ഡഹാലസ്സ. സത്തേ ഘാതേതീ”തി ച ആദീസു വധോ മാരണം.

“ഉപാഹനം, വധൂ”തി ച ഏത്ഥ **ഹനവധ**സദ്ദത്ഥോഗമനം. “പുരിസം ഹനതി. സീതം ഉണ്ഹം പടിഹനതി” ഇച്ചാദീനി കത്തുപദാനി. ദേവദത്തോ യഞ്ഞദത്തേന ഹഞ്ഞതി. തതോ വാതാതപേ ഘോരേ, സഞ്ജാതേ പടിഹഞ്ഞതി. പച്ചത്തവചനസ്സേകാരത്തം, യഥാ “വനപ്പഗുമ്ബേ”തി. വിഹാരേനാതി പദം സമ്ബന്ധിതബ്ബം, ഇച്ചാദീനി കമ്മപദാനി. ഹന്താ. ഹതോ. വധകോ. വധൂ. ആഘാതോ. ഉപഘാതോ. ഘാതകോ. പടിഘോ. സങ്ഘോ. ബ്യഗ്ഘോ. സകുണഗ്ഘി. ഹന്തും, ഹനിതും, ഹന്ത്വാ, ഹനിത്വാ. വജ്ഝേത്വാ, വധിത്വാ ഇച്ചാദീനി സനാമികാനി തുമന്താദിപദാനി.

തത്ഥ **ഉപാഹന**ന്തി തം തം ഠാനം ഉപഹനന്തി ഉപഗച്ഛന്തി തതോ ച ആഹനന്തി ആഗച്ഛന്തി ഏതേനാതി ഉപാഹനം. **വധൂ**തി കിലേസവസേന സുനഖമ്പി ഉപഗമനസീലാതി വധൂ, സബ്ബാസം ഇത്ഥീനം സാധാരണമേതം. അഥ വാ **വധൂ**തി സുണിസാ. തഥാ ഹി “തേന ഹി വധു യദാ ഉതുനീ അഹോസി, പുപ്ഫം തേ ഉപ്പന്നം, അഥ മേ ആരോചേയ്യാസീ”തി ഏത്ഥ വധൂതി സുണിസാ വുച്ചതി. സാ പന “അയം നോ പുത്തസ്സ ഭരിയാ”തി സസ്സുസസുരേഹി അധിഗന്തബ്ബാ ജാനിതബ്ബാതി **വധൂ**തി വുച്ചതി. ഗത്യത്ഥാനം കത്ഥചി ബുദ്ധിയത്ഥകഥനതോ അയമത്ഥോ ലബ്ഭതേവ. “സുണ്ഹാ, സുണിസാ, വധൂ” ഇച്ചേതേ പരിയായാ. **സങ്ഘോ**തി ഭിക്ഖുസമൂഹോ. സമഗ്ഗം കമ്മം സമുപഗച്ഛതീതി സങ്ഘോ, സുട്ഠു വാ കിലേസേ ഹന്തി തേന തേന മഗ്ഗാസിനാ മാരേതീതിപി സങ്ഘോ, പുഥുജ്ജനാരിയവസേന വുത്താനേതാനി. വിവിധേ സത്തേ ആഹനതി ഭുസോ ഘാതേതീതി **ബ്യഗ്ഘോ**. സോ ഏവ “വിയഗ്ഘോ, വഗ്ഘോ”തി ച വുച്ചതി. അപരമ്പി പുണ്ഡരീകോതി തസ്സ നാമം. ദുബ്ബലേ സകുണേ ഹന്തീതി **സകുണഗ്ഘി,** സേനോ, അയം പന **ഹന**ധാതു **ദിവാദിഗണേ** “പടിഹഞ്ഞതീ”തി അകമ്മകം കത്തുപദം ജനേതി. തഥാ ഹി “ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ വോഹാരോ ലോകിയേ സോതേ പടിഹഞ്ഞതീ”തിആദികാ പാളിയോ ദിസ്സന്തി.

അന പാണനേ. പാണനം സസനം. അനതി. ആനം, പാനം. “തത്ഥ **ആന**ന്തി അസ്സാസോ. **പാന**ന്തി പസ്സാസോ. ഏതേസു **അസ്സാസോ**തി ബഹി നിക്ഖമനവാതോ. **പസ്സാസോ**തി അന്തോ പവിസനവാതോ”തി **വിനയട്ഠകഥായം** വുത്തം, **സുത്തന്തട്ഠകഥാസു** പന ഉപ്പടിപാടിയാ ആഗതം. തത്ഥ യസ്മാ സബ്ബേസമ്പി ഗബ്ഭസേയ്യകാനം മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനകാലേ പഠമം അബ്ഭന്തരവാതോ ബഹി നിക്ഖമതി, പച്ഛാ ബാഹിരവാതോ സുഖുമം രജം ഗഹേത്വാ അബ്ഭന്തരം പവിസന്തോ താലും ആഹച്ച നിബ്ബായതി, തസ്മാ **വിനയട്ഠകഥായം** “അസ്സാസോതി ബഹി നിക്ഖമനവാതോ, പസ്സാസോതി അന്തോ പവിസനവാതോ”തി വുത്തം. ഏതേസു ദ്വീസു നയേസു വിനയനയേന അന്തോ ഉട്ഠിതസസനം **അസ്സാസോ,** ബഹി ഉട്ഠിതസസനം **പസ്സാസോ**. സുത്തന്തനയേന പന ബഹി ഉട്ഠഹിത്വാപി അന്തോ സസനതോ **അസ്സാസോ**. അന്തോ ഉട്ഠഹിത്വാപി ബഹി സസനതോ **പസ്സാസോ**. അയമേവ ച നയോ “അസ്സാസാദിമജ്ഝപരിയോസാനം സതിയാ അനുഗച്ഛതോ അജ്ഝത്തം വിക്ഖേപഗതേന ചിത്തേന കായോപി ചിത്തമ്പി സാരദ്ധാ ച ഹോന്തി ഇഞ്ജിതാ ച ഫന്ദിതാ ചാ”തി, “പസ്സാസാദിമജ്ഝപരിയോസാനം സതിയാ

അനുഗച്ഛതോ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപഗതേന ചിത്തേന കായോപി ചിത്തമ്പി സാരദ്ധാ ച ഹോന്തി ഇഞ്ജിതാ ച ഫന്ദിതാ ചാ''തി ഇമായ **പാളിയാ** സമേതീതി വേദിതബ്ബം.

ധന ധഞ്ഞേ. ധനനം **ധഞ്ഞം,** സിരിപുഞ്ഞപഞ്ഞാനം സമ്പദാതി അത്ഥോ. ധാതുഅത്ഥോ ഹി യേഭുയ്യേന ഭാവവസേന കഥിയതി ഠപേത്വാ **വക്കരുക്ഖതചേ**തി ഏവമാദിപ്പഭേദം. യഥാ ഭാവത്ഥേ വത്തമാനേന **യ**പച്ചയേന സദ്ധിം **ന**കാരസ്സ **യ്യ**കാരം കത്വാ ഥേനനം **ഥേയ്യ**ന്തി വുച്ചതി, ഏവമിധ **യ**പച്ചയേന സദ്ധിം **ന**കാരസ്സ **ഞ്ഞ**കാരം കത്വാ ധനനം **ധഞ്ഞ**ന്തി വുച്ചതി. ധനിനോ വാ ഭാവോ **ധഞ്ഞം,** തസ്മിം ധഞ്ഞേ. ധന്തി, ധനതി. ധനിതം. ധഞ്ഞം. യസ്മാ പന **ധഞ്ഞ**സദ്ദേന സിരിപുഞ്ഞപഞ്ഞാസമ്പദാ ഗഹിതാ, തസ്മാ ''ധഞ്ഞപുഞ്ഞലക്ഖണസമ്പന്നം പുത്തം വിജായീ''തിആദീസു **ധഞ്ഞ**സദ്ദേന സിരിപഞ്ഞാവ ഗഹേതബ്ബാ പുഞ്ഞസ്സ വിസും വചനതോ.

''നദതോ പരിസായന്തേ, വാദിതബ്ബപഹാരിനോ;
യേ തേ ദക്ഖന്തി വദനം, ധഞ്ഞാ തേ നരപുങ്ഗവ.

ദീഘങ്ഗുലീ തമ്ബനഖേ, സുഭേ ആയതപണ്ഹികേ;
യേ പാദേ പണമിസ്സന്തി, തേപി ധഞ്ഞാ ഗുണന്ധര.

മധുരാനി പഹട്ഠാനി, ദോസഗ്ഘാനി ഹിതാനി ച;
യേതേവാക്യാനി സോസ്സന്തി, തേപി ധഞ്ഞാനരുത്തമാ''തി

ഏവമാദീസു പന **ധഞ്ഞ**സദ്ദേന പുഞ്ഞസമ്പദാ ഗഹേതബ്ബാ, പുഞ്ഞസമ്പദായ വാ സദ്ധിം സിരിപഞ്ഞാസമ്പദാപി ഗഹേതബ്ബാ. ഇദമേത്ഥ നിബ്ബചനം ''ധഞ്ഞം സിരിപുഞ്ഞപഞ്ഞാസമ്പദാ ഏതേസം അത്ഥീതി **ധഞ്ഞാ''**തി. ''ധഞ്ഞം മങ്ഗലസമ്മത''ന്തി ഏത്ഥ തു ''ഉത്തമരതനം ഇദ''ന്തി ധനായിതബ്ബം സദ്ധായിതബ്ബന്തി **ധഞ്ഞം,** സിരിസമ്പന്നം പുഞ്ഞസമ്പന്നം പഞ്ഞാസമ്പന്നന്തിപി അത്ഥോ യുജ്ജതി. ''ധഞ്ഞം ധനം രജതം ജാതരൂപ''ന്തി ച ആദീസു ''നത്ഥി ധഞ്ഞസമം ധന''ന്തി വചനതോ ധനായിതബ്ബന്തി **ധഞ്ഞം,** കിം തം? പുബ്ബണ്ണം. അപിച ഓസധിവിസേസോപി **ധഞ്ഞ**ന്തി വുച്ചതി. **ധന**സദ്ദസ്സ ച പന സമാസവസേന ''അധനോ, നിദ്ധനോ''തി ച നത്ഥി ധനം ഏതസ്സാതി അത്ഥേന ദലിദ്ദപുഗ്ഗലോ വുച്ചതി. ''നിധനം യാതീ''തിഏത്ഥ തു കമ്പനത്ഥവാചകസ്സ **ധൂ**ധാതുസ്സ വസേന വിനാസോ **നിധന**ന്തി വുച്ചതീതി.

മുന ഗതിയം. മുനതി.

ചിനേ മഞ്ഞനായം. അലുത്തന്തോയം ധാതു, യഥാ ഗിലേ, യഥാ ച മിലേ. ചിനായതി, ഓചിനായതി. ''സബ്ബോ തം ജനോ ഓചിനായതൂ''തി ഇദമേത്ഥ പാളി നിദസ്സനം. **ഓചിനായത**തി അവമഞ്ഞതൂതി.

ഇതി **ഭൂ**വാദിഗണേ **ത**വഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി

സമത്താനി.

പകാരന്തധാതു

ഇദാനി **പവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി** വുച്ചന്തേ -

പാ പാനേ. പാനം പിവനം. "പാതി, പാന്തി. പാതു, പാന്തു" ഇച്ചാദി യഥാരഹം യോജേതബ്ബം.

ഖിപ്പം ഗീവം പസാരേഹി, ന തേ ദസ്സാമി ജീവിതം;
അയഞ്ഹിതേ മയാ രൂള്ഹോ, സരോ പാസ്സതി ലോഹിതന്തി.

അത്ര ഹി **പാസ്സതീ**തി പിവിസ്സതി. "പാസ്സതി, പാസ്സന്തി. പാസ്സസി, പാസ്സഥ. പാസ്സാമി, പാസ്സാമ" ഇച്ചാദിനാ, "അപസ്സാ, അപസ്സംസു" ഇച്ചാദിനാ ച നയേന സേസം സബ്ബം യോജേതബ്ബം നയഞ്ഞൂഹി. കോ ഹി സമത്ഥോ സബ്ബാനി ബുദ്ധവചനസാഗരേ വിചിത്രാനി വിപ്പകിണ്ണരൂപന്തരരതനാനി ഉദ്ധരിത്വാ ദസ്സേതും, തസ്മാ സബ്ബാസുപി ധാതൂസു സങ്ഖേപേന ഗഹണൂപായമത്തമേവ ദസ്സിതം. പിവതി, പിവന്തി. പിവം, പിവന്തോ, പിവമാനോ, പിവം ഭാഗിരസോദകം. കാരിതേ കുമാരം ഖീരം പായേതി. മുഹുത്തം തണ്ഹാസമനം, ഖീരം ത്വം പായിതോ മയാ. കമ്മേ പീയതി, പീതം. **തു**മാദീസു "പാതും, പിവിതും, പിത്വാ, പിവിത്വാ, പായേത്വാ" ഇച്ചാദീനി യോജേതബ്ബാനി. അഞ്ഞേസുപി ഠാനേസു പാളിനയാനുരൂപേന സദ്ദരൂപാനി ഏവമേവ യോജേതബ്ബാനി.

പാ രക്ഖണേ. പാതി. നിപാതി. പിതാ, ഗോപോ.

പാ പൂരണേ. പാതി, വിപ്പാതി. വിപ്പോ.

വിപ്പോതി ബ്രാഹ്മണോ. സോ ഹി വിപ്പേതി പൂരേതി വിസിട്ഠേന വേദുച്ചാരണാദിനാ അത്തനോ ബ്രാഹ്മണകമ്മേന ലോകസ്സ അജ്ഝാസയം അത്തനോ ച ഹദയേ വേദാനീതി **വിപ്പോ**തി വുച്ചതി. "ജാതോ വിപ്പകുലേ അഹ"ന്തി ഏത്ഥ ഹി ബ്രാഹ്മണോ "വിപ്പോ"തി വുച്ചതി. തസ്സ കുലം **വിപ്പകുല**ന്തി.

പൂ പവനേ. പവതി. പുത്തോ, പുഞ്ഞം. ഏത്ഥ **പുത്തോ**തി അത്തനോ കുലം പവതി സോധേതീതി പുത്തോ. **കിയാ**ദിഗണം പന പത്വാ "പുനാതീ"തി വത്തബ്ബം.

പുത്തോ'ത്രജോ സുതോ സൂനു,
തനുജോ തനയോ'രസോ;
പുത്തനത്താദയോ ചാഥ,
അപച്ചന്തി പവുച്ചരേ.

ഇത്ഥിലിങ്ഗമ്ഹി വത്തബ്ബേ, പുത്തീതി അത്രജാതി ച;
വത്തബ്ബം സേസട്ഠാനേസു, യഥാരഹമുദീരയേ;
പാളിയഞ്ഹി അത്രജാതി, ഇത്ഥീ പുത്തീ കഥിയതി;

ഏത്ഥ പന -

"തതോ ദ്വേ സത്തരത്തസ്സ, വേദേഹസ്സത്രജാ പിയാ;
രാജകഞ്ഞാ രുചാ നാമ, ധാതിമാതരമബ്രവീ"തി

അയം പാളി നിദസ്സനം. “പുത്തീ, ധീതാ, ദുഹിതാ, അത്തജാ”തി ഇച്ചേതേ പരിയായാ. ഏവം അത്രജാതി ഇത്ഥിവാചകസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗസ്സ ദസ്സനതോ **സുത**സദ്ദാദീസുപി ഇത്ഥിലിങ്ഗനയോ ലബ്ഭമാനാലബ്ഭമാനവസേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. തഥാ ഹി ലോകേ “വേസ്സോ, സുദ്ദോ, നരോ, കിംപുരിസോ” ഇച്ചാദീനം യുഗളഭാവേന “വേസ്സീ, സുദ്ദീ, നാരീ, കിംപുരിസീ”തിആദീനി ഇത്ഥിവാചകാനി ലിങ്ഗാനി ദിസ്സന്തി. “പുരിസോ പുമാ” ഇച്ചാദീനം പന യുഗളഭാവേന ഇത്ഥിവാചകാനി ഇത്ഥിലിങ്ഗാനി ന ദിസ്സന്തി. **പുഞ്ഞ**ന്തി ഏത്ഥ പന അത്തനോ കാരകം പവതി സോധേതീതി പുഞ്ഞം. **കിയാദി**ഗണം പന പത്വാ പുനാതീതി **പുഞ്ഞ**ന്തി വത്തബ്ബം.

> അഞ്ഞോ അത്ഥോപി വത്തബ്ബോ, നിരുത്തിലക്ഖണസ്സിതോ;
> തസ്മാ നിബ്ബചനം ഞേയ്യം, ജനപൂജാദിതോ ഇധ.

പരം പുജ്ജഭവം ജനേതീതി **പുഞ്ഞം**. സദാ പൂജിതം വാ ജനേതീതി **പുഞ്ഞം**. ജനം അത്തകാരം പുനാതീതി **പുഞ്ഞം**. അസേസം അപുഞ്ഞം പുനാതീതി **പുഞ്ഞം**.

> കല്യാണം കുസലം പുഞ്ഞം, സുഭമിച്ചേവ നിദ്ദിസേ;
> കമ്മസ്സ കുസലസ്സാധി-വചനം വചനേ പടു.

പേ ഗതിയം. പേതി, പേന്തി. പേസി, പേഥ. ഇധ ഭിക്ഖവേ ഏകച്ചോ അസ്സഖളുങ്കോ പേഹീതി വുത്തോ വിദ്ധോ സമാനോ ചോദിതോ സാരഥിനാ പച്ഛതോ പടിസക്കതി, പിട്ഠിതോ രഥം പടിവത്തേതി. ഉമ്മഗ്ഗം ഗണ്ഹാതി, ഉബ്ബടുമം രഥം കരോതി.

പേ വുദ്ധിയം പയതി. പായോ, അപായോ. ഏത്ഥ **അപായോ**തി നത്ഥി പായോ വുദ്ധി ഏത്ഥാതി അപായോ. **അയ**ധാതുവസേനപി അത്ഥോ നേതബ്ബോ, അയതോ വുദ്ധിതോ, സുഖതോ വാ അപേതോതി **അപായോ,** നിരയതിരച്ഛാനയോനിപേത്തിവിസയഅസുരകായാ.

പേ സോസനേ. പായതി, പയതി വാ. നിപകോ. ഏത്ഥ **നിപകോ** നിപയതി വിസോസേതി പടിപക്ഖം, തതോ വാ അത്താനം നിപാതി രക്ഖതീതി നിപകോ, സമ്പജാനോ.

ഗുപ രക്ഖണേ. ഗോപതി. ഗോപകോ.

നഗരം യഥാ പച്ചന്തം, ഗുത്തം സാന്തരബാഹിരം.

ഏവം ഗോപേഥ അത്താനം, ഖണോ വേ മാ ഉപച്ചഗാ.

ഗോപേഥാതി ഗോപേയ്യ രക്ഖേയ്യ.

വപ സന്താനേ. വപതി.

സപ സമവായേ. സപതി.

ചുപ മന്ദഗതിയം. ചോപതി.

തുപ ഹിംസായം. തോപതി. തുപ്പതി.

ഗുപ ഗോപനജിഗുച്ഛനേസു. ഗോപതി, ജിഗുച്ഛതി. ജിഗുച്ഛം, ജിഗുച്ഛമാനോ. ജേഗുച്ഛീ. ജിഗുച്ഛിത്വാ ഇച്ചാദീനി.

കപു ഹിംസാതക്കലഗന്ധേസു. കപ്പതി. കപ്പൂരോ.

കപു സാമത്ഥിയേ. ഇദം അമ്ഹാകം കപ്പതി. നേതം അമ്ഹേസു കപ്പതി.

കപ കരുണായം. കപതി. കപണോ, കാപഞ്ഞം. തത്ഥ **കപതീ**തി കരുണായതി, **കാപഞ്ഞ**ന്തി കപണഭാവോ.

സപ അക്കോസേ. സപതി. സപഥോ, അഭിസപഥോ, അഭിസപിതോ, സപനകോ.

വപ ബീജനിക്ഖേപേ. ബീജം വപതി. വാപകോ. വാപിതം ധഞ്ഞം. വുത്തം ബീജം പുരിസേന. ബീജം വപ്പതി. വപ്പമങ്ഗലം.

സുപ സയനേ. സുപതി. സുഖം സുപന്തി മുനയോ, യേ ഇത്ഥീസു ന ബജ്ഝരേ. സുത്തോ പുരിസോ, സുപനം, സുത്തം.

ഖിപ പേരണേ. പേരണം ചുണ്ണികരണം പിസനം. ഖേപതി. ഖേപകോ.

ഖിപ അബ്യത്തസദ്ദേ. ഖിപതി. ഖിപിതസദ്ദോ. യദാ ച ധമ്മം ദേസേന്തോ, ഖിപി ലോകഗ്ഗനായകോ.

ഖിപ ഛഡ്ഡനേ. ഖിപതി, ഉക്ഖിപതി, വിക്ഖിപതി, അവഖിപതി, സംഖിപതി. ഖിത്തം, ഉക്ഖിത്തം, പക്ഖിത്തം, വിക്ഖിത്തം ഇച്ചാദീനി.

ഓപ നിട്ഠുഭനേ. നിട്ഠുഭനം ഖേളപാതനം. ഓപതി. ഓസധം സങ്ഖരിത്വാ മുഖേ ഖേളം ഓപി.

ലിപി ഉപലേപേ. ലേപതി. ലിത്തം പരമേന തേജസാ.

ഖിപി ഗതിയം. ഖിമ്പതി.

ഢിപ ഖേപേ. ഢേപതി.

നിദപി നിദമ്പനേ. നിദമ്പനം നാമ സസ്സരുക്ഖാദീസു വീഹിസീസം വാ വരകസീസം വാ അച്ഛിന്ദിത്വാ ഖുദ്ദകസാഖം വാ അഭഞ്ജിത്വാ യഥാഠിതമേവ ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢിത്വാ ബീജമത്തസ്സേവ വാ പണ്ണമത്തസ്സേവ വാ ഗഹണം. പുരിസോ വീഹിസീസം നിദമ്പതി, രുക്ഖപത്തം നിദമ്പതി. നിദമ്പകോ, നിദമ്പിതം, നിദമ്പിതും, നിദമ്പിത്വാ.

തപ ദിത്തിയം. ദിത്തി വിരോചനം. ദിവാ തപതിആദിച്ചോ.

തപ ഉബ്ബേഗേ. ഉബ്ബേഗോ ഉത്രാസോ ഭീരുതാ. തപതി, ഉത്തപതി. ഓത്തപ്പം, ഓത്തപ്പിയം ധനം.

തപ ധൂപ സന്താപേ. തപതി. തപോധനം, ആതാപോ. ആതാപീ. ആതപം. ധൂപതി, സന്ധൂപനോ, കമ്മേ താപിയതി. ധൂപിയതി. ഭാവേ താപനം, താപോ, പരിതാപോ, സന്താപോ. ധൂപനം.

പകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഫകാരന്തധാതു

പുപ്ഫ വികസനേ. അകമ്മകോ ചായം സകമ്മകോ ച. പുപ്ഫതി. പുപ്ഫം, പുപ്ഫനം, പുപ്ഫിതോ, പുപ്ഫിതും, പുപ്ഫിത്വാ. പുപ്ഫന്തി പുപ്ഫിനോ ദുമാ. ഥലജാ ദകജാ പുപ്ഫാ, സബ്ബേ പുപ്ഫന്തി താവദേ. മഞ്ജൂസകോ നാമ രുക്ഖോ യത്തകാനി ഉദകേ വാ ഥലേ വാ പുപ്ഫാനി, സബ്ബാനി പുപ്ഫതി.

തുഫ ഹിംസായം. തോഫതി.

ദഫ ദഫി വപ്ഫ ഗതിയം. ദഫതി. ദമ്ഫതി. വപ്ഫതി.

ദിഫ കഥനയുദ്ധനിന്ദാഹിംസാദാനേസു. ദേഫതി. ദേഫോ.

തഫ തിത്തിയം. തിത്തി തപ്പനം, തഫതി.

ദുഫ ഉപക്കിലേസേ. ഉപക്കിലിസ്സനം **ഉപക്കിലേസോ**. ദോഫതി.

ഗുഫ ഗന്ഥേ. ഗന്ഥോ ഗന്ഥികരണം. ഗോഫതി.

ഫകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ബകാരന്തധാതു

ഭബ്ബ ഹിംസായം. ഭബ്ബതി. ഭബ്ബോ.

പബ്ബ വബ്ബ മബ്ബ കബ്ബ ഖബ്ബ ഗബ്ബ സബ്ബ ചബ്ബ ഗതിയം. പബ്ബതി. വബ്ബതി. മബ്ബതി. കബ്ബതി. ഖബ്ബതി. ഗബ്ബതി. സബ്ബതി. ചബ്ബതി.

അബ്ബ സബ്ബ ഹിംസായഞ്ച. ഗത്യാപേക്ഖായ ചകാരോ. അബ്ബതി. സബ്ബതി.

കുബി അച്ഛാദനേ. കുമ്ബതി.

ലുബി തുബി അദ്ദനേ. ലുമ്ബതി. തുമ്ബതി. ലുമ്ബിനീവനം. ഉദകതുമ്ബോ. അഥോപി ദ്വേ ച തുമ്ബാനി.

ചുബി വദനസംയോഗേ. പുത്തം മുദ്ധനി ചുമ്ബതി. മുഖേ ചുമ്ബതി. ഏത്ഥ സിയാ "യദി വദനസംയോഗേ **ചുബി**ധാതു വത്തതി, കഥം **അമ്ബുധരബിന്ദുചുമ്ബിതകൂടോ**തി ഏത്ഥ അവദനേ അവിഞ്ഞാണകേ പബ്ബതകൂടേ അമ്ബുധരബിന്ദൂനം ചുമ്ബനം വുത്ത"ന്തി? സച്ചം, തം പന ചുമ്ബനാകാരസദിസേനാകാരേന സമ്ഭവം ചേതസി ഠപേത്വാ വുത്തം, യഥാ അദസ്സനസമ്ഭവേപി ദസ്സനസദിസേനാകാരേന സമ്ഭൂതത്താ "രോദന്തേ ദാരകേ

ദിസ്വാ, ഉബ്ബിദ്ധാ വിപുലാ ദുമാ''തി അചക്ഖുകാനമ്പി രുക്ഖാനം ദസ്സനം വുത്തം, ഏവമിധാപി ചുമ്ബനാകാരസദിസേനാകാരേന സമ്ഭൂതത്താ അവദനാനമ്പി അമ്ബുധരബിന്ദൂനം ചുമ്ബനം വുത്തം. സഭാവതോ പന അവിഞ്ഞാണകാനം ദസ്സനചുമ്ബനാദീനി ച നത്ഥി, സവിഞ്ഞാണകാനംയേവ താനി ഹോന്തീതി. അയം നയോ **കമു പദവിക്ഖേപേ**തിആദീസുപി നേതബ്ബോ.

ഉബ്ബി തുബ്ബി ഥുബ്ബി ദുബ്ബി ധുബ്ബി ഹിംസത്ഥാ. ഉബ്ബതി. തുബ്ബതി. ഥുബ്ബതി. ദുബ്ബതി. ദുബ്ബാ. ധുബ്ബതി. ഏത്ഥ **ദുബ്ബാ**തി ദബ്ബതിണം, യം ''തിരിയാ നാമ തിണജാതീ''തി പാളിയം ആഗതം. ഏത്ഥ ച **ദുബ്ബാ**തി ഇത്ഥിലിങ്ഗം, **ദബ്ബ**ന്തി നപുംസകലിങ്ഗന്തി ദട്ഠബ്ബം.

മുബ്ബി ബന്ധനേ. മുബ്ബതി.

കുബ്ബി ഉഗ്ഗമേ. കുബ്ബതി.

പുബ്ബ പബ്ബ സബ്ബ പൂരണേ. പുബ്ബതി. പബ്ബതി. സബ്ബതി. ഏത്ഥ സിയാ ''നനു ഭോ **പുബ്ബസബ്ബ**സദ്ദാ സബ്ബനാമാനി, കസ്മാ പനേതേ ധാതുചിന്തായം ഗഹിതാ''തി? വുച്ചതേ - സബ്ബനാമേസു ച **തു**മന്താദിവിരഹിതേസു ച നിപാതേസു ഉപസഗ്ഗേസു ച ധാതുചിന്താ നാമ നത്ഥി, ഇമാനി പന സബ്ബനാമാനി ന ഹോന്തി. കേവലം സുതിസാമഞ്ഞേന സബ്ബനാമാനി വിയ ഉപട്ഠഹന്തി, തേന തേ തബ്ഭാവമുത്തത്താ ധാതുചിന്തായം പുബ്ബാചരിയേഹി ഗഹിതാ ''പുബ്ബതി സബ്ബതീ''തി പയോഗദസ്സനതോതി. യദി ഏവം കസ്മാ ബുദ്ധവചനേ ഏതാനി രൂപാനി ന സന്തീതി? അനാഗമനഭാവേന ന സന്തി, ന അവിജ്ജമാനഭാവേന. കിഞ്ചാപി ബുദ്ധവചനേസു ഏതാനി രൂപാനി ന സന്തി, തഥാപി പോരാണേഹി അനുമതാ പുരാണഭാസാതി ഗഹേതബ്ബാനി, യഥാ ''നാഥതീതി നാഥോ''തി ഏത്ഥ ''നാഥതീ''തി രൂപം ബുദ്ധവചനേ അവിജ്ജമാനമ്പി ഗഹേതബ്ബം ഹോതി, ഏവം ഇമാനിപി. തസ്മാ വോഹാരേസു വിഞ്ഞൂനം കോസല്ലത്ഥായ സാസനേ അവിജ്ജമാനാപി സാസനാനുരൂപാ ലോകികപ്പയോഗാ ഗഹേതബ്ബാതി ''പുബ്ബതി സബ്ബതീ''തി രൂപാനി ഗഹിതാനി. ഏസ നയോ അഞ്ഞേസുപി ഠാനേസു വേദിതബ്ബോ.

ചമ്ബ അദനേ. ചമ്ബതി.

കബ്ബ ഖബ്ബ ഗബ്ബ ദബ്ബേ. ദബ്ബോ അഹങ്കാരോ. കബ്ബതി. ഖബ്ബതി. ഗബ്ബതി.

അബി ദബി സദ്ദേ. അമ്ബതി. അമ്ബാ, അമ്ബു. ദമ്ബതി.

ലബി അവസംസനേ. അവസംസനം അവലമ്ബനം. ലമ്ബതി, വിലമ്ബതി, ബ്യാലമ്ബതി. നീചേ ചോ'ലമ്ബതേ സൂരിയോ. ആലമ്ബതി . ആലമ്ബനം, തദാലമ്ബനം, തദാലമ്ബണം, തദാലമ്ബം വാ. ലാബു. അലാബു വാ, **അ**കാരോ ഹി തബ്ഭാവേ.

ബകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഭകാരന്തധാതു

ഭാ ദിത്തിയം. ചന്ദോ ഭാതി, പഞ്ഹാ മം പടിഭാതി. രത്തി വിഭാതി. ഭാണു, പടിഭാനം. വിഭാതാ രത്തി.

ഭീ ഭയേ. ഭായതി. ഭയം, ഭയാനകോ, ഭീമോ, ഭീമസേനോ, ഭീരു, ഭീരുകോ, ഭീരുകജാതികോ. കാരിതേ "ഭായേതി, ഭായയതി, ഭായാപേതി, ഭായാപയതീ"തി രൂപാനി.

സഭു സമ്ഭു ഹിംസായം. സഭതി. സമ്ഭതി.

സുമ്ഭ ഭാസനേ ച. ചകാരോ ഹിംസാപേക്ഖകോ. സുമ്ഭതി. സുമ്ഭോ. കുസുമ്ഭോ.

ഏത്ഥ **സുമ്ഭോ**തി ആവാടോ. "സുമ്ഭം നിക്ഖനാഹീ"തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം. **കുസുമ്ഭോ**തി ഖുദ്ദകആവാടോ, "പബ്ബതകന്ദരപദരസാഖാപരിപൂരാ കുസുമ്ഭേ പരിപൂരേന്തീ"തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം.

അബ്ഭ വബ്ഭ മബ്ഭ ഗതിയം. അബ്ഭതി. അബ്ഭോ. വബ്ഭതി. മബ്ഭതി.

ഏത്ഥ **അബ്ഭോ**തി മേഘോ. സോ ഹി അബ്ഭതി അനേകസതപടലോ ഹുത്വാ ഗച്ഛതീതി "അബ്ഭോ"തി വുച്ചതി. "വിജ്ജുമാലീ സതക്കകൂ"തി വുത്തം. **സതക്കകൂ**തി ച അനേകസതപടലോ. ഏത്ഥ ച **അബ്ഭ**സദ്ദോ തിലിങ്ഗികോ ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ഹി അയം "അബ്ഭുട്ഠിതോവ സ യാതി, സ ഗച്ഛം ന നിവത്തതീ"തി ഏത്ഥ പുല്ലിങ്ഗോ. "അബ്ഭാ, മഹികാ, ധൂമോ, രജോ, രാഹൂ"തി ഏത്ഥ ഇത്ഥിലിങ്ഗോ. "അബ്ഭാനി ചന്ദമണ്ഡലം ഛാദേന്തീ"തി ഏത്ഥ നപുംസകലിങ്ഗോ.

ഇമാനി പന മേഘസ്സ നാമാനി -

> മേഘോ വലാഹകോ ലങ്ഘി, ജീമൂതോ അമ്ബുദോ ഘനോ;
> ധാരാധരോ അമ്ബുധരോ, പജ്ജുന്നോ ഹിമഗബ്ഭകോ.

യഭ മേഥുനേ. മിഥുനസ്സ ജനദ്വയസ്സ ഇദം കമ്മം **മേഥുനം,** തസ്മിം മേഥുനേ **യഭ**ധാതു വത്തതി. യഭതി. യാഭസ്സം.

ഏത്ഥ ച "മേഥുന"ന്തി ഏസാ സബ്ഭിവാചാ, ലജ്ജാസമ്പന്നേഹി പുഗ്ഗലേഹി വത്തബ്ബഭാസാഭാവതോ. തഥാ ഹി "മേഥുനോ ധമ്മോ ന പടിസേവിതബ്ബോ"തി ച "ന മേ രാജാ സഖാ ഹോതി, ന രാജാ ഹോതി മേഥുനോ"തി ച സോഭനേ വാചാവിസയേ അയം ഭാസാ ആഗതാ. "യഭതീ"തിആദികാ പന ഭാസാ "സിഖരണീ"തിആദികാ ഭാസാ വിയ അസമ്ഭിവാചാ. ന ഹി ഹിരോത്തപ്പസമ്പന്നോ ലോകിയജനോപി ഈദിസിം വാചം ഭാസതി. ഏവം സന്തേപി അധിമത്തുക്കംസഗതഹിരോത്തപ്പോപി ഭഗവാ മഹാകരുണായ സഞ്ചോദിതഹദയോ ലോകാനുകമ്പായ പരിസമജ്ഝേ അഭാസി. അഹോ തഥാഗതസ്സ മഹാകരുണാതി.

ഇമാനി പന മേഥുനധമ്മസ്സ നാമാനി -

> സംവേസനം നിദ്ധുവനം, മേഥുനം സൂരതം രതം;

ബ്യധയോ ഗാമധമ്മോ ച, യാഭസ്സം മോഹനം രതി.

അസദ്ധമ്മോ ച വസല-ധമ്മോ മീള്ഹസുഖമ്പി ച;
ദ്വയംദ്വയസമാപത്തി, ദ്വന്ദോ ഗമ്മോ'ദകന്തികോ.

സിഭ വിഭ കത്ഥനേ. സിഭതി. വിഭതി.

ദേഭ അഭി ദഭി സദ്ദേ. ദേഭതി. അമ്ഭതി. അമ്ഭോ. ദമ്ഭതി.

എത്ഥ ച **അമ്ഭോ** വുച്ചതി ഉദകം. തഞ്ഹി നിജ്ജീവമ്പി സമാനം ഓഘകാലാദീസു വിസ്സന്ദമാനം അമ്ഭതി സദ്ദം കരോതീതി **അമ്ഭോ**തി വുച്ചതി.

ഇമാനിസ്സ നാമാനി -

പാനീയം ഉദകം തോയം, ജലം പാതോ ച അമ്ബു ച;
ദകം കം സലിലം വാരി, ആപോ അമ്ഭോ പപമ്പി ച.

നീരഞ്ച കേപുകം പാനി, അമതം ഏ്വലമേവ ച,
ആപോനാമാനി ഏതാനി, ആഗതാനി തതോ തതോ.

എത്ഥ ച "വാലഗ്ഗേസു ച കേപുകേ. പിവിതഞ്ച തേസം ഭുസം ഹോതി പാനീ"തിആദയോ പയോഗാ ദസ്സേതബ്ബാ.

ഥഭി ഖഭി പടിബദ്ധേ ഥമ്ഭതി, വിത്ഥമ്ഭതി. ഖമ്ഭതി, വിക്ഖമ്ഭതി. ഥമ്ഭോ. ഥദ്ധോ, ഉപത്ഥമ്ഭോ. ഉപത്ഥമ്ഭിനീ. വിക്ഖമ്ഭോ. വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസോ.

ജഭ ജഭി ഗത്തവിനാമേ. ജഭതി. ജമ്ഭതി, വിജമ്ഭതി. വിജമ്ഭനം, വിജമ്ഭിതാ. വിജമ്ഭന്തോ, വിജമ്ഭമാനോ, വിജമ്ഭിതോ.

സബ്ഭ കഥനേ. സബ്ഭതി.

വബ്ഭ ഭോജനേ. വബ്ഭതി.

ഗബ്ഭ ധാരണേ. ഗബ്ഭതി. ഗബ്ഭോ.

എത്ഥ **ഗബ്ഭോ**തി മാതുകുച്ഛിപി വുച്ചതി കുച്ഛിഗതപുത്തോപി. തഥാ ഹി "യമേകരത്തിം പഠമം, ഗബ്ഭേ വസതി മാണവോ"തി ഏത്ഥ മാതുകുച്ഛി "ഗബ്ഭോ"തി വുച്ചതി. "ഗബ്ഭോ മേ ദേവ പതിട്ഠിതോ. ഗബ്ഭോ ച പതിതോ ഛമാ"തി ച ഏത്ഥ പന കുച്ഛിഗതപുത്തോ. അപിച **ഗബ്ഭോ**തി ആവാസവിസേസോ. "ഗബ്ഭം പവിട്ഠോ"തിആദീസു ഹി ഓവരകോ "ഗബ്ഭോ"തി വുച്ചതി.

രഭ രാഭസ്സേ. ആപുബ്ബോ രഭ ഹിംസാകരണവായമനേസു. രാഭസ്സം രാഭസഭാവോ. തംസമങ്ഗിനോ പന പാളിയം "ചണ്ഡാ രുദ്ധാ രഭസാ"തി ഏവം ആഗതാ.

തത്ഥ **രഭസാ**തി കരണുത്തരിയാ. രഭതി, ആരഭതി, സമാരഭതി, ആരമ്ഭതി. രഭസോ. ആരമ്ഭോ. സമാരമ്ഭോ, ആരഭന്തോ. സമാരഭന്തോ. ആരദ്ധം മേ

വീരിയം. സാരമ്ഭം. അനാരമ്ഭം. സാരമ്ഭോ തേ ന വിജ്ജതി. പകാരണാരമ്ഭോ. വീരിയാരമ്ഭോ. ആരഭിതും. ആരഭിത്വാ. ആരബ്ഭ.

ഏത്ഥ **വീരിയാരമ്ഭോ**തി വീരിയസങ്ഖാതോ ആരമ്ഭോ. **ആരമ്ഭ**സദ്ദോ കമ്മേ ആപത്തിയം ക്രിയായ വീരിയേ ഹിംസായ വികോപനേതി അനേകേസു അത്ഥേസു ആഗതോ.

> "യം കിഞ്ചി ദുക്ഖം സമ്ഭോതി, സബ്ബം ആരമ്ഭപച്ചയാ;
> ആരമ്ഭാനം നിരോധേന, നത്ഥി ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവോ"തി

ഏത്ഥ ഹി കമ്മം ആരമ്ഭോതി ആഗതം. "ആരമ്ഭതി ച വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതീ"തി ഏത്ഥ ആപത്തി. "മഹായഞ്ഞാ മഹാരമ്ഭാ, ന തേ ഹോന്തി മഹപ്ഫല്ലാ"തി ഏത്ഥ യൂപുസ്സാപനാദിക്രിയാ. "ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥ, യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ"തി ഏത്ഥ വീരിയം. "സമണം ഗോതമം ഉദ്ദിസ്സ പാണം ആരമ്ഭന്തീ"തി ഏത്ഥ ഹിംസാ. "ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാ പടിവിരതോ ഹോതീ"തി ഏത്ഥ ഛേദനഭഞ്ജനാദികം വികോപനം. ഇച്ചേവം -

> കമ്മേ ആപത്തിയഞ്ചേവ, വീരിയേ ഹിംസാക്രിയാസു ച;
> വികോപനേ ച **ആരമ്ഭ**-സദ്ദോ ഹോതീതി നിദ്ദിസേ;

ലഭ ലാഭേ. ലഭതി, ലബ്ഭതി. ലാഭോ, ലദ്ധം, അലത്ഥ, അലത്ഥും.

സുഭ ദിത്തിയം. സോഭതി. സോഭാ, സോഭനം, സോഭിതോ.

ഖുഭ സഞ്ചലനേ. ഖോഭതി, സങ്ഖോഭതി. ഹത്ഥിനാഗേ പദിന്നമ്ഹി, ഖുബ്ഭിത്ഥ നഗരം തദാ. ഖോഭാ, സങ്ഖോഭോ.

നഭ തുഭ ഹിംസായം. നഭതി. തുഭതി.

സമ്ഭ വിസ്സാസേ. സമ്ഭതി. സമ്ഭത്തി, സമ്ഭത്തോ.

ലുഭ വിമോഹനേ. ലോഭതി, പലോഭതി. ഥുല്ലകുമാരീപലോഭനം. കാരിതേ പന "ലോഭേതി, പലോഭേതി, പലോഭേത്വാ"തി രൂപാനി ഭവന്തി. **ദിവാദിഗണം** പന പത്വാ ഗിദ്ധിയത്ഥേ "ലുബ്ഭതീ"തി രൂപം ഭവതി.

ദഭി ഗന്ഥനേ. ദമ്ഭതി. ദമ്ഭനം.

രുഭി നിവാരണേ. രുമ്ഭതി, സന്നിരുമ്ഭതി. സന്നിരുമ്ഭോ, സന്നിരുമ്ഭിത്വാ.

ഉഭ ഉബ്ഭ ഉമ്ഭ പൂരണേ. ഉഭതി. ഉബ്ഭതി. ഉമ്ഭതി. ഉഭനാ. ഉബ്ഭനാ. ഉമ്ഭനാ. ഓഭോ. കേടുഭം. ഉബ്ഭം. കുമ്ഭോ. കുമ്ഭീ. കാരിതേ "ഓഭേതി. ഉബ്ഭേതി. ഉമ്ഭേതീ"തി രൂപാനി ഭവന്തി.

തത്ഥ **കേടുഭന്തി** ക്രിയാകപ്പവികപ്പോ കവീനം ഉപകാരിയസത്ഥം. ഇദം പനേത്ഥ നിബ്ബചനം കിടേതി ഗമേതി ക്രിയാദിവിഭാഗം, തം വാ അനവസേസപരിയാദാനതോ കേടേന്തോ ഗമേന്തോ ഓഭേതി പൂരേതീതി കേടുഭം **കിടഉഭധാതുവസേന**. ഉബ്ഭതി ഉബ്ഭേതി പൂരേതീതി **ഉബ്ഭം,** പൂരണന്തി

അഥോ. **ചരിയാപിടകേപി** ഹി ഈദിസീ സദ്ദഗതി ദിസ്സതി, തം യഥാ? “മഹാദാനം പവത്തേസി, അച്ചുബ്ഭം സാഗരൂപമ”ന്തി. തത്ഥ ച **അച്ചുബ്ഭന്തി** അതിവിയ യാചകാനം അജ്ഝാസയം പൂരണം. **അക്ഖുമ്ഭന്തി**പി പാഠോ. **കുമ്ഭോതി** കം വുച്ചതി ഉദകം, തേന ഉബ്ഭേതബ്ബോതി കുമ്ഭോ, സോ ഏവ ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന കുമ്ഭീ. ഏത്ഥ ച “കുമ്ഭീ ധോവതി ഓനതോ”തി പയോഗോ.

> **കുമ്ഭ**സദ്ദോ ഘടേ ഹത്ഥി-സിരോപിണ്ഡേ ദസമ്ബണേ;
> പവത്തതീതി വിഞ്ഞേയ്യോ, വിഞ്ഞുനാ നയദസ്സിനാ.

ഭകാരന്തധാതുരൂപാനി.

മകാരന്തധാതു

മാ മാനേ സദ്ദേ ച. മാതി. മാതാ. ഏത്ഥ **മാതാ**തി ജനികാ വാ ചൂളമാതാ വാ മഹാമാതാ വാ.

മൂ ബന്ധനേ. മവതി. **കിയാദി**ഗണസ്സ പനസ്സ “മുനാതീ”തി രൂപം.

മേ പടിദാനആദാനേസു. മേതി, മയതി. മേധാ.

ഏത്ഥ **മേധാ**തി പഞ്ഞാ. സാ ഹി സുഖുമമ്പി അത്ഥം ധമ്മഞ്ച ഖിപ്പമേവ മേതി ച ധാരേതി ചാതി മേധാതി വുച്ചതി. ഏത്ഥ പന **മേതീ**തി ഗണ്ഹാതി. തഥാ ഹി **അട്ഠസാലിനിയം** വുത്തം “അസനി വിയ സിലുച്ചയേ കിലേസേ മേധതി ഹിംസതീതി മേധാ, ഖിപ്പം ഗഹണധാരണട്ഠേന വാ മേധാ”തി. സങ്ഗമത്ഥവാചകസ്സ പന **മേധ**ധാതുസ്സ വസേന മേധതി സീലസമാധിആദീഹി സദ്ധമ്മേഹി സിരിയാ ച സങ്ഗച്ഛതീതി **മേധാ**തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

> “ദ്വിധാതുയേകധാതുയാ , ദ്വിരത്ഥവതിയാപി ച;
> **മേധാ**സദ്ദസ്സ നിപ്ഫത്തിം, ജഞ്ഞാ സുഗതസാസനേ”തി.

ഓമാ സാമത്ഥിയേ. സാമത്ഥിയം സമത്ഥഭാവോ. അലുത്തന്തോയം ധാതു, ഓമാതി, ഓമന്തി.

അത്രായം പാളി “ഓമാതി ഭന്തേ ഭഗവാ ഇദ്ധിയാ മനോമയേന കായേന ബ്രഹ്മലോകം ഉപസങ്കമിതു”ന്തി. തത്ഥ **ഓമാതീ**തി പഹോതി സക്കോതി.

തിമു അദ്ദഭാവേ. അദ്ദഭാവോ തിന്തഭാവോ. തേമതി. തിന്തോ, തേമിയോ. തേമിതുകാമാ തേമിംസു.

ഏത്ഥ **തേമിയോ**തി ഏവംനാമകോ കാസിരഞ്ഞോ പുത്തോ ബോധിസത്തോ. സോ ഹി രഞ്ഞോ ചേവ മഹാജനസ്സ ച ഹദയം തേമേന്തോ അദ്ദഭാവം പാപേന്തോ സീതലഭാവം ജനേന്തോ ജാതോതി “തേമിയോ”തി വുച്ചതി.

നിതമി കിലമനേ. നിതമ്മതി. ഹദയം ദയ്ഹതേ നിതമ്മാമി.

ചമു ഛമു ജപു ഝമു ഉമു ജിമു അദനേ. ചമതി. ചമൂ. **ചമൂ**തി സേനാ. ഛമതി. ജമതി. ഝമതി. ഉമതി. ജേമതി.

കമു പദവിക്ഖേപേ. പദവിക്ഖേപോ പദസാ ഗമനം. ഇദം പന വോഹാരസീസമത്തം വചനം, തസ്മാ "നാസ്സ കായേ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതീ"തിആദീസു അപദവിക്ഖേപത്ഥോപി ഗഹേതബ്ബോ. കമതി. ചങ്കമതി, അതിക്കമതി. അഭിക്കമതി. പടിക്കമതി. പക്കമതി. പരക്കമതി. വിക്കമതി. നിക്കമതി. സങ്കമതി. സങ്കമനം. സങ്കന്തി. കമനം. ചങ്കമനം. അതിക്കമോ. അഭിക്കമോ. പടിക്കമോ. പക്കമോ. വിക്കമോ. നിക്കമോ. അതിക്കന്തോ പുരിസോ. അഭിക്കന്താ രത്തി. നിക്ഖമതി. അഭിനിക്ഖമതി. കാരിതേ നിക്ഖാമേതി. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി. യസ്മാ പനായം ധാതു **ചുരാദി**ഗണം പത്വാ ഇച്ഛാകന്തി യത്ഥേസു വത്തതി, തസ്മാ തേപി അത്ഥേ ഉപസഗ്ഗവിസേസിതേ കത്വാ ഇധ **അഭിക്കന്ത**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരം വത്തബ്ബമ്പി അവത്വാ ഉപരി **ചുരാദി**ഗണേയേവ കഥേസ്സാമ.

യമു ഉപരമേ. ഉപരമോ വിരമനം. യമഭി. യമോ. "പരേ ച ന വിജാനന്തി, മയമേത്ഥ യമാമസേ"തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം. തത്ഥ **യമാമസേ**തി ഉപരമാമ, നസ്സാമ, മരാമാതി അത്ഥോ.

നമ ബഹുത്തേ സദ്ദേ. ബഹുത്തോ സദ്ദോ നാമ ഉഗ്ഗതസദ്ദോ. നമതി.

അമ ദമ ഹമ്മ മിമ ഛമ ഗതിമ്ഹി. അമതി. ദമതി. ഹമ്മതി. മിമതി. ഛമതി. ഛമാ.

ഛമാതി പഥവീ. **ഛമാ**സദ്ദോ ഇത്ഥിലിങ്ഗോ ദട്ഠബ്ബോ, "ന ഛമായം നിസീദിത്വാ ആസനേ നിസിന്നസ്സ അഗിലാനസ്സ ധമ്മം ദേസേസ്സാമീതി സിക്ഖാ കരണീയാ"തി ച "ഛമായം പരിവത്താമി വാരിചരോവ ഘമ്മേ"തി ച പയോഗദസ്സനതോ. സോ ച ഖോ സത്തഹി അട്ഠഹി വാ വിഭത്തീഹി ദ്വീസു ച വചനേസു യോജേതബ്ബോ. ഛമന്തി ഗച്ഛന്തി ഏത്ഥാതി ഛമാ.

ധമ സദ്ദഗ്ഗിസം യോഗേസു. ധമധാതു സദ്ദേ ച മുഖവാതേന സദ്ധിം അഗ്ഗിസംയോഗേ ച വത്തതി. തത്ഥ പഠമത്ഥേ "സങ്ഖം ധമതി. സങ്ഖധമകോ. ഭേരിം ധമതി. ഭേരിധമകോ. ധമേ ധമേ നാതിധമേ"തി പയോഗോ. ദുതിയത്ഥേ "അഗ്ഗിം ധമതി. സമുട്ഠാപേതി അത്താനം, അണും അഗ്ഗിംവ സന്ധമ"ന്തി പയോഗോ.

ഭാമ കോധേ. ഭാമതി.

നമു നമനേ. നമതി. നമോ. നതം, നമനം. നതി. നമം. നമമാനോ. നമന്തോ. നമിതോ. നാമം. നാമിതം. നമിതും. നത്വാ, നത്വാന. നമിത്വാ, നമിത്വാന, നമിതുന. കാരിതേ "നാമേതി, നാമയതി. നാമേത്വാ. നാമയിത്വാ"തി രൂപാനി ഭവന്തി. തത്ര ഹി "നമതി നമിത്വാ"തി ഏവംപകാരാനി പദാനി നമനത്ഥേ വന്ദനായഞ്ച ദട്ഠബ്ബാനി, "നമോ നത്വാ"തി ഏവംപകാരാനി പന വന്ദനായമേവ. അത്രായമുപലക്ഖണമത്താ പയോഗരചനാ -

> രുക്ഖോ ഫലീ ഫലഭാരഗരുതായ നമിത്വാന ഭിജ്ജതി;
> വുദ്ധോ ജരാജജ്ജരതായ നമതി നമിത്വാ ഗച്ഛതി;

സദ്ധോ ബുദ്ധം നമതി നമിത്വാ ഗച്ഛതി;
നമോ ബുദ്ധസ്സ സത്ഥാരം നത്വാന അഗമാസീതി;

ഏത്ഥ **നമോ**തി പദം നിപാതേസുപി ലബ്ഭതി. തേന ഹി പച്ചത്തോപയോഗവചനാനി അഭിന്നരൂപാനി ദിസ്സന്തി "ദേവരാജ നമോ ത്യത്ഥു. നമോ കത്വാ മഹേസിനോ"തി. ഉപസഗ്ഗേഹിപി അയം യോജേതബ്ബോ "പണമതി, പണാമോ, ഉണ്ണമതി, ഉണ്ണതി" ഇച്ചാദിനാ.

ഖമു സഹനേ. ഖമതി. ഖന്തി. ഖമോ, ഖമനം, ഏവം ഭാവേ. കത്തരി പന "ഖന്താ. ഖമിതാ. ഖമോ ഹോതി സീതസ്സപി ഉണ്ഹസ്സപീ"തി പയോഗാ.

സമ അദസ്സനേ. സമതി, വൂപസമതി അഗ്ഗി.

യമ പരിവേസനേ. യമതി. യമോ. യമരാജാ.

സമ സദ്ദേ. സമതി.

സമ ഥമ വേലമ്ബേ. സമതി. ഥമതി.

വായമ ഈഹായം. വായമതി. വായാമോ.

ഗമു ഗതിയം. ഗച്ഛതി. ഗമകോ. ഗതോ. ഗതി. ഗമനം. കാരിതേ "ഗമേതി, ഗമയതി, ഗച്ഛാപേതീ"തിആദീനി ഭവന്തി.

രമു കീളായം. രമതി. വിരമതി. പടിവിരമതി. ഉപരമതി. ആരതി. വിരതി. പടിവിരതി. ഉപരതി. വേരമണി. വിരമണം. രതി. രമണം. രതോ. ആരതോ വിരതോ പടിവിരതോ. ഉപരതോ, ഉപരമോ. ആരാമോ.

വമു ഉഗ്ഗിരണേ. വമതി. വമഥു. വമ്മികോ.

ധീരത്ഥു തം വിസം വന്തം, യമഹം ജീവിതകാരണാ;
വന്തം പച്ചാവമിസ്സാമി, മതം മേ ജീവിതാ വരം.

തത്ഥ **വമ്മികോ**തി വമതീതി, വന്തകോതി, വന്തുസ്സയോതി, വന്തസിനേഹസമ്ബന്ധോതി വമ്മികോ. സോ ഹി അഹിനകുലഉന്ദൂരഘരഗോളികാദയോ നാനപ്പകാരേ പാണകേ വമതീതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വന്തകോതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വമിത്വാ മുഖതുണ്ഡകേന ഉക്ഖിത്തപംസുചുണ്ണേന കടിപ്പമാണേനപി പോരിസപ്പമാണേനപി ഉസ്സിതോതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വന്തഖേളസിനേഹേന ആബദ്ധതായ സത്തസത്താഹം ദേവേ വസ്സന്തേപി ന വിപ്പകിരയതി, നിദാഘേപി തതോ പംസുമുട്ഠിം ഗഹേത്വാ തസ്മിം മുട്ഠിനാ പീളിയമാനേ സിനേഹോവ നിക്ഖമതി, ഏവം വന്തസിനേഹസമ്ബന്ധോതി വമ്മികോ.

ഏത്ഥ പന "ഭഗവാ, ഹിമവാ"തിആദീനി പദാനി ന കേവലം **വന്തു**പച്ചയവസേനേവ നിപ്ഫാദേതബ്ബാനി, അഥ ഖോ **വമു**ധാതുവസേനപി നിപ്ഫാദേതബ്ബാനി, തേനാഹ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗകാരകോ** "യസ്മാ പന തീസു

ഭവേസു തണ്ഹാസങ്ഖാതം ഗമനമനേന വന്തം, തസ്മാ "ഭവേസു വന്തഗമനോ'തി വത്തബ്ബേ **ഭവ**സദ്ദതോ **ഭ**കാരം, **ഗമന**സദ്ദതോ **ഗ**കാരം, **വന്ത**സദ്ദതോ **വ**കാരഞ്ച ദീഘം കത്വാ ആദായ **ഭഗവാ**തി വുച്ചതി, യഥാ ലോകേ 'മേഹനസ്സ ഖസ്സ മാലാ'തി വത്തബ്ബേ **മേഖലാ**"തി വദതാ നിരുത്തിനയേന സദ്ദസിദ്ധി ദസ്സിതാ.

ഏത്ഥ, സിയാ "വിസമമിദം നിദസ്സനം, യേന 'മേഹനസ്സ ഖസ്സ മാലാ'തി ഏത്ഥ **മേ**കാര**ഖ**കാര**ലാ**കാരാനം കമതോ ഗഹണം ദിസ്സതി, "ഭവേസു വന്തഗമനോ'തി ഏത്ഥ പന **ഭ**കാര**വ**കാര**ഗ**കാരാനം കമതോ ഗഹണം ന ദിസ്സതീ"തി? സച്ചം, ഇധ പന "അഗ്ഗാഹിതോ, വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ"തിആദീസു വിയ ഗുണസദ്ദസ്സ പരനിപാതവസേന "ഭവേസു ഗമനവന്തോ"തി വത്തബ്ബേപി ഏവമവത്വാ സദ്ദസത്ഥേ യേഭുയ്യേന ഗുണസദ്ദാനം പുബ്ബനിപാതഭവസ്സ ഇച്ഛിതത്താ സദ്ദസത്ഥവിദൂനം കേസഞ്ച വിഞ്ഞൂനം മനം തോസേതും "ഭഗവാ"തി പദേ അക്ഖരക്കമം അനപേക്ഖിത്വാ അത്ഥമത്തനിദസ്സനവസേന "ആഹിതഗ്ഗി, സമ്പന്നവിജ്ജാചരണോ"തിആദീനി വിയ പുബ്ബനിപാതവസേന "ഭവേസു വന്തഗമനോ"തി വുത്തം. ഈദിസസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ "ആഹിതഗ്ഗീ"തി വാ "അഗ്ഗാഹിതോ"തി വാ "ഛിന്നഹത്ഥോ"തി വാ "ഹത്ഥച്ഛിന്നോ"തി വാ പദേസു യഥാ തഥാ ഠിതേസുപി അത്ഥസ്സ അയുത്തി നാമ നത്ഥി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമാനത്ഥത്താ തേസം സദ്ദാനം.

വേദജാതോതിആദീസു പന ഠാനേസു അത്ഥേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ "ഭഗവാ"തി പദസ്സ **വമു**ധാതുവസേനപി നിപ്ഫത്തി ദസ്സിതാ, **തട്ടീകായമ്പി** ച ദസ്സിതാ "ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ. ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ"തി. നിബ്ബചനം പന ഏവം വേദിതബ്ബം - ഭഗസങ്ഖാതം സിരിം ഇസ്സരിയം യസഞ്ച വമി ഉഗ്ഗിരി ഖേളപിണ്ഡം വിയ അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡയീതി **ഭഗവാ**. അഥ വാ ഭാനി നാമ നക്ഖത്താനി, തേഹി സമം ഗച്ഛന്തി പവത്തന്തീതി ഭഗാ, സിനേരുയുഗന്ധരഉത്തരകുരുഹിമവന്താദിഭാജനലോകാ, വിസേസസന്നിസ്സയസോഭാകപ്പട്ഠിയഭാവതോ. തേപി ഭഗവാ വമി തന്നിവാസിസത്താവാസസമതിക്കമനതോ തപ്പടിബദ്ധഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന പജഹീതി **ഭഗവാ**.

> ചക്കവത്തിസിരിം യസ്മാ, യസം ഇസ്സരിയം സുഖം;
> പഹാസി ലോകചിത്തഞ്ച, സുഗതോ ഭഗവാ തതോ.

തഥാ ഖന്ധായതനധാതാദിഭേദേ ധമ്മകോട്ഠാസേ സബ്ബം പപഞ്ചേ സബ്ബം യോഗം സബ്ബം ഗന്ഥം സബ്ബം സംയോജനം സമുച്ഛിന്ദിത്വാ അമതം ധാതും സമധിഗച്ഛന്തോ വമി ഉഗ്ഗിരി അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡയി ന പച്ചാവമീതി **ഭഗവാ**. അഥ വാ സബ്ബേപി കുസലാകുസലേ സാവജ്ജാനവജ്ജേ ഹീനപ്പണീതേ കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗേ ധമ്മേ അരിയമഗ്ഗഞാണമുഖേന വമി ഉഗ്ഗിരി അനപേക്ഖോ പരിച്ചജി പജഹീതി **ഭഗവാ**.

> ഖന്ധായതനധാതാദീ, ധമ്മഭേദാ മഹേസിനാ;
> കണ്ഹസുക്കാ യതോ വന്താ, തതോപി ബഗവാ മതോ.

ജാതകട്ഠകഥായം പന **ഹിമവാ**തി പദസ്സ **വമു**ധാതുവസേനപി നിപ്ഫത്തി ദസ്സിതാ. തഥാ ഹി **സമ്ഭവജാതകട്ഠകഥായം "ഹിമവാ**തി ഹിമപാതസമയേ

ഹിമയുത്തോതി ഹിമവാ. ഗിമ്ഹകാലേ ഹിമം വമതീതി ഹിമവാ''തി വുത്തം. ഏവം ജാതകട്ഠകഥായം ''ഹിമവാ''തി പദസ്സ **വമു**ധാതുവസേനപി നിപ്ഫത്തി ദസ്സിതാ, അയം നയോ ഈദിസേസു ഠാനേസുപി നേതബ്ബോ. ''ഗുണവാഗണവാ''തിആദീസു പന ന നേതബ്ബോ. യദി നയേയ്യ, ''ഗുണവാ ഗണവാ''തി പദാനം ''നിഗ്ഗുണോ പരിഹീനഗുണോ''തി ഏവമാദിഅത്ഥോ ഭവേയ്യ, തസ്മാ അയം നയോ സബ്ബത്ഥപി ന നേതബ്ബോ. ഏത്ഥ സിയാ ''യദി ''ഭഗവാ'തിആദിപദാനം **വമു**ധാതുവസേന നിപ്ഫത്തി ഹോതി, കഥം ''ഭഗവന്തോ, ഭഗവന്ത''ന്തിആദീനി സിജ്ഝന്തീ''തി? യഥാ ''ഭഗവാ''തി പദം നിരുത്തിനയേന സിജ്ഝതി, തഥാ താനിപി തേനേവ സിജ്ഝന്തി. അചിന്തേയ്യോ ഹി നിരുത്തിനയോ കേവലം അത്ഥയുത്തിപടിബന്ധമത്തോവ, അത്ഥയുത്തിയം സതി നിപ്ഫാദേതുമസക്കുണേയ്യാനിപി രൂപാനി അനേനേവ സിജ്ഝന്തി. ഏത്ഥ ച യം നിരുത്തിലക്ഖണം ആഹരിത്വാ ദസ്സേതബ്ബം സിയാ, തം ഉപരി രൂപനിപ്ഫാദനാധികാരേ ഉദാഹരണേഹി സദ്ധിം പകാസേസ്സാമ.

ഇധ സാരമതേ മുനിരാജമതേ,
പരമം പടുതം സുജനോ പിഹയം;
വിപുലത്ഥധരം ധനിനീതിമിമം,
സതതം ഭജതം മതിസുദ്ധികരം.

ഇതി നവങ്ഗേ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ ബ്യപ്പഥഗതീസു വിഞ്ഞുനം

കോസല്ലത്ഥായ കതേ സദ്ദനീതിപ്പകരണേ

സരവഗ്ഗപഞ്ചകന്തികോ നാമ ധാതുവിഭാഗോ

പന്നരസമോ പരിച്ഛേദോ.

൫൬. ഭൂവാദിഗണികപരിച്ഛേദ

ഇതോ പരം **അ**വഗ്ഗന്താ, മിസ്സകാ ചേവ ധാതുയോ;
വക്ഖാമി ധാതുഭേദാദി-കുസലസ്സ മതാനുഗാ.

യകാരന്തധാതു

യാ ഗതിപാപുണേസു. യാതി, യന്തി. യാതു, യന്തു. യേയ്യ, യേയ്യും, അനുപരിയേയ്യും. യഥാസമ്ഭവം പദമാലാ യോജേതബ്ബാ. യന്തോ പുരിസോ. യന്തീ ഇത്ഥീ. യന്തം കുലം. യാനം, ഉപയാനം, ഉയ്യാനം ഇച്ചാദീനി. **ദിവാദി**ഗണികസ്സ പനസ്സ "യായതി, യായന്തീ"തിആദീനി രൂപാനി ഭവന്തി.

തത്ര **യാനന്തി**ആദീസു യന്തി ഏതേനാതി യാനം, രഥസകടാദി. ഉപയന്തി ഏതേന ഇസ്സരസ്സ വാ പിയമനാപസ്സ വാ സന്തികം ഗച്ഛന്തീതി **ഉപയാനം,** പണ്ണാകാരം. "ഉപയാനാനി മേ ദജ്ജും, രാജപുത്ത തയി ഗതേ"തി ഏത്ഥ ഹി പണ്ണാകാരാനി "ഉപയാനാനീ"തി വുച്ചന്തി. സമ്പന്നദസ്സനീയപുപ്ഫഫലാദിതായ ഉദ്ധം ഓലോകേന്താ യന്തി ഗച്ഛന്തി ഏത്ഥാതി **ഉയ്യാനം**.

ബ്യാ ഉമ്മീസനേ. ബ്യാതി, ബ്യന്തി. ബ്യാസി, ബ്യാഥ. ബ്യാമി, ബ്യാമ. യഥാസമ്ഭവം പദമാലാ യോജേതബ്ബാ. തത്ര പനായം പാളി "യാവ ബ്യാതി നിമ്മീസതി, തത്രാപി രസതിബ്ബയോ"തി. തത്ഥ **യാവ ബ്യാതീ**തി യാവ ഉമ്മീസതി, പുരാണഭാസാ ഏസാ, അയഞ്ഹി യസ്മിം കാലേ ബോധിസത്തോ ചൂളബോധിപരിബ്ബാജകോ അഹോസി, തസ്മിം കാലേ മനുസ്സാനം വോഹാരോ.

യു മിസ്സനേ ഗതിയഞ്ച. യോതി, യവതി. ആയു, യോനി.

തത്ഥ "ആയൂ"തി **ആ**സദ്ദോ ഉപസഗ്ഗോ. ആയവന്തി മിസ്സീഭവന്തി സത്താ ഏതേനാതി **ആയു**. അഥ വാ ആയവന്തി ആഗച്ഛന്തി പവത്തന്തി തസ്മിം സതി അരൂപധമ്മാതി **ആയു**. തഥാ ഹി **അട്ഠസാലിനിയം** വുത്തം "ആയവനട്ഠേന ആയു. തസ്മിഞ്ഹി സതി അരൂപധമ്മാ ആയവന്തി ആഗച്ഛന്തി പവത്തന്തി, തസ്മാ **ആയൂ**തി വുച്ചതീ"തി. "ആയു, ജീവിതം, പാണോ" ഇച്ചേതേ പരിയായാ ലോകവോഹാരവസേന. അഭിധമ്മവസേന പന "ഠിതി യപനാ യാപനാ ജീവിതിന്ദ്രിയം" ഇച്ചേതേപി തേഹേവ സദ്ധിം പരിയായാ. **യോനീ**തി അണ്ഡജാദീനം അണ്ഡജാദീഹി സദ്ധിം യായ മിസ്സീഭാവോ ഹോതി, സാ യോനി. ഇദം പനേത്ഥ നിബ്ബചനം "യവന്തി ഏത്ഥ സത്താ ഏകജാതിസമന്വയേന അഞ്ഞമഞ്ഞം മിസ്സകാ ഹോന്തീതി **യോനി"** ഇതി. ഏത്ഥ ച **യോനി**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ നീയതേ. **യോനീ**തി ഖന്ധകോട്ഠാസസ്സപി കാരണസ്സപി പസ്സാവമഗ്ഗസ്സപി നാമം. "ചതസ്സോ നാഗയോനിയോ. ചതസ്സോ സുപണ്ണയോനിയോ"തി ഏത്ഥ ഹി ഖന്ധകോട്ഠാസോ യോനി നാമ. "യോനി ഹേസാ ഭൂമിജ ഫലസ്സ അധിഗമായാ"തി ഏത്ഥ കാരണം. "ന ചാഹം ബ്രാഹ്മണം ബ്രൂമി, യോനിജം മത്തിസമ്ഭവ"ന്തി ഏത്ഥ പസ്സാവമഗ്ഗോ. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

ഖന്ധാനഞ്ചാപി കോട്ഠാസേ, മുത്തമഗ്ഗേ ച കാരണേ;
ഇമേസു തീസു അത്ഥേസു, **യോനി**സദ്ദോ പവത്തതി.

ബ്യേ സംവരണേ. ബ്യായതി.

ബ്യേ പവത്തിയം. ബ്യേതി സഹബ്യോ.

ഏത്ഥ **സഹബ്യോ**തി സഹ ബ്യേതി സഹ പവത്തതീതി സഹബ്യോ, സഹായോ, ഏകഭവൂപഗോ വാ. തഥാ ഹി "താവതിംസാനം ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപന്നോ"തിആദീസു ഏകഭവൂപഗോ "സഹബ്യോ"തി വുച്ചതി.

ഹയ ഗതിയം. ഹയതി. ഹയോ. **ഹയോ**തി അസ്സോ. സോ ഹി ഹയതി സീഘം ഗച്ഛതീതി ഹയോതി വുച്ചതി. ഇമാനി പനസ്സ നാമാനി -

അസ്സോ തുരങ്ഗോ തുരഗോ, വാജീ വാഹോ ഹയോപി ച;
തബ്ഭേദാ സിന്ധവോ ചേവ, ഗോജോ അസ്സതരോപി ച.

കാരണാകാരണഞ്ഞൂ തു, ആജാനീയോ ഹയുത്തമോ;
ഘോടകോ തു ഖളുങ്കസ്സോ, വളവോതി ച വുച്ചതി;
അസ്സപോതോ കിസോരോതി, ഖളുങ്കോതിപി വുച്ചതി;

ഹരിയ ഗതിഗേലഞ്ഞേസു. ഹരിയതി.

അയ വയ പയ മയ തയ ചയ രയ ഗതിയം. അയതി. വയതി. പയതി. മയതി. തയതി. ചയതി. രയതി. അയോ, സമയോ, വയോ, പയോ, രയോ. **മയതയചയ**ധാതൂനം നാമികപദാനി ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാനി.

തത്ഥ **അയോ**തി കാളലോഹം, അയതി നാനാകമ്മാരകിച്ചേസു ഉപയോഗം ഗച്ഛതീതി അയോ. **വയോ**തി പഠമവയാദിആയുകോട്ഠാസോ, വയതി പരിഹാനിം ഗച്ഛതീതി വയോ. **പയോ**തി ഖീരസ്സപി ഉദകസ്സപി നാമം, പയതി ജനേന പാതബ്ബഭാവം ഗച്ഛതീതി പയോ. **രയോ**തി വേഗോ, യോ "ജവോ"തിപി വുച്ചതി, തസ്മാ രയനം ജവനം രയോ. ഏത്ഥ **സമയ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ വുച്ചതേ അഹ നിബ്ബചനേന. **സമയ**സദ്ദോ -

സമവായേ ഖണേ കാലേ, സമയേ ഹേതുദിട്ഠിസു;
പടിലാഭേ പഹാനേ ച, പടിവേധേ ച ദിസ്സതി.

തഥാ ഹി "അപ്പേവ നാമ സ്വേപി ഉപസങ്കമേയ്യാമ കാലഞ്ച സമയഞ്ച ഉപാദായാ"തി ഏവമാദീസു സമവായോ അത്ഥോ. "ഏകോവ ഖോ ഭിക്ഖവേ ഖണോ ച സമയോ ച ബ്രഹ്മചരിയവാസായാ"തിആദീസു ഖണോ. "ഉണ്ഹസമയോ പരിളാഹസമയോ"തിആദീസു കാലോ. "മഹാസമയോ പവനസ്മി"ന്തിആദീസു സമൂഹോ. "സമയോപി ഖോ തേ ഭദ്ദാലി അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസീ"തിആദീസു ഹേതു. "തേന സമയേന ഉഗ്ഗാഹമാനോ പരിബ്ബാജകോ സമണമുണ്ഡികാപുത്തോ സമയപ്പവാദകേ തിന്ദുകാചീരേ ഏകസാലകേ മല്ലികായ ആരാമേ പടിവസതീ"തിആദീസു ദിട്ഠി.

"ദിട്ഠേ ധമ്മേ ച യോ അത്ഥോ, യോ ചത്ഥോ സമ്പരായികോ;
അത്ഥാഭിസമയാ ധീരോ, പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതീ"തി

ആദീസു പടിലാഭോ. "സമ്മാ മാനാഭിസമയാ അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ"തിആദീസു പഹാനം. "ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ സങ്ഖതട്ഠോ സന്താപട്ഠോ അഭിസമയട്ഠോ"തിആദീസു പടിവേധോ. ഏത്ഥ ച ഉപസഗ്ഗാനം ജോതകമത്തത്താ തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ വാചകോ **സമയ**സദ്ദോ ഏവാതി **സമയ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരേപി സഉപസഗ്ഗോ **അഭിസമയ**സദ്ദോ വുത്തോ.

തത്ഥ സഹകാരീകാരണതായ സന്നിജ്ഝം സമേതി സമവേതീതി **സമയോ,** സമവായോ. സമേതി സമാഗച്ഛതി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം ഏത്ഥ തദാധാരപുഗ്ഗലോതി **സമയോ,** ഖണോ. സമേന്തി ഏത്ഥ, ഏതേന വാ സങ്ഗച്ഛന്തി ധമ്മാ സഹജാതധമ്മേഹി ഉപ്പാദാദീഹി വാതി **സമയോ,** കാലോ. ധമ്മപ്പവത്തിമത്തതായ അത്ഥതോ അഭൂതോപി ഹി കാലോ ധമ്മപ്പവത്തിയാ അധികരണം കരണം വിയ ച പരികപ്പനാമത്തസിദ്ധേന രൂപേന വോഹരിയതീതി. സമം, സഹ വാ അവയവാനം അയനം പവത്തി അവട്ഠാനന്തി **സമയോ,** സമൂഹോ, യഥാ "സമുദായോ"തി. അവയവസഹാവട്ഠാനമേവ ഹി സമൂഹോ. പച്ചയന്തരസമാഗമേ ഏതി ഫലം ഏതസ്മാ ഉപ്പജ്ജതി പവത്തതി ചാതി **സമയോ,** ഹേതു, യഥാ "സമുദയോ"തി. സമേതി സംയോജനഭാവതോ സമ്ബന്ധാ ഏതി അത്തനോ വിസയേ പവത്തതി, ദള്ഹഗ്ഗഹണഭാവതോ വാ സംയുത്താ അയന്തി പവത്തന്തി സത്താ യഥാഭിനിവേസം ഏതേനാതി **സമയോ,** ദിട്ഠി. ദിട്ഠിസംയോജനേന ഹി സത്താ അതിവിയ ബജ്ഝന്തി. സമിതി സങ്ഗതി സമോധാനന്തി **സമയോ,** പടിലാഭോ. സമസ്സ നിരോധസ്സ യാനം, സമ്മാ വാ യാനം അപഗമോ അപ്പവത്തീതി **സമയോ,** പഹാനം. ഞാണേന അഭിമുഖം സമ്മാ ഏതബ്ബോ അധിഗന്തബ്ബോതി **സമയോ,** ധമ്മാനം അവിപരീതോ സഭാവോ, അഭിമുഖഭാവേന സമ്മാ ഏതി ഗച്ഛതി ബുജ്ഝതീതി **സമയോ**. യഥാഭൂതസഭാവാവബോധോ. ഏവം തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ **സമയ**സദ്ദസ്സ പവത്തി വേദിതബ്ബാ.

നനു ച അത്ഥമത്തം പതി സദ്ദാ അഭിനിവിസന്തീതി ന ഏകേന സദ്ദേന അനേകേ അത്ഥാ അഭിധീയന്തീതി? സച്ചമേതം സദ്ദവിസേസേ അപേക്ഖിതേ. സദ്ദവിസേസേ ഹി അപേക്ഖമാനേ ഏകേന സദ്ദേന അനേകത്ഥാഭിധാനം ന സമ്ഭവതി. ന ഹി യോ കാലത്ഥോ **സമയ**സദ്ദോ, സോയേവ സമൂഹാദിഅത്ഥം വദതി. ഏത്ഥ പന തേസം തേസം അത്ഥാനം **സമയ** സദ്ദവചനീയതാ സാമഞ്ഞമുപാദായ അനേകത്ഥതാ **സമയ**സദ്ദസ്സ വുത്താ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥുദ്ധാരേ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ.

ഇതോ യാതോ അയതോ ച, നിപ്ഫത്തിം സമുദീരയേ;
വിഞ്ഞൂ **സമയ**സദ്ദസ്സ, സമവായാദിവാചിനോ.

ഇതോ യാതോ അയതോ ച, സമാനത്ഥേഹി ധാതുഹി;
ഏവം സമാനരൂപാനി, ഭവന്തീതി ച ഈരയേ.

നയ രക്ഖണേ ച. ചകാരോ ഗതിപേക്ഖകോ. നയതി. നയോ. **നയോ**തി നയനം ഗമനന്തി നയോ, പാളിഗതി. നയന്തി വാ രക്ഖന്തി അത്ഥം ഏതേനാതി **നയോ,** തഥത്തനയാദി.

ദയ ദാനഗതിഹിംസാദാനരക്ഖാസു. ദയതി. ദയാ.

ദയാതി മേത്താപി വുച്ചതി കരുണാപി. "ദയാപന്നോ"തി എത്ഥ ഹി മേത്താ "ദയാ"തി, മേത്തചിത്തതം ആപന്നോതി ഹി അത്ഥോ. "അദയാപന്നോ"തി എത്ഥ പന കരുണാ "ദയാ"തി വുച്ചതി. നിക്കരുണതം ആപന്നോതി ഹി അത്ഥോ. ഏവം **ദയാ**സദ്ദസ്സ മേത്താകരുണാസു പവത്തി വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മടീകായം** വുത്തം "**ദയാ**സദ്ദോ യത്ഥ യത്ഥ പവത്തതി, തത്ഥ തത്ഥ അധിപ്പായവസേന യോജേതബ്ബോ. **ദയാ**സദ്ദോ ഹി അനുരക്ഖണത്ഥം അന്തോനീതം കത്വാ പവത്തമാനോ മേത്തായ ച കരുണായ ച പവത്തതീ"തി.

വചനത്ഥോ പനേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബോ - ദയതി ദദാതി സത്താനം അഭയം ഏതായാതി **ദയാ**. ദയതി ഗച്ഛതി വിഭാഗം അകത്വാ പാപകല്യാണജനേസു സമം വത്തതി, സീതേന സമം ഫരന്തം രജോമലഞ്ച പവാഹേന്തം ഉദകമിവാതിപി **ദയാ,** മേത്താ. ദയതി വാ ഹിംസതി കാരുണികം യാവ യഥാധിപ്പേതം പരസ്സ ഹിതനിപ്ഫത്തിം ന പാപുണാതി, താവാതി **ദയാ**. ദയതി അനുഗ്ഗണ്ഹാതി പാപജനമ്പി സജ്ജനോ ഏതായാതിപി **ദയാ**. ദയതി അത്തനോ സുഖമ്പി പഹായ ഖേദം ഗണ്ഹാതി സജ്ജനോ ഏതായാതി **ദയാ**. ദയന്തി ഗണ്ഹന്തി ഏതായ മഹാബോധിസത്താ ബുദ്ധഭാവായ അഭിനീഹാരകരണകാലേ ഹത്ഥഗതമ്പി അരഹത്തഫലം ഛഡ്ഡേത്വാ സംസാരസാഗരതോ സത്തേ സമുദ്ധരിതുകാമാ അനസ്സാസകരം അതിഭയാനകം മഹന്തം സംസാരദുക്ഖം, പച്ഛിമഭവേ ച സഹ അമതധാതുപടിലാഭേന അനേകഗുണസമലങ്കതം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ചാതിപി **ദയാ,** കരുണാ. കരുണാമൂലകാ ഹി സബ്ബേ ബുദ്ധഗുണാ.

അപരോ നയോ - ദയന്തി അനുരക്ഖന്തി സത്തേ ഏതായ, സയം വാ അനുദയതി, അനുദയമത്തമേവ വാ ഏതന്തി **ദയാ,** മേത്താ ചേവ കരുണാ ച. കിഞ്ചി പയോഗമേത്ഥ കഥയാമ "സേയ്യഥാപി ഗഹപതി ഗിജ്ഝോ വാ കങ്കോ വാ കുലലോ വാ മംസപേസിം ആദായ ദയേയ്യ. പുത്തേസു മദ്ദീ ദയേസി, സസ്സുയാ സസുരമ്ഹി ച. ദയിതബ്ബോ രഥേസഭ". തത്ഥ **ദയേയ്യാ**തി ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛേയ്യ, ഗത്യത്ഥവസേനേതം ദട്ഠബ്ബം. **ദയേസീ**തി മേത്തചിത്തം കരേയ്യാസി. **ദയിതബ്ബോ**തി പിയായിതബ്ബോ. ഉഭയമ്പേതം വിവരണം രക്ഖണത്ഥം അന്തോഗധം കത്വാ അധിപ്പായത്ഥവസേന കതന്തി വേദിതബ്ബം.

ഊയീ തന്തസന്താനേ. ഊയതി. ഊതോ, ഊതവാ.

പൂയീ വിസരണേ ദുഗ്ഗന്ധേ ച. പൂയതി. പൂതോ, പൂതവാ. പൂതിമച്ഛം കുസഗ്ഗേന, യോ നരോ ഉപനയ്ഹതി.

കനുയീ സദ്ദേ. കനുയതി. കനുതോ, കനുതവാ.

ഖമായ വിധൂനനേ. ഖമായതി. ഖമാതോ, ഖമാതവാ.

ഫായി പായി വുഡ്ഢിയം. ഫായതി. ഫീതോ, ഫതവാ.

തത്ഥ **തതവന്തു**പച്ചയാ, **യ**കാരലോപോ, ധാത്വന്തസ്സ സരസ്സ **ഇ**കാരാദേസോ ച ദട്ഠബ്ബോ. ഏസ നയോ "പൂതോ പൂതവാ"തിആദീസുപി യഥാസമ്ഭവം ദട്ഠബ്ബോ. പായതി. പായോ. അപായോ. ഏത്ഥ ച നത്ഥി പായോ വുഡ്ഢി ഏത്ഥാതി **അപായോ**. അഥ വാ പന അയതോ സുഖതോ അപേതോതി

അപായോതിപി നിബ്ബചനീയം. **അപായോ**തി ച നിരയോ തിരച്ഛാനയോനി പേത്തിവിസയോ അസുരകായോതി ചത്താരോ അപായാ.

തായു സന്താനപാലനേസു. തായതി. തായനം. **ദിവാദി**ഗണേ പന **താ പാലനേ**തി ധാതും പസ്സഥ, തസ്സ "തായതി താണ"ന്തി രൂപാനി. ഉഭയേസം ക്രിയാപദം സമം. **അ**കാര**യ**കാരപച്ചയമത്തേനേവ നാനത്തം, നാമികപദാനി പന വിസദിസാനി "തായനം, താണ"ന്തി.

ചായു പൂജാനിസാമനേസു. പൂജാ പൂജനാ. **നിസാമനം** ഓലോകനം സവനഞ്ച വുച്ചതി. "ഇങ്ഘ മദ്ദി നിസാമേഹി. നിസാമയഥ സാധവോ"തി ച ആദീസു ഹി ഓലോകനസവനാനി **നിസാമന**സദ്ദേന വുത്താനി. അപിച ഞാണേന ഉപപരിക്ഖണമ്പി നിസാമനമേവാതി ഗഹേതബ്ബം. ചായതി, അപചായതി. അനഗാരേ പബ്ബജിതേ, അപചേ ബ്രഹ്മചാരിയേ. യേ വുദ്ധമപചായന്തി. അപചിതിം ദസ്സേതി. നിച്ചം വുദ്ധാപചായിനോ.

യകാരന്തധാതുരൂപാനി.

രകാരന്തധാതു

രാ ആദാനേ. രാതി.

രി സന്താനേ. രേതി. രേണു. **രേണൂ**തി രജോ.

രു ഗതിയം രോസനേ ച. രവതി, വിരവതി.

രു സദ്ദേ. രോതി, രവതി. രവോ, ഉപരവോ. രുതമനുഞ്ഞം രുചിയാ ച പിട്ഠി. **രുത**ന്തി രവനം രുതം, സദ്ദോ.

രേ സദ്ദേ. രായതി. രാ. രത്തി. എത്ഥ ച **രാ**തി സദ്ദോ. **രത്തീ**തി നിസാസങ്ഖാതോ സത്താനം സദ്ദസ്സ വൂപസമകാലോ. രാ തിയ്യതി ഉച്ഛിജ്ജതി എത്ഥാതി **രത്തി**.

ബ്രൂ വിയത്തിയം വാചായം. അപി ഹന്ത്വാ ഹതോ ബ്രൂതി.

ബ്രവീതി, ബ്രുന്തി. ബ്രൂസി, ബ്രൂഥ. ബ്രൂമി, ബ്രൂമ. ബ്രൂതേ, ബ്രുവന്തേ. ബ്രൂസേ, ബ്രുവ്ഹേ. ബ്രുവേ, ബ്രുമ്ഹേ.

ബ്രൂതു, ബ്രുവിതു, ബ്രുവന്തു. ബ്രൂഹി, ബ്രൂഥ. ബ്രൂമി, ബ്രൂമ. ബ്രൂതം, ബ്രുവന്തം.

എത്ഥ ച **അമ്ബട്ഠസുത്തേ** "പുന ഭവം ഗോതമോ ബ്രുവിതൂ"തി പാളിദസ്സനതോ "ബ്രുവിതൂ"തി വുത്തം. എവം സബ്ബത്ഥാപി ഉപപരിക്ഖിത്വാ നയോ ഗഹേതബ്ബോ.

ബ്രുവേയ്യ, ബ്രുവേ, ബ്രുവേയ്യും. ബ്രുവേയ്യാസി, ബ്രുവേയ്യാഥ. ബ്രുവേയ്യാമി, ബ്രുവേയ്യാമ. ബ്രുവേഥ, ബ്രുവേരം. ബ്രുവേഥോ, ബ്രുവേയ്യാവ്ഹോ. ബ്രുവേയ്യം. ബ്രുവേയ്യാമ്ഹേ.

പബ്രൂതി. അനുബ്രൂതി. പബ്രൂതു, അനുബ്രൂതു. പബ്രുവേയ്യ, അനുബ്രുവേയ്യ. ഏവം സബ്ബത്ഥ **പഅനുഉ**പസഗ്ഗേഹിപി യഥാസമ്ഭവം പദമാലാ യോജേതബ്ബാ.

ആഹ, ആഹു. ബ്രവേ, ബ്രവിത്ഥ, ബ്രവിരേ. ബ്രവിത്ഥോ, ബ്രവിവ്ഹോ. ബ്രവിം, ബ്രവിമ്ഹേ. പരോക്ഖാവസേന വുത്താനി.

അബ്രവാ , അബ്രവൂ. അബ്രവോ, അബ്രവത്ഥ. അബ്രവം, അബ്രവമ്ഹാ. അബ്രവത്ഥ, അബ്രവത്ഥും. അബ്രവസേ, അബ്രവ്ഹം. അബ്രവിം, അബ്രവിമ്ഹസേ. ഹിയ്യത്തനീവസേന വുത്താനി.

അബ്രവി, അബ്രവും. അബ്രവോ, അബ്രവിത്ഥ. അബ്രവിം, അബ്രവിമ്ഹാ. അബ്രവാ, അബ്രവൂ. അബ്രവസേ, അബ്രവിവ്ഹം. അബ്രവം, അബ്രവിമ്ഹേ. അജ്ജതനീവസേന വുത്താനി.

ബ്രുവിസ്സതി, ബ്രുവിസ്സന്തി. അബ്രവിസ്സാ, അബ്രവിസ്സംസു. സേസം സബ്ബം നേതബ്ബം. കമ്മപദം അപ്പസിദ്ധം. സചേ പന സിയാ, ''ബ്രൂയതീ''തി സിയാ ''ലുയതി, ലൂയതീ''തി പദാനി വിയ.

ജീര ബ്രൂഹനേ. ബ്രൂഹനം വഡ്ഢനം. ജീരതി. ജീരം. ജീരമാനോ. ജീരണം. അപ്പസ്സുതായം പുരിസോ, ബലിബദ്ദോവ ജീരതി.

പൂര പൂരണേ. പൂരതി. പൂരതോവ മഹോദധി. സബ്ബേ പൂരേന്തു സങ്കപ്പാ. പൂരിതും, പൂരിത്വാ, പൂരം, പൂരിതം. പുണ്ണം, പരിപുണ്ണം. സമ്പുണ്ണം, പൂരണം. പൂരണോ കസ്സപോ. കാരിതേ ''പാരമിയോ പൂരേതി, പൂരയതി, പൂരാപേതി, പൂരാപയതി. പൂരേത്വാ, പൂരയിത്വാ, പൂരാപേത്വാ, പൂരാപയിത്വാ, പരിപൂരേത്വാ'' ഇച്ചാദീനി ഭവന്തി.

ഘോര ഗതിപടിഘാതേ. ഗതിപടിഘാതം ഗതിപടിഹനനം. ഘോരതി.

ധോര ഗതിചാതുരിയേ. ഗതിചാതുരിയം ഗതിഛേകഭാവോ. ധോരേതി.

സര ഗതിയം. സരതി, വിസരതി, ഉസ്സരതി. ഉസ്സാരണാ. സരോ. സംസാരോ ഇച്ചാദീനി. തത്ഥ **സരോ**തി രഹദോ. **സംസാരോ**തി വട്ടം, യോ ''ഭവോ''തിപി വുച്ചതി.

ചര ചരണേ. ചരതി, വിചരതി, അനുചരതി, സഞ്ചരതി.

ചര ഗതിഭക്ഖനേസു. ചരതി, വിചരതി, അനുചരതി, സഞ്ചരതി, പടിചരതി. ചരിയാ. ചരിതാ. ചാരോ. വിചാരോ. അനുവിചാരോ. ഉപവിചാരോ. ചരണം. ചാരകോ. ഓചരകോ. ബ്രഹ്മചരിയം ഇച്ചാദീനി.

തത്ഥ **ചരതീ**തി ഗച്ഛതി, ഭക്ഖതി വാ. തഥാ ഹി **ചര**ന്തി പദസ്സ ഗച്ഛന്തോ ഖാദന്തോ ചാതി അത്ഥം വദന്തി ഗരൂ. **പടിചരതീ**തി പടിച്ഛാദേതി. **ചാരകോ**തി തംപവേസിതാനം സത്താനം സുഖം ചരതി ഭക്ഖതീതി ചാരകോ, രോധോ. **ഓചരകോ**തി അധോചാരീ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി ദാനമ്പി വേയ്യാവച്ചമ്പി സിക്ഖാപദമ്പി ബ്രഹ്മവിഹാരോപി ധമ്മദേസനാപി മേഥുനവിരതിപി

സദാരസന്തോസോപി ഉപോസഥോപി അരിയമഗ്ഗോപി സകലം സാസനമ്പി അജ്ഝാസയോപി വുച്ചതി.

കിന്തേ വതം കിം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
കിസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധിജുതിബലവീരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച തേ നാഗ മഹാവിമാനം.

അഹഞ്ച ഭരിയാ ച മനുസ്സലോകേ,
സദ്ധാ ഉഭോ ദാനപതീ അഹുമ്ഹാ;
ഓപാനഭൂതം മേ ഘരം തദാസി,
സന്തപ്പിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച.

തം മേ വതം തം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
തസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധിജുതിബലവീരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച മേ ധീര മഹാവിമാന''ന്തി

ഇമസ്മിഞ്ഹി **പുണ്ണകജാതകേ** ദാനം ''ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി വുത്തം.

''കേന പാണി കാമദദോ, കേന പാണി മധുസ്സവോ;
കേന തേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതി.

തേന പാണി കാമദദോ, തേന പാണി മധുസ്സവോ;
തേന മേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതീ''തി

ഇമസ്മിം **അങ്കുരപേതവത്ഥുമ്ഹി** വേയ്യാവച്ചം ''ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി വുത്തം. ''ഇദം ഖോ തം ഭിക്ഖവേ തിത്തിരിയം നാമ ബ്രഹ്മചരിയം അഹോസീ''തി ഇമസ്മിം **തിത്തിരജാതകേ** സിക്ഖാപദം ''ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി വുത്തം. ''തം ഖോ പന പഞ്ചസിഖ ബ്രഹ്മചരിയം നേവ നിബ്ബിദായ ന വിരാഗായ...പേ॰... യാവദേവ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ''തി ഇമസ്മിം **മഹാഗോവിന്ദസുത്തേ** ബ്രഹ്മവിഹാരാ ''ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി വുത്താ. ''ഏകസ്മിം ബ്രഹ്മചരിയസ്മിം, സഹസ്സം മച്ചുഹായിനോ''തി ഏത്ഥ ധമ്മദേസനാ ''ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി വുത്താ. ''പരേ അബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ ബ്രഹ്മചാരിനോ ഭവിസ്സാമാ''തി **സല്ലേഖസുത്തേ** മേഥുനവിരതി ''ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി വുത്താ.

മയഞ്ച ഭരിയാ നാതിക്കമാമ,
അമ്ഹേ ച ഭരിയാ നാതിക്കമന്തി;
അഞ്ഞത്ര താഹ ബ്രഹ്മചരിയം ചരാമ;
തസ്മാ ഹി അമ്ഹം ദഹരാ ന മീയരേ''തി

മഹാധമ്മപാലജാതകേ സദാരസന്തോസോ ''ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി വുത്തോ.

ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതി;
മജ്ഝിമേന ച ദേവേസു, ഉത്തമേന വിസുജ്ഝതീ''തി

ഏവം **നിമിജാതകേ** അവീതിക്കമവസേന കതോ ഉപോസഥോ "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തോ. "ഇദം ഖോ പന പഞ്ചസിഖ ബ്രഹ്മചരിയം ഏകന്തനിബ്ബിദായ വിരാഗായ...പേ॰... അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ"തി **മഹാഗോവിന്ദസുത്തസ്മിം** യേവ അരിയമഗ്ഗോ "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തോ. "തയിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം പുഥുഭൂതം യാവദേവ മനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത"ന്തി **പാസാദികസുത്തേ** സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സകലം സാസനം "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തം.

> "അപി അതരമാനാനം, ഫലാസാവ സമിജ്ഝതി;
> വിപക്കബ്രഹ്മചരിയോസ്മി, ഏവം ജാനാഹി ഗാമണീ"തി

ഏത്ഥ അജ്ഝാസയോ "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തോ. ഇച്ചേവം -

> ദാനം വേയ്യാവടിയഞ്ച, സിക്ഖാ ബ്രഹ്മവിഹാരകാ;
> ധമ്മക്ഖാനം മേഥുനതാ-വിരതി ച ഉപോസഥോ.
>
> സദാരേസു ച സന്തോസോ, അരിയമഗ്ഗോ ച സാസനം;
> അജ്ഝാസയോ ചിമേ **ബ്രഹ്മ-ചരിയ**സദ്ദേന വുച്ചരേ.

ഹുര കോടില്ലേ. ഹുരതി.

സര സദ്ദോപതാപേസു. സരതി. സരോ, സരണം.

ഏത്ഥ ച **സരോ**തി സദ്ദോപി വുച്ചതി ഉസുപി. **സരണ**ന്തി സരതി ഉപതാപേതി ഹിംസതി സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന ഭയം സന്താപം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിം പരികിലേസഞ്ചാതി സരണം, ബുദ്ധാദിരതനത്തയം. അഥ വാ സദ്ധാ പസന്നാ മനുസ്സാ "അമ്ഹാകം സരണമിദ"ന്തി സരന്തി ചിന്തേന്തി, തം തഥ ച വാചം നിച്ഛരന്തി ഗച്ഛന്തി ചാതിപി **സരണം**.

സര ചിന്തായം. സരതി, സുസരതി ഇച്ചപി പയോഗോ. അപ്പക്ഖരാനഞ്ഹി ബഹുഭാവോ അഞ്ഞഥാഭാവോ ച ഹോതി, യഥാ "ദ്വേ, ദുവേ, തണ്ഹാ തസിണാ, പമ്ഹം, പഖുമ"ന്തി. അനുസ്സരതി, പടിസ്സരതി. സരന്തി ഏതായ സത്താ, സയം വാ സരതി, സരണമത്തമേവ വാ ഏതന്തി **സതി**. അനുസ്സതി, പടിസ്സതി. സരതീതി സതോ. പുനപ്പുനം സരതീതി **പടിസ്സതോ**.

ദ്വര സംവരണേ. സംവരണം രക്ഖണാ. ദ്വരതി. ദ്വാരം. ദ്വിസദ്ദൂപപദഅരധാതുവസേനപി ഇദം രൂപം സിജ്ഝതി. തത്രിമാനി നിബ്ബചനാനി - ദ്വരന്തി സംവരന്തി രക്ഖന്തി ഏതേനാതി **ദ്വാരം,** അഥ വാ ദ്വേ കവാടാ അരന്തി ഗച്ഛന്തി പവത്തന്തി ഏത്ഥാതിപി **ദ്വാര**ന്തി. ഗേഹദ്വാരമ്പി കായദ്വാരാദീനിപി ഉപായോപി ദ്വാരന്തി വുച്ചതി. പാളിയം തു "ദ്വാരം ദ്വാരാ"തി ച ഇത്ഥിനപുംസകവസേന **ദ്വാര**സദ്ദോ വുത്തോ. തഥാ ഹി "ദ്വാരമ്പി സുരക്ഖിതം ഹോതീ"തി ച "ദ്വാരാപേസാ"തി ച തസ്സ ദ്വിലിങ്ഗതാ വുത്താ.

ഗര ഘര സേചനേ. ഗരതി. ഘരതി. ഘരം.

ധൂര ഹുച്ഛനേ. ഹുച്ഛന കോടില്ലം. ധൂരതി.

തര പ്ലവനസരണേസു. തരതി. തരണം. തിണ്ണം. തിണ്ണോ. ഉത്തിണ്ണോ. ഓതിണ്ണോ ഇച്ചാദീനി. തത്ഥ **തരണം** വുച്ചതി നാവാ, തരതി ഉദകപിട്ഠേ പ്ലവതി, തരന്തി ഉത്തരന്തി വാ നദിം ഏതേനാതി അത്ഥേന.

നാവാ പ്ലവോ തരം പോതോ, തരണം ഉത്തരം തഥാ;
ജലയാനന്തി ഏതാനി, നാവാനാമാനി ഹോന്തി തു.

തര സമ്ഭമേ. സമ്ഭമോ അനവട്ഠാനം. തരതി. തരിതോ. തുരങ്ഗോ.

ഏത്ഥ ച "സോ മാസഖേത്തം തരിതോ അവാസരി"ന്തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **തരിതോ**തി തുരിതോ സമ്ഭമന്തോ. **അവാസരി**ന്തി ഉപഗച്ഛിം ഉപവിസിം വാ.

ജര രോഗേ. ഏത്ഥ ജരരോഗോയേവ **"രോഗോ"**തി അധിപ്പേതോ പയോഗവസേന. **ജര**സദ്ദസ്സ ഹി ജരരോഗേ പവത്തനിയമനത്ഥം "രോഗേ"തി വുത്തം. തേന അഞ്ഞോ രോഗോ ഇധ **രോഗ**സദ്ദേന ന വുച്ചതി. ജരതി. ജരോ. സഞ്ജരോ. പജ്ജരരോഗോ. ജരേന പീളിതാ മനുസ്സാ. യത്ഥ തു അയം വയോഹാനിവാചകോ , തത്ഥ പയോഗേ "ജീരതി, ജരാ"തി ചസ്സ രൂപാനി ഭവന്തി.

ദര ഭയേ. ദരതി. ദരീ. "ബീലാസയാ ദരീസയാ"തി നിദസ്സനം. തത്ഥ **ദരീ**തി ഭായിതബ്ബട്ഠേന ദരീ.

ദര ആദരാനാദരേസു. ദരതി, ആദരതി, അനാദരതി. ആദരോ, അനാദരോ.

ഏത്ഥ ച **ദരതീ**തി ദരം കരോതീതി ച അനാദരം കരോതീതി ച അത്ഥോ. യഥാ ഹി **ആരകാ**സദ്ദോ ദൂരാസന്നവാചകോ, തഥായമ്പി **ദര**ധാതു ആദരാനാദരവാചകോ ദട്ഠബ്ബോ. **ദര**സദ്ദോ ച കായദരഥേ ചിത്തദരഥേ കിലേസദരഥേ ച വത്തതി. അയഞ്ഹി -

ആദിത്തം വത മം സന്തം, ഘതസിത്തംവ പാവകം;
വാരിനാ വിയ ഓസിഞ്ചി, സബ്ബം നിബ്ബാപയേ ദര"ന്തി

ഏത്ഥ കായദരഥേ ചിത്തദരഥേ ച വത്തതി. "വീതദ്ദരോ വീതസോകോ വീതസല്ലോ, സയം അഭിഞ്ഞായ അഭാസി ബുദ്ധോ"തി ഏത്ഥ പന കിലേസദരഥേ വത്തതി. **വീതദ്ദരോ**തി ഹി അഗ്ഗമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസാനം സമുച്ഛിന്നത്താ വിഗതകിലേസദരഥോതി അത്ഥോ.

നര നയനേ. നരതി. നരോ, നാരീ.

ഏത്ഥ **നരോ**തി പുരിസോ. സോ ഹി നരതി നേതീതി നരോ. യഥാ പഠമപകതിഭൂതോ സത്തോ ദതരായ പകതിയാ സേട്ഠട്ഠേന പുരി ഉച്ചാട്ഠാനേ സേതി പവത്തതീതി പുരിസോതി വുച്ചതി, ഏവം നയനട്ഠേന നരോതി വുച്ചതി. പുത്തഭാതുഭൂതോപി ഹി പുഗ്ഗലോ മാതുജേട്ഠഭഗിനീനം നേതുട്ഠാനേ തിട്ഠതി, പഗേവ ഇതരോ ഇതരാസം. **നാരീ**തി നരേന യോഗതോ, നരസ്സായന്തി വാ നാരീ. അപരമ്പേത്ഥ **നര**സദ്ദസ്സ നിബ്ബചനം, നരിയതി സകേന കമ്മേന നിയ്യതീതി **നരോ,** സത്തോ മനുസ്സോ വാ. "കമ്മേന നിയ്യതേ ലോകോ"തി ഹി

വുത്തം. തത്ഥ **നര**സദ്ദസ്സ താവ പുരിസവചനേ "നരാ ച അഥ നാരിയോ"തി നിദസ്സനം. സത്തമനുസ്സവചനേ പന "ബുദ്ധോ അയം ഏദിസകോ നരുത്തമോ. ആമോദിതാ നരമരൂ"തി ച നിദസ്സനം, തസ്മാ "നരോതി പുരിസോ, നരോതി സത്തോ, നരോതി മനുസ്സോ"തി തത്ഥ തത്ഥ യഥാസമ്ഭവം അത്ഥോ സംവണ്ണേതബ്ബോ.

ഹര ഹരണേ. ഹരണം പവത്തനം. ഹരതി. സാവത്ഥിയം വിഹരതി. വിഹാസി. വിഹംസു. വിഹരിസ്സതി. അപ്പമത്തോ വിഹിസ്സതി. വോഹരതി. സംവോഹരതി॰ സബ്ബോ ഹരതി വാ. രൂപിയസംവോഹാരോ, രൂപിയസബ്ബോഹാരോ വാ. പാടിഹാരിയം. പീതിപാമോജ്ജഹാരോ. വിഹാരോ. വോഹാരോ. അഭിഹാരോ. ചിത്തം അഭിനീഹരതി. സാസനേ വിഹരം, വിഹരന്തോ, വിഹരമാനോ. വിഹാതബ്ബം, വിഹരിതും. വിഹരിത്വാ. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

തത്ഥ **പാടിഹാരിയ**ന്തി സമാഹിതേ ചിത്തേ വിഗതൂപക്കിലേസേ കതകിച്ചേന പച്ഛാ ഹരിതബ്ബം പവത്തേതബ്ബന്തി പാടിഹാരിയം. **പടീ**തി ഹി അയം സദ്ദോ "പച്ഛാ"തി ഏതസ്സ അത്ഥം ബോധേതി "തസ്മിം പടിപവിട്ഠമ്ഹി, അഞ്ഞോ ആഗഞ്ഛി ബ്രാഹ്മണോ"തിആദീസു വിയ. **വിഹാരോ**തി ഠാനനിസജ്ജാദിനാ വിഹരന്തി ഏത്ഥാതി വിഹാരോ, ഭിക്ഖൂനം ആവാസോ. വിഹരണം വാ വിഹാരോ, വിഹരണക്രിയാ. **വോഹാരോ**തി ബ്യവഹാരോപി പണ്ണത്തിപി വചനമ്പി ചേതനാപി. തത്ഥ

> യോ ഹി കോചി മനുസ്സേസു, വോഹാരം ഉപജീവതി;
> ഏവം വാസേട്ഠ ജാനാതി, വാണിജോ സോ നബ്രാഹ്മണോ"തി.

അയം **ബ്യവഹാരവോഹാരോ** നാമ. "സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ"തി അയം **പണ്ണത്തിവോഹാരോ** നാമ. തഥാ തഥാ വോഹരന്തി പരാമസന്തീതി അയം **വചനവോഹാരോ** നാമ. "അട്ഠ അരിയവോഹാരാ, അട്ഠ അനരിയവോഹാരാ"തി അയം **ചേതനാവോഹാരോ** നാമ. ഇച്ചേവം -

> ബ്യവഹാരേ വചനേ ച, പണ്ണത്തിചേതനാസു ച;
> **വോഹാര**സദ്ദോ ചതൂസു, ഇമേസ്വത്ഥേസു ദിസ്സതി.

ഹര അപനയനേ. അപനയനം നീഹരണം. ദോസം ഹരതി. നീഹരതി. നീഹാരോ, പരിഹരതി. പരിഹാരോ. രജോഹരണം. സബ്ബദോസഹരോ ധമ്മോ. ഭഗവതോ ച സാസനസ്സ ച പടിപക്ഖേ തിത്ഥിയേ ഹരതീതി **പാടിഹാരിയം**. മത്താവണ്ണഭേദേനേത്ഥ "പാടിഹേരം പാടിഹീരം പാടിഹാരിയ"ന്തി തീണി പദരൂപാനി, ഭവന്തി.

ഹര ആദാനേ. അദിന്നം ഹരതി. ഹരിസ്സതി. ഹാഹിതി ഇച്ചപ. "ഖരാജിനം പര സുഞ്ച, ഖാരികാജഞ്ച ഹാഹിതീ"തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം. ആഹരതി, അവഹരതി, സംഹരതി, അപഹരതി, ഉപഹരതി, പഹരതി, സമ്പഹരതി, സമാഹരതി. മനോഹരോ പാസാദോ. പരസ്സഹരണം. ആഹാരോ, അവഹാരോ, സംഹാരോ, ഉപഹാരോ, സമ്പഹാരോ, സമാഹാരോ. ഹരിയ്യതി, ആഹരിയ്യതി. ആഹരിയ്യന്തി. ആഹടം, ഹരിതും, ആഹരിതും, ആഹരിത്വാ, ആഹരിത്വാന. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

ധര ധരണേ. ധരണം വിജ്ജമാനതാ. ധരതി. ധരതേ സത്ഥുസാസനം.

ധര അവിദ്ധംസനേ. നിബ്ബാനം നിച്ചം ധരതി.

ഖര ഖയേ. ഖരതി. ഖരണം. നക്ഖരന്തി ന ഖിയ്യന്തീതി **അക്ഖരാനി**. നക്ഖരന്തി ന നസ്സന്തീതി **നക്ഖത്താനീ**തി പോരാണാ.

ജാഗരനിദ്ദക്ഖയേ ജാഗരതി. ജാഗരോ, ജാഗരണം, ജാഗരം. ദീഘാ ജാഗരതോ രത്തി. ജാഗരമാനോ. അയഞ്ച ധാതു **തനാദി**ഗണം പത്വാ "ജാഗരോതി, പടിജാഗരോതീ"തി രൂപാനി ജനേതി.

ഈര വചനേ ഗതികമ്പനേസു ച. ഈരതി. ഈരിതം. ഏരിതം. സമീരണോ. ജിനേരിതോ ധമ്മോ. കുപ്പന്തി വാതസ്സപി ഏരിതസ്സ.

തത്ഥ **സമീരണോ**തി വാതോ. സോ ഹി സമീരതി വായതി, സമീരേതി ച രുക്ഖസാഖാപണ്ണാദീനി സുട്ഠു കമ്പേതീതി "സമീരണോ"തി വുച്ചതി.

ഹരേ ലജ്ജായം. അലുത്തന്തോയമേകാരന്തോ ധാതു, **ഗിലേ പീതിക്ഖയേ**തി ധാതു വിയ. ഹരായതി. ഹരായനം. അട്ടീയാമി ഹരായാമി.

ഏത്ഥ **ഹരായതീ**തി ലജ്ജതി, ഹിരിം കരോതീതി അത്ഥോ.

പര പാലനപൂരണേസു. "പരതി, പരമോ"തിമസ്സ രൂപാനി, **നര നയനേ**തി ധാതുസ്സ "നരതി നരോ"തി രൂപാനി വിയ.

തത്ഥ **പരതീ**തി പാലേതി, പൂരതി വാ. സുദ്ധകത്തുവസേനിദം പദം വുത്തം. ഹേതുകത്തുവസേന ഹി "പാരേതി പാരയതീ"തിആദീനി രൂപാനി ഭവന്തി. **പരമോ**തി പാലകോ പൂരകോ വാ. ഏത്ഥ ച "പാരമീ"തി പദം ഏതസ്സത്ഥസ്സ സാധകം. തഥാ ഹി **പാരമീ**തി പരതി, പാരേതി ചാതി പരമോ, ദാനാദീനം ഗുണാനം പാലകോ പൂരകോ ച മഹാബോധിസത്തോ. പരമസ്സ ഇദം, പരമസ്സ വാ ഭാവോ, കമ്മം വാ പാരമീ, ദാനാദിക്രിയാ. ഗരൂഹി പന "പൂരേതീതി പരമോ, ദാനാദീനം ഗുണാനം പൂരകോ പാലകോ ചാ"തി വുത്തം, തം വീമംസിതബ്ബം.

വര വരണേ. വരതി. വാരണോ, വരുണോ.

ഗിര നിഗ്ഗിരണേ. നിഗ്ഗിരണം പഗ്ഘരണം. ഗിരതി, ഗിരി.

ഏത്ഥ **ഗിരീ**തി പബ്ബതാ, യോ 'സേലോ"തിആദീഹി അനേകേഹി നാമേഹി കഥിയതി. സോ ഹി സന്ധിസങ്ഖാതേഹി പബ്ബേഹി ചിതത്താ പബ്ബമസ്സ അത്ഥീതി പബ്ബതോ. ഹിമവമനാദിവസേന ജലസ്സ സാരഭൂതാനം ഭേസജ്ജാദിവത്ഥൂനഞ്ച ഗിരണതോ **ഗിരീ**തി വുച്ചതി.

ഇമാനി പനസ്സ നാമാനി -

പബ്ബതോ അചലോ സേലോ, നഗോ ഗിരി മഹീധരോ;
അദ്ദി സിലുച്ചയോ ചാതി, ഗിരിപണ്ണത്തിയോ ഇമാ.

സുര ഇസ്സരിയദിത്തീസു. സുരതി. സുരോ, അസുരോ.

തത്ഥ **സരോതി** സുരതി ഈസതി ദേവിസ്സരിയം പാപുണാതി വിരോചതി ചാതി സുരോ. സുന്ദരാ രാ വാചാ അസ്സാതി വാ **സുരോ,** ദേവോ. ദേവാഭിധാനാനി **ദിവാദി**ഗണേ പകാസേസ്സാമ. **അസുരോ**തി ദേവോ വിയ ന സുരതി ന ഈസതി ന വിരോചതി ചാതി അസുരോ. സുരാനം വാ പടിപക്ഖോ മിത്തപടിപക്ഖാ അമിത്താ വിയാതി **അസുരോ,** ദാനവോ, യോ "പുബ്ബദേവോ"തിപി വുച്ചതി. തഥാ ഹി **കുമ്ഭജാതകേ** വുത്തം -

> "യം വേ പിവിത്വാ പുബ്ബദേവാ പമത്താ,
> തിദിവാ ചുതാ സസ്സതിയാ സമായാ;
> തം താദിസം മജ്ജമിമം നിരത്ഥം,
> ജാനം മഹാരാജ കഥം പിവേയ്യാ"തി.

സഗാഥാവഗ്ഗസംവണ്ണനായം പന "ന സുരം പിവിമ്ഹ, ന സുരം പിവിമ്ഹാ'തി ആഹംസു, തതോ പട്ഠായ അസുരാ നാമ ജാതാ"തി വുത്തം.

ഇമാനി തദഭിധാനാനി -

> അസുരോ പുബ്ബദേവോ ച, ദാനവോ ദേവതാരി തു;
> നാമാനി അസുരാനന്തി, ഇമാനി നിദ്ദിസേ വിദൂ.
>
> പാകോ ഇതി തു യം നാമം, ഏകസ്സ അസുരസ്സ തു;
> പണ്ണത്തീതിപി ഏകച്ചേ, ഗരവോ പന അബ്രവും.

കുര സദ്ദേ അക്കോസേ ച. കുരതി. കുരരോ, കുരരീ. കുമ്മോ, കുമ്മീ.

ഖുര ഛേദനേ വിലേഖനേ ച. ഖുരതി. ഖുരോ.

മുര സംവേഠനേ. മുരതി. മുരോ, മോരോ.

ഘുര അഭിമത്ത സദ്ദേസു. ഘുരതി. ഘോരോ.

പുര അഗ്ഗഗമനേ. അഗ്ഗഗമനം നാമ പധാനഗമനം, പഠമമേവ ഗമനം വാ. പുരതി. പുരം, പുരീ. അവാപുരതി. അവാപുരേതം അമതസ്സ ദ്വാരം. അവാപുരണം ആദായ ഗച്ഛതി.

തത്ഥ **പുര**ന്തി രാജധാനീ. തഥാ ഹി "നഗരം പുരം പുരീ രാജധാനീ"തി ഏതേ പരിയായാ. "ഏസോ ആളാരികോ പോസോ, കുമാരീ പുരമന്തരേ"തിആദീസു പന ഗേഹം "പുര"ന്തി വുച്ചതി. പധാനതായ പുരതോ പുരതോ ഗമനേന ഗന്തബ്ബന്തി **പുരം,** രാജധാനീ ചേവ ഗേഹഞ്ച. **അവാപുരണ**ന്തി അവാപുരന്തി വിവരന്തി ദ്വാരം ഏതേനാതി അവാപുരണം, യം "കുഞ്ചികാ"തിപി "താളോ"തിപി വുച്ചതി. **അവാപുരതീ**തിആദീസു **അവ ആ**ഇച്ചുഭോ ഉപസഗ്ഗാതി ദട്ഠബ്ബാ.

ഫര ഫരണേ. ഫരണം നാമ ബ്യാപനം ഗമനം വാ. സമം ഫരതി സീതേന. ആഹാരത്ഥം ഫരതി. ഫരണം.

ഗര ഉഗ്ഗമേ. ഗരതി. ഗരു.

ഗരൂതി മാതാപിതാദയോ ഗാരവയുത്തപുഗ്ഗലാ. തേ ഹി ഗരന്തി ഉഗ്ഗച്ഛന്തി ഉഗ്ഗതാ പാകടാ ഹോന്തീതി **ഗരൂ**തി വുച്ചന്തി. അപിച പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഭാരിയട്ഠേന **ഗരൂ**തി വുച്ചന്തി. **ഗരു**സദ്ദോ "ഇദമാസനം അത്ര ഭവം നിസീദതു, ഭവഞ്ഹി മേ അഞ്ഞതരോ ഗരൂന"ന്തി ഏത്ഥ മാതാപിതൂസു ദിസ്സതി. "സനരാമരലോകഗരു"ന്തി ഏത്ഥ സബ്ബലോകാചരിയേ സബ്ബഞ്ഞുമ്ഹി. അപിച **ഗരു**സദ്ദോ അഞ്ഞേസ്വത്ഥേസുപി ദിസ്സതി. സബ്ബമേതം ഏകതോ കത്വാ അത്രിദം വുച്ചതി -

മാതാപിതാചരിയേസു, ദുജ്ജരേ അലഹുമ്ഹി ച;
മഹന്തേ ചുഗ്ഗതേ ചേവ, നിഥേകാദികരേസു ച;
തഥാ വണ്ണവിസേസേസു, **ഗരു**സദ്ദോ പവത്തതി.

കേചി പനാചരിയാ "ഗരു ഗരൂ"തി ച ദ്വിധാ ഗഹേത്വാ ഭാരിയവാചകത്തേ **ഗരു**സദ്ദോ ഠിതോ. ആചരിയവാചകത്തേ പന **ഗുരു**സദ്ദോതി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. പാളിവിസയേ ഹി സബ്ബേസമ്പി യഥാവുത്താനം അത്ഥാനം വാചകത്തേ **ഗരു**സദ്ദോയേവ ഇച്ഛിതബ്ബോ, **അ**കാരസ്സ **ആ**കാരഭാവേ "ഗാരവ"ന്തി സവുദ്ധികസ്സ തദ്ധിതന്തപദസ്സ ദസ്സനതോ. സക്കടഭാസാവിസയേ പന **ഗുരു**സദ്ദോയേവ ഇച്ഛിതബ്ബോ, **ഉ**കാരസ്സ വുദ്ധിഭാവേ അഞ്ഞഥാ തദ്ധിതന്തപദസ്സ ദസ്സനതോ.

മര പാണചാഗേ. മരതി. മത്തും. മരിത്വാ. ഹേതുകത്തരി "പുരിസോ പുരിസം മാരേതി, മാരയതി. പുരിസോ പുരിസേന പുരിസം മാരാപേതി, മാരാപയതി. പുരിസോ പുരിസം മാരേതും മാരേത്വാ" ഇച്ചാദീനി രൂപാനി. മച്ചോ. മരു. മരണം, മച്ചു. മട്ടു. മാരോ.

തഥ **മത്തു**ന്തി മരിതും. തഥാ ഹി **അലീനസത്തുജാതകേ** "യോ മത്തുമിച്ഛേ പിതുനോ പമോക്ഖാ"തി പാളി ദിസ്സതി. **മച്ചോ**തി മരിതബ്ബസഭാവതായ "മച്ചോ"തി ലദ്ധനാമോ സത്തോ . **മരൂ**തി ദീഘായുകോപി സമാനോ മരണസീലോതി മരു, ദേവോ. **മരണ**ന്തി ചുതി.

മരണം അന്തകോ മച്ചു, ഹിന്ദം കാലോ ച മട്ടു ച;
നിക്ഖേപോ ചുതി ചേതാനി, നാമാനി മരണസ്സ വേ.

മാരോതി സത്താനം കുസലം മാരേതീതി മാരോ, കാമദേവോ.

ഇമാനിസ്സ നാമാനി -

മാരോ നമുചി കണ്ഹോ ച, വസവത്തി പജാപതി;
പമത്തബന്ധു മദ്ദനോ, പാപിമാ ദബ്ബകോപി ച;
കന്ദപ്പോ ച രതിപതി, കാമോ ച കുസുമായുധോ.

അഞ്ഞേ അഞ്ഞാനിപി നാമാനി വദന്തി, താനി സാസനാനുലോമാനി ന ഹോന്തീതി ഇധ ന ദസ്സിതാനി. **അട്ഠകഥാസു** പന "മാരോ, നമുചി, കണ്ഹോ, പമത്തബന്ധൂ"തി ചത്താരോവ നാമാനി ആഗതാനി.

ഏത്ഥ ച **മാരോതി** ദേവപുത്തമാരേന സദ്ധിം പഞ്ച മാരാ കിലേസമാരോ ഖന്ധമാരോ അഭിസങ്ഖാരമാരോ മച്ചുമാരോ ദേവപുത്തമാരോതി.

ധര അവത്ഥാനേ. ധരതി.

ഭര പോസനേ. ഭരതി. ഭരിതോ, ഭത്താ.

ഥര സന്ഥരണേ. ഥരതി, സന്ഥരതി. സന്ഥരണം.

ദര വിദാരണേ. ഭൂമിം ദരതി. കുദാലോ.

ദര ദാഹേ. കായോ ദരതി. ദരോ, ദരഥോ.

തിര അധോഗതിയം. തിരതി. തിരച്ഛാനോ, തിരച്ഛാ വാ.

അര ഗതിയം. അരതി. അത്ഥം, അത്ഥോ, ഉതു.

ഏത്ഥ **അത്ഥം** വുച്ചതി നിബ്ബാനം. തം തം സത്തകിച്ചം അരതി വത്തേതീതി **ഉതു**.

രകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ലകാരന്തധാതു

ലാ ആദാനേ. ലാതി. ലാനം, ഗരുളോ, സീഹളോ, രാഹുലോ, കുസലം, ബാലോ, മഹല്ലകോ, മഹല്ലികാ.

തത്ര **ഗരുളോതി** ഗരും ലാതി ആദദാതി ഗണ്ഹാതീതി ഗരുളോ, യോ "സുപണ്ണോ, ദിജാധിപോ, നാഗാരി, കരോടീ"തി ച വുച്ചതി. **സീഹളോതി** സീഹം ലാതി ആദദാതി ഗണ്ഹാതീതി സീഹളോ, പുബ്ബപുരിസോ. തബ്ബംസേ ജാതാ ഏതരഹി സബ്ബേപി **സീഹളാ** നാമ ജാതാ.

രാഹുലോതിആദീസു പന രാഹു വിയ ലാതി ഗണ്ഹാതീതി **രാഹുലോ,** കോ സോ? സിക്ഖാകാമോ ആയസ്മാ രാഹുലഭദ്ദോ ബുദ്ധപുത്തോ. തസ്സ ഹി ജാതദിവസേ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ "പുത്തസ്സ മേ തുട്ഠിം നിവേദേഥാ"തി ഉയ്യാനേ കീളന്തസ്സ ബോധിസത്തസ്സ സാസനം പഹിണി. ബോധിസത്തോ തം സുത്വാ "രാഹു ജാതോ ബന്ധനം ജാത"ന്തി ആഹ. പുത്തസ്സ ഹി ജായനം രാഹുഗ്ഗഹോ വിയ ഹോതി. തണ്ഹാകിലിസ്സനതാപാദനതോ ബാള്ഹേന ച സങ്ഖലികാദിബന്ധനേന ബന്ധം വിയ ഹോതി മുച്ചിതും അപ്പദാനതോതി "രാഹു ജാതോ ബന്ധനം ജാത"ന്തി ആഹ. രാജാ "കിം മേ പുത്തോ അവചാ"തി പുച്ഛിത്വാ തം വചനം സുത്വാ "ഇതോ പട്ഠായ മേ നത്താ 'രാഹുലോ' ത്വേവ ഹോതൂ"തി ആഹ, തതോ പട്ഠായ കുമാരോ രാഹുലോ നാമ ജാതോ.

മഹാപദാനസുത്തടീകായഞ്ഹി "രാഹു ജാതോ"തി ഏത്ഥ **"രാഹൂതി** രാഹുഗ്ഗഹോ"തി വുത്തം, തം പന "രാഹുലോ"തി വചനസ്സത്ഥം പാകടം കാതും അധിപ്പായത്ഥവസേന വുത്തം. ന ഹി കേവലോ "രാഹൂ"തി സദ്ദോ

“രാഹുഗ്ഗഹോ”തി അത്ഥം വദതി, അഥ ഖോ **ജാത**സദ്ദസമ്ബന്ധം ലഭിത്വാ വദതി. തഥാ ഹി “രാഹു ജാതോ”തി ബോധിസത്തേന വുത്തവചനസ്സ “രാഹുഗ്ഗഹോ ജാതോ”തി അത്ഥോ ഭവതി, തസ്മാ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ “മമ നത്താ രാഹു വിയ ലാതീതി രാഹുലോതി വത്തബ്ബോ”തി ചിന്തേത്വാ “രാഹുലോത്വേവ ഹോതൂ”തി ആഹാതി ദട്ഠബ്ബം.

കേചി പന “രാഹുലോ ജാതോ ബന്ധനം ജാത”ന്തി പഠന്തി, കത്ഥചി പോത്ഥകേ ച ലിഖന്തി, തം ന സുന്ദരം, അത്ഥസ്സ അയുത്തിതോ ടീകായ ച സദ്ധിംവിരോധതോ. ന ഹി “രാഹുലോ”തി കുമാരസ്സ നാമം പഠമം ഉപ്പന്നം, പച്ഛായേവ പന ഉപ്പന്നം അയ്യകേന ദിന്നത്താ, തസ്മാ തദാ ബോധിസത്തേന “രാഹുലോ ജാതോ”തി വത്തും ന യുജ്ജതി. യഥാ ഹി അനഭിസിത്തേ അരാജിനി പുഗ്ഗലേ “മഹാരാജാ”തി വോഹാരോ നപ്പവത്തതി. **ടീകായഞ്ച** “രാഹൂതി രാഹുഗ്ഗഹോ”തി വുത്തം. അഥാപി തേസം സിയാ “രാഹുലോ ജാതോ ബന്ധനം ജാത”ന്തി പദസ്സ വിജ്ജമാനത്താ ഏവ ടീകായം “രാഹുഗ്ഗഹോ”തി ഭാവവസേന **ലാ**സദ്ദേന സമാനത്ഥോ ആദാനത്ഥോ **ഗഹ**സദ്ദോ വുത്തോതി ഏവമ്പി നുപപജ്ജതി, “രാഹുലാനം ജാതം ബന്ധനം ജാത”ന്തി പാഠസ്സ വത്തബ്ബത്താ. **രാഹുലോ**തി ഹി ഇദം പദം “സീഹളോ”തി പദം വിയ ദബ്ബവാചകം, ന കദാചിപി ഭാവവാചകം, തസ്മാ “രാഹുലോ ജാതോ ബന്ധനം ജാത”ന്തി ഏതം ഏകച്ചേഹി ദുരോപിതം പാഠം അഗ്ഗഹേത്വാ “രാഹു ജാതോ ബന്ധനം ജാത”ന്തി അയമേവ പാഠോ ഗഹേതബ്ബോ, സാരതോ ച പച്ചേതബ്ബോ സുപരിസുദ്ധേസു അനേകേസു പോത്ഥകേസു ദിട്ഠത്താ, പോരാണേഹി ച ഗമ്ഭീരസുഖുമഞാണേഹി ആചരിയപചാരിയേഹി പഠിതത്താ.

അയം പനേത്ഥ സാധിപ്പായാ അത്ഥപ്പകാസനാ - **രാഹു ജാതോ**തി ബോധിസത്തോ പുത്തസ്സ ജാതസാസനം സുത്വാ സംവേഗപ്പത്തോ “ഇദാനി മമ രാഹു ജാതോ”തി വദതി, മുച്ചിതും അപ്പദാനവസേന മമ ഗഹണത്ഥം രാഹു ഉപ്പന്നോതി ഹി അത്ഥോ. **ബന്ധനം ജാത**ന്തി ഇമിനാ “മമ ബന്ധനം ജാത”ന്തി വദതി. തഥാ ഹി **ടീകായം** വുത്തം “രാഹൂതി രാഹുഗ്ഗഹോ”തി. തത്ഥ **രാഹുഗ്ഗഹോ**തി ഗണ്ഹാതീതി ഗഹോ, രാഹു ഏവ ഗഹോ രാഹുഗ്ഗഹോ, മമ ഗാഹകോ രാഹു ജാതോതി അത്ഥോ. അഥ വാ ഗഹണം ഗഹോ, രാഹുനോ ഗഹോ **രാഹുഗ്ഗഹോ,** രാഹുഗ്ഗഹണം മമ ജാതന്തി അത്ഥോ. പുത്തോ ഹി രാഹുസദിസോ. പിതാ ചന്ദസദിസോ പുത്തരാഹുനാ ഗഹിതത്താ.

ഏകച്ചേ പന “രാഹുലോത്വേവ ഹോതൂ”തി ഇമം പദേസം ദിസ്വാ “രാഹു ജാതോ”തി വുത്തേ ഇമിനാ ന സമേതി, “രാഹുലോ ജാതോ”തി വുത്തേയേവ പന സമേതീതി മഞ്ഞമാനാ ഏവം പാഠം പഠന്തി ലിഖന്തി ച, തസ്മാ സോ അനുപപരിക്ഖിത്വാ പഠിതോ ദുരോപിതോ പാഠോ ന ഗഹേതബ്ബോ, യഥാവുത്തോ പോരാണകോ പോരാണാചരിയേഹി അഭിമതോ പാഠോയേവ ആയസ്മന്തേഹി ഗഹേതബ്ബോ അത്ഥസ്സ യുത്തിതോ, ടീകായ ച സദ്ധിം അവിരോധതോതി.

തത്ഥ **കുസല**ന്തി കുച്ഛിതാനം പാപധമ്മാനം സാനതോ തനുകരണതോ ഞാണം **കുസം** നാമ, തേന കുസേന ലാതബ്ബം പവത്തേതബ്ബന്തി **കുസലം.** **ബാലോ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികസങ്ഖാതേ ദ്വേ അനത്ഥേ ദേവദത്തകോകാലികാദയോ വിയ ലാതി ആദദാതീതി **ബാലോ**. ഇമാനി പന തംനാമാനി -

ബാലോ അവിദ്വാ അഞ്ഞോ ച, അഞ്ഞാണീ അവിചക്ഖണോ;
അപണ്ഡിതോ അകുസലോ, ദുമ്മേധോ കുമതി ജളോ.

ഏളമൂഗോ ച നിപ്പഞ്ഞോ, ദുമ്മേധീ അവിദൂ മഗോ;
അവിഞ്ഞൂ അന്ധബാലോ ച, ദുപ്പഞ്ഞോ ച അവിദ്ദസു.

മഹല്ലകോതി മഹത്തം ലാതി ഗണ്ഹാതീതി മഹല്ലകോ, ജിണ്ണപുരിസോ. ഇമാനിസ്സ നാമാനി -

ജിണ്ണോ മഹല്ലകോ വുദ്ധോ, ബുദ്ധോ വുഡ്ഢോ ച കത്തരോ;
ഥേരോ ചാതി ഇമേ സദ്ദാ, ജിണ്ണപഞ്ഞത്തിയോ സിയും.

തഥാ ഹി -

''ദുരേ അപസ്സം ഥേരോവ, ചക്ഖും യാചിതുമാഗതോ'';
ഏവമാദീസു ദട്ഠബ്ബോ, **ഥേര**സദ്ദോ മഹല്ലകേ.

ഇമാനി പന നാമാനി ഇത്ഥിയാ ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന വത്തബ്ബാനി -

ജിണ്ണാ മഹല്ലികാ വുദ്ധീ, ബുദ്ധീ വുഡ്ഢീ ച കത്തരാ;
ഥേരീ ചാതി ഇമേ സദ്ദാ, നാമം ജിണ്ണായ ഇത്ഥിയാ;

ദല ഫല വിസരണേ. ദലതി. ഫലതി. ദലിതോ രുക്ഖോ. ഫലിതോ ഭൂമിഭാഗോ.

അല ഭൂസനേ. അലതി. അലങ്കാരോ, അലങ്കതോ, അലങ്കതം. ''സാലങ്കാനനയോഗേപി, സാലങ്കാനനവജ്ജിതാ''തി ഇമിസ്സഞ്ഹി കവീനം കബ്ബരചനായം **അലങ്ക**സദ്ദോ ഭൂസനവിസേസം വദതി. കേചി പനേത്ഥ **അല ഭൂസനപരിയാപനവാരനേസൂ**തി ധാതും പഠന്തി, ''അലതീ''തി ച രൂപം ഇച്ഛന്തി. മയം പന **അല**ധാതുസ്സ പരിയത്തിനിവാരണത്ഥവാചകത്തം ന ഇച്ഛാമ പയോഗാദസ്സനതോ. നിപാതഭൂതോ പന **അലം**സദ്ദോ പരിയത്തിനിവാരണത്ഥവാചകോ ദിസ്സതി ''അലമേതം സബ്ബം. അലം മേ തേന രജ്ജേനാ''തിആദീസു.

മീല നിമേലനേ. മീലതി, നിമീലതി, ഉമ്മീലതി. നിമീലനം.

ബില പതിത്ഥമ്ഭേ. ബിലതി.

നീല വണ്ണേ. നീലവത്ഥം.

സീല സമാധിമ്ഹി. സീലതി. സീലം, സീലനം.

ഏത്ഥ **സീലന്തി** സീലനട്ഠേന സീലം. വുത്തഞ്ഹേതം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ''സീലന്തി കേനട്ഠേന സീലം? സീലനട്ഠേന സീലം, കിമിദം സീലനം നാമ? സമാധാനം വാ കായകമ്മാദീനം സുസീല്യവസേന അവിപ്പകിണ്ണതാതി അത്ഥോ. ഉപധാരണം വാ കുസലാനം ധമ്മാനം പതിട്ഠാനവസേന ആധാരഭാവോതി അത്ഥോ. ഏതദേവ ഹി ഏത്ഥ അത്ഥദ്വയം സദ്ദലക്ഖണവിദൂ അനുജാനന്തി.

അഞ്ഞേ പന ‘സിരട്ഠോ സീലട്ഠോ, സീതലട്ഠോ സീലട്ഠോ’തി ഏവമാദിനാ നയേനേത്ഥ അത്ഥം വണ്ണേന്തീ”തി. തത്ഥ “അത്ഥദ്വയം സദ്ദലക്ഖണ വിദൂ അനുജാനന്തീ”തി ഇദം **“സീല** സമാധിമ്ഹി **സീല** ഉപധാരണേ”തി ദ്വിഗണികസ്സ **സീല**ധാതുസ്സ അത്ഥേ സന്ധായ വുത്തം. ഇമസ്സ ഹി **ചുരാദി**ഗണം പത്തസ്സ ഉപധാരണേ “സീലേതി, സീലയതീ”തി രൂപാനി ഭവന്തി, ഉപധാരേതീതിപി തേസം അത്ഥോ. ഇധ പന **ഭൂവാദി**ഗണികത്താ സമാധാനത്ഥേ “സീലതീ”തി രൂപം ഭവതി, സമാധിയതീതി തസ്സ അത്ഥോ. പുനപി ഏത്ഥ സോതൂനം സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം നിബ്ബചനാനി വുച്ചന്തേ. സീലതി സമാധിയതി കായകമ്മാദീനം സുസീല്യവസേന ന വിപ്പകിരതീതി **സീലം**. അഥ വാ സീലന്തി സമാദഹന്തി ചിത്തം ഏതേനാതി **സീലം**. ഇമാനി **ഭൂവാദി**ഗണികവസേന നിബ്ബചനാനി. **ചുരാദി**ഗണികവസേന പന സീലേതി കുസലേ ധമ്മേ ഉപധാരേതി പതിട്ഠാഭാവേന ഭുസോ ധാരേതീതി **സീലം**. സീലേന്തി വാ ഏതേന കുസലേ ധമ്മേ ഉപധാരേന്തി ഭുസോ ധാരേന്തി സാധവോതി **സീല**ന്തി നിബ്ബചനാനി.

കില ബന്ധേ. കിലതി. കിലം.

കൂല ആവരണേ. കുലതി. കൂലം. വഹേ രുക്ഖേ പകൂലജേ. കൂലം ബന്ധതി. നദീകൂലേ വസാമഹം. കൂലതി ആവരതി ഉദകം ബഹി നിക്ഖമിതും ന ദേതീതി **കൂലം**.

സൂല രുജായം. സൂലതി. സൂലം. കണ്ണസൂലം ന ജനേതി.

തൂല നിക്കരീസേ. നിക്കരീസം നാമ കരീസമത്തേനപി അമിനേതബ്ബതോ ലഹുഭാവോയേവ. തൂലതി. തൂലം ഭട്ഠംവ മാലുതോ.

പുല സങ്ഘാതേ. പുലതി. പഞ്ചപുലി.

മൂല പതിട്ഠായം മൂലതി. മൂലം. **മൂല**സദ്ദോ “മൂലാനി ഉദ്ധരേയ്യ അന്തമസോ ഉസ്സീരനാളിമത്താനിപീ”തിആദീസു മൂലമൂലേ ദിസ്സതി. “ലോഭോ അകുസലമൂല”ന്തിആദീസു അസാധാരണഹേതുമ്ഹി. “യാവമജ്ഝന്ഹികേ കാലേ ഛായാ ഫരതി, നിവാതേ പണ്ണാനി പതന്തി, ഏത്താവതാ രുക്ഖമൂല”ന്തിആദീസു സമീപേ. അത്രിദം വുച്ചതി -

> മൂലമൂലേ **മൂല**സദ്ദോ, പദിസ്സതി തഥേവ ച;
> അസാധാരണഹേതുമ്ഹി, സമീപമ്ഹി ച വത്തതി.

ഫല നിബ്ബത്തിയം. രുക്ഖോ ഫലതി. രുക്ഖഫലാനി ഭുഞ്ജന്താ. മഹപ്ഫലം മഹാനിസംസം. സോതാപത്തിഫലം. തത്ഥ **ഫല**ന്തി മഹാനിബ്ബത്തികം.

ഫല ഭേദേ. ഫലതി. മുദ്ധാ തേ ഫലതു സത്തധാ. പാദാ ഫലിംസു. തത്ഥ **ഫലതൂ**തി ഭജ്ജിതു.

ഫല അബ്യത്തസദ്ദേ. അസനീ ഫലതി. ദ്വേമേ ഭിക്ഖവേ അസനിയാ ഫലന്തിയാ ന സന്തസന്തി. **ഫലന്തിയാ**തി സദ്ദം കരോന്തിയാ.

ചുല്ല ഹാവകരണേ. ഹാവകരണം വിലാസകരണം. ചുല്ലതി.

ഫുല്ല വികസനഭേദേസു. ഫുല്ലതി. ഫുല്ലം. ഫുല്ലിതോ കിംസുകോ. സുഫുല്ലിതമരവിന്ദവനം.

> അസീതിഹത്ഥമുബ്ബേധോ, ദീപങ്കരോ മഹാമുനി;
> സോഭതി ദീപരുക്ഖോവ, സാലരാജാവ ഫുല്ലിതോ.

ഖണ്ഡഫുല്ലപടിസങ്ഖരണം.

ചില്ല സേഠില്ലേ. സിഠിലഭാവോ **സേഠില്ലം**. ചില്ലതി.

വേലു ചേലു കേലു ഖേലു പേലു ബേലു സേലു സല തില ഗതിയം. വേലതി. ചേലതി. കേലതി. ഖേലതി. പേലതി. ബേലതി. സേലതി. സലതി. തിലതി. ചേലം, ബേലകോ. എത്ഥ **ചേല**ന്തി വത്ഥം. **പേലകോ**തി സസോ.

ഖല ചലനേ. ഖലതി. ഖലോ. **ഖലോ**തി ദുജ്ജനോ അസാധു അസപ്പുരിസോ പാപജനോ.

ഖല സഞ്ചിനനേ. ഖലതി. ഖലം. **ഖല**ന്തി വീഹിട്ഠപനോകാസഭൂതം ഭൂമിമണ്ഡലം. തഞ്ഹി ഖലന്തി സഞ്ചിനന്തി രാസിം കരോന്തി എത്ഥ ധഞ്ഞാനീതി ഖലന്തി വുച്ചതി. "ഖലം സാലം പസും ഖേത്തം, ഗന്താ ചസ്സ അഭിക്ഖണ"ന്തി പയോഗോ.

ഗില അജ്ഝോഹരണേ. ഗിലതി. ഗിലമക്ഖം പുരിസോ ന ബുജ്ഝതി.

ഗല അദനേ. ഗലതി. ഗലോ. ഗലന്തി അദന്തി അജ്ഝോഹരന്തി എതേനാതി ഗലോ. **ഗലോ**തി ഗീവാ വുച്ചതി.

സല സല്ല ആസുഗതിയം. ആസുഗതി സീഘഗമനം. സലതി. സല്ലതി. സല്ലം. എത്ഥ ച "സല്ലം ഉസു സരോ സല്ലോ കണ്ഡോ തേജനോ"തി പരിയായാ എതേ.

ഖോല ഗതിപടിഘാതേ. ഖോലതി.

ഗിലേ ഹീതിക്ഖയേ. ഗിലായതി. ഗിലാനോ, ഗേലഞ്ഞം. **ഗിലാനോ**തി അകല്ലകോ. **വിനയേപി** ഹി വുത്തം "നാഹം അകല്ലകോ"തി. **അട്ഠകഥായഞ്ച "നാഹം അകല്ലകോ**തി നാഹം ഗിലാനോ"തി വുത്തം.

മിലേ ഗത്തവിനാമേ. മിലായതി. മിലായനോ, മിലായന്തോ, മിലായമാനോ.

കേലേ മമായനേ. മമായനം തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന "മമ ഇദ"ന്തി ഗഹണം. കേലായതി. ത്വം കം കേലായതി.

സല ചലനേ സംവരണേ ച, വല വല്ല ചലനേ ച. സംവരണാപേക്ഖായം ചകാരോ. സലതി. കുസലം. വലതി. വല്ലതി. വല്ലൂരോ.

തത്ഥ **കുസല**ന്തി കുച്ഛിതേ പാപധമ്മേ സലയതി ചലയതി കമ്പേതി വിദ്ധംസേതീതി കുസലം. കുച്ഛിതം അപായദ്വാരം സലന്തി സംവരന്തി പിദഹന്തി സാധവോ എതേനാതി കുസലം. വല്ലന്തി സംവരന്തി രക്ഖന്തി ഇതോ കാകസേനാദയോ സത്തേ അഖാദനത്ഥായാതി **വല്ലൂരോ**.

മല മല്ല ധാരണേ. മലതി. മലം. മല്ലതി. മല്ലോ.

ഭല ഭല്ല പരിഭാസനഹിംസാദാനേസു. ഭലതി. ഭല്ലതി.

കല സങ്ഖ്യാനേ. കലതി. കലാ, കാലോ.

ഏത്ഥ **കലാ**തി സോളസഭാഗാദിഭാഗോ. **കാലോ**തി ''ഏത്തകോ അത്ക്കന്തോ''തിആദിനാ കലിതബ്ബോ സങ്ഖാതബ്ബോതി കാലോ, പുബ്ബണ്ഹാദിസമയോ.

കല്ല അസദ്ദേ. അസദ്ദോ. നിസ്സദ്ദോ. കല്ലതി.

ജല ദിത്തിയം. ജലതി. ജലം, ജലന്തോ, പജ്ജലന്തോ, ജലമാനോ.

കോ ഏതി സിരിയാ ജലം. ജലംവ യസസാ അട്ഠാ, ദേവദത്തോതി മേ സുതം. സദ്ധമ്മപജ്ജോതോ ജലിതോ.

ഹുല ചലനേ. ഹുലതി. ഹലോ. **ഹലോ**തി ഫാലോ, സോ ഹി ഹോലേതി ഭൂമിം ഭിന്ദന്തോ മത്തികഖണ്ഡം ചാലേതീതി ''ഹലോ''തി വുച്ചതി **ഉ**കാരസ്സ **അ**കാരം കത്വാ.

ചല കമ്പനേ. ചലതി. ചലിതോ, അചലോ. മഹന്തോ ഭൂമിചാലോ. ചലനം, ചാലോ.

ജല ധഞ്ഞേ. ജലതി. ജലം.

ടല ടുല വേലമ്ബേ. ടലതി. ടുലതി.

ഥല ഠാനേ. ഥലതി. ഥലോ. **ഥലോ**തി നിരുദകപ്പദേസോ. പബ്ബജ്ജാനിബ്ബാനേസുപി തംസദിസത്താ തബ്ബോഹാരോ. യഥാ ഹി ലോകേ ഉദകോഘേന അനോത്ഥരണട്ഠാനം ''ഥലോ''തി വുച്ചതി, ഏവം കിലേസോഘേന അനോത്ഥരണീയത്താ പബ്ബജ്ജാ നിബ്ബാനഞ്ച ''ഥലോ''തി വുച്ചതി, ''തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ''തി ഹി വുത്തം.

ഫാല വിലേഖനേ. ഫാലതി ഭൂമിം വിലേഖതി ഭിന്ദതീതി **ഫാലോ**.

നല ഗന്ധേ. നലതി.

ബല പാണനേ. ഇഹ **പാണനം** ജീവനം സസനഞ്ച. ബലതി. ബലം, ബാലോ.

ഏത്ഥ ബലന്തി ജീവിതം കപ്പേന്തി ഏതേനാതി ബലം, കായബലഭോഗബലാദികം ബലം. അഥ വാ ബലന്തി സമ്മാജീവനം ജീവന്തി ഏതേനാതി **ബലം,** സദ്ധാദികം ബലം. **ആഗമട്ഠകഥായം** പന ''അസ്സദ്ധിയേ ന കമ്പതീതി സദ്ധാബല''ന്തിആദി വുത്തം, തം ദള്ഹട്ഠേന ബലന്തി വത്തബ്ബാനം സദ്ധാദീനം അകമ്പനഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ ധാതൂനം അത്ഥാതിസയയോഗതോ അസ്സദ്ധിയാദീനം അഭിഭവനേന സദ്ധാദിബലാനം അഭിഭവനത്ഥോപി ഗഹേതബ്ബോ ''അബലാ നം ബലിയന്തീ''തി ഏത്ഥ വിയ. **ബാലോ**തി ബലതി അസ്സസതി ചേവ പസ്സസതി ചാതി ബാലോ,

അസ്സസിതപസ്സസിതമത്തേന ജീവതി, ന സേട്ഠേന പഞ്ഞാജീവിതേനാതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി **അട്ഠകഥായം** വുത്തം ''ബലന്തീതി ബാലാ, അസ്സസിതപസ്സസിതമത്തേന ജീവന്തി, ന പഞ്ഞാജീവിതേനാതി അത്ഥോ''തി. പഞ്ഞാജീവിനോയേവ ഹി ജീവിതം **സേട്ഠം** നാമ. തേനാഹ ഭഗവാ ''പഞ്ഞാജീവിം ജീവിതമാഹു സേട്ഠ''ന്തി.

പുല മഹത്തേ. പുലതി. വിപുലം.

കുല സങ്ഖാനേ ബന്ധുമ്ഹി ച. കോലതി. കുലം, കോലോ.

സല ഗമനേ. സലതി.

കില പീതിയ കീളനേസു. പീതസ്സ ഭാവോ **പീതിയം** യഥാ ദക്ഖിയം. **കീളനം** കീളായേവ. കിലതി.

ഇല കമ്പനേ. ഇലതി. ഏലം, ഏലാ. ഏത്ഥ **ഏലം** വുച്ചതി ദോസോ. കേനട്ഠേന? കമ്പനട്ഠേന. **ദോസോ**തി ചേത്ഥ അഗുണോ വേദിതബ്ബോ, ന പടിഘോ. ''നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ''തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം.

അപിച **ഏലം** വുച്ചതി ഉദകം. തഥാ ഹി ''ഏലമ്ബുജം കണ്ടകിം വാരിജം യഥാ''തി ഇമിസ്സാ പാളിയാ അത്ഥം നിദ്ദിസന്തോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ''ഏലം വുച്ചതി ഉദക''ന്തി ആഹ. **ഏലാ**തി ലാലാ വുച്ചതി ''ഏലമൂഗോ''തി ഏത്ഥ വിയ. അപിച **ഏലാ**തി ഖേളോ വുച്ചതി ''സുത്വാ നേലപതിം വാചം, വാളാ പന്ഥാ അപക്കമു''ന്തി ഏത്ഥ വിയ. ഏത്ഥ **നേലപതിം വാച**ന്തി ഖേളബിന്ദുനിപാതവിരഹിതം വചനന്തി അത്ഥോ. ലാലാഖേളവാചകസ്സ തു **ഏലാ**സദ്ദസ്സ അഞ്ഞം പവത്തിനിമിത്തം പരിയേസിതബ്ബം. അനേകപ്പവത്തിനിമിത്താ ഹി സദ്ദാ. കിം വാ അഞ്ഞേന പവത്തിനിമിത്തേന, **ഇല കമ്പനേ**തി ഏവം വുത്തം കമ്പനം ഏവ ലാലാഖേളവാചകസ്സ **ഏലാ**സദ്ദസ്സ പവത്തിനിമിത്തം, തസ്മാ ഇലന്തി ജിഗുച്ഛിതബ്ബഭാവേന കമ്പേന്തി ഹദയചലനം പാപുണന്തി ജനാ ഏത്ഥാതി ഏലാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. സമാനപവത്തിനിമിത്തായേവ ഹി സദ്ദാ ലോകസങ്കേതവസേന നാനാപദത്ഥവാചകാപി ഭവന്തി. തം യഥാ? ഹിനോതി ഗച്ഛതീതി **ഹേതു,** സപ്പതി ഗച്ഛതീതി **സപ്പോ,** ഗച്ഛതീതി **ഗോ**തി. തഥാ അസമാനപ്പവത്തിനിമിത്തായേവ സമാനപദത്ഥവാചകാപി ഭവന്തി. തം യഥാ? രഞ്ജതീതി **രാജാ,** ഭൂമിം പാലേതീതി **ഭൂമിപാലോ,** നരേ ഇന്ദതീതി **നരിന്ദോ**തി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥാപി വിഭാവേതബ്ബോ.

ഇല ഗതിയം. ഇലതി.

ഹില ഹാവകരണേ. ഹേലതി.

സില ഉഞ്ഛേ. സിലതി.

തില സിനേഹനേ. തിലതി. തിലം, തേലം, തിലോ.

ചില വസനേ. ചിലതി.

വല വിലാസനേ. വലതി.

പില ഗഹണേ. പിലതി.

മില സിനേഹനേ. മിലതി.

ഫുല സഞ്ചലേ ഫരണേ ച. ഫുലതി.

ലകാരന്തധാതുരൂപാനി.

വകാരന്തധാതു

വാ ഗതിഗന്ധനേസു. വാതി. വാതോ.

വീ പജനകന്തി അസനഖാദന ഗതീസു. പജനം ചലനം. **കന്തി** അഭിരുചി. **അസനം** ഭത്തപരിഭോഗോ. **ഖാദനം** പൂവാദിഭക്ഖനം. **ഗതി** ഗമനം. വേതി.

വേ തന്തസന്താനേ. വായതി. തന്തവായോ.

വേ സോസനേ. വായതി.

ധിവു ഖിവു നിദസ്സനേ. ധേവതി. ഖേവതി.

ഥിവു ദിത്തിയം. ഥേവതി. മധുമധുകാ ഥേവന്തി.

ജീവ പാണധാരണേ. ജീവതി. ജീവിതം, ജീവോ, ജീവികാ. അത്ഥി നോ ജീവികാ ദേവ, സാ ച യാദിസകീദിസാ. ജീവിതം കപ്പേതി.

പിവ മിവ തിവ നിവ ഥൂലിയേ. പിവതി. പിവരോ. മിവതി. തിവതി. നിവതി.

ഏത്ഥ ച **പിവരോ**തി കച്ഛപോ, യോ കോചി വാ ഥൂലസരീരോ. തഥാ ഹി "പിവരോ കച്ഛപേ ഥൂലേ"തി പുബ്ബാചരിയേഹി വുത്തം.

അവ പാലനേ. അവതി. ബുദ്ധോ മമ അവതം.

ഭവ ഗതിയം. സവതി.

കവ വണ്ണേ. കവതി.

ഖിവു മദേ. ഖിവതി.

ധോവു ധോവനേ. ധോവതി.

ദേവു ദേവ ദേവനേ. ദേവതി ആദേവതി, പരിദേവതി, ആദേവോ, പരിദേവോ, ആദേവനാ, പരിദേവനാ, ആദേവിതത്തം, പരിദേവിതത്തം.

സേവു കേവു ഖേവു ഗേവു ഗിലേവു മേവു മിലേവു സേചനേ. സേവതി. കേവതി. ഖേവതി. ഗേവതി. ഗിലേവതി. മേവതി മിലേവതി.

ദേവു പ്ലുതഗതിയം. പ്ലുതഗതി പരിപ്ലുതഗമനം. ദേവതി.

ധാതു ഗതിസുദ്ധിയം. ധാവതി, വിധാവതി. ആധാവതി, പരിധാവതി. ധാവകോ.

ചിവു ആദാനസംവരേസു. ചിവതി.

ചേവി ചേതനാതുല്യേ. ചേവതി.

വകാരന്തധാതുരൂപാനി.

സകാരന്തധാതു

സാ പാകേ. സാതി.

സി സേവായം. സേവതി. സേവനാ, സേവകോ, സേവിതോ, സിവോ, സിവം.

നിഹീയതി പുരിസോ നിഹീനസേവീ,
ന ച ഹായേഥ കദാചി തുല്യസേവീ;
സേട്ഠമുപഗമം ഉദേതി ഖിപ്പം,
തസ്മാ അത്തനോ ഉത്തരിതരം ഭജേഥ;

സി ഗതിബുദ്ധീസു. സേതി, അതിസേതി. അതിസിതും, അതിസിത്വാ, സേതു.

സീ സയേ. സയോ സുപനം. സേതി. സയതി. സേനം. സയനം.

സു ഗതിയം. സവതി. പസവതി. പസുതോ, സുതോ.

എത്ഥ **സുതോ**തി ദൂതോ, "വിത്തിഞ്ഹി മം വിന്ദതി സുത ദിസ്വാ"തി "ദേവസുതോ ച മാതലീ"തി ച ഇമാനി തത്ഥ പയോഗാനി.

സു സവനേ. സവനം സന്ദനം. സവതി. ആസവോ.

സൂ പസവേ. പസവോ ജനനം. സവതി, പസവതി. സുത്തം.

എത്ഥ പന **സുത്ത**ന്തി അത്ഥേ സവതി ജനേതീതി സുത്തം, തേപിടകം ബുദ്ധവചനം, തദഞ്ഞമ്പി വാ ഹത്ഥിസുത്താദി സുത്തം.

സൂ പാണഗബ്ഭവിമോചനേസു. സൂതി. പസൂതി. പസൂതോ.

സു പേരണേ. സുതി.

സേ ഖയേ. സീയതി. **ഏകാരസ്സീയാ**ദേസോ.

സേ പാകേ. സേതി.

സേ ഗതിയം. സേതി. സേതു.

ഹിംസ ഹിംസായം. ഹിംസതി. ഹിംസകോ, ഹിംസനാ, ഹിംസാ.

ഇസ്സ ഇസ്സായം. ഇസ്സതി. പുരിസപരക്കമസ്സ ദേവാ ന ഇസ്സന്തി. ഇസ്സാ, ഇസ്സായനാ.

നമസ്സ വന്ദനാനതിയം. വന്ദനാനതി നാമ വന്ദനാസങ്ഖാതം നമനം, സകമ്മകോയേവായം ധാതു, ന **നമു**ധാതു വിയ സകമ്മകോ ചേവ അകമ്മകോ ച. നമസ്സതി.

ഘുസ സദ്ദേ. ഘുസതി, ഘോസതി. പടിഘോസോ, നിഗ്ഘോസോ, വചീഘോസോ.

ചുസ പാനേ. ചുസതി.

പുസ ബുദ്ധിയം. പുസതി. പോസോ. സമ്പീളേ മമ പോസനം. **പോസന**ന്തി വഡ്ഢനം.

മുസ ഥേയ്യേ. ഥേനനം **ഥേയ്യം** ചോരികാ. മുസതി. ദുട്ഠിക്ഖോ ചക്ഖുമുസനോ. മുസലോ.

പുസ പസവേ. പുസതി.

വാസി ഭൂസ അലങ്കാരേ. വാസതി. ഭൂസതി, വിഭൂസതി. ഭൂസനം, വിഭൂസനം.

ഉസ രുജായം. ഉസതി.

ഇസ ഉച്ഛേ. ഏസതി. ഇസി.

ഏത്ഥ പന സീലാദയോ ഗുണേ ഏസന്തീതി **ഇസയോ,** ബുദ്ധാദയോ അരിയാ താപസപബ്ബജ്ജായ ച പബ്ബജിതാ നരാ. "ഇസി താപസോ ജടിലോ ജടീ ജടാധരോ"തി ഏതേ താപസപരിയായാ.

കസ വിലേഖനേ. കസതി, കസ്സതി. കസ്സകോ, ആകാസോ.

ഏത്ഥ **കസ്സകോ**തി കസികാരകോ. **ആകാസോ**തി നഭം. തഞ്ഹി ന കസ്സതീതി **ആകാസോ**. കസിതും വിലേഖിതും ന സക്കാതി അത്ഥോ. ഇമാനി തദഭിധാനാനി -

> ആകാസോ അമ്ബരം അബ്ഭം, അന്തലിക്ഖ'മഘം നഭം;
> വേഹാസോ ഗഗനം ദേവോ, ഖ'മാദിച്ചപഥോപി ച.
>
> താരാപഥോ ച നക്ഖത്ത-പഥോ രവിപഥോപി ച;
> വേഹായസം വായുപഥോ, അപഥോ അനിലഞ്ജസം.

കസ സിസ ജസ ഝസ വസ മസ ദിസ ജുസ യുസ ഹിംസത്ഥാ. കസതി. സിസതി. ജസതി. ഝസതി. വസതി. മസതി. മസകോ. ഓമസതി, ഓമസവാദോ. ദിസതി. ജുസതി. യൂസതി.

തത്ഥ **ഓമസതീ**തി വിജ്ഝതി. **ഓമസവാദോ**തി പരേസം സൂചിയാ വിയ വിജ്ഝനവാദോ. **മസകോ**തി മകസോ.

ഭസ്സ ഭസ്സനേ. ഭസ്സന്തി കഥനം വുച്ചതി “ആവാസോ ഗോചരോ ഭസ്സം. ഭസ്സകാരക”ന്തിആദീസു വിയ. ഭസ്സതി. ഭട്ഠം. **ഭട്ഠന്തി** ഭാസിതം, വചനന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ പന -

> “സുഭാസിതാ അത്ഥവതീ, ഗാഥായോ തേ മഹാമുനി;
> നിജ്ഝത്തോമ്ഹി സുഭട്ഠേന, ത്വഞ്ച മേ സരണം ഭവാ”തി

പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **നിജ്ഝത്തോതി** നിജ്ഝാപിതോ ധമ്മോജപഞ്ഞായ പഞ്ഞത്തിഗതോ അമ്ഹി. **സുഭട്ഠേനാതി** സുഭാസിതേന.

ജിസു നിസു വിസു മിസു വസ്സ സേചനേ. ജേസതി. നേസതി. വേസതി. മേസതി. ദേവോ വസ്സതി.

മരിസു സഹനേ ച. ചകാരോ സേചനാപേക്ഖകോ. മരിസതി.

പുസ പോസനേ. പോസതി. പോസോ. കമ്മചിത്തഉതുആഹിആരേഹി പോസിയതീതി **പോസോ**. “അഞ്ഞേപി ദേവോ പോസേതീ”തി ദസ്സനതോ പന **ചുരാദി**ഗണേപി ഇമം ധാതും വക്ഖാമ.

പിസു സിലിസു പുസു പലുസു ഉസു ഉപദാഹേ. പേസതി. സിലേസതി. സിലേസോ. പോസതി. പലോസതി. ഓസതി. ഉസു.

ഘസു സംഹരിസേ. സംഹരിസോ സങ്ഘട്ടനം. ഘസ്സതി.

ഹസു ആലിങ്ഗേ. ആലിങ്ഗോ ഉപഗൂഹനം. ഹസ്സതി.

ഹസ ഹസനേ. ഹസതി. അസ്സാ ഹസന്തി, ആജാനീയാ ഹസന്തി, പഹസതി, ഉഹസതി. കാരിതേ “ഹാസേതി”ഇച്ചാദി, ഉഹസിയമാനോ, ഹാസോ, പഹാസോ, ഹസനം, പഹസനം, ഹസിതം. **ഹ**കാരലോപേന മന്ദഹസനം “സിത”ന്തി വുച്ചതി “സിതം പാത്വാകാസീ”തിആദീസു.

തത്ഥ **ഉഹസതീ**തി അവഹസതി. **ഉദസിയമാനോ**തി അവഹസിയമാനോ. തത്രായം പാളി “ഇധ ഭിക്ഖും അരഞ്ഞഗതം വാ രുക്ഖമൂലഗതം വാ സുഞ്ഞാഗാരഗതം വാ മാതുഗാമോ ഉപസങ്കമിത്വാ ഉഹസതി” ഇതി ച “സോ മാതുഗാമേന ഉഹസിയമാനോ” ഇതി ച. **ഹാസോ**തി ഹസനം വാ സോമനസ്സം വാ “ഹാസോ മേ ഉപപജ്ജഥാ”തിആദീസു വിയ.

തുസ ഹസ ഹിസ രസ സദ്ദേ. തുസതി, ഹസതി, ഹിസതി, രസതി, രസിതം. അത്രായം പാളി “ഭേരിയോ സബ്ബാ വജ്ജന്തു, വീണാ സബ്ബാ രസന്തു താ” ഇതി.

രസ അസ്സാദനേ. രസതി. രസോ.

രസ അസ്സാദസിനേഹേസു. രസതി. രസോ.

രസ ഹാനിയം. രസതി. രസനം, രസോ.

അത്രായം പാളി -

“നഹേവ ഠിത നാ’സീനം, ന സയാനം ന പദ്ധഗും;
യാവ ബ്യാതി നിമീസതി, തത്രാപി രസതിബ്ബയോ”തി.

തത്ഥ **രസതിബ്ബയോ**തി സോ സോ വയോ രസതി പരിഹായതി, ന വഡ്ഢതീതി അത്ഥോ.

ലസ സിലേസനകീളനേസു. ലസതി. ലാസോ. ലസീ ച തേ നിപ്പലിതാ. **ലസി** വുച്ചതി മത്ഥലുങ്ഗം. **നിപ്പലിതാ**തി നിക്ഖന്താ.

നിസ സമാധിമ്ഹി. സമാധി സമാധാനം ചിത്തേകഗ്ഗതാ. നേസതി.

മിസ മസ സദ്ദേ രോസേ ച. മേസതി. മസതി. മേസോ. മസകോ.

പിസി പേസു ഗതിയം. പിസതി. പേസതി.

സസു ഹിംസായം. സസതി. സത്ഥം. **സത്ഥം** വുച്ചതി അസി.

സംസ ഥുതിയഞ്ച. ചകാരോ ഹിംസാപേക്ഖായ. സംസതി, പസംസതി. പസംസാ, പസംസനാ. പസത്ഥോ ഭഗവാ. പസംസമാനോ, പസംസിതോ, പസംസകോ, പസംസിതബ്ബോ, പസംസനീയോ, പാസംസോ, പസംസിത്വാ ഇച്ചാദീനി.

ദിസ പേക്ഖനേ. ഏതിസ്സാ പന നാനാരൂപാനി ഭവന്തി - “ദിസ്സതി പദിസ്സതി” ഇച്ചാദി **അകമ്മകം**. “പസ്സതി ദക്ഖതി”ഇച്ചാദി **സകമ്മകം**.

ദിസ്സതു, പസ്സതു, ദക്ഖതു. ദിസ്സേയ്യ, പസ്സേയ്യ, ദക്ഖേയ്യ. ദിസ്സേ, പസ്സേ, ദക്ഖേ. ദിസ്സ, പസ്സ, ദക്ഖ. അദിസ്സാ, അപസ്സാ. അദ്ദാ സീദന്തരേ നഗേ. അദ്ദക്ഖാ, അദ്ദക്ഖും, അദസ്സും. അദസ്സി, അപസ്സി, അദക്ഖി.

ദസ്സിസ്സതി, പസ്സിസ്സതി, ദക്ഖിസ്സതി. അദസ്സിസ്സാ, അപസ്സിസ്സാ, ദക്ഖിസ്സാ. ഏവം വത്തമാനപഞ്ചമിയാദിവസേന വിത്ഥാരേതബ്ബാനി. **കാരിതേ** “ദസ്സേതി ദസ്സയതീ”തി രൂപാനി. കമ്മേ “പസ്സിയതി” ഇച്ചാദീനി.

ദിസാ. പസ്സോ. പസ്സം. പസ്സിതാ. ദസ്സേതാ. ദസ്സനം. വിപസ്സനാ, ഞാണദസ്സനന്തി നാമികപദാനി. തദത്ഥേ പന തുമത്ഥേ ച “ദക്ഖിതായേ”തി രൂപം. “ആഗതാമ്ഹ ഇമം ധമ്മസമയം, ദക്ഖിതായേ അപരാജിതസങ്ഘ”ന്തി ഹി പാളി. ഇമസ്മിം പന പാളിപ്പദേസേ “ദക്ഖിതായേ”തി ഇദം തദത്ഥേ തുമത്ഥേ വാ ചതുത്ഥിയാ രൂപം. തഥാ ഹി **ദക്ഖിതായേ**തി ഇമസ്സ ദസ്സനത്ഥായാതി വാ പസ്സിതുന്തി വാ അത്ഥോ യോജേതബ്ബോ. **ദിസാ**തിആദീസു പന പുരത്ഥിമാദിഭേദാപി ദിസാതി വുച്ചതി. യഥാഹ -

“ദിസാ ചതസ്സോ വിദിസാ ചതസ്സോ,
ഉദ്ധം അധോ ദസ ദിസതാ ഇമായോ;
കതമം ദിസം തിട്ഠതി നാഗരാജാ,
യമദ്ദസാ സുപിനേ ഛബ്ബിസാണ”ന്തി.

മാതാപിതാദയോപി. യഥാഹ -

“മാതാപിതാ ദിസാ പുബ്ബാ, ആചരിയാ ദക്ഖിണാ ദിസാ;
പുത്തദാരാ ദിസാ പച്ഛാ, മിത്താമച്ചാ ച ഉത്തരാ;

ദാസകമ്മകരാ ഹേട്ഠാ, ഉദ്ധം സമണബ്രാഹ്മണാ;
ഏതാ ദിസാ നമസ്സേയ്യ, അലമത്തോ കുലേ ഗിഹീ”തി;

പച്ചയദായകാപി. യഥാഹ - “അഗാരിനോ അന്നദപാനവത്ഥദാ, അവ്ഹായികാ നമ്പി ദിസം വദന്തീ”തി.

നിബ്ബാനമ്പി. യഥാഹ -

“ഏതാദിസാ പരമാ സേതകേതു,
യം പത്വാ നിദ്ദുക്ഖാ സുഖിനോ ഭവന്തീ”തി;

ഏവം **ദിസാ**സദ്ദേന വുച്ചമാനം അത്ഥരൂപം ഞത്വാ ഇദാനിസ്സ നിബ്ബചനമേവം ദട്ഠബ്ബം. ദിസ്സതി ചന്ദാവട്ടനാദിവസേന “അയം പുരിമാ അയം പച്ഛിമാ”തിആദിനാ നാനപ്പകാരതോ പഞ്ഞായതീതി **ദിസാ,** പുരത്ഥിമദിസാദയോ. തഥാ “ഇമേ അമ്ഹാകം ഗരുട്ഠാന’ന്തിആദിനാ പസ്സിതബ്ബാതി **ദിസാ,** മാതാപിതാദയോ. ദിസ്സന്തി സകായ പുഞ്ഞക്രിയായ ഇമേ ദായകാതി പഞ്ഞായന്തീതി **ദിസാ,** പച്ചയദായകാ. ദിസ്സതി ഉപ്പാദവയാഭാവേന നിച്ചധമ്മത്താ സബ്ബകാലമ്പി വിജ്ജതീതി **ദിസാ,** നിബ്ബാനം. **പസ്സോ**തി കാരണാകാരണം പസ്സതീതി പസ്സോ. ഏവം പസ്സതീതി **പസ്സം**. അത്രായം പാളി -

“പസ്സതി പസ്സോ പസ്സന്തം, അപസ്സന്തമ്പി പസ്സതി;
അപസ്സന്തോ അപസ്സന്തം, പസ്സന്തമ്പി ന പസ്സതീ”തി.

പസ്സതീതി **പസ്സിതാ**. ദസ്സേതീതി **ദസ്സിതാ. ദസ്സന**ന്തി ദസ്സനക്രിയാ. അപിച **ദസ്സന**ന്തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. തഞ്ഹി രൂപാരമ്മണം പസ്സതീതി ദസ്സനന്തി വുച്ചതി. തഥാ “ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ”തി വചനതോ **ദസ്സനം** നാമ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ. കസ്മാ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ദസ്സനം? പഠമം നിബ്ബാനദസ്സനതോ. നനു ഗോത്രഭൂ പഠമതരം പസ്സതീതി? നോ ന പസ്സതി, ദിസ്വാ കത്തബ്ബകിച്ചം പന ന കരോതി സംയോജനാനം അപ്പഹാനതോ, തസ്മാ “പസ്സതീ”തി ന വത്തബ്ബോ. യത്ഥ കത്ഥചി രാജാനം ദിസ്വാപി പണ്ണാകാരം ദത്വാ കിച്ചനിപ്ഫത്തിയാ അദിട്ഠത്താ അജ്ജാപി രാജാനം ന പസ്സാമീതി വദന്തോ ഗാമവാസീ നിദസ്സനം.

വിപസ്സനാതി അനിച്ചാദിവസേന ഖന്ധാനം വിപസ്സനകം ഞാണം. **ഞാണദസ്സന**ന്തി ദിബ്ബചക്ഖുപി വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി ഫലമ്പി പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി വുച്ചതി. “അപ്പമത്തോ സമാനോ ഞാണദസ്സനം ആരാധേതീ”തി ഏത്ഥ ഹി ദിബ്ബചക്ഖു ഞാണദസ്സനം നാമ. “ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതി അഭിനിന്നാമേതീ”തി ഏത്ഥ വിപസ്സനാഞാണം. “അഭബ്ബാ തേ ഞാണദസ്സനായ അനുത്തരായ സമ്ബോധായാ”തി ഏത്ഥ മഗ്ഗോ, “അയമഞ്ഞോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ അധിഗതോ ഫാസുവിഹാരോ”തി ഏത്ഥ ഫലഞാണം. “ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി, അകുപ്പാ മേ ചേതോവിമുത്തി, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി ഏത്ഥ

പച്ചവേക്ഖണഞാണം. “ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി സത്താഹകാലങ്കതോ ആളാരോ കാലാമോ”തി ഏത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ഏത്ഥേതം ഭവതി -

“ദിബ്ബചക്ഖുപി മഗ്ഗോപി, ഫലഞ്ചാപി വിപസ്സനാ;
പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി, ഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതാപി ച;
ഞാണദസ്സനസദ്ദേന, ഇമേ അത്ഥാ പവുച്ചരേ”തി.

ദംസ ദംസനേ. ദംസതി, വിദംസതി. ദന്തോ. കാരിതേ ആലോകം വിദംസേതി.

ഏസ ബുദ്ധിയം. ഏസതി.

സംസ കഥനേ. സംസതി. യോ മേ സംസേ മഹാനാഗം.

കിലിസ ബാധനേ. കിലിസതി. കിലേസോ.

ഏത്ഥ ബാധനട്ഠേന രാഗാദയോപി “കിലേസാ”തി വുച്ചന്തി ദുക്ഖമ്പി. ഏതേസു ദുക്ഖവസേന -

“ഇദഞ്ച പച്ചയം ലദ്ധാ, പുബ്ബേ കിലേസമത്തനോ;
ആനന്ദിയം വിചരിംസു, രമണീയേ ഗിരിബ്ബജേ”തി

പയോഗോ വേദിതബ്ബോ. **ദിവാദിഗണം** പന പത്തസ്സ “കിലിസ്സതീ”തി രൂപം.

വസ സിനേഹനേ. വസതി. വസാ.

ഏത്ഥ ച **വസാ** നാമ വിലീനസിനേഹോ. സാ വണ്ണതോ നാളികേരതേലവണ്ണോ. ആചാമേ ആസിത്തതേലവണ്ണാതിപി വത്തും വട്ടതി.

ഈസ ഹിംസാഗതിദസ്സനേസു. ഈസതി. ഈസോ.

ഭാസബ്യത്തായം വാചായം. ഭാസതി. ഭാസാ, ഭാസിതം, ഭാതാ. പരിഭാസതി. പരിഭാസാ, പരിഭാസകോ.

തത്ര ഭാസന്തി അത്ഥം ഏതായാതി **ഭാസാ,** മാഗധഭാസാദി. **ഭാസിത**ന്തി വചനം. വചനത്ഥോ ഹി **ഭാസിത**സദ്ദോ നിച്ചം നപുംസകലിങ്ഗോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ “സുത്വാ ലുദ്ദസ്സ ഭാസിത”ന്തി. വാച്ചലിങ്ഗോ പന **ഭാസിത**സദ്ദോ തിലിങ്ഗോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ “ഭാസിതോ ധമ്മോ, ഭാസിതം ചതുസച്ചം, ഭാസിതാ വാചാ”തി. പുബ്ബേ ഭാസതീതി **ഭാതാ,** ജേട്ഠഭാതാതി വുത്തം ഹോതി. സോ ഹി പുബ്ബേ ജാതത്താ ഏവം വത്തുംലഭതി. കിഞ്ചാപി **ഭാതു**സദ്ദോ “ഭാതികസതം, സത്തഭാതരോ. ഭാതരം കേന ദോസേന, ദുജ്ജാസി ദകരക്ഖിനോ”തിആദീസു ജേട്ഠകനിട്ഠഭാതൂസു വത്തതി, തഥാപി യേഭുയ്യേന ജേട്ഠകേ നിരൂള്ഹോ, “ഭാതാ”തി ഹി വുത്തേ ജേട്ഠഭാതാതി വിഞ്ഞായതി, തസ്മാ കത്ഥചി ഠാനേ “കനിട്ഠഭാതാ”തി വിസേസേത്വാ വുത്തം.

നനു ച ഭോ കത്ഥചി “ജേട്ഠഭാതാ”തി വിസേസേത്വാ വുത്തന്തി? സച്ചം, തം പന **ഭാതാ**സദ്ദസ്സ കനിട്ഠേപി വത്തനതോ പാകടീകരണത്ഥം “ജേട്ഠഭാതാ”തി

വുത്തം. യഥാ ഹി ഹരിണേസു വത്തമാനസ്സ **മിഗ**സദ്ദസ്സ കദാചി അവസേസചതുപ്പദേസുപി വത്തനതോ "ഹരിണമിഗോ"തി വിസേസേത്വാ വാചം ഭാസന്തി, ഏവം സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. യഥാ ച ഗോഹത്ഥിമഹിംസഅച്ഛസൂകരസസബിളാരാദീസു സാമഞ്ഞവസേന **മിഗ**സദ്ദേ വത്തമാനേപി "മിഗചമ്മം മിഗമംസ"ന്തി ആഗതട്ഠാനേ "ഹരിണസ്സാ"തി വിസേസനസദ്ദം വിനാപി "ഹരിണമിഗചമ്മം ഹരിണമിഗമംസ"ന്തി വിസേസത്ഥാധിഗമോ ഹോതി, ഏത്ഥ ന ഗോഹത്ഥിആദീനം ചമ്മം വാ മംസം വാ വിഞ്ഞായതി. തഥാ "മിഗമംസം ഖാദന്തീ"തി വചനസ്സ ഗോഹത്ഥിആദീനം മംസം ഖാദന്തീതി അത്ഥോ ന സമ്ഭവതി, ഏവമേവ കത്ഥചി വിനാപി **ജേട്ഠക**ഇതി വിസേസനസദ്ദം "ഭാതാ"തി വുത്തേയേവ "ജേട്ഠകഭാതാ"തി അത്ഥോ വിഞ്ഞായതീതി. നനു ച ഭോ "മിഗചമ്മം, മിഗമംസ"ന്തി ഏത്ഥ **ചമ്മമംസ**സദ്ദേഹേവ വിസേസത്ഥാധിഗമോ ഹോതീതി? ന ഹോതി, **മിഗ**സദ്ദസ്സ ഇവ **ചമ്മമംസ**സദ്ദാനം സാമഞ്ഞവസേന വത്തനതോ, ഏവഞ്ച സതി കേന വിസേസത്ഥാധിഗമോ ഹോതീതി ചേ? ലോകസങ്കേതവസേന, തഥാ ഹി **മിഗ**സദ്ദേ ച **ചമ്മ**സദ്ദാദീസു ച സാമഞ്ഞവസേന വത്തമാനേസുപി ലോകസങ്കേതേന പരിച്ഛിന്നത്താ ഗോഹത്ഥിആദീനം ചമ്മാദീനി ന ഞായന്തി ലോകേന, അഥ ഖോ ഹരിണചമ്മാദീനിയേവ ഞായന്തി. "സങ്കേതവചനം സച്ചം, ലോകസമ്മുതി കാരണ"ന്തി ഹി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഗിലേസു അനവിച്ഛായം. പുനപ്പുനം ഇച്ഛാ **അനവിച്ഛാ**. ഗിലേസതി.

യേസു പയതനേ. യേസതി.

ജേസു നേസു ഏസു ഹേസു ഗതിയം. ജേസതി. നേസതി. ഏസതി. ഹേസതി. ധാത്വന്തസ്സ പന സഞ്ഞോഗവസേന "ജേസ്സതി, നേസ്സതീ"തിആദീനിപി ഗഹേതബ്ബാനി. ജേസ്സമാനോ. ജേസ്സം, ജേസ്സന്തോ. ഏത്ഥ ച -

> "യഥാ ആരഞ്ഞകം നാഗം, ദന്തിം അന്വേതി ഹത്ഥിനീ;
> ജേസ്സന്തം ഗിരിദുഗ്ഗേസു, സമേസു വിസമേസു ചാ"തി

പാളി നിദസ്സനം.

ദേസു ഹേസു അബ്യത്തസദ്ദേ. ദേസതി. ഹേസതി.

കാസ സദ്ദകുച്ഛായം. കാസതി, ഉക്കാസതി. കാസോ. കാസം സാസം ദരം ബല്യം, ഖീണമേധോ നിഗച്ഛതി.

കാസു ഭാസു ദിത്തിയം. ദിത്തീതി പാകടതാ, വിരാജനതാ വാ. കാസതി, പകാസതി. പകാസതി തേജോ. ദൂരേ സന്തോ പകാസേന്തി. ഭാസതി. പഭാസതി മിദം ബ്യമ്ഹം. പകാസോ. കാസു ഓഭാസോ.

തത്ര പകാസതീതി **പകാസോ,** പാകടോ ഹോതീതി അത്ഥോ. തുച്ഛഭാവേന പുഞ്ജഭാവേന വാ കാസതി പകാസതി പാകടാ ഹോതീതി **കാസു**. "കാസു" ഇതി ആവാടോപി വുച്ചതി രാസിപി.

> "കിംനു സന്തരമാനോവ, കാസും ഖനസി സാരഥി;
> പുട്ഠോ മേ സമ്മ അക്ഖാഹി, കിംകാസുയാ കരിസ്സസീ"തി

ഏത്ഥ ഹി ആവാടോ കാസു നാമ. "അങ്ഗാരകാസും അപരേ ഫുണന്തി, നരാ രുദന്താ പരിദഡ്ഢഗത്താ"തി ഏത്ഥ രാസി. കാരിതേ - പകാസേതീതി പകാസകോ. ഓഭാസേതീതി ഓഭാസകോ. കമ്മേ പകാസിയതീതി പകാസിതോ. ഏവം ഭാസിതോ. ഭാവേ - കാസനാ. സങ്കാസനാ. പകാസനാ. **തു**മന്താദിത്തേ "പകാസിതും, പകാസേതും, ഓഭാസിതും, ഓഭാസേതും. പകാസിത്വാ, പകാസേത്വാ, ഓഭാസിത്വാ, ഓഭാസേത്വാ"തി രൂപാനി ഭവന്തി. തദ്ധിതേ ഭാസു ഏതസ്സ അത്ഥീതി ഭാസുരോ, പഭസ്സരോ യോ കോചി. ഭാസുരോതി വാ കേസരസീഹോ. ഇമസ്മിം അത്ഥേ **ഭാസു**സദ്ദോ **"രാജ ദിത്തിയ"**ന്തി ഏത്ഥ **രാജ**സദ്ദോ വിയ വിരാജനവാചകോ സിയാ, തസ്മാ രൂപസിരിയാ വിരാജനസമ്പന്നതായ ഭാസു വിരാജനതാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഭാസുരോ**തി നിബ്ബചനം ഞേയ്യം.

നാസു രാസു സദ്ദേ. നാസതി. രാസതി. നാസാ, നാസികാ.

തത്ര **നാസാ**തി ഹത്ഥിസോണ്ഡാപി നാസാതി വുച്ചതി "സചേ മം നാഗനാസൂരൂ, ഓലോകേയ്യ പഭാവതീ"തിആദീസു വിയ. മനുസ്സാദീനം നാസികാപി നാസാതി വുച്ചതി "യോ തേ ഹത്ഥേ ച പാദേ ച, കണ്ണനാസഞ്ച ഛേദയീ"തിആദീസു വിയ. നാസന്തി അബ്യത്തസദ്ദം കരോന്തി ഏതായാതി നാസാ. നാസാ ഏവ **നാസികാ**. യത്ഥ നിബ്ബചനം ന വദാമ, തത്ഥ തം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ അപ്പസിദ്ധത്താ വാ ന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം, അവുത്തമ്പി പയോഗവിചക്ഖണേഹി ഉപപരിക്ഖിത്വാ യോജേതബ്ബം. അത്രിദം വുച്ചതി -

നാസാ സോണ്ഡാ കരോ ഹത്ഥോ,
ഹത്ഥിദബ്ബേ സമാ മതാ;
നാസാ ച നാസികാ ച ദ്വേ,
നരാദീസു സമാ മതാ"തി.

നസ കോടില്ലേ. നസതി.

ഭിസി ഭയേ. ഭിംസതി. ഭിംസനകോ. തദാസി യം ഭിംസനകം. ഭേസ്മാകായോ.

ആസിസി ഇച്ഛായം. ആപുബ്ബോ **സിസി** ഇച്ഛായം വത്തതി. ആസിസതി. ആസിസതേവ പുരിസോ. ആസിസനാ. ആസിസത്തം. ആസിസന്തോ, ആസിസമാനോ, ആസമാനോ. "സുഗ്ഗതിമാസമാനാ"തി പാളി ഏത്ഥ നിദസ്സനം.

ഗസു അദനേ. ഗസതി.

ഘുസീ കന്തികരണേ. ഈകാരന്തോയം, തേന ഇതോ ന നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. ഘുസതി.

പംസു ഭംസു അവസംസനേ. പംസതി. ഭംസതി.

ധംസു ഗതിയം. ധംസതി. രജോ നുദ്ധംസതി ഉദ്ധം.

പസ വിത്ഥാരേ. പസതി. പസു.

കുസ അവ്ഹാനേ രോദനേ ച. കോസതി, പക്കോസതി. പക്കോസകോ, പക്കോസിതോ, പക്കോസനം.

കസ്സ ഗതിയം. കസ്സതി, പരികസ്സതി. പടികസ്സതി. മൂലായ പടികസ്സേയ്യ. **പടികസ്സേയ്യ**ാതി ആകഡ്ഢേയ്യ, മൂലാപത്തിയംയേവ പതിട്ഠാപേയ്യാതി അത്ഥോ.

അസ ദിത്യാദാനേസു ച. ചകാരോ ഗതിപേക്ഖകോ. അസതി.

ദിസ ആദാനസംവരണേസു. ദിസ്സതി പുരിസോ.

ദാസു ദാനേ. ദാസതി.

രോസ ഭയേ. രോസതി. രോസകോ.

ഭേസു ചലനേ. ഭേസതി.

പസ ബാധനഫസ്സനേസു. പസതി. പാസോ, നാഗപാസോ, ഹത്ഥപാസോ.

ലസ കന്തിയം. ലസതി, അഭിലസതി, വിലസതി. ലാസോ, വിലാസോ, വിലസനം.

ചസ ഭക്ഖണേ. ചസതി.

കസ ഹിംസായം. കസതി.

തിസ തിത്തിയം. തിത്തി തപ്പനം പരിപുണ്ണതാ സുഹിതതാ. തിസതി. തിത്തി.

വസ നിവാസേ. വസതി, വസിയതി, വച്ഛതി. വത്ഥു, വത്ഥം, പരിവാസോ, നിവാസോ, ആവാസോ, ഉപവാസോ, ഉപോസഥോ, വിപ്പവാസോ, ചിരപ്പവാസീ, ചിരപ്പവുത്ഥോ, വസിത്വാ, വത്ഥും, വസിതും ഇച്ചാദീനി.

അത്ര **ഉപവാസോ**തി അന്നേന വജ്ജിതോ വാസോ ഉപവാസോ. **ഉപോസഥോ**തി ഉപവസന്തി ഏത്ഥാതി ഉപോസഥോ, ഉപവസന്തി സീലേന വാ അനസനേന വാ ഉപേതാ ഹുത്വാ വസന്തീതി അത്ഥോ. അയം പനേത്ഥ അത്ഥുദ്ധാരോ - ''ആയാമാവുസോ കപ്പിന ഉപോസഥം ഗമിസ്സാമാ''തിആദീസു പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ ഉപോസഥോ. ''ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോ ഖോ വിസാഖേ ഉപോസഥോ ഉപവുത്ഥോ''തിആദീസു സീലം. ''സുദ്ധസ്സ വേ സദാ ഫഗ്ഗു, സുദ്ധസ്സുപോസഥോ സദാ''തിആദീസു ഉപവാസോ. ''ഉപോസഥോ നാമ നാഗരാജാ''തിആദീസു പഞ്ഞത്തി. ''ന ഭിക്ഖവേ തദഹുപോസഥേ സഭിക്ഖുകാ ആവാസാ''തിആദീസു ഉപവസിതബ്ബദിവസോതി.

വസ കന്തിയം. വച്ഛതി. ജിനവച്ഛയോ.

സസ സുസനേ. സസതി. സസോ.

സസ പാണനേ. സസതി. സതോവ അസ്സസതി, സതോവ പസ്സസതി. സസോ, സസനം. അസ്സാസോ പസ്സാസോ അസ്സസന്തോ പസ്സസന്തോ.

അസ ഭുവി. അത്ഥി. അസ.

ഏത്ഥ **അത്ഥീ**തി ആഖ്യാതപദം. ന അത്ഥി ഖീരാ ബ്രാഹ്മണീ. അത്ഥിതാ, അത്ഥിഭാവോ, "യം കിഞ്ചി രതനം അത്ഥീ"തിആദീസു വിയ നിപാതപദം. തസ്മാ **അത്ഥീ**തി പദം ആഖ്യാതനിപാതവസേന ദുവിധന്തി വേദിതബ്ബം. **അസ**ഇതി അവിഭത്തികം നാമികപദം. ഏത്ഥ ച "അസസ്മീതി ഹോതീ"തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **അത്ഥീ**തി അസ, നിച്ചസ്സേതം അധിവചനം. ഇമിനാ സസ്സതദിട്ഠി വുത്താ.

തത്രായം പദമാലാ - "അത്ഥി, സന്തി. അസി, അത്ഥ. അസ്മി, അസ്മ, അമ്ഹി, അമ്ഹ" ഇച്ചേതാനി പസിദ്ധാനി. "അത്ഥു, സന്തു. ആഹി, അത്ഥ. അസ്മി, അസ്മ അമ്ഹി, അമ്ഹ" ഇച്ചേതാനി ച, "സിയാ, അസ്സ, സിയും, അസ്സു, സിയംസു. അസ്സ, അസ്സഥ. സിയം, അസ്സ, അസ്സാമ" ഇച്ചേതാനി ച പസിദ്ധാനി.

ഏത്ഥ പന "തേസഞ്ച ഖോ ഭിക്ഖവേ സമഗ്ഗാനം സമ്മോദമാനാനം...പേ०... സിയംസു ദ്വേ ഭിക്ഖൂ അഭിധമ്മേ നാനാവാദാ"തി പാളി നിദസ്സനം . തത്ഥ **സിയംസൂ**തി ഭവേയ്യും. **അഭിധമ്മേ**തി വിസിട്ഠേ ധമ്മേ.

ഇദാനി **സിയാ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ പഭേദോ ച വുച്ചതേ. **സിയാ**തി ഏകംസേ ച വികപ്പനേ ച "പഥവീധാതു സിയാ അജ്ഝത്തികാ, സിയാ ബാഹിരാ"തി ഏകംസേ. "സിയാ അഞ്ഞതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആപത്തിവീതിക്കമോ"തി വികപ്പനേ.

സിയാതി ഏകമാരഖ്യാതപദം, ഏകമബ്യയപദം. ആഖ്യാതത്തേ ഏകവചനന്തം, അബ്യയത്തേ യഥാപാവചനം. "പുത്താ മത്ഥി ധനാ മത്ഥീ"തി ഏത്ഥ അത്ഥീതി അബ്യയപദമിവ ഏകവചനന്തമ്പി ബഹുവചനന്തമ്പി ഭവതി. തസ്സാഖ്യാതത്തേ പയോഗോവിദിതോവ. അബ്യയത്തേ പന "സുഖം ന സുഖസഹഗതം, സിയാ പീതിസഹഗത"ന്തി "ഇമേ ധമ്മാ സിയാ പരിത്താരമ്മണാ"തി ച ഏകവചനബഹുവചനപ്പയോഗാ വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥ ധാതുയാ കിച്ചം നത്ഥി. പരോക്ഖായം "ഇതിഹ അസ ഇതിഹ അസാ"തി ദസ്സനതോ **അസ** ഇതി പദം ഗഹേതബ്ബം. ഹിയ്യത്തനീരൂപാനി അപ്പസിദ്ധാനി. അജ്ജതനിയാ പന "ആസി, ആസിംസു, ആസും. ആസി, ആസിത്ഥ. ആസിം, ആസിമ്ഹാ" ഇച്ചേതാനി പസിദ്ധാനി. ഭവിസ്സന്തിയാ "ഭവിസ്സതി, ഭവിസ്സന്തി" ഇച്ചാദീനി. കാലാതിപത്തിയാ "അഭവിസ്സാ, അഭവിസ്സംസു" ഇച്ചാദീനി ഭവന്തി.

സാസ അനുസിട്ഠിയം. സാസതി, അനുസാസതി. കമ്മന്തം വോ സാസതി, സാസനം, അനുസാസനം, അനുസാസനീ, അനുസിട്ഠി, സത്ഥാ, സത്ഥം, അനുസാസകോ, അനുസാസികാ.

തത്ര **സാസന**ന്തി അധിസീലാദിസിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതസാസനം, പരിയത്തിപടിപത്തിപടിവേധസങ്ഖാതം വാ സാസനം. തഞ്ഹി സാസതി ഏതേന, ഏത്ഥ വാതി "സാസന"ന്തി പവുച്ചതി. അപിച **സാസന**ന്തി "രഞ്ഞോ സാസനം പേസേതീ"തിആദീസു വിയ പാപേതബ്ബവചനം. തഥാ സാസനന്തി ഓവാദോ, യോ "അനുസാസനീ"തി ച, "അനുസിട്ഠീ"തി ച വുച്ചതി. **സത്ഥാ**തി തിവിധയാനമുഖേന സദേവകം ലോകം സാസതീതി സത്ഥാ,

ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി യഥാരഹം സത്തേ അനുസാസതീതി അത്ഥോ. **സത്ഥന്തി** സദ്ദേ ച അത്ഥേ ച സാസതി ആചിക്ഖതി ഏതേനാതി സത്ഥം. കിംതം? ബ്യാകരണം.

ഈസ ഇസ്സരിയേ. ഇസ്സരിയം ഇസ്സരഭാവോ. ഈസതി. വങ്ഗീസോ, ജനപദേസോ, മനുജേസോ.

തത്ര **വങ്ഗീസോതി** വാചായ ഈസോ ഇസ്സരോതി വങ്ഗീസോ. കോ സോ? ആയസ്മാ വങ്ഗീസോ അരഹാ. ആഹ ച സയമേവ -

"വങ്ഗേ ജാതോതി വങ്ഗീസോ, വചനേ ഇസ്സരോതി ച;
'വങ്ഗീസോ' ഇതി മേ നാമം, അഭവീ ലോകസമ്മത"ന്തി;

ആസ ഉപവേസനേ. ഉപവേസനം നിസീദനം "ആസനേ ഉപവിട്ഠോ സങ്ഘോ"തി ഏത്ഥ വിയ. ആസതി. അച്ഛതി. ആസീനോ. ആസനം. ഉപാസതി. ഉപാസകോ.

തത്ഥ **ആസനന്തി** ആസതി നിസീദതി ഏത്ഥാതി ആസനം, യം കിഞ്ചി നിസീദനയോഗ്ഗം മഞ്ചപീഠാദി.

കസീ ഗതിസോസനേസു. ഈകാരന്തോയം ധാതു, തേനിതോ ന നിഗ്ഗഹീതാഗമോ. കസതി.

നിസീ ചുമ്ബനേ. നിസതി.

ദിസീ അപ്പീതിയം. ധമ്മം ദേസ്സതി. ദിസോ. ദിട്ഠോ. ദേസ്സീ. ദേസ്സോ. ദേസ്സിയോ.

തത്ര **ദിസോതി** ച **ദിട്ഠോതി** ച പച്ചാമിത്തസ്സാധിവചനമേതം. സോ ഹി പരേ ദേസ്സതി നപ്പിയായതി, പരേഹി വാ ദേസ്സിയതി പിയോ ന കരിയതീതി "ദിസോ"തി ച "ദിട്ഠോ"തി ച വുച്ചതി. അഥ വാ **ദിസോതി** ചോരോ വാപച്ചാമിത്തോ വാ. **ദിട്ഠോതി** പച്ചാമിത്തോയേവ. അത്രിമേ പയോഗാ -

"ദിസോ ദിസം യം തം കയിരാ, വേരീ വാ പന വേരിനം;
മിച്ഛാപണിഹിതം ചിത്തം, പാപിയോ നം തതോ കരേ"തി ച.

"ദിസാ ഹി മേ ധമ്മകഥം സുണന്തൂ"തി ച, "ദിസാ ഹി മേ തേ മനുസ്സേ ഭജന്തു യേ ധമ്മമേവാദപയന്തി സന്തോ"തി ച,

"യസ്സേതേ ചതുരോ ധമ്മാ, വാനരിന്ദ യഥാ തവ;
സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ, ദിട്ഠം സോ അതിവത്തതീ"തി ച.

ദേസ്സീതി ദേസ്സനസീലോ അപ്പിയായനസീലോതി ദേസ്സീ. "ധമ്മകാമോ ഭവം ഹോതി, ധമ്മദേസ്സീ പരാഭവോ"തി ഇദമേത്ഥ പയോഗനിദസ്സനം. **ദേസ്സോതി** അപ്പിയോ, തഥാ ദേസ്സിയോതി. ഏത്ഥ ച -

"ന മേ ദേസ്സാ ഉഭോ പുത്താ, മദ്ദീദേവീ ന ദേസ്സിയാ;

സബ്ബഞ്ഞുതം പിയം മയ്ഹം, തസ്മാ പിയേ അദാസഹ”ന്തി ച,

“ന മേ സാ ബ്രാഹ്മണീ ദേസ്സാ, നപി മേ ബലം ന വിജ്ജതീ”തി ച,

“മാതാ പിതാ ന മേ ദേസ്സാ, നപി ദേസ്സം മഹായസം;
സബ്ബഞ്ഞുതം പിയം മയ്ഹം, തസ്മാ വതമധിട്ഠഹി”ന്തി ച

പയോഗാ. സബ്ബത്ഥ **മേ**തി ച **മയ്ഹ**ന്തി ച സാമിവചനം ദട്ഠബ്ബം.

ഇമാനി പന പച്ചാമിത്തസ്സ നാമാനി -

“പച്ചമിത്തോ രിപു ദിട്ഠോ, ദിസോ വേരീ ച സത്വ്'രി;
അമിത്തോ ച സപത്തോ ച, ഏവം പണ്ണത്തികാരിസൂ”തി.

ഏസു ഗതിയം. ഏസതി.

ഭസ്സ ഭസ്സനദിത്തീസു. ഭസ്സനം വചനം. **ദിത്തി** സോഭാ. ഭസ്സതി. ഭസ്സം, പഭസ്സരം.

ധിസ സദ്ദേ. ധിസതി.

ദിസ അതിസജ്ജനേ. ദിസതി, ഉപദിസതി, സന്ദിസതി, നിദ്ദിസതി, പച്ചാദിസതി, പടിസന്ദിസതി, ഉദ്ദിസതി. ദേസോ, ഉദ്ദേസോ ഇച്ചാദീനി.

പിസു അവയവേ. പിസതി.

ഇസി ഗതിയം. ഇസതി.

ഫുസ സമ്ഫസ്സേ. ഫുസതി. ഫസ്സോ, ഫുസനാ, സമ്ഫുസനാ, സമ്ഫുസിതത്തം. ഏവരൂപോ കായസമ്ഫസ്സോ അഹോസി. ഫോട്ഠബ്ബം, ഫുസിതം. ദേവോ ച ഏകമേകം ഫുസായതി. ഫുട്ഠും, ഫുസിതും, ഫുസിത്വാ, ഫുസിത്വാന, ഫുസിയ, ഫുസിയാന. ഫുസ്സ ഫുസ്സ ബ്യന്തിം കരോതി.

തത്ര **ഫസ്സോ**തി ആരമ്മണം ഫുസന്തി ഏതേന, സയം വാ ഫുസതി, ഫുസനമത്തമേവ വാ ഏതന്തി ഫസ്സോ, ആരമ്മണേ ഫുസനലക്ഖണോ ധമ്മോ.

രുസ രിസ ഹിംസായം. രോസതി. രിസതി. പുരിസോ.

ഏത്ഥ ച “പും വുച്ചതി നിരയോ, തം രിസതീതി **പുരിസോ”**തി ആചരിയാ വദന്തി.

രിസ ഗതിയം. രേസതി.

വിസ പവേസനേ. വിസതി, പവിസതി. പവേസോ, പവേസനം, നിവേസനം, പവിസം. ഏത്ഥ **നിവേസനം** വുച്ചതി ഗേഹം.

മസ ആമസനേ. മസതി, ആമസതി, പരാമസതി. പരാമാസോ, പരാമസനം.

ഏത്ഥ **പരാമാസോതി** പരതോ ആമസതീതി പരാമാസോ, അനിച്ചാദിധമ്മേ നിച്ചാദിവസേന ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. “പരാമാസോ മിച്ഛാദിട്ഠി കുമ്മഗ്ഗോ മിച്ഛാപഥോ”തിആദീനി ബഹൂനി വേവചനപദാനി അഭിധമ്മതോ ഗഹേതബ്ബാനി.

ഇസു ഇച്ഛായം. ഇച്ഛതി, സമ്പടിച്ഛതി. സമ്പടിച്ഛനം, ഇച്ഛാ, അഭിച്ഛാ, ഇച്ഛം, ഇച്ഛമാനോ.

വേസു ദാനേ. വേച്ഛതി, പവേച്ഛതി, പവേച്ഛേതി. പവേച്ഛം, പവേച്ഛന്തോ.

നിസ ബന്ധായം. ബന്ധാതി വിനിബന്ധോ, അഹങ്കാരസ്സേതം അധിവചനം. നിസതി.

ജുസി പീതിസേവനേസു. ജോസതി.

ഇസ പരിയേസനേ. ഏസതി. ഇസി, ഇട്ഠം, അനിട്ഠം, ഏസം, ഏസമാനോ.

സംകസേ അച്ഛനേ. അച്ഛനം നിസീദനം. സങ്കസായതി.

സകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഹകാരന്തധാതു

ഹാ ചാഗേ. ജഹതി, വിജഹതി. വിജഹനം, ജഹിതും, ജഹാതവേ, ജഹിത്വാ, ജഹായ.

മ്ഹീ ഈസംഹസനേ. മ്ഹയതേ, ഉമ്ഹയതേ വിമ്ഹയതേ.

തത്ഥ **മ്ഹയതേതി** സിതം കരോതി. **ഉമ്ഹയതേതി** പഹട്ഠാകാരം ദസ്സേതി. **വിമ്ഹയതേതി** വിമ്ഹയനം കരോതി. തത്രായം പാളി “ന നം ഉമ്ഹയതേ ദിസ്വാ. പേക്ഖിതേന മ്ഹിതേന ച. മ്ഹിതപുബ്ബംവ ഭാസതി. യദാ ഉമ്ഹയമാനാ മം, രാജപുത്തീ ഉദിക്ഖതി. ഉമ്ഹാപേയ്യ പഭാവതീ. പമ്ഹാപേയ്യ പഭാവതീ”തി.

തത്ഥ **ഉമ്ഹയമാനാതി** പഹട്ഠാകാരം ദസ്സേത്വാ ഹസമാനാ. **ഉമ്ഹാപേയ്യാതി** സിതവസേന പഹംസേയ്യ. **പമ്ഹാപേയ്യാതി** മഹാഹസിതവസേന പരിഹാസേയ്യ.

ഹു ദാനേ. ഹവതി. ഹുതി.

ഹു പസജ്ജകരണേ. പസജ്ജകരണം പകാരേന സജ്ജനക്രിയാ. ഹവതി. ഹുതോ, ഹുതവാ, ഹുതാവീ, ആഹുതി.

ഹൂ സത്തായം. ഹോതി, ഹോന്തി. ഹോസി, ഹോഥ. ഹോമി, ഹോമ. പഹോതി, പഹോന്തി. പഹൂതം, പഹൂതാ, കുതോ പഹൂതാ കലഹാ വിവാദാ. ഹോന്തോ, ഹോന്താ, ഹോന്തം, പഹോന്തോ. പച്ഛാസമണേന ഹോതബ്ബം. ഹോതും ഹോതുയേ, പഹോതും, ഹുത്വാന. വത്തമാനാവിഭത്തിരൂപാദീനി. ഏത്ഥ പസിദ്ധരൂപാനേവ ഗഹിതാനി.

ഹോതു, ഹോന്തു. ഹോസി, ഹോഥ. ഹോമി, ഹോമ. പഞ്ചമീവിഭത്തിരൂപാനി. എത്ഥാപി പസിദ്ധരൂപാനേവ ഗഹിതാനി.

ഹുവേയ്യ, ഹുവേയ്യും. ഹുവേയ്യാസി, ഹുവേയ്യാഥ. ഹുവേയ്യാമി, ഹുവേയ്യാമ. ഹുവേഥ, ഹുവേരം. ഹുവേഥോ, ഹുവേയ്യാവ്ഹോ. ഹുവേയ്യം, ഹുവേയ്യാമ്ഹേ. സത്തമിയാ രൂപാനി. എത്ഥ പന "ഉപകോ ആജീവകോ 'ഹുവേയ്യ പാവുസോ'തി വത്വാ സീസം ഓകമ്പേത്വാ ഉമ്മഗ്ഗം ഗഹേത്വാ പക്കമീ"തി **പാളിയം ഹുവേയ്യാ**തി പദസ്സ ദസ്സനതോ നയവസേന 'ഹുവേയ്യ, ഹുവേയ്യു"ന്തിആദീനി വുത്താനി. **ഹുപേയ്യാ**തിപി പാഠോ ദിസ്സതി, യഥാ പച്ചപേക്ഖണാ. തബ്ബസേന "ഹുപേയ്യ, ഹുപേയ്യും . ഹുപേയ്യാസീ"തിആദിനാ **വ**കാരസ്സ **പ**കാരാദേസഭൂതാനി രൂപാനിപി ഗഹേതബ്ബാനി.

അപരോ നയോ - ഹേയ്യ, ഹേയ്യും. ഹേയ്യാസി, ഹേയ്യാഥ. ഹേയ്യാമി, ഹേയ്യാമ. ഹേഥ, ഹേരം. ഹേഥോ, ഹേയ്യാവ്ഹോ. ഹേയ്യം, ഹേയ്യാമ്ഹേ. ഇമാനി അട്ഠകഥാനയേന ഗഹിതരൂപാനി. എത്ഥ പന "ന ച ഉപ്പാദോ ഹോതി. സചേ ഹേയ്യ, ഉപ്പാദസ്സാപി ഉപ്പാദോ പാപുണേയ്യാ"തി ഇദമ്പി നിദസ്സനം ദട്ഠബ്ബം.

ഹുവ, ഹുവു. ഹുവേ, ഹുവിത്ഥ. ഹുവം, ഹുവിമ്ഹ. ഹുവിത്ഥ, ഹോഥ ഇച്ചപി സഞ്ഞോഗതകാരലോപേന അഹോസീതി അത്ഥോ. തഥാഹി "കസിരാ ജീവികാ ഹോഥാ"തി പദസ്സത്ഥം വണ്ണേന്തേഹി "ദുക്ഖാ നോ ജീവികാ അഹോസീ"തി അത്ഥോ വുത്തോ. ഹുവിരേ. ഹുവിത്ഥോ, ഹുവിവ്ഹോ. ഹുവിം, ഹുവിമ്ഹേ. പരോക്ഖായ രൂപാനി.

അഹുവാ, അഹുവൂ. അഹുവോ, അഹുവത്ഥ. അഹുവം, അഹുവമ്ഹ. അഹുവത്ഥ, അഹുവത്ഥും. അഹുവസേ, അഹുവവ്ഹം. അഹുവിം, അഹുവമ്ഹസേ. ഹിയ്യത്തനീരൂപാനി.

എത്ഥ **അഹുവമ്ഹസേ**തി മയം ഭവമ്ഹസേതി അത്ഥോ. "അകരമ്ഹസ തേ കിച്ചം, യം ബലം അഹുവമ്ഹസേ"തി **പാളിയം** പന "അഹുവ അമ്ഹസേ" ഇതി വാ പദച്ഛേദോ കാതബ്ബോ "അഹു അമ്ഹസേ"തി വാ. പച്ഛിമനയേ **വ**കാരാഗമോ "അഹുവാ"തി ച "അഹൂ"തി ച ദ്വിന്നമ്പി അഹോസീതി അത്ഥോ. **അമ്ഹ**ന്തി അമ്ഹാകം. **സേ**തി നിപാതമത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - അമ്ഹാകം യം ബലം അഹോസി, മയം തേന ബലേന തവ കിച്ചം അകരമ്ഹാതി.

അഹോസി, അഹും, അഹേസും. അഹുവോ, അഹുവിത്ഥ. അഹോസിത്ഥഇച്ചപി. അഹോസിം, അഹുവാസിം ഇച്ചപി, അഹോസിമ്ഹാ, അഹുമ്ഹാ . അഹുവാ, അഹുവു, അഹുവസേ, അഹുവിവ്ഹം. അഹുവം, അഹും ഇച്ചപി. അഹുവിമ്ഹേ. അജ്ജതനിയാ രൂപാനി.

എത്ഥ "അഹം കേവട്ടഗാമസ്മിം, അഹും കേവട്ടദാരകോ"തി ദസ്സനതോ "അഹു"ന്തി വുത്തം, അഹോസിന്തി അത്ഥോ. "അഹം ഭദന്തേ അഹുവാസിം പുബ്ബേ സുമേധനാമസ്സ ജിനസ്സ സാവകോ"തി ദസ്സനതോ "അഹുവാസി"ന്തി ഇച്ചേവത്ഥോ. തഥാ ഹി **അനേകവണ്ണവിമാനവത്ഥുഅട്ഠകഥായം** ഇമിസ്സാ

പാളിയാ അത്ഥം വണ്ണേന്തേഹി **അഹുവാസി**ന്തി അഹോസിന്തി അത്ഥോ പകാസിതോ.

“ഹേസ്സതി, ഹേഹിസ്സതി, ഹേഹിതി, ഹോഹിതീ”തി ഇമാനി ചത്താരി ഭവിസ്സന്തിയാ മാതികാപദാനി വേദിതബ്ബാനി.

ഇദാനി താനി വിഭജിസ്സാമി - ഹേസ്സാതി, ഹേസ്സന്തി. ഹേസ്സസി, ഹേസ്സഥ. ഹേസ്സാമി, ഹേസ്സാമ. ഹേസ്സതേ, ഹേസ്സന്തേ. ഹേസ്സസേ, ഹേസ്സവ്ഹേ. ഹേസ്സം, ഹേസ്സാമ്ഹേ. ഇമാനി “അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമ”ന്തി ദസ്സനതോ വുത്താനി.

ഹേഹിസ്സതി, ഹേഹിസ്സന്തി. ഹേഹിസ്സസി. സേസം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

ഹോഹിസ്സതി, ഹോഹിസ്സന്തി. ഹോഹിസ്സസി. സേസം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

ഹേഹിതി, ഹേഹിന്തി. ഹേഹിസി. സേസം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

ഹോഹിതി, ഹോഹിന്തി. ഹോഹിസി. സേസം വിത്ഥാരേതബ്ബം. ഭവിസ്സന്തിയാ രൂപാനി.

അഹുവിസ്സാ, അഹുവിസ്സംസു. അഹുവിസ്സസേ, അഹുവിസ്സഥ. അഹുവിസ്സം, അഹുവിസ്സമ്ഹാ. അഹുവിസ്സഥ, അഹുവിസ്സിസു. അഹുവിസ്സസേ , അഹുവിസ്സവ്ഹേ. അഹുവിസ്സിം, അഹുവിസ്സാമ്ഹസേ. കാലാതിപത്തിരൂപാനി.

വ്ഹേ അവ്ഹായനേ ബദ്ധായം സദ്ദേ ച. അവ്ഹായനം പക്കോസനം. **ബദ്ധാ**തി അഹങ്കാരോ, ഘട്ടനം വാ സാരമ്ഭകരണം വാ. **സദ്ദോ** രവോ. വ്ഹേതി, വ്ഹായതി, അവ്ഹേതി, അവ്ഹായതി, അവ്ഹാസി ഇച്ചപി. കച്ചായനോ മാണവകോസ്മി രാജ, അനൂനനാമോ ഇതി മവ്ഹയന്തി. **ആ**സദ്ദോ ഉപസഗ്ഗോവ, സോ സഞ്ഞോഗപരത്താ രസ്സോ ജാതോ. അവ്ഹിതോ. അനവ്ഹിതോ തതോ ആഗാ. അവ്ഹാ, അവ്ഹായനാ. വാരണവ്ഹയനാ രുക്ഖാ. കാമവ്ഹേ വിസയേ. കുമാരോ ചന്ദസവ്ഹയോ.

> “സത്തതന്തിം സുമധുരം,
> രാമണേയ്യം അവാചയിം;
> സോ മം രങ്ഗമ്ഹി അവ്ഹേതി,
> സരണം മേ ഹോഹി കോസിയാ”തി.

ഏത്ഥ **അവ്ഹേതീ**തി സാരമ്ഭവസേന അത്തനോ വിസയം ദസ്സേതും സങ്ഘട്ടതീതി അത്ഥോ. “സമാഗതേ ഏകസതം സമഗ്ഗേ, അവ്ഹേത്ഥ യക്ഖോ അവികമ്പമാനോ”തി ഏത്ഥാപി സാരമ്ഭവസേന ഘട്ടനം അവ്ഹായനം നാമ.

> “തത്ഥ നച്ചന്തി ഗായന്തി, അവ്ഹായന്തി വരാവരം;
> അച്ഛരാ വിയ ദേവേസു, നാരിയോ സമലങ്കതാ”തി

ഏത്ഥ പന **അവ്ഹായന്തി വരാവര**ന്തി വരതോ വരം നച്ചഞ്ച ഗീതഞ്ച കരോന്തിയോ സാരമ്ഭം കരോന്തീതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

പഞ്ഹ പുച്ഛായം. ഭിക്ഖു ഗരും പഞ്ഹം പഞ്ഹതി. പഞ്ഹോ. അയം പന പാളി ''പരിപുച്ഛതി പരിപഞ്ഹതി ഇദം ഭന്തേ കഥം ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ''തി. **പഞ്ഹ**സദ്ദോ പുല്ലിങ്ഗവസേന ഗഹേതബ്ബോ. ''പഞ്ഹോ മം പടിഭാതി, തം സുണാ''തി യേഭുയ്യേന പുല്ലിങ്ഗപ്പയോഗദസ്സനതോ. കത്ഥചി പന ഇത്ഥിലിങ്ഗോപി ഭവതി നപുംസകലിങ്ഗോപി. തഥാ ഹി ''പഞ്ഹാ മേസാ കുസലേഹി ചിന്തിതാ. കോണ്ഡഞ്ഞ പഞ്ഹാനി വിയാകരോഹീ''തി തദ്ദീപികാ പാളിയോ ദിസ്സന്തി, ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ വാ തത്ഥ ദട്ഠബ്ബോ.

പഞ്ഹ ഇച്ഛായം. പഞ്ഹതി. പഞ്ഹോ. ഏത്ഥ ച **പഞ്ഹോ**തി ഞാതും ഇച്ഛിതോ അത്ഥോ. ഇദം പനേത്ഥ നിബ്ബചനം പഞ്ഹിയതി ഞാതും ഇച്ഛിയതി സോതി **പഞ്ഹോ**തി. തഥാ ഹി വുത്തം ''വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി പഞ്ഹേ''തി ഇമിസ്സാ **നേത്തിപാളിയാ** അത്ഥം സംവണ്ണേന്തേന **''പഞ്ഹേ**തി ഞാതും ഇച്ഛിതേ അത്ഥേ''തി.

മിഹ സേചനേ. മിഹതി, ഉമ്മിഹതി. മേഘോ, മേഹനം.

തത്ഥ **ഉമ്മിഹതീ**തി പസ്സാവം കരോതി. **മേഘോ**തി മിഹതി സിഞ്ചതി ലോകം വസ്സധാരാഹീതി മേഘോ, പജ്ജുന്നോ. **മേഹന**ന്തി ഇത്ഥീനം ഗുയ്ഹട്ഠാനം.

ദഹ ഭസ്മീകരണേ ധാരണേ ച. ആഗാരാനി അഗ്ഗി ദഹതി. അയം പുരിസോ ഇമം ഇത്ഥിം അയ്യികം ദഹതി, മമ അയ്യികാതി ധാരേതീതി അത്ഥോ. ഇമസ്സ പുരിസസ്സ അയം ഇത്ഥീ അയ്യികാ ഹോതീതി അധിപ്പായോ. അത്ര പനായം പാളി ''സക്യാ ഖോ അമ്ബട്ഠ രാജാനം ഉക്കാകം പിതാമഹം ദഹന്തീ''തി. അഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢം ഗേഹം, ദയ്ഹതി, ദയ്ഹമാനം. ദസ്സ **ഡാദേസേ** ''ഡഹതീ''തി രൂപം. ''ഡഹന്തം ബാലമന്വേതി, ഭസ്മാഛന്നോവ പാവകോ''തിആദയോ പയോഗാ ഏത്ഥ നിദസ്സനാനി ഭവന്തി.

ചഹ പരിസക്കനേ. ചഹതി.

രഹ ചാഗേ. രഹതി. രഹോ, രഹിതോ.

രഹി ഗതിയം. രഹതി. രഹോ, രഹം.

ദഹി ബഹി വുദ്ധിയം. ദഹതി. ബഹതി.

ബഹി സദ്ധേ ച. ചകാരോ വുദ്ധാപേക്ഖോ. ബഹതി.

തുഹി ദുഹി അദ്ദനേ. തുഹതി. ദുഹതി.

അരഹ മഹ പൂജായം. അരഹതി. അരഹം, അരഹാ. മഹതി.

മഹനം, മഹോ. വിഹാരമഹോ. ചേതിയമഹോ.

തത്ര നിക്കിലേസത്താ ഏകന്തദക്ഖിണേയ്യഭാവേന അത്തനോ കതപൂജാസക്കാരാദീനം മഹപ്ഫലഭാവകരണേന അരഹണീയോ പൂജനീയോതി **അരഹാ,** ഖീണാസവോ.

ഈഹ ചേതായം. ഈഹതി. ഈഹാ. **ഈഹാ** വുച്ചതി വീരിയം.

വഹ മഹ ബുദ്ധിയം. വഹതി, മഹതി.

അഹി പിലഹി ഗതിയം. അഹതി. പിലഹതി, അഹി.

ഏത്ഥ ച **അഹീ**തി നിപ്പാദോപി സമാനോ അഹതി ഗച്ഛതി ഗന്തും സക്കോതീതി അഹി.

ഗരഹ കലഹ കുച്ഛനേ. ഗരഹതി. ഗരഹാ, കലഹതി, കലഹോ.

വരഹ വലഹ പധാനിയേ പരിഭാസനഹിംസാദാനേസു ച. വരഹതി. വലഹതി. വരാഹോ.

ഏത്ഥ ച **വരാഹോ**തി സൂകരോപി ഹത്ഥീപി വുച്ചതി. തഥാ ഹി "ഏനേയ്യാ ച വരാഹാ ച. മഹാവരാഹോവ നിവാപപുട്ഠോ"തിആദീസു സൂകരോ "വരാഹോ"തി നാമേന വുച്ചതി. "മഹാവരാഹസ്സ നദീസു ജഗ്ഗതോ, ഭിസം ഘസമാനസ്സാ"തിആദീസു പന ഹത്ഥീ "വരാഹോ"തി നാമേന വുച്ചതി. **മഹാവരാഹസ്സാ**തി ഹി മഹാഹത്ഥിനോതി അത്ഥോ.

വേഹു ജേഹു വാഹു പയതനേ. വേഹതി, ജേഹതി. വാഹതി. വാഹനോ.

വാഹനോ വുച്ചതി അസ്സോ. സോ ഹി വാഹന്തി സങ്ഗാമാദീസു കിച്ചേ ഉപ്പന്നേ പയതന്തി വീരിയം കരോന്തി, ഏതേനാതി **വാഹനോ**തി വുച്ചതി.

ദാഹു നിദ്ദക്ഖയേ. ദാഹതി.

ഊഹ വിതക്കേ. ഊഹതി, ആയൂഹതി, വിയൂഹതി, ബ്യൂഹതി അപോഹതി. ഊഹനം, ആയൂഹനം, ബ്യൂഹോ, അപോഹോ.

തത്ഥ **ഊഹതീ**തി വിതക്കേതി, **ആയൂഹതീ**തി വായമതി, **വിയൂഹതീ**തി പംസും ഉദ്ധരതി. ഏവം **ബ്യൂഹതീ**തി ഏത്ഥാപി. **അപോഹതീ**തി ഛഡ്ഡേതി, അഥ വാ വിവേചേതി.

ഗാഹു വിലോളനേ. ഗാഹതി. ഗാഹോ, ചന്ദഗ്ഗാഹോ, സൂരിയഗ്ഗാഹോ, നക്ഖത്തഗ്ഗാഹോ.

ഗഹ ഗഹണേ. ഗഹതി, പഗ്ഗഹതി. ആഹുതിംപഗ്ഗഹിസ്സാമി. പഗ്ഗഹോ, പഗ്ഗാഹോ.

പഗ്ഗഹോതി പത്തോ. **പഗ്ഗാഹോ**തി വീരിയം.

സഹ പരിസഹനേ. പരിസഹനം ഖന്തി. സഹതി. സഹോ, അസഹോ, അസയ്ഹോ.

രുഹ ചമ്മനി പാതുഭാവേ. രുഹതി. രുക്ഖോ.

മാതു മാനേ. മാഹതി.

ഗുഹൂ സംവരണേ. ഗുഹതി നിഗ്ഗുഹതി. ഗുഹോ, ഗുയ്ഹകോ.

വഹ പാപുണേ. വഹതി. വാരിവഹോ.

ദുഹ പപൂരണേ. ദുഹതി, ദോഹതി. ദുയ്ഹമാനാ ഗാവീ.

ദിഹ ഉപചയേ. ദേഹതി. ദേഹോ. **ദേഹോ**തി സരീരം.

ലിഹ അസ്സാദനേ. ലേഹതി, പലേഹതി. ലേഹനീയം. അത്രായം പാളി "സുനഖാ ഹിമസ്സ പലിഹിംസു പാദേ"തി. അയം പനത്ഥോ - സുനഖാ ഇമസ്സ കുമാരസ്സ പാദതലേ അത്തനോ ജിവ്ഹായ പലിഹിംസൂതി.

ഓഹ ചാഗേ. ഓഹതി. സബ്ബമനത്ഥം അപോഹതി. അപോഹോ.

ബ്രഹ ഉഗ്ഗമേ. ബ്രഹതി. ബ്രഹാ.

ദഹ ഥഹ ഹിംസത്ഥാ. ദഹതി. ഥഹതി.

ബ്രൂഹ വഡ്ഢനേ. ഉപരൂപരി ബ്രൂഹതീതി **ബ്രഹ്മാ**. കാരിതേ "വിവേകമനുബ്രൂഹേതും വട്ടതീ"തി പയോഗോ.

ബ്രഹ്മാതി തേഹി തേഹി ഗുണവിസേസേഹി ബ്രൂഹിതോതി ബ്രഹ്മാ. **ബ്രഹ്മാ**തി മഹാബ്രഹ്മാപി വുച്ചതി തഥാഗതോപി ബ്രാഹ്മണോപി മാതാപിതരോപി സേട്ഠമ്പി. "സഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ ദ്വിസഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ"തിആദീസു ഹി മഹാബ്രഹ്മാ "ബ്രഹ്മാ"തി വുച്ചതി. "ബ്രഹ്മാതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന"ന്തി എത്ഥ തഥാഗതോ.

"തമോനുദോ ബുദ്ധോ സമന്തചക്ഖു,
ലോകന്തഗൂ സബ്ബഭവാതിവത്തോ;
അനാസവോ സബ്ബദുക്ഖപ്പഹീനോ,
സച്ചവ്ഹയോ ബ്രഹ്മേ ഉപാസിതോ മേ"തി

എത്ഥ ബ്രാഹ്മണോ. "ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോ, പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേ"തി എത്ഥ മാതാപിതരോ. "ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ"തി എത്ഥ സേട്ഠം. എത്ഥേതം വുച്ചതി -

"മഹാബ്രഹ്മനി വിപ്പേ ച, അഥോ മാതാപിതൂസു ച;
തഥാഗതേ ച സേട്ഠേ ച, **ബ്രഹ്മ**സദ്ദോ പവത്തതീ"തി.

അപരോ നയോ - **ബ്രഹ്മാ**തി തിവിധാ ബ്രഹ്മാനോ സമ്മുതിബ്രഹ്മാനോ ഉപപത്തിബ്രഹ്മാനോ വിസുദ്ധിബ്രഹ്മാനോതി.

"സമ്പന്നം സാലികേദാരം, സുവാ ഭുഞ്ജന്തി കോസിയ;
പടിവേദേമി തേ ബ്രഹ്മേ, ന നേ വാരേതുമുസ്സഹേ,
പരിബ്ബജ മഹാബ്രഹ്മേ, പചന്തഞ്ഞേപി പാണിനോ"തി ച

എവമാദീസു ഹി **ബ്രഹ്മ**സദ്ദേന സമ്മുതിബ്രഹ്മാനോ വുത്താ.

"അപാരുതാ തേസം അമതസ്സ ദ്വാരാ,
യേ സോതവന്തോ പമുഞ്ചന്തു സദ്ധം;
വിഹിംസസഞ്ഞീ പഗുണം ന ഭാസിം,
ധമ്മം പണീതം മനുജേസു ബ്രഹ്മേ,

അഥ ഖോ ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതീ"തി ച ഏവമാദീസു **ബ്രഹ്മ**സദ്ദേന ഉപപത്തിബ്രഹ്മാ. "ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ"തിആദിവചനതോ **ബ്രഹ്മ**ന്തി അരിയധമ്മോ വുച്ചതി. തതോ നിബ്ബത്താ അവിസേസേന സബ്ബേപി അരിയാ വിസുദ്ധിബ്രഹ്മാനോ നാമ പരമത്ഥബ്രഹ്മതായ. വിസേസതോ പന "ബ്രഹ്മാതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന"ന്തി വചനതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഉത്തമബ്രഹ്മാ നാമ സദേവകേ ലോകേ ബ്രഹ്മഭൂതേഹി ഗുണേഹി ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തിതോ. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

"സമ്മുതിയുപപത്തീനം, വിസുദ്ധീനം വസേന ച;
ബ്രഹ്മാനോ തിവിധാ ഹോന്തി, ഉത്തമേന ചതുബ്ബിധാ"തി.

ധിമ്ഹ നിട്ഠുഭനേ. ധിമ്ഹേതി. "പടിവാമഗതം സല്ലം, പസ്സ ധിമ്ഹാമി ലോഹിത"ന്തി പാളി നിദസ്സനം.

തത്ഥ **ധിമ്ഹാമീ**തി നിട്ഠുഭാമീതി അത്ഥോ.

ഹകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ളകാരന്തധാതു

ബിള അക്കോസേ. ബേളതി. ബിളാരോ.

കീള വിഹാരേ. കീളതി. കീളാ.

അള ഉഗ്ഗമേ. അളതി. വാളോ.

ലള വിലാസേ. ലളതി. ലളിതോ അസ്സോ.

കള മദേ കക്കസ്സേ ച. കക്കസ്സം കസ്സസിയം ഫരുസഭാവോ. കളതി.

തുള തോളനേ. തോളതി.

ഹുള ഹോള ഗതിയം. ഹുളതി. ഹോളതി.

രോള അനാദരേ. രോളതി.

ലോള ഉമ്മാദേ. ലോയതി.

ഹേള ഹോള അനാദരേ. ഹേളതി. ഹോളതി.

വാള ആലപേ. വാളതി.

ദാള ധാള വിസരണേ. ദാളതി. ധാളതി.

ഹള സിലാഘായം. ഹളതി.

ഹീള അനാദരേ. ഹീളതി. ഹീളാ, ഹീളികോ, ഹീളിതോ.

കള സേചനേ. കളതി. കളനം.

ഹേള വേഠനേ. ഹേളതി.

ഈള **ഥുതിയം.** ഈളതി.

ജുള ഗതിയം. ജുളതി, ജോളതി.

പുള മുള സുഖനേ. പുളതി. മുളതി.

ഗുള രക്ഖായം. ഗുളതി. ഗുളോ.

ജുള ബന്ധനേ. ജുളതി.

കുള ഘസനേ. കുളതി.

ഖുള ബാല്യേ ച. ചകാരോ ഘസനാപേക്ഖകോ. ഖുളതി.

സുള ബുള സംവരണേ. സുളതി. ബുളതി.

പുള സങ്ഘാതേ. പുളതി. പുളിനം.

സള അബ്യത്തസദ്ദേ. സളതി. സാളികോ, സാളികാ.

"ഉസഭോവ മഹീ നദതി,
മിഗരാജാവ കൂജതി;
സുസുമാരോവ സളതി,
കിം വിപാകോ ഭവിസ്സതീ"തി നിദസ്സനം;

ഇമാനി **ളകാരന്തധാതുരൂപാനി.**

ഇതി **ഭൂവാദിഗണേ അവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി** സമത്താനി. എത്താവതാ സബ്ബാപി **ഭൂവാദിഗണേ** ധാതുയോ പകാസിതാ.

ഇദാനി **ഭൂവാദിഗണികധാതൂനംയേവ** കാചി അസമാനസുതികാ, കാചി അസമാനന്തികാ. താസു കാചി സമാനത്ഥവസേന സമോധാനേത്വാ പുബ്ബാചരിയേഹി വുത്താ, തായേവ ധാതുയോ ഏകദേസേന രൂപവിഭാവനാദീഹി സദ്ധിം പകാസയിസ്സാമ. തം യഥാ?

ഹൂ ഭൂ സത്തായം ഹോതി, ഭവതി. പഹോതി, പഭവതി. ഹുവേയ്യ പാവുസോ. സചേ ഉപ്പാദോ ഹേയ്യ. അജേസി യക്ഖോ നരവീരസേട്ഠം, തത്ഥപ്പനാദോ തുമുലോ ബഹൂവ. അമ്ബാ'യം അഹുവാ പുരേ. അഹു രാജാ വിദേഹാനം. പഹൂതം മേ ധനം സക്ക. പഹൂതമരിയോ പകരോതി പുഞ്ഞം. പഹൂതവിത്തോ പുരിസോ. പഹൂതജിവ്ഹോ ഭഗവാ. പിയപ്പഭൂതാ കലഹാ

വിവാദാ. പച്ഛാസമണേന ഹോതബ്ബം. ഭവിതബ്ബം. ഹോതും, ഹേതുയേ, ഭവിതും. ഹുത്വാ, ഹുത്വാന. ഭവിത്വാ, ഭവിത്വാന.

ഏത്ഥ പന "അത്ഥി ഹേഹിതി സോ മഗ്ഗോ, ന സോ സക്കാ ന ഹേതുയേ"തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **നഹേതുയേ**തി അഭവിതും. **ഹൂ**ധാതുതോ **തും**പച്ചയസ്സ **തവേ**പച്ചയസ്സ വാ **തുയേ** ആദേസോ, **ഊ**കാരസ്സ ച **ഏ**കാരാദേസോ കതോതി ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ ഹേതുഭാവായ **ന** ന സക്കാതിപി അത്ഥോ. അയം പനത്ഥോ ഇധ നാധിപ്പേതോ, പുരിമോയേവത്ഥോ അധിപ്പേതോ **ഹോതി**സ്സ ധാതുനോ പയോഗഭാവായ ഉദാഹരിതപദസ്സത്ഥഭാവതോ. തത്ഥ **പഹോതീ**തി ഇദം വത്ഥം വിപുലഭാവേന ചീവരം കാതും പഹോതി, നോ നപ്പഹോതി. **പഹോതീ**തി വാ പുരിസോ അരയോ ജേതും സക്കോതി. അഥ വാ **പഹോതീ**തി ഹോതി. **പഭവതീ**തി സന്ദതി. **പഹൂത**ന്തി വിപുലം, മഹന്തന്തി അത്ഥോ. **പഹൂതവിത്തോ**തി വിപുലവിത്തോ മഹദ്ധനോ. **പഹൂതജിവ്ഹോ**തി സുപുഥുലസുദീഘസുമുദുകജിവ്ഹോ, **പിയപ്പഭൂതാ**തി പിയതോ നിബ്ബത്താ.

ഗമു സപ്പ ഗതിയം. ഗച്ഛതി, ഗമതി, ഘമ്മതി, ആഗച്ഛതി, ഉഗ്ഗച്ഛതി, അതിഗച്ഛതി, പടിഗച്ഛതി, അവഗച്ഛതി, അധിഗച്ഛതി, അനുഗച്ഛതി, ഉപഗച്ഛതി, അപഗച്ഛതി, വിഗച്ഛതി, നിഗച്ഛതി, നിഗ്ഗച്ഛതി. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി. "സമുഗ്ഗച്ഛതീ"തിആദിനാ ഉപസഗ്ഗദ്വയവസേനപി യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബാനി. സപ്പതി, സംസപ്പതി, പരിസപ്പതി. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

തത്ഥ **ഗമ**തീതി ഗച്ഛതി. കാരിതേ "ദേവദത്തം ഗമേതി ഗമയതീ"തി രൂപാനി ഭവന്തി. "അപായം ഗമേതീതി അപായഗമനീയ"ന്തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം. **ചുരാദി**ഗണം പത്തസ്സ **ആ**പുബ്ബസ്സ ഇമസ്സ "ആഗമേതി, ആഗമയതി, ആഗമേന്തോ, ആഗമയമാനോ"തി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി ഭവന്തി.

തത്ഥ **ആഗമേതീ**തി മുഹുത്തം അധിവാസേതീതി അത്ഥോ. **ഘമ്മതീ**തി ഗച്ഛതി. **ആഗച്ഛതീ**തി ആയാതി. **ഉഗ്ഗച്ഛതീ**തി ഉയ്യാതി ഉദ്ധം ഗച്ഛതി. **അതിഗച്ഛതീ**തി അതിക്കമിത്വാ ഗച്ഛതി. **പടിഗച്ഛതീ**തി പുന ഗച്ഛതി. **അവഗച്ഛതീ**തി ജാനാതി. **അധിഗച്ഛതീ**തി ലഭതി ജാനാതി വാ. **അനുഗച്ഛതീ**തി പച്ഛതോ ഗച്ഛതി. **ഉപഗച്ഛതീ**തി സമീപം ഗച്ഛതി. **അപഗച്ഛതീ**തി അപേതി. **വിഗച്ഛതീ**തി വിഗമതി. **നിഗച്ഛതീ**തി ലഭതി. "യസം പോസോ നിഗച്ഛതീ"തി ഇദം നിദസ്സനം. **നിഗ്ഗച്ഛതീ**തി നിക്ഖമതി. **സപ്പതീ**തി ഗച്ഛതി. **സംസപ്പതീ**തി സംസരന്തോ ഗച്ഛതി. **പരിസപ്പതീ**തി സമന്തതോ ഗച്ഛതി.

ഇദാനി പന വിഞ്ഞൂനം സാട്ഠകഥേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ പരമകോസല്ലജനനത്ഥം സപ്പയോഗം പദമാലം കഥയാമ. സേയ്യഥിദം? സോ ഗച്ഛതി, തേ ഗച്ഛന്തി, ഗച്ഛരേ. ത്വം ഗച്ഛസി, തുമ്ഹേ ഗച്ഛഥ. അഹം ഗച്ഛാമി, മയം ഗച്ഛാമ. സോ ഗച്ഛതേ, തേ ഗച്ഛന്തേ. ത്വം ഗച്ഛസേ, തുമ്ഹേ ഗച്ഛവ്ഹേ. അഹം ഗച്ഛേ, മയം ഗച്ഛാമ്ഹേ. വത്തമാനായ രൂപാനി.

സോ ഗച്ഛതു, തേ ഗച്ഛന്തു. ത്വം ഗച്ഛാഹി, ഗച്ഛ, ഗച്ഛസ്സു, തുമ്ഹേ ഗച്ഛഥ. അഹം ഗച്ഛാമി, മയം ഗച്ഛാമ. സോ ഗച്ഛതം, തേ ഗച്ഛന്തം. ത്വം ഗച്ഛസ്സു, തുമ്ഹേ ഗച്ഛവ്ഹോ. അഹം ഗച്ഛേ, മയം ഗച്ഛാമസേ. പഞ്ചമിയാ രൂപാനി.

സോ ഗച്ഛേയ്യ, ഗച്ഛേ, തേ ഗച്ഛേയ്യും. ത്വം ഗച്ഛേയ്യാസി, തുമ്ഹേ ഗച്ഛേയ്യാഥ. അഹം ഗച്ഛേയ്യാമി, മയം ഗച്ഛേയ്യാമ, ഗച്ഛേമു. സോ ഗച്ഛേഥ, തേ ഗച്ഛേരം. ത്വം ഗച്ഛേഥോ, തുമ്ഹേ ഗച്ഛേയ്യാവ്ഹോ. അഹം ഗച്ഛേയ്യം, മയം ഗച്ഛേയ്യാമ്ഹേ. സത്തമിയാ രൂപാനി.

സോ ഗച്ഛ, തേ ഗച്ഛു. ത്വം ഗച്ഛേ, തുമ്ഹേ ഗച്ഛിത്ഥ, ഗഞ്ഛിത്ഥ. അഹം ഗച്ഛം, മയം ഗച്ഛിമ്ഹ, ഗഞ്ഛിമ്ഹ. സോ ഗച്ഛിത്ഥ, ഗഞ്ഛിത്ഥ, തേ ഗച്ഛിരേ. ത്വം ഗച്ഛിത്ഥോ, തുമ്ഹേ ഗച്ഛിവ്ഹോ. അഹം ഗച്ഛിം, ഗഞ്ഛിം, മയം ഗച്ഛിമ്ഹേ. പരോക്ഖായ രൂപാനി.

സോ അഗച്ഛാ, തേ അഗച്ഛൂ. ത്വം അഗച്ഛേ, തുമ്ഹേ അഗച്ഛഥ. അഹം അഗച്ഛം, മയം അഗച്ഛമ്ഹാ. സോ അഗച്ഛഥ, തേ അഗച്ഛത്ഥും. ത്വം അഗച്ഛസേ, തുമ്ഹേ അഗച്ഛിവ്ഹം. അഹം അഗച്ഛം, മയം അഗച്ഛിമ്ഹേ. അജ്ജതനിയാ രൂപാനി.

സോ ഗച്ഛിസ്സതി, തേ ഗച്ഛിസ്സന്തി. ത്വം ഗച്ഛിസ്സസി, തുമ്ഹേ ഗച്ഛിസ്സഥ. അഹം ഗച്ഛിസ്സാമി, മയം ഗച്ഛിസ്സാമ. സോ ഗച്ഛിസ്സതേ, തേ ഗച്ഛിസ്സന്തേ. ത്വം ഗച്ഛിസ്സസേ, തുമ്ഹേ ഗച്ഛിസ്സവ്ഹേ. അഹം ഗച്ഛിസ്സം, മയം ഗച്ഛിസ്സാമ്ഹേ. ഭവിസ്സന്തിയാ രൂപാനി.

സോ അഗച്ഛിസ്സാ, തേ അഗച്ഛിസ്സംസു. ത്വം അഗച്ഛിസ്സേ, തുമ്ഹേ അഗച്ഛിസ്സഥ. അഹം അഗച്ഛിസ്സം, മയം അഗച്ഛിസ്സാമ്ഹാ. സോ അഗച്ഛിസ്സഥ, തേ അഗച്ഛിസ്സിസു. ത്വം അഗച്ഛിസ്സസേ, തുമ്ഹേ അഗച്ഛിസ്സവ്ഹേ. അഹം അഗച്ഛിസ്സം, മയം അഗച്ഛിസ്സാമ്ഹസേ. കാലാതിപത്തിയാ രൂപാനി.

തത്ഥ അജ്ജതനിയാ കാലാതിപത്തിയാ ച **അ**കാരാഗമം സബ്ബേസു പുരിസേസു സബ്ബേസു വചനേസു ലബ്ഭമാനമ്പി സാസനേ അനിയതം ഹുത്വാ ലബ്ഭതീതി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി "അഗച്ഛി, ഗച്ഛി, അഗച്ഛിസ്സാ, ഗച്ഛിസ്സാ"തിആദിനാ ദ്വേ ദ്വേ രൂപാനി ദിസ്സന്തി. ഗമതി, ഗമന്തി. ഗമതു, ഗമന്തു. ഗമേയ്യ. ഗമേയ്യും. സേസം സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

ഇദാനി പരോക്ഖാഹിയ്യത്തനജ്ജതനീസു വിസേസോ വുച്ചതേ - സോ പുരിസോ മഗ്ഗം ഗ, സാ ഇത്ഥീ ഘര'മാഗ. തേ മഗ്ഗം ഗു, താ ഘര'മാഗു. **ഏ**കാരസ്സ **അ**കാരാദേസം ത്വം മഗ്ഗം ഗ, ത്വം ഘര''മാഗ. തുമ്ഹേ മഗ്ഗം ഗുത്ഥ, തുമ്ഹേ ഘര'മാഗുത്ഥ. അഹം മഗ്ഗം ഗം, അഹം ഘര'മാഗം. അഹം തം പുരിസം അന്വഗം, മയം മഗ്ഗം ഗുമ്ഹ, മയം ഘരം ആഗുമ്ഹ, മയം തം പുരിസം അന്വഗുമ്ഹ. അയം താവ പരോക്ഖായ വിസേസോ.

"സോ മഗ്ഗം അഗമാ, തേ മഗ്ഗം അഗമൂ" ഇച്ചാദി ഹിയ്യത്തനിയാ രൂപം. "സോ അഗമി, തേ അഗമും, തേ ഗും" ഇച്ചാദി അജ്ജതനിയാ രൂപം.

ഇദാനി തേസം പദരൂപാനി പാകടീകരണത്ഥം കിഞ്ചി സുത്തം കഥയാമ - "സോപാഗാ സമിതിം വനം. അഥേത്ഥ പഞ്ചമോ ആഗാ. ആഗും ദേവാ യസസ്സിനോ. മാഹം കാകോവ ദുമ്മേധോ, കാമാനം വസമന്വഗം. അഗമാ രാജഗഹം ബുദ്ധോ. വങ്കം അഗമു പബ്ബതം. ബ്രാഹ്മണാ ഉപഗച്ഛു മ''ന്തി ഏവമാദീനി ഭവന്തി.

ഗ ഗു ഗ ഗുത്ഥ ഗം ഗുമ്ഹ, അഗു അഗമു അഗമും;
അഗമാ'ഗമി ഗച്ഛന്തി, ആദിഭേദം മനേ കരേ.

ഇദാനി നാമികപദാനി വുച്ചന്തേ - ഗതോ, ഗന്താ, ഗച്ഛം, ഗച്ഛന്തീ, ഗച്ഛന്തം കുലം, സഹഗതം, ഗതി, ഗമനം, ഗമോ, ആഗമോ, അവഗമോ, ഗന്തബ്ബം, ഗമനീയം, ഗമ്മം, ഗമ്മമാനം, ഗമിയമാനം, ഗോ, മാതുഗാമോ, ഹിങ്ഗു, ജഗു, ഇന്ദഗൂ, മേധഗോ ഇച്ചാദീനി, കാരിതേ - ഗച്ഛാപേതി, ഗച്ഛാപയതി, ഗച്ഛേതി, ഗച്ഛയതി, ഗമ്മേതി. കമ്മേ - ഗമ്മതി, ഗമിയതി, അധിഗമ്മതി, അധിഗമിയതി. **തു**മന്താദിത്തേ "ഗന്തും, ഗമിതും, ഗന്ത്വാ, ഗന്ത്വാന, ഗമിത്വാ, ഗമിത്വാന, ഗമിയ, ഗമിയാന, ഗമ്മ, ആഗമ്മ, ആഗന്ത്വാ, അധിഗമ്മ, അധിഗന്ത്വാ" ഇച്ചാദീനി . **സപ്പ**ധാതുസ്സ പന "സപ്പോ, സപ്പിനീ, പീഠസപ്പീ, സപ്പി" ഇച്ചാദീനി രൂപാനി ഭവന്തി.

തത്ഥ **സഹഗത**സദ്ദോ തബ്ഭാവേ വോകിണ്ണേ നിസ്സയേ ആരമ്മണേ സംസട്ഠേതി ഇമേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. തത്ഥ "യായം തണ്ഹാ പോനോബ്ഭവികാ നന്ദിരാഗസഹഗതാ"തി തബ്ഭാവേ വേദിതബ്ബോ, നന്ദിരാഗഭൂതാതി അത്ഥോ. "യായം ഭിക്ഖവേ വീമംസാ കോസജ്ജസഹഗതാ കോസജ്ജസമ്പയുത്താ"തി വോകിണ്ണേ വേദിതബ്ബോ, അന്തരന്തരാ ഉപ്പജ്ജമാനേന കോസജ്ജേന വോകിണ്ണാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. "അട്ഠികസഞ്ഞാസഹഗതം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീ"തി നിസ്സയേ വേദിതബ്ബോ, അട്ഠികസഞ്ഞം നിസ്സായ അട്ഠികസഞ്ഞം ഭാവേത്വാ പടിലദ്ധന്തി അത്ഥോ. "ലാഭീ ഹോതി രൂപസഹഗതാനം വാ സമാപത്തീനം അരൂപസഹഗതാനം വാ"തി ആരമ്മണേ, രൂപാരൂപാരമ്മണാനന്തി അത്ഥോ. "ഇദം സുഖം ഇമായ പീതിയാ സഹഗതം സഹജാതം സമ്പയുത്ത"ന്തി സംസട്ഠേ, ഇമിസ്സാ പീതിയാ സംസട്ഠന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

തബ്ഭാവേ ചേവ വോകിണ്ണേ, നിസ്സയാരമ്മണേസു ച;
സംസട്ഠേ ച **സഹഗത**-സദ്ദോ ദിസ്സതി പഞ്ചസു;

ഗതീതി ഗതിഗതി നിബ്ബത്തിഗഭി അജ്ഝാസയഗതി വിഭവഗതി നിപ്ഫത്തിഗതി ഞാണഗതീതി ബഹുവിധാ ഗതി നാമ.

തത്ഥ "തം ഗതിം പേച്ച ഗച്ഛാമീ"തി ച "യസ്സ ഗതിം ന ജാനന്തി, ദേവാ ഗന്ധബ്ബമാനുസാ"തി ച അയം **ഗതിഗതി**നാമ. "ഇമേസം ഖോ അഹം ഭിക്ഖൂനം സീലവന്താനം നേവ ജാനാമി ഗതിംവാ അഗതിംവാ"തി അയം **നിബ്ബത്തിഗതി** നാമ. "ഏവം ഖോ തേ അഹം ബ്രഹ്മേ ഗതിഞ്ച ജാനാമി ജുതിഞ്ച ജാനാമീ"തി അയം **അജ്ഝാസയഗതി** നാമ. "വിഭവോ ഗതി ധമ്മാനം, നിബ്ബാനം അരഹതോ ഗതീ"തി അയം **വിഭവഗതി** നാമ. "ദ്വേ ഗതിയോ ഭവന്തി അനഞ്ഞാ"തി അയം **നിപ്ഫത്തിഗതി** നാമ. "തം തഥ ഗതിമാ ധിഭിമാ"തി ച "സുന്ദരം നിബ്ബാനം ഗതോ"തി ച അയം **ഞാണഗതി** നാമ. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

ഗതിഗത്യഞ്ച നിബ്ബത്യം, വിഭവജ്ഝാസയേസു ച;
നിപ്ഫത്തിയഞ്ച ഞാണേ ച, **ഗതി**സദ്ദോ പവത്തതി.

ഗച്ഛതീതി **ഗോ**. മാതുയാ സമഭാവം മിസ്സീഭാവഞ്ച ഗച്ഛതി പാപുണാതീതി **മാതുഗാമോ**. രോഗം ഹിംസന്തം ഗച്ഛതീതി **ഹിങ്ഗു**.

ഇമാനി തസ്സ നാമാനി

> ഹിങ്ഗു ഹിങ്ഗുജതുച്ചേവ, തഥാ ഹിങ്ഗുസിപാടികാ;
> ഹിങ്ഗുജാതീതി കഥിതാ, **വിനയട്ഠകഥായ** ഹി.

ജഗൂതി ചുതിതോ ജാതിം ഗച്ഛതീതി ജഗു. ഇന്ദ്രിയേന ഗച്ഛതീതി **ഇന്ദഗൂ**. അഥ വാ ഇന്ദഭൂതേന കമ്മുനാ ഗച്ഛതീതി **ഇന്ദഗു**. ''ഹിന്ദഗൂ''തിപി പാളി. തത്ഥ **ഹിന്ദ**ന്തി മരണം. തം ഗച്ഛതീതി **ഹിന്ദഗൂ**. സബ്ബമേതം സത്താധിവചനം, ലിങ്ഗതോ പുല്ലിങ്ഗം. **മേധഗോ**തി അത്തനോ നിസ്സയഞ്ച പരഞ്ച മേധമാനോ ഹിംസമാനോ ഗച്ഛതി പവത്തതീതി മേധഗോ, കലഹോ. ''തതോ സമ്മന്തി മേധഗാ''തി എത്ഥ ഹി കലഹോ **മേധഗ**സദ്ദേന ഭഗവതാ വുത്തോ. ഗമിത്വാതി എത്ഥ -

> ''ഇസിവ്ഹയം ഗമിത്വാന, വിനിത്വാ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ;
> തതോ വിനേസി ഭഗവാ, ഗന്ത്വാ ഗന്ത്വാ തഹിം തഹി''ന്തി

അയം പാളി നിദസ്സനം. **സപ്പോ**തി സപ്പതീതി സപ്പോ, സംസപ്പന്തോ ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ''യോ കാമേ പരിവജ്ജേതി, സപ്പസ്സേവ പദാസിരോ''തി ഇമിസ്സാ **പാളിയാ** നിദ്ദേസേ **''സപ്പോ** വുച്ചതി അഹി. കേനട്ഠേന സപ്പോ? സംസപ്പന്തോ ഗച്ഛതീതി **സപ്പോ**. ഭുജന്തോ ഗച്ഛതീതി **ഭുജഗോ**. ഉരേന ഗച്ഛതീതി **ഉരഗോ**. പന്നസിരോ ഗച്ഛതീതി **പന്നഗോ**. സരീരേന സപ്പതീതി **സരീസപോ**. ബിലേ സയതീതി **ബിലാസയോ**. ദാഠാ തസ്സ ആവുധോതി **ദാഠാവുധോ**. വിസം തസ്സഘോരന്തി **ഘോരവിസോ**. ജിവ്ഹാ തസ്സ ദുവിധാതി **ദുജിവ്ഹോ**. ദ്വീഹി ജിവ്ഹാഹി രസം സായതീതി **ദ്വിരസഞ്ഞൂ''**തി. **സപ്പിനീ**തി ഉരഗീ. **പീഠസപ്പീ**തി പീഠേന സപ്പതി ഗച്ഛതീതി **പീഠസപ്പീ,** പങ്ഗുളോ. **സപ്പീ**തി യോ ന പരിഭുഞ്ജതി, തസ്സ ബലായുവഡ്ഢനത്ഥം സപ്പതി ഗച്ഛതി പവത്തതീതി **സപ്പി,** ഘതം.

സക്ക ടേക ലങ്ഘ ഗത്യത്ഥാ. സക്കതി, നിസക്കതി, പരിസക്കതി. നിസക്കോ, പരിസക്കനം. ടേകതി. ടീകാ. ലങ്ഘതി, ഉല്ലങ്ഘതി, ഓലങ്ഘതി, ലങ്ഘകോ, ഉല്ലങ്ഘികാ പീതി.

കേ രേ ഗേ സദ്ദേ. കായതി. രായതി. ഗായതി. ജാതകം. രാ. ഗീതം. കായിതും. രായിതും, ഗായിതും. കായിത്വാ. രായിത്വാ. ഗായിത്വാ.

തത്ഥ **ജാതക**ന്തി ജാതം ഭൂതം അതീതം അത്തനോ ചരിതം കായതി കഥേതി ഭഗവാ എതേനാതി ജാതകം. ജാതകപാളി ഹി ഇധ ജാതകന്തി വുത്തം. അഞ്ഞത്ര പന ജാതം എവം ജാതകന്തി ഗഹേതബ്ബോ. തഥാ ഹി **ജാതക**സദ്ദോ പരിയത്തിയമ്പി വത്തതി ''ഇതിവുത്തകം ജാതകം അബ്ഭുതധമ്മ''ന്തിആദീസു, ജാതിയമ്പി വത്തതി ''ജാതകം സമോധാനേസീ''തിആദീസു. **രാ** വുച്ചതി സദ്ദോ. **ഗീത**ന്തി ഗായനം.

ഖേ ജേ സേ ഖയേ. ഖായതി. ജായതി. സായതി. ഖയം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.

എത്ഥ പന സിയാ ''നനു ച ഭോ **ഖായതീ**തി പദസ്സ ഖാദതീതി വാ പഞ്ഞായതീതി വാ അത്ഥോ ഭവതി, തഥാ **ജായതീ**തി പദസ്സ നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ, **സായതീ**തി പദസ്സ രസം അസ്സാദേതീതി അത്ഥോ, എവം സന്തേ ഭോ

കസ്മാ ഇധ ഏവം അത്ഥോ തുമ്ഹേഹി കഥിയതീ"തി? സച്ചം, ധാതൂനന്തു അനേകത്ഥത്താ ഏവം അത്ഥോ കഥേതും ലബ്ഭതി. തഥാ ഹി "അപ്പസ്സുതായം പുരിസോ, ബലിബദ്ദോവ ജീരതീ"തി ഏത്ഥ **ജീരതീ**തി അയം സദ്ദോ ജരം പാപുണാതീതി അത്ഥം അവത്വാ വഡ്ഢതീതി അത്ഥമേവ വദതി, ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം.

ഗു ഘു കു ഉ സദ്ദേ. ഗവതി. ഘവതി. കവതി. അവതി.

ഖു രു കു സദ്ദേ. ഖോതി. രോതി. കോതി.

ചു ജു പു പ്ലു ഗാ സേ ഗതിയം. ചവതി. ജവതി. പവതി. പ്ലവതി. ഗാതി. സേതി. ചവനം, ചുതി. ജവനം, ജവോ. പവനം, പ്ലവനം. ഗാനം. സേതു. പോതോ. പ്ലവോ.

ഏത്ഥ **ഗാന**ന്തി ഗമനം. **പോതോ**തി പവതി ഗച്ഛതി ഉദകേ ഏതേനാതി പോതോ, നാവാ. തഥാ പ്ലവതി ന സീദതീതി **പ്ലവോ,** നാവാ ഏവ. "ഭിന്നപ്ലവോ സാഗരസ്സേവ മജ്ഝേ"തി ഹി **ജാതകപാളി** ദിസ്സതി. "നാവാ, പോതോ, പ്ലവോ, ജലയാനം, തരണ"ന്തി നാവാഭിധാനാനി.

ധേ ഥേ സദ്ദസങ്ഘാതേസു. ധായതി. ഥായതി. ഭാവേ - ധിയതി, ഥിയതി. ഇത്ഥീ. ഥീ.

ദേ തേ പാലനേ. ദായതി. ദയാ. താണം.

രാ ലാ ആദാനേ. രാതി. ലാതി.

അതി അദി ബന്ധനേ. അന്തതി. അന്ദതി. അന്തം. അന്ദു.

ജുതസുഭ രുച ദിത്തിയം. ജോതതി. സോഭതി. രോചതി, വിരോചതി.

അക അഗ കുടിലായം ഗതിയം. അകതി. അഗതി.

നാഥ നാധ യാചനോപതാപിസ്സരിയാസീസാസു. നാഥതി. നാധതി.

സല ഹുല ചല കമ്പനേ. സലതി. ഹുലതി. ചലതി. കുസലം.

ഏത്ഥ ച കുച്ഛിതേ പാപകേ ധമ്മേ സലയതീതി **കുസലം,** ഹേതുകത്തുവസേനിദം നിബ്ബചനം ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി **അട്ഠസാലിനിയം** "കുച്ഛിതേ പാപകേ ധമ്മേ സലയന്തി ചലയന്തി കമ്പേന്തി വിദ്ധംസേന്തീതി കുസലാ"തി ഹേതുകത്തുവസേന അത്ഥോ കഥിതോ. ഇദം **സല**ധാതുവസേന **കുസല**സദ്ദസ്സ നിബ്ബചനം. അഞ്ഞേസമ്പി ധാതൂനം വസേന **കുസല**സദ്ദസ്സ നിബ്ബചനം ഭവതി. തഥാ ഹി **അട്ഠസാലിനിയം** അഞ്ഞാനിപി നിബ്ബചനാനി ദസ്സിതാനി. കഥം? "കുച്ഛിതേന വാ ആകാരേന സയന്തീതി കുസാ, തേ അകുസലധമ്മസങ്ഖാതേ കുസേ ലുനന്തി ഛിന്ദന്തീതി **കുസലാ**. കുച്ഛിതാനം വാ സാനതോ തനുകരണതോ ഞാണം കുസം നാമ, തേന കുസേന ലാതബ്ബാതി **കുസലാ,** ഗഹേതബ്ബാ പവത്തേതബ്ബാതി അത്ഥോ. യഥാ വാ കുസാ ഉഭയഭാഗഗതം ഹത്ഥപ്പദേസം ലുനന്തി, ഏവമിമേപി ഉപ്പന്നാനുപ്പന്നഭാവേന

ഉഭയഭാഗഗതം കിലേസപക്ഖം ലുനന്തി, തസ്മാ കുസാ വിയ ലുനന്തീതിപി **കുസലാ**''തി. ഏവം അഞ്ഞാനിപി നിബ്ബചനാനി ദസ്സിതാനി. തത്ര ''ധമ്മാ'' ഇതി പദാപേക്ഖം കത്വാ തദനുരൂപലിങ്ഗവചനവസേന ''കുസലാ''തി നിദ്ദേസോ കതോ, ഇധ പന സാമഞ്ഞനിദ്ദേസവസേന ''കുസല''ന്തി നപുംസകേകവചനനിദ്ദേസോ അമ്ഹേഹി കതോ. പുഞ്ഞവാചകോ ഹി **കുസല**സദ്ദോ ആരോഗ്യവാചകോ ച ഏകന്തേന നപുംസകലിങ്ഗോ, ഇതരത്ഥവാചകോ പന തിലിങ്ഗികോ, യഥാ കുസലോ ഫസ്സോ, കുസലാ വേദനാ. കുസലം ചിത്തന്തി. **കുസല**സദ്ദോ ഇമസ്മിം **ഭൂവാദി**ഗണേ **ലാ**ധാതു**സല**ധാതുവസേന നിപ്ഫത്തിം ഗതോതി വേദിതബ്ബോ. ഇതി **ഭൂവാദി**ഗണേ സമോധാനഗതധാതുയോ സമത്താ.

ഇച്ചേവം -

വിത്ഥാരതോ ച സങ്ഖേപാ, **ഭൂവാദീനം** ഗണോ മയാ;
യോ വിഭത്തോ സഉദ്ദേസോ, സനിദ്ദേസോ യഥാരഹം.

ഉപസഗ്ഗനിപാതേഹി, നാനാഅത്ഥയുതേഹി ച;
യോജേത്വാന പദാനേത്ഥ, ദസ്സിതാനി വിസും വിസും.

പാളിനിദസ്സനാദീഹി, ദസ്സിതാനി സഹേവ തു;
ത്യാദ്യന്താനി ച രൂപാനി, **സ്യാദ്യ**ന്താനി ച സബ്ബസോ.

പദാനം സദിസത്തഞ്ച, തഥാ വിസദിസത്തനം;
ചോദനാപരിഹാരേഹി, സഹിതോ ചത്ഥനിച്ഛയോ.

അത്ഥുദ്ധാരോ'ഭിധാനഞ്ച, ലിങ്ഗത്തയവിമിസ്സനം;
അഭിധേയ്യകലിങ്ഗേസു, സവിസേസപദാനി ച.

നാനാപദബഹുപ്പദ-സമോധാനഞ്ച ദസ്സിതം;
രൂള്ഹീസദ്ദാദയോ ചേവ, സുവിഭത്താ അനാകുലാ.

സബ്ബനാമം സബ്ബനാമ-സദിസാനി പദാനി ച;
നാനാപദേഹി യോജേതും, ദസ്സിതാനി യഥാരഹം.

തുമന്താനി ച രൂപാനി, **ത്വാദ്യ**ന്താനി ച വിഞ്ഞൂനം;
പിടകേ പാടവത്ഥായ, സബ്ബമേതം പകാസിതം.

യേ സദ്ദനീതിമ്ഹി ഇമം വിഭാഗം,
ജാനന്തി സമ്മാ മുനിസാസനേ തേ;
അത്ഥേസു സബ്ബേസുപി വീതകങ്ഖാ,
അച്ഛമ്ഭിനോ സീഹസമാ ഭവന്തി.

വിഭൂതഭുതഗ്ഗസയമ്ഭുചക്കേ ,
സുഭൂതഭൂരിം വദതാ നരാനം;
യോ സദ്ദനീതിമ്ഹി **ഭുവാദി**കണ്ഡോ,
വുത്തോ മയാ തം ഭജഥത്ഥകാമോ.

ഇതി നവങ്ഗേ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ ബ്യപ്പഥഗതീസു വിഞ്ഞൂനം

കോസല്ലത്ഥായ കതേ സദ്ദനീതിപ്പകരണേ

പന്നരസഹി പരിച്ഛേദേഹി മണ്ഡിതോ **ഭൂവാദി**ഗണോ നാമ

സോളസമോ പരിച്ഛേദോ.

൧൭. രുധാദിചരക്ക

രുധാദിഗണിക

ഇതോ പരം പവക്ഖാമി, **രുധാദികഗണാദയോ;**
സാസനസ്സോപകാരായ, ഗണേ തു ഛബ്ബിധേ കഥം.

രുധി ആവരണേ. രുധിധാതു ആവരണേ വത്തതി. ഏത്ഥ **ആവരണം** നാമ പിദഹനം വാ പരിരുന്ധനം വാ പലിബുദ്ധനം വാ ഹരിതും വാ അപ്പദാനം, സബ്ബമേതം വട്ടതി. രുന്ധതി, രുന്ധിതി, രുന്ധീതി, രുന്ധേതി, അവരുന്ധേതി. കമ്മനി - മഗ്ഗോ പുരിസേന രുന്ധിയതി. രോധോ, ഓരോധോ, വിരോധോ, പടിവിരോധോ, വിരുദ്ധോ, പടിവിരുദ്ധോ, പരിരുദ്ധോ. രുന്ധിതും, പരിരുന്ധിതും. രുന്ധിത്വാ. പരിരുന്ധിത്വാ.

തത്ര **രോധോ**തി ചാരകോ. സോ ഹി രുന്ധതി പവേസിതാനം കുരൂരകമ്മന്താനം സത്താനം ഗമനം ആവരതീതി **രോധോ**തി വുച്ചതി. **ഓരോധോ**തി രാജുബ്ബരീ, സാ പന യഥാകാമചാരം ചരിതും അപ്പദാനേന ഓരുന്ധിയതി അവരുന്ധിയതീതി **ഓരോധോ. വിരോധോ**തി അനനുകൂലതാ. **പടിവിരോധോ**തി പുനപ്പുനം അനനുകൂലതാ. **വിരുദ്ധോ**തി വിരോധം ആപന്നോ. **പടിവിരുദ്ധോ**തി പടിസത്തുഭാവേന വിരോധം ആപന്നോ. **പരിരുദ്ധോ**തി ഗഹണത്ഥായ സമ്പരിവാരിതോ. വുത്തഞ്ഹി ''യഥാ അരീഹി പരിരുദ്ധോ, വിജ്ജന്തേ ഗമനേ പഥേ''തി. **അവരുദ്ധോ**തി പബ്ബാജിതോ.

മുച മോചനേ. മിഗം ബന്ധനാ മുഞ്ചതി. മുഞ്ചനം, മോചനം. ദുക്ഖപ്പമോചനം, മോചോ.

മോചോതി ചേത്ഥ അട്ഠികകദലീരുക്ഖോ. മുഞ്ചിതും. മുഞ്ചിത്വാ. കാരിതേ ''മോചേതി, മോചേതും, മോചേത്വാ''തിആദീനി.

രിച വിരേചനേ. രിഞ്ചതി. രിഞ്ചനം, വിരേചനം, വിരേകോ, വിരേചകോ. രിഞ്ചിതും. രിഞ്ചിത്വാ.

സിച പഗ്ഘരണേ. ഉദകേന ഭൂമിം സിഞ്ചതി. പുത്തം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചി. അഭിസേകോ. മുദ്ധാഭിസിത്തോ ഖത്തിയോ. സിഞ്ച ഭിക്ഖു ഇമം നാവം, സിത്താ തേ ലഹുമേസ്സതി. സിത്തട്ഠാനം. സിഞ്ചിതും. സിഞ്ചിത്വാ.

യുജ യോഗേ. യുഞ്ജതി, അനുയുഞ്ജതി. കമ്മനി ''യുഞ്ജിയതീ''തി രൂപാനി. കേചി ''യുഞ്ജതേ''തി ഇച്ഛന്തി. യുഞ്ജനം, സംയോഗോ, അനുയോഗോ, ഭാവനാനുയുത്തോ, സഞ്ഞോഗോ, സഞ്ഞോജനം, അത്ഥയോജനാ. ദീഘം സന്തസ്സ യോജനം. യുഞ്ജിതും, അനുയുഞ്ജിതും. അനുയുഞ്ജിത്വാ. യോജേതി. തത്ഥ **സംയോജനന്തി** ബന്ധനം കാമരാഗാദി. **യോജനന്തി** -

വിദത്ഥി ദ്വാദസങ്ഗുല്യോ, തദ്വയം രതനം മതം;
സത്തരതനികാ യട്ഠി, ഉസഭം വീസയട്ഠികം;
ഗാവുതം ഉസഭാസീതി, യോജനം ചതുഗാവുതം.

ഭുജ പാലനബ്യവഹരണേസു. **പാലനം** രക്ഖണം. **ബ്യവഹരണം** അജ്ഝോഹരണം. ഭുഞ്ജതി, പരിഭുഞ്ജതി, സംഭുഞ്ജതി. ദാസപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജി. കാരിതേ "ഭോജേതി ഭോജയതീ"തിആദീനി രൂപാനി. ഭോജനം, സമ്ഭോഗോ, മഹിഭുജോ, ഗാമഭോജകോ , ഉപഭോഗോ, പരിഭോഗോ. ഭുത്തോ ഓദനോ ഭവതാ. സചേ ഭുത്തോ ഭവേയ്യാഹം. ഓദനം ഭുത്തോ ഭുത്തവാ ഭുത്താവീ. തുമന്താദിത്തേ "ഭുഞ്ജിതും, പരിഭുഞ്ജിതും, ഭോജേതും, ഭോജയിതും, ഭുഞ്ജിത്വാ, ഭുഞ്ജിത്വാന, ഭുഞ്ജിയ, ഭുഞ്ജിയാന, ഭോജേത്വാ, ഭോജേത്വാന, ഭോജയിത്വാ, ഭോജയിത്വാന" ഇച്ചാദീനി **പരി**സദ്ദാദീഹി വിസേസിതബ്ബാനി.

തത്ര **ഭുഞ്ജതീ**തി ഭത്തം ഭുഞ്ജതി, ഭോജനീയം ഭുഞ്ജതി. തഥാ ഹി "ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ ഖാദതി വാ ഭുഞ്ജതി വാ"തിആദി വുത്തം. അപിച കദാചി ഖാദനീയേപി "ഭുഞ്ജതീ"തി വോഹാരോ ദിസ്സതി. "ഫലാനി ഖുദ്ദകപ്പാനി, ഭുഞ്ജ രാജ വരാവര"ന്തി ഹി വുത്തം. **പരിഭുഞ്ജതീ**തി ചീവരം പരിഭുഞ്ജതി, പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജതി, ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം പരിഭുഞ്ജതി, പടിസേവതിതി വുത്തം ഹോതി. തേനേവ ച **പടിസേവതീ**തി പരിഭുഞ്ജതീതി അത്ഥോ സംവണ്ണിയതി. അപിച "കാമേ ഭുഞ്ജതീ"തി ച "പഞ്ചകാമഗുണേ പരിഭുഞ്ജതീ"തി ച ദസ്സനതോ പന **ഭുഞ്ജനപരിഭുഞ്ജന**സദ്ദാ പടിസേവനത്ഥേന കത്ഥചി സമാനത്ഥാപി ഹോന്തീതി അവഗന്തബ്ബാ. **സംഭുഞ്ജതീ**തി സമ്ഭോഗം കരോതി, ഏകതോ വാസം കരോതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ സിയാ "നനു ച ഭോ അത്ര **ഭുജ**ധാതു പാലനബ്യവഹരണേസു വുത്തോ, സോ കഥം ഏത്തകേസുപി അത്ഥേസു വത്തതീ"തി? വത്തതേവ, അനേകത്ഥാ ഹി ധാതവോ, തേ ഉപസഗ്ഗസഹായേ ലഭിത്വാപി അനേകത്ഥതരാവ ഹോന്തി. ഇതോ പട്ഠായ **തു**മന്താദീനി രൂപാനി ന വക്ഖാമ. യത്ഥ പന വിസേസോ ദിസ്സതി, തത്ഥ വക്ഖാമ.

കതി ഛേദനേ. കന്തതി, വികന്തതി. സല്ലകത്തോ.

ഭിദി വിദാരണേ. ഭിന്ദതി. അനാഗതത്ഥേ വത്തബ്ബേ "ഭേജ്ജിസ്സതി, ഭിന്ദിസ്സതീ"തി ദ്വിധാ ഭവന്തി രൂപാനി. പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ ഭിന്ദതീതി **ഭിക്ഖു**. തേനാഹ -

> "ന തേന ഭിക്ഖു സോ ഹോതി, യാവതാ ഭിക്ഖതേ പരേ;
> വിസം ധമ്മം സമാദായ, ഭിക്ഖു ഹോതി ന താവതാ.
>
> യോധ പുഞ്ഞഞ്ച പാപഞ്ച, ബാഹിത്വാ ബ്രഹ്മചരിയം;
> സങ്ഖായ ലോകേ ചരതി, സവേ 'ഭിക്ഖൂ'തി വുച്ചതീ"തി.

ഇദഞ്ച ഖീണാസവം സന്ധായ വുത്തം, സേക്ഖപുഥുജ്ജനസമണാപി യഥാസമ്ഭവം "ഭിക്ഖൂ"തി വത്തബ്ബതം പാപുണന്തിയേവ. സങ്ഘം ഭിന്ദതീതി **സങ്ഘഭേദകോ**. ദേവദത്തേന സങ്ഘോ ഭിന്നോ,. ഭിന്ദിയതീതി **ഭിന്നോ**തി ഹി നിബ്ബചനം. ന തേ കട്ഠാനി ഭിന്നാനി. ഭിന്ദതീതി **ഭേത്താ**.

ഛിദി ദ്വേധാകരണേ. ഛിന്ദതീതി **ഛേദകോ,** ഏവം ഛേത്താ. കേസേ ഛേത്തും വട്ടതി. ഛിന്ദിയതീതി **ഛിന്നോ**. ഛിന്നോപി രുക്ഖോ പുനദേവ രൂഹതി. ഇദം പന **ഭിദിഛിദി**ദ്വയം **ദിവാദി**ഗണം പത്വാ "ഭിജ്ജതി

ഛിജ്ജതീ''തി സുദ്ധകത്തുവാചകം രൂപദ്വയം ജനേതി, തസ്മാ ''ഭിജ്ജതീതി **ഭിന്നോ''**തിആദിനാ സുദ്ധകത്തുവസേനപി നിബ്ബചനം കാതബ്ബം.

തദി ഹിംസാനാദരേസു. തന്ദതി. തന്ദീ, തദ്ദു. **തദ്ദ**തി കച്ഛു.

ഉദി പസവകിലേദനേസു. പസവനം സന്ദനം. കിലേദനം തിന്ദതാ. ഉന്ദതി. ഉന്ദൂരോ, സമുദ്ദോ.

വിദ ലാഭേ. വിന്ദതി. ഗോവിന്ദോ, വിത്തി. എത്ഥ **വിത്തീ**തി അനുഭവനം, വേദനാ വാ.

വിദ തുട്ഠിയം. വിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദതി. നിബ്ബിന്ദനം. വിരജ്ജതി. നിബ്ബിന്ദോ കാമരതിയാ. വിത്തി, വിത്തം, വേദോ. ലഭതി അത്ഥവേദം ധമ്മവേദം.

എത്ഥ **വിത്തീ**തി സോമനസ്സം. ''വിത്തി ഹി മം വിന്ദതി സുത ദിസ്വാ''തി ഹി വുത്തം. **വിത്ത**ന്തി വിത്തിജനനത്താ വിത്തസങ്ഖാതം ധനം. **വേദോ**തി ഗന്ഥോപി ഞാണമ്പി സോമനസ്സമ്പി വുച്ചതി. ''തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ''തിആദീസു ഹി ഗന്ഥോ ''വേദോ''തി വുച്ചതി. ''ബ്രാഹ്മണം വേദഗുമഭിജഞ്ഞാ അകിഞ്ചനം കാമഭവേ അസത്ത''ന്തിആദീസു ഞാണം. ''യേ വേദജാതാ വിചരന്തി ലോകേ''തിആദീസു സോമനസ്സം.

> വേദഗന്ഥേ ച ഞാണേ ച, സോമനസ്സേ ച വത്തതി;
> **വേദ**സദ്ദോ ഇമം നാനാ-ധാതുതോ സമുദീരയേ.

ലിപ ലിമ്പനേ. ലിമ്പതി, ലിമ്പകോ. അവലേപോ. **അവലേപോ**തി അഹങ്കാരോ.

ലുപ അച്ഛേദനേ. ലുമ്പതി. വിലുമ്പകോ, വിലുത്തോ വിലോപോ.

> വിലുമ്പതേവ പുരിസോ, യാവസ്സ ഉപകപ്പതി;
> യദാ ചഞ്ഞേ വിലുമ്പന്തി, സോ വിലുത്തോ വിലുമ്പതീതി.

പിസ ചുണ്ണനേ. പിംസതി. പിസകോ. പിസുണാ വാചാ. **ആഗമട്ഠകഥായം** പന ''അത്തനോ പിയഭാവം പരസ്സ ച സുഞ്ഞഭാവം യായ വാചായ ഭാസതി, സാ പിസുണാ വാചാ''തി വുത്തം, തം നിരുത്തിലക്ഖണേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഹിസി വിഹിംസായം. ഹിംസതി, വിഹിംസതി. ഹിംസകോ.

> അഹിംസകോതി മേ നാമം, ഹിംസകസ്സ പുരേ സതോ;
> അജ്ജാഹം സച്ചനാമോമ്ഹി, ന നം ഹിംസാമി കിഞ്ചനം.

ഹിംസിതബ്ബം കിംസതീതി **സീഹോ**. ആദിഅന്തക്ഖരവിപല്ലാസവസേന സദ്ദസിദ്ധി, യഥാ ''കന്തനട്ഠേന തക്ക''ന്തി. വിഹേസകോ, വിഹേസനം.

സുമ്ഭ പഹാരേ. യോ നോ ഗാവോവ സുമ്ഭതി. പരിസുമ്ഭതി. സുമ്ഭോതി. അത്രിമേ പാളിതോ പയോഗാ -

''സംസുമ്ഭമാനാ അത്താനം, കാലമാഗമയാമസേ''തി ച,

“കേസഗ്ഗഹണമുക്ഖേപാ, ഭൂമ്യാ ച പരിസുമ്ഭനാ;
ദത്വാ ച നോ പക്കമതി, ബഹുദുക്ഖം അനപ്പക”ന്തി ച,

“ഭൂമിം സുമ്ഭാമി വേഗസാ”തി ച.

അഞ്ഞത്ഥ പന അഞ്ഞാപി വുത്താ. താ ഇധ അനുപപത്തിതോ ന വുത്താ. കേചേത്ഥ മഞ്ഞേയ്യും, യഥാ **ഭൂവാദി**ഗണേ **“സകി സങ്കായം ഖജി ഗതിവേകല്ലേ”**തിആദീനം ധാതൂനം പടിലദ്ധവഗ്ഗന്തഭാവസ്സ നിഗ്ഗഹീതാഗമസ്സ വസേന “സങ്കതി ഖഞ്ജതീ”തി രൂപാനി ഭവന്തി, തഥാ ഇമസ്മിം **രുധാദി**ഗണേ **“മുച മോചനേ കതി ഛേദനേ”**തിആദീനം ധാതൂനം പടിലദ്ധവഗ്ഗന്തഭാവസ്സ നിഗ്ഗഹീതാഗമസ്സ വസേന “മുഞ്ചതി കന്തതീ”തിആദീനി രൂപാനി ഭവന്തി. ഏവം സന്തേ കോ ഇമേസം തേസഞ്ച വിസേസോതി? ഏത്ഥ വുച്ചതേ - യേ **ഭൂവാദി**ഗണസ്മിം അനേകസ്സരാ അസംയോഗന്താ **ഇ**കാരന്തവസേന നിദ്ദിട്ഠാ, തേ ആഖ്യാതത്തഞ്ച നാമികത്തഞ്ച പത്വാ സുദ്ധകത്തുഹേതുകത്തുവിസയേസു ഏകന്തതോ നിഗ്ഗഹീതാഗമേന നിപ്ഫന്നരൂപാ ഭവന്തി, ന കത്ഥചിപി തേസം വിനാ നിഗ്ഗഹീതാഗമേന രൂപപ്പവത്തി ദിസ്സതി. തം യഥാ? സങ്കതി, സങ്കാ, ഖഞ്ജതി, ഖഞ്ജോ ഇച്ചാദി. അയം അനേകസ്സരാനം **ഇ**കാരന്തവസേന നിദ്ദിട്ഠാനം **ഭൂവാദി**ഗണികാനം വിസേസോ.

യേ ച **രുധാദി**ഗണസ്മിം അനേകസ്സരാ അസംയോഗന്താ **അ**കാരന്തവസേന വാ **ഉ**കാരന്തവസേന വാ നിദ്ദിട്ഠാ, തേ ആഖ്യാതത്തം പത്വാ സുദ്ധകത്തുവിസയേയേവ ഏകന്തതോ നിഗ്ഗഹീതാഗമേന നിപ്ഫന്നരൂപാ ഭവന്തി, ന ഹേതുകത്തുവിസയേ. നാമികത്തം പന സഹനിഗ്ഗഹീതാഗമേന വിനാ ച നിഗ്ഗഹീതാഗമേന നിപ്ഫന്നരൂപാ ഭവന്തി. യത്ഥ വിനാ നിഗ്ഗഹീതാഗമേന നിപ്ഫന്നരൂപാ, തത്ഥ സസംയോഗരൂപായേവ ഭവന്തി. തം യഥാ? മുഞ്ചതി, മുഞ്ചാപേതി, മോചേതി, മോചാപേതി. ഛിന്ദാപേതി. ഛേദേതി, ഛേദാപേതി. ഛിന്ദനം, ഛേദോ. മുഞ്ചനം, മോചനം. കന്തതി, കന്തനം, സല്ലകത്തോ. പിട്ഠിമംസാനി അത്തനോ, സാമം ഉക്കച്ച ഖാദസി ഇച്ചാദീനി. തത്ഥ **ഉക്കച്ചാ**തി ഉക്കന്തിത്വാ, ഛിന്ദിത്വാതി അത്ഥോ.

നനു ച ഭോ ഏവം സന്തേ ആഖ്യാതനാമികഭാവം പത്വാ സുദ്ധകത്തുഹേതുകത്തുവിസയേസു ഏകന്തതോ പടിലദ്ധനിഗ്ഗഹീതാഗമേഹി **സകി ഖജി** ആദീഹിയേവ **രുധാദി**ഗണികേഹി ഭവിതബ്ബം, ന പന **മുച ഛിദി**ആദീഹീതി? തന്ന, **മുച ഛിദി**ആദീഹിയേവ **രുധാദി**ഗണികേഹി ഭവിതബ്ബം **രുച**ധാതുയാ സമാനഗതികത്താ, തഥാ ഹി യഥാ “രുന്ധിസ്സ, രുന്ധയതി, രുന്ധാപേതി, രുന്ധനം, രോധോ, വിരോധോ”തിആദീസു നിഗ്ഗഹീതാഗമാനിഗ്ഗഹീതാഗമവസേന ദ്വിപ്പകാരാനി രൂപാനി ദിസ്സന്തി, തഥാ **മുച ഛിദി**ആദീനമ്പീതി.

നനു **കച്ചായനേ** നിഗ്ഗഹീതാഗമസ്സ നിച്ചവിധാനത്ഥം “രുധാദിതോ നിഗ്ഗഹീതപുബ്ബഞ്ചാ”തി ലക്ഖണം വുത്തന്തി? സച്ചം, തം പന ക്രിയാപദത്തം സന്ധായ വുത്തം. യദി ച നാമികപദത്തമ്പി സന്ധായ വുത്തം ഭവേയ്യ, “വിരോധോ”തിആദീനം ദസ്സനതോ **വാ**സദ്ദം പക്ഖിപിത്വാ വത്തബ്ബം സിയാ, ന ച **വാ**സദ്ദം പക്ഖിപിത്വാ വുത്തം, തേന ഞായതി ക്രിയാപദത്തംയേവ സന്ധായ വുത്തന്തി.

നനു ച ഭോ ഏവം സന്തേ **സകിവജി**ആദീനം നിച്ചം സനിഗ്ഗഹീതാഗമക്രിയാപദത്തംയേവ സന്ധായ “രുധാദിതോ നിഗ്ഗഹീതപുബ്ബഞ്ചാ”തി ഇദം വുത്തന്തി സക്കാ മന്തുന്തി? ന സക്കാ, **സകിവജി**ആദീനം **രുധ**ധാതുയാ അസമാനഗതികത്താ നാമികത്തേ ദ്വിപ്പകാരസ്സ അസമ്ഭവതോ. തഥാ ഹി യേസം യാ നാമികത്തേ നിഗ്ഗഹീതാഗമാനിഗ്ഗഹീതാഗമവസേന ദ്വിപ്പകാരവന്തതാ, സാ ഏവ തേസം **രുധാദി**ഗണഭാവസ്സ ലക്ഖണം. തഞ്ച **സകിവജി**ആദീനം നത്ഥി. “സങ്കാ ഖഞ്ജോ”തിആദിനാ ഹി നാമത്തേ ഏകോയേവ പകാരോ ദിസ്സതി സനിഗ്ഗഹീതാഗമോ, **“കമു പദവിക്ഖേപേ”**ഇച്ചാദീനം പന “കമോ, കമനം, ചങ്കമോ, ചങ്കമന”ന്തിആദിനാ നാമികത്തേ ദ്വിപ്പകാരവന്തതാസമ്ഭവേപി നിഗ്ഗഹീതാഗമസ്സ അബ്ഭാസവിസയേ പവത്തത്താ സാ ദ്വിപ്പകാരവന്തതാ **രുധാദി**ഗണഭാവസ്സ ലക്ഖണം ന ഹോതി, തസ്മാ അബ്ഭാസവിസയേ പവത്തം നിഗ്ഗഹീതാഗമം വജ്ജേത്വാ യാ ദ്വിപ്പകാരവന്തതാ, സായേവ **രുധാദി**ഗണികഭാവസ്സ ലക്ഖണന്തി സന്നിട്ഠാനം കാതബ്ബം. അയം നയോ അതീവ സുഖുമോ സമ്മാ മനസി കാതബ്ബോ.

> **രുധാദീ** ഏത്തകാ ദിട്ഠാ, ധാതവോ മേ യഥാബലം;
> സുത്തേസ്വഞ്ഞേപി പേക്ഖിത്വാ, ഗണ്ഹവ്ഹോ അത്ഥയുത്തിതോതി.

ദുധാദിഗണോയം.

ദിവാദിഗണിക

ദിവു കീളാവിജിഗിസാബ്യവഹാരജുതിഥുതികന്തിഗതിസത്തീസു. ഏത്ഥ ച **കീളാ**തി ലളനാ, വിഹാരോ വാ. **ലളനാ**തി ച ലളിതാനുഭവനവസേന രമണം. **വിഹാരോ** ഇരിയാപഥപരിവത്തനാദിനാ വത്തനം. **വിജിഗിസാ**തി വിജയിച്ഛാ. **ബ്യവഹാരോ**തി വോഹാരോ. **ജുതീ**തി സോഭാ. **ഥുതീ**തി ഥോമനാ. **കന്തീ**തി കമനീയതാ. **ഗതീ**തി ഗമനം. **സത്തീ**തി സാമത്ഥിയം. ഇമേസു അത്ഥേസു **ദിവു**ധാതു വത്തതി. ദിബ്ബതി. ദേവോ. ദേവീ. ദേവതാ.

ഏത്ഥ **ദേവോ**തി തിവിധാ ദേവാ സമ്മുതിദേവാ ഉപപത്തിദേവാ വിസുദ്ധിദേവാതി. തേസു മഹാസമ്മതകാലതോ പട്ഠായ ലോകേന “ദേവാ”തി സമ്മതത്താ രാജരാജകുമാരാദയോ **സമ്മുതിദേവാ** നാമ. ദേവലോകേ ഉപപന്നാ **ഉപപത്തിദേവാ** നാമ. ഖീണാസവാ **വിസുദ്ധിദേവാ** നാമ. വുത്തമ്പി ചേതം “സമ്മുതിദേവാ നാമ രാജാനോ ദേവിയോ കുമാരാ. ഉപപത്തിദേവാ നാമ ഭുമ്മദേവേ ഉപാദായ തദുത്തരിദേവാ. വിസുദ്ധിദേവാ നാമ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാ”തി.

ഇദം പനേത്ഥ നിബ്ബചനം - ദിബ്ബന്തി കാമഗുണഝാനാഭിഞ്ഞാചിത്തിസ്സരിയാദീഹി കീളന്തി, തേസു വാ വിഹരന്തീതി **ദേവാ**. ദിബ്ബന്തി യഥാഭിലാസിതം വിസയം അപ്പടിഘാതേന ഗച്ഛന്തീതി **ദേവാ**. ദിബ്ബന്തി യഥിച്ഛിതനിപ്ഫാദനേ സക്കോന്തീതി **ദേവാ**. അഥ വാ തംതംബ്യസനനിത്ഥരണത്ഥികേഹി സരണം പരായണന്തി ദേവനീയാ അഭിത്ഥവനീയാതി **ദേവാ**. സോഭാവിസേസയോഗേന കമനീയാതി വാ **ദേവാ**.

ഏത്ഥ ച **ഥുതികന്തി** അത്ഥാ കമ്മസാധനവസേന ദട്ഠബ്ബാ, **കീളാദയോ** ഛ അത്ഥാ കത്തുസാധനവസേന. കേചി പന "ദിവു കീളാവിജിഗിസാബ്യവഹാരജുതിഥുതിഗതീസൂ"തി പഠന്തി. കേചി "ഗതീ"തി പദം വിഹായ "ജുതിഥുതീസൂ"തി പഠന്തി. കേചി "ഥുതീ"തി പദം വിഹായ "ജുതിഗതീസൂ"തി പഠന്തി, കേചി പന **ദിവുധാതും "സത്തിഥുതിക"**ന്തിഅത്ഥേപി ഇച്ഛന്തി. തേനാഹ അഭിധമ്മസ്സ **അനുടീകാകാരോ "ദേവ**സദ്ദോ യഥാ കീളാവിജിഗിസാവോഹാരജുതിഗതിഅത്ഥോ, ഏവം സത്തിഅഭിത്ഥവകമനത്ഥോപി ഹോതി ധാതുസദ്ദാനം അനേകത്ഥഭാവതോ"തിആദി.

ഇദം പന യഥാവുത്തേസു സമ്മുതിദേവാദീസു പച്ചേകം നിബ്ബചനം - ദിബ്ബന്തി കീളന്തി അത്തനോ വിസയേ ഇസ്സരിയം കരോന്തീതി **ദേവാ,** രാജാനോ. ദിബ്ബന്തി കീളന്തി പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി, പടിപക്ഖേ വാ വിജേതും ഇച്ഛന്തി, വോഹരന്തി ച ലോകസ്സ യുത്തായുത്തം, ജോതന്തി പരമായ സരീരജുതിയാ, ഥോമിയന്തി തബ്ഭാവത്ഥികേഹി, കാമിയന്തി ദട്ഠും സോതുഞ്ച സോഭാവിസേസയോഗേന, ഗച്ഛന്തി ച യഥിച്ഛിതട്ഠാനം അപ്പടിഹതഗമനേന, സക്കോന്തി ച ആനുഭാവസമ്പത്തിയാ തംതംകിച്ചം നിപ്ഫാദേതുന്തി **ദേവാ,** ചാതുമഹാരാജികാദയോ. കീളന്തി പരമായ ഝാനകീളായ, വിജേതും ഇച്ഛന്തി പടിപക്ഖം, പരമസുഖുമഞാണവിസേസവിസയം അത്ഥഞ്ച വോഹരന്തി, ജോതന്തി സബ്ബകിലേസദോസകലുസാഭാവാ പരമവിസുദ്ധായ ഞാണജുതിയാ, ഥോമിയന്തി ച വിഞ്ഞാതസഭാവേഹി പരമനിമ്മലഗുണവിസേസയോഗതോ, കാമിയന്തി ച അനുത്തരപുഞ്ഞക്ഖേത്തതായ ദട്ഠും സോതും പൂജിതുഞ്ച, ഗച്ഛന്തി ച അമതമഹാനിബ്ബാനം അപച്ചാഗമനീയായ ഗതിയാ, സക്കോന്തി ച ചിത്താചാരം ഞത്വാ തേ തേ സത്തേ ഹിതേ നിയോജേതും അമതമഹാനിബ്ബാനസുഖേ ച പതിട്ഠാപേതുന്തി **ദേവാ,** വിസുദ്ധിദേവാ.

ദേവസദ്ദ "വിദ്ധേ വിഗതവലാഹകേ ദേവേ"തിആദീസു അജടാകാസേ ആഗതോ. "ദേവോ ച ഥോകം ഥോകം ഫുസായതീ"തിആദീസു മേഘേ. "അയഞ്ഹി ദേവ കുമാരോ"തിആദീസു ഖത്തിയേ. "അഹം ദേവ സകലജമ്ബുദീപേ അഞ്ഞസ്സ രഞ്ഞോ സന്തികേ കിഞ്ചി ഭയം ന പസ്സാമീ"തിആദീസു ഇസ്സരപുഗ്ഗലേ. "പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതോ സമങ്ഗീഭൂതോ പരിചാരേതി ദേവോ മഞ്ഞേ"തിആദീസു ഉപപത്തിദേവേ. "ദേവാതിദേവം നരദമ്മസാരഥി"ന്തിആദീസു വിസുദ്ധിദേവേ ആഗതോ.

ദേവീതി രാജഭരിയാപി ദേവധീതാപി "ദേവീ"തി വുച്ചതി. ദേവസ്സ ഭരിയാതി ഹി ദേവീ, സാപി അത്ഥതോ "ദിബ്ബതീതി ദേവീ"തി വത്തബ്ബാ, യഥാ "ഭിക്ഖതീതി ഭിക്ഖുനീ"തി. തഥാ ഹി വുത്തം **വിമാനവത്ഥുഅട്ഠകഥായം** "ദിബ്ബതി അത്തനോ പുഞ്ഞിദ്ധിയാ കീളതീതി ദേവീ"തി.

ദേവതാതി ദേവപുത്തോപി ബ്രഹ്മാപി ദേവധീതാപി. "അഥ ഖോ അഞ്ഞതരാ ദേവതാ അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ അഭിക്കന്തവണ്ണാ"തിആദീസു ഹി ദേവപുത്തോ "ദേവതാ"തി വുത്തോ "ദേവോയേവ ദേവതാ"തി കത്വാ, തഥാ "താ ദേവതാ സത്തസതാ ഉള്ളാരാ, ബ്രഹ്മാ വിമാനാ അഭിനിക്ഖമിത്വാ"തിആദീസു ബ്രഹ്മാനോ.

"അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, യാ ത്വം തിട്ഠസി ദേവതേ;

ഓഭാസേന്തീ ദിസാ സബ്ബാ, ഓസധീ വിയ താരകാ''തി-

ആദീസു ദേവധീതാ.

ഇമാനി ഉപപത്തിദേവാനം നാമാനി -

ദേവോ സുരോ ച വിബുധോ, നിജ്ജരോ അമരോ മരു;
സുധാസീ തിദസോ സഗ്ഗ-വാസീ അനിമിസോപി ച;
ദിവോകോ'മതപായീ ച, സഗ്ഗട്ഠോ ദേവതാനി ച.

ഖി ഖയേ. ഖിയതി. ഖയോ. ഖിയനം. രാഗക്ഖയോ.

ഖി നിവാസേ കോധഹിംസാസു ച. ഖിയതി. ന ഗച്ഛസി യമക്ഖയം. നാഗദാനേന ഖിയന്തി.

തത്ഥ **ഖിയതീ**തി നിവസതി. **യമക്ഖയ**ന്തി യമനിവേസനം. **ഖിയന്തീ**തി കുജ്ഝന്തി ഹിംസന്തി വാ.

ഘാ ഗന്ധോപാദാനേ. ഘായതീതി **ഘാനം**. ഘാനേന ഗന്ധം ഘായിതും ഘായിത്വാ.

രുച രോചനേ. രോചനം രുചി. ഭത്തം മേ രുച്ചതി. ഭത്തമ്പിതസ്സ ന രുച്ചതി. പബ്ബജ്ജാ മമ രുച്ചതി. രുച്ചിതും, രുച്ചിത്വാ. കേചി പന ഇമസ്മിം **ദിവാദി**ഗണേ **"രുച ദിത്തിമ്ഹീ"**തി പഠന്തി. തം ന യുത്തം കത്ഥചിപി ദിത്തിസങ്ഖാതസോഭനത്ഥവാചകസ്സ **രുച**ധാതുനോ "രുച്ചതീ"തി രൂപാഭാവതോ. തസ്മാ ഏവം സല്ലക്ഖേതബ്ബം, ദിത്തിരുചീനം വാചകോ **രുച**ധാതു ഭുവാദിഗണികോ. തസ്സ ഹി "രോചതി, വിരോചതി. ഏകത്തമുപരോചിത"ന്തി രൂപാനിയേവ ഭവന്തി, ന "രുച്ചതീ"തി രൂപം. രുചിയായേവ വാചകോ പന **ദിവാദി**ഗണികോപി ഹോതി **ചുരാദി**ഗണികോപി. തസ്സ ഹി **ദിവാദി**ഗണികകാലേ "ഗമനം മയ്ഹം രുച്ചതീ"തി രൂപം. **ചുരാദി**ഗണികകാലേ "കിം നു ജാതിം ന രോചേസീ"തി രൂപം. **ആ**പുബ്ബോ ചേ ആചിക്ഖനേ വത്തതി, "ആരോചേതി, ആരോചയതീ"തി രൂപാനി ദിസ്സന്തി.

മുച മോക്ഖേ. ദുക്ഖതോ മുച്ചതി. സദ്ധായ അധിമുച്ചതി. മുത്തി, വിമുത്തി, അധിമുത്തി, മുച്ചമാനോ.

ഉച സമവായേ. ഉച്ചതി. ഓകോ, ഊകാ, ഉക്കാ.

ഓകോതി ഉദകമ്പി ആവാസോപി. "ഓകപുണ്ണേഹി ചീവരേഹീ"തി ച, "വാരിജോവ ഥലേ ഖിത്തോ, ഓകമോകതമുബ്ഭതോ"തി ചേത്ഥ പയോഗോ. **ഊകാ**തി സീസേ നിബ്ബത്തകിമിവിസേസോ.

ഉക്കാതി ദീപികാദയോ വുച്ചന്തി. "ഉക്കാസു ധാരിയമാനാസൂ"തി ഹി ആഗതട്ഠാനേ ദീപികാ "ഉക്കാ"തി വുച്ചതി. "ഉക്കം ബന്ധേയ്യ, ഉക്കം ബന്ധിത്വാ, ഉക്കാമുഖം ആലിമ്പേയ്യാ"തി ആഗതട്ഠാനേ അങ്ഗാരകപല്ലം. "കമ്മാരാനം യഥാ ഉക്കാ, അന്തോ ഝായതി നോ ബഹീ"തി ആഗതട്ഠാനേ കമ്മാരുദ്ധനം. "ഏവം വിപാകോ ഉക്കാപാതോ ഭവിസ്സതീ"തി ആഗതട്ഠാനേ വാതവേഗോ "ഉക്കാ"തി

വുച്ചതി. “സണ്ഡാസേന ജാതരൂപം ഗഹേത്വാ ഉക്കാമുഖേ പക്ഖിപേയ്യാ”തി ആഗതട്ഠാനേ സുവണ്ണകാരാനം മൂസാ “ഉക്കാ”തി വേദിതബ്ബാ. ഇച്ചേവം -

ദീപികാവാതവേഗേസു, കമ്മാരാനഞ്ച ഉദ്ധനേ;
മൂസായമ്പി ച അങ്ഗാര-കപല്ലേ ചാതി പഞ്ചസു;
വിസയേസു പനേതേസു, **ഉക്കാ**സദ്ദോ പവത്തതി;

ഛേ ഛേദനേ. ഛിയതി, ഛിയന്തി. അവച്ഛിതം, അവച്ഛാതം. ഛേത്വാന മോളിം വരഗന്ധവാസിതം.

സജ സങ്ഗേ. സങ്ഗോ ലഗനം. സജ്ജതി. സജ്ജനം, സജ്ജിതോ, സത്തോ.

യുജ സമാധിമ്ഹി. സമാധാനം **സമാധി,** കായകമ്മാദീനം സമ്മാപയോഗവസേന അവിപ്പകിണ്ണതാതി അത്ഥോ. യുജ്ജതി. യോഗോ, യോഗീ.

ഏത്ഥ **യോഗോ**തി വീരിയം. തഞ്ഹി -

“വായമേഥേവ പുരിസോ, ന നിബ്ബിന്ദേയ്യ പണ്ഡിതോ;
പസ്സാമി വോ’ഹ’മത്താനം, യഥാ ഇച്ഛിം തഥാ അഹു”ന്തി

വചനതോ അവസ്സം കാതും യുജ്ജതി ഉപപജ്ജതീതി **യോഗോ**തി വുച്ചതി.

രന്ജ രാഗേ. രജ്ജതി. വിരജ്ജതി. രജ്ജമാനോ, രജ്ജം, രജ്ജന്തോ, രാഗോ, വിരാഗോ, രജ്ജനം, വിരജ്ജനം, രജനീയം. ഉപസഗ്ഗവസേന അഞ്ഞോ അത്ഥോ ഭവതി. സമ്ഹാ രട്ഠാ നിരജ്ജതി, അത്തനോ രട്ഠാ നിഗ്ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.

തത്ഥ **വിരാഗോ**തി വിരജ്ജന്തി ഏത്ഥ സംകിലേസധമ്മാതി വിരാഗോ, നിബ്ബാനം മഗ്ഗോ ച.

വിജീ ഭയചലനേസു. വിജ്ജതി, സംവിജ്ജതി. സംവേഗോ, സംവേജനീയം. ഉബ്ബിജ്ജതി. ഉബ്ബേഗോ, ഉബ്ബിഗ്ഗഹദയോ.

ലുജ വിനാസേ. ലുജ്ജതീതി **ലോകോ**. ലോപോ, ലുത്തി, ലുജ്ജനം, ലുത്തോ.

ഠാ ഗതിനിവത്തിയം. ഠായതി. ഠായീ, ഠിതി, ഠാനം, ഠിതോ, തത്രട്ഠോ, തിട്ഠം, കപ്പട്ഠായീ, ആസഭട്ഠാനട്ഠായീ.

“സുഖം സയാമി ഠായാമി, സുഖം കപ്പേമി ജീവിതം;
അഹത്ഥപാസോ മാരസ്സ, അഹോ സത്ഥാനുകമ്പകോ”തി

പാളി നിദസ്സനം. ലാപം ഗോചരട്ഠായിനന്തി ച. തത്ഥ **ഠായാമീ**തി തിട്ഠാമി.

ഡിഗതിയം. ഡിയതി. ഡേമാനോ. ഡിനോ വാ. “ഉച്ചേ സകുണ ഡേമാന, പത്തയാന വിഹങ്ഗമ. വജ്ജേസി ഖോ ത്വം വാമൂരു”ന്തി നിദസ്സനം.

ഏത്ഥ ഡിയതീതി **ഡേമാനോ**തി നിബ്ബചനം ഗഹേതബ്ബം.

താ പാലനേ. തായതി. അഘസ്സ താതാ. സോ നൂന കപണോ താതോ, ചിരം രുജ്ജതി അസ്സമേ. താണം, പരിത്തം, ഗോത്തം. ത്വം ഖോസി ഉപാസക കതകല്യാണോ കതഭീരുത്താണോ.

തത്ര **പരിത്ത**ന്തി മഹാതേജവന്തതായ സമന്തതോ സത്താനം ഭയം ഉപദ്ദവം ഉപസഗ്ഗഞ്ച തായതി രക്ഖതീതി പരിത്തം, ഗം തായതീതി **ഗോത്തം**.

നത ഗത്തവിനാമേ. ഗത്തവിനാമോ ഗത്തവിക്ഖേപോ. നച്ചതി. നച്ചം. നിഗണ്ഠോ നാടപുത്തോ.

ദാ സോധനേ. ദായതി. ദാനം. അനുയോഗദാപനത്ഥം. അനുയോഗം ദത്വാ. ദാനം ദത്വാ.

ദാ സുപനേ. ദായതി. നിദ്ദായതി. നിദ്ദായനം, നിദ്ദായമാനോ, നിദ്ദായന്തോ.

ദാദാനേ. പുരിസോ ദാനം ദായതി. **ആ**പുബ്ബോ ഗഹണേ. അദിന്നം ആദിയതി. സീലം സമാദിയതി. കമ്മേ - പുരിസേന ദാനം ദീയതി, അദിന്നം ആദിയതി. കാരിതേ - ആദപേതി, സമാദപേതി, ആദപയതി, സമാദപയതി, യേ ധമ്മമേവാദപയന്തി സന്തോ.

ദാ അവഖണ്ഡനേ. ദിയതി, ദിയന്തി. പരിത്തം.

എത്ഥ ച **പരിത്ത**ന്തി സമന്തതോ ഖണ്ഡിതത്താ പരിത്തം. അപ്പമത്തകഞ്ഹി ഗോമയപിണ്ഡം **പരിത്ത**ന്തി വുച്ചതി. തസ്മാ **പരിത്ത**ന്തി അപ്പകസ്സ നാമം കാമാവചരസ്സ ച ധമ്മസ്സ അപ്പേസക്ഖത്താ.

ദാ സുദ്ധിയം. ദായതി. വോദായതി. വോദാനം. അകമ്മകോയം ധാതു. തഥാ ഹി "വോദായതി സുജ്ഝതി ഏതേനാതി **വോദാനം,** സമഥവിപസ്സനാ"തി **നേത്തിസംവണ്ണനായം** വുത്തം.

ദീ ഖയേ. ദീയതേ. ദീനോ, ആദീനവോ.

തത്ര ദീനോതി പരിക്ഖീണഞാതിധനാദിഭാവേന ദുക്ഖിതോ. **ആദീനവോ**തിആദീനം ദുക്ഖം വാതി അധിഗച്ഛതി ഏതേനാതിആദീനവോ, ദോസോ.

ദു പരിതാപേ. ദുയതേ. ദുനോ, ദൂതോ.

ഭിദി ഭിജ്ജനേ. ഭിജ്ജനധമ്മം ഭിജ്ജതി. ഭിജ്ജതീതി ഭിന്നോ. ഭിജ്ജനം ഭേദോ.

ഛിദി ഛിജ്ജനേ. സുത്തം ഛിജ്ജതി. ഛിജ്ജതീതി ഛിന്നോ. ഏവം ഛിദ്ദം. ഛിജ്ജനം ഛേദോ.

ഖിദി ദീനിയേ. ദീനഭാവോ **ദീനിയം,** യഥാ ദക്ഖിയം. ഖിജ്ജതി, ഖിന്നോ, അഖിന്നമതി, ഖേദോ, ഖേദങ്ഗതോ ലോകഹിതായ നാഥോ.

എത്ഥ **ഖേദങ്ഗതോ**തി കായികദുക്ഖസങ്ഖാതം പരിസ്സമം പത്തോ, ദുക്ഖമനുഭവീതി അത്ഥോ.

പദ ഗതിയം. പജ്ജതി. മഗ്ഗം പടിപജ്ജതി. പടിപത്തിം പടിപജ്ജതി. അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ഹോതി, ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി. ആപത്തിം ആപജ്ജതി. അകമ്മകമ്പി ഭവതി, തേസം അധമ്മോ ആപജ്ജതി, പജ്ജോ, ബ്യഗ്ഘപജ്ജോ, സമ്പദായോ.

ഏത്ഥ ച **പജ്ജോ**തി മഗ്ഗോ. ബ്യഗ്ഘപജ്ജേ സദ്ദുലപഥേ ജാതോതി **ബ്യഗ്ഘപജ്ജോ,** ഏവംനാമകോ കുലപുത്തോ. സമ്പദിയതി ഞാപിയതി ധമ്മോ ഏതേനാതി **സമ്പദായോ,** അക്ഖാതാ.

വിദ സത്തായം. സത്താ വിജ്ജമാനാകാരോ. വിജ്ജതി, സംവിജ്ജതി. ജാതവേദോ, വിജ്ജാ, അവിജ്ജാ, വിദിതോ.

തത്ഥ **ജാതവേദോ**തി അഗ്ഗി. സോ ഹി ജാതോവ വേദയതി ധൂമജാലുട്ഠാനേന പഞ്ഞായതി, തസ്മാ **ജാതവേദോ**തി വുച്ചതി. **വിജ്ജാ**തി ധമ്മാനം സഭാവം വിദിതം കരോതീതി വിജ്ജാ, ഞാണം. **അവിജ്ജാ**തി ഖന്ധാനം രാസട്ഠം, ആയതനാനം ആയതനട്ഠം, ധാതൂനം സുഞ്ഞട്ഠം, സച്ചാനം തഥട്ഠം, ഇന്ദ്രിയാനം അധിപതിയട്ഠം അവിദിതം കരോതീതി അവിജ്ജാ. ദുക്ഖാദീനം പീളനാദിവസേന വുത്തം ചതുബ്ബിധം അത്ഥം അവിദിതം കരോതീതി **അവിജ്ജാ,** മോഹോ.

മദ ഉമ്മാദേ. ഉമ്മാദോ നാമ മുയ്ഹ നം വാ സതിവിപ്പവാസോ വാ ചിത്തവിക്ഖേപോ വാ. മജ്ജതി, പമജ്ജതി. മത്തോ, സുരാമദമത്തോ. മത്തോ അഹം മഹാരാജ. പുത്തമംസാനി ഖാദയിം. മത്തഹത്ഥീ, പമത്തോ, ഉമ്മത്തോ.

> അപ്പമാദോ അമതം പദം, പമാദോ മച്ചുനോ പദം;
> അപ്പമത്താ ന മിയ്യന്തി, യേ പമത്താ യഥാ മതാ.

മിദ സിനേഹനേ. മേജ്ജതി. മേത്താ, മേത്തി, മിത്തം, മിത്തോ.

അന്തരധാ അദസ്സനേ. അന്തരപുബ്ബോ ധാധാതു വിജ്ജമാനസ്സ വത്ഥുനോ അദസ്സനേ വത്തതി. അന്തരധായതി. അന്തരധാനം, അന്തരധായന്തോ. സാ ദേവതാ അന്തരഹിതാ. അന്തരാപിധായതി.

ബുധ അവഗമനേ. അവഗമനം ജാനനം. ബുജ്ഝതി, ബുദ്ധോ, ബുദ്ധി, ബുദ്ധം, ബോധോ, ബോധി. ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനി. സകലം ബുദ്ധോ, ബുദ്ധവാ, വിബോധേതി, ബോധേതാ, ബുദ്ധോ, വിബുദ്ധോ ഇച്ചാദീനി.

തത്ര ബുദ്ധോതി ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ, ബോധേതാ പജായാതി **ബുദ്ധോ**. അഥ വാ പാരമിതാപരിഭാവിതായ പഞ്ഞായ സബ്ബമ്പി ഞേയ്യം അബുജ്ഝീതി **ബുദ്ധോ**. കേചി പന കമ്മേനപി **ബുദ്ധ**സദ്ദസ്സ സിദ്ധം ഇച്ഛന്താ ഏവം നിബ്ബചനം കരോന്തി "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാതി അധിഗതഗുണവിസേസേഹി ഖീണാസവേഹി ബുജ്ഝിതബ്ബോതി ബുദ്ധോ"തി. വിത്ഥാരോ പന **നിദ്ദേസേ** വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബോ. ബുദ്ധീതി ബുജ്ഝതീതി **ബുദ്ധി**. ഏവം **ബുദ്ധം ബോധോ ബോധി** ച. അഥ വാ ബുജ്ഝനം **ബുദ്ധി**. ഏവം **ബോധോ ബോധി** ച, സബ്ബമേതം പഞ്ഞായാധിവചനം.

ഇദാനി **ബോധി**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരം വദാമ. **ബോധീ**തി ഹി രുക്ഖോപി മഗ്ഗോപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി നിബ്ബാനമ്പി ഏവംപണ്ണത്തികോ പുഗ്ഗലോപി വുച്ചതി, തഥാ ഹി ''ബോധിരുക്ഖമൂലേ പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധോ''തി ച, ''അന്തരാ ച ബോധിം അന്തരാ ച ഗയ''ന്തി ച ആഗതട്ഠാനേ രുക്ഖോ ബോധീതി വുച്ചതി. ''ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണ''ന്തി ആഗതട്ഠാനേ മഗ്ഗോ. ''പപ്പോതി ബോധിം വരഭൂരി സുമേധസോ''തി ആഗതട്ഠാനേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ''പത്വാന ബോധിം അമതം അസങ്ഖത''ന്തി ആഗതട്ഠാനേ നിബ്ബാനം. ''ബോധി ഭന്തേ രാജകുമാരോ ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദതീ''തി ''അരിയസാവകോ ബോധീതി വുച്ചതീ''തി ച ആഗതട്ഠാനേ ഏവംപണ്ണത്തികോ പുഗ്ഗലോ.

അത്രിദം വുച്ചതി -

> രുക്ഖേ മഗ്ഗേ ച നിബ്ബാനേ, ഞാണേ സബ്ബഞ്ഞുതായ ച;
> തഥാ പണ്ണത്തിയഞ്ചേവ, **ബോധി**സദ്ദോ പവത്തതി.

ബുജ്ഝതീതി **ബുജ്ഝിതാ,** ബോധേതീതി **ബോധേതാ**.

ഏത്ഥ ച കോചി പയോഗോ **തു**മന്താദീനി ച രൂപാനി വുച്ചന്തേ - ''ഗുയ്ഹമത്ഥമസമ്ബുദ്ധം, സമ്ബോധയതി യോ നരോ. പരം സമ്ബുദ്ധുമരഹതി. ബുജ്ഝിതും, ബുദ്ധും, ബുജ്ഝിത്വാ, ബുജ്ഝിത്വാന, ബുജ്ഝിതുന, ബുദ്ധിയ, ബുദ്ധിയാന, ബുദ്ധാ, ബുദ്ധാന'' ഇതി ഭവന്തി.

തത്ര **അസമ്ബുദ്ധ**ന്തി പരേഹി അഞ്ഞാതം, ''അസമ്ബോധ''ന്തിപി പാഠോ, പരേസം ബോധേതും അയുത്തന്തി അത്ഥോ. **സമ്ബുദ്ധു**ന്തി സംബുജ്ഝിതും. **ബുദ്ധാ**തി ബുജ്ഝിത്വാ, ഏവം **ബുദ്ധാനാ**തി ഏത്ഥാപി.

കേചി പന **''നാമരൂപപരിച്ഛേദേ** 'ബോധിമഗ്ഗേന ബുധ്വാ'തി ച, ''ബുധ്വാ ബോധിതലേ യമാഹ സുഗതോ'തി ച **ധ**കാര**വ**കാരസഞ്ഞോഗവതോ പദസ്സ ദസ്സനതോ **ത്വാ**പച്ചയന്തഭാവതോ ച **ധ**കാര**വ**കാരസംയോഗവസേന ''ബുധ്വാ''തി പദസിദ്ധി ഇച്ഛിതബ്ബാ''തി വദന്തി, തം താദിസസ്സ പദരൂപസ്സ ബുദ്ധവചനേ അദസ്സനതോ ച, ബുദ്ധവചനസ്സ അനനുകൂലതായ ച, പരിസുദ്ധേ ച പോരാണപോത്ഥകേ **വ**കാരസംയോഗവിഗതസ്സ ''ബോധിമഗ്ഗേന ബുദ്ധാ''തിച, ''ബുദ്ധാ ബോധിതലേ''തി ച പദസ്സ ദസ്സനതോ ന ഗഹേതബ്ബം. തഥാ ഹി ന താദിസോ പാഠോ ബുദ്ധവചനസ്സ അനുകൂലോ ഹോതീതി. ന ഹി ബുദ്ധവചനേ വസ്സസതമ്പി വസ്സസഹസ്സമ്പി പരിയേസന്താ താദിസം **വ**കാര**ധ**കാരസഞ്ഞോഗപദം പസ്സിസ്സന്തി. ഏവം ''ബുധ്വാ''തി പദരൂപസ്സ ബുദ്ധവചനസ്സ അനനുകൂലതാ ദട്ഠബ്ബാ. തഞ്ഹി സക്കടഗന്ഥേ കതപരിചയഭാവേന വഞ്ചിതേഹി വിദൂഹി ഇച്ഛിതം, ന സദ്ധമ്മനീതിവിദൂഹി. ഏത്ഥ ഇമാനി നിദസ്സനപദാനി വേദിതബ്ബാനി -

കോ മം വിദ്ധാ നിലീയതി. ലദ്ധാ മച്ചോ യദിച്ഛതി. ലദ്ധാന പുബ്ബാപരിയം വിസേസം, അദസ്സനം മച്ചുരാജസ്സ ഗച്ഛേ.

> ഉമ്മാദന്തിമഹം ദിട്ഠാ, ആമുക്കമണികുണ്ഡലം;
> ന സുപാമി ദിവാരത്തിം, സഹസ്സംവ പരാജിതോ''തി;

തഥ **വിദ്ധാ**തി വിജ്ഝിത്വാ. **ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ. **ലദ്ധാനാ**തി ലഭിത്വാന. **ദിട്ഠാ**തി ദിസ്വാ. ഇതി "വിദ്ധാ ലദ്ധാ ലദ്ധാന ദിട്ഠാ"തി പദാനി **ത്വാ**പച്ചയേന സദ്ധിം ഗതാനിപി സഞ്ഞോഗവസേന **വ**കാരപടിബദ്ധാനി ന ഹോന്തി, തസ്മാ "ബുദ്ധാ ബുദ്ധാന" ഇച്ചേതാനിപി "ലദ്ധാ ലദ്ധാന" ഇച്ചാദീനി വിയ പരിഹീന**വ**കാരസഞ്ഞോഗാനി ഏവ ഗഹേതബ്ബാനി. യേ "ബുധ്വാ"തി രൂപം ഇച്ഛന്തി പഠന്തി ച, മഞ്ഞേ തേ **ത്വാ**പച്ചയോ വഞ്ചേതി, തേന തേ വഞ്ചനം പാപുണന്തി, തസ്മാ താദിസം രൂപം അഗ്ഗഹേത്വാ യോ സദ്ദനീതിയം സദ്ദവിനിച്ഛയോ വുത്തോ, സോയേവ ആയസ്മന്തേഹി സാരതോ പച്ചേതബ്ബോ.

ബുധ ബോധനേ. സകമ്മകാകമ്മകോയം ധാതു. തഥാ ഹി ബോധനസദ്ദുച്ചാരണേന ഞാനനം വികസനം നിദ്ദക്ഖയോ ച ഗഹിതോ, തസ്മാ **"ബുധ** ഞാണേ, **ബുധ** വികസനേ, **ബുധ** നിദ്ദക്ഖയേ"തി വുത്തം ഹോതി. ബുജ്ഝതി ഭഗവാ, ധമ്മേ ബുജ്ഝതി, പബുജ്ഝതി, പദുമം ബുജ്ഝതി. പുരിസോ ബുദ്ധോ, പബുദ്ധോ, ബോധതി, പബോധതി ഇച്ചാദീനി.

സംധാ സന്ധിമ്ഹി. സംപുബ്ബോ ധാധാതു സന്ധിമ്ഹി വത്തതി. നേവസ്സ മദ്ദീ ഭാകുടി, ന സന്ധിയതി ന രോദതി. **ന സന്ധിയതീ**തി ഇദം അഞ്ഞേഹി പകരണേഹി അസാധാരണം **ദിവാദി**രൂപം.

ധനു യാചനേ. മാതാ ഹി തവ ഇരന്ധതി, വിധരസ്സ ഹദയം ധനിയ്യതി. ഇദമ്പി അസാധാരണം **ദിവാദി**രൂപം.

ധീ അനാദരേ. ധീയതേ. ധീനോ.

യുധ സമ്പഹാരേ. യുജ്ഝതി. യോധോ, യുദ്ധം, ചരണായുധോ, **യ**കാരസ്സ **വ**കാരഭാവേ "ആവുധ"ന്തി രൂപം. തത്ര **ചരണായുധോ**തി കുക്കുടോ.

കുധ കോപേ. കുജ്ഝതി. കോധോ, കുജ്ഝനാ, കുജ്ഝിതത്തം. കുദ്ധോ അത്ഥം ന ജാനാതി, കുദ്ധോ ധമ്മം ന പസ്സതി.

സുധ സോചേയ്യേ. സോചേയ്യം സുചിഭാവോ. സുജ്ഝതി. സുദ്ധി, വിസുദ്ധി, സുജ്ഝനം, സുദ്ധോ, വിസുദ്ധോ, പരിസുദ്ധോ. കാരിതേ "സോധേതി, സോധകോ" ഇച്ചാദീനി.

സിധു സംരാധനേ. സിജ്ഝതി. സിദ്ധി.

രധ ഹിംസായം. രജ്ഝതി, വിരജ്ഝതി, അപരജ്ഝതി. അപരാധോ.

രാധ സാധ സംസിദ്ധിയം. രാധയതി, സാധയതി. ആരാധനം, സാധനം. സപരഹിതം സാധേതീതി **സാധു,** സപ്പുരിസോ. അച്ചന്തം സാധേതബ്ബന്തി **സാധു,** ലദ്ധകം സുന്ദരം ദാനസീലാദി.

വിധ വിജ്ഝനേ. വിജ്ഝതി. പടിവിജ്ഝതി. ഖണ വിദ്ധ, വിധു, വിജ്ഝനകോ, വിദ്ധോ, പടിവിദ്ധോ, വിജ്ഝനം, വേധോ, പടിവേധോ, വിജ്ഝിത്വാ, വിദ്ധാ, വിദ്ധാന. കോ മം വിദ്ധാ നിലീയതി.

ഇധ വുദ്ധിയം. ഇജ്ഝതി, സമിജ്ഝതി. ഇദ്ധി, ഇജ്ഝനം, സമിജ്ഝനം, ഇദ്ധോ. തത്ഥ **ഇദ്ധീ**തി ഇജ്ഝനം ഇദ്ധി. ഇജ്ഝന്തി വാ സത്താ ഏതായ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി **ഇദ്ധി**.

ഗിധു അഭികങ്ഖായം. ഗിജ്ഝതി, ഗിജ്ഝോ. ഗദ്ധോ. ഗദ്ധബാധിപുബ്ബോ. കാമഗിദ്ധോ ന ജാനാസി. ഗേധോ.

രുധി ആവരണേ. രുജ്ഝതി, വിരുജ്ഝതി, പടിവിരുജ്ഝതി. വിരോധകോ, വിരുദ്ധോ. രോധോ, വിരോധോ, പടിവിരോധോ, അനുവിരോധോ.

അനുവിധാ അനുകരണേ. അനുവിപുബ്ബോ **ധ**ാധാതു അനുക്രിയായം വത്തതി. പുരിസോ അഞ്ഞസ്സ പുരിസസ്സ ക്രിയം അനുവിധീയതി തത്രായം പാളി -

> ദൂസിതോ ഗിരിദത്തേന, ഹയോ സാമസ്സ പണ്ഡവോ;
> പോരാണം പകതിം ഹിത്വാ, തസ്സേവാനുവിധീയതീ''തി.

ഇദമ്പി അസാധാരണം **ദിവാദി**രൂപം.

അനുരുധ കാമേ. കാമോ ഇച്ഛാ. **അനു**പുബ്ബോ **രുധ**ധാതു ഇച്ഛായം വത്തതി. അനുരുദ്ധോ, അനുരോധോ. അനുസ്മാതി കിം വിരോധോ.

തത്ഥ **അനുരുദ്ധോ**തി അനുരുജ്ഝതി പണീതം പണീതം വത്ഥും കാമേതീതി അനുരുദ്ധോ. **അനുരോധോ**തി അനുകൂലതാ. അയം പാളി ''സോ ഉപ്പന്നം ലാഭം അനുരുജ്ഝതി, അലാഭേ പടിവിരുജ്ഝതീ''തി.

ബ്യധ താളനേ. ബ്യജ്ഝതി. ബ്യാധോ. **ബ്യാധോ**തി ലുദ്ധോ. തം തം മിഗം ബ്യജ്ഝതി താളേതി ഹിംസതീതി **ബ്യാധോ**.

ഗുധ പരിവേഠനേ. ഗുജ്ഝതി. ഗോധാ.

മന ഞാണേ. മഞ്ഞതി, അവമഞ്ഞതി, അതിമഞ്ഞതി. സേയ്യാദിവസേന മഞ്ഞതീതി **മാനോ**. ''മഞ്ഞനാ, മഞ്ഞിതത്തം, മാനോ, അഹങ്കാരോ, ഉന്നതി, കേതു, പഗ്ഗഹോ, അവലേപോ''തി പരിയായാ.

ജന ജനനേ. സകമ്മകോയം ധാതു. ''ജഞ്ഞതീ''തിമസ്സ രൂപം, കരോതീതി അത്ഥോ. കാരിതേ - ജനേസി ഫുസ്സതീ മമം. ജനയതി, സുഖം ജനേതി, ജനയതീതി **ജനകോ,** പിതാ, യോ കോചി വാ നിബ്ബത്തേതാ. പുഥു കിലേസേ ജനേതീതി **പുഥുജ്ജനോ**. തത്ഥ ''ജനേതി ജനയതീ''തി രൂപാനി **ചുരാദി**ഗണം പത്വാ സുദ്ധകത്തുരൂപാനി ഭവന്തി. കരോതീതി ഹി തേസം അത്ഥോ. ഹേതുകത്തുവസേനപി തദത്ഥോ വത്തബ്ബോ ''നിബ്ബത്തേതീ''തി.

ജനീ പാതുഭാവേ. ഈകാരന്തോയം അകമ്മകോ ധാതു, **വി**പുബ്ബോ ചേ, സകമ്മകോ. പുത്തോ ജായതി, ജാതോ. പുഥു കിലേസാ ജായന്തി ഏത്ഥാതി **പുഥുജ്ജനോ**. ജനനം ജാതി, ''സഞ്ജാതി, നിബ്ബത്തി, അഭിനിബ്ബത്തി, ഖന്ധാനം പാതുഭാവോ''തി പരിയായാ. ഇത്ഥീ പുത്തം വിജായതി, ഇത്ഥീ പുത്തം വിജാതാ. സോ പുരിസോ വിജാതമാതുയാപി അമനാപോ. ഉപവിജഞ്ഞാ ഇത്ഥീ. കാരിതേ ''ജാപേതി, ജാപയതി. അത്ഥജാപികാ പഞ്ഞാ''തി രൂപാനി.

ഹന ഹിംസായം. ഇധ **ഹിംസാ**വചനേന ഘട്ടനം ഗഹേതബ്ബം. സദ്ദോ സോതമ്ഹി ഹഞ്ഞതി. പടിഹഞ്ഞതി. ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ വോഹാരോ ലോകിലേ സോതേ പടിഹഞ്ഞതി. ഇമാനി കത്തുപദാനി. **ഭൂവാദി**ഗണം പന പത്വാ "ലോഹേന വേ ഹഞ്ഞതി ജാതരൂപം, ന ജാതരൂപേന ഹനന്തി ലോഹ"ന്തി **പാളിയം** "ഹഞ്ഞതീ"തി പദം കമ്മപദം, ജാതരൂപം ലോഹേന കമ്മാരേഹി ഹഞ്ഞതീതി അത്ഥോ. "ഹനന്തീ"തി പദം കത്തുപദം, ലോഹം ജാതരൂപേന കമ്മാരാ ഹനന്തീതി ഹി അത്ഥോ. ഏത്ഥ **ഹനനം** പഹരണന്തി ഗഹേതബ്ബം.

രൂപ രുപ്പനേ. രുപ്പനം കുപ്പനം ഘട്ടനം പീളനം. രുപ്പതി. രൂപം, രുപ്പനം. ഇമസ്സ പന **"രൂപ** രൂപക്രിയായ"ന്തി **ചുരാദി**ഗണേ ഠിതസ്സ "രൂപേതി രൂപയതീ"തി രൂപാനി ഭവന്തി.

തത്ഥ **രൂപ**ന്തി കേനട്ഠേന രൂപം? രുപ്പനട്ഠേന രൂപം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ "കിഞ്ച ഭിക്ഖവേ രൂപം? രുപ്പതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ 'രൂപ'ന്തി വുച്ചതി. കേന രുപ്പതി? സീതേനപി രുപ്പതി, ഉണ്ഹേനപി രുപ്പതി, ജിഘച്ഛായപി രുപ്പതി, പിപാസായപി രുപ്പതി, ഡംസമകസവാതാതപസരീസപസമ്ഫസ്സേനപി രുപ്പതി, രുപ്പതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ 'രുപ'ന്തി വുച്ചതീ"തി.

തത്ഥ **രുപ്പതീ**തി കുപ്പതി ഘട്ടിയതി പീളിയതി, ഭിജ്ജതീതി അത്ഥോ. **ഭിജ്ജതീ**തി വികാരം ആപജ്ജതി, വികാരാപത്തി ച സീതാദിസന്നിപാതേ വിസദിസരൂപപ്പവത്തിയേവ. ഏത്ഥ ച **കുപ്പതീ**തി ഏതേന കത്തുഅത്ഥേ രൂപപദസിദ്ധിം ദസ്സേതി, **ഘട്ടിയതി പീളിയതീ**തി ഏതേഹി കമ്മത്ഥേ. കോപാദിക്രിയായേവ ഹി രുപ്പനക്രിയാതി, സോ പന കത്തുഭൂതോ കമ്മഭൂതോ ച അത്ഥോ ഭിജ്ജമാനോ നാമ ഹോതീതി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ ദസ്സനത്ഥം **"ഭിജ്ജതീതി അത്ഥോ"**തി വുത്തം.

അഥ വാ **രുപ്പതീതി രൂപ**ന്തി കമ്മകത്തുഅത്ഥേ രൂപപദസിദ്ധി വുത്താ. വികാരോ ഹി രുപ്പനന്തി വുച്ചതി, തേനേവ **ഭിജ്ജതീതി അത്ഥോ**തി കമ്മകത്തുത്ഥേന **ഭിജ്ജതീ**തി സദ്ദേന അത്ഥം ദസ്സേതി. തത്ഥ യദാ കമ്മത്ഥേ "രുപ്പതീ"തി പദം, തദാ "സീതേനാ"തിആദി കത്തുഅത്ഥേ കരണവചനം. യദാ പന "രുപ്പതീ"തി പദം കത്തുഅത്ഥേ കമ്മകത്തുഅത്ഥേ വാ, തദാ ഹേതുമ്ഹി കരണവചനം ദട്ഠബ്ബം.

രൂപസദ്ദോ ഖന്ധ ഭവ നിമിത്ത പച്ചയ സരീര വണ്ണസണ്ഠാനാദീസു അത്ഥേസു വത്തതി. അയഞ്ഹി "യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്ന"ന്തി ഏത്ഥ രൂപക്ഖന്ധേ വത്തതി. "രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതീ"തി ഏത്ഥ രൂപഭവേ. "അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ ബഹിദ്ധാരൂപാനി പസ്സതീ"തി ഏത്ഥ കസിണനിമിത്തേ. "സരൂപാ ഭിക്ഖവേ ഉപ്പജ്ജന്തി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ, നോ അരൂപാ"തി ഏത്ഥ പച്ചയേ. "ആകാസോ പരിവാരിതോ രൂപന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ"തി ഏത്ഥ സരീരേ. "ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ"ന്തി ഏത്ഥ വണ്ണേ. "രൂപപ്പമാണോ രൂപപ്പസന്നോ"തി ഏത്ഥ സണ്ഠാനേ. ഇച്ചേവം -

ഖന്ധേ ഭവേ നിമിത്തേ ച, സരീരേ പച്ചയേപി ച;

വണ്ണേ സണ്ഠാനആദിമ്ഹി, **രൂപ**സദ്ദോ പവത്തതി.

കുപ കോപേ. കുപ്പതി. കുപ്പന്തി വാതസ്സപി ഏരിതസ്സ. കോപോ, പകോപോ. വചീപകോപം രക്ഖേയ്യ.

തപ സന്താപേ. തപ്പതി, സന്തപ്പതി. സന്താപോ.

തപ പീണനേ. തപ്പതി. തപ്പനം.

ദപ ഹാസേ. ദപ്പതി.

ദീപ ദിത്തിയം. ദിപ്പതി. ദീപോ.

ലുപ അദസ്സനേ. ലുപ്പനം, ലോപോ, ലുത്തി.

ഖിപ പേരണേ. ഖിപ്പതി. ഖിപ്പം.

ലുഭ ഗിദ്ധിയം. ലുബ്ഭതി. അത്തനോയേവ ജണ്ണുകം ഓലുബ്ഭ തിട്ഠതി. ലുബ്ഭനം, ലോഭോ, ലുബ്ഭിത്വാ, ലുബ്ഭിത്വാന, ലുബ്ഭിയ, ലുബ്ഭിയാന, ഓലുബ്ഭിത്വാ, ഓലുബ്ഭിത്വാന, ഓലുബ്ഭിയ, ഓലുബ്ഭിയാന, ലുബ്ഭിതും, ഓലുബ്ഭിതും.

തത്ഥ **ലോഭോ**തി ലുബ്ഭന്തി തേന സത്താ, സയം വാ ലുബ്ഭതി, ലുബ്ഭനമത്തമേവ വാ തന്തി ലോഭോ. ഏത്ഥ പന "ലോഭോ ലുബ്ഭനാ ലുബ്ഭിതത്തം രാഗോ തണ്ഹാ തസിണാ മുച്ഛാ ഏജാ വനം വനഥോ" ഇച്ചാദീനി ലോഭസ്സ ബഹുനാമാനി വേദിതബ്ബാനി.

ഖുഭ സഞ്ചലനേ. ഖുബ്ഭതി, സംഖുബ്ഭതി. ഖുബ്ഭിതനഗരം. സങ്ഖോഭോ. കാരിതേ - ഖോഭേതി, ഖോഭയതി.

സമു ഉപസമേ. ചിത്തം സമ്മതി, ഉപസമ്മതി, വൂപസമ്മതി, സമണോ, സന്തി, സന്തോ.

ഏത്ഥ **സമണോ**തി സമ്മതി സന്തചിത്തോ ഭവതീതി സമണോ. കാരിതവസേന പന കിലേസേ സമേതി ഉപസമേതീതി **സമണോ**തി നിബ്ബചനം ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി "യം സമേതീതി ഇദം അരിയം. സമയതീതിധ സത്താന"ന്തി ദ്വേ കാരിതരൂപാനി.

സമു ഖേദേ നിരോധേ ച. ഖേദോ. കിലമനം. **നിരോധോ** അഭാവഗമനം. അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നസ്സ കായോ സമ്മതി. അഗ്ഗി സമ്മതി. സന്തോ.

സന്തസദ്ദോ "ദീഘം സന്തസ്സ യോജന"ന്തിആദീസു കിലന്തഭാവേ ആഗതോ. "അയഞ്ച വിതക്കോ അയഞ്ച വിചാരോ സന്താ ഹോന്തി സമിതാ"തിആദീസു നിരുദ്ധഭാവേ. "അധിഗതോ ഖോ മ്യായം ധമ്മോ ഗമ്ഭീരോ ദുദ്ദസോ ദുരനുബോധോ സന്തോ പണീതോ"തിആദീസു സന്തഞാണഗോചരതായം. "ഉപസന്തസ്സ സദാ സതീമതോ"തിആദീസു കിലേസവൂപസമേ. "സന്തോ ഹവേ

സബ്ഭി പവേദയന്തീ"തിആദീസു സാധൂസു. "പഞ്ചിമേ ഭിക്ഖവേ മഹാചോരാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ"തിആദീസു അത്ഥിഭാവേ. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

"കിലന്തത്ഥേ നിരുദ്ധത്ഥേ, സന്തധീഗോചരത്തനേ;
കിലേസൂപസമേ ചേവ, അത്ഥിഭാവേ ച സാധുസു;
ഇമേസു ഛസു ഠാനേസു, **സന്ത**സദ്ദോ പനാഗതോ"തി.

ദമു ദമനേ. ദമ്മതി. ദന്തോ, ദമോ, ദമനം. കാരിതേ "ചിത്തം ദമേതി, ദമയതീ"തി രൂപാനി.

തത്ഥ **ദമോ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരാദീനം ഏതം നാമം. "സച്ചേന ദന്തോ ദമസാ ഉപേതോ. വേദന്തഗൂ വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ"തി ഏത്ഥ ഹി ഇന്ദ്രിയസംവരോ "ദമോ"തി വുത്തോ. "യദി സച്ചാ ദമാ ചാഗാ, ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോധ വിജ്ജതീ"തി ഏത്ഥ പഞ്ഞാ "ദമോ"തി വുത്താ. "ദാനേന ദമേന സംയമേന സച്ചവജ്ജേനാ"തി ഏത്ഥ ഉപോസഥകമ്മം "ദമോ"തി വുത്തം. "ദമുപസമേനാ"തി ഏത്ഥ ഖന്തി "ദമോ"തി വുത്താ. ഇച്ചേവം -

"ഇന്ദ്രിയസംവരോ പഞ്ഞാ, ഖന്തി ചാപി ഉപോസഥോ;
ഇമേ അത്ഥാ പവുച്ചന്തി, **ദമ**സദ്ദേന സാസനേ"തി.

യാ ഗതിപാപുണേസു. യായതി, യായന്തി. പരിയായോ. യായമാനോ മഹാരാജാ, അദ്ദാ സീദന്തരേ നഗേ. യായന്തോ. യായന്തമനുയായതി. യാതാനുയായീ. യായിതും, യായിത്വാ ഇച്ചാദീനി.

ഏത്ഥ **പരിയായ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ വുച്ചതേ, **പരിയായ**സദ്ദോ വാരദേസനാകാരണേസു സമന്തതോ ഗന്തബ്ബട്ഠാനേ ച സദിസേ ച വത്തതി. "കസ്സ നു ഖോ ആനന്ദ അജ്ജ പരിയായോ ഭിക്ഖുനിയോ ഓവദിതു"ന്തിആദീസു ഹി വാരേ വത്തതി. "മധുപിണ്ഡികപരിയായോതിനം ധാരേഹീ"തിആദീസു ദേസനായം. "ഇമിനാപി ഖോ തേ രാജഞ്ഞ പരിയായേന ഏവം ഹോതൂ"തിആദീസു കാരണേ. "പരിയായപഥോ"തിആദീസു സമന്തതോ ഗന്തബ്ബട്ഠാനേ. "**കോപ**സദ്ദോ ഖോഭപരിയായോ"തിആദീസു സദിസേ വത്തതി. ഇച്ചേവം -

പരിയായരവോ വാര-ദേസനാകാരണേസു ച;
സമന്തതോവ ഗന്തബ്ബ-ട്ഠാനേ ച സദിസേ സിയാ.

രി വസനേ. രിയതി.

വിലീ വിലീനഭാവേ. സപ്പി വിലീയതി. കാരിതേ വിലാപയതി.

വാ ഗതിഗന്ധനേസു. വായതി. വായോ, വാതോ.

സിവു തന്തസന്താനേ. സിബ്ബതി, സംസിബ്ബതി. സിബ്ബം, സിബ്ബന്തോ. കാരിതേ - സിബ്ബേതി, സിബ്ബയതി, സിബ്ബാപേതി, സിബ്ബാപയതി.

സിവു ഗതിസോസനേസു. സിബ്ബതി.

ധിവു ഖിവു നിദസ്സനേ. ധിബ്ബതി. ഖിബ്ബതി.

സാ തനുകരണേ. സിയതി, സിയന്തി.

സാ അന്തകമ്മനി. സിയതി അനവസേസതോ മാനം സിയതി സമുച്ഛിന്ദതീതി അഗ്ഗമഗ്ഗോ **മാനസന്തി** ഹി വുത്തം.

സാ അസ്സാദനേ. രസം സായതി. സായിതം, സായനം.

സി പാണിപ്പസവേ. സൂയതി, പസൂയതി. പസൂതാ ഗാവീ.

കുസു ഹരണദിത്തീസു. കുസയതി.

സിലിസ ആലിങ്ഗനേ. സിലിസ്സതി. സിലേസോ.

കിലിസ ഉപതാപേ. കിലിസ്സതി, സംകിലിസ്സതി. കിലേസോ, സംകിലേസോ. **ഇ**കാരലോപേ ക്ലിസ്സതി ക്ലേസോ ഇച്ചാദീനി. അപിച മലീനതാപി **കിലിസ**സദ്ദേന വുച്ചതി, കിലിട്ഠവത്ഥം പരിദഹതി. ''ചിത്തേന സംകിലിട്ഠേന, സംകിലിസ്സന്തി മാണവാ''തിആദീസു ധാതൂനം അനേകത്ഥതായ.

മസ അപ്പീഭാവേ ഖമായഞ്ച. മസ്സതി.

ലീസ അപ്പീഭാവേ. ലിസ്സതി. ലേസോ. ''ലിസ ലേസനേ''തിപി പഠന്തി ആചരിയാ.

തസ പിപാസായം. തസ്സതി, പരിതസ്സതി. പരിതസ്സനാ, തസിണാ, തസിതോ.

ദുസ ദോസനേ. ദുസ്സതി. ദോസോ, ദോസനം, ദോസിതോ.

ദുസ അപ്പീതിയം. ദുസ്സതി, പദുസ്സതി. ദോസോ, പദോസോ, ദുട്ഠോ, പദുട്ഠോ, ദൂസകോ, ദൂസിതോ, ദൂസനാ.

അസു ഖേപേ. ഖേപോ ഖിപനം. അസ്സതി. നിരസ്സതിആദിയതി ച ധമ്മം. ഇസ്സാസോ.

ഏത്ഥ ച **നിരസ്സതീ**തി ഛഡ്ഡേതി സത്ഥാരം തഥാ ധമ്മക്ഖാനാദീനി. **ഇസ്സാസോ**തി ഉസും അസ്സതി ഖിപതീതി ഇസ്സാസോ, ധനുഗ്ഗഹോ.

യസു പയതനേ. യസ്സതി. നിയസകമ്മം.

ഏത്ഥ ച യേന വിനയകമ്മേന ''നിസ്സായ തേ വത്ഥബ്ബ''ന്തി നിയസ്സിയതി ഭജാപിയതീതി നിയസോ ബാലം, തം നിയസകമ്മം നാമ. ''കരോഹി മേ യക്ഖ നിയസകമ്മ''ന്തി ഏത്ഥ പന നിഗ്ഗഹകമ്മം നിയസകമ്മം നാമ.

ഭസ്സ ഭസ്സനേ. ഭസ്സതി. ഭസ്സം, ഭസ്സകാരകോ.

വസ സദ്ദേ. സകുണോ വസ്സതി. അധമോ മിഗജാതാനം, സിങ്ഗാലോ താത വസ്സതി. മണ്ഡൂകോ വസ്സതി.

നസ അദസ്സനേ. നസ്സനധമ്മം നസ്സതി. പനസ്സതി. വിനസ്സതി. നസ്സ വസലി, ചര പിരേ വിനസ്സ. നട്ഠോ, വിനട്ഠോ. കാരിതേ - നാസേതി, നാസയതി.

സുസ സോസനേ. പണ്ണം സുസ്സതി. കാരിതേ - വാതോ പണ്ണം സോസേതി, സോസയതി. കമ്മേ - വാതേന പണ്ണം സോസിയതി. ഭാവേ ക്രിയാപദമപ്പസിദ്ധം. സോസോ, സുക്ഖം കട്ഠം. സുസ്സം, സുസ്സന്തോ. സുസ്സമാനോ ദഹദോ.

തുസ തുട്ഠിയം. തുസ്സതി, സന്തുസ്സതി. സന്തുട്ഠി, സന്തോസോ, തോസനം, തുട്ഠബ്ബം, തുസ്സിതബ്ബം, തുസിതാ. കാരിതേ "തോസേതി" ഇച്ചാദീനി.

ഹാ പരിഹാനിയം. ഹായതി, പരിഹായതി. ഹായന്തി തത്ഥ വളവാ. ഭാവേ "ഭയം വാ ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസോ വാ, സോ പഹീയിസ്സതീ"തി ച "രാഗോ പഹീയതീ"തി ച രൂപം. കമ്മേ ക്രിയാപദമപ്പസിദ്ധം. "രാഗോ പഹീയതീ"തി ഇദം പന **"ഹാ** ചാഗേ"തി വുത്തസ്സ **ഭൂവാദി**ഗണികധാതുസ്സ രൂപം "രാഗം പജഹതീ"തി കത്തുപദസ്സ ദസ്സനതോ.

നഹ ബന്ധനേ. നയ്ഹതി. ഉപനയ്ഹതി. സന്നയ്ഹതി. സന്നാഹോ. സന്നദ്ധോ.

മുഹ വേചിത്തേ. മുയ്ഹതി, സമ്മുയ്ഹതി, പമുയ്ഹതി. മോഹോ, പമോഹോ. മൂള്ഹോ. മോമൂഹോ പുരിസോ. മോമൂഹം ചിത്തം. കാരിതേ - മോഹേതി. പമോഹകോ. ഏത്ഥ ച **മോമൂഹോ**തി അവിസദതായ മോമൂഹോ, മഹാമൂള്ഹോതി അത്ഥോ.

സഹ സുഹ സത്തിയം. സയ്ഹതി. സുയ്ഹതി.

ന്ഹാ സോചേയ്യേ. ന്ഹായതി, അപ്പക്ഖരാനം ബഹുഭാവേ നഹായതി. നഹായിത്വാ, ന്ഹായിത്വാ. നഹാനം, ന്ഹാനം. സീസം ന്ഹാതോ. ഏത്ഥ ച **സീസം ന്ഹാതോ**തി സീസം ധോവിത്വാ ന്ഹാതോതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ പോരാണേഹി അനുമതത്താ.

സിനിഹ പീതിയം. സിനിയ്ഹതി. സിനേഹകോ, സിനേഹിതോ, സിനിദ്ധോ. പുത്തേ സിനേഹോ അജായഥ. **ഇ**കാരലോപേന സ്നേഹോ. തഥാ ഹി "നിസ്നേഹമഭികങ്ഖാമീ"തി പാളി ദിസ്സതി.

വിരിള ലജ്ജായം ചോദനേ ച. വിരിളിതോ. ലജ്ജാവസേന അത്ഥോ പസിദ്ധോ, ന ചോദനാവസേന. തഥാ ഹി **"വിരിളിതോ**തി ലജ്ജിതോ"തി അത്ഥസംവണ്ണകാ ഗരൂ വദന്തി "ലജ്ജനാകാരപ്പത്തോ"തി ച.

> **ദിവാദീ** ഏത്തകാ ദിട്ഠാ, ധാതവോ മേ യഥാബലം;
> സുത്തേസ്വഞ്ഞേപി പേക്ഖിത്വാ, ഗണ്ഹവ്ഹോ അത്ഥയുത്തിതോതി.

ദിവാദിഗണോയം.

സ്വാദിഗണിക

സു സവനേ. “സുണോതി, സുണാതി. സുണിംസു. പടിസ്സുണി, പടിസ്സുണിംസു. അസ്സോസി, അസ്സോസും. പച്ചസ്സോസി, പച്ചസ്സോസും” ഇച്ചാദീനി, “സുണിസ്സതി, സോസ്സതി” ഇച്ചാദീനി ച ഭവന്തി. അബ്ഭാസവിസയേ “സുസ്സൂസതി, സുസ്സൂസാ” ഇച്ചാദീനി. അനബ്ഭാസവിസയേ - സാവകോ, സോതോ, സുണം, സുണന്തോ, സുണമാനോ, സുയ്യമാനോ, സവനം, സുതം. അസുയിത്ഥാതി വാ സുതം. സുതവാ, സോതം, സോണോ, സുണിതും, സോതും. സുണിത്വാ, സുണിയ, സുണിയാന, സുത്വാ, സുത്വാന. കാരിതേ - സാവേതി, സാവയതി. കമ്മേ - സദ്ദോ സുയ്യതി, സൂയതി ച. ഭാവേ പദരൂപമപ്പസിദ്ധം.

തത്ഥ **സാവകോ**തി അന്തേവാസികോ, സോ ദുവിധോ ആഗതപ്ഫലോ അനാഗതപ്ഫലോ ച, തത്ഥ ആഗതപ്ഫലോ സവനന്തേ അരിയായ ജാതിയാ ജാതോതി “സാവകോ”തി വുച്ചതി, ഇതരോ ഗരൂനം ഓവാദം സുണാതീതി “സാവകോ”തി. സാവകോ, അന്തേവാസികോ, സിസ്സോതി പരിയായാ.

ഏത്ഥ **സുത**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരം വദാമ സദ്ധിം **സോത**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരേന. **സുത**സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ അനുപസഗ്ഗോ ച അനുപപദേന, **സുത**സദ്ദോ ച -

ഗമനേ വിസ്സുതേ തിന്തേ, നിയോഗോ’പചിതേപി ച;
സദ്ദേ ച സോതദ്വാരാനു-സാരഞാതേസു ദിസ്സതി.

തഥാ ഹി “സേനായ പസുതോ”തിആദീസു ഗച്ഛന്തോതി അത്ഥോ. “സുതധമ്മസ്സ പസ്സതോ”തിആദീസു വിസ്സുതധമ്മസ്സാതി അത്ഥോ. “അവസ്സുതാ അവസ്സുതസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സാ”തിആദീസു തിന്തസ്സാതി അത്ഥോ. “യേ ഝാനപ്പസുതാ ധീരാ”തിആദീസു അനുയുത്താതി അത്ഥോ. “തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പക”ന്തിആദീസു ഉപചിതന്തി അത്ഥോ. “ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാത”ന്തിആദീസു സദ്ദോതി അത്ഥോ. “ബഹുസ്സുതോ ഹോതി സുതധരോ സുതസന്നിചയോ”തിആദീസു സോതദ്വാരാനുസാരവിഞ്ഞാതധമ്മധരോതി അത്ഥോ.

സോതസദ്ദോപി അനേകത്ഥപ്പഭേദോ. തഥാ ഹേസ -

മംസവിഞ്ഞാണഞാണേസു, തണ്ഹാദീസു ച ദിസ്സതി;
ധാരായം അരിയമഗ്ഗേ, ചിത്തസന്തതിയമ്പി ച.

“സോതായതനം , സോതധാതു, സോതിന്ദ്രിയ”ന്തിആദീസു **സോത**സദ്ദോ മംസസോതേ ദിസ്സതി, “സോതേന സദ്ദം സുത്വാ”തിആദീസു സോതവിഞ്ഞാണേ. “ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ”തിആദീസു ഞാണസോതേ. “യാനി സോതാനി ലോകസ്മിന്തി, യാനി ഏതാനി സോതാനി മയാ കിത്തിതാനി പകിത്തിതാനി ആചിക്ഖിതാനി ദേസിതാനി പഞ്ഞപിതാനി പട്ഠപിതാനി വിവരിതാനി വിഭത്താനി ഉത്താനീകതാനി പകാസിതാനി. സേയ്യഥിദം? തണ്ഹാസോതോ ദിട്ഠിസോതോ കിലേസസോതോ ദുച്ചരിതസോതോ അവിജ്ജാസോതോ”തിആദീസു പഞ്ചസു ധമ്മേസു. “അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധം ഗങ്ഗായ നദിയാ സോതേന വുയ്ഹമാന”ന്തിആദീസു ഉദകധാരായം. “അരിയസ്സേതം ആവുസോ അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സ അധിവചനം, യദിദം സോതോ”തിആദീസു അരിയമഗ്ഗേ. “പുരിസസ്സ ച വിഞ്ഞാണസോതം പജാനാതി ഉഭയതോ അബ്ബോച്ഛിന്നം ഇധലോകേ പതിട്ഠിതഞ്ച പരലോകേ പതിട്ഠിതഞ്ചാ”തിആദീസു ചിത്തസന്തതിയന്തി.

സോണോതി സുനഖോ. സോ ഹി സാമികസ്സ വചനം സുണാതീതി സോണോതി വുച്ചതി.

ഇമാനി തദഭിധാനാനി -

സുനഖോ സാരമേയ്യോ ച, സുണോ സൂനോ ച കുക്കുരോ;
സോണോ സ്വാനോ സുവാനോ ച, സാളൂരോ മിഗദംസനോ.

സാ സുനിധാതി'മേ സദ്ദാ, പുമാനേസു പവത്തരേ;
സുനഖീ കുക്കുരീ സീ'തി, ഇമേ ഇത്ഥീസു വത്തരേ.

സുനഖാ സാരമേയ്യാതി, ആദി ബഹുവചോ പന;
പവത്തതി പുമിത്ഥീസു, അഞ്ഞത്രാപി അയം നയോ;

കുക്കുരോതി അയം തത്ഥ, ബാലകാലേ രവേന വേ;
മഹല്ലകേപി സുനഖേ, രൂള്ഹിയാ സമ്പവത്തതി.

തഥാ ഹി അട്ഠകഥാചരിയാ **കുക്കുരജാതകേ** "യേ കുക്കുരാ രാജകുലമ്ഹി വഡ്ഢാ, കോലേയ്യകാ വണ്ണബലൂപപന്നാ"തിഇമസ്മിംപദേസേ ഏവമത്ഥം വണ്ണയിംസു "യേ കുക്കുരാതി യേ സുനഖാ. യഥാ ഹി തരുണോപി പസ്സാവോ പൂതിമുത്തന്തി തദഹുജാതോപി സിങ്ഗാലോ "ജരസിങ്ഗാലോ'തി, കോമലാപി ഗളാചീലതാ 'പൂതിലതാ'തി, സുവണ്ണവണ്ണോപി കായോ 'പൂതികായോ'തി വുച്ചതി, ഏവമേവ വസ്സസതികോപി സുനഖോ 'കുക്കുരോ'തി വുച്ചതി, തസ്മാ മഹല്ലകാ കായൂപപന്നാപി തേ 'കുക്കുരാ'ത്വേവ വുത്താ"തി.

കി ഹിംസായം. കിണോതി, കിണാതി, കിണന്തി.

സക സാമത്ഥിയേ. സമത്ഥഭാവോ **സാമത്ഥിയം,** യഥാ ദക്ഖിയം. സക്കുണാതി, സക്കുണന്തി. അസക്ഖി. സക്ഖിസ്സതി. സക്കോ. സക്കീ.

ഏത്ഥ **സക്കോ**തി ദേവരാജാ. സോ ഹി പരഹിതം സകഹിതഞ്ച കാതും സക്കുണാതീതി സക്കോ. അപിച സക്യകുലജാതോ യോ കോചിപി. തഥാ ഹി "അഥ ഖോ മഹാനാമോ സക്കോ"തിആദി വുത്തം. "ഭഗവന്തഞ്ച പിങ്ഗിയോ മം സക്ക സമുദ്ധരാഹീതി ആലപി. സക്യാ വത ഭോ കുമാരാ പരമസക്യാ വത ഭോ കുമാരാ"തി വചനമുപാദായ സബ്ബേപി സക്യകുലേ ജാതാ "സക്യാ"തി ച "സാകിയാ"തി ച "സക്കാ"തി ച വുച്ചന്തി. ഏത്ഥ **സ്വാദിത്തേ**പി അനേകസ്സരധാതുതോ ഏകോവ ഉണാപച്ചയോ ഹോതി, ന ണു ണാപച്ചയാതി ദട്ഠബ്ബം.

ഖീ ഖയേ. ഖീണോതി. ഖീണാതി. ഖീണാ ജാതി. ഖീണോ. അയോഗാ ഭൂരിസങ്ഖയോ.

ഗേ സദ്ദേ. ഗിണോതി, ഗിണാതി.

ചി ചയേ. ണകാരസ്സ **ന**കാരത്തം. പാകാരം ചിനോതി. ചിതം കുസലം. ചേതോ പുഗ്ഗലോ.

രു ഉപതാപേ. രുണോതി, രുണാതി.

രാധ സാധ സംസിദ്ധിയം. രാധുണാതി. സാധുണാതി. രാധനം. ആരാധനം. സാധനം.

പീ പീതിയം. പീണോതി, പീണാതി. പീതി, പിയോ.

അപ പാപുണേ സമ്ഭു ച. പാപുണോതി, പാപുണാതി. പത്തോ. സബ്ബഞ്ഞുതം സത്ഥാ പത്തോ. സമ്പത്തോ യമസാധനം. സമ്ഭുണാതി, ന കിഞ്ചി അത്ഥം അഭിസമ്ഭുണാതി. സമ്ഭുണന്തോ, അഭിസമ്ഭുണമാനോ.

തത്ഥ **പത്തോതി പസദ്ദോ** ഉപസഗ്ഗോ "പപ്പോതീ"തി ഏത്ഥ **പസദ്ദോ** വിയ. തഥാ ഹി "പത്തോ"തി ഏത്ഥ പാപുണീതി അത്ഥേ **പപുബ്ബസ്സ അപ**ധാതുസ്സ **പ**കാരേ ലുത്തേ **ത**പച്ചയസ്സ ദ്വിഭാവോ ഭവതി. തത്ഥ **ന അഭിസമ്ഭുണാതീ**തി ന സമ്പാപുണാതി, ന സാധേതീതി വുത്തം ഹോതി.

ഖിപ ഖേപേ. ഖിപുണാതി. ഖിപ്പം. **ഖിപ്പന്തി** മച്ഛപഞ്ജരോ.

ആപ ബ്യാപനേ. ആപുണാതി. ആപോ.

മി പക്ഖേപനേ. മിനോതി. മിത്തോ.

ഏത്ഥ ച സബ്ബഗുയ്ഹേസു നിമിയതി പക്ഖിപിയതീതി **മിത്തോ**. "മിത്തോ ഹവേ സത്തപദേന ഹോതീ"തി വചനം പന വോഹാരവസേന വുത്തം, ന അത്ഥവസേന. വുച്ചേയ്യ ചേ, യോ കോചി അവിസ്സാസികോ അത്തനോ പടിവിരുദ്ധോപി ച മിത്തോ നാമ ഭവേയ്യ, ന ചേവം ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ച പന ദട്ഠബ്ബം "സത്തപദവീതിഹാരമത്തേനപി സഹ ഗച്ഛന്തോ സഹ ഗച്ഛന്തസ്സ പിയവാചാനിച്ഛാരണേന അഞ്ഞമഞ്ഞം ആലാപസല്ലാപകരണമത്തേന മിത്തോ നാമ ഹോതീതി വത്തബ്ബം. കിംകാരണാ? ദള്ഹവിസ്സാസോ മിത്തോ നാമ ന ഭവേയ്യാതി മിത്തസ്സ ഗുണപസംസാവസേന ഏവം വുത്ത"ന്തി.

വു സംവരണേ. വുണോതി, വുണാതി, സംവുണോതി, സംവുണാതി. പണ്ഡിതോ സീലസംവുതോ.

സു അഭിസവേ. അഭിസവോ നാമ പീളനം മന്ഥനം സന്ധാനം സിന്ഹാനം വാ. സുണോതി, സുണാതി.

സി ബന്ധനേ. സിനോതി.

സി നിസാനേ. സിണോതി, സിണാതി. നിസിതസത്ഥം.

> ന ഹി നൂനായം സാ ഖുജ്ജാ, ലഭതി ജിവ്ഹായ ഛേദനം;
> സുനിസിതേന സത്ഥേന, ഏവം ദുബ്ഭാസിതം ഭണം;

ഏത്ഥ **ഭണന്തി** ഭണന്തീ.

വുസ പാഗബ്ബിയേ. പാഗബ്ബിയം നാമ കായവാചാമനേഹി പഗബ്ബഭാവോ. വുസുണാതി.

അസു ബ്യാപനേ. അസുണാതി. അസ്സു.

ഹി ഗതിബുദ്ധീസു ഉപതാപേ ച. ഹിനോതി.

ഏത്ഥ പന അസമാനന്തത്ഥേപി സമാനത്ഥാനം സമോധാനം വുച്ചതി.

തിക തിഗ സഘ ദിക്ഖ കിവി ചിരി ജിരി ദാസ ദു ഹിംസായം. തികുണാതി. തിഗുണാതി. സഘുണാതി. ദിക്ഖുണാതി. കിവുണാതി . ചിരുണാതി. ജിരുണാതി. ദാസുണാതി. ദുണോതി, ദുണാതീതി രൂപാനി ഹിംസാവാചകാനി ഭവന്തി.

സുവാദീ ഏത്തകാ ദിട്ഠാ, ധാതവോ മേ യഥാബലം;
സുത്തേസ്വഞ്ഞേപി പേക്ഖിത്വാ, ഗണ്ഹേ അത്ഥയുത്തിതോ.

സ്വാദിഗണോയം.

കിയാദിഗണിക

കീ ദബ്ബവിനിമയേ. ദബ്ബവിനിമയോ കയവിക്കയവസേന ഭണ്ഡസ്സ പരിവത്തനം. കിണാതി, കിണന്തി. വിക്കിണാതി, വിക്കിണന്തി. കേതും, കിണിതും. വിക്കേതും, വിക്കിണിതും. കിണിത്വാ, വിക്കിണിത്വാ. കീതം ഭണ്ഡം. കയോ, വിക്കയോ. വിക്കിണേയ്യ ഹനേയ്യ വാ.

ഖി ഗതിയം. ഖിണാതി. അതിഖിണോ സരോ. ഖം, ഖാനി. **ന**കാരസ്സ **ണ**കാരത്തം.

തത്ഥ **ഖിണാതീ**തി ഗച്ഛതി. **അതിഖിനോ**തി അതിഗതോ. അത്രായം പാളി ''സേന്തി ചാപാതിഖിണാവ, പുരാണാനി അനുത്ഥുന''ന്തി. തത്ഥ **ചാപാതിഖിണാ**'തി ചാപതോ അതിഖിണാ അതിഗതാ. **അട്ഠകഥായം** പന **"ചാപാതിഖിണാ**തി ചാപതോ അതിഖിണാ ചാപാ വിനിമുത്താതി അത്ഥോ''തി പദത്ഥവിവരണം കതം, തമ്പി ഗതത്ഥഞ്ഞേവ സന്ധായ അധിപ്പായത്ഥവസേന കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. തത്ര **ഖ**ന്തി സഗ്ഗോ. സോ ഹി കതപുഞ്ഞേഹി ഗന്തബ്ബത്താ ''ഖ''ന്തി വുച്ചതി. **ഖാനീ**തി സഗ്ഗാ.

ചി ചയേ. പുഞ്ഞം ചിനാതി. പാകാരം ചിനാതി. പാരമിയോ വിചിനാതി, വിചിനതി ച. പുപ്ഫം ഓചിനാതി, ഓചിനതി വാ. പചിനാതി. പചിനിത്വാ. ചിതം കുസലം. ചയോ സഞ്ചയോ. ചിതോ പാകാരോ. ചിനാതീതി ചേതോ, ഇട്ഠകവഡ്ഢകീ. യോ സത്തോ പുഞ്ഞസഞ്ചയോ . ''സഞ്ചയോ രാസി സമൂഹോ പിണ്ഡോ ഗണോ സങ്ഘോ കദമ്ബോ വഗ്ഗോ കരോ ഘടാ''ഇച്ചേവമാദയോ പരിയായാ.

ജി ജയേ. ജിനാതി, വിജിനാതി, ജിനിയതി. ജേതാ, ജിനോ. ജിതോ മാരോ. മാരം ജിതോ. ജിതവാ, ജിതാവീ, ജിതബ്ബോ, ജേയ്യോ, ജയനം, ജിതം, വിജിതം, ജയോ, പരാജയനം, പരാജയോ. യസ്സ ജിതം നാവജീയതി. ജിതമസ്സ നോയാതി കോചി ലോകേ. ജയോ ഹി ബുദ്ധസ്സ സിരീമതോ അയം, മാരസ്സ ച പാപിമതോ പരാജയോ.

തത്ഥ **ജേതാ**തി ജിനാതീതി ജേതാ, യോ കോചി പുഗ്ഗലോ. അജിനീതി **ജിനോ,** സബ്ബഞ്ഞൂ ധമ്മരാജാ. കിം സോ അജിനി? പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ മാരാദിഅരയോ ച. ഇതി പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ മാരാദയോ ച അരയോ അജിനീതി **ജിനോ**. വുത്തമ്പി ചേതം -

"മാദിസാ വേ ജിനാ ഹോന്തി, യേ പത്താ ആസവക്ഖയം;
ജിതാ മേ പാപകാ ധമ്മാ, തസ്മാഹം ഉപക ജിനോ"തി,

"തഥാഗതോ ഭിക്ഖവേ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ"തി ച.

ജിനസദ്ദോ ഹി കേവലോ സബ്ബഞ്ഞുമ്ഹി പവത്തതി, സോപപദോ പന പച്ചേകബുദ്ധാദീസു തമ്ഹി ച യഥാരഹം പവത്തതി. "പച്ചേകജിനോ, ഓധിജിനോ, അനോധിജിനോ, വിപാകജിനോ, അവിപാകജിനോ"തി ഇമാനേത്ഥ നിദസ്സനപദാനി.

ജി ജാനിയം. ജിനാതി, ന ജിനാതി ന ജാപയേ, ജിനോ രഥസ്സം മണികുണ്ഡലേ ച, പുത്തേ ച ദാരേ ച തഥേവ ജിനോ. ജിനോ ധനഞ്ച ദാസേ ച.

ഞാ അവബോധനേ. ജാനാതി, ഞായതി, നായതി. അനിമിത്താ ന നായരേ. ജഞ്ഞാ സോ യദി ഹാപയേ. മാ മം ജഞ്ഞൂതി ഇച്ഛതി. "ഇമേ അമ്ഹാക"ന്തി ഞാതബ്ബട്ഠേന ഞാതി, ഞാതകോ. ഞാതിമിത്താ സുഹജ്ജാ ച. ഞാതകോ നോ നിസിന്നോതി. ഞാതബ്ബം ഞേയ്യം, സങ്ഖാരവികാരലക്ഖണനിബ്ബാനപഞ്ഞത്തിധമ്മാ. ഈദിസേസു ഠാനേസു **ഞേയ്യ**സദ്ദോ ഏകന്തേന നപുംസകോ, വാച്ചലിങ്ഗത്തേ സബ്ബലിങ്ഗികോ, യഥാ? ഞേയ്യോ ഫസ്സോ. ഞേയ്യാ വേദനാ. ഞേയ്യം ചിത്തം. ഞേയ്യോ പുരിസോ, ഞേയ്യാ ഇത്ഥീ, ഞേയ്യം ധനന്തി ച.

ഥു അഭിത്ഥവേ. ഥുനാതി. അഭിത്ഥുനാതി. ഥുതി, അഭിത്ഥുതി. ഥവനാ, അഭിത്ഥവനാ, ഥുതോ, അഭിത്ഥുതോ.

ഥു നിത്ഥുനനേ. ഥുനാതി.

ഉട്ഠേഹി രേവതേ സുപാപധമ്മേ,
അപാരുതദ്വാരേ അദാനസീലേ;
നേസ്സാമ തം യത്ഥ ഥുനന്തി ദുഗ്ഗതാ,
സമപ്പിതാ നേരയികാ ദുക്ഖേന;
പുരാണാനി അനുത്ഥുന"ന്തി ച പയോഗോ.

ദു ഹിംസായം. ദുനാതി. മിത്തദ്ദു. ദുമോ.

ഏത്ഥ **മിത്തദ്ദൂ**തി മിത്തം ദുനാതി ഹിംസതി ദുബ്ഭതീതി മിത്തദ്ദു. അത്ര "വേദാ ന താണായ ഭവന്തി തസ്സ, മിത്തദ്ദുനോ ഭൂനഹുനോ നരസ്സാ"തി പാളി നിദസ്സനം. **ദുമോ**തി ദുനിയതി ഗേഹസമ്ഭാരാദിഅത്ഥായ ഹിംസിയതി ഛിന്ദിയതി, പണ്ണപുപ്ഫാദിഅത്ഥികേഹി വാ പണ്ണപുപ്ഫാദിഹരണേന പീളിയതീതി **ദുമോ**.

ധൂ കമ്പനേ. ധുനാതി. ധൂമോ, ധോനാ, ധോനോ, ധുതോ. ധുനന്തോ വാകചീരാനി, ഗച്ഛാമി അമ്ബരേ തദാ.

തത്ഥ **ധൂമോ**തി ധുനാതി കമ്പതീതി ധൂമോ. **ധൂമ**സദ്ദോ കോധേ തണ്ഹായ വിതക്കേ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ധമ്മദേസനായം പകതിധൂമേതി ഇമേസു അത്ഥേസു വത്തതി. ''കോധോ ധൂമോ ഭസ്മാനി മോസവജ്ജ''ന്തി ഏത്ഥ ഹി കോധേ വത്തതി. ''ഇച്ഛാ ധൂമായിതോ സദാ''തി ഏത്ഥ തണ്ഹായം. ''തേന ഖോ പന സമയേന അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ അവിദൂരേ ധൂമായന്തോ നിസിന്നോ ഹോതീ''തി ഏത്ഥ വിതക്കേ.

''പങ്കോ ച കാമാ പലിപോ ച കാമാ,
ഭയഞ്ച മേതം തിമുലം പവുത്തം;
രജോ ച ധൂമോ ച മയാ പകാസിതോ,
ഹിത്വാ തുവം പബ്ബജ ബ്രഹ്മദത്താ''തി

ഏത്ഥ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു. ''ധൂമം കത്താ ഹോതീ''തി ഏത്ഥ ധമ്മദേസനായം. ''ധജോ രഥസ്സ പഞ്ഞാനോ, ധൂമോ പഞ്ഞാനമഗ്ഗിനോ''തി ഏത്ഥ പകതിധൂമേ. ഇച്ചേവം -

കോധതണ്ഹാവിതക്കേസു, പഞ്ചകാമഗുണേസു ച;
ദേസനായഞ്ച പകതി-ധൂമേ **ധൂമോ** പവത്തതി.

ധോനാതി പഞ്ഞാ. വുത്തഞ്ഹേതം **നിദ്ദേസേ** ''ധോനാ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ സമ്മാദിട്ഠി, കിംകാരണാ ധോനാതി വുച്ചതി പഞ്ഞാ? യം തായ പഞ്ഞായ കായദുച്ചരിതം ധുതഞ്ച ധോതഞ്ച സന്ധോതഞ്ച നിദ്ധോതഞ്ച, വചീദുച്ചരിതം മനോദുച്ചരിതം ധുതഞ്ച ധോതഞ്ച സന്ധോതഞ്ച നിദ്ധോതഞ്ച. തംകാരണാ ധോനാ വുച്ചതി പഞ്ഞാ. അഥ വാ സമ്മാദിട്ഠി മിച്ഛാദിട്ഠിം ധുതാ ച ധോതാ ച സന്ധോതാ ച നിദ്ധോതാ ച, തംകാരണാ ധോനാ വുച്ചതി പഞ്ഞാ''തി. ''ധോനസ്സ ഹി നത്ഥി കുഹിഞ്ചി ലോകേ, പകപ്പിതാ ദിട്ഠി ഭവാഭവേസൂ''തി അയമേത്ഥ പാളി നിദസ്സനം . അത്ര ധോനാ അസ്സ അത്ഥീതി ധോനോ, തസ്സ ധോനസ്സാതി നിബ്ബചനം. ധാതൂനമനേകത്ഥതായ **ധൂ**ധാതു കമ്പനത്ഥേപി ധോവനത്ഥേപി വത്തതി.

മുന ഞാണേ. മുനാതി. മോനം, മുനി. ഇമസ്മിം ഠാനേ ധാതുയാ ആഖ്യാതത്തേ ഏകന്തേന അന്തലോപോ ഭവതി. **സോഭിതത്ഥേരഗാഥായം** പന അനാഗതവചനേ **ഉ**കാരസ്സ വുദ്ധിവസേന ''അഹം മോനേന മോനിസ്സ''ന്തി രൂപന്തരഞ്ച ദിസ്സതി. തത്ഥ **മോനിസ്സ**ന്തി ജാനിസ്സം. നാമത്തേ അന്തലോപോ ന ഹോതി. തത്ഥ മോനന്തി കിഞ്ചാപി ''ന മോനേന മുനി ഹോതീ''തി ഏത്ഥ തുണ്ഹീഭാവോ ''മോന''ന്തി വുച്ചതി, തഥാപി ഇധ ''ഞാണേ''തി വചനതോ ന സോ അധിപ്പേതോ, ഞാണമേവാധിപ്പേതം, തസ്മാ മോനേയ്യപടിപദാസങ്ഖാതം മഗ്ഗഞാണമോനമ്പി ഗഹേതബ്ബം. **മുനീ**തി മുനാതി ജാനാതി ഹിതാഹിതം പരിച്ഛിന്ദതീതി മുനി. അഥ വാ ഖന്ധാദിലോകേ തുലം ആരോപേത്വാ മിനന്തോ വിയ ''ഇമേ അജ്ഝത്തികാ ഖന്ധാ, ഇമേ ബാഹിരാ''തിആദിനാ നയേന ഇമേ ഉഭോ അത്ഥേ മുനാതീതി **മുനി**. തേനാഹ ഭഗവാ -

''ന മോനേന മുനി ഹോതി, മൂള്ഹരൂപോ അവിദ്ദസു;

യോ ച തുലംവ പഗ്ഗയ്ഹ, വരമാദായ പണ്ഡിതോ.

പാപാനി പരിവജ്ജേതി, സ മുനി തേന സോ മുനി;
യോ മുനാതി ഉഭോ ലോകേ, മുനി തേന പവുച്ചതീ”തി.

അപരാപേത്ഥ ഭവതി അത്ഥവിഭാവനാ. **മുനീ**തി മോനം വുച്ചതി ഞാണം, കായമോനേയ്യാദീസു വാ അഞ്ഞതരം, തേന സമന്നാഗതത്താ പുഗ്ഗലോ “മുനീ”തി വുച്ചതി. സോ പനേസ അഗാരിയമുനി അനഗാരിയമുനി സേക്ഖമുനി അസേക്ഖമുനി പച്ചേകമുനി മുനിമുനീതി അനേകവിധോ . തത്ഥ **അഗാരിയമുനീ**തി ഗിഹിപി ആഗതഫലോ വിഞ്ഞാതസാസനോ. **അനഗാരിയമുനീ**തി തഥാരൂപോവ പബ്ബജിതോ. **സേക്ഖമുനീ**തി സത്ത സേക്ഖാ. **അസേക്ഖമുനീ**തി ഖീണാസവോ. **പച്ചേകമുനീ**തി പച്ചേകബുദ്ധോ. **മുനിമുനീ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. തഥാ ഹി **ആയസ്മാപി സാരിപുത്തോ** ആഹ “മുനീതി വുച്ചതി തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തി.

പൂ പവനേ. പവനം സോധനം. പുനാതി. പുഞ്ഞം, പുത്തോ, ദന്തപോണം.

ഏത്ഥ ച **പുഞ്ഞ**ന്തി അത്തനോ കാരകം പുനാതി സോധേതീതി പുഞ്ഞം. അഥ വാ യത്ഥ സയം ഉപ്പന്നം തംസന്താനം പുനാതി വിസോധേതീതി **പുഞ്ഞം**. കിന്തം? സുചരിതം കുസലകമ്മം. സകമ്മികത്താ ധാതുസ്സ കാരിതവസേന അത്ഥവിവരണം ലബ്ഭതി. **പുത്തോ**തി അത്തനോ കുലം പുനാതി സോധേതീതി പുത്തോ. ഏവഞ്ച സതി ഹീനജച്ചാനം ചണ്ഡാലാദീനം പുത്തോ നാമ ന ഭവേയ്യാതി ന വത്തബ്ബം സദ്ദാനമത്ഥകഥനസ്സ നാനപ്പകാരേന പവത്തിതോ, തസ്മാ അത്തനോ പിതു ഹദയം പൂരേതീതി പുത്തോതി ഏവമാദിനാപി നിബ്ബചനം ഗഹേതബ്ബമേവ. നാനാധാതുവസേനപി ഹി പദാനി സിദ്ധിം സമുപഗച്ഛന്തി.

പുത്തോ ച നാമ അത്രജോ ഖേത്രജോ അന്തേവാസികോ ദിന്നകോതി ചതുബ്ബിധോ. തത്ഥ അത്താനം പടിച്ച ജാതോ **അത്രജോ** നാമ. സയനപീഠേ പല്ലങ്കേ ഉരേതി ഏവമാദീസു നിബ്ബത്തോ **ഖേത്രജോ** നാമ. സന്തികേ സിപ്പുഗ്ഗണ്ഹനകോ **അന്തേവാസികോ** നാമ. പോസാപനത്ഥായ ദിന്നോ **ദിന്നകോ** നാമ **ദന്തപോണ**ന്തി ദന്തേ പുനന്തി വിസോധേന്തി ഏതേനാതി ദന്തപോണം, ദന്തകട്ഠം.

പീ തപ്പനകന്തീസു. പിണാതീതി **പീതി**. ഏത്ഥ ച **പീതീ**തി പീണനം പീതി, തപ്പനം കന്തീതി ച വുത്തം ഹോതി. ഇദം ഭാവവസേന നിബ്ബചനം. ഇദം പന ഹേതുകത്തുവസേന പിണയതീതി **പീതി,** തപ്പേതീതി അത്ഥോ.

സാ പനേസാ ഖുദ്ദകാപീതി ഖണികാപീതി ഓക്കന്തികാപീതി ഉബ്ബേഗാപീതി ഫരണാപീതീതി പഞ്ചവിധാ ഹോതി. തത്ഥ **ഖുദ്ദകാപീതി** സരീരേ ലോമഹംസനമത്തമേവ കാതും സക്കോതി. **ഖണികാപീതി** ഖണേ ഖണേ വിജ്ജുപ്പാദസദിസാ ഹോതി. **ഓക്കന്തികാപീതി** സമുദ്ദതീരം വീചി വിയ കായം ഓക്കമിത്വാ ഓക്കമിത്വാ ഭിജ്ജതി. **ഉബ്ബേഗാപീതി** ബലവതീ ഹോതി കായം ഉദ്ധഗ്ഗം കത്വാ ആകാസേ ലങ്ഘാപനപ്പമാണാ ഹോതി. **ഫരണാപീതിയാ** പന ഉപ്പന്നായ സകലസരീരം ധമിത്വാ പൂരിതവത്ഥി വിയ മഹതാ ഉദകോഘേന പക്ഖന്ദപബ്ബതകുച്ഛി വിയ ച അനുപരിഫുടം ഹോതി, ഏവം പഞ്ചവിധാ

പീതി, സാ സമ്പിയായനലക്ഖണത്താ “പിണാതീ”തി പീതീതി സുദ്ധകത്തുവസേനപി വത്തും യുജ്ജതി. ഏത്ഥ “പിയായതി, പിതാ, പിയോ, പേമോ”തിആദീനി **പീ**ധാതുയാ ഏവ രൂപാനി. തത്ഥ “പുത്തം പിയായതീതി പിതാ”തി വദന്തി. പിയായിതബ്ബോതി **പിയോ**. പേമനം പേമോ.

മാ പരിമാണേ. മിനാതി. മാനം, പരിമാണം, മത്തം, മത്താ, മനോ, വിമാനം, മിനിതബ്ബം, മേതബ്ബം, ഛായാ മേതബ്ബാ. ഈദിസേസു ഠാനേസു **അനീയ**പച്ചയോ ന ലബ്ഭതി.

ഏത്ഥ **മനോ**തി ഏകായ നാളിയാ ഏകായ ച തുലായ മിനമാനോ വിയ ആരമ്മണം മിനാതി പരിച്ഛിന്ദതീതി മനോ. വിസേസതോ മിനിയതേ പരിച്ഛിന്ദിയതേതി **വിമാനം,** ദേവാനം പുഞ്ഞബലേന നിബ്ബത്തബ്യമ്ഹം ദേവനികേതം. യം വിമാനം ഉപസോഭിതം, പഭാസതിമിദം ബ്യമ്ഹന്തി ച ആദിനാ ഥോമിയതി.

മീ ഹിംസായം. മിനാതി. മീനോ, കുമീനം.

ഏത്ഥ **മീനോ**തി മച്ഛോ. മച്ഛസ്സ ഹി “മീനോ മച്ഛോ അമ്ബുജോ വാരിജോ വാരിചരോ”തി അനേകാനി നാമാനി. വിസേസനാമാനി പന “അമരോ ഖലിസോ ചന്ദകുലോ കന്ദഫലി ഇന്ദഫലി ഇന്ദവലോ കുലിസോ വാമി കുങ്കുതലോ കണ്ഡികോ സകുലോ മങ്ഗുരോ സിങ്ഗീ സതവങ്കോ രോഹിതോ പാഠീനോ കാണോ സവങ്കോ പാവുസോ” ഇച്ചേവമാദീനി, “തിമി തിമിങ്ഗലോ” ഇച്ചേവമാദീനി ച ഭവന്തി. **കുമീന**ന്തി കുച്ഛിതേനാകാരേന മച്ഛേ മിനന്തി ഹിംസന്തി ഏതേനാതി കുമീനം, മച്ഛബന്ധനപഞ്ജരോ. സോ പന പാളിയം **കുമീന**സദ്ദേന വുച്ചതി. തഥാ ഹി -

> “വാരിജസ്സേവ മേ സതോ, ബന്ധസ്സ കുമിനാമുഖേ;
> അക്കോസതി പഹരതി, പിയേ പുത്തേ അപസ്സതോ”തി

പാളി ദിസ്സതി.

മൂ ബന്ധനേ. മുനാതി. മുനി.

ഏത്ഥ **മുനീ**തി അത്തനോ ചിത്തം മുനാതി മവതി ബന്ധതി രാഗദോസാദിവസം ഗന്തും ന ദേതീതി മുനി.

രി ഗതിദേസനേസു. രികാതി. രേണു. **നകാരസ്സ ണത്തം**.

ലീ സിലേസേ. ലിനാതി, നിലിനാതി. ലീനം, സല്ലീനം, പടിസല്ലാനം.

വീ തന്തസന്താനേ. വത്ഥം വിനാതി. ഇമിനാ സുത്തേന ചീവരം വിനാഹി. കമ്മേ - ഇദം ഖോ ആവുസോ ചീവരം മം ഉദ്ദിസ്സ വിയ്യതി. വീതം. സുവീതം. അപ്പകം ഹോതി വേതബ്ബം. കാരിതേ “വായാപേതി, തന്തവായേഹി ചീവരം വായാപേസ്സാമാ’തി ചീവരം വായാപേസും” ഇച്ചേവമാദീനി ഭവന്തി.

വീ ഹിംസായം. വിനാതി. വേണു. **വേണൂ**തി വംസോ.

ലൂ ഛേദനേ. ലുനാതി. ലോണം, കുസലം, ബാലോ, ലൂതോ.

ഏത്ഥ ച **ലോണ**ന്തി ലുനാതി വീതരസഭാവം വിനാസേതി സരസഭാവം കരോതീതി ലോണം, ലവണം. കുസോ വിയ ഹത്ഥപ്പദേസം അകുസലധമ്മേ ലുനാതീതി **കുസലം,** അനവജ്ജഇട്ഠവിപാകലക്ഖണോ ധമ്മോ. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികേ ദ്വേ അത്ഥേ ലുനാതീതി **ബാലോ,** അവിദ്വാ. **ലൂതോ**തി മക്കടകോ വുച്ചതി. തസ്സ ഹി സുത്തം "ലൂതസുത്ത"ന്തി വദന്തി. യൂസം പാതും പടങ്ഗമക്ഖികാദീനം ജീവിതം ലുനാതീതി **ലൂതോ**.

സി ബന്ധനേ. സിനാതി. സീമാ, സീസം.

ഏത്ഥ **സീമാ**തി സിനീയതേ സമഗ്ഗേന സങ്ഘേന കമ്മവാചായ ബന്ധിയതേതി സീമാ. സാ ദുവിധാ ബദ്ധസീമാ അബദ്ധസീമാതി. താസു അബദ്ധസീമാ മരിയാദകരണവസേന "സീമാ"തി വേദിതബ്ബാ. സിനാതി ബന്ധതി കേസേ മോളികരണവസേന ഏത്ഥാതി സീസം. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

സാ പാകേ. സിനാതി.

സു ഹിംസായം. സുണാതി. പരസു. പരം സുണന്തി ഹിംസന്തി ഏതേനാതി **പരസു**.

അസ ഭോജനേ. വുത്താനം ഫലമസ്നാതി. അസനം.

ഏത്ഥ **അസന**ന്തി ആഹാരോ. സോ ഹി അസിയതി ഭുഞ്ജിയതീതി "അസന"ന്തി വുച്ചതി. "അസ്നാഥ ഖാദഥ പിവഥാ"തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം.

കിലിസ വിബാധനേ. കിലിസ്നാതി. കിലേസോ.

ഏത്ഥ ച **കിലേസോ**തി രാഗാദയോപി ദുക്ഖമ്പി വുച്ചതി.

ഉദ്ധസ ഉഞ്ഛേ. ഉഞ്ഛോ പരിയേസനം. ഉദ്ധസ്നാതി.

ഇസ അഭിക്ഖണേ. ഇസ്നാതി.

വിസ വിപ്പയോഗേ. വിസ്നാതി. വിസം.

പുസ സിനേഹസവനപൂരണേസു. പുസ്നാതി.

പുസ പോസനേ. പുസ്നാതി.

മുസ ഥേയ്യേ. മുസ്നാതി. മുസലോ.

കിയാദീ ഏത്തകാ ദിട്ഠാ, ധാതവോ മേ യഥാബലം;
സുത്തേസ്വഞ്ഞേപി പേക്ഖിത്വാ, ഗണ്ഹവ്ഹോ അത്ഥയുത്തിതോ.

സാസനാ ലോകതോ ചേതേ,
ദസ്സിതാ തേസു ലോകതോ;
സാസനസ്സോപകാരായ,

വുത്താ തദനുരൂപകാ.

കിയാദിഗണോയം.

ഗഹാദിഗണിക

ഇദാനി **ഗഹാദി**ഗണോ വുച്ചതേ. ഏത്ഥേകേ ഏവം മഞ്ഞന്തി.

ഗഹാദീനം ഗണോ നാമ, പച്ചേകം നുപലബ്ഭതി;
അഥമേകോ **ഗഹ**ധാതു, **ഗഹാദീ**നം ഗണോ സിയാ.

യതോ **പ്പണ്ഹാ** പരാ ഹേയ്യും, ധാതുതോ ജിനസാസനേ;
തേപി അഞ്ഞേ ന വിജ്ജന്തി, അഞ്ഞത്ര **ഗഹ**ധാതുയാ.

ഇതി ചിന്തായ ഏകച്ചേ, **ഗഹ**ധാതും **കിയാദി**നം;
പക്ഖിപിംസു ഗണേ ഏവം, ന വദിംസു **ഗഹാദി**കം.

ന തേസം ഗഹണം ധീരോ, ഗണ്ഹേയ്യ സുവിചക്ഖണോ;
യതോ **കച്ചായനേ** വുത്തോ, **ഗഹാദീ**നം ഗണോ വിസും.

''ഗഹാദിതോ പ്പണ്ഹാ'' ഇതി, ലക്ഖണം വദതാ ഹി സോ;
കച്ചായനേന ഗരുനാ, ദസ്സിതോ നനു സാസനേ.

സചേ വിസും **ഗഹാദീനം,** ഗണോ നാമ ന ലബ്ഭതി;
ഗഹാദിദീപകേ സുത്തേ, ഹിത്വാന ബാഹിരം ഇദം.

''ഗഹതോ പ്പണ്ഹാ'' ഇച്ചേവ, വത്തബ്ബം അഥ വാ പന;
''കിയാദിതോ നാപ്പണ്ഹാ''തി, കാതബ്ബം ഏകലക്ഖണം.

യസ്മാ തഥാ ന വുത്തഞ്ച, ന കതഞ്ചേകലക്ഖണം;
തസ്മാ അയം വിസുംയേവ, ഗണോ ഇച്ചേവ ഞായതി.

''സരാ സരേ ലോപ''മിതി-ആദീനി ലക്ഖണാനിവ;
ഗമ്ഭീരം ലക്ഖണം ഏതം, ദുജ്ജാനം തക്കഗാഹിനാ.

ഉസാദയോപി സന്ധായ, **ആദിഗ്ഗ**ഹോ കതോ തഹിം;
തഥാ ഹി ''ഉണ്ഹാപേതീ''തി, ആദിരൂപാനി ദിസ്സരേ.

ഇദാനി പാകടം കത്വാ, **ആദി**സദ്ദഫലം അഹം;
സപ്പയോഗം **ഗഹാദീ**നം, ഗണം വക്ഖാമി മേ സുണ.

ഗഹ ഉപാദാനേ. ഉപാദാനം ഗഹണം, ന കിലേസുപാദാനം. **ഉപ**സദ്ദോ ഹേത്ഥ ന കിഞ്ചി അത്ഥവിസേസം വദതി. അഥ വാ കായേന ചിത്തേന വാ ഉപഗന്ത്വാ ആദാനം ഗഹണം ഉപാദാനന്തി സമീപത്ഥോ **ഉപ**സദ്ദോ. കത്ഥചി ഹി **ഉപ**സദ്ദോ **ആദാന**സദ്ദസഹിതോ ദള്ഹഗ്ഗഹണേ വത്തതി ''കാമുപാദാന''ന്തിആദീസു. ഇധ പന ദള്ഹഗ്ഗഹണം വാ ഹോതു സിഥിലഗ്ഗഹണം വാ, യം കിഞ്ചി ഗഹണം ഉപാദാനമേവ, തസ്മാ **ഗഹ**ധാതു ഗഹണേ വത്തതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഘേപ്പതി, ഗണ്ഹാതി വാ. പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, അധിഗണ്ഹാതി,

പഗ്ഗണ്ഹാതി, നിഗ്ഗണ്ഹാതി. പധാനഗണ്ഹനകോ. ഗണ്ഹിതും, ഉഗ്ഗണ്ഹിതും. ഗണ്ഹിത്വാ, ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ. അഞ്ഞഥാപി രൂപാനി ഭവന്തി. അഹം ജാലിം ഗഹേസ്സാമി. ഗഹേതും. ഗഹേത്വാ. ഉഗ്ഗാഹകോ, സങ്ഗാഹകോ, **അജ്ഝോഗാള്ഹോ**. കാരിതേ "ഗണ്ഹാപേതി, ഗണ്ഹാപയതി, അഞ്ഞതരം സതിപട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തി, സദ്ധിം അമച്ചസഹസ്സേന ഗണ്ഹാപേത്വാ. ഉപജ്ഝം ഗാഹാപേതബ്ബോ. ഉപജ്ഝം ഗാഹാപേത്വാ . ഗാഹേതി, ഗാഹയതി, ഗാഹാപേസ്സതി. ഗാഹാപയന്തി സബ്ഭാവം. ഗാഹകോ, ഗാഹേത്വാ" ഇച്ചാദീനി. കമ്മനി - ഗയ്ഹതി, സങ്ഗയ്ഹതി, ഗണ്ഹിയതി വാ. തഥാ ഹി "ഗണ്ഹിയന്തി ഉഗ്ഗണ്ഹിയന്തീ"തി **നിദ്ദേസപാളി** ദിസ്സതി. "ഗേഹം, ഗാഹോ, പരിഗ്ഗഹോ, സങ്ഗാഹകോ, സങ്ഗഹേതാ" ഇച്ചാദീനി യോജേതബ്ബാനി.

തത്ര **അ**കാരാനന്തര**ത്യ**ന്തപദാനം "ഘേപ്പതി, ഘേപ്പന്തി. ഘേപ്പസീ"തി ച "ഗണ്ഹതി, ഗണ്ഹന്തി. ഗണ്ഹസീ"തി ച ആദിനാ നയേന സബ്ബാസു വിഭത്തീസു സബ്ബഥാ പദമാലാ യോജേതബ്ബാ. **ആ**കാരേ**ക**ാരാനന്തര**ത്യ**ന്തപദാനം "ഗണ്ഹാതി ഗണ്ഹാപേതീ"തിആദിനാ യഥാസമ്ഭവം പദമാലാ യോജേതബ്ബാ വജ്ജേതബ്ബട്ഠാനം വജ്ജേത്വാ.

ഇമാനി പന പസിദ്ധാനി കാനിചി അജ്ജതനീരൂപാനി "അഗ്ഗഹീ മത്തികാപത്തം. അഗ്ഗഹും, അഗ്ഗഹിംസു, അഗ്ഗഹേസു"ന്തി. ഭവിസ്സന്തീആദീസു ഗഹേസ്സതി, ഗഹേസ്സന്തി. സേസം പരിപുണ്ണം കാതബ്ബം. അഗ്ഗഹിസ്സാ, അഗ്ഗഹിസ്സംസു. സേസം പരിപുണ്ണം കാതബ്ബം.

ഉസ ദാഹേ. ദാഹോ ഉണ്ഹം. ഉസതി ദഹതീതി ഉണ്ഹം. **ഉണ്ഹ**സദ്ദോ "ഉണ്ഹം ഭത്തം ഭുഞ്ജതീ"തിആദീസു ദബ്ബമപേക്ഖതി, "സീതം ഉണ്ഹം പടിഹനതീ"തിആദീസു പന ഗുണം ഉണ്ഹഭാവസ്സ ഇച്ഛിതത്താ. ഉണ്ഹഭാവോ ഹി സീതഭാവോ ച ഗുണോ.

തസ വിപാസായം. തണ്ഹാ. കേനട്ഠേന **തണ്ഹാ**? തസ്സതി പരിതസ്സതീതി അത്ഥേന.

ജുസി പീതിസേവനേസു. ജുണ്ഹോ സമയോ. കാളേ വാ യദി വാ ജുണ്ഹേ, യദാ വായതി മാലുതോ.

തത്ഥ **ജുണ്ഹോ**തി ജോസേതി ലോകസ്സ പീതിംസോമനസ്സഞ്ച ഉപ്പാദേതീതി ജുണ്ഹോ.

ജുത ദിത്തിയം. ജുണ്ഹാ രത്തി. ജോതതി സയം നിപ്പഭാപി സമാനാ ചന്ദതാരകപ്പഭാസേനപി ദിബ്ബതി വിരോചതി സപ്പഭാ ഹോതീതി ജുണ്ഹാ.

സാ തനുകരണേ. സണ്ഹവാചാ. സിയതി തനുകരിയതി, ന ഫരുസഭാവേന കക്കസാ കരിയതീതി **സണ്ഹാ**.

സോ അന്തകമ്മനി. സണ്ഹം, ഞാണം. സിയതി സയം സുഖുമഭാവേന അതിസുഖുമമ്പി അത്ഥം അന്തം കരോതി നിപ്ഫത്തിം പാപേതീതി സണ്ഹം.

തിജ നിസാനേ. നിസാനം തിക്ഖതാ. തിണ്ഹോ പരസു. തിതിക്ഖതീതി **തിണ്ഹോ**.

സി സേവായം. അത്തനോ ഹിതമാസീസന്തേഹി സേവിയതേതി **സിപ്പം,** യം കിഞ്ചി ജീവിതഹേതു സിക്ഖിതബ്ബം സിപ്പായതനം. അപിച **സിപ്പന്തി** അട്ഠാരസ മഹാസിപ്പാനി - സുതി സുമതി ബ്യാകരണം ഛന്ദോവിചിതി നിരുത്തി ജോതിസത്ഥം സിക്ഖാ മോക്ഖഞാണം ക്രിയാവിധി ധനുബ്ബേദോ ഹത്ഥിസിക്ഖാ കാമതന്തം അസ്സലക്ഖണം പുരാണം ഇതിഹാസോ നീതി തക്കോ വേജ്ജകഞ്ചാതി.

കു കുച്ഛായം. കുച്ഛാ ഗരഹാ. കണ്ഹാ ധമ്മാ. കണ്ഹോ പുരിസോ.

തത്ഥ **കണ്ഹാ**തി അപഭസ്സരഭാവകരണത്താ പണ്ഡിതേഹി കുച്ഛിതബ്ബാ ഗരഹിതബ്ബാതി കണ്ഹാ, അകുസലധമ്മാ. കാളവണ്ണത്താ സുവണ്ണവണ്ണാദികം ഉപനിധായ കുച്ഛിതബ്ബോ നിന്ദിതബ്ബോതി **കണ്ഹോ,** കാളവണ്ണോ. വുത്തമ്പി ചേതം -

"കണ്ഹോ വതായം പുരിസോ, കണ്ഹം ഭുഞ്ജതി ഭോജനം;
കണ്ഹേ ഭൂമിപ്പദേസസ്മിം, ന മയ്ഹം മനസോ പിയോ"തി ച,

"ന കണ്ഹോ തചസാ ഹോതി,
അന്തോസാരോ ഹി ബ്രാഹ്മണോ;
യസ്മിം പാപാനി കമ്മാനി,
സ വേ കണ്ഹോ സുജമ്പതീ"തി ച.

ഇച്ചേവം -

ഗഹാദികേ ധാതുഗണേ, സന്ധായ **തസി**ആദയോ;
ആദിഗ്ഗഹോ കതോ **പ്പണ്ഹാ, ഗഹാദീ**സു യഥാരഹം.

ഗഹതോ ധാതുതോ ഹി **പ്പോ,**ആഖ്യാതത്തേവദിസ്സതി;
ആഖ്യാതത്തേ ച നാമത്തേ, **ണ്ഹാ**സദ്ദോ **ഉസ**തോ തഥാ.

ഉസഗഹേഹി അഞ്ഞസ്മാ, നാമത്തേവ ദുവേ മതാ;
ഏവം വിസേസതോ ഞേയ്യോ, **ഗഹാദി**ഗണനിച്ഛയോ.

ഏത്ഥ പന കിഞ്ചാപി സാസനേ "തണ്ഹായതീ"തി ക്രിയാപദമ്പി ദിസ്സതി, തഥാപി തസ്സ "പബ്ബതായതി, മേത്തായതീ"തിആദീനി വിയ നാമസ്മാ വിഹിതസ്സ **ആയ**പച്ചയസ്സ വസേന സിദ്ധത്താ ക്രിയാപദത്തേപി **ണ്ഹാ**പച്ചയോ മുഖ്യതോ ലബ്ഭതീതി ന സക്കാ വത്തും. "തണ്ഹായതീ"തി ഹി ഇദം **ണ്ഹാ**പച്ചയവതാ **തസ**ധാതുതോ നിപ്ഫന്ന**തണ്ഹാ**സദ്ദസ്മാ പരസ്സ **ആയ**പച്ചയസ്സ വസേന നിപ്ഫന്നം. തഥാ കിഞ്ചാപി **രൂപിയസംവോഹാരസിക്ഖാപദവണ്ണനായം** "വാസിഫലം താപേത്വാ ഉദകം വാ ഖീരം വാ ഉണ്ഹാപേതീ"തി ഇമസ്മിം പദേസേ "ഉണ്ഹാപേതീ"തി ഹേതുകത്തുവാചകം ക്രിയാപദം ദിസ്സതി, തഥാപി തസ്സ **ണ്ഹാ**പച്ചയവതാ **ഉസ**ധാതുതോ നിപ്ഫന്ന**ഉണ്ഹാ**സദ്ദതോ വിഹിതസ്സ കാരിതസഞ്ഞസ്സ **ണാപേ**പച്ചയസ്സ വസേന നിപ്ഫന്നത്താ ക്രിയാപദത്തേപി **ണ്ഹാ**പച്ചയോ മുഖ്യതോ ലബ്ഭതീതി ന സക്കാ വത്തും. "ഉണ്ഹാപേതീ"തി ഇദം വുത്തപ്പകാര**ഉണ്ഹാ**സദ്ദതോ **ണാപേ**പച്ചയവസേന നിപ്ഫന്നം, ഏതസ്മിം ദിട്ഠേ "ഉണ്ഹാപയതീ"തി പദമ്പി ദിട്ഠമേവ ഹോതി.

കിഞ്ച ഭിയ്യോ **വിനയട്ഠകഥായം** "ഉണ്ഹാപേതീ"തി കാരിതപദസ്സ ദിട്ഠത്തായേവ "ഉണ്ഹതീ"തി കത്തുപദമ്പി നയതോ ദിട്ഠമേവ ഹോതി കത്തുകാരിതപദാനം ഏകധാതുമ്ഹി ഉപലബ്ഭമാനത്താ, യഥാ? ഗണ്ഹതി, ഗണ്ഹാപേതി, ഗച്ഛതി, ഗച്ഛാപേതീതി, തസ്മാ **"ഉസ ദാഹേ"**തി ധാതുസ്സ "ഉണ്ഹതീ"തി രൂപം ഉപലബ്ഭതീതി മന്ത്വാ "ഉണ്ഹതീതി ഉണ്ഹ"ന്തി നിബ്ബചനം കാതബ്ബം. ഇതി **പ്പ**പച്ചയോ **ഗഹ**തോ ച അഞ്ഞതോ ച ഏകധാ ലബ്ഭതി, **ണ്ഹാ**പച്ചയോ പന **ഗഹ**തോ **ഉസ**തോ ച ദ്വിധാ അഞ്ഞതോ ഏകധാ ലബ്ഭതീതി ദട്ഠബ്ബം. കിഞ്ചാപേത്ഥ ഏവം നിയമോ വുത്തോ, തഥാപി സാട്ഠകഥേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ അഞ്ഞാനിപി ഏകേകസ്സ ധാതുസ്സ നാമികപദാനി ദ്വേ ദ്വേ ക്രിയാപദാനി വിചിനിതബ്ബാനി. യേന പന ബുദ്ധവചനാനുരൂപേന നയേന **ഗഹാദി**ഗണേ **ആദി**സദ്ദേന **തസ**ധാതാദയോ അമ്ഹേഹി ഗഹിതാ, ഇമസ്മാ നയാ അഞ്ഞോ നയോ പസത്ഥതരോ നത്ഥി, അയമേവ പസത്ഥതരോ, തസ്മാ അയം നീതി സാസനട്ഠിതിയാ ആയസ്മന്തേഹി സാധുകം ധാരേതബ്ബാ വാചേതബ്ബാ ച.

> **ഗഹാദീ** ഏത്തകാ ദിട്ഠാ, ധാതവോ മേ യഥാബലം;
> സുത്തേസ്വഞ്ഞേപി പേക്ഖിത്വാ, ഗണ്ഹവ്ഹോ അത്ഥയുത്തിതോ.

ഗഹാദിഗണോയം.

തനാദിഗണിക

തനു വിത്ഥാരേ. തനോതി. ആയതനം, തനു. കമ്മനി "തനിയ്യതി, തനിയ്യന്തി. വിതനിയ്യതീ"തി രൂപാനി. അത്രായം പാളി "യഥാ ഹി ആസഭം ചമ്മം, പഥബ്യാ വിതനിയ്യതീ"തി. ഗരൂ പന "പതായതേ, പതഞ്ഞതീ"തി രൂപാനി വദന്തി. തനിതും, തനിത്വാന. **തു**മന്താദിരൂപാനി.

തത്ഥ **ആയതന**ന്തി ആയഭൂതേ ധമ്മേ തനോതി വിത്ഥാരേതീതി ആയതനം. **തനൂ**തി സരീരം. തഞ്ഹി കലലതോ പട്ഠായ കമ്മാദീഹി യഥാസമ്ഭവം തനിയ്യതി വിത്ഥാരിയതി മഹത്തം പാപിയതീതി "തനൂ"തി വുച്ചതി. "തനു വപു സരീരം പും കായോ ദേഹോ"തിആദയോ സരീരവാചകാ സദ്ദാ. സരീരം ഖന്ധപഞ്ചകം. യഞ്ഹി മഹാജനോ സരീരന്തി വദതി, തം പരമത്ഥതോ ഖന്ധപഞ്ചകമത്തമേവ, ന തതോ അത്താ വാ അത്തനിയം വാ ഉപലബ്ഭതി. "കാമരാഗബ്യാപാദാനം തനുത്തകരം സകദാഗാമിമഗ്ഗചിത്ത"ന്തിആദീസു പന **തനു**സദ്ദോ അപ്പത്ഥവാചകോ, അപ്പത്ഥവാചകസ്സ ച തസ്സ ക്രിയാപദം ന പസ്സാമ, തസ്മാ നിപാതപദേന തേന ഭവിതബ്ബം. **തനു**സദ്ദോ നിപാതപദന്തി വുത്തട്ഠാനമ്പി ന പസ്സാമ, നിച്ഛയേന പന അനിപ്ഫന്നപാടിപദികോതി ഗഹേതബ്ബോ.

തനോതി, തനോന്തി. തനോസി, തനോഥ. തനോമി, തനോമ. തനുതേ, തനുന്തേ. തനുസേ, തനുസേ, തനുവ്ഹേ. തനേ, തനുമ്ഹേ. സേസം യഥാസമ്ഭവം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

തനോതു, തനോന്തു. തനേയ്യ, തനേ, തനേയ്യും. വിതന, വിതനു. അതനാ, അതനു. അമ്മായ പതനു കേസാ. അതനി, അതനിംസു. തനിസ്സതി, തനിസ്സന്തി.

അതനിസ്സാ, അതനിസ്സംസു. കമ്മനി "തനിയ്യതി, തനിയ്യന്തി. തനിയ്യസീ"തിആദിനാ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

സക സത്തിയം. സത്തി സമത്ഥഭാവോ. സക്കോതി സക്കോ. വിഞ്ഞാപേതും അസക്ഖി. സക്ഖിസ്സസി. സക്ഖതി. ത്വമ്പി അമ്മ പബ്ബജിതും സക്ഖിസ്സസി. സക്കതേ ജരായ പടികമ്മം കാതുന്തി പാളി.

തത്ഥ **സക്കോതി** ദേവരാജാ. സോ ഹി അത്ഥാനം സഹസ്സമ്പി മുഹുത്തേന ചിന്തനസമത്ഥതായ സപരഹിതം കാതും സക്കോതീതി "സക്കോ"തി വുച്ചതി. അഞ്ഞത്ര പന ധാതൂനം അവിസയേ തദ്ധിതവസേന സക്കച്ചം ദാനം അദാസീതി സക്കോതി ഏവമ്പി അത്ഥം ഗഹേത്വാ **സക്ക**സദ്ദോ നിരുത്തിനയേന സാധേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹി ഭഗവതാ "സക്കോ മഹാലി ദേവാനമിന്ദോ പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ സക്കച്ചം ദാനം അദാസി, തസ്മാ 'സക്കോ'തി വുച്ചതീ"തി. സക്കോന്തോ. സക്കോന്തീ. സക്കോന്തം കുലം.

ഖുണു ഖിണു ഹിംസായം. ഖുണോതി. ഖിണോതി.

ഇണു ഗതിയം. ഇണോതി. ഇണം ഇണായികോ.

തിണു അദനേ. തിണോതി. തിണം. ഏത്ഥ **തിണ**ന്തി യവസം. തഞ്ഹി തിണിയതേ തിണഭക്ഖേഹി ഗോണാദീഹി അദിയതേ ഖാദിയതേതി **തിണം**.

ഘിണു ദിത്തിയം. ഘിണോതി.

ഹനു അപനയനേ. അപനയനം അനാലാപകരണം നിബ്ബചനതാകരണം. ഹനോതി. ഹനുതേ.

പനു ദാനേ പനോതി. പനുതേ.

മനു ബോധനേ. മനോതി. മനുതേ. മനോ. മനം. മാനസം. മനുസ്സോ. മാനവോ. മാണവോ.

ഏത്ഥ **മനോ**തി മനുതേ ബുജ്ഝതീതി മനോ, ഏവം മനം. ഇമേസം പന ദിന്നം **മന**സദ്ദാനം "യസ്മിം മനോ നിവിസതി. സന്തം തസ്സ മനം ഹോതീ"തിആദീസു പുന്നപുംസകലിങ്ഗതാ ദട്ഠബ്ബാ. **മാനസ**ന്തി രാഗോപി ചിത്തമ്പി അരഹത്തമ്പി. "അന്തലിക്ഖചരോ പാസോ, യ്വായം ചരതി മാനസോ"തി ഏത്ഥ ഹി രാഗോ മാനസം. "ചിത്തം മനോ മാനസ"ന്തി ഏത്ഥ ചിത്തം. "അപ്പത്തമാനസോ സേക്ഖോ, കാലം കയിരാ ജനേ സുതോ"തി ഏത്ഥ അരഹത്തം. ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

> രാഗോ ചിത്തം അരഹത്തഞ്ച, "മാനസ"ന്തി സമീരിതം;
> സത്ഥുനോ സാസനേ പാപ-സാസനേ'ഖിലസാസനേ.

തത്ഥ **സമ്പയുത്തമനസി ഭവോ**തി രാഗോ **മാനസോ**. മനോ ഏവ മാനസന്തി കത്വാ ചിത്തം **മാനസം**. അനവസേസതോ മാനം സിയതി സമുച്ഛിന്ദതീതി അഗ്ഗമഗ്ഗോ **മാനസം**. തന്നിബ്ബത്തത്താ പന അരഹത്തസ്സ മാനസതാ ദട്ഠബ്ബാ. **മനൂ**തി സത്തോ. "യേന ചക്ഖുപസാദേന, രൂപാനി മനു പസ്സതീ"തി ഏത്ഥ ഹി

“മനൂ”തി സത്തോ വുത്തോ. അഥ വാ **മനൂ**തി പഠമകപ്പികകാലേ മനുസ്സാനം മാതാപിഭുട്ഠാനേ ഠിതോ മനുനാമകോ പുരിസോ, യോ സാസനേ “മഹാസമ്മതരാജാ”തി വുത്തോ. സോ ഹി സകലലോകസ്സ ഹിതം കാതും മനുതേ ജാനാതീതി “മനൂ”തി വുച്ചതി. യഥാബലം അത്തനോ ഹിതം മനുതേ ജാനാതീതി **മനുസ്സോ,** മനസ്സ വാ ഉസ്സന്നത്താ **മനുസ്സോ**. അഥ വാ വുത്തപ്പകാരസ്സ മനുനോ **അപച്ചം** **മനുസ്സോ**. ഏവം **മാനവോ മാണവോ** ച, **ന**കാരസ്സ ഹി **ണ**കാരേ കതേ “മാണവോ”തി രൂപം സിജ്ഝതി. കേചി പനാഹു “ദന്തജനകാരസഹിതോ **മാനവ**സദ്ദോ സബ്ബസത്തസാധാരണവചനോ, മുദ്ധജ**ണ**കാരസഹിതോ പന **മാണവ**സദ്ദോ കുച്ഛിതമൂള്ഹാപച്ചവചനോ”തി, തം വീമംസിത്വാ യുത്തഞ്ചേ, ഗഹേതബ്ബം, ന പനേത്ഥ വത്തബ്ബം **“മാണവ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരവചനേ ഇദം വചനം വിരുജ്ഝതീ”തി **അന്തര**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരേ **അന്തരഅന്തരികാ**സദ്ദാനമ്പി ആഹരണസ്സ ദസ്സനതോ.

തത്ര പനായം വീമംസനാ - **ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തസ്മിഞ്ഹി** “സുഭോ മാണവോതോദേയ്യപുത്തോ”തി ഇമസ്മിം പദേസേ അട്ഠകഥാചരിയേഹി “സുഭോതി സോ കിര ദസ്സനീയോ അഹോസി പാസാദികോ, തേനസ്സ അങ്ഗസുഭതായ ‘സുഭോ’ത്വേവ നാമം അകംസു. ‘മാണവോ’തി പന തം തരുണകാലേ വോഹരിംസു, സോ മഹല്ലകകാലേപി തേനേവ വോഹാരേന വോഹരിയതീ”തി ഏവം മുദ്ധജ**ണ**കാരസ്സ **മാണവ**സദ്ദസ്സ അത്ഥോ പകാസിതോ, **തട്ടീകായമ്പി** ഗരൂഹി “യം അപച്ചം കുച്ഛിതം മുദ്ധം വാ, തത്ഥ ലോകേ മാണവവോഹാരോ, യേഭുയ്യേന ച സത്താ ദഹരകാലേ മുദ്ധധാതുകാ ഹോന്തീതി വുത്തം ‘തരുണകാലേ വോഹരിംസൂ’തി, ഏവം മുദ്ധ**ജണ**കാരസ്സ **മാണവ**സദ്ദസ്സ അത്ഥോ പകാസിതോ. ഇദാനി **മാണവ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ ഭവതി, **മാണവോ**തി സത്തോപി ചോരോപി തരുണോപി വുച്ചതി. “ചോദിതാ ദേവദൂതേഹി, യേ പമജ്ജന്തി മാണവാ”തിആദീസു ഹി സത്തോ “മാണവോ”തി വുത്തോ. “മാണവേഹി സഹ ഗച്ഛന്തി കതകമ്മേഹിപി അകതകമ്മേഹിപീ”തിആദീസു ചോരോ. “അമ്ബട്ഠോ മാണവോ”തിആദീസു തരുണോ “മാണവോ”തി വുത്തോ.

അപ്പ പാപുണേ. അപ്പോതി. ആപോ.

ഏത്ഥ **ആപോ**തി അപ്പോതി തം തം ഠാനം വിസ്സരതീതി ആപോ.

മാ പരിമാണേ. മിനോതി. ഉപമാ, ഉപമാനം, വിമാനം. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

ഏത്ഥ ച യാ അച്ചന്തം ന മിനോതി ന വിച്ഛിന്ദതി, സാ മാനസ്സ സമീപേ വത്തതീതി **ഉപമാ** യഥാ “ഗോണോ വിയ ഗവജോ”തി. **ഉപമാന**ന്തി ഉപമാ ഏവ. തഥാ ഹി “വീതോപമാനമപ്പമാണമനാഥനാഥ”ന്തി. ഏത്ഥ **വീതോപമാന**ന്തി ഇമസ്സ വീതോപമം, നിരുപമന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഉപമാന**ന്തി ഉപമേതബ്ബാകാരോ “സീഹോ വിയ ഭഗവാ”തി. ഏത്ഥ ഹി സീഹോ ഉപമാ, ഭഗവാ ഉപമേയ്യോ തേജോപരക്കമാദീഹി ഉപമേതബ്ബത്താ, തേജോപരക്കമാദയോ ഉപമേതബ്ബാകാരോ. ഏത്ഥ പന സാതിസയത്താ കിഞ്ചാപി സീഹസ്സ തേജാദീഹി ഭഗവതോ തേജാദിഉപമേതബ്ബാകാരോ നത്ഥി, തഥാപി ഹീനൂപമാവസേന “സീഹോ വിയ ഭഗവാ”തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **വിമാന**ന്തി

ഉതുസമുട്ഠാനത്തേപി കമ്മപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനത്താ കമ്മേന വിസേസതോ മിനിയതി പരിച്ഛിന്ദിയതീതി വിമാനം.

കര കരണേ. "കരോതി, കയിരതി, കുബ്ബതി, ക്രുബ്ബതി, പകരോതി, ഉപകരോതി, അപകരോതി, പടികരോതി, നിരാകരോതി, പടിസങ്ഖരോതി, അഭിസങ്ഖരോതി" ഇച്ചേവമാദീനി കത്തരി ഭവന്തി. കമ്മേ പാളിനയവസേന **ഇ**കാരാഗമട്ഠാനേ **യ**കാരസ്സ ദ്വേഭാവോ. തസ്മിംയേവഠാനേ **രയ**കാരാനം വിപരിയായേ സതി ന ദ്വേഭാവോ. തഥാ **ഈ**കാരാഗമട്ഠാനേ "കരിയ്യതി, കയിരതി, കരീയതി, കയ്യതി, പകരീയതി, പകരിയ്യതി, പടിസങ്ഖരിയ്യതി, അഭിസങ്ഖരിയ്യതി" ഇച്ചേവമാദീനി കമ്മനി ഭവന്തി.

ഏത്ഥ ച **കയിരതീ**തി പദം ദ്വീസു ഠാനേസു ദിസ്സതി കത്തരി കമ്മേ ച. തേസ കത്തുവസേന "പുരിസോ കമ്മം കയിരതീ"തി യോജേതബ്ബം, കമ്മവസേന പന അയം പാളി "കുടി മേ കയിരതി അദേസിതവത്ഥുകാ"തി. തത്ഥ ച കത്തുവസേന വുത്തം കത്തുപദം **യിര**പച്ചയേന സിദ്ധം. കമ്മവസേന പന വുത്തം കമ്മപദം **ഇ**കാരാഗമസ്സ ആദിഅന്തഭൂതാനം **രയ**കാരാനം വിപരിയായേനാതി ദട്ഠബ്ബം. "കാരേതി, കാരയതി, കാരാപേതി, കാരാപയതീ"തി ചത്താരി കാരിതരൂപാനി, യാനി "ഹേതുകത്തുരൂപാനീ"തി വുച്ചന്തി തദ്ദീപകത്താ.

ഇദാനി പന പദമാലാ വത്തബ്ബാ, തത്ര പഠമം "കുബ്ബതീ"തി പദസ്സേവ പദമാലം യോജേസ്സാമ സബ്ബാസു വിഭത്തീസു ഏകാകാരേന യോജേതബ്ബത്താ. "കരോതീ"തി **ഓ**കാരാനന്തരത്യന്തപദസ്സ പന "കാരേതീ"തി **ഏ**കാരാനന്തരത്യന്തപദസ്സ ച പദമാലം യഥാസമ്ഭവം പച്ഛാ യോജേസ്സാമ ഏകാകാരേന അയോജേതബ്ബത്താ.

തത്ര കുബ്ബതി, കുബ്ബന്തി. കുബ്ബസി, കുബ്ബഥ. കുബ്ബാമി, കുബ്ബാമ. കുബ്ബതേ, കുബ്ബന്തേ. കുബ്ബസേ, കുബ്ബവ്ഹേ. കുബ്ബേ, കുബ്ബമ്ഹേ. വത്തമാനാവസേന വുത്തരൂപാനി.

പഞ്ചമിയാദീനം വസേന പന കുബ്ബതു, കുബ്ബന്തു. കുബ്ബേയ്യ, കുബ്ബേയ്യും. സേസം "ഭവതി, ഭവന്തീ"തി വുത്തനയാനുസാരേന സബ്ബത്ഥ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

"കരിയതീ"തിആദീനിപി **അ** കാരാനന്തരത്യന്തപദാനി ഏവമേവ യോജേതബ്ബാനി. ഏത്ഥ ച "കുബ്ബതി, കുബ്ബന്തി. കുബ്ബസീ"തിആദിനാ വുത്താ അയം പദമാലാ പാളിനയദസ്സനതോ ഏദിസീ വുത്താ. സദ്ദസത്ഥവിദൂ പന സാസനികാ സദ്ദസത്ഥേയേവ ആദരം കത്വാ "കുബ്ബതി, കുബ്ബസീ"തി ഏവംപകാരാനി രൂപാനി പാളിയം നത്ഥീതി മഞ്ഞന്താ ന ഇച്ഛന്തി. തേഹി സദ്ദസത്ഥേ വിയ പാളിയമ്പി "അസന്തോ നാനുകുബ്ബന്തീ"തിആദീസു **ഓ**കാരപച്ചയസ്സാദേസഭൂതോ **ഉ**കാരോ സരേയേവ പരേ **വ**കാരം പപ്പോതീതി മഞ്ഞമാനാ "കുബ്ബന്തി, കുബ്ബന്തേ"തിആദീനിയേവ രൂപാനി ഇച്ഛന്തി, പരസരസ്സാഭാവതോ "കുബ്ബതി, കുബ്ബസീ"തിആദീനി പാളിയം നത്ഥീതി ന ഇച്ഛന്തി. മയം പന പാളിനയദസ്സനതോ താനി രൂപാനി ഇച്ഛാമ. അത്ര സോതാരാനം കങ്ഖാവിനോദനത്ഥം കിഞ്ചി പാളിനയം വദാമ - "സീലവന്തോ ന കുബ്ബന്തി, ബാലോ സീലാനി കുബ്ബതീ"തി ച, "കസ്മാ ഭവം വിജനമരഞ്ഞനിസ്സിതോ, തപോ ഇധ ക്രുബ്ബതീ"തി ച, "ഫരുസാഹി വാചാഹി

പക്രുബ്ബമാനോ"തി ച. ഈദിസേസു പന ഠാനേസു **അ**കാരാഗമോ കാതബ്ബോ . അചിന്തേയ്യോ ഹി പാളിനയോ, യേഭുയ്യേന സദ്ദസത്ഥനയവിദൂരോ ച. തഥാ ഹി യഥാ "അഗ്ഗിനിം സമ്പജ്ജലിതം പവിസന്തീ"തി പാളിഗതിദസ്സനതോ "അഗ്ഗിനി, അഗ്ഗിനീ, അഗ്ഗിനയോ. അഗ്ഗിനിം, അഗ്ഗിനീ, അഗ്ഗിനയോ. അഗ്ഗിനിനാ"തി പദമാലാ കാതബ്ബാ ഹോതി, ഏവമേവ "ബാലോ സീലാനി കുബ്ബതീ"തി പാളിഗതിദസ്സനതോ "കുബ്ബതി, കുബ്ബന്തി. കുബ്ബസീ"തി പദമാലാപി യോജേതബ്ബാവ.

യഥാ ച "ബഹുമ്പേതം അസബ്ഭി ജാതവേദാ"തി പാളിഗതിദസ്സനതോ "സന്തോ സബ്ഭീഹി സദ്ധിം സതം ധമ്മോ ന ജരം ഉപേതീതി പവേദയന്തീ"തി അട്ഠകഥാഗതിദസ്സനതോ ച "സബ്ഭി, സബ്ഭീ, സബ്ഭയോ. സബ്ഭിം, സബ്ഭീ, സബ്ഭയോ. സബ്ഭിനാ"തി പദമാലാ യോജേതബ്ബാ ഹോതി, ഏവമേവ "ബാലോ സീലാനി കുബ്ബതീ"തി പാളിഗതിദസ്സനതോ "കുബ്ബതി, കുബ്ബന്തി. കുബ്ബസീ"തി പദമാലാപി യോജേതബ്ബാവ. തഥാ "ക്രുബ്ബതി, ക്രുബ്ബന്തി. ക്രുബ്ബസീ"തിആദി സബ്ബം സബ്ബത്ഥ യോജേതബ്ബം.

ഇദാനി യഥാപടിഞ്ഞാതാ പദമാലാ അനുപ്പത്താ. കരോതി, കരോന്തി. കരോസി, കരോഥ. കരോമി, കുമ്മി, കരോമ, കുമ്മ. കുരുതേ, കുബ്ബന്തേ. കുരുസേ, കുരുവ്ഹേ. കരേ, കരുമ്ഹേ. വത്തമാനാവസേന വുത്തരൂപാനി.

കരോതു, കുരുതു, കരോന്തു. കരോഹി, കരോഥ. കരോമി, കുമ്മി, കരോമ, കുമ്മ. കുരുതം, കുബ്ബന്തം. കരസ്സു, കുരുസ്സു, കുരുവ്ഹോ. കരേ, കുബ്ബാമസേ. പഞ്ചമീവസേന വുത്തരൂപാനി.

ഏത്ഥ പന കോചി വദേയ്യ -

"ന നോ വിവാഹോ നാഗേഹി, കതപുബ്ബോ കുദാചനം;
തം വിവാഹം അസംയുത്തം, കഥം അമ്ഹേ കരോമസേ"തി

പാളിദസ്സനതോ "കരോമസേ"തി പദം കസ്മാ ഇധ ന വുത്തം, നനു **കര**ധാതുതോ പരം **ഓ**കാരം പടിച്ച **ആമസേ**വചനസ്സാവയവഭൂതോ **ആ**കാരോ ലോപം പപ്പോതീതി? തന്ന, "കരോമസേ"തി ഏത്ഥ "ആമസേ"തി വചനസ്സ അഭാവതോ മവചനസ്സ സബ്ഭാവതോ. ഏത്ഥ ഹി **സേ**കാരോ ആഗമോ, തസ്മാ "കരോമാ"തി വത്തമാനാവചനവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ, ന പന പഞ്ചമീവചനവസേന. ഏവംഭൂതോ ച **സേ**കാരോ കത്ഥചി നാമികപദതോ പരോ ഹോതി "യേ കേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ. യം ബലം അഹുവമ്ഹസേ"തിആദീസു. കത്ഥചി പനാഖ്യാതികപദതോ സാദേസനിരാദേസവസേന -

"അകരമ്ഹസ തേ കിച്ചം; ഓക്കന്താമസി ഭൂതാനി;
സുതം നേതം അഭിണ്ഹസോ, തസ്മാ ഏവം വദേമസേ"തി

ആദീസു.

കരേയ്യ, കരേയ്യും. കരേയ്യാസി, കരേയ്യാഥ. കരേയ്യാമി, കരേയ്യാമ. കുബ്ബേഥ, കുബ്ബേരം. കുബ്ബേഥോ, കുബ്ബേയ്യവ്ഹോ. കരേയ്യം, കരേ, കരേയ്യാമ്ഹേ. സത്തമീവസേന വുത്തരൂപാനി.

കര, കരു. കരേ, കരിത്ഥ. കരം, കരിമ്ഹ. കരിത്ഥ, കരിരേ. കരിത്ഥോ, കരിവ്ഹോ. കരിം, കരിമ്ഹേ. പരോക്ഖാവസേന വുത്തരൂപാനി.

ഏത്ഥ **കരാ**തി പുരിസോ കമ്മം കരീതി പഠമപുരിസയോജനായ യോജേതബ്ബം. "ആഗും കര മഹാരാജ, അകരം കമ്മദുക്കട"ന്തി ഏത്ഥാപി "മഹാരാജ ഭവം ആഗും കരീ"തി പഠമപുരിസയോജനായ യോജേതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സതി അയം പയോഗോ "മഞ്ഞേ ഭവം പത്ഥയതി, രഞ്ഞോ ഭരിയം പതിബ്ബത"ന്തിആദയോ വിയ പഠമപുരിസപ്പയോഗോ ഭവതി.

ജാതകട്ഠകഥായം പന മജ്ഝിമപുരിസപ്പയോഗോ വുത്തോ **"ആഗും കരാ**തി മഹാരാജ ത്വം മഹാപരാധം മഹാപാപം കരി. **ദുക്കട**ന്തി യം കതം ദുക്കടം ഹോതി,തം ലാമകം കമ്മം അകര"ന്തി, തസ്മാ ജാതകട്ഠകഥാവസേനാപി കദാചി **കര**ഇതി ച **കരീ**തി ച **അകര**ന്തി ച മജ്ഝിമപുരിസപ്പയോഗോ ഭവതീതി ദട്ഠബ്ബം. യേഭുയ്യവസേന പന "പുരിസോ കമ്മം കര, പുരിസോ കമ്മം കരി, അഹം കമ്മം അകര"ന്തി പഠമുത്തമപുരിസപ്പയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്ഥ ച **കര**ഇതി യഥാവുത്തവിഭത്തിവസേന, **കരീ**തി അജ്ജതനീവസേന, **അകര**ന്തി ഹിയ്യത്തനീവസേന വുത്തം. തത്ഥ "കരിത്ഥോ"തി പദം "അഞ്ഞം ഭത്താരം പരിയേസ, മാ കിസിത്ഥോ മയാ വിനാ"തി ഏത്ഥ "കിസിത്ഥോ"തി പദേന സമം പരോക്ഖായത്തനോപദമജ്ഝിമപുരിസേകവചനവസേന, ഏദിസോ പന നയോ അഞ്ഞത്രാപി യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബോ.

അകാ, അകരാ, അകര ഇതി രസ്സപാഠോപി. അകരു. ഏത്ഥ "സബ്ബാരിവിജയം അകാ"തി പദം നിദസ്സനം. **അകരാ**തി പുരിസോ കമ്മം അകാസീതി അതീതക്രിയാവാചകോ പഠമപുരിസപ്പയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ഹി "രജ്ജസ്സ കിര സോ ഭീതോ, അകരാ ആലയേ ബഹൂ"തി പാളി ദിസ്സതി. "മാ മേതം അകരാ കമ്മം, മാ മേ ഉദകമാഹരീ"തി ഏത്ഥ പന സന്തേപി അതീതവാചകപട്ഠമപുരിസപ്പയോഗഭാവേ **മാ**സദ്ദയോഗതോ ഹിയ്യത്തനജ്ജതനീവിഭത്തിയോ പഞ്ചമീവിഭത്തിഅത്ഥേ അനുത്തകാലികാ ഹുത്വാ "ത്വം മാ കരോസി, മാ ആഹരസീ"തി മജ്ഝിമപുരിസപ്പയോഗാരഹാ ഭവന്തി.

കിഞ്ച ഭിയ്യോ "ജരാധമ്മം മാ ജീരീതി അലബ്ഭനേയ്യം ഠാന"ന്തിആദീസുപി സന്തേപി അതീതവാചകപഠമപുരിസപ്പയോഗഭാവേ **മാ**സദ്ദയോഗതോ അജ്ജതനീവിഭത്തിപഞ്ചമീവിഭത്തിഅത്ഥേ അനുത്തകാലികാ ഹുത്വാ "മാ ജീരതൂ"തിആദിനാ പഠമപുരിസപ്പയോഗാരഹാ ഭവന്തി. തേനാഹു **അട്ഠകഥാചരിയാ "ജരാധമ്മം മാ ജീരീ**തി യം മയ്ഹം ജരാസഭാവം, തം മാ ജീരിതു. ഏസ നയോ സേസേസുപീ"തി. യം പനമ്ഹേഹി "അകര ഇതി രസ്സപാഠോപീ"തി വുത്തം, തസ്സ "അതികര'മകരാ'ചരിയ, മയ്ഹമ്പേതം ന രുച്ചതീ"തി ഇമായ പാളിയാ വസേന അത്ഥിതാ വേദിതബ്ബാ. തസ്സായമത്ഥോ "ആചരിയ ഭവം അതിക്കന്തകരണം അകരാ"തി പഠമപുരിസവസേന ഗഹേതബ്ബോ. അപിച "ഭവ"ന്തി വത്തബ്ബേ അത്ഥേ "ത്വ"ന്തി വചനം വത്തബ്ബമേവാതി അധിപ്പായവസേന "ആചരിയ ത്വം അതിക്കന്തകരണം കരോസീ"തി യോജനാപി കാതബ്ബാവ.

അകരോ, അകത്ഥ, അകരോഥ. അകരം, അകം, അകരമ്ഹ, അകമ്ഹ. ഏത്ഥ "സംവഡ്ഢയിത്വാ പുളിനം, അകം പുളിനചേതിയ"ന്തി പാളി നിദസ്സനം.

അകത്ഥ, അകത്ഥും. അകുരുസേ, അകരവ്ഹം. അകരിം, അകരം, അകരമ്ഹസേ. ഹിയ്യത്തനീവസേന വുത്തരൂപാനി.

ഏത്ഥ ച പഞ്ചവിധോ **സേ**കാരോ ആഹരിത്വാ ദസ്സേതബ്ബോ. തഥാ ഹി പഞ്ചവിധോ **സേ**കാരോ പദാവയവ അപദാവയവഅനേകന്തപദാവയവ സോസദ്ദത്ഥ ആദേസവസേന. തത്ഥ പദാവയവോ **സേ**കാരോ "ത്വം കമ്മം കുരുസേ, ത്വം അത്ഥകുസലോ അഭവസേ"തിആദീസു ദട്ഠബ്ബോ. അപദാവയവോ പന "തസ്മാ ഏവം വദേമസേ. മൂലാ അകുസലാ സമൂഹതാസേ"തിആദീസു ദട്ഠബ്ബോ. അനേകന്തപദാവയവോ "അരോഗാ ച ഭവാമസേ. മണിം താത ഗണ്ഹാമസേ"ആദീസു ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്ഥ ഹി **സേ**കാരോ യദി പഞ്ചമീവിഭത്തിയം **ആമസേ**വചനസ്സാവയവോ, തദാ പഞ്ചമീവിഭത്തിയുത്താനം പത്ഥനാസീസനത്ഥാനം "ഭവാമസേ, ഗണ്ഹാമസേ"തി പദാനം അവയവോ ഹോതി. യദി പന ആഗമോ, പഞ്ചമീവിഭത്തിയുത്താനം പത്ഥനാസീസനത്ഥാനം "ഭവാമ, ഗണ്ഹാമാ"തി പദാനം അവയവോ ന ഹോതി, ഏവം "ഭവാമസേ"തിആദീസു **സേ**കാരസ്സ അനേകന്തപദാവയവത്തം വേദിതബ്ബം. **സോ**സദ്ദത്ഥോ "ഏസേസേ ഏകേ ഏകട്ഠേ"തി ഏത്ഥ ദട്ഠബ്ബോ. **ഏസേസേ**തി ഇമസ്സ ഹി "ഏസോസോ ഏകോ ഏകട്ഠോ"തി അത്ഥോ. ആദേസോ "അകരമ്ഹസ തേ കിച്ച"ന്തി ഏത്ഥ, "ഓക്കന്താമസി ഭൂതാനീ"തി ചേത്ഥ ദട്ഠബ്ബോ **ഏ**കാരസ്സ **അകാരി**കാരാദേസകരണവസേന. തത്ഥ "അകരമ്ഹസ തേ കിച്ച"ന്തി ഇമസ്സ "അകരമ്ഹസേ തേ കിച്ച"ന്തി അത്ഥോ. "അകരമ്ഹസേ"തി ചേത്ഥ സചേ **സേ**കാരോ ആഗമോ, തദാ "കരമ്ഹാ"തി പദം ഹിയ്യത്തനീപരസ്സപദേ ഉത്തമപുരിസബഹുവചനന്തം. സചേ പന **മ്ഹസേ**വചനസ്സാവയവോ, തദാ "അകരമ്ഹസേ"തി പദം ഹിയ്യത്തനീഅത്തനോപദേ ഉത്തമപുരിസബഹുവചനന്തം. ഏവം പഞ്ചവിധോ **സേ**കാരോ ഭവതീതി അവഗന്തബ്ബം.

അകരി, കരി, അകാസി, അകരും, അകരിംസു, അകംസു, അകംസും. അകരോ, അകരിത്ഥ, അകാസിത്ഥ.

ഏത്ഥ ച **അകരോ**തി ത്വം അകരോതി യോജേതബ്ബം. "അകരോ" ഇതി ഹി പദം "വരഞ്ചേ മേ അദോ സക്കാ"തി ഏത്ഥ മജ്ഝിമപുരിസേകവചനത്ഥം "അദോ"തി പദമിവ ദട്ഠബ്ബം പാളിയം അവിജ്ജമാനത്തേപി നയവസേന ഗഹേതബ്ബത്താ. ഗരൂ പന "അകരോ"തി വുത്തട്ഠാനേ "അകാസീ"തി മജ്ഝിമപുരിസവചനം ഇച്ഛന്തി. താദിസഞ്ഹി പദം യേഭുയ്യേന പഠമപുരിസവചനമേവ ഹോതി. തഥാ ഹി "അദാസി മേ, അകാസി മേ"തി പഠമപുരിസപാളിയോ ബഹൂ സന്ദിസ്സന്തി. "മാകാസി മുഖസാ പാപം, മാ ഖോ സൂകരമുഖോ അഹൂ"തിആദീസു പന **മാ**സദ്ദയോഗതോ "ത്വം പാപം മാ അകാസി, മാ സൂകരമുഖോ അഹോസീ"തി പദയോജനാ കാതബ്ബാ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

അകരിം , കരിം, അകാസിം, അകരിമ്ഹ, കരിമ്ഹ, അകാസിമ്ഹ. അകരാ, അകരൂ. അകരുസേ, അകരിവ്ഹം. അകരം, അകരിമ്ഹേ. അജ്ജതനീവസേന വുത്തരൂപാനി.

കരിസ്സതി, കരിസ്സന്തി. കരിസ്സസി, കരിസ്സഥ. കരിസ്സാമി, കരിസ്സാമ. കരിസ്സതേ, കരിസ്സന്തേ. കരിസ്സസേ, കരിസ്സവ്ഹേ. കരിസ്സം, കസ്സം ഇച്ചപി. തഥാ ഹി പാളി

ദിസ്സതി "കസ്സം പുരിസകാരിയ"ന്തി. കരിസ്സമ്ഹേ. തഥാ കാഹതി, കാഹന്തി. കാഹസി, കാഹഥ. കാഹാമി, കാഹാമ. കാഹിതി, കാഹിന്തി. കാഹിസി ഇച്ചേവമാദിനാ യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബം. ഭവിസ്സന്തീവസേന വുത്തരൂപാനി.

അകരിസ്സാ, അകരിസ്സ, അകരിസ്സംസൂതി സേസം സബ്ബം യോജേതബ്ബം. കാലാതിപത്തിവസേന വുത്തരൂപാനി.

കയിരതി, കയിരന്തി. കയിരസി, കയിരാഥ. കയിരാമി, കയിരാമ. കയിരതേ. സേസം യോജേതബ്ബം. വത്തമാനാവസേന വുത്തരൂപാനി.

കയിരതു, കയിരന്തു. സേസം യോജേതബ്ബം. പഞ്ചമീവസേന വുത്തരൂപാനി.

കയിരാ, കുയിരാ. കയിരും. അത്രായം പാളി "കുമ്ഭിമ്ഹിപ'ഞ്ജലിം കുയിരാ, ചാതഞ്ചാപി പദക്ഖിണ"ന്തി. തത്ഥ കുമ്ഭിമ്ഹിപി അഞ്ജലിന്തി ഛേദോ. കയിരാസി, കയിരാഥ. കയിരാമി, കയിരാമ. കയിരേഥ, കയിരേരം. കയിരേഥോ, കയിരാവ്ഹോ. കയിരം, കയിരാമ്ഹേ. സത്തമീവസേന വുത്തരൂപാനി.

തത്ഥ **കയിരാ**തി ഇദം "പുഞ്ഞഞ്ചേ പുരിസോ കയിരാ"തി ദസ്സനതോ പഠമപുരിസവസേന യോജേതബ്ബം, "അധമ്മം സാരഥി കയിരാ"തി ഏത്ഥാപി "സാരഥി ഭവം അധമ്മം കരേയ്യാ"തി പഠമപുരിസവസേന യോജേതബ്ബം, ന മജ്ഝിമപുരിസവസേന. അഥ വാ "കയിരാസീ"തി വത്തബ്ബേ **സി**കാരലോപം കത്വാ "കയിരാ"തി മജ്ഝിമപുരിസവചനം വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം.

ഏത്ഥ പന സിയാ - യഥാ "പുത്തം ലഭേഥ വരദ"ന്തി പാളിയം "ലഭേഥാ"തി ഇമസ്സ പദസ്സ "സബ്ഭിരേവ സമാസേഥ, സബ്ഭി കുബ്ബേഥ സന്ഥവ"ന്തിആദീസു "സമാസേഥാ"തിആദീനം വിയ പഠമപുരിസവസേന അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ പുരിസവിപല്ലാസം കത്വാ "ലഭേയ്യ"ന്തി ഉത്തമപുരിസവസേനത്ഥോ അട്ഠകഥാചരിയേഹി ഗഹിതോ, തഥാ തുമ്ഹേഹിപി "അധമ്മം സാരഥി കയിരാ"തി ഏത്ഥ "കയിരാ"തി പദസ്സ പുരിസവിപല്ലാസം കത്വാ "കരേയ്യാസീ"തി മജ്ഝിമപുരിസവസേനത്ഥോ വത്തബ്ബോ, അട്ഠകഥാചരിയേഹിപി "കരേയ്യാസീ"തി തദത്ഥോ വുത്തോതി? സച്ചം, ഏവം സന്തേപി അട്ഠകഥാചരിയേഹി വോഹാരത്ഥേസു പരമകോസല്ലസമന്നാഗതത്താ "ത്വ"ന്തി വത്തബ്ബേ അത്ഥേ **ഭവം**സദ്ദോ പവത്തതി, "ഭവ"ന്തി വത്തബ്ബേ അത്ഥേ **ത്വം**സദ്ദോ പവത്തതീതി ചിന്തേത്വാ അധിപ്പായത്ഥവസേന "കരേയ്യാസീ"തി അത്ഥോ വുത്തോ, ന പുരിസവിപല്ലാസവസേന. തഥാ ഹി "പുത്തം ലഭേഥ വരദ"ന്തി ഇമസ്സ **അട്ഠകഥായം** "ലഭേഥാ"തി ഉല്ലിങ്ഗിത്വാ "ലഭേയ്യ"ന്തി പുരിസവിപല്ലാസവസേന വിവരണം കതം. "അധമ്മം സാരഥി കയിരാ"തി ഇമസ്സ പന **അട്ഠകഥായം** "കയിരാ"തി ഉല്ലിങ്ഗിത്വാ "കരേയ്യാസീ"തി വിവരണം കതം, തസ്മാ "അധമ്മം സാരഥി കയിരാ"തി ഏത്ഥ പുരിസവിപല്ലാസോ ന ചിന്തേതബ്ബോ. അഥ വാ യഥാ "പുത്തം ലഭേഥ വരദ"ന്തി ഏത്ഥ ച "കായേ രജോ ന ലിമ്പേഥാ"തിആദീസു **ഏഥ**വചനം ഗഹിതം, ഏവം **ഏഥ**വചനം അഗ്ഗഹേത്വാ "ലഭേ അഥാ"തി പദച്ഛേദോ കരണീയോ. ഏവഞ്ഹി സതി പുരിസവിപല്ലാസേന കിച്ചം നത്ഥി. തത്ഥ **ലഭേ**തി സത്തമിയാ ഉത്തമപുരിസവചനം "വജ്ഝഞ്ചാപി പമോചയേ"തി പദമിവ. **അഥാ**തി അധികാരന്തരേ നിപാതോ പദപൂരണേ വാ. ഏത്ഥ ച അധികാരന്തരവസേന

അപരമ്പി വരം പുത്തം ലഭേയ്യന്തി അത്ഥോ. യസ്മാ പനേത്ഥ ദ്വിന്നമത്ഥാനം ഉപ്പത്തി ദിസ്സതി, യസ്മാ ചേതേസു ദ്വീസു ദുജ്ജാനോ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ, തസ്മാ ദ്വേപി അത്ഥാ ഗഹേതബ്ബാവ.

ഏത്ഥ പന കിഞ്ചാപി ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ വിഭത്തിവിപല്ലാസോ വചനവിപല്ലാസോ കാലവിപല്ലാസോ പുരിസവിപല്ലാസോ അക്ഖരവിപല്ലാസോതി ഛബ്ബിധോ വിപല്ലാസോ ആഹരിത്വാ ദസ്സേതബ്ബോ, തഥാപി സോ ഉപരി ആവിഭവിസ്സതീതി ന ദസ്സിതോ. തത്ര **കയിരാഥാ**തി പദം സത്തമിയാ പരസ്സപദവസേന അത്തനോപദവസേന ച ദ്വിധാ ഭിജ്ജതി, തഥാ മജ്ഝിമപുരിസബഹുവചനവസേന പഠമപുരിസേകവചനവസേന ച. തഥാ ഹി "യഥാ പുഞ്ഞാനി കയിരാഥ, ദദന്താ അപരാപര"ന്തി ഏത്ഥ "കയിരാഥാ"തി ഇദം സത്തമിയാ പരസ്സപദവസേന മജ്ഝിമപുരിസബഹുവചനവസേന ച വുത്തം. യഥാനുരൂപം പുഞ്ഞാനി കരേയ്യാഥയേവാതി ഹി അത്ഥോ. "കയിരാഥ ധീരോ പുഞ്ഞാനീ"തി ഏത്ഥ പന "കയിരാഥാ"തി ഇദം സത്തമിയാ അത്തനോപദവസേന പഠമപുരിസേകവചനവസേന ച വുത്തം. കരേയ്യാതി ഹി അത്ഥോ. ഇധ പരോക്ഖാദിവസേന **യിര**പച്ചയസഹിതാനി രൂപാനി യേഭുയ്യേന സാസനേ അപ്പസിദ്ധാനീതി **ന** ദസ്സിതാനി.

അത്തനോ ഫലം കരോതീതി **കാരണം**. കരോതീതി **കത്താ,** ഏവം കാരകോ കാരകം വാ. ഏത്ഥ ഹി **കാരക**സദ്ദോ യത്ഥ കത്തുകാരകകമ്മകാരകാദിവാചകോ, തത്ഥ പുല്ലിങ്ഗോപി ഹോതി, യേഭുയ്യേന നപുംസകലിങ്ഗോപി. യത്ഥ പന രജതകാരകമ്മകാരലോഹകാരാദിവാചകോ, തത്ഥ പുല്ലിങ്ഗോ ഏവ. കാരാപേതീതി **കാരാപകോ**. കരം, കുബ്ബം, ക്രുബ്ബം, കരോന്തോ, കുബ്ബന്തോ, കുബ്ബാനോ, കുരുമാനോ, പക്രുംബ്ബമാനോ . കാരികാ, കാരാപികാ. കരോന്തീ, കുബ്ബന്തീ. കാരകം കുലം. കാരാപകം, കരോന്തം, കുബ്ബന്തം, കുരുമാനം. സങ്ഖാരോ, പരിക്ഖാരോ, പരിക്ഖതോ, പുരക്ഖതോ, കരണം, ക്രിയാ. അക്ഖരചിന്തകാ പന "ക്രിയാ" ഇച്ചപി പദമിച്ഛന്തി. ഏത്ഥ **ക്രിയാ**സദ്ദോ കിഞ്ചാപി "അഫലാ ഹോതി അക്രുബ്ബതോ"തിആദീസു **ക**കാര**ര**കാരസംയോഗവന്താനി പദാനി ദിസ്സന്തി, തഥാപി **ക്ലേസ**സദ്ദോ വിയ പാളിയം ന ദിസ്സതി, അദിസ്സമാനോപി സോ അട്ഠകഥാചരിയാദീഹി ഗരൂഹി ഗഹിതത്താ ഗഹേതബ്ബോവ. തഥാ ഹി "ക്രിയാക്രിയാപത്തിവിഭാഗദേസകോ"തിആദികാ സദ്ദരചനാ ദിസ്സതി.

കാതും, കത്തും. കാതവേ, കാരേതും. കത്വാ, കത്വാന, കാതുന, കരിത്വാ, കരിത്വാന, കച്ച, അധികച്ച, കരിയ, കരിയാന, പുരക്ഖിത്വാ, കാരേത്വാ. അഞ്ഞാനിപി **തു**മന്താദീനി യോജേതബ്ബാനി.

തത്ര **കച്ചാ**തി കത്വാ. **അധികച്ചാ**തി അധികം കത്വാ. അക്ഖരചിന്തകാ പന സദ്ദസത്ഥനയം നിസ്സായ "അധികിച്ച" ഇതി രൂപം ഇച്ഛന്തി, മയം പനേതാദിസം രൂപം പാളിയാ അനുകൂലം ന ഹോതീതി ന ഇച്ഛാമ. തഥാ ഹി **ഥേരികാഗാഥായം** ഗോതമിയാ പരിനിബ്ബാനവചനേ "പദക്ഖിണം കച്ച നിപച്ച പാദേ"തി പാളി ദിസ്സതി. തത്ഥ ഹി പദക്ഖിണം കത്വാതി അത്ഥോ. **കച്ചാ**തി പദസ്സ ദസ്സനേന **അധികച്ചാ**തി പദമ്പി ദിട്ഠമേവ ഹോതി, ഏസ നയോ അഞ്ഞത്രാപി യഥാരഹം വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി **കരോതി**സ്സ ധാതുസ്സ അപ്പമത്തകം അത്ഥാതിസയയോഗം കഥയാമ - തണ്ഹങ്കരോ. കാരണാ. ഫരുസാഹി വാചാഹി പക്രുബ്ബമാനോ. സന്തേ ന കുരുതേ പിയന്തി.

തത്ര **തണ്ഹങ്കരോ**തി വേനേയ്യാനം തണ്ഹം ലോഭം കരോതി ഹിംസതീതി തണ്ഹങ്കരോ. അഥ വാ രൂപകായധമ്മകായസമ്പത്തിയാ അത്തനി സകലലോകസ്സ തണ്ഹം സിനേഹം കരോതി ജനേതീതി **തണ്ഹങ്കരോ. കാരണാ**തി ഹിംസനാ. **പക്രുബ്ബമാനോ**തി ഹിംസമാനോ. **സന്തേ ന കുരുതേ പിയ**ന്തി സപ്പുരിസേ അത്തനോ പിയേ ഇട്ഠേ കന്തേ മനാപേ ന കരോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ പിയം പിയായമാനോ തുസ്സമാനോ മോദമാനോ സന്തേ ന കുരുതേ ന സേവതീതി അത്ഥോ. യഥാ "രാജാനം സേവതീ"തി ഏതസ്മിം അത്ഥേ രാജാനം പിയം കുരുതേതി സദ്ദസത്ഥവിദൂ മന്തേന്തി, ദുല്ലഭായം നീതി സാധുകം മനസി കാതബ്ബാ.

ഏത്ഥ ച **പരിക്ഖാര**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ നീയതേ, "പരിക്ഖാരോതി സത്തഹി നഗരപരിക്ഖാരേഹി സുപരിക്ഖിത്തം ഹോതീ"തിആദീസു പരിവാരോ വുച്ചതി. "രഥോ സേതപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ"തിആദീസു അലങ്കാരോ. "യേ ചിമേ പബ്ബജിതേന ജീവിതപരിക്ഖാരാ സമുദാനേതബ്ബാ"തിആദീസു സമ്ഭാരോ. ഏത്ഥേതഞ്ഹി വുച്ചതി -

> സാസനഞ്ഞൂഹി വിഞ്ഞൂഹി, പരിക്ഖാരോതി സാസനേ;
> പരിവാരോ അലങ്കാരോ, സമ്ഭാരോ ച പവുച്ചതി.

ജാഗര നിദ്ദക്ഖയേ. ജാഗരോതി. ജാഗരം. ദീഘാ ജാഗരതോ രത്തി.

> **തനാദീ** ഏത്തകാ ദിട്ഠാ, ധാതവോ മേ യഥാബലം;
> സുത്തേസ്വഞ്ഞേപി പേക്ഖിത്വാ, ഗണ്ഹവ്ഹോ അത്ഥയുത്തിതോതി.

തനാദിഗണോയം.

> **രുധാദി**ചക്കം വിവിധത്ഥസാരം,
> മതിങ്കരം വിഞ്ഞുജനാധിരാമം;
> ഉളാരചക്കന്ദേഹി സുസേവനീയം,
> സുവണ്ണഹംസേഹി സുചിംവ ഠാനം.

ഇതി നവങ്ഗേ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ ബ്യപ്പഥഗതീസു വിഞ്ഞൂനം

കോസല്ലത്ഥായ കതേ സദ്ദനീതിപ്പകരണേ **രുധാദി**ചക്കം

നാമ

സത്തരസമോ പരിച്ഛേദോ.

൮൭. ചുരാദിഗണപരിദീപന

ഇതോ പരം പവക്ഖാമി, പചുരത്ഥഹിതക്കരം;
ചുരാദികഗണനാമം, നാമതോ അട്ഠമം ഗണം.

ചുര ഥേയ്യേ. ഥേനനം **ഥേയ്യം,** ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. തസ്മിം ഥേയ്യേ **ചുരധ്**തു വത്തതി. ചോരേതി, ചോരയതി, ചോരോ, ചോരീ, ചോരികാ, ചോരേതു, ചോരയിതും, ചോരേത്വാ, ചോരയിത്വാ. കത്തുത്ഥേസു **ണേണയ**താ **ചുരാദി**ഗണലക്ഖണം. കാരിതേ - ചോരാപേതി, ചോരാപയതി, ചോരാപേതും, ചോരാപയിതും, ചോരാപേത്വാ, ചോരാപയിത്വാ. കമ്മേധനം ചോരേഹി ചോരിയതി, ചോരിതം ധനം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

കകാരന്തധാതു

ലോക ദസ്സനേ. ലോകേതി, ലോകയതി, ഓലോകേതി, ഓലോകയതി, ഉല്ലോകേതി, ഉല്ലോകയതി, അപലോകേതി, അപലോകയതി, ആലോകേതി, ആലോകയതി, വിലോകേതി, വിലോകയതി. ലോകോ, ആലോകോ, ലോകനം, ഓലോകനം, ഉല്ലോകനം, ആലോകനം, വിലോകനം, അപലോകനം, അവലോകനം. ഓലോകേതും, ഓലോകയിതും, ഓലോകേത്വാ, ഓലോകയിത്വാ. കാരിതേ പന "ഓലോകാപേതി, ഓലോകാപയതി, ഓലോകാപേതും, ഓലോകാപയിതും, ഓലോകാപേത്വാ , ഓലോകാപയിത്വാ" ഇച്ചേവമാദീനി യോജേതബ്ബാനി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥാപി.

തത്ഥ **ലോകോ**തി തയോ ലോകാ സങ്ഖാരലോകോ സത്തലോകോ ഓകാസലോകോതി. തത്ഥ "ഏകോ ലോകോ സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ"തി ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖാരലോകോ വേദിതബ്ബോ. "സസ്സതോ ലോകോ'തി വാ 'അസസ്സതോ ലോകോ'തി വാ"തി ആഗതട്ഠാനേ സത്തലോകോ.

"യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തി,
ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ;
താവ സഹസ്സധാ ലോകോ,
ഏത്ഥ തേ വത്തതേ വസോ"തി

ആഗതട്ഠാനേ ഓകാസലോകോ.

അഥ വാ **ലോകോ**തി തിവിധോ ലോകോ കിലേസലോകോ ഭവലോകോ ഇന്ദ്രിയലോകോതി. തത്ഥ രാഗാദികിലേസബഹുലതായ കാമാവചരസത്താ കിലേസലോകോ. ഝാനാഭിഞ്ഞാപരിബുദ്ധിയാ രൂപാവചരസത്താ ഭവലോകോ. ആനേഞ്ജസമാധിബഹുലതായ വിസദിന്ദ്രിയത്താ അരൂപാവചരസത്താ ഇന്ദ്രിയലോകോ. അഥ വാ കിലിസ്സനം കിലേസോ, വിപാകദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. തസ്മാ ദുക്ഖബഹുലതായ അപായേസു സത്താ കിലേസലോകോ. തദഞ്ഞേ സത്താ സമ്പത്തിഭവഭാവതോ ഭവലോകോ. തത്ഥ യേ വിമുത്തിപരിപാചകേഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതാ സത്താ, സോ ഇന്ദ്രിയലോകോതി വേദിതബ്ബം.

ജാതകട്ഠകഥായം പന -

"സങ്ഖാരലോകോ സത്തലോകോ ഓകാസലോകോ ഖന്ധലോകോ ആയതനലോകോ ധാതുലോകോതി അനേകവിധോ ലോകോ. ഏത്ഥ 'ഏകോ ലോകോ സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ...പേ॰... അട്ഠാരസ ലോകാ അട്ഠാരസ ധാതുയോ'തി ഏത്ഥ **സങ്ഖാരലോകോ** വുത്തോ. ഖന്ധലോകാദയോ

തദന്തോഗധായേവ. ‘അയം ലോകോ പരോ ലോകോ ബ്രഹ്മലോകോ സദേവകോ’തിആദീസു പന **സത്തലോകോ** വുത്തോ. ‘യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തി, ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ. താവ സഹസ്സധാ ലോകോ, എത്ഥ തേവത്തതേ വസോ’തി എത്ഥ **ഓകാസലോകോ** വുത്തോ”തി വുത്തം.

അത്ഥതോ പന ഇന്ദ്രിയബദ്ധാനം ഖന്ധാനം സമൂഹോ സന്താനോ ച **സത്തലോകോ,** രൂപാദീസു സത്തവിസത്തതായ സത്തോ, ലോകിയതി എത്ഥ കുസലാകുസലം തബ്ബിപാകോ ചാതി. അനിന്ദ്രിയബദ്ധാനം രൂപാനം സമൂഹോ സന്താനോ ച **ഓകാസലോകോ,** ലോകിയന്തി എത്ഥ തസാ ഥാവരാ ച, തേസഞ്ച ഓകാസഭൂതോതി, തദാധാരണതായ ഹേസ “ഭാജനലോകോ”തിപി വുച്ചതി. ദുവിധോപി ചേസ രൂപാദിധമ്മേ ഉപാദായ പഞ്ഞത്തത്താ ഉപാദാപഞ്ഞത്തിഭൂതോ അപരമത്ഥസഭാവോ സപ്പച്ചയേ പന രൂപാരൂപധമ്മേ ഉപാദായ പഞ്ഞത്തത്താ തദുഭയസ്സാപി ഉപാദാനാനം വസേന പരിയായതോ പച്ചയായത്തവുത്തിതാ ഉപചരിതബ്ബാ, തദുഭയേ ഖന്ധാ **സങ്ഖാരലോകോ,** പച്ചയേഹി സങ്ഖരിയന്തി, ലുജ്ജന്തി പലുജ്ജന്തി ചാതി എത്ഥ പച്ചയായത്തവുത്തിതായ മഗ്ഗഫലധമ്മാനമ്പി സതിപി ലുജ്ജനപലുജ്ജനത്തേ തേഭൂമികധമ്മാനംയേവ “ലോകോ”തി അധിപ്പേതത്താ നത്ഥി ലോകതാപജ്ജനം. തഥാ ഹി തേ “ലോകുത്തരാ”തി വുത്താ.

ആലോകോതി രസ്മി, ആലോകേന്തി എതേന ഭുസോ പസ്സന്തി ജനാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം വാതി ആലോകോ. **ഓലോകന**ന്തി ഹേട്ഠാ പേക്ഖനം. **വിലോകന**ന്തി ഉദ്ധം പേക്ഖനം. **ആലോകന**ന്തി പുരതോ പേക്ഖനം. **വിലോകന**ന്തി ദിസീസു പസ്സേസു പേക്ഖനം, വിവിധാ വാ പേക്ഖനം. **അപലോകന**ന്തി “സങ്ഘം അപലോകേത്വാ”തിആദീസു വിയ ജാനാപനം. **അവലോകന**ന്തി “നാഗാവലോകിതം അവലോകേത്വാ”തിആദീസു വിയ പുരിമകായം പരിവത്തേത്വാ പേക്ഖനം. “ആലോകിതേ വിലോകിതേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീ”തി എത്ഥാപി ഭാവവസേന ആലോകനം ആലോകിതം വിലോകനം വിലോകിതന്തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

ഥക പടിഘാതേ. ഥകേതി, ഥകയതി ദ്വാരം പുരിസോ.

തക്ക വിതക്കേ. തക്കേതി, വിതക്കേതി, വിതക്കയതി. തക്കോ, വിതക്കോ, വിതക്കിതാ.

തത്ഥ തക്കനം **തക്കോ,** ഊഹനന്തി വുത്തം ഹോതി, എവം **വിതക്കോ**. അഥ വാ വിതക്കേന്തി എതേന, സയം വാ വിതക്കേതി, വിതക്കനമത്തമേവ വാ എതന്തി **വിതക്കോ**. “തക്കോ, വിതക്കോ, അപ്പനാ, ബ്യപ്പനാ, ചേതസോ അഭിനിരോപനാ”തി അഭിധമ്മേ പരിയായസദ്ദാ വുത്താ. വിതക്കേതീതി **വിതക്കിതാ,** പുഗ്ഗലോ. “അവിതക്കിതാ മച്ചുമുപബ്ബജന്തീ”തി പാളി.

അകി ലക്ഖണേ. ലക്ഖണം സഞ്ഞാണം, സഞ്ജാനനകാരണന്തി വുത്തം ഹോതി. അത്രിദം സല്ലക്ഖിതബ്ബം. യേ ഇമസ്മിം **ചുരാദി**ഗണേ അനേകസ്സരാ അസംയോഗന്താ **ഇ**കാരാനുബന്ധവസേന നിദ്ദിട്ഠാ ധാതവോ, തേ എവംവുത്തേഹി ഇമേഹി തീഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതാ ആഖ്യാതത്തം നാമികത്തഞ്ച പാപുണന്താ എകന്തതോ നിഗ്ഗഹീതാഗമേന നിപ്ഫന്നരൂപായേവ ഭവന്തി, ന കത്ഥചിപി വിഗതനിഗ്ഗഹീതാഗമരൂപാനി ഭവന്തി. അങ്കേതി, അങ്കയതി. അങ്കനം, അങ്കോ . സമാസേ പന “സസങ്കോ, ചക്കങ്കിതചരണോ”തിആദീനി രൂപാനി ഭവന്തി.

സക്ക വക്ക ഭാസനേ. സക്കേതി, സക്കയതി. വക്കേതി, വക്കയതി.

നക്ക വക്ക നാസനേ. നക്കേതി, നക്കയതി. വക്കേതി, വക്കയതി.

ചക്ക ചുക്ക ബ്യഥനേ. ചക്കേതി, ചക്കയതി. ചുക്കേതി, ചുക്കയതി. ചക്കം. **ചക്ക**ന്തി കേനട്ഠേന ചക്കം? ചക്കേതി ബ്യഥതി ഹിംസതീതി അത്ഥേന ചക്കം. **ചക്ക**സദ്ദോ -

സമ്പത്തിയം ലക്ഖണേ ച, രഥങ്ഗേ ഇരിയാപഥേ;
ദാനേ രത്നധമ്മഖുര-ചക്കാദീസു പദിസ്സതി;

"ചത്താരിമാനി ഭിക്ഖവേ ചക്കാനി യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാന"ന്തിആദീസു ഹി അയം സമ്പത്തിയം ദിസ്സതി. "പാദതലേസു ചക്കാനി ജാതാനീ"തി എത്ഥ ലക്ഖണേ. "ചക്കംവ വഹതോ പദ"ന്തി എത്ഥ രഥങ്ഗേ. "ചതുചക്കം നവദ്വാര"ന്തി എത്ഥ ഇരിയാപഥേ. "ദദ ഭുഞ്ജ ച മാ ചപ്പമാദോ, ചക്കം വത്തസ്സു പാണിന"ന്തി എത്ഥ ദാനേ. "ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുരഹോസീ"തി എത്ഥ രതനചക്കേ. "മയാ പവത്തിതം ചക്ക"ന്തി എത്ഥ ധമ്മചക്കേ. "ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ"തി എത്ഥ ഖുരചക്കേ. "ഖുരപരിയന്തേന ചേപി ചക്കേനാ"തി എത്ഥ പഹരണചക്കേ. "അസനിവിചക്ക"ന്തി എത്ഥ അസനിമണ്ഡലേതി.

തകി ബന്ധനേ. തങ്കേതി, തങ്കയതി.

അക്ക ഥവനേ. ഥവനം ഥുതി. അക്കേതി, അക്കയതി. അക്കോ. **അക്കോ**തി സൂരിയോ. സോ ഹി മഹാജുതിതായ അക്കിയതി അഭിത്ഥവിയതി തപ്പസന്നേഹി ജനേഹീതി **അക്കോ**. തഥാ ഹി തസ്സ "നത്ഥി സൂരിയസമാ ആഭാ. ഉദേതയം ചക്ഖുമാ എകരാജാ"തിആദിനാ അഭിക്ഖുതി ദിസ്സതി.

ഹിക്ക ഹിംസായം. ഹിക്കേതി, ഹിക്കയതി.

നിക്ക പരിമാണേ. നിക്കേതി, നിക്കയതി.

ബുക്ക ഭസ്സനേ. എത്ഥ സുനഖഭസ്സനം **ഭസ്സന**ന്തി ഗഹേതബ്ബം, ന വാചാസങ്ഖാതം ഭസ്സനം. ബുക്കേതി, ബുക്കയതി. എത്ഥ ച "ബുക്കയതി സാ ചോരേ" ഇതി ലോകിയപ്പയോഗോ വേദിതബ്ബോ. **ഭൂവാദി**ഗണേ പന "ബുക്കതി സാ"തി രൂപം ഭവതി. അഞ്ഞോ തു "ബുക്ക പരിഭാസനേ" ഇതി പഠതി, എവം പഠന്തേപി സുനഖഭസ്സനമേവാധിപ്പേതം.

ദക ലക അസ്സാദനേ. ദകേതി, ദകയതി. ലകേതി, ലകയതി.

തക്ക ലോക ഭാസായം. തക്കേതി, തക്കയതി. ലോകേതി, ലോകയതി.

ചിക സിക ആമസനേ. ചികേതി, ചികയതി. സികേതി, സികയതി.

കകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഖകാരന്തധാതു

ലക്ഖ ദസ്സനങ്കേസു. ദസ്സനം പസ്സനം. **അങ്കോ** ലഞ്ജനം. ലക്ഖേതി, ലക്ഖയതി. സല്ലക്ഖേതി, സല്ലക്ഖയതി. ലക്ഖം വിജ്ഝതി ഉസുനാ, ലക്ഖം കരോതി.

ഗങ്ഗായ വാലുകാ ഖീയേ, ഉദകം ഖീയേ മഹണ്ണവേ;
മഹിയാ മത്തികാ ഖീയേ, ലക്ഖേ ന മമ ബുദ്ധിയാ.

കപ്പലക്ഖണം. ഗോലക്ഖണം. ഇത്ഥിലക്ഖണം. ധമ്മാനം ലക്ഖണം. സല്ലക്ഖനാ. ഉപലക്ഖനാ. പച്ചുപലക്ഖനാ. **ലക്ഖ**ധാതുയാ **യു**പച്ചയന്തായ **സ**മാദിപുബ്ബാനം

രൂപാനം **നകാരോ** ദന്തജോ.

ഭക്ഖ അദനേ. ഭക്ഖേതി, ഭക്ഖയതി. ഭക്ഖോ നോ ലദ്ധോ. ഭക്ഖയന്തി മിഗാധമാ. **ഭൂവാദിഗണേ** പന "ഭക്ഖതീ"തി രൂപം.

നക്ഖ സമ്ബന്ധേ. നക്ഖേതി, നക്ഖയതി.

മക്ഖ മക്ഖനേ. മക്ഖേതി, മക്ഖയതി. മക്ഖോ, മക്ഖീ. തത്ഥ **മക്ഖോതി** പരേഹി കതഗുണം മക്ഖേതി പിസതീതി മക്ഖോ, ഗുണധംസനാ. "മക്ഖം അസഹമാനോ"തി ഏത്ഥ പന അത്തനി പരേഹി കതം അവമഞ്ഞനം **മക്ഖോതി** വുച്ചതി.

യക്ഖ പൂജായം. യക്ഖേതി, യക്ഖയതി. യക്ഖോ. **യക്ഖോതി** മഹാനുഭാവോ സത്തോ. തഥാ ഹി "പുച്ഛാമി തം മഹായക്ഖ, സബ്ബഭൂതാനമിസ്സരാ"തി ഏത്ഥ സക്കോ ദേവരാജാ "യക്ഖോ"തി വുത്തോ. അഥ വാ **യക്ഖോതി** യക്ഖയോനിയം നിബ്ബത്തസത്തോ. സബ്ബേപി വാ സത്താ "യക്ഖാ"തി വുച്ചന്തി. "പരമയക്ഖവിസുദ്ധിം പഞ്ഞാപേന്തീ"തി ഏത്ഥ ഹി **യക്ഖ**സദ്ദോ സത്തേ വത്തതി. തഥാ ഹി യക്ഖോപി സത്തോപി ദേവോപി സക്കോപി ഖീണാസവോപി യക്ഖോയേവ നാമ, മഹാനുഭാവതായ യക്ഖിയതി സരണഗതേഹി ജനേഹി നാനാപച്ചയേഹി നാനാബലീഹി ച പൂജിയതീതി **യക്ഖോ**.

> സത്തേ ദേവേ ച സക്കേ ച, ഖീണാസവേ ച രക്ഖസേ;
> പഞ്ചസ്വേതേസു അത്ഥേസു, **യക്ഖ**സദ്ദോ പവത്തതി.

ലക്ഖ ആലോചനേ. ലക്ഖേതി, ലക്ഖയതി. ലക്ഖം വിജ്ഝതി ഉസുനാ.

മോക്ഖ ആസനേ. മോക്ഖേതി, മോക്ഖയതി.

രുക്ഖ ഫാരുസ്സേ. ഫാരുസ്സം ഫരുസഭാവോ. രുക്ഖേതി, രുക്ഖയതി. സമാസേ "രുക്ഖകേസോ, അതിരുക്ഖവചനോ"തി രൂപാനി. ഏത്ഥ ച "സമണോ അയം പാപോ അതിരുക്ഖവാചോ"തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **അതിരുക്ഖവാചോതി** അതിഫരുസവചനോതി അത്ഥോ.

ഖകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഗകാരന്തധാതു

ലിങ്ഗ ചിത്തീകരണേ. ചിത്തീകരണം വിചിത്രഭാവകരണം. ലിങ്ഗേതി, ലിങ്ഗയതി, ലിങ്ഗം. ഏത്ഥ **ലിങ്ഗം** നാമ ദീഘരസ്സകിസഥൂലപരിമണ്ഡലാദിഭേദം സണ്ഠാനന്തി ഗഹണേ അതീവ യുജ്ജതി. തഞ്ഹി നാനപ്പകാരേഹി വിചിത്രം ഹോതി, ലിങ്ഗീയതി വിചിത്തം കരിയതി അവിജ്ജാതണ്ഹാകമ്മേഹി ഉതുനാ വാ ചുണ്ണാദീഹി വാ സരീരമിതി **ലിങ്ഗം,** അജ്ഝത്തസന്താനതിണരുക്ഖാദികുണ്ഡലകരണ്ഡകാദീസു പവത്തസണ്ഠാനവസേനേതം ദട്ഠബ്ബം. **ലിങ്ഗ**സദ്ദോ സദ്ദേ സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തേ ഇത്ഥിബ്യഞ്ജനേ പുരിസബ്യഞ്ജനേ സഞ്ഞാണേ ആകാരേ ചാതി ഇമേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. അയഞ്ഹി "രുക്ഖോതി വചനം ലിങ്ഗ"ന്തി ഏത്ഥ സദ്ദേ ദിസ്സതി. "സതലിങ്ഗസ്സ അത്ഥസ്സാ"തി ഏത്ഥ സദ്ദപ്പവത്തിനിമിത്തേ. "തേന ഖോ പന സമയേന അഞ്ഞതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇത്ഥിലിങ്ഗം പാതുഭവതീ"തി ഏത്ഥ ഇത്ഥിബ്യഞ്ജനേ. "പുരിസലിങ്ഗനിമിത്തകുത്താകപ്പാന"ന്തി ഏത്ഥ പുരിസബ്യഞ്ജനേ. "തേന ലിങ്ഗേന ജാനാമ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ഏത്ഥ സഞ്ഞാണേ . "തേഹി ലിങ്ഗേഹി

തേഹി നിമിത്തേഹി തേഹി ആകാരേഹി ആഗന്തുകഭാവോ ജാനിതബ്ബോ "ആഗന്തുകാ ഇമേ"തി ഏത്ഥ ആകാരേ ദിസ്സതി.

സദ്ദേ ച തന്നിമിത്തേ ച, കാടകോടചികായ ച;
ലക്ഖണേ ചേവ ആകാരേ, **ലിങ്ഗ**സദ്ദോ പവത്തതി.

മഗ അന്വേസനേ. മഗേതി, മഗയതി. മിഗോ, മഗോ, മഗോ, മഗയമാനോ.

ഏത്ഥ ച "യഥാ ബിളാരോ മൂസികം മഗയമാനോ"തി പാളി നിദസ്സനം. "മിഗോ"തി ച "മഗോ"തി ച ചതുപ്പദോ പവുച്ചതി. ഏത്ഥ **മിഗോതി** മഗയതി ഇതോ ചിതോ ഗോചരം അന്വേസതി പരിയേസതീതി മിഗോ. ഏവം **മഗോ**. ഏത്ഥ വിസേസതോ ഹരിണ മിഗോ മിഗോ നാമ. സാമഞ്ഞതോ പന അവസേസാപി ചതുപ്പദാ "മിഗോ" ഇച്ചേവ വുച്ചന്തി. തഥാ ഹി **സുസീമജാതകേ** "കാളാ മിഗാ സേതദന്താ തവ ഇമേ, പരോസഹസ്സം ഹേമജാലാഭിസഞ്ഛന്നാ"തി ഏതസ്മിം പാളിപ്പദേസേ ഹത്ഥിനോപി **മിഗ**സദ്ദേന വുത്താ "കാളമിഗാ"തി. അഥ വാ മഗിയതി ജീവിതകപ്പനത്ഥായ മംസാദീഹി അത്ഥികേഹി ലുദ്ദേഹി അന്വേസിയതി പരിയേസിയതീതി **മിഗോ,** അരഞ്ഞജാതാ സസപസദഹരിണേണേയ്യാദയോ ചതുപ്പാദാ, ഏവം മഗോ. "അത്ഥം ന ലഭതേ മഗോ"തി ഏത്ഥ പന മഗോ വിയാതി മഗോ, ബാലോതി അത്ഥോ.

മഗ്ഗ ഗവേസനേ. മഗ്ഗേതി, മഗ്ഗയതി. മഗ്ഗോ, മഗ്ഗനം.

ഏത്ഥ ച **മഗ്ഗോതി** പടിപദായ ച പകതിമഗ്ഗസ്സ ച ഉപായസ്സ ച അധിവചനം. "മഹാവിഹാരവാസീനം, വാചനാമഗ്ഗനിസ്സിത"ന്തിആദീസു പന കഥാപബന്ധോപി "മഗ്ഗോ"തി വുച്ചതി. തത്ര പടിപദാ ഏകന്തതോ ജാതിജരാബ്യാധിദുക്ഖാദീഹി പീളിതേഹി സത്തേഹി ദുക്ഖക്ഖയം നിബ്ബാനം പാപുണത്ഥായ മഗ്ഗിതബ്ബോ ഗവേസിതബ്ബോതി **മഗ്ഗോ**. പകതിമഗ്ഗോ പന മഗ്ഗമൂള്ഹേഹി മഗ്ഗിതബ്ബോതി **മഗ്ഗോ**. പകതിമഗ്ഗമൂള്ഹേഹി ച പടിപദാസങ്ഖാതാരിയമഗ്ഗമൂള്ഹാ ഏവ ബഹവോ സന്തി. പകതിമഗ്ഗോ ഹി കദാചി ഏവ അദ്ധികാനം മുയ്ഹതി, "ഏസ മഗ്ഗോ"തി നായകാ ന ദുല്ലഭാ. അരിയമഗ്ഗോ പന സബ്ബദായേവ സബ്ബലോകസ്സ മുയ്ഹതി, നായകാ പരമദുല്ലഭാ. തസ്മാ സോ ഏവ അവിജ്ജാസമ്മൂള്ഹേഹി മഗ്ഗിതബ്ബോതി **മഗ്ഗോ**. അഞ്ഞേസം പന ഭിന്നം ധാതൂനം വസേനപി അത്ഥം വദന്തി ഗരൂ "കിലേസേ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി മഗ്ഗോ"തി. തം തം കിച്ചം ഹിതം വാ നിപ്ഫാദേതുകാമേഹി മഗ്ഗിയതി ഗവേസിയതീതി **മഗ്ഗോ,** ഉപായോ. **മഗ്ഗ**സദ്ദോ ഹി "അഭിധമ്മകഥാമഗ്ഗം, ദേവാനം സമ്പവത്തയീ"തി ഏത്ഥ ഉപായേപി വത്തതി. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മടീകായം "മഗ്ഗോതി** ഉപായോ, ഖന്ധായതനാദീനം കുസലാദീനഞ്ച ധമ്മാനം അവബോധസ്സ സച്ചപ്പടിവേധസ്സേവ വാ ഉപായഭാവതോ അഭിധമ്മകഥാമഗ്ഗോ"തി വുത്തോ, പബന്ധോ വാ "മഗ്ഗോ"തി വുച്ചതി. സോ ഹി ദീഘത്താ മഗ്ഗോ വിയാതി **മഗ്ഗോ,** തസ്മാ അഭിധമ്മകഥാപബന്ധോ അഭിധമ്മകഥാമഗ്ഗോതി വുത്തോ. ഇദാനി പകതിപടിപദാമഗ്ഗാനം നാമാനി കഥയാമ. തേസു പകതിമഗ്ഗസ്സ -

"മഗ്ഗോ പന്ഥോ പഥോ പജ്ജോ, അഞ്ഝസം വടുമാ'യനം;
അദ്ധാന'മദ്ധാ പദവീ, വത്തനി ചേവ സന്തതീ"തി

ഇമാനി നാമാനി. പടിപദാമഗ്ഗസ്സ പന -

"മഗ്ഗോ പന്ഥോ പഥോ പജ്ജോ, അഞ്ജസം വടുമാ'യനം;
നാവ ഉത്തര സേതു ച, കുല്ലോ ച ഭിസി സങ്കമോ"തി

അനേകാനി നാമാനി. ഏത്ഥ പന കേചി “നാവാതിആദീനി പകതിമഗ്ഗസ്സ നാമാനീ”തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം, പകതിമഗ്ഗസ്സ കിസ്മിഞ്ചിപി പാളിപ്പദേസേ “നാവാ”തിആദീഹി പദേഹി വുത്തട്ഠാനാഭാവതോ, അഭിധാനസത്ഥേസു ച “നാവാ” ഇച്ചാദികാനം തദഭിധാനാനം അനാഗതത്താ.

അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ - നാവാവിയാതി **നാവാ,** ഉത്തരന്തി ഏതേനാതി **ഉത്തരം,** നാവായേവ ഉത്തരന്തി. അയഞ്ഹി നാവാപരിയായോ “തരം, തരണം, പോതോ, പ്ലവോ”തി. ഇമേപി തംപരിയായായേവ. ഉത്തരം വിയാതി **ഉത്തരം**. സേതു വിയാതി **സേതു**. കുല്ലോ വിയാതി **കുല്ലോ**. ഭിസി വിയാതി **ഭിസി**. സങ്കമോ വിയ, സങ്കമന്തി വാ ഏതേനാതി **സങ്കമോ,** സബ്ബമേതം അരിയമഗ്ഗസ്സേവ നാമം, ന പകതിമഗ്ഗസ്സ. തഥാ ഹി “ധമ്മനാവം സമാരുയ്ഹ, സന്താരേസ്സം സദേവക”ന്തി ച, “ധമ്മസേതും ദള്ഹം കത്വാ, നിബ്ബുതോ സോ നരാസഭോ”തി ച, “കുല്ലോ’തി ഖോ ഭിക്ഖവേ അരിയമഗ്ഗസ്സേതം അധിവചന”ന്തി ച ഏവമാദിനാ തത്ഥ തത്ഥ ഭഗവതാ അരിയമഗ്ഗോ “നാവാ”തിആദീഹി അനേകേഹി നാമേഹി വുത്തോ. അട്ഠകഥാചരിയേഹിപി **സുത്തനിപാതട്ഠകഥായം** “ബദ്ധാ ഭിസി സുസങ്ഖതാ ഭഗവാ”തി ഏതസ്മിം പദേസേ ഏവം അത്ഥസംവണ്ണനാ കതാ “ഭിസീതി പത്ഥരിത്വാ പുഥുലം കത്വാ ബദ്ധാ ‘കുല്ലാ’തി വുച്ചതി ലോകേ, അരിയസ്സ വിനയേ പന അരിയമഗ്ഗോ’തി.

‘മഗ്ഗോ പജ്ജോ പഥോ പന്ഥോ, അഞ്ജസം വടുമാ’യനം;
നാവാ ഉത്തര സേതു ച, കുല്ലോ ച ഭിസി സങ്കമോ;
അദ്ധാനം പഭവോ’ച്ചേവ, തത്ഥ തത്ഥ പകാസിതോ”തി.

ഏവം ആചരിയേഹി കതായ അത്ഥസംവണ്ണനായ ദസ്സനതോ ച “നാവാതിആദീനിപി പകതിമഗ്ഗസ്സ നാമാനീ”തി വചനം ന ഗഹേതബ്ബം, യഥാവുത്തമേവ വചനം ഗഹേതബ്ബം.

കോചി പനേത്ഥ ഏവം വദേയ്യ “ധമ്മസേതും ദള്ഹം കത്വാ’തി ഏത്ഥ ‘ധമ്മസേതുന്തി മഗ്ഗസേതു’ന്തി വചനതോ **ധമ്മ**സദ്ദോ മഗ്ഗേ വത്തതി, ന **സേതു**സദ്ദോ”തി. തന്ന, **ധമ്മ**സദ്ദോ വിയ **സേതു**സദ്ദോപി മഗ്ഗേ വത്തതീതി സേതു വിയാതി സേതു, ധമ്മോ ഏവ സേതു ധമ്മസേതൂതി അത്ഥവസേന, ഏസ നയോ അഞ്ഞത്രാപി. അപരമ്പി വദേയ്യ “നനു **ബ്രഹ്മജാലസുത്തന്തട്ഠകഥായം** ‘ദക്ഖിണുത്തരേന ബോധിമണ്ഡം പവിസിത്വാ അസ്സത്ഥദുമരാജാനം പദക്ഖിണം കത്വാ പുബ്ബുത്തരഭാഗേ ഠിതോ’തി ഇമസ്മിം ഠാനേ **ദക്ഖിണുത്തര**സദ്ദേന ദക്ഖിണോ മഗ്ഗോ വുത്തോ”തി. ന, അനേകേസു പാളിപ്പദേസേസു അട്ഠകഥാപദേസേസു ച അഭിധാനസത്ഥേസു ച മഗ്ഗവാചകസ്സ **ഉത്തര**സദ്ദസ്സ അനാഗതത്താ, തസ്മാ തത്ഥ ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ “ദക്ഖിണദിസതോ ഗന്തബ്ബോ ഉത്തരദിസാഭാഗോ ദക്ഖിണുത്തരോതി വുച്ചതി, ഏവംഭൂതേന ദക്ഖിണുത്തരേന ബോധിമണ്ഡപവിസനം സന്ധായ ദക്ഖിണുത്തരേന ബോധിമണ്ഡം പവിസിത്വാതി വുത്ത”ന്തി. അഥ വാ **ദക്ഖിണുത്തരേനാ**തി ദക്ഖിണപച്ഛിമുത്തരേന, ഏത്ഥ ആദിഅവസാനഗ്ഗഹണേന മജ്ഝസ്സപി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. ഏവം ഗഹണംയേവ ഹി യം **ജാതകനിദാനേ** വുത്തം “ബോധിസത്തോ തിണം ഗഹേത്വാ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേ ഉത്തരാഭിമുഖോ അട്ഠാസി, തസ്മിം ഖണേ ദക്ഖിണചക്കവാളം ഓസീദിത്വാ ഹേട്ഠാ അവീചിസമ്പത്തം വിയ അഹോസി, ഉത്തരചക്കവാളം ഉല്ലങ്ഘിത്വാ ഉപരി ഭവഗ്ഗപ്പത്തം വിയ അഹോസി, ബോധിസത്തോ ഇദം സമ്ബോധിപാപുണട്ഠാനം ന ഭവതി മഞ്ഞേതി പദക്ഖിണം കരോന്തോ പച്ഛിമദിസാഭാഗം ഗന്ത്വാ പുരത്ഥാഭിമുഖോ അട്ഠാസീ”തിആദി, തേന സമേതി. അഥാപി വദേയ്യ “യദി **ഉത്തര**സദ്ദോ ദിസാവാചകോ, ഏവഞ്ച സതി “ദക്ഖിണുത്തരേനാ”തി **ഏന**യോഗം അവത്വാ “ദക്ഖിണുത്തരായാ”തി **ആയ**യോഗോ വത്തബ്ബോ”തി. തന്ന,

ദിസാവാചകസ്സപി സദ്ദസ്സ "ഉത്തരേന നദീ സീതാ, ഗമ്ഭീരാ ദുരതിക്കമാ"തി **ഏന**യോഗവസേന വചനതോ. അപിച ദിസാഭാഗം സന്ധായ "ദക്ഖിണുത്തരേനാ"തി വചനം വുത്തം. ദിസാഭാഗോ ഹി ദിസാ ഏവാതി നിട്ഠമേത്ഥാവഗന്തബ്ബം.

ഗകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഘകാരന്തധാതു

ലിഘി ഭാസനേ. ലങ്ഘേതി, ലങ്ഘയതി. ഏതാനി ബുദ്ധവചനേ അപ്പസിദ്ധാനിപി ലോകികപ്പയോഗദസ്സനവസേന ആഗതാനി. സാസനസ്മിഞ്ഹി **ഭൂവാദിഗണചുരാദി**ഗണപരിയാപന്നസ്സ ഗത്യത്ഥവാചകഉല്ലങ്ഘനത്ഥപരിദീപകസ്സ ധാതുസ്സ രൂപം അതീവ പസിദ്ധം.

ലങ്ഘ ലങ്ഘനേ. ലങ്ഘേതി, ലങ്ഘയതി.

"അതികര'മകരാ'ചരിയ, മയ്ഹമ്പേതം ന രുച്ചതി;
ചതുത്ഥേ ലങ്ഘയിത്വാന, പഞ്ചമിയമ്പി ആവുതോ"തി

ഇമസ്മിം **സത്തിലങ്ഘനജാതകേ ചുരാദി**ഗണപരിയാപന്നസ്സ ഗത്യത്ഥവാചകസ്സ ഉല്ലങ്ഘനത്ഥപരിദീപകസ്സ **ലങ്ഘ**ധാതുസ്സ "ലങ്ഘയിത്വാ, ലങ്ഘയിത്വാനാ"തി രൂപേ ദിട്ഠേയേവ "ലങ്ഘേതി, ലങ്ഘയതീ"തി രൂപാനി ദിട്ഠാനി ഏവ ഹോന്തി. ഭാസത്ഥവാചകസ്സ പന തഥാരൂപാനി രൂപാനി ന ദിട്ഠാനി, ഏവം സന്തേപി പുബ്ബാചരിയേഹി ദീഘദസ്സീഹി അഭിമതത്താ ഭാസത്ഥവാചികാപി **ലങ്ഘ**ധാതു അത്ഥീതി ഗഹേതബ്ബോ, ഏവം സബ്ബേസുപി **ഭൂവാദി**ഗണാദീസു സാസനേ അപ്പസിദ്ധാനമ്പി രൂപാനം സാസനാനുകൂലാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം, അനനുകൂലാനഞ്ച അപ്പസിദ്ധാനം ഛഡ്ഡനം.

അഘ പാപകരണേ. അഘേതി, അഘയതി. അഘം, അഘോ, അനഘോ.

തത്ഥ **അഘ**ന്തി ദുക്ഖം. "അഘന്തം പടിസേവിസ്സം. വനേ വാളമിഗാകിണ്ണേ. ഖഗ്ഗദീപിനിസേവിതേ"തി ഇദം നിദസ്സനം. **അഘോ**തി കിലേസോ. തേന അഘേന അരഹാ അനഘോ. തത്ഥ അഘയന്തി പാപം കരോന്തി സത്താ ഏതേനാതി **അഘം,** കിന്തം? ദുക്ഖം, ഏവം **അഘോ**. നനു ച സപ്പുരിസാ ദുക്ഖഹേതുപി കിലേസഹേതുപി ച അത്തനോ സുഖത്ഥായ പാപം ന കരോന്തി. തഥാ ഹി -

"ന പണ്ഡിതാ അത്തസുഖസ്സ ഹേതു,
പാപാനി കമ്മാനി സമാചരന്തി;
ദുക്ഖേന ഫുട്ഠാ ഖലിതാപി സന്താ,
ഛന്ദാ ച ദോസാ ന ജഹന്തി ധമ്മ"ന്തി

വുത്തം. ഏവം സന്തേ കസ്മാ **"അഘ പാപകരണേ"**തി ധാതു ച "അഘയന്തി പാപം കരോന്തി സത്താ ഏതേനാതി **അഘ**"ന്തിആദിവചനഞ്ച വുത്തന്തി? സച്ചം, യേഭുയ്യേന പന സത്താ ദുക്ഖാദിഹേതു പാപകമ്മം കരോന്തി, ഏതേസു സപ്പുരിസാ ഏവ ന കരോന്തി, ഇതരേ കരോന്തി. ഏവം പാപകരണസ്സ ഹി ദുക്ഖം കിലേസോ ച ഹേതു. തഥാ ഹി -

സുഖീപി ഹേകേ ന കരോന്തി പാപം,
അവണ്ണസംസഗ്ഗഭയാ പുനേകേ;
പഹൂ സമാനോ വിപുലത്ഥചിന്തീ,
കിംകാരണാ മേ ന കരോസി ദുക്ഖ"ന്തി

വുത്തം. അയഞ്ഹി ഗാഥാ ദുക്ഖഹേതുപി സത്താ പാപം കരോന്തീതി ഏതമത്ഥം ദീപേതി. “കുദ്ധോ ഹി പിതരം ഹന്തി, കുദ്ധോ ഹന്തി സമാതര”ന്തി അയം പന കിലേസഹേതുപി പാപം കരോന്തീതി ഏതമത്ഥം ദീപേതി, തസ്മാ അമ്ഹേഹി **“അഘ പാപകരണേ”**തിആദിവചനം വുത്തം.

ഘകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ചകാരന്തധാതു

ലോച ദസ്സനേ. ലോചേതി, ലോചയതി. ലോചനം. രൂപാരമ്മണം ലോചയതി പസ്സതീതി **ലോചനം,** ചക്ഖു.

കിചി മദ്ദനേ. കിഞ്ചേതി, കിഞ്ചയതി. കിഞ്ചനം, അകിഞ്ചനോ.

തത്ഥ **കിഞ്ചന**ന്തി പലിബോധോ. കിഞ്ചേതി സത്തേ മദ്ദതീതി **കിഞ്ചനം. കിഞ്ചന**സദ്ദോ മദ്ദനത്ഥേ വത്തതി. മനുസ്സാ ഹി വീഹിം മദ്ദന്താ ഗോണം “കിഞ്ചേഹി കാപില, കിഞ്ചേഹി കാപിലാ”തി വദന്തി.

പചി വിത്ഥാരേ. പഞ്ചേതി, പഞ്ചയതി. പപഞ്ചേതി, പപഞ്ചയതി. പപഞ്ചോ.

ഏത്ഥ **പപഞ്ചോ**തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിയോ. ഏതാ ഹി അത്തനിസ്സിതാനം സത്താനം സംസാരം പപഞ്ചേന്തി വിത്ഥിന്നം കരോന്തീതി പപഞ്ചാതി വുച്ചന്തി. അഥ വാ പപഞ്ചേന്തി യത്ഥ സയം ഉപ്പന്നാ തംസന്താനം വിത്ഥാരേന്തി ചിരം ഠപേന്തീതി **പപഞ്ചാ**. ലോകിയാ പന “അമ്ഹാകം തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം കഥേന്താനം പപഞ്ചോ ഹോതീ”തിആദീനി വദന്താ കാലസ്സ ചിരഭാവം പപഞ്ചോതി വദന്തി, സാസനേ പന ദ്വയമ്പി ലബ്ഭതി.

സിച്ച കുഡ്ഡനേ. സിച്ചേതി, സിച്ചയതി.

വഞ്ചു പലമ്ഭനേ. പലമ്ഭനം ഉപലാപനം. വഞ്ചേതി, വഞ്ചയതി. വഞ്ചകോ, വഞ്ചനം. **ഭൂവാദി**ഗണേ പന **വഞ്ച**ധാതു ഗത്യത്ഥേ വത്തതി. “സന്തി പാദാ അവഞ്ചനാ”തി ഹി പാളി

ചച്ച അജ്ഝയനേ. ചച്ചേതി, ചച്ചയതി.

ചു ചവനേ. ചാവേതി, ചാവയതി. അഞ്ഞോ **“ചു** സഹനേ” ഇതി ബ്രുതേ. ചാവേതി, ചാവയതി, സഹതീതി അത്ഥോ.

അഞ്ചു വിസേസനേ. അഞ്ചേതി, അഞ്ചയതി.

ലോച ഭാസായം. ലോചേതി, ലോചയതി. ലോചനം, ലോചയതി സമവിസമം ആചിക്ഖന്തം വിയ ഭവതീതി **ലോചനം,** ചക്ഖു.

രച പതിയതനേ. രചേതി, രചയതി. രചനാ, വിരചിതം, കേസരചനാ, ഗാഥാരചനാ.

സൂച പേസുഞ്ഞേ. പിസുണഭാവോ **പേസുഞ്ഞം**. സൂചേതി, സൂചയതി. സൂചകോ.

പച്ച സംയമനേ. പച്ചേതി, പച്ചയതി.

രിച വിയോജനസമ്പജ്ജനേസു. രേചേതി, രേചയതി. സേട്ഠിപുത്തം വിരേചേയ്യ. വിരേചേതി, വിരേചയതി. വിരേചകോ, വിരേചനം.

വച ഭാസനേ. വചേതി, വചയതി. **ഭൂവാദിഗണേപി** അയം വത്തതി. തദാ തസ്സാ "വത്തി, വചതി, അവോച, അവോചു"ന്തിആദീനി രൂപാനി ഭവന്തി. കാരിതേ പന "അന്തേവാസികം ധമ്മം വാചേതി, വാചയതീ"തി രൂപാനി. വത്തും, വത്തവേ, വത്വാ, വുത്തം, വുച്ചതി.

അച്ച പൂജായം. അച്ചേതി, അച്ചയതി. ബ്രഹ്മാസുരസുരച്ചിതോ.

സൂച ഗന്ധനേ. സുചേതി, സൂചയതി. സൂചകോ, സുത്തം.

ഏത്ഥ ച അത്തത്ഥപരത്ഥാദിഭേദേ അത്ഥേ സൂചേതീതി **സുത്തം**. തേപിടകം ബുദ്ധവചനം.

കച ദിത്തിയം. കച്ചേതി, കച്ചയതി. കച്ചോ.

ഏത്ഥ **കച്ചോ**തി രൂപസമ്പത്തിയാ കച്ചേതി ദിബ്ബതി വിരോചതീതി **കച്ചോ,** ഏവംനാമകോ ആദിപുരിസോ, തബ്ബംസേ ജാതാ പുരിസാ "കച്ചാനാ"തിപി "കച്ചായനാ"തിപി "കാതിയാനാ"തിപി വുച്ചന്തി, ഇത്ഥിയോ പന "കച്ചാനീ"തിപി "കച്ചായനീ"തിപി "കാതിയാനീ"തിപി വുച്ചന്തി.

ചകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഛകാരന്തധാതു

മിലേഛ അബ്യത്തായം വാചായം. മിലേച്ഛേതി, മിലേച്ഛയതി. മിലക്ഖു.

ഏത്ഥ **മിലക്ഖൂ**തി മിലേച്ഛേതി അബ്യത്തവാചം ഭാസതീതി മിലക്ഖു.

കുച്ഛ അവക്ഖേപേ. അവക്ഖേപോ അധോഖിപനം. കുച്ഛേതി, കുച്ഛയതി.

വിച്ഛ ഭാസായം. വിച്ഛേതി, വിച്ഛയതി.

ഛകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ജകാരന്തധാതു

വജ്ജ വജ്ജനേ. വജ്ജേതി, വജ്ജയതി. പരിവജ്ജനകോ. വജ്ജിതോ സീലവന്തേഹി, കഥം ഭിക്ഖു കരിസ്സസീതി.

തുജ്ജ ബലപാലനേസു. തുജ്ജേതി, തുജ്ജയതി.

തുജി പിജി ഹിംസാബലദാനനികേതനേസു. നികേതനം നിവാസോ. തുഞ്ജേതി, തുഞ്ജയതി. പിഞ്ജേതി. പിഞ്ജയതി.

ഖജി കിച്ഛജീവനേ. ഖഞ്ജേതി, ഖഞ്ജയതി. ഖഞ്ജോ.

ഖജി രക്ഖണേ. താദിസാനിയേവ രൂപാനി. **ഭൂവാദിഗണേ "ഖജി** ഗതിവേകല്ലേ"തി ഇമിസ്സാ "ഖഞ്ജതീ"തി രൂപം.

പൂജ പൂജായം. പൂജേതി, പൂജയതി. പൂജാ. ഏസാവ പൂജനാ സേയ്യോ. പൂജകോ, പൂജിതോ, പൂജനീയോ, പൂജനേയ്യോ, പൂജേതബ്ബോ, പുജ്ജോ.

ഗജ മദ്ദനസദ്ദേസു. ഗജേതി, ഗജയതി. ഗജോ.

തിജ നിസാനേ. തേജേതി, തേജയതി.

വജ മഗ്ഗനസങ്ഖാരേസു. വജേതി, വജയതി.

തജ്ജ സന്തജ്ജനേ. തജ്ജേതി, തജ്ജയതി. സന്തജ്ജേതി, സന്തജ്ജയതി. സന്തജ്ജിതോ.

അജ്ജ പടിസജ്ജനേ. അജ്ജേതി, അജ്ജയതി.

സജ്ജ സജ്ജനേ. സജ്ജേതി, സജ്ജയതി ദാനം. ഗമനസജ്ജോ ഹുത്വാ.

ഭജ വിസ്സാസേ. ഭജേതി, ഭജയതി. **ഭൂവാദി**ഗണേ പന ''ഭജതീ''തി രൂപം, ഭത്തി, സമ്ഭത്തി.

തുജി പിജി ലുജി ഭജി ഭാസായം. തുഞ്ജേതി, തുഞ്ജയതി. പിഞ്ജേതി, പിഞ്ജയതി. ലുഞ്ജേതി, ലുഞ്ജയതി. ഭഞ്ജേതി, ഭഞ്ജയതി. കഥേതീതി അത്ഥോ.

രുജ ഹിംസായം. രോജേതി, രോജയതി. രോഗോ.

ഭാജ പുഥകമ്മനി. പുഥകമ്മം പുഥക്കരണം, വിസും ക്രിയാതി അത്ഥോ. ഭാജേതി, ഭാജയതി. വിഭാജേതി, വിഭാജയതി. വിഭത്തി.

സഭാജ സീതിസേവനേസു. സഭാജേതി, സഭാജയതി.

ലജ പകാസനേ. ലജേതി, ലജയതി. ലാജാ.

യുജ സംയമനേ. സംപുബ്ബോ ബന്ധനേ. യോജേതി, യോജയതി. സംയോജേതി, സംയോജയതി. സംയോജനം.

മജ്ജ സോചേയ്യാലങ്കാരേസു. മജ്ജേതി, മജ്ജയതി. സമ്മജ്ജേതി, സമ്മജ്ജയതി. സമ്മജ്ജാ.

ഭാജ ഭാജനദാനേസു. ഭാജേതി, ഭാജയതി. കഥം വേസ്സന്തരോ പുത്തോ, ഗജം ഭാജേതി സഞ്ചയ.

ജകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഝ ഞന്താ അപ്പസിദ്ധാ. സദ്ദസത്ഥേ പന **''ഞാ** നിയോജനേ''തി പഠന്തി, രൂപം പന ബുദ്ധവചനാനുകൂലം ന ഭവതി, തസ്മാ ന ദസ്സിതം അമ്ഹേഹി.

ടകാരന്തധാതു

ഘട്ട ഘട്ടനേ. ഘട്ടനം വായാമകരണം. ഘട്ടേതി, ഘട്ടയതി. ഏത്ഥ തു ''ഘട്ടേസി, ഘട്ടേസി, കിംകാരണാ ഘട്ടേസി, അഹം തം ജാനാമീ''തി നിദസ്സനം.

ഘട സങ്ഘാതേ. പുബ്ബേ വിയ ക്രിയാപദാനി, നാമികത്തേ ''ഘടോ, ഘടാ''തി രൂപാനി. ഏത്ഥ **ഗ**ടോതി പാനീയഘടോ. **ഘടാ**തി സമൂഹോ ''മച്ഛഘടാ''തിആദീസു വിയ.

ഘട്ട ചലനേ. ഘട്ടേതി, ഘട്ടയതി.

നട അവസന്ദനേ. അവസന്ദനം ഗത്തവിക്ഖേപോ. നടേതി, നടയതി.

ചുട ഛുട കുട്ട ഛേദനേ. ചുടേതി, ചുടയതി. ഛുടേതി, ഛുടയതി. കുട്ടേതി, കുട്ടയതി.

പുട്ട ചട്ട അപ്പഭാവേ. പുട്ടേതി, പുട്ടയതി. ചുട്ടേതി, ചുട്ടയതി, അപ്പം ഭവതീതി അത്ഥോ.

മുട സഞ്ചുണ്ണനേ. മോടേതി, മോടയതി.

അട്ട സുട്ട അനാദരേ. അട്ടേതി, അട്ടയതി. സുട്ടേതി, സുട്ടയതി.

ഖട്ട സംവരണേ ഖട്ടേതി, ഖട്ടയതി.

സട്ട ഹിംസാബലദാനനികേതനേസു. സട്ടേതി, സട്ടയതി.

തുവട്ട നിപജ്ജായം. തുവട്ടേതി, തുവട്ടയതി. ഛബ്ബഗ്ഗിയാ ഭിക്ഖൂ ഏകമഞ്ചേ തുവട്ടേന്തി.

ഛട്ട ഛട്ടനേ. ഛട്ടേതി, ഛട്ടയതി. അത്രായം പാളി - സചേ സോ ഛട്ടേതി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോചേ ഛട്ടേതി, പഞ്ചഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു രൂപിയഛട്ടകോ സമ്മന്നിതബ്ബോ.

പുട ഹിംസായം. പോടേതി, പോടയതി.

കീട ബന്ധേ. ബന്ധോ ബന്ധനം. കീടേതി, കീടയതി. കീടോ.

ചുടി ഛേദനേ. ചുണ്ടേതി, ചുണ്ടയതി.

ലുടി ഥേയ്യേ. ലുണ്ടേതി, ലുണ്ടയതി.

കൂട അപ്പസാദേ. കൂടേതി, കൂടയതി. കൂടം രജതം. കൂടാ ഗാവീ. കുടതാപസോ.

ചുട പുട ഫുട വിഭേദേ. ചുടേതി, ചുടയതി. പോടേതി, പോടയതി. ഫോടേതി, ഫോടയതി. അങ്ഗുലിയോ ഫോടേസും.

ഘട സങ്ഘാടേ ഹന്ത്യത്ഥേ ച. ഘടേതി, ഘടയതി.

പട പുട ലുട ഘട ഘടി ഭാസായം. പാടേതി, പാടയതി. പോടേതി, പോടയതി. ലോടേതി, ലോടയതി. ഘാടേതി, ഘാടയതി. ഘണ്ടേതി, ഘണ്ടയതി.

പട വട ഗന്ഥേ. പടേതി, പടയതി. വടേതി, വടയതി.

ഖേട ഭക്ഖണേ. ഖേടേതി, ഖേടയതി.

ഖോട ഖേപേ. ഖോടേതി, ഖോടയതി.

കുടി ദാഹേ. കുടേതി, കുടയതി.

യുട സംസഗ്ഗേ. യോടേതി, യോടയതി.

വട വിഭജനേ. വടേതി, വടയതി.

ടകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഠകാരന്തധാതു

സഠ സങ്ഖാരഗതീസു. സഠേതി, സഠയതി.

സുഠ ആലസിയേ. സോഠേതി, സോഠയതി.

സുഠി സോസനേ. സുണ്ഠേതി, സുണ്ഠയതി.

സഠ സിലാഘായം. സഠേതി, സഠയതി.

സഠ അസമ്മാഭാസനേ. സഠേതി. സഠയതി, സഠോ.

ഏത്ഥ **സഠോ**തി കേരാടികോ. സഠയതീതി **സഠോ,** ന സമ്മാ ഭാസതീതി അത്ഥോ.

സഠ കേതവേ. രൂപം താദിസമേവ.

"സുദസ്സം വജ്ജമഞ്ഞേസം, അത്തനോ പന ദുദ്ദസം...പേ॰...
അത്തനോ പന ഛാദേതി, കലിംവ കിതവാസഠോ"തി.

ഏത്ഥ സാകുണികോ "കിതവാ"തി വുത്തോ. തസ്സ ഇദം കേതവം, തസ്മിം കേതവേ അയം ധാതു വത്തതീതി അത്ഥോ.

കഠി സോകേ. കണ്ഠേതി, കണ്ഠയതി.

ഠകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഡകാരന്തധാതു

പഡി പരിഹാസേ. പണ്ഡേതി, പണ്ഡയതി. ഉപ്പണ്ഡേതി, ഉപ്പണ്ഡയതി. മനുസ്സാനം നം ഭിക്ഖുനിം ഉപ്പണ്ഡിംസു.

ലഡി ഉക്ഖേപേ. ലണ്ഡേതി, ലണ്ഡയതി.

ഖഡി കഡി ഛേദേ. ഖണ്ഡേതി, ഖണ്ഡയതി. കണ്ഡേതി, കണ്ഡയതി. ഖണ്ഡോ, കണ്ഡോ.

പിഡി സങ്ഘാതേ. പിണ്ഡേതി, പിണ്ഡയതി. പിണ്ഡോ.

ഏത്ഥ ച **പിണ്ഡോ**തി സമൂഹസങ്ഖാതോ കലാപോപി "ചോളം പിണ്ഡോ രതി ഖിഡ്ഡാ"തി ഏത്ഥ വുത്തോ ആഹാരസങ്ഖാതോ പിണ്ഡോപി പിണ്ഡോയേവ.

കുഡി വേധനേ. കുണ്ഡേതി, കുണ്ഡയതി. കുണ്ഡലം.

മഡി ഭൂസായം ഹസനേ ച. മണ്ഡേതി, മണ്ഡയതി. മണ്ഡോ, മണ്ഡനം, മണ്ഡിതോ.

ഭഡി കല്യാണേ. കല്യാണം കല്യാണതാ. ഭണ്ഡേതി, ഭണ്ഡയതി. ഭണ്ഡോ.

ഏത്ഥ ച **ഭണ്ഡോ**തി ധനം, അലങ്കാരോ വാ. ‘‘ഭണ്ഡം ഗണ്ഹാതി. സമലങ്കരിത്വാ ഭണ്ഡേനാ’’തി ച ആദീസു വിയ.

ദണ്ഡ ദണ്ഡവിനിപാതേ. ദണ്ഡേതി, ദണ്ഡയതി. ദണ്ഡോ.

ഛഡ്ഡ ഛഡ്ഡനേ. ഛഡ്ഡേതി, ഛഡ്ഡയതി. ഛഡ്ഡനകോ. ഛഡ്ഡിയതി, ഛഡ്ഡിതോ. ഛഡ്ഡിതും, ഛഡ്ഡയിതും, ഛഡ്ഡേത്വാ, ഛഡ്ഡയിത്വാ.

ഡകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഢകാരന്തധാതു

വഡ്ഢ ആകിരണേ. കംസപാതിയാ പായാസം വഡ്ഢേതി, വഡ്ഢയതി. ഭത്തം വഡ്ഢേത്വാ അദാസി.

ഇമാനി **ഢ**കാരന്തധാതുരൂപാനി.

ണകാരന്തധാതു

വണ്ണ വണ്ണക്രിയാവിത്ഥാരഗുണവചനേസു. വണ്ണോ പസംസാ. **ക്രിയാ** കരണം. **വിത്ഥാരോ** വിത്ഥിന്നതാ. **ഗുണോ** സീലാദിധമ്മോ. **വചനം** വാചാ. വണ്ണേതി, വണ്ണയതി. വണ്ണോ, വണ്ണം, സുവണ്ണം, സംവണ്ണനാ.

വണ്ണസദ്ദോ ഛവിഥുതികുലവഗ്ഗകാരണസണ്ഠാനപമാണരൂപായതനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ ‘‘സുവണ്ണവണ്ണോസി ഭഗവാ’’തി ഏവമാദീസു ഛവിയം. ‘‘കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന തേ ഗഹപതി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ’’തി ഏവമാദീസു ഥുതിയം. ‘‘ചത്താരോമേ ഭോ ഗോതമ വണ്ണാ’’തിഏവമാദീസു കുലവഗ്ഗേ. ‘‘അഥ കേന നു വണ്ണേന, ഗന്ധഥേനോതി വുച്ചതീ’’തി ഏവമാദീസു കാരണേ. ‘‘മഹന്തം ഹത്ഥിരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ’’തിഏവമാദീസു സണ്ഠാനേ. ‘‘തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ’’തി ഏവമാദീസു പമാണേ. ‘‘വണ്ണോ ഗന്ധോ രസോ ഓജാ’’തി ഏവമാദീസു രൂപായതനേതി.

തത്ഥ **ഛവിയ**ന്തി ഛവിഗതാ വണ്ണധാതു ഏവ ‘‘സുവണ്ണവണ്ണോ’’തി ഏത്ഥ **വണ്ണ**ഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാതി അപരേ. വണ്ണനം കിത്തിയാ ഉഗ്ഘോസനന്തി **വണ്ണോ,** ഥുതി. വണ്ണിയതി അസങ്കരതോ വവത്ഥപിയതീതി **വണ്ണോ,** കുലവഗ്ഗോ. വണ്ണിയതി ഫലം ഏതേന യഥാസഭാവതോ വിഭാവിയതീതി **വണ്ണോ,** കാരണം, വണ്ണം ദീഘരസ്സാദിവസേന സണ്ഠഹനന്തി **വണ്ണോ,** സണ്ഠാനം. വണ്ണിയതി അഡ്ഢമഹന്താദിവസേന പമിയതീതി **വണ്ണോ,** പമാണം. വണ്ണേതി വികാരമാപജ്ജമാനം ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേതീതി **വണ്ണോ,** രൂപായതനം. ഏവം തേന തേന പവത്തിനിമിത്തേന **വണ്ണ**സദ്ദസ്സ തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ പവത്തി വേദിതബ്ബാ.

അപരമ്പി **വണ്ണ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരം വദാമ. **വണ്ണ**സദ്ദോ സണ്ഠാനജാതി രൂപായതനകാരണപമാണഗുണപസംസാജാതരൂപപുളിനക്ഖരാദീസു ദിസ്സതി. അയഞ്ഹി ‘‘മഹന്തം സപ്പരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ’’തിആദീസു സണ്ഠാനേ ദിസ്സതി, ‘‘ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ, ഹീനോ അഞ്ഞോ വണ്ണോ’’തിആദീസു ജാതിയം. ‘‘പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതോ’’തിആദീസു രൂപായതനേ.

‘‘ന ഹരാമി ന ഭഞ്ജാമി, ആരാ സിങ്ഘാമി വാരിജം;
അഥ കേന നു വണ്ണേന, ഗന്ധഥേനോതി വുച്ചതീ’’തി

ആദീസു കാരണേ. “തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ”തിആദീസു പമാണേ. “കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന തേ ഗഹപതി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ”തിആദീസു ഗുണേ. “വണ്ണാരഹസ്സ വണ്ണം ഭാസതീ”തിആദീസു പസംസായം. “വണ്ണം അഞ്ജനവണ്ണേന, കാലിങ്ഗമ്ഹി വനിമ്ഹസേ”തി എത്ഥ ജാതരൂപേ. “അകിലാസുനോ വണ്ണപഥേ ഖണന്താ”തി എത്ഥ പുളിനേ. “വണ്ണാഗമോ വണ്ണവിപരിയായോ”തിആദീസു അക്ഖരേ ദിസ്സതി. ഇച്ചേവം സബ്ബഥാപി -

> ഛവിയം ഥുതിയം ഹേമേ, കുലവഗ്ഗേ ച കാരണേ;
> സണ്ഠാനേ ച പമാണേ ച, രൂപായതനജാതിസു;
> ഗുണക്ഖരേസു പുളിനേ, **വണ്ണ**സദ്ദോ പവത്തതി;

സുവണ്ണസദ്ദോ ഛവിസമ്പത്തിഗരുളജാതരൂപേസു ആഗതോ. അയഞ്ഹി “സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ, സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ”തി, “സുവണ്ണതാ സുസ്സരതാ”തി ച ഏവമാദീസു ഛവിസമ്പത്തിയം ആഗതോ. “കാകം സുവണ്ണാ പരിവാരയന്തീ”തിആദീസു ഗരുളേ. “സുവണ്ണവണ്ണോ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ”തിആദീസു ജാതരൂപേതി.

പുണ സങ്ഘാതേ. പുണേതി, പുണയതി.

ചുണ സങ്കോചനേ. ചുണേതി, ചുണയതി.

ചുണ്ണ പേരണേ. ചുണ്ണേതി, ചുണ്ണയതി. ചുണ്ണം. ചുണ്ണവിചുണ്ണം കരോതി.

സണ ദാനേ. സണേതി, സണയതി.

കുണ സങ്കോചനേ. കുണേതി, കുണയതി. കുണോ. കുണഹത്ഥോ. ഹത്ഥേന കുണീ.

തൂണ പൂരണേ. തൂണേതി, തൂണയതി. തൂണീ.

ഏത്ഥ **തൂണീ**തി സരകലാപോ. സാ ഹി തൂണേന്തി പൂരേന്തി സരേ ഏത്ഥാതി തൂണീ.

ഭൂണ ഭാസായം. ഭൂണേതി, ഭൂണയതി.

കണ നിമീലനേ. കാണേതി, കാണയതി. കാണോ.

ഏത്ഥ **കാണോ**തി ഏകേന വാ ദ്വീഹി വാ അക്ഖീഹി പരിഹീനക്ഖി. **അട്ഠകഥാചരിയാ** പന **“കാണോ** നാമ ഏകക്ഖിനാ കാണോ, **അന്ധോ** നാമ ഉഭയക്ഖികാണോ”തി വദന്തി, തം **കാണന്ധ**സദ്ദാനം ഏകത്ഥസന്നിപാതേ യുജ്ജതി. ഇതരഥാ **കാണകച്ഛപോപമസുത്തേ** വുത്തോ കച്ഛപോ ഏകസ്മിം കാണോ സിയാ, ഏകക്ഖികാണോ ച പന പുരിസോ “അന്ധോ”തി ന വത്തബ്ബോ സിയാ, തസ്മാ തേസമയുഗളത്തേ ഏകേകസ്സ യഥാസമ്ഭവം ഭിന്നം ഭിന്നമാകാരാനം വാചകതാ ദട്ഠബ്ബാ. തഥാ ഹി **കോസലസംയുത്തട്ഠകഥായം “കാണോ**തി ഏകച്ഛികാണോ വാ ഉഭയച്ഛികാണോ വാ”തി വുത്തം. അഥ വാ “ഓവദേയ്യാനുസാസേയ്യാ”തി ഏത്ഥ ഓവാദാനുസാസനാനം വിയ സവിസേസതാ അവിസേസതാ ച ദട്ഠബ്ബാ.

ഗണ സങ്ഖ്യാനേ. ഗണേതി, ഗണയതി. ഗണനാ, ഗണോ.

ഏത്ഥ **ഗണനാ**തി സങ്ഖ്യാ. **ഗണോ**തി ഭിക്ഖുസമൂഹോ. യേസം വാ കേസഞ്ചി സമൂഹോ. സമൂഹസ്സ ച അനേകാനി നാമാനി. സേയ്യഥിദം -

> സങ്ഘോ ഗണോ സമൂഹോ ച,

ഖന്ധോ സന്നിചയോ ചയോ;
സമുച്ചയോ ച നിചയോ,
വഗ്ഗോ പൂഗോ ച രാസി ച.

കായോ നികായോ നികരോ,
കദമ്ബോ വിസരോ ഘടാ;
സമുദായോ ച സന്ദോഹോ,
സങ്ഘാതോ സമയോ കരോ.

ഓഘോ പുഞ്ജോ കലാപോ ച,
പിണ്ഡോ ജാലഞ്ച മണ്ഡലം;
സണ്ഡോ പവാഹോ ഇച്ചേതേ,
സമൂഹത്ഥാഭിധായകാതി.

കിഞ്ചാപി എതേ **സങ്ഘഗണസമൂഹാ**ദയോ സദ്ദാ സമൂഹത്ഥവാചകാ, തഥാപി **സങ്ഘഗണ**സദ്ദായേവ വിനാപി വിസേസകപദേന ഭിക്ഖുസമൂഹേ വത്തന്തി, നാഞ്ഞേ, അഞ്ഞേ പന **സങ്ഘഗണ**സദ്ദേഹി സദ്ധിം അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച കദാചി സമാനത്ഥവിസയാ ഹോന്തി, കദാചി അസമാനത്ഥവിസയാ, തസ്മാ യഥാപാവചനം അസമ്മുയ്ഹന്തേന യോജേതബ്ബാ. "ഏകോ, ദ്വേ"തിആദിനാ ഗണേതബ്ബോതി **ഗണോ**.

കണ്ണ സവനേ. കണ്ണേതി, കണ്ണയതി. കണ്ണോ. കണ്ണയന്തി സദ്ദം സുണന്തി എതേനാതി **കണ്ണോ,** യോ ലോകേ "സവനം, സോത"ന്തി ച വുച്ചതി.

കുണ ഗുണ ആമന്തനേ. കുണേതി, കുണയതി. ഗുണേതി, ഗുണയതി. ഗുണോ. ഗോണോ.

എത്ഥ **ഗുണോ**തി സീലാദയോ ധമ്മാ, കേനട്ഠേന തേ ഗുണാ. ഗോണാപിയതി ആമന്താപിയതി അത്തനി പതിട്ഠിതോ പുഗ്ഗലോ ദട്ഠും സോതും പൂജിതുഞ്ച ഇച്ഛന്തേഹി ജനേഹീതി ഗുണോ. എത്ഥ കിഞ്ചാപി സീലാദിധമ്മാനം ആമന്താപനം നത്ഥി, തഥാപി തംഹേതുആമന്തനം നിമന്തനഞ്ച തേയേവ കരോന്തി നാമാതി ഏവം വുത്തം. തഥാ ഹി -

"യഥാപി ഖേത്തസമ്പന്നേ,
ബീജം അപ്പമ്പി രോപിതം;
സമ്മാ ധാരം പവസ്സന്തേ,
ഫലം തോസേതി കസ്സക"ന്തി

എത്ഥ കസ്സകസ്സ തുട്ഠിഉപ്പത്തികാരണത്താ ഹേതുവസേന നിച്ചേതനസ്സപി ഫലസ്സ തോസനം വുത്തം, ഏവമിധാപി ആമന്താപനകാരണത്താ ഏവം വുത്തം. അഞ്ഞേ പന "ഗുഞ്ജന്തേ അബ്യയന്തേ ഇതി ഗുണാ"തി അത്ഥം വദന്തി. തദനുരൂപം പന ധാതുസദ്ദം ന പസ്സാമ, **"ഗുണ ആമന്തനേ"** ഇച്ചേവ പസ്സാമ, വിചാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

വണ ഗത്തവിചുണ്ണനേ. വണേതി, വണയതി. വണോ.

എത്ഥ **വണോ**തി അരു. സാ ഹി സരീരം വണയതി വിചുണ്ണേതി ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം കരോതീതി വണോതി വുച്ചതി.

പണ്ണ ഹരിതേ. പണ്ണേതി, പണ്ണയതി. താലപണ്ണം. സൂപേയ്യപണ്ണം.

ഏത്ഥ ച ഹരിതഭാവവിഗതേപി വത്ഥുസ്മിം പണ്ണഭാവോ രൂള്ഹിതോ പവത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ. "പണ്ണം, പത്തം, പലാസോ, ദലം" ഇച്ചേതേ സമാനത്ഥാ.

പണ ബ്യവഹാരേ. പണേതി, പണയതി. രാജാ ച ദണ്ഡം ഗരുകം പണേതി.

ഇമാനി **ണ**കാരന്തധാതുരൂപാനി.

തകാരന്തധാതു

ചിന്ത ചിന്തായം. ചിന്തേതി, ചിന്തയതി. ചിത്തം, ചിന്താ, ചിന്തനാ, ചിന്തനകോ. കാരിതേ "ചിന്താപേതി, ചിന്താപയതീ"തി രൂപാനി.

തത്ഥ **ചിത്ത**ന്തി ആരമ്മണം ചിന്തേതീതി ചിത്തം, വിജാനാതീതി അത്ഥോ, സബ്ബചിത്തസാധാരണവസേനേതം ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥ സിയാ - കസ്മാ "ആരമ്മണം ചിന്തേതീതി ചിത്ത"ന്തി വത്വാപി "വിജാനാതീതി അത്ഥോ"തി വുത്തം, നനു ചിന്തനവിജാനനാ നാനാസഭാവാ. ന ഹി "ചിന്തേതീ"തി പദസ്സ "വിജാനാതീ"തി അത്ഥോ സമ്ഭവതി, ദുപ്പഞ്ഞസ്സ ഹി നാനപ്പകാരേഹി ചിന്തയതോപി സുഖുമത്ഥാധിഗമോ ന ഹോതീതി? സച്ചം, "വിജാനാതീ"തി ഇദം പദം ചിത്തസ്സ സഞ്ഞാപഞ്ഞാകിച്ചേഹി വിസിട്ഠവിസയഗ്ഗഹണം ദീപേതും വുത്തം സബ്ബചിത്തസാധാരണത്താ **ചിത്ത**സദ്ദസ്സ. യഞ്ഹി ധമ്മജാതം "ചിത്ത"ന്തി വുച്ചതി, തദേവ വിഞ്ഞാണം, തസ്മാ വിജാനനത്ഥം ഗഹേത്വാ സഞ്ഞാപഞ്ഞാകിച്ചാവിസിട്ഠവിസയഗ്ഗഹണം ദീപേതും "വിജാനാതീ"തി വുത്തം.

ഇദാനി അഞ്ഞഗണികധാതുവസേനപി നിബ്ബചനം പകാസയാമ - സബ്ബേസു ചിത്തേസു യം ലോകിയകുസലാകുസലമഹാക്രിയചിത്തം, തം ജവനവീഥിവസേന അത്തനോ സന്താനം ചിനോതീതി **ചിത്തം,** വിപാകം കമ്മകിലേസേഹി ചിതന്തി **ചിത്തം,** ഇദം **ചി**ധാതുവസേന നിബ്ബചനം. യം കിഞ്ചി ലോകേ വിചിത്തം സിപ്പജാതം, സബ്ബസ്സ തസ്സ ചിത്തേനേവ കരണതോ ചിത്തേതി വിചിത്തേതി വിചിത്തം കരിയതി ഏതേനാതി **ചിത്തം,** ചിത്തകരണതായ ചിത്തന്തി വുത്തം ഹോതി, ഇദം **ചിത്ത**ധാതുവസേന നിബ്ബചനം. ചിത്തതായ ചിത്തം, ഇദം പാടിപദികവസേന നിബ്ബചനം. തേനാഹു **അട്ഠകഥാചരിയാ** "സബ്ബമ്പി യഥാനുരൂപതോ ചിത്തതായ ചിത്തം, ചിത്തകരണതായ ചിത്തന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ"തി.

ഏത്ഥ ഹി ചിത്തസ്സ സരാഗസദോസാദിഭേദഭിന്നത്താ സമ്പയുത്തഭൂമിആരമ്മണഹീനമജ്ഝിമപണീതാധിപതീനം വസേന ചിത്തസ്സ ചിത്തതാ വേദിതബ്ബാ. കിഞ്ചാപി ഏകസ്സ ചിത്തസ്സ ഏവം വിചിത്തതാ നത്ഥി, തഥാപി വിചിത്താനം അന്തോഗധത്താ സമുദായവോഹാരേന അവയവോപി "ചിത്ത"ന്തി വുച്ചതി, യഥാ പബ്ബതനദീസമുദ്ദാദിഏകദേസേസു ദിട്ഠേസു പബ്ബതാദയോ ദിട്ഠാതി വുച്ചന്തി. തേനാഹു **അട്ഠകഥാചരിയാ** "കാമഞ്ചേത്ഥ ഏകമേവ ഏവം ചിത്തം ന ഹോതി, ചിത്താനം പന അന്തോഗധത്താ ഏതേസു യം കിഞ്ചി ഏകമ്പി ചിത്തതായ 'ചിത്ത'ന്തി വത്തും വട്ടതീ"തി.

ഏത്ഥ ച വുത്തപ്പകാരാനമത്ഥാനം വിനിച്ഛയോ ഭവതി. കഥം? യസ്മാ യത്ഥ യത്ഥ യഥാ യഥാ അത്ഥോ ലബ്ഭതി, തത്ഥ തത്ഥ തഥാ തഥാ ഗഹേതബ്ബോ. തസ്മാ യം ആസേവനപച്ചയഭാവേന ചിനോതി, യഞ്ച കമ്മുനാ അഭിസങ്ഖതത്താ ചിതം, തം തേന കാരണേന ചിത്തന്തി വുത്തം. യം പന തഥാ ന ഹോതി, തം പരിത്തക്രിയദ്വയം അന്തിമജവനഞ്ച ലബ്ഭമാനചിന്തനവിചിത്തതാദിവസേന ചിത്തന്തി വേദിതബ്ബം, ഹസിതുപ്പാദോ പന അഞ്ഞജവനഗതികോയേവാതി.

ഇമാനി ചിത്തസ്സ നാമാനി -

ചിത്തം മനോ മാനസഞ്ച, വിഞ്ഞാണം ഹദയം മനം;
നാമാനേതാനി വോഹാര-പഥേ വത്തന്തി പായതോ.

ചിത്തസദ്ദോ പഞ്ഞത്തിയം വിഞ്ഞാണേ വിചിത്തേ ചിത്തകമ്മേ അച്ഛരിയേതി ഏവമാദീസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. അയഞ്ഹി "ചിത്തോ ഗഹപതി. ചിത്തമാസോ"തിആദീസു പഞ്ഞത്തിയം ദിസ്സതി. "ചിത്തം മനോ മാനസ"ന്തിആദീസു വിഞ്ഞാണേ. "വിചിത്തവത്ഥാഭരണാ"തിആദീസു വിചിത്തേ. "ദിട്ഠം വോ ഭിക്ഖവേ ചരണം നാമ ചിത്ത"ന്തിആദീസു ചിത്തകമ്മേ. "ഇങ്ഘ മദ്ദി നിസാമേഹി, ചിത്തരൂപംവ ദിസ്സതീ"തിആദീസു അച്ഛരിയേതി.

ചിത സഞ്ചേതനേ. ചേതേതി, ചേതയതി. രത്തോ ഖോ ബ്രാഹ്മണ രാഗേന അഭിഭൂതോ അത്തബ്യാബാധായപി ചേതേതി, പരബ്യാബാധായപി ചേതേതി, ഉഭയബ്യാബാധായപി ചേതേതി. ആകങ്ഖതി ചേതയതി, തം നിസേധ ജുതിന്ധര. ചേതനാ, സഞ്ചേതനാ. ചേതയിതം, ചേതേത്വാ, ചേതയിത്വാ. സഞ്ചിച്ച പാണം ജീവിതാ വോരോപേതി.

തത്ഥ **ചേതനാ**തി ചേതയതീതി ചേതനാ, സദ്ധിം അത്തനാ സമ്പയുത്തധമ്മേ ആരമ്മണേ അഭിസന്ദഹതീതി അത്ഥോ. **സഞ്ചേതനാ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢിതം. **ചേതയിത**ന്തി ചേതനാകാരോ. **സഞ്ചിച്ചാ**തി സയം ഞത്വാ, ചേച്ച അഭിവിതരിത്വാതി അത്ഥോ. ഇമാനി ചേതനായ നാമാനി -

സഞ്ചേതനാ ചേതയിതം, ചേതനാ കമ്മമേവ ച;
കമ്മഞ്ഹി "ചേതനാ" ത്വേവ, ജിനേനാഹച്ച ഭാസിതം.

അത്രായം പാളി "ചേതനാഹം ഭിക്ഖവേ കമ്മം വദാമി, ചേതയിത്വാ കമ്മം കരോതി കായേന വാചായ മനസാ"തി.

മന്ത ഗുത്തഭാസനേ. മന്തേതി, മന്തയതി, നിമന്തേതി, നിമന്തയതി, ആമന്തേതി, ആമന്തയതി. ജനാ സങ്ഗമ്മ മന്തേന്തി, മന്തയന്തി, മന്തയിംസു രഹോഗതാ. നിമന്തയിത്ഥ രാജാനം. ആമന്തയിത്ഥ ദേവിന്ദോ, വിസുകമ്മം മഹിദ്ധികം. മന്താ, മന്തോ. കാരിതേ "മന്താപേതി, മന്താപയതീ"തി രൂപാനി.

ഏത്ഥ **മന്താ**തി പഞ്ഞാ, "ഗവേസനസഞ്ഞാ"തിപി വദന്തി. **മന്തോ**തി ഗുത്തഭാസനം. "ഉപസ്സുതികാപി സുണന്തി മന്തം, തസ്മാ ഹി മന്തോ ഖിപ്പമുപേതി ഭേദ"ന്തി ഏത്ഥ ഹി ഗുത്തഭാസനം "മന്തോ"തി വുച്ചതി. അപിച **മന്തോ**തി ഛളങ്ഗമന്തോ. വുത്തഞ്ച "യേ മന്തം പരിവത്തേന്തി, ഛളങ്ഗം ബ്രഹ്മചിന്തിത"ന്തി. ഏത്ഥ സിക്ഖാ നിരുത്തി കപ്പ ബ്യാകരണ ജോതിസത്ഥ ഛന്ദോവിചിതിവസേന മന്തോ "ഛളങ്ഗോ"തി വേദിതബ്ബോ. ഏതാനി ഏവ ഛ "വേദങ്ഗാനീ"തി വുച്ചന്തി. വേദോ ഏവ ഹി "മന്തോ, സുതീ"തി ച വുത്തോ. അഥ വാ **മന്തോ**തി വേദാദിവിജ്ജാ.

യന്ത സങ്കോചനേ. യന്തേതി, യന്തയതി. യന്തം, തേലയന്തം യഥാചക്കം, ഏവം കമ്പതി മേദനീ.

സത്ത ഗതിയം. സത്തേതി, സത്തയതി.

സന്ത ആമപ്പയോഗേ. ആമപ്പയോഗോ നാമ ഉസ്സന്നക്രിയാ. സന്തേതി, സന്തയതി.

കിത്ത സംസന്ദനേ. കിത്തേതി, കിത്തയതി. “യേ വോഹം കിത്തയിസ്സാമി, ഗിരാഹി അനുപുബ്ബസോ. കിത്തനാ പരികിത്തനാ”തിആദീസു പന കഥനാ “കിത്തനാ”തി വുച്ചതി.

തന്ത കുടുമ്ബധാരണേ. തന്തേതി, തന്തയതി. സതന്തോ, സപ്പധാനോതി അത്ഥോ.

യത നികാരോപകാരേസു. യതേതി, യതയതി. നീതോ ച പടിദാനേ, **യത**ധാതു **നി**ഉപസഗ്ഗതോ പരോ പടിദാനേ വത്തതി, നിയ്യാതേതി, നിയ്യാതയതി. **ത**കാരസ്സ പന ദകാരത്തേ കതേ “നിയ്യാദേതി, നിയ്യാദയതി. രഥം നിയ്യാദയിത്വാന, അണണോ ഏഹി സാരഥീ”തി രൂപാനി.

വതു ഭാസായം. വത്തേതി, വത്തയതി.

പത ഗതിയം. പതേതി, പതയതി.

വാത ഗതിസുഖസേവനേസു. ഗതി സുഖം സേവനന്തി തയോ അത്ഥാ. തത്ഥ സുഖനം **സുഖം**. വാതേതി, വാതയതി. വാതോ, വാതപുപ്ഫം. ചീവരസ്സ അനുവാതോ.

കേത ആമന്തനേ. കേതേതി, കേതയതി. കേതകോ.

സത്ത സന്താനക്രിയായം. സന്താനക്രിയാ നാമ പബന്ധക്രിയാ അവിച്ഛേദകരണം. സത്തേതി, സത്തയതി. സത്തോ.

> “കിന്നു സന്തരമാനോവ, ലായിത്വാ ഹരിതം തിണം;
> ഖാദ ഖാദാതി ലപസി, ഗതസത്തം ജരഗ്ഗവ”ന്തി

പാളിയം പന “ഗതസത്തം ജരഗ്ഗവ”ന്തി പാഠസ്സ “വിഗതജീവിതം ജിണ്ണഗോണ”ന്തി അത്ഥം സംവണ്ണേസും. ഇമിനാ **സത്ത**സദ്ദസ്സ ജീവിതവചനം വിയ ദിസ്സതി, “ന സുകരാ ഉഞ്ഛേന പഗ്ഗഹേന യാപേതു”ന്തി ഏത്ഥ **പഗ്ഗഹ**സദ്ദസ്സ പത്തകഥനം വിയ. സുട്ഠു വിചാരേതബ്ബം.

സുത്ത അവമോചനേ. സുത്തേതി, സുത്തയതി.

മുത്ത പസവനേ. മുത്തേതി, മുത്തയതി. ഓമുത്തേതി, ഓമുത്തയതി. മുത്തം. അത്രായം പാളി “മുത്തേതി ഓഹദേതി ചാ”തി. തത്ഥ **മുത്തേതീ**തി പസ്സാവം കരോതി. **ഓഹദേതീ**തി കരീസം വിസ്സജ്ജേതി. കാരിതേ “മുത്താപേതി, മുത്താപയതീ”തി രൂപാനി.

കത്തര സേഥില്ലേ. കത്തരേതി, കത്തരയതി. കത്തരോ. കത്തരദണ്ഡോ, കത്തരസുപ്പം.

തത്ഥ **കത്തരോ**തി ജിണ്ണോ. മഹല്ലകോതി വുത്തം ഹോതി. കേനട്ഠേന? കത്തരയതി അങ്ഗാനം സിഥിലഭാവേന സിഥിലോ ഭവതീതി അത്ഥേന. **കത്തരദണ്ഡോ**തി കത്തരേഹി ജിണ്ണമനുസ്സേഹി ഏകന്തതോ ഗഹേതബ്ബതായ കത്തരാനം ദണ്ഡോ കത്തരദണ്ഡോ. തേനാഹു **അട്ഠകഥാചരിയാ “കത്തരദണ്ഡോ**തി ജിണ്ണകാലേ ഗഹേതബ്ബദണ്ഡോ”തി. **കത്തരസുപ്പ**ന്തി ജിണ്ണസുപ്പം. കത്തരഞ്ച തം സുപ്പഞ്ചാതി കത്തരസുപ്പന്തി സമാസോ.

ചിത്ത ചിത്തകരണേ, കദാചി **ദസ്സനേപി. ചിത്തകരണം** വിചിത്തഭാവകരണം. ചിത്തേതി, ചിത്തയതി. ചിത്തം.

തകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഥകാരന്തധാതു

കഥ കഥനേ. കഥേതി, കഥയതി. ധമ്മം സാകച്ഛതി. സാകച്ഛാ, കഥാ, പരികഥാ, അട്ഠകഥാ.

തത്ഥ **സാകച്ഛതീ**തി സഹ കഥയതി. അത്ഥോ കഥിയതി ഏതായാതി **അട്ഠകഥാ,** ത്ഥകാരസ്സ ട്ഠകാരത്തം.

യായ'ത്ഥമഭിവണ്ണേന്തി, ബ്യഞ്ജനത്ഥപദാനുഗം;
നിദാനവത്ഥുസമ്ബന്ധം, ഏസാ അട്ഠകഥാ മതാ.

''അട്ഠകഥാ''തി ച ''അത്ഥസംവണ്ണനാ''തി ച നിന്നാനാകരണം.

പഥി ഗതിയം. പന്ഥേന്തി, പന്ഥയന്തി. പന്ഥോ. **ഭൂവാദി**ഗണേ **''പഥ** ഗതിയ''ന്തി **അ**കാരന്തവസേന കഥിതസ്സ ''പഥതി, പഥോ''തി നിഗ്ഗഹീതാഗമവജ്ജിതാനി രൂപാനി ഭവന്തി, ഇധ പന **ഇ**കാരന്തവസേന കഥിതസ്സ സനിഗ്ഗഹീതാഗമാനി രൂപാനി നിച്ചം ഭവന്തീതി ദട്ഠബ്ബം.

പുത്ഥ ആദരാനാദരേസു. പുത്ഥേതി, പുത്ഥയതി.

മുത്ഥ സങ്ഘാതേ. മുത്ഥേതി, മുത്ഥയതി.

വത്ഥ അദ്ദനേ. വത്ഥേതി, വത്ഥയതി.

പുഥ ഭാസായം. പോഥേതി, പോഥയതി. കഥേതീതി അത്ഥോ.

പുഥ പഹാരേ. പോഥേതി, പോഥയതി. കുമാരേ പോഥേത്വാ അഗമാസി.

കഥ വാക്യപബന്ധേ. കഥേതി, കഥയതി. കഥാ.

സഥ ദുബ്ബല്യേ. സഥേതി, സഥയതി.

അത്ഥ പത്ഥ യാചനായം. അത്ഥേതി, അത്ഥയതി. അത്ഥോ. പത്ഥേതി, പത്ഥയതി. പത്ഥനാ. പടിപക്ഖം അത്ഥയന്തി ഇച്ഛന്തീതി **പച്ചത്ഥികാ**.

ഥോമ സിലാഘായം. ഥോമേതി, ഥോമയതി. ഥോമനാ.

കാഥ ഹിംസായം. കാഥേതി, കാഥയതി.

സഥ ബന്ധനേ. സഥേതി, സഥയതി.

സന്ഥ ഗന്ഥ സന്ഥമ്ഭേ. സന്ഥേതി, സന്ഥയതി. ഗന്ഥേതി, ഗന്ഥയതി. ഗന്ഥോ.

ഥകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ദകാരന്തധാതു

ഹദ കരീസുസ്സഗ്ഗേ. കരീസുസ്സഗ്ഗോ കരീസസ്സ ഉസ്സഗ്ഗോ വിസ്സജ്ജനം. ഹദേതി, ഹദയതി. ഓഹദേതി, ഓഹദയതി.

വിദ ലാഭേ. ഇമസ്മിം ഠാനേ **ലാഭോ** നാമ അനുഭവനം, തസ്മാ **വിദ**ധാതു അനുഭവനേ വത്തതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. സുഖം വേദനം വേദേതി. ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി. വേദയതി. വേദനാ, വിത്തി. വേദയിതം. സുഖം വേദനം വേദയമാനോ.

കുദി അനതഭാസനേ. കുന്ദേതി, കുന്ദയതി.

മിദ സിനേഹനേ. അത്ര **സിനേഹോ** നാമ പീതി. മേദേതി, മേദയതി.

ഛദ സംവരണേ. ഗേഹം ഛാദേതി, ഛാദയതി. ദോസം ഛാദേതി, ഛാദയതി. പടിച്ഛാദേതി, പടിച്ഛാദയതി. ഛത്തം. ഛന്നാ കുടി.

തത്ര **ഛത്ത**ന്തി ആതപത്തം. ആതപം ഛാദേതീതി **ഛത്തം**. പടിച്ഛാദിയതേതി **ഛന്നാ**.

ചുദ സഞ്ചോദനേ ആണത്തിയഞ്ച. ചോദേതി, ചോദയതി. ചോദകോ, ചുദിതകോ, ചോദനാ. ആനന്ദോ ബുദ്ധചോദിതോ.

തത്ര **ചോദനാ**തി ചാലനാ. **ചാലനാ**തി ദോസാരോപനാതി അത്ഥോ.

ഛദ്ദ വമനേ. ഛദ്ദേതി, ഛദ്ദയതി.

മദ വിത്തിയോഗേ. മദേതി, മദയതി.

വിദ ചേഹനാഖ്യാനനിവാസേസു. ചേഹനാ സഞ്ഞാണം. **ആഖ്യാനം** കഥനം. **നിവാസോ** നിവസനം. വേദേതി, വേദയതി. പടിവേദേതി, പടിവേദയതി. പടിവേദയാമി തേ മഹാരാജ.

സദ്ദ സദ്ദനേ. സദ്ദേതി, സദ്ദയതി. വിസദ്ദേതി, വിസദ്ദയതി. സദ്ദോ, സദ്ദിതോ. ദീഘത്തേ "സദ്ദായതീ"തി രൂപം.

ഏത്ഥ ച "മം സദ്ദായതീതി സഞ്ഞായ വേഗേന ഉദകേ പതീ"തി **അട്ഠകഥാപാഠോ** നിദസ്സനം, ഇദം "പബ്ബതായതീ"തി രൂപം വിയ ധാതുവസേന നിപ്ഫന്നം ന ഹോതീതി ന വത്തബ്ബം, ധാതുവസേന നിപ്ഫന്നംയേവാതി ഗഹേതബ്ബം. **സദ്ദോ**തി സദ്ദിയതീതി സദ്ദോ, യഥാവുച്ചതീതി വചനം. അഥ വാ സദ്ദിയതി അത്ഥോ അനേനാതി **സദ്ദോ**. ഗരവോ പന "സപ്പതീതി **സദ്ദോ**. ഉദീരിയതി അഭിലപിയതീതി അത്ഥോ"തി വദന്തി.

സൂദ ആസേചനേ. സൂദേതി, സൂദയതി. സൂദോ.

സൂദോതി ഭത്തകാരകോ, യോ "രസകോ"തിപി വുച്ചതി.

കന്ദ സാതച്ചേ. സാതച്ചം സതതഭാവോ നിരന്തരഭാവോ. കന്ദേതി, കന്ദയതി.

മുദ സംസഗ്ഗേ. ഏകതോകരണം **സംസഗ്ഗോ**. മോദേതി, മോദയതി സത്തൂനി സപ്പിനാ.

നദ ഭാസായം. നാദേതി, നാദയതി. ഹേതുകത്തുരൂപാനീതി ന വത്തബ്ബാനി പാളിദസ്സനതോ "സീഹോ ച സീഹനാദേന, ദദ്ദരം അഭിനാദയീ"തി. അഞ്ഞത്രാപി സംസയോ ന കാതബ്ബോ. ഇമസ്മിം **ചുരാദി**ഗണേ ഹേതുകത്തുരൂപസദിസാനമ്പി സുദ്ധകത്തുരൂപാനം സന്ദിസ്സനതോ.

സദ അസ്സാദനേ. സാദേതി, സാദയതി. അസ്സാദേതി, അസ്സാദയതി. ഏത്ഥ **ആ**ഉപസഗ്ഗോ രസ്സവസേന ഠിതോ.

ഗദ ദേവസദ്ദേ. ദേവസദ്ദോ വുച്ചതി മേഘസദ്ദോ. ഗദേതി, ഗദയതി.

പദ ഗതിയം. പദേതി, പദയതി. പദം. ഇമിസ്സാ **ദിവാദി**ഗണേ "പജ്ജതീ"തി രൂപം ഭവതി, ഇധ പന ഈദിസാനി.

ഛിദ്ദ കണ്ണഭേദേ. ഛിദ്ദേതി, ഛിദ്ദയതി. ഛിദ്ദം.

ഛിദ ദ്വേധാകരണേ. നനു ഭോ യോ ചതുധാ വാ പഞ്ചധാ വാ അനേകസതധാ വാ ഛിന്ദതി, തസ്സ തം ഛേദനം ദ്വേധാകരണം നാമ ന ഹോതി, ഏവം സന്തേ കസ്മാ സാമഞ്ഞേന അവത്വാ "ദ്വേധാകരണേ"തി ദ്വിധാ ഗഹണം കതന്തി? ദ്വിധാകരണം നാമ ന ഹോതീതി ന വത്തബ്ബം, അനേകസതധാ ഛേദനമ്പി ദ്വിധാകരണംയേവ. അപരസ്സ ഹി അപരസ്സ ഛിന്നകോട്ഠാസസ്സ പുബ്ബേന ഏകേന കോട്ഠാസേന സദ്ധിം അപേക്ഖനവസേന ദ്വിധാകരണം ഹോതിയേവ. ഛേദേതി, ഛേദയതി.

> യോ തേ ഹത്ഥേ ച പാദേ ച, കണ്ണനാസഞ്ച ഛേദയി;
> തസ്സ കുജ്ഝ മഹാവീര, മാ രട്ഠം വിനസ്സ ഇദം;
>
> യോ മേ ഹത്ഥേ ച പാദേ ച, കണ്ണനാസഞ്ച ഛേദയി;
> ചിരം ജീവതു സോ രാജാ, ന ഹി കുജ്ഝന്തി മാദിസാതി.

ഛദ അപവാരണേ. ഛാദേതി, ഛാദയതി. ഛത്തം. പുരിസസ്സ ഭത്തം ഛാദയതി.

ഈദീ സന്ദീപനേ. ഈദേതി, ഈദയതി. ഈകാരന്തവസേന നിദ്ദിട്ഠത്താ സനിഗ്ഗഹീതാഗമാനി രൂപാനി ന ഭവന്തി.

അദ്ദ ഹിംസായം. അദ്ദേതി, അദ്ദയതി.

വദ ഭാസായം. വാദേതി, വാദയതി. വാദോ.

തത്ഥ "വാദേതി, വാദയതീ"തി ഇമേസം "വദതീ"തി സുദ്ധകത്തുവസേനേവ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, ന ഹേതുകത്തുവസേന. തഥാ ഹി "സങ്കേതം കത്വാ വിസംവാദേതി. ഓവദേയ്യാനുസാസേയ്യ. ഇദമേവ സച്ചന്തി ച വാദയന്തി. അവിസംവാദകോ ലോകസ്സാ"തി സുദ്ധകത്തുദീപകപാളിനയാ ദിസ്സന്തി , സദ്ദസത്ഥേ ച "വാദയതീ"തി സുദ്ധകത്തുപദം ദിസ്സതി. തത്ഥ **വിസംവാദേതീ**തി മുസാ വദേതി, അഥ വാ വിപ്പലമ്ഭേതി, **വാദോ**തി വചനം. "വാദോ ജപ്പോ വിതണ്ഡാ"തി ഏവംവിധാസു തീസു കഥാസു വാദസങ്ഖാതാ കഥാ. "വാദാപേതി, വാദാപയതീ"തി ദ്വേയേവ ഹേതുകത്തുപദാനി ഭവന്തി.

ഛദീ ഇച്ഛായം. ഈകാരന്തോയം ധാതു, തസ്മാ സനിഗ്ഗഹീതാഗമാനിസ്സ രൂപാനി ന ഭവന്തി. പുരിസസ്സ ഭത്തം ഛാദേതി, ഛാദയതി, രുച്ചതീതി അത്ഥോ. പുരിസസ്സ ഭത്തം ഛാദയമാനം തിട്ഠതി ഛാദേന്തം വാ.

വദീ അഭിവാദനഥുതീസു. അയമ്പി ഈകാരന്തോ ധാതു, തസ്മാ ഇമസ്സപി സനിഗ്ഗഹീതാഗമാനി രൂപാനി ന ഭവന്തി. വാദേതി, വാദയതി, വന്ദതി, ഥോമേതി വാതി അത്ഥോ. ഇമാനി അനുപസഗ്ഗാനി രൂപാനി. സദ്ദസത്ഥേപി ച "വാദയതീ"തി അനുപസഗ്ഗവന്ദനഥുതിഅത്ഥം പദം വുത്തം, സാസനേ പന "അഭിവാദേതി, അഭിവാദയതി, അഭിവാദനം, ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ"തിആദീനി സോപസഗ്ഗാനി രൂപാനി ദിസ്സന്തി.

തത്ഥ **അഭിവാദേത്വാ**തി വന്ദിത്വാ, ഥോമേത്വാ വാ, അയമസ്മാകം രുചി. **ആഗമട്ഠകഥായം** പന **"അഭിവാദേത്വാ**തി 'സുഖീ അരോഗോ ഹോതൂ'തി വദാപേത്വാ, വന്ദന്തോ ഹി അത്ഥതോ ഏവം വദാപേതി നാമാ"തി ഹേതുകത്തുവസേന **അഭിവാദന**സദ്ദത്ഥോ വുത്തോ, അമ്ഹേഹി പന **വന്ദന**സദ്ദം സദ്ദസത്ഥനയമഗ്ഗഹേത്വാ സുദ്ധകത്തുവസേന അത്ഥോ കഥിതോ. അഭിവാദനഞ്ഹി വന്ദനംയേവ, ന വദാപനം **അഭി**സദ്ദേന സമ്ബന്ധിതത്താ "അഭിവാദനസീലിസ്സാ"തി ഏത്ഥ വിയ. ഇദഞ്ഹി "അഭിവാദാപനസീലിസ്സാ"തി ന വുത്തം. യദി ച സദ്ദസത്ഥേ വദാപനമധിപ്പേതം സിയാ, "വദീ വദാപനഥുതീസൂ"തി നിസ്സന്ദേഹവചനം വത്തബ്ബം സിയാ , ഏവഞ്ച ന വുത്തം, ഏവം പന വുത്തം "വദീ അഭിവാദനഥുതീസൂ"തി, തേന വദാപനമനധിപ്പേതന്തി ഞായതി.

അഥാപി സിയാ "കസ്സചി വുഡ്ഢേന വിസിട്ഠം വദാപനം അഭിവാദന"ന്തി, ഏവമ്പി നുപപജ്ജതി കാരിതവസേന ധാതുഅത്ഥസ്സ അകഥേതബ്ബതോ. തഥാ ഹി "പച പാകേ, ഛിദി ദ്വിധാകരണേ"തിആദിനാ ഭാവവസേന അത്ഥപ്പകാസനമത്തേയേവ "പചതി, പച്ചതി, പാചേതി. ഛിന്ദതി, ഛിജ്ജതി, ഛേദാപേതീ"തിആദീനി സകമ്മകാനി ചേവ അകമ്മകാനി ച സകാരിതാനി ച രൂപാനി നിപ്ഫജ്ജന്തി, ന ച തദത്ഥായ വിസും വിസും ധാതുനിദ്ദേസോ കരിയതി. തസ്മാ "വദീ അഭിവാദനഥുതീസൂ"തി ഏത്ഥ കാരിതവസേന ധാതുഅത്ഥോ കഥിതോതിപി വത്തും ന സക്കാ ക്രിയാസഭാവത്താ ധാതൂനം. യഥാ പന "തക്കേതി, വിതക്കേതി. തക്കോ, വിതക്കോ"തിആദീനി സമാനത്ഥാനി, തഥാ "വാദേതി, അഭിവാദേതീ"തിആദീനി സമാനത്ഥാനി. അതോ സദ്ദസത്ഥേപി സദ്ദസത്ഥവിദൂഹി "തക്ക വിതക്കേ, വദീ അഭിവാദനഥുതീസൂ"തിആദീനം ധാതൂനം "തക്കയതി, വാദയതീ"തിആദീനി അനുപസഗ്ഗാനിയേവ രൂപാനി ദസ്സിതാനി, താനി ച ഖോ സുദ്ധകത്തുപദാനിയേവ, ന ഹേതുകത്തുപദാനി, തസ്മാ "അഭിവാദനഥുതീസൂ"തി ഏതസ്സ "വദാപനഥുതീസൂ"തി അത്ഥോ നുപപജ്ജതി.

കിഞ്ച ഭിയ്യോ - "അഭിവാദേതി, അഭിവാദയതി. അഭിവാദേത്വാ, അഭിവാദയിത്വാ"തിആദീനി സമാനത്ഥാനി, **ണേണയ**മത്തേന ഹി സവിസേസാനി. യദി "അഭിവാദേത്വാ"തി ഇമസ്സ പദസ്സ "സുഖീ അരോഗോ ഹോതൂ'തി വദാപേത്വാ"തി അത്ഥോ സിയാ, "സിരസാ അഭിവാദയി"ന്തി ഏത്ഥ "സിരസാ"തി പദം ന വത്തബ്ബം സിയാ വദാപനേന അസമ്ബന്ധത്താ. യസ്മാ വുത്തം തം പദം, തേന ഞായതി "അഭിവാദേത്വാ"തിആദീസു വദാപനത്ഥോ ന ഇച്ഛിതബ്ബോ, വന്ദനത്ഥോ ഇച്ഛിതബ്ബോ ഥോമനത്ഥോ ച. യസ്മാ **ഭൂവാദി**ഗണേ "വന്ദ അഭിവാദാനഥുതീസൂ"തി ഇമസ്സ ധാതുസ്സ "വന്ദതീ"തി പദരൂപസ്സ "അഭിവന്ദതി, ഥോമേതി ചാ"തി അത്ഥോയേവ ഇച്ഛിതബ്ബോ, ന വദാപനത്ഥോ. തഥാ ഹി "വന്ദേ സുഗതം ഗതിവിമുത്ത"ന്തി പദാനമത്ഥം വദന്തേന **ടീകാചരിയേനപി "വന്ദേ**തി വന്ദാമി, ഥോമേമി ചാ"തി വന്ദനഥോമനത്ഥോയേവ ദസ്സിതോ, ന **അഭിവാദന**സദ്ദത്ഥം പടിച്ച വദാപനത്ഥോ, തസ്മാ "അഭിവാദേത്വാ"തി ഏത്ഥാപി വന്ദനഥോമനത്ഥായേവ ഇച്ഛിതബ്ബാ, ന വദാപനത്ഥോ.

അഥാപി സിയാ "വന്ദേ'തി പദേ കാരിതപച്ചയോ നത്ഥി, 'അഭിവാദേത്വാ'തി ഇമസ്മിം പന അത്ഥി, തസ്മാ തത്ഥ വദാപനത്ഥോ ന ലബ്ഭതി, ഇധ പന

ലബ്ഭതീ”തി. തന്ന, “കരോതീ”തിസുദ്ധകത്തുപദസ്സപി “നിപ്ഫാദേതീ”തി ഹേതുകത്തുപദവസേന വിവരണസ്സ വിയ “വന്ദേ”തി പദസ്സപി “സുഖീ അരോഗോ ഹോതൂ’തി വദാപേത്വാ”തി വിവരണസ്സ വത്തബ്ബത്താ. “അഭിവാദേത്വാ”തി ഇദഞ്ച “വന്ദേ”തി പദമിവ കാരിതപച്ചയന്തം ന ഹോതി. കസ്മാതി ചേ? യസ്മാ “ചിന്തേതി, ചിന്തയതി. മന്തേതി, മന്തയതീ”തിആദീനം **ചുരാദി**ഗണികാനം സുദ്ധകത്തുപദാനം “ചിന്താപേതി, ചിന്താപയതീ”തിആദീനിയേവ ഹേതുകത്തുപദാനി ദിസ്സന്തി, തസ്മാ യദി ഹേതുകത്തുപദം അധിപ്പേതം സിയാ, “അഭിവാദാപേത്വാ”തി വാ “അഭിവാദാപയിത്വാ”തി വാ വത്തബ്ബം സിയാ, യസ്മാ പനേവം ന വുത്തം, തസ്മാ തം കാരിതപച്ചയന്തം ന ഹോതീതി സിദ്ധം.

ഇമസ്സത്ഥസ്സ ആവിഭാവത്ഥം ഇമസ്മിം ഠാനേ സാട്ഠകഥം **വിധുരജാതകപ്പദേസം** വദാമ.

> “കഥം നോ അഭിവാദേയ്യ, അഭിവാദാപയേഥ വേ;
> യം നരോ ഹന്തുമിച്ഛേയ്യ, തം കമ്മം നുപപജ്ജതീ”തി

അയം താവ ജാതകപാളി. അയം പന **അട്ഠകഥാപാഠോ** “യഞ്ഹി നരോ ഹന്തുമിച്ഛേയ്യ, സോ തം കഥം നു അഭിവാദേയ്യ, കഥം വാ തേന അത്താനം അഭിവാദാപയേഥ വേ. തസ്സ ഹി തം കമ്മം ന ഉപപജ്ജതീ”തി. തത്ഥ പാളിയം **അഭിവാദേയ്യാ**തി സുദ്ധകത്തുപദം തബ്ബാചകത്താ. **അഭിവാദാപയേഥ വേ**തി ഹേതുകത്തുപദം തബ്ബാചകത്താ. ഏവം വിഭാഗം പന ഞത്വാ പാളിയാ അട്ഠകഥായ ച അധിപ്പായോ ഗഹേതബ്ബോ “നരോ യം പുഗ്ഗലം ഹന്തും ഇച്ഛേയ്യ, സോ ഹന്താ തം വജ്ഝം പുഗ്ഗലം കഥം നു അഭിവാദേയ്യ, സോ വാ ഹന്താ, തേന വജ്ഝേന മം വന്ദാഹീതി അത്താനം കഥം വന്ദാപേയ്യാ”തി. ഏത്ഥ പന “രാജാനോ ചോരം സുനഖേഹിപി ഖാദാപേന്തീ”തിആദീസു വിയ കരണവസേന “തേന വജ്ഝേനാ”തി പദം യോജിതം, അത്ഥോ പന “തം വജ്ഝ”ന്തി ഉപയോഗവചനവസേന ദട്ഠബ്ബോ ദ്വികമ്മകത്താ സകാരിതപച്ചയസ്സ സകമ്മകധാതുയാതി. നനു ഏവം സന്തേ “അട്ഠകഥാചരിയാ പസ്സിതബ്ബം ന പസ്സന്തി, അതിത്ഥേ പക്ഖന്ദന്തീ”തി തേസം ദോസോ ഹോതീതി? ന ഹോതി, സുണാഥ അസ്മാകം സോധനം, തഥാ ഹി അട്ഠകഥാചരിയേഹി “അഭിവാദേത്വാ”തി ഏത്ഥ “വദീ അഭിവാദനഥുതീസൂ”തി ധാതുയാ അത്ഥമഗ്ഗഹേത്വാ വോഹാരവിസയേ കോസല്ലസമന്നാഗതത്താ സണ്ഹസുഖുമമത്ഥം സോതൂനം ബോധേതും “വദ വിയത്തിയം വാചായ”ന്തി ധാതുയേവത്ഥം ഗഹേത്വാ കാരിതപച്ചയപരികപ്പനേന കാരിതത്ഥമാദായ “അഭിവാദേത്വാതി ‘സുഖീ അരോഗോ ഹോതൂ’തി വദാപേത്വാ, വന്ദന്തോ ഹി അത്ഥതോ ഏവം വദാപേതി നാമാ”തി ഹേതുകത്തുവസേന **അഭിവാദന**സദ്ദത്ഥോ വുത്തോതി ന കോചി തേസം ദോസോ. പൂജാരഹാ ഹി തേ ആയസ്മന്തോ, നമോയേവ തേസം കരോമ, ഇദമ്പി ഠാനം സുഖുമം സാധുകം മനസി കാതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി കരോതോ പഞ്ഞാ വഡ്ഢതീതി.

ദകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ധകാരന്തധാതു

രന്ധ പാകേ. സൂദോ ഭത്തം രന്ധേതി, രന്ധയതി. കാകം സോകായ രന്ധേഹി. രന്ധകോ. സൂദേന ഓദനോ രന്ധിയതി. രന്ധിതോ. രന്ധനം. പുരിസോ സൂദം സൂദേന വാ ഓദനം രന്ധാപേതി, രന്ധാപയതി. രന്ധേതും, രന്ധയിതും. രന്ധിത്വാ, രന്ധയിത്വാ, രന്ധിയ ഇച്ചാദീനി.

ധൂ കമ്പനേ. ധാവേതി, ധാവയതി.

ഗന്ധ സൂചനേ അദ്ദനേ ച. സൂചനം. പകാസനം. **അദ്ദനം** പരിപ്ലുതാ. ഗന്ധേതി, ഗന്ധയതി, ഗന്ധോ.

ഏത്ഥ **ഗന്ധോ**തി ഗന്ധേതി അത്തനോ വത്ഥും സൂചയതി പകാസേതീതി ഗന്ധോ. പടിച്ഛന്നം വാ പുപ്ഫഫലാദിം "ഇദമേത്ഥ അത്ഥീ"തി പേസുഞ്ഞം ഉപസംഹരന്തോ വിയ പകാസേതീതി ഗന്ധോ. **ഗമുധര**ധാതുദ്വയവസേനപി **ഗന്ധ**സദ്ദത്ഥോ വത്തബ്ബോ "ഗച്ഛന്തോ ധരിയതീതി ഗന്ധോ" ഇതി, ആഹ ച "ഗച്ഛന്തോ ധരിയതീതി ഗന്ധോ, സൂചനതോപി വാ"തി. **ഗന്ധ**സദ്ദോ ച "ഉപ്പലഗന്ധഛേനോ"തി ഏത്ഥ ഛേദനേ വത്തതീതി ദട്ഠബ്ബോ.

വധ സംയമേ. വധേതി, വധയതി.

ബുധി ഹിംസായം. ബുന്ധേതി, ബുന്ധയതി. പലിബുന്ധേതി, പലിബുന്ധയതി. പലിബോധോ, **പരി**സദ്ദോ ഉപസഗ്ഗോ, സോ വികാരവസേന അഞ്ഞഥാ ജാതോ. തത്ഥ **പലിബോധോ**തി ആവാസപലിബോധാദി. അപിച **പലിബോധോ**തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിത്തയഞ്ച.

വദ്ധ ഛേദനപൂരണേസു. വദ്ധേതി, വദ്ധയതി. വദ്ധകീ. **വദ്ധകീ**തി ഗഹകാരകോ.

ഗദ്ധ അഭികങ്ഖായം. ഗദ്ധേതി, ഗദ്ധയതി. ഗദ്ധോ. **ഗദ്ധോ**തി ഗിജ്ഝോ. "ഗദ്ധബാധിപുബ്ബോ"തി ഇദമേത്ഥ നിദസ്സനം.

സധു പഹംസനേ. സധേതി, സധയതി.

വദ്ധ ഭാസായം. വദ്ധേതി, വദ്ധയതി.

അന്ധ ദിട്ഠൂപസംഹാരേ. ദിട്ഠൂപസംഹാരോ നാമ ചക്ഖുസഞ്ഞിതായ ദിട്ഠിയാ ഉപസംഹാരോ അപനയനം വിനാസോ വാ. ചക്ഖു ഹി പസ്സന്തി ഏതായാതി ദിട്ഠീതി വുച്ചതി. യം സന്ധായ **അട്ഠകഥാസു** "സസമ്ഭാരചക്ഖുനോ സേതമണ്ഡലപരിക്ഖിത്തസ്സ കണ്ഹമണ്ഡലസ്സ മജ്ഝേ അഭിമുഖം ഠിതാനം സരീരസണ്ഠാനുപ്പത്തിദേസഭൂതേ ദിട്ഠിമണ്ഡലേ"തി വുത്തം. **ടീകായമ്പി** ച "ദിട്ഠിമണ്ഡലേതി അഭിമുഖട്ഠിതാനം സരീരസണ്ഠാനുപ്പത്തിദേസഭൂതേ ചക്ഖുസഞ്ഞിതായ ദിട്ഠിയാ മണ്ഡലേ"തി വുത്തം. ഏവംഭൂതായ ദിട്ഠിയാ ഉപസംഹാരേ **അന്ധ**ധാതു വത്തതി. അന്ധേതി, അന്ധയതി. ചക്ഖൂനി അന്ധയിംസു, അന്ധോ. **അന്ധോ**തി അന്ധേതീതി അന്ധോ. ദ്വിന്നം ചക്ഖൂനം ഏകസ്സ വാ വസേന നട്ഠനയനോ, ഏവമിധ **അന്ധ**ധാതു വുത്തോ. കച്ചായനേ പന "ഖാദാമഗമാനം ഖന്ധന്ധഗന്ധാ"തി വചനേന **അമ**ധാതുസ്സ **അന്ധാ**ദേസകരണവസേന രൂപനിപ്ഫത്തി ദസ്സിതാ.

ബധ ബന്ധനേ. മിഗം ബാധേതി, ബാധയതി. ബദ്ധോ മിഗോ, ബദ്ധോസി മാരപാസേന.

തത്ഥ **ബാധേതീ**തി ബന്ധതീതി സുദ്ധകത്തുവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഏവം **ബാധയതീ**തി ഏത്ഥാപി. തഥാ ഹി "വാതം ജാലേന ബാധേസി, യോ അനിച്ഛന്തിമിച്ഛസീ"തി ഏത്ഥ **ബാധേസീ**തി ബന്ധസീതി സുദ്ധകത്തുവസേന അത്ഥോ. **ഭൂവാദി**ഗണേ പന **"ബാധ** ബദ്ധായ"ന്തി **ബാധ**ധാതുസ്സ വസേന "ബാധതീ"തി കത്തുപദം "ബാധേതി, ബാധയതീ"തി ഹേതുകത്തുപദം ഭവതി. **ബദ്ധോ**തി ബാധിയതേ ബന്ധിയതേ സോതി ബദ്ധോ.

ധകാരന്തധാതുരൂപാനി.

നകാരന്തധാതു

മാന പൂജായം പേമനേ വീമംസായം. മാനേതി, മാനയതി. മാതാ. വിമാനേതി, വിമാനയതി, പടിമാനേതി, പടിമാനയതി. മാനനാ, സമ്മാനനാ, വിമാനനാ, വിമാനം, വിമാനനം, മാനിതോ.

അമാനനാ യത്ഥ സന്തോ, സന്താനം വാ വിമാനനാ;
ഹീനസമ്മാനനാ വാപി, ന തത്ഥ വസതിം വസേ.

വീമംസതി, വീമംസാ, വീമംസിയതീതി വീമംസിയമാനോ. വീമംസന്തോ.

തത്ഥ **മാനേതീ**തി പൂജേതി, **അട്ഠകഥാസു** പന "മാനേന്തീ"തി ഏതസ്മിം ഠാനേ അയമത്ഥോ ദസ്സിതോ **"മാനേന്തീ**തി മനേന പിയായന്തി. **പൂജേന്തീ**തി പച്ചയേഹി **പൂജേന്തീ**"തി. സോ വേവചനത്ഥപ്പകാസനവസേന വുത്തോതി ഗഹേതബ്ബോ. **മാനനപൂജന**സദ്ദാ ഹി പരിയായസദ്ദത്താ വേവചനസദ്ദാ ഏവ. **വിമാനേതീ**തി അവമഞ്ഞതി. **വിമാ**നന്തി സോഭാവിസേസയോഗതോ വിസിട്ഠമാനിയതായ വിമാനം, വിസേസതോ മാനേതബ്ബന്തി ഹി **വിമാനം,** ദേവാനം വസനട്ഠാനഭൂതം ബ്യമ്ഹം.

മന ഥമ്ഭേ. ഥമ്ഭോ ചിത്തസ്സ ഥദ്ധതാ. മാനേതി, മാനയതി. മാനോ.

ഥന ദേവസദ്ദേ. ദേവസദ്ദോ മേഘസദ്ദോ, ഥനേതി, ഥനയതി.

യഥാപി മേഘോ ഥനയം, വിജ്ജുമാലീ സതക്കകു.

ഥലം നിന്നഞ്ച പൂരേതി, അഭിവസ്സം വസുന്ധരം.

യഥാ പാവുസകോ മേഘോ, ഥനയന്തോ സവിജ്ജുകോ.

ഊന പരിഹാനിയം. ഊനേതി, ഊനയതി. ഊനോ ലോകോ.

ധന സദ്ദേ. ധനേതി, ധനയതി, ധനിയ്യതി. ധനി, ധനം.

തത്ഥ **ധനീ**തി സദ്ദോ. **ധന**ന്തി സന്തകം, തഞ്ഹി മമ ഇദന്തി ധനായിതബ്ബം സദ്ദായിതബ്ബന്തി ധനന്തി. അയം പന ധാതു ഇച്ഛായമ്പി വത്തതി. "മാതാ ഹി തവ ഇരന്ധതി, വിധൂരസ്സ ഹദയം ധനിയ്യതീ"തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **ധനിയ്യതീ**തി പത്ഥേതി ഇച്ഛതി.

ഥേന ചോരിയേ. ചോരസ്സ ഭാവോ **ചോരിയം**. യഥാ സൂരിയം, യഥാ ച ദക്ഖിയം. ഥേനേതി, ഥേനയതി. ഥേനോ, ഥേനേത്വാ.

തനു സദ്ദോപതാപേസു. താനേതി, താനയതി. ഇധായം സവുദ്ധികാ. **തനാദിഗണേ** വിത്ഥാരത്ഥവസേന "തനോതി, തനുതേ"തി അവുദ്ധികാ.

തവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി.

പകാരന്തധാതു

ഞപ തോസനനിസാനേസു. ഞാപേതി, ഞാപയതി, പഞ്ഞാപേതി, പഞ്ഞാപയതി, പഞ്ഞത്തി.

ഏത്ഥ ച നിദ്ദേസേ "പഞ്ഞാപേതീ"തി പദം നിദസ്സനം. തത്ഥ **പഞ്ഞാപേതീ**തി കതനിബ്ബചനേഹി വാക്യാവയവേഹി വിത്ഥാരവസേന നിരവസേസതോ ദേസിതേഹി വേനേയ്യാനം ചിത്തപരിതോസനം ബുദ്ധിനിസാനഞ്ച കരോതീതി അത്ഥോ. **പപുബ്ബോ** നിക്ഖിപനേ. ആസനം പഞ്ഞാപേതി, പഞ്ഞാപയതി. "ആസനം പഞ്ഞപേതീ"തി രസ്സത്തമ്പി ദിസ്സതി. അമതസ്സ ദ്വാരം പഞ്ഞപേതി, പഞ്ഞാ. കാരിതേ "പുരിസോ പുരിസേന ആസനം പഞ്ഞപാപേതീ"തി ഏകമേവ പദം. താനി "പഞ്ഞാപേതി, പഞ്ഞാപയതീ"തി രൂപാനി യദാ "ഞാ അവബോധനേ"തി ഇമിസ്സാ രൂപാനി സിയും, തദാ ഹേതുകത്തുരൂപാനി ഭവന്തി. ഏത്ഥ പന സുദ്ധകത്തുരൂപാനി തബ്ബാചകത്താ.

ലപ വിയത്തിയം വാചായം. ലപേതി, ലപയതി. ലാപോ, ലപനം, ആലാപോ, സല്ലാപോ, കഥാസല്ലാപോ, ലപിതം.

ഝ്യപ ദാഹേ. ഝാപേതി, ഝാപയതി. ഝത്തോ, ഝാനം.

തത്ഥ **ഝത്തോ**തി ഖുദ്ദാപരേതോ പാചനഗ്ഗിനാ ഝാപിതോതി ഝത്തോ, "ഝത്താ അസ്സു കിലന്താ"തി ച പാളി. **ഝാന**ന്തി നീവരണധമ്മേ ഝാപേതീതി ഝാനം, സവുദ്ധികം. കാരിതേ പന - ഝാപാപേതി, ഝാപാപയതി.

രൂപ രൂപക്രിയായം. രൂപക്രിയാ നാമ പകാസനക്രിയാ. രൂപേതി, രൂപയതി. രൂപം.

തത്ഥ **രൂപ**ന്തി രൂപയതീതി രൂപം. വണ്ണവികാരം ആപജ്ജമാനം ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേതീതി അത്ഥോ. **ദിവാദിഗണേ** പനായം **"രൂപം രുപ്പനേ"**തി ഭിജ്ജനാദിഅത്ഥം ഗഹേത്വാ ഠിതാ.

കപ്പ വിധിമ്ഹി. വിധി ക്രിയാ. സീഹസേയ്യം കപ്പേതി. കപ്പയതി. മോരോ വാസമകപ്പയി. സീഹസേയ്യം പകപ്പേന്തം, ബുദ്ധം വന്ദാമി ഗോതമം.

കപ്പ വിതക്കേ വിധിമ്ഹി ഛേദനേ ച. കപ്പേതി, കപ്പയതി, മോരോ വാസമകപ്പയി. കപ്പിതമസ്സു. പകപ്പേതി, പകപ്പയതി. സങ്കപ്പേതി, സങ്കപ്പയതി. കപ്പോ, സങ്കപ്പോ, വികപ്പോ. കപ്പസമണോ ഇച്ചാദീനി.

തത്ഥ **കപ്പോ**തി പരിച്ഛേദവസേന കപ്പിയതീതി കപ്പോ. **സങ്കപ്പോ**തി സങ്കപ്പനം. **വികപ്പോ**തി വിവിധാ കപ്പനം, അത്ഥസ്സ അനേകന്തികഭാവോ. ഇധ **കപ്പ**സദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ ഭവതി.

കപ്പസദ്ദോ അഭിസദ്ദഹനവോഹാരകാലപഞ്ഞത്തിഛേദനവികപ്പലേസസമന്തഭാവാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ "ഓകപ്പനീയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ, യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ"തി ഏവമാദീസു അഭിസദ്ദഹനമത്ഥോ. "അനുജാനാമി ഭിക്ഖവേ പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു"ന്തി ഏവമാദീസു വോഹാരോ. "യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ"തി ഏവമാദീസു കാലോ. "ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ"തി ഏവമാദീസു പഞ്ഞത്തി. "അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ"തി ഏവമാദീസു ഛേദനം. "കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ"തി ഏവമാദീസു വികപ്പോ. "അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു"ന്തി ഏവമാദീസു ലേസോ. "കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ"തി ഏവമാദീസു സമന്തഭാവോ.

അഥ വാ **കപ്പ**സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ അനുപസഗ്ഗോ ച വിതക്കവിധാനപടിഭാഗപഞ്ഞത്തികാലപരമായുവോഹാരസമന്തഭാവാഭിസദ്ദഹന ഛേദന വിനിയോഗ വിനയ ക്രിയാ ലേസന്തര

കപ്പതണ്ഹാദിട്ഠിഅസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പമഹാകപ്പാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ "നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ അബ്യാപാദസങ്കപ്പോ"തിആദീസു വിതക്കേ ആഗതോ. "ചീവരേ വികപ്പം ആപജ്ജേയ്യാ"തിആദീസു വിധാനേ, അധികവിധാനം ആപജ്ജേയ്യാതി ഹി അത്ഥോ. "സത്ഥുകപ്പേന വത ഭോ സാവകേന സദ്ധിം മന്തയമാനാ ന ജാനിമ്ഹാ"തിആദീസു പടിഭാഗേ, സത്ഥുസദിസേനാതി അയഞ്ഹി തത്ഥ അത്ഥോ. "ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ"തിആദീസു പഞ്ഞത്തിയം. "യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ"തിആദീസു കാലേ. "ആകങ്ഖമാനോ ആനന്ദ തഥാഗതോ കപ്പം വാതിട്ഠേയ്യ കപ്പാവസേസം വാ"തിആദീസു പരമായുമ്ഹി. ആയുകപ്പോ ഹി ഇധ "കപ്പോ"തി അധിപ്പേതോ. "അനുജാനാമി ഭിക്ഖവേ പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു"ന്തിആദീസു സമണവോഹാരേ. "കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ"തിആദീസു സമന്തഭാവേ. "സദ്ധാസദ്ദഹനാ ഓകപ്പനാ അഭിപ്പസാദോ"തിആദീസു അഭിസദ്ദഹനേ, സദ്ധായന്തി അത്ഥോ. "അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ"തിആദീസു ഛേദനേ. "ഏവമേവ ഇതോ ദിന്നം, പേതാനം ഉപകപ്പതീ"തിആദീസു വിനിയോഗേ. "കപ്പകതേന അകപ്പകതം സംസിബ്ബിതം ഹോതീ"തിആദീസു വിനയക്രിയായം. "അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതും, ഹന്ദാഹം നിപജ്ജാമീ"തിആദീസു ലേസേ. "ആപായികോ നേരയികോ, കപ്പട്ഠോ സങ്ഘഭേദകോ, കപ്പം നിരയമ്ഹി പച്ചതീ"തി ച ആദീസു അന്തരകപ്പേ.

"ന കപ്പയന്തി ന പുരക്ഖരോന്തി,
ധമ്മാപി തേസം ന പടിച്ഛിതാസേ;
ന ബ്രാഹ്മണോ സീലവതേന നേയ്യോ,
പാരങ്ഗതോ ന ച പച്ചേതി താദീ"തി

ആദീസു തണ്ഹാദിട്ഠീസു. തഥാ ഹി വുത്തം **നിദ്ദേസേ** "കപ്പോതി ഉദ്ദാനതോ ദ്വേ കപ്പാ തണ്ഹാകപ്പോ ദിട്ഠികപ്പോ"തി. "അനേകേപി സംവട്ടകപ്പേ അനേകേപി വിവട്ടകപ്പേ"തിആദീസു അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പേ . "ചത്താരിമാനി ഭിക്ഖവേ കപ്പസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യാനീ"തിആദീസു മഹാകപ്പേ. ഇച്ചേവം -

വിതക്കേ ച വിധാനേ ച, പടിഭാഗേ തഥേവ ച;
പഞ്ഞത്തിയം തഥാ കാലേ, പരമായുമ്ഹി ച ഛേദനേ.

സമന്തഭാവേ വോഹാരേ, അഭിസദ്ദഹനേപി ച;
വിനിയോഗേ ച വിനയ-ക്രിയായം ലേസകേപി ച.

വികപ്പന്തരകപ്പേസു, തണ്ഹാദിട്ഠിസ്വസങ്ഖയേ;
കപ്പേ ച ഏവമാദീസു, **കപ്പസദ്ദോ** പവത്തതി.

കപി ഗതിയം. കമ്പേതി, കമ്പയതി, ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. ഇമാനി ചലനത്ഥേ പവത്തഹേതുകത്തുരൂപസദിസാനി ഭവന്തി. ചലനത്ഥേ ഹി **"കമ്പ കമ്പനേ"**തി ധാതുയാ "കമ്പതീ"തി അകമ്മകസുദ്ധകത്തുരൂപം. "കമ്പേതീ"തിആദീനി സകമ്മകാനി ഹേതുകത്തുരൂപാനി "ഇദമ്പി ദുതിയം സല്ലം, കമ്പേതി ഹദയം മമാ"തി അകമ്മകായ ധാതുയാ സകമ്മകരൂപദസ്സനതോ.

ഖപി ഖന്തിയം. ഖമ്പേതി, ഖമ്പയതി.

ഥൂപ സമുസ്സയേ. സമുസ്സയോ ആരോഹോ ഉബ്ബേധോ. ഥൂപേതി, ഥൂപയതി. ഥൂപോ, ഥൂപികാ.

തപ ഖയേ. തപേതി, തപയതി.

ഉപ പജ്ജനേ. ഉപേതി, ഉപയതി.

ചപ കക്കനേ. ചപേതി, ചപയതി.

സുപ്പ മാനേ. സുപ്പേതി, സുപ്പയതി.

ഡപ ഡിപ സങ്ഘാതേ. ഡാപേതി. ഡാപയതി. ഡേപേതി, ഡേപയതി.

കപ അവകമ്പനേ. കപേതി, കപയതി. കപണോ. **കപണോ**തി കരുണായിതബ്ബോ. അഞ്ഞത്ഥ പന "കപ്പതീ"തി രൂപം വദന്തി.

ഗുപ കുപ ധൂപ ഭാസായം. ഗോപേതി, ഗോപയതി. കോപേതി, കോപയതി. ധൂപേതി, ധൂപയതി.

കിപ ദുബ്ബല്ലേ. കിപേതി, കിപയതി.

ഖേപ പേരണേ. പേരണം ചുണ്ണികരണം, ഖേപേതി, ഖേപയതി.

തപ പീണനേ. തപേതി, തപയതി.

ആപു ലമ്ബനേ. ആപേതി, ആപയതി. ആപോ.

തപ ദാഹേ. തപേതി, തപയതി. തപോ, താപോ. ആതാപോ, സന്താപോ. കാരിതേ - താപേതി, താപയതി. തത്ഥ **തപോ**തി അകുസലാനം താപനട്ഠേന തപോ, സീലം.

ഓപഥപ ഥപനേ. ഓപേതി, ഓപയതി. ന തേസം കോട്ഠേ ഓപേന്തി. ഥപേതി, ഥപയതി. ഥപിതോ. ഥപയിത്വാ പടിച്ഛദം വവട്ഠപേതി. വോട്ഠബ്ബനം.

ഏത്ഥ ച "വി അവ ഥപേതി, വി അവ ഥപന"ന്തി ഛേദോ. ഏത്ഥ പുരിമേ സരലോപോ ഥസ്സ ഠത്തം വിസദിസഭാവേന ദ്വിത്തഞ്ച. പച്ഛിമേ പന സരലോപോ, **അ**വസ്സ ഓകാരത്തം, **ഥ**സ്സ ഠത്തം, **പ**സ്സ **വ**ത്തം, **വ**സ്സ ദ്വിത്തം, **വ**കാരദ്വയസ്സ ച **ബ**കാരദ്വയം ഭവതി. **വോട്ഠബ്ബന**ന്തി ച ബ്യവത്ഥാപകചിത്തസ്സ നാമം. **ന**കാരലോപേ "വോട്ഠബ്ബ"ന്തി അപരമ്പി രൂപം ഭവതി.

മാപ മാപനേ. പണ്ണസാലം മാപേതി, മാപയതി. യോ പാണമതിമാപേതി, പണ്ണസാലാ സുമാപിതാ.

യപ യാപനേ. യാപനം പവത്തനം. തേന സോ തത്ഥ യാപേതി. യാപയതി. യാപനാ.

തത്ഥ **യാപേതീ**തി ഇദം **യാ**ധാതുസ്സ പയോഗത്തേ സതി കാരിതപദം ഭവതി. തഥാ ഹി "ഉയ്യാപേന്തി നാമാ"തി പാളി ദിസ്സതി.

പകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഫകാരന്താധാതുരൂപാനി അപ്പസിദ്ധാനി.

ബകാരന്തധാതു

സമ്ബ സമ്ബന്ധേ. സമ്ബന്ധോ ദള്ഹബന്ധനം. സമ്ബേതി, സമ്ബയതി. സമ്ബലം.

സബി മണ്ഡലേ. മണ്ഡലം പരിമണ്ഡലതാ. രൂപം താദിസമേവ.

കുബി അച്ഛാദനേ. കുമ്ബേതി, കുമ്ബയതി.

ലുബി ദുബി അദ്ദനേ. അദ്ദനം ഹിംസാ. ലുമ്ബേതി, ലുമ്ബയതി. ദുമ്ബേതി, ദുമ്ബയതി.

പുബ്ബ നികേതനേ. നികേതനം നിവാസോ. പുബ്ബേതി, പുബ്ബയതി.

ഗബ്ബ മാനേ. മാനോ അഹംകാരോ. ഗബ്ബേതി, ഗബ്ബയതി. ഗബ്ബനം, ഗബ്ബിതോ. തത്ഥ **ഗബ്ബതീ**തി ന സങ്കുചതി.

ബകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഭകാരന്തധാതു

ഭൂ പത്തിയം. പത്തി പാപനം. സകമ്മികാ ധാതു. ഭാവേതി, ഭാവയതി. പഭാവേതി, പഭാവയതി. ഇത്ഥമ്ഭൂതോ. ചക്ഖുഭൂതോ, ഞാണഭൂതോ, ധമ്മഭൂതോ, ബ്രഹ്മഭൂതോ.

തത്ഥ **ഭാവേതീ**തി പുരിസോ ഗച്ഛന്തം പുരിസമനുഗച്ഛന്തോ പാപുണാതീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സേസക്രിയാപദേസുപി. ഏത്ഥ ച "ഭാവേതീ"തിആദീനി യത്ഥ സചേ **"ഭൂ സത്തായ"**ന്തി ധാതുയാ രൂപാനി ഹോന്തി, തത്ഥ ഹേതുകത്തുരൂപാനി നാമ ഹോന്തി. "ഭാവേതി കുസലം ധമ്മ"ന്തിആദീനേത്ഥ നിദസ്സനപദാനി. **ഭാവേതീ**തി ഹി വഡ്ഢേതീതി അത്ഥോ. ഇധ പന സുദ്ധകത്തുരൂപത്താ പാപുണാതീതി അത്ഥോ. **ഇത്ഥമ്ഭൂതോ**തി ഇമം പകാരം ഭൂതോ പത്തോ. "ചക്ഖുഭൂതോ"തിആദീനി പന **"ഭൂ സത്തായം, ഭൂ പത്തിയ"**ന്തി ദ്വിഗണികാനം ദ്വിന്നം ധാതൂനം വസേന അട്ഠകഥാദീകാനയനിസ്സിതം അത്ഥം പകാസയിസ്സാമ ആഗമികാനം കോസല്ലത്ഥായ. തത്ഥ **ചക്ഖുഭൂതോ**തി യഥാ ചക്ഖു സത്താനം ദസ്സനത്ഥം പരിണേതി, ഏവം ലോകസ്സ യാഥാവദസ്സനസാധനതോ ദസ്സനകിച്ചപരിണായകട്ഠേന ചക്ഖുഭൂതോ. അഥ വാ ചക്ഖു വിയ ഭൂതോതിപി **ചക്ഖുഭൂതോ**. പഞ്ഞാചക്ഖുമയത്താ വാ സയമ്ഭൂഞാണേന പഞ്ഞാചക്ഖും ഭൂതോ പത്തോതി **ചക്ഖുഭൂതോ**. വിദിതകരണട്ഠേന **ഞാണഭൂതോ,** അസാധാരണം വാ ഞാണം ഭൂതോ പത്തോതി **ഞാണഭൂതോ,** അവിപരീതസഭാവട്ഠേന, പരിയത്തിധമ്മപ്പവത്തനതോ വാ ഹദയേന ചിന്തേത്വാ വാചായ നിച്ഛാരിതധമ്മമയോതി **ധമ്മഭൂതോ**. ബോധിപക്ഖിയധമ്മേഹി വാ ഉപ്പന്നത്താ ലോകസ്സ ച തദുപ്പാദനതോ അനഞ്ഞസാധാരണം വാ ധമ്മം ഭൂതോ പത്തോതി **ധമ്മഭൂതോ**. സേട്ഠട്ഠേന **ബ്രഹ്മഭൂതോ**. അഥ വാ ബ്രഹ്മം വുച്ചതി മഗ്ഗോ തേന ഉപ്പന്നത്താ ലോകസ്സ ച തദുപ്പാദനത്താ, തഞ്ച സയമ്ഭൂഞാണേന ഭൂതോ പത്തോതി **ബ്രഹ്മഭൂതോ**. ഏവം ദ്വിന്നം ധാതൂനം വസേന വുത്തോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അപരാനി ചേത്ഥ നിദസ്സനപദാനി വേദിതബ്ബാനി. "താതാ മയം മഹല്ലകാ സുദ്ധോദനമഹാരാജപുത്തം ബുദ്ധഭൂതം സമ്ഭാവേയ്യാമ വാ നോ വാ, തുമ്ഹേ തസ്സ സാസനേ പബ്ബജേയ്യാഥാ"തി ച "അഥ ഖോ ഥേരാ ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം രേവതം സഹജാതിയം സമ്ഭാവിംസൂ"തി ചാതി. അഞ്ഞാനിപി പനേത്ഥ "മനുസ്സഭൂതോ, ദേവഭൂതോ"തിആദീനി യോജേതബ്ബാനി. തഥാ ഹി **സംസാരമോചകപേതവത്ഥു അട്ഠകഥായം "മനുസ്സഭൂതാ**തിമനുസ്സേസു ജാതാ, മനുസ്സഭാവം വാ പത്താ"തി അത്ഥോ സംവണ്ണിതോ.

ഭൂ അവകമ്പനേ. അയമ്പി സകമ്മകോ. ഭാവേതി, ഭാവയതി. മനോഭാവനീയാ ഭിക്ഖൂ.

ഏത്ഥ ച **ഭാവേതീ**തി അനുകമ്പതി പുത്തം വാ ഭാതരം വാ യംകിഞ്ചി. **മനോഭാവനീയാ**തി "ദീഘായുകാ ഹോന്തു ഭദന്താ അരോഗാ അബ്യാപജ്ജാ"തി ഏവമാദിനാ ഭാവേതബ്ബാ അനുകമ്പിതബ്ബാതി മനോഭാവനീയാ. അഞ്ഞത്ഥ പന **മനോഭാവനീയാ**തി മനോവഡ്ഢനകാതി അത്ഥോ. യേസു ഹി ദിട്ഠേസു മനോ വഡ്ഢതി, "തേ മനോഭാവനീയാ"തി വുച്ചന്തി.

ലഭ ആഭണ്ഡനേ. ലഭേതി, ലഭയതി.

ജഭി നാസനേ. ജമ്ഭേതി, ജമ്ഭയതി.

ലാഭ പേസനേ. ലാഭേതി, ലാഭയതി. **"ലഭ ലാഭേ**തി ധാതുസ്സ രൂപാനി ചേ, കാരിതരൂപാനി ഭവന്തി.

ദഭീ ഭയേ. ഈകാരന്തായം ധാതു, തേന സനിഗ്ഗഹീതാഗമാനി രൂപാനി ന ഭവന്തി. ദഭേതി, ദഭയതി.

ദൂഭ സന്ദമ്ഭേ. ദൂഭേതി, ദൂഭയതി.

വമ്ഭ വിദ്ധംസനേ. വമ്ഭേതി, വമ്ഭയതി. വമ്ഭനാ. ഛബ്ബഗ്ഗിയാ ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖും വമ്ഭേന്തി.

ഭകാരന്തധാതുരൂപാനി.

മകാരന്തധാതു

ആതേന ചമു ധോവനേ. ആപുബ്ബോ **ചമു**ധാതു ധോവനേ വത്തതി. ആചമേതി, ആചമയതി. ആചമനകുമ്ഭീ.

ഏത്ഥ പന "തതോ ഹി സോ ആചമയിത്വാ ലിച്ഛവീ, ഥേരസ്സ ദത്വാ യുഗാനി അട്ഠാ"തി **അപ്പസക്കാരപേതവത്ഥുപാളി**പ്പദേസോ നിദസ്സനം. തത്ഥ **ആചമയിത്വാ**തി ഹത്ഥപാദധോവനപുബ്ബകം മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ. അയം പന ധാതു ഭൂവാദിഗണികത്തേ "ചമതീ"തി ഭക്ഖനത്ഥം ഗഹേത്വാ തിട്ഠതി.

കമു ഇച്ഛാകന്തീസു. കാമേതി, കാമയതി. കാമോ, കന്തി, നികന്തി, കാമനാ, കാമയമാനോ,കാമേന്തോ, അഭിക്കന്തം. അഭിക്കന്തവണ്ണാ.

ഏത്ഥ ച **കാമോ**തി രൂപാദിവിസയം കാമേതീതി കാമോ. കാമിയതീതി വാ **കാമോ,** കിലേസകാമവത്ഥുകാമവസേനേതം ദട്ഠബ്ബം. കിലേസോ ഹി തേഭൂമകവട്ടസങ്ഖാതഞ്ച വത്ഥു "കാമോ"തി വുച്ചതി. മാരോപി വാ ദേവപുത്തോ "കാമോ"തി വുച്ചതി. സോ ഹി അച്ചന്തകണ്ഹധമ്മസമങ്ഗിതായ പപഞ്ചസമതിക്കന്തേപി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകേ അത്തനോ വസേ ഠപേതും കാമേതീതി "കാമോ"തി വുച്ചതി.

വുത്തഞ്ചേതം പോരാണകവിരചനായം -

"വന്ദേ വന്ദേഹമസ്സത്ഥം, യത്ഥ സന്തജ്ജിതോ ജിതോ;
കാമോ കാമോഘതിണ്ണേന, ബുദ്ധേന വസതാ സതാ"തി;

ഇമാനി പനസ്സ നാമാനി -

കാമോ നമുചി കണ്ഹോ ച, വസവത്തീ പജാപതി;

പമത്തബന്ധു മദനോ, പാപിമാ ദമ്മകോപി ച;
കന്ദപ്പോ ച രതിപതി, മാരോ ച കുസുമായുധോ;

അഞ്ഞേ അഞ്ഞാനിപി വദന്തി. താനി സാസനാനുലോമാനി ന ഹോന്തീതി ഇധ ന ദസ്സിതാനി. **അട്ഠകഥാസു** പന "മാരോ, നമുചി, കണ്ഹോ, പമത്തബന്ധൂ"തി ചത്താരിയേവ നാമാനി ആഗതാനി.

ഇദാനി **അഭിക്കന്ത**സദ്ദസ്സ **ഭൂവാദിഗണേ "കമു പദവിക്ഖേപേ"**തി വോഹാരസീസേന വുത്തസ്സ **കമു**ധാതുസ്സ വസേന ഇധ ച **"കമു ഇച്ഛാകന്തീസൂ"**തി വുത്തസ്സ **കമു**ധാതുസ്സ വസേന അത്ഥുദ്ധാരം കഥയാമ. **അഭിക്കന്ത**സദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനേസു ദിസ്സതി. "അഭിക്കന്താ ഭന്തേ രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തിആദീസു ഖയേ ദിസ്സതി. "അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ"തിആദീസു സുന്ദരേ.

"കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ"തി

ആദീസു അഭിരൂപേ. "അഭിക്കന്തം ഭന്തേ"തിആദീസു അബ്ഭനുമോദനേ. ഇച്ചേവം -

ഖയസ്മിം സുന്ദരേ ചേവ, അഥോ അബ്ഭനുമോദനേ;
അഭിരൂപേ **അഭിക്കന്ത**-സദ്ദോ ദിസ്സതി സാസനേ.

ഥോമ സിലാഘായം. സിലാഘാ പസംസാ. ഥോമേതി, ഥോമയതി. ഥോമിതോ, ഥോമനാ.

യമ അപരിവേസനേ. യമേതി, യമയതി. യമോ.

സമ വിതക്കേ. സാമേതി, സാമയതി. സമാ. നിസാമേതി, നിസാമയതി. നിസാമനം. പടിസാമേതി, പടിസാമയതി. പടിസാമനം.

തത്ഥ **സമാ**തി സംവച്ഛരോ, സോ "സമാ"തി ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന വുച്ചതി. "യോ യജേഥ സതം സമ"ന്തി എത്ഥ ഹി **സമാ**സദ്ദോ ഇത്ഥിലിങ്ഗോ, ഉപയോഗവസേന പന "സമ"ന്തി വുത്തോ.

ഇമാനി സംവച്ഛരസ്സ നാമാനി "സംവച്ഛരോ, വച്ഛരോ, സമാ, ഹായനോ, സരദോ, വസ്സോ"തിആദീനി ഭവന്തി. **നിസാമേതീ**തി വിതക്കേതി ഉപധാരേതി. എത്ഥ ഹി "ഇങ്ഘ മദ്ദി നിസാമേഹി, നിഗ്ഘോസോ യാദിസോ വനേ"തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **നിസാമേഹീ**തി വിതക്കേഹി ഉപധാരേഹീതി അത്ഥോ. **പടിസാമേതീ**തി ഭണ്ഡം ഗുത്തട്ഠാനേ നിക്ഖിപതി.

സമ ആലോചനേ. ആലോചനം പേക്ഖനം. സാമേതി, സാമയതി. നിസാമനം.

എത്ഥ പന **നിസാമേതീ**തി പേക്ഖതി ഓലോകേതി. തഥാ ഹി "ഇങ്ഘ മദ്ദി നിസാമേഹി, ചിത്തം രൂപംവ ദിസ്സതീ"തി പാളി ദിസ്സതി. തത്ഥ ഹി **നിസാമേഹീ**തി ഓലോകേഹീതി അത്ഥോ. ധാതൂനമത്ഥാതിസയേന യോഗോതി വചനതോ പന ഉപസഗ്ഗയോഗതോ വാ സവനേപി അയം വത്തതി. തഥാ ഹി "തതോ കണ്ഹാജിനായാപി, നിസാമേഹി രഥേസഭാ"തിആദികാ പാളിയോ ദിസ്സന്തി. തത്ഥ **നിസാമേഹീ**തി സുണോഹീതി അത്ഥോ.

അമ രോഗേ. അമേതി, അമയതി. അന്ധോ. ബിലങ്കപാദോ അന്ധനഖോ.

തത്ഥ **അന്ധോ**തി നട്ഠനയനോ വുച്ചതി. **അന്ധനഖോ**തി പൂതിനഖോ. ഉഭയഥാപി സരോഗത്തം സൂചിതം.

ഭാമ കോധേ. ഭാമേതി, ഭാമയതി.

ഗോമ ഉപലേപനേ. ഗോമേതി, ഗോമയതി.

സാമ സ്വാന്തനേ ആമന്തനേ. സ്വാന്തനം സാമപ്പയോഗോ. **ആമന്തനം** അവ്ഹായനം പക്കോസനം. സാമേതി, സാമയതി.

സങ്ഗാമ യുദ്ധേ. സങ്ഗാമേതി, സങ്ഗാമയതി. ദ്വേ രാജാനോ സങ്ഗാമേസും. സങ്ഗാമോ. **ആ**തോ **ഗമു** ഈസമധിവാസനേ. ആഗമേതി, ആഗമയതി, കാമാവചരധമ്മേ നിസ്സായ രൂപാരൂപധമ്മോ സമുദാഗമേതി, സമുദാഗമയതി. ഉപാസകോ ധമ്മസവനന്തരായം അനിച്ഛന്തോ "ആഗമേഥ ആഗമേഥാ"തി ആഹ. സമുദാഗമനം, ആഗമനം. ആഗമേന്തോ, ആഗമയമാനോ.

തത്ര **ആഗമേതീ**തി ഈസകം അധിവാസേതി. **സമുദാഗമേതീ**തി സമ്പവത്തതി. **ഭൂവാദിഗണേ** "ഗമയതീ"തി ഹേതുകത്തുവസേന വുത്തം, ഇധ പന ഉപസഗ്ഗനിപാതപുബ്ബകാനി കത്വാ "ആഗമേതീ"തിആദീനി സുദ്ധകത്തുവസേന വുത്താനീതി ദട്ഠബ്ബം.

മകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഇതി **ചു രാദി**ഗണേ പവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി

സമത്താനി.

യകാരന്തധാതു

യു ജിഗുച്ഛായം. യാവേതി, യാവയതി. യവോ.

ബ്യയ ഖയേ. ബ്യയേതി, ബ്യയയതി. അബ്യയീഭാവോ.

ബ്യയ ചിത്തസമുസ്സഗ്ഗേ. താദിസംയേവ രൂപം.

യകാരന്തധാതുരൂപാനി.

രകാരന്തധാതു

പര ഗതിയം. പരേതി, പരയതി. ഏത്ഥ ച "ഇതി ഖോ ആനന്ദ കുസലാനി സീലാനി അനുപുബ്ബേന അഗ്ഗായ പരേന്തീ"തി പാളി നിദസ്സനം. തത്ഥ **അഗ്ഗായ പരേന്തീ**തി അരഹത്തത്ഥായ ഗച്ഛന്തി.

ഗര ഉഗ്ഗമേ. ഗരേതി, ഗരയതി. ഗരു.

ചര അസംസയേ. ചരേതി, ചരയതി.

പൂരി അപ്പായനേ. പൂരേതി, പൂരയതി.

വര ഇച്ഛായം. വരേതി, വരയതി. വരോ, വരം, വരന്തോ. ഏതേ വരാനം ചതുരോ വരേമി. ഏതം സക്ക വരം വരേ.

തത്ഥ **വരോ**തി വരിയതേ വരിതബ്ബോതി വരോ. **വരന്തി** വരേതീതി വരം, ഇച്ഛന്തോ പത്ഥേന്തോതി അത്ഥോ.

> "മഹാമഹാരഹം സക്യ-മുനി നീവരണാ രണാ;
> മുത്തം മുത്തം സുദസ്സനം, വന്ദേ ബോധിവരം വര"ന്തി

പുരാണകവിരചനായം "വര"ന്തി പദസ്സ വിയ. ഏവം വരേതീതി **വരന്തോ. വരേതി** വരേമി ഇച്ഛാമി യാചാമി. കാരിതേ "പവാരേതീ"തി രൂപം, ഇച്ഛാപേതീതി അത്ഥോ. നിസേധനത്ഥേ പനിദം കാരിതം ന ഹോതി.

സര അക്ഖേപേ. സരേതി, സരയതി. സരോ. **സരോ**തി സദ്ദോ.

സാര ദുബ്ബല്യേ. സാരേതി, സാരയതി. ദുബ്ബലോ ഭവതീതി അത്ഥോ.

കുമാര കീളായം. കുമാരേതി, കുമാരയതി. കുമാരോ, കുമാരകോ. കുമാരീ, കുമാരികാ.

ഏത്ഥ കുമാരയതി തത്ഥ തത്ഥ കീളതീതി **കുമാരോ**. സോ ഏവ അതിദഹരത്താ **കുമാരകോ**. ഏസ നയോ ഇതരത്രാപി.

സൂര വീര വിക്കന്തിയം. വിക്കന്തി വിക്കമനം. സൂരേതി, സൂരയതി. വീരേതി, വീരയതി. സൂരോ, വീരോ. സാസനികേഹി പന സദ്ധമ്മവിദൂഹി ഏവം ധാതുസഭാവാനമ്പി **സൂരവീര**സദ്ദാനം നിബ്ബചനം ന ദസ്സിതം, കേവലം പന തത്ഥ തത്ഥ "സൂരോതി വിസിട്ഠഉരോ"തി ച "മഹാവീരോതി മഹാവിക്കന്തോ"തി ച "വീരോതി വീരിയവാ"തി ച അത്ഥവിവരണമത്തമേവ ദസ്സിതം.

പാര തീര കമ്മസമ്പത്തിയം. കമ്മസമ്പത്തി നാമ കമ്മസ്സ പരിസമാപനം നിട്ഠാപനം. പാരേതി, പാരയതി. തീരേതി, തീരയതി. പാരം. തീരം. വിക്കമാമി ന പാരേമി, ഭൂമിം സുമ്ഭാമി വേഗസാ. തം കിച്ചം തീരേത്വാ ഗതോ. സന്തീരണം, തീരണപരിഞ്ഞാതി ച ആദീനി ഏത്ഥ ദസ്സേതബ്ബാനി.

തത്ഥ **ന പാരേമീ**തി ഛിന്ദിതും ന സക്കോമീതി അത്ഥോ.

ഊര ഖേപനേ. ഊരേതി, ഊരയതി.

ജര വയോഹാനിമ്ഹി. ജരേതി, ജരയതി. ജരാ. **പാളിയം** പന "ജീരതീ"തി പാഠോ.

വര ആവരണേ. വാരേതി, വാരയതി. നിവാരേതി, നിവാരയതി. നിവാരേതാ. പരിവാരേതി, പരിവാരയതി. പരിവാരോ. പവാരേതി, പവാരയതി. പവാരണം. **പവാരണ**ന്തി നിസേധനം വാ കാമ്യദാനം വാ.

ധര ധാരണേ. ധാരേതി, ധാരയതി. ആധാരോ, ആധാരകോ, ധമ്മോ ഇച്ചാദീനി.

തത്ഥ **ധമ്മോ**തി അനേകവിധേസു ധമ്മേസു ലോകുത്തരോ ഉപ്പാദിതോ സച്ഛികതോ ച ചതൂസു അപായേസു സംസാരേ വാ സത്തേ അപതമാനേ ധാരേതീതി ധമ്മോ. അഥ വാ സോതാപന്നാദീഹി അരിയേഹി ധാരിയതി, നു പുഥുജ്ജനേഹീതിപി **ധമ്മോ**. ചതുഭൂമികോ പന സകലക്ഖണം ധാരേതീതി **ധമ്മോ**. കക്ഖളത്താദിനാ ഫുസനാദിനാ സന്തിആദിനാ സകസകഭാവേന പണ്ഡിതേഹി ധാരിയതി

സല്ലക്ഖിയതീതിപി **ധമ്മോ**. തേപിടകോ പന പാളിധമ്മോ സകത്ഥപരത്ഥാദിഭേഏ അത്ഥേ ധാരേതീതി **ധമ്മോ**. കേചി തു വിദൂ "പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ ധുനാതി കമ്പേതി വിദ്ധംസേതീതി **ധമ്മോ**"തി ധൂധാതുവസേനപി നിബ്ബചനം വദന്തി, തം മഗ്ഗധമ്മേ അതീവ യുജ്ജതി, ഫലനിബ്ബാനപരിയത്തിധമ്മേസു പന പരിയായേന യുജ്ജതി.

ധമ്മസദ്ദോ പരിയത്തിഹേതുഗുണനിസ്സത്തനിജ്ജീവതാദീസു ദിസ്സതി. അയഞ്ഹി "ധമ്മം പരിയാപുണാതി സുത്തം ഗേയ്യ"ന്തിആദീസു പരിയത്തിയം ദിസ്സതി. "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തിആദീസു ഹേതുമ്ഹി.

"ന ഹി ധമ്മോ അധമ്മോ ച, ഉഭോ സമവിപാകിനോ;
അധമ്മോ നിരയം നേതി, ധമ്മോ പാപേതി സുഗ്ഗതി"ന്തി

ആദീസു ഗുണേ. "തസ്മിം ഖോ പന സമയേ ധമ്മാ ഹോന്തി. ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തിആദീസു നിസ്സത്തനിജ്ജീവതായം.

അഥ വാ **ധമ്മ**സദ്ദോ സഭാവപഞ്ഞാപുഞ്ഞപഞ്ഞത്തിആപത്തിപരിയത്തിനിസ്സത്തനിജ്ജീവതാവികാരഗുണപച്ച-യപച്ചയുപ്പന്നാദീസു ദിസ്സതി. അയഞ്ഹി "കുസലാ ധമ്മാ അകുസലാ ധമ്മാ അബ്യാകതാ ധമ്മാ"തിആദീസു സഭാവേ ദിസ്സതി.

യസ്സേതേ ചതുരോ ധമ്മാ, സദ്ധസ്സ ഘരമേസിനോ;
സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ, സ വേ പേച്ച ന സോചതീ"തി

ആദീസു പഞ്ഞായം.

"ന ഹി ധമ്മോ അധമ്മോ ച, ഉഭോ സമവിപാകിനോ;
അധമ്മോ നിരയം നേതി, ധമ്മോ പാപേതി സുഗ്ഗതി"ന്തിആദീസു

പുഞ്ഞേ. "പഞ്ഞത്തിധമ്മാ, നിരുത്തിധമ്മാ, അധിവചനാധമ്മാ"തിആദീസു പഞ്ഞത്തിയം. "പാരാജികാ ധമ്മാ, സങ്ഘാദിസേസാ ധമ്മാ"തിആദീസു ആപത്തിയം. "ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം ജാനാതി സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണ"ന്തിആദീസു പരിയത്തിയം. "തസ്മിം ഖോ പന സമയേ ധമ്മാ ഹോന്തി. ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തിആദീസു നിസ്സത്തനിജ്ജീവതായം. "ജാതിധമ്മാ ജരാധമ്മാ മരണധമ്മാ"തിആദീസു വികാരേ. "ഛന്നം ബുദ്ധധമ്മാന"ന്തിആദീസു ഗുണേ. "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തിആദീസു പച്ചയേ. "ഠിതാവസാ ധാതു ധമ്മട്ഠിതതാ ധമ്മനിയാമതാ"തിആദീസു പച്ചയുപ്പന്നേ.

അഥ വാ **ധമ്മ**സദ്ദോ പരിയത്തിസച്ചസമാധിപഞ്ഞാപകതിപുഞ്ഞാപത്തിഞേയ്യാദീസു ബഹൂസു അത്ഥേസു ദിട്ഠപ്പയോഗോ. തഥാ ഹി "ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം പരിയാപുണാതീ"തിആദീസു പരിയത്തിയം ദിസ്സതി. "ദിട്ഠധമ്മോ പത്തധമ്മോ"തിആദീസു സച്ചേ. "ഏവംധമ്മാ തേ ഭഗവന്തോ അഹേസു"ന്തിആദീസു സമാധിമ്ഹി. "സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ"തി ഏവമാദീസു പഞ്ഞായം. "ജാതിധമ്മാനം ഭിക്ഖവേ സത്താന"ന്തി ഏവമാദീസു പകതിയം. "ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരി"ന്തി ഏവമാദീസു പുഞ്ഞേ. "ചത്താരോ പാരാജികാ ധമ്മാ"തിആദീസു ആപത്തിയം. "കുസലാ ധമ്മാ"തിആദീസു ഞേയ്യേ. ഏവം ധമ്മസദ്ദപ്പവത്തിവിസയാ വിവിധാ അട്ഠകഥാചരിയേഹി ദസ്സിതാ, തത്ഥ തത്ഥ പന ആദിസദ്ദേന യുത്തിവിസയാദയോ ച അത്ഥാ ഗഹേതബ്ബാ. തഥാ ഹി **ധമ്മ**സദ്ദോ -

“നേസ ധമ്മോ മഹാരാജ, യം ത്വം ഗച്ഛേയ്യ ഏകകോ;
അഹമ്പി തേന ഗച്ഛാമി, യേന ഗച്ഛസി ഖത്തിയാ”തി

ആദീസു യുത്തിയം വത്തതി. “മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേ ച ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണ”ന്തിആദീസു വിസയേ. “സതഞ്ച ധമ്മോ ന ജരം ഉപേതീ”തി ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ വത്തതി. തത്ര യാ നിസ്സത്തതാ, സാ ഏവ നിജ്ജീവതാ. യോ ച ഹേതു, സോ ഏവ പച്ചയോ.

ഇച്ചേവം -

പരിയത്തിപച്ചയേസു, ഗുണേ നിസ്സത്തതായ ച;
സഭാവേ ചേവ പഞ്ഞായം, പുഞ്ഞേ പഞ്ഞത്തിയമ്പി ച.

ആപത്തിയം വികാരേ ച, പച്ചയുപ്പന്നകേപി ച;
സച്ചസമാധിപകതി-ഞേയ്യേസു യുത്തിയമ്പി ച;
വിസയേ ചേവ നിബ്ബാനേ, **ധമ്മ**സദ്ദോ പവത്തതി.

കേചി പന ധമ്മസദ്ദസ്സ പവത്തിവിസയാനം ദസധാവ പരിച്ഛേദം വദന്തി.

ഞേയ്യമഗ്ഗേ ച നിബ്ബാനേ, സഭാവേ അഥ ജാതിയം;
മനേ വിസയപുഞ്ഞേസു, ഭാവേ പാവചനേപി ച;
ഇമേസു ദസസ്വത്ഥേസു, **ധമ്മ**സദ്ദോ പവത്തതി.

തത്ര **അത്ഥുദ്ധാരോ**തി സമാനസദ്ദവചനീയാനം അത്ഥാനം ഉദ്ധരണം അത്ഥുദ്ധാരോ.

രകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ലകാരന്തധാതു

പാല രക്ഖണേ. “രക്ഖണം, താണം, ഗോപനം, അവനം, പാലനം, രക്ഖാ, രക്ഖണാ, ഗുത്തി” ഇച്ചേതേ പരിയായാ. പാലേതി, പാലയതി. പാലകോ, ബുദ്ധപാലോ. അമ്ബപാലീ ഗണികാ. സമോ ഭവതു പാലിനാ. പാലിതോ, പാലനം, പാളി.

ഏത്ഥ **പാളീ**തി അത്ഥം പാലേതീതി പാളി, **ല**സ്സ **ള**ത്തം. അഥ വാ അന്തോദകം രക്ഖണട്ഠേന മഹതോ തളാകസ്സ ഥിരാ മഹതീതി പാളി വിയാതി **പാളി,** പരിയത്തിധമ്മോ. അപരോ നയോ പകട്ഠാനം ഉക്കട്ഠാനം സീലാദിഅത്ഥാനം ബോധനതോ സഭാവനിരുത്തിഭാവതോ ബുദ്ധാദീഹി ഭാസിതത്താ ച പകട്ഠാനം വചനപ്പബന്ധാനം ആളീതി **പാളി**.

പാളിസദ്ദോ പാളിധമ്മേ, തളാകപാളിയമ്പി ച;
ദിസ്സതേ പന്തിയഞ്ചേവ, ഇതി ഞേയ്യം വിജാനതാ.

അയഞ്ഹി “പാളിയാ അത്ഥമുപപരിക്ഖന്തീ”തിആദീസു പരിയത്തിധമ്മസങ്ഖാതേ പാളിധമ്മേ ദിസ്സതി. “മഹതോ തളാകസ്സ പാളീ”തിആദീസു തളാകപാളിയം. “പാളിയാ നിസീദിംസൂ”തിആദീസു പന്തിയം, പടിപാടിയാ നിസീദിംസൂതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ ധാതുയാ കിച്ചം നത്ഥി. പാടിപദികോ ഹി പന്തിവാചകോ **പാളി**സദ്ദോ.

തില സിനേഹനേ. തേലേതി, തേലയതി. തേലം, തിലോ, തിലം.

തത്ഥ **തിലോ**തി തിലഗച്ഛോ. **തില**ന്തി തപ്ഫലം. തതോ പന നിക്ഖന്തോ സിനേഹോ **തേലം**. സോ ഹി "തിലാനം ഇദന്തി തേല"ന്തി വുച്ചതി. യദി ഏവം "സാസപതേല"ന്തിആദിവചനം ന യുജ്ജേയ്യാതി? നോ ന യുജ്ജതി, **"തിലസിനേഹനേ"**തി ഏവം വുത്തായ **തില**ധാതുയാ സാമഞ്ഞതോ യസ്സ കസ്സചി സിനേഹസ്സ വചനതോ. തേന "സാസപതേലം, മധുകതേല"ന്തിആദയോ സാസനേ പയോഗാ ദിസ്സന്തി. മയം പന **തില**ധാതുവസേന നിപ്ഫന്നാനം തിലഗച്ഛതപ്ഫലവാചകാനം "തിലോ, തില"ന്തി സദ്ദരൂപാനം പകാസനമുഖേന "തിലാനം ഇദന്തി തേല"ന്തി വദാമ, ന പന തേന വചനേന സാസപാദീനം സിനേഹസ്സ അതേലത്തം വദാമ. അഥ കിഞ്ചരഹീതി ചേ? തദ്ധിതവിധാനേ വിഞ്ഞൂനം കോസല്ലത്ഥം **തില**സദ്ദം പടിച്ച "തിലാനം ഇദന്തി തേല"ന്തി വദാമ. സിനേഹസങ്ഖാതസ്സ സാസപാദീനം തേലസ്സ വചനം ന ജഹാമ, തസ്മാ ഉദാഹരണപ്പകാസനേ "തിലോ, തിലം, തേല"ന്തി അവത്വാ "തേലം, തിലോ, തില"ന്തി അമ്ഹേഹി വുത്തം. ഇദഞ്ഹി വചനം തേലസ്സ സാമഞ്ഞതോ സിനേഹേ പവത്തിം ദീപേതി. തേനേവ ച സാസനേ "തിലതേലം, സാസപതേല"ന്തിആദിനാ വിസേസവചനമ്പി ദിസ്സതീതി നിട്ഠമേത്ഥാവഗന്തബ്ബം. അപിച **തേല**സദ്ദോ യേഭുയ്യേന തിലതേലേ വത്തതി, യഥാ **മിഗ**സദ്ദോ ഹരിണമിഗേതിപി ദട്ഠബ്ബം.

ജല അപവാരണേ. ജാലേതി, ജാലയതി. ജാലം, ജാലാ. **ജാല**ന്തി മച്ഛജാലം. **ജാലാ**തി അഗ്ഗിജാലാ.

ഖല സോചേയ്യേ. സോചേയ്യം സുചിഭാവോ. ഖാലേതി, ഖാലയതി. പക്ഖാലേതി, പക്ഖാലയതി.

തല പതിട്ഠായം. താലേതി, താലയതി. താലോ, തലം.

ഏത്ഥ **താലോ**തി തിണരാജരുക്ഖോ. **തല**ന്തി പാണിതലഭൂമിതലാദി. തഞ്ഹി താലയതി പതിട്ഠാതി ഏത്ഥ വത്ഥുജാതന്തി **തലം**.

തുല ഉമ്മാനേ. തോലേതി, തോലയതി.

ദുല ഉക്ഖേപേ. ഉക്ഖേപോ ഉദ്ധം ഖിപനം. ദോലേതി, ദോലയതി. ദോലാ.

ഏത്ഥ ച ദോലിയതി ഉക്ഖിപിയതി യത്ഥ നിപന്നോ ദാരകോ, യഥാനിപന്നകോ വാതി **ദോലാ**.

വുല നിമ്മജ്ജനേ. വോലേതി, വോയലതി.

മീല നിമീലനേ. മീലേതി, മീലയതി. മീലനം, ഉമ്മീലനം, നിമീലനം.

മൂല രോഹനേ. മൂലേതി, മൂലയതി. മൂലം. ഏസാ ഹി യദാ പതിട്ഠായം വത്തതി, തദാ **ഭൂവാദി**ഗണികാ, "മൂലതീ"തി ചസ്സാ രൂപം.

തത്ഥ **മൂല**ന്തി മൂലയതി രൂഹതി രുക്ഖാദി ഏതേനാതി മൂലം. അഥ വാ മൂലയതി ഛിന്നോപി കോചി ഏതേന അച്ഛിന്നേന പുനദേവ രൂഹതീതി **മൂലം**. വുത്തഞ്ഹി -

> "യഥാപി മൂലേ അനുപദ്ദവേ ദള്ഹേ,
> ഛിന്നോപി രുക്ഖോ പുനദേവ രൂഹതി;
> ഏവമ്പി തണ്ഹാനുസയേ അനൂഹതേ,
> നിബ്ബത്തതി ദുക്ഖമിദം പുനപ്പുന"ന്തി;

മൂലസദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരോ ഹേട്ഠാ **ഭൂവാദി**ഗണേ വുത്തോ.

കല പില ഖേപേ. കാലേതി, കാലയതി. കാലോ. പിലേതി, പിലയതി.

എത്ഥ **കാലോ**തി സമയോപി മച്ചുപി. തത്ര സമയോ തേസം തേസം സത്താനം ആയും കാലയതി ഖേപേതി ദിവസേ ദിവസേ അപ്പം അപ്പം കരോതീതി കാലോതി വുച്ചതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "കാലോ ഘസതി ഭൂതാനി, സബ്ബാനേവ സഹത്തനാ;
> യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ, സഭൂതപചനിംപചീ"തി.

മച്ചു പന കാലയതി തേസം തേസം സത്താനം ജീവിതം ഖേപേതി സമുച്ഛേദവസേന നാസേതീതി കാലോതി വുച്ചതി. തേനാഹു **അട്ഠകഥാചരിയാ "കാലോ**തി മച്ചു. കാലയതി സത്താനം ജീവിതം നാസേതീതി കാലോ. കാലേന മച്ചുനാ കതോ നാസിതോതി **കാലകതോ"**തി. "മരണം ഹിന്ദം മച്ചു മട്ടു ചുതി കാലോ അന്തകോ നിക്ഖേപോ"തി മരണസ്സാഭിധാനാനി.

സുല്ല സജ്ജനേ. സുല്ലേതി, സുല്ലയതി.

ഇല പേരണേ. ഇലേതി, ഇലയതി.

വല ഭരണേ. വാലേതി, വാലയതി. വാലോ.

ലല ഇച്ഛായം. ലലേതി, ലലയതി.

ദല വിദാരണേ. ദാലേതി, ദാലയതി, പദാലേതി, പദാലയതി. കുദാലോ.

കല ഗതിസങ്ഖ്യാനേസു. കാലേതി, കാലയതി. കാലോ, കലാ. **കലാ**തി അവയവോ. സാ ഹി കാലയിതബ്ബാ സങ്ഖായിതബ്ബാതി **കലാ**.

സീല ഉപധാരണേ. ഉപധാരണം ഭുസോ ധാരണം, പതിട്ഠാവസേന ആധാരഭാവോ. സീലേതി, സീലയതി. സീലം, സീലനം.

എത്ഥ **സീല**ന്തി സീലേതി ഉപധാരേതി തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലം അപായേസു ഉപ്പത്തിനിവാരണവസേന ഭുസോ ധാരേതീതി സീലം. അഥ വാസീലിയതി ഉപചാരിയതി സപ്പുരിസേഹി ഹദയമംസന്തരം ഉപനേത്വാ ധാരിയതീതി **സീലം. സീലന**ന്തി **ഭൂവാദി**ഗണേ അവിപ്പകിണ്ണതാസങ്ഖാതം സമാധാനം വുച്ചതി. തത്ഥ "സീലതീ"തി രൂപം, ഇധ പന ആധാരഭാവസങ്ഖാതം ഉപധാരണം വുച്ചതി. എത്ഥ ച "സീലേതി, സീലയതീ"തി രൂപാനി. **അട്ഠകഥാസു** ഹി "കുസലാനം ധമ്മാനം പതിട്ഠാവസേന ആധാരഭാവോ ഉപധാരണ"ന്തി വുത്തോ.

വേല കാലോപദേസേ. വേലേതി, വേലയതി. വേലാ. കേചി **"വേല** ഇതി ധാതുസദ്ദോ ന ഹോതീ"തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം, പോരാണേഹി സദ്ദസത്ഥവിദൂഹി "വേലയതീ"തി രൂപസ്സ ദസ്സിതത്താ.

പല മൂല ലവനപവനേസു. ലവനം ഛേദനം, **പവനം** സോധനം. പാലേതി, പാലയതി. പലം. **പലം** നാമ മാനവിസേസോ. ലോകസ്സ വിമതിം പാലേതി ലുനാതി സോധേതി ചാതി **പലം**. മൂലേതി, മൂലയതി. സദ്ദസത്ഥവിദൂ പന "മൂലയതി കേദാരം, മൂലയതി ധഞ്ഞ"ന്തി പയോഗം വദന്തി.

ഥൂല പരിബ്രൂഹനേ. പരിബ്രൂഹനം വഡ്ഢനം. ഥൂലേതി, ഥൂലയതി. ഥൂലോ പുരിസോ. ഥൂലാ ജവേന ഹായന്തി.

പല ഗതിയം. പലേതി, പലയതി. അത്ഥം പലേതി ന ഉപേതി സങ്ഖം. പലേതി രസമാദായ. യഥാ സുത്തഗുളം യത്തകേഹി സുത്തേഹി വേഠിതം, തത്തകേഹി ഏവ പലയതി.

ചിങ്ഗുല പരിബ്ഭമനേ. ചിങ്ഗുലേതി, ചിങ്ഗുലയതി. ചിങ്ഗുലയിത്വാ. അത്രായം പാളി "യാവതികാ അഭിസങ്ഖാരസ്സ ഗതി, താവതികം ഗന്ത്വാ ചിങ്ഗുലയിത്വാ ഭൂമിയം പപതീ"തി. തത്ഥ **ചിങ്ഗുലയിത്വാ**തി പരിബ്ഭമിത്വാ.

ലകാരന്തധാതുരൂപാനി.

വകാരന്തധാതു

ദിവു പരികൂജനേ. പരികൂജനം ഗജ്ജനം. ദേവേതി, ദേവയതി. ദേവോ ച പരിദേവിത്വാ. **ദേവോ**തി മേഘോ.

ദിവു അദ്ദനേ. അദ്ദനം ഗന്ധപിസനന്തി വദന്തി. ദേവേതി, ദേവയതി.

ചിവ ഭാസായം. ചിവേതി, ചിവയതി.

വകാരന്തധാതുരൂപാനി.

സകാരന്തധാതു

പുസ പോസനേ. പോസേതി, പോസയതി. ഇമാനി രൂപാനി കിഞ്ചാപി **ഭൂവാദി**ഗണികം "പോസേതീ"തി രൂപം പടിച്ച ഹേതുകത്തുരൂപാനി വിയ ദിസ്സന്തി, തഥാപി "അഞ്ഞേപി ദേവോ പോസേതീ"തിആദികസ്സ **ചുരാദി**ഗണികരൂപസ്സ ദസ്സനതോ സുദ്ധകത്തുവസേന വുത്താനീതി ദട്ഠബ്ബം. ഉഭിന്നം പന കാരിതട്ഠാനേ "പോസാപേതി, പോസാപയതീ"തി ഹേതുകത്തുരൂപാനി ഇച്ഛിതബ്ബാനി.

പേസ പടിഹരണേ. പേസേതി, പേസയതി.

പിസ ബലപാണനേസു. പിസേതി, പിസയതി.

പസി നാസനേ. പംസേതി, പംസയതി.

ജസി രക്ഖണേ. ജംസേതി, ജംസയതി.

സിലേസ സിലേസനേ. സിലേസേതി, സിലേസയതി. സിലേസോ.

ലൂസ ഹിംസായം. ലൂസേതി, ലൂസയതി.

പുന്സ അഭിമദ്ദനേ. നകാരോ നിഗ്ഗഹീതത്ഥം. പുംസേതി, പുംസയതി. നപുംസകോ. ധാതുനകാരസ്സ ലോപേ "പോസോ" ഇച്ചപി രൂപം.

തത്ഥ **ന പുംസകോ**തി ഇത്ഥിഭാവപുമ്ഭാവരഹിതോ പുഗ്ഗലോ. സോ ഹി പുരിസോ വിയ സാതിസയം പച്ചാമിത്തേ ന പുംസേതി അഭിമദ്ദനം കാതും ന സക്കോതീതി **നപുംസകോ**തി വുച്ചതി. കേചി പന "ന പുമാ, ന ഇത്ഥീ"തി

നപുംസകോതി വചനത്ഥം വദന്തി. തഥാ ഹി സദ്ദസത്ഥവിദൂ തം പുഗ്ഗലം നപുംസകലിങ്ഗവസേന നപുംസകന്തി വദന്തി.

ധൂസ കന്തികരണേ. ധൂസേതി, ധൂസയതി.

രുസ രോസനേ. രോസനം കോപകരണം. രോസേതി, രോസയതി. രോസോ. **രോസോ**തി കോധോ.

ബ്യുസ ഉസ്സഗ്ഗേ. ബ്യോസേതി, ബ്യോസയതി.

ജസ ഹിംസായം. ജാസേതി, ജാസയതി.

ദംസ ദംസനേ. ദംസേതി, ദംസയതി. ദംസനോ. **ദംസനോ**തി ദന്തോ. ദംസന്തി ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ ഏതേനാതി **ദംസനോ**.

ദസി ദസ്സനേ ച. ചകാരോ ദംസനം അപേക്ഖതി. ദംസേതി, ദംസയതി. വിദംസേതി, വിദംസയതി സൂരിയോ ആലോകം.

തസ്സ സന്തജ്ജനേ. തസ്സേതി, തസ്സയതി പുരിസോ ചോരേ.

വസ്സു സത്തിബന്ധനേ. സത്തിബന്ധനം സമത്ഥതാകരണം. വസ്സേതി, വസ്സയതി.

ജസ താളനേ. താളനം പഹരണം. ജാസേതി, ജാസയതി.

പസ ബന്ധനേ. പാസേതി, പാസയതി. പാസോ. പാസന്തി ബന്ധന്തി സത്തേ ഏതേനാതി **പാസോ,** സകുണപാസാദി.

ഘുസി വിസദ്ദനേ. വിസദ്ദനം ഉഗ്ഘോസനം. ഘോസേതി, ഘോസയതി. ഘോസോ.

ലസ സില്യയോഗേ. സില്യയോഗോ ലാസിയം നാടകനാടനം രേചകദാനം. ലാസേതി, ലാസയതി. ലാസേന്തോ, ലാസേന്തീ . അത്രായം പാളി “വാദേന്തിയാപി ലാസേന്തി, നച്ചന്തിയാപി ലാസേന്തി, ലാസേന്തിയാപി നച്ചന്തീ”തി. തത്ഥ **ലാസേന്തീ**തി യാ ഉപ്ലവമാനാ വിയ ഉട്ഠംഹിത്വാ ലാസിയനാടകം നാടേന്തി, രേചകം ദേന്തി.

ഭൂസ അലങ്കാരേ. ഭൂസേതി, ഭൂസയതി. വിഭൂസേതി, വിഭൂസയതി. ഭൂസനം, വിഭൂസനം.

വസ സിനേഹനഛേദാവഹരണേസു. അവഹരണം ചോരികായ ഗഹണം. വാസേതി, വാസയതി. വസാ.

താസ വാരണേ. വാരണം നിവാരണം. താസേതി, താസയതി.

ധസ ഉഞ്ഛേ. ധാസേതി, ധാസയതി.

ഭസ ഗഹണേ. ഭാസേതി, ഭാസയതി.

പുസ ധാരണേ. പോസേതി, പോസയതി, ആഭരണം ധാരേതീതി അത്ഥോ.

തുസി പിസി കുസി ദസി ഭാസായം. തുംസേതി, തുംസയതി. പിംസേതി, പിംസയതി. കുംസേതി, കുംസയതി. ദംസേതി, ദംസയതി.

ഖുസി അക്കോസനേ. ഖുംസേതി, ഖുംസയതി. ഖുംസനാ.

ഗവേസ മഗ്ഗനേ. ഗവേസേതി, ഗവേസയതി. ഗവേസകോ, ഗവേസിതോ, ഗവേസനാ, ഗവേട്ഠി.

വാസ ഉപസേവായം. വാസേതി, വാസയതി. വാസോ, ആവാസോ.

ഹിസി ഹിംസായം. ഹിംസേതി, ഹിംസയതി.

നിവാസ അച്ഛാദനേ. വത്ഥം നിവാസേതി, നിവാസയതി. പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ.

അംസ സങ്ഘാതേ. അംസേതി, അംസയതി. അംസോ, അംസാ.

ഏത്ഥ ച **അംസോ**തി കോട്ഠാസോപി ഖന്ധോപി വുച്ചതി. **അംസാ**തി അരിസരോഗോ.

മിസ സജ്ജനേ. മേസേതി, മേസയതി.

രസ അസ്സാദനേ. രസേതി, രസയതി. രസോ. രസിയതേ അസ്സാദിയതേ ജനേഹീതി **രസോ**.

രസ സിനേഹനേ. രസേതി, രസയതി. രസോ.

തത്ഥ **രസേതീ**തി സിനേഹതി. **രസോ**തി സിനേഹോ, സിനേഹസമ്ബന്ധോ സാമഗ്ഗിരസോതി വുച്ചതി, യം സന്ധായ ബ്രാഹ്മണാ ഭഗവന്തം "അരസരൂപോ സമണോ ഗോതമോ"തി അവോചും.

സിയ അസബ്ബപ്പയോഗേ. സേസേതി, സേസയതി. സേസോ. **വിപുബ്ബോ** അതിസയേ, **വിപുബ്ബോ** അതിസയേ, **വിപുബ്ബോ സിസ**ധാതു അതിസയേ വത്തതി, വിസേസേതി, വിസേസയതി. വിസേസോ, വിസിട്ഠോ, വിസേസനം.

മിസ്സ സമ്മിസ്സേ. മിസ്സേതി, മിസ്സയതി. സമ്മിസ്സേതി, സമ്മിസ്സയതി. മിസ്സോ, മിസ്സോ, മിസ്സിതോ, സമ്മിസ്സിതോ, സമ്മിസ്സോ ഇച്ചാദീനി. **അലമ്ബുസാജാതകേ മിസ്സാ**തി ഇത്ഥീനം വത്തബ്ബനാമം, പുരിസേഹി സദ്ധിം സമ്മിസ്സനതായ.

ജുസ പരിതക്കനേ. ജോസേതി, ജോസയതി.

മസ പഹാസനേ. മസേതി, മസയതി.

മരിസ തിതിക്ഖായം. മരിസേതി. മരിസയതി.

പിസ പേസനേ. പേസേതി, പേസയതി. പേസകോ, പേസിതോ.

ഘുസ സദ്ദേ. ഘോസേതി, ഘോസയതി. ഉഗ്ഘോസയും ബോധിമണ്ഡേ പമോദിതാ. ഘോസോ.

ദിസീ ഉച്ചാരണേ. ദേസേതി, ദേസയതി. ദേസകോ, ദേസേതാ, ദേസിതോ, ദേസനാ.

വസ അച്ഛാദനേ. വാസേതി, വാസയതി. നിവാസേതി, നിവാസയതി. വത്ഥം.

സകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ഹകാരന്തധാതു

അരഹ പൂജായം. അരഹേതി, അരഹയതി. അരഹാ, അരഹം. “അരഹാ, ഖീണാസവോ, അസേക്ഖോ”തി അരഹതോ നാമാനി.

സിനേഹ സിനേഹനേ. സിനേഹേതി, സിനേഹയതി.

വരഹ ഹിംസായം. വരഹേതി, വരഹയതി. വരാഹോ.

വരാഹോതി സൂകരോപി ഹത്ഥീപി വുച്ചതി. “ഏണേയ്യാ ച വരാഹാ ചാ”തി ഏത്ഥ ഹി സൂകരോ “വരാഹോ”തി വുത്തോ, “മഹാവരാഹസ്സ…പേ॰… നദീസു ജഗ്ഗതോ”തി ഏത്ഥ പന ഹത്ഥീ “വരാഹോ”തി.

രഹ ചാഗേ. രഹേതി, രഹയതി.

ചഹ പരികത്ഥനേ. ചഹേതി, ചഹയതി.

മഹ പൂജായം. മഹേതി, മഹയതി. മഹിതോ രാജാ മഹാരാജാ. വിഹാരമഹോ, ചേതിയമഹോ.

പിഹ ഇച്ഛായം. പിഹേതി, പിഹയതി. പിഹാ, പിഹാലു, അപിഹോ, പിഹനീയാ വിഭൂതിയോ.

കുഹ വിമ്ഹാപനേ. കുഹേതി, കുഹയതി. കുഹകോ. കുഹയതി ലോകവിമ്ഹാപനം കരോതീതി **കുഹകോ**. കുഹനാ.

സഹ പരിസഹനേ. പരിസഹനം ഖന്തി. സഹേതി, സഹയതി. സഹനം. **ഭൂവാദി**ഗണികസ്സ പനസ്സ “സഹതീ”തി രൂപം.

ഗരഹ വിനിന്ദനേ. ഗരഹേതി, ഗരഹയതി. ഗരഹാ. **ഭൂവാദി**ഗണികസ്സ പനസ്സ “ഗരഹതീ”തി രൂപം.

ഹകാരന്തധാതുരൂപാനി.

ളകാരന്തധാതു

തള താളനേ. താളേതി, താളയതി. പതാളേതി, പതാളയതി. താളം. **താളന്തി** കംസതാളാദി.

തള ആഘാതേ. പുബ്ബേ വിയ രൂപാനി.

ഖള ഭേദേ. ഖളേതി, ഖളയതി.

ഇള ഥവനേ. ഇളേതി, ഇളയതി.

ജുള പേരണേ. ജോളേതി, ജോളയതി.

പീള അവഗാഹനേ. പീളേതി, പീളയതി. നിപ്പീളേതി, നിപ്പീളയതി. പീളനകോ, പീളിതോ, പീളാ, പീളനം, നിപ്പീളനകോ.

ലള ഉപസേവായം. ലാളേതി, ലാളയതി. ഉപലാളേതി, ഉപലാളയതി. **ഭൂവാദി**ഗണട്ഠായ പന വിലാസനത്ഥേ വത്തമാനായ ഏതിസ്സാ “ലളതീ”തി രൂപം.

സിള സേളനേ. സേളേതി, സേളയതി. സേളേന്തോ. എത്ഥ **സേളേതീ**തി സേളിതസദ്ദം കരോതി.

അവഗ്ഗന്തധാതുരൂപാനി.

ചുരാദീ എത്തകാ ദിട്ഠാ, ധാതവോ മേ യഥാബലം;
സുത്തേസ്വഞ്ഞേപി പേക്ഖിത്വാ, ഗണ്ഹവ്ഹോ അത്ഥയുത്തിതോ.

ചുരപമുഖഗണോ മേ സാസനത്ഥം പവുത്തോ,
സുപചുരഹിതകാമോ തമ്പി സിക്ഖേയ്യ ധീരോ;
സുപചുരനയപാഠേ സത്ഥുനോ തഞ്ഹി സിക്ഖം,
പിയുസമിവ മനുഞ്ഞം അത്ഥസാരം ലഭേഥ.

ഇതി നവങ്ഗേ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ ബ്യപ്പഥഗതീസു വിഞ്ഞൂനം

കോസല്ലത്ഥായ കതേ സദ്ദനീതിപ്പകരണേ

ചുരാദിഗണപരിദീപനോ അട്ഠാരസമോ പരിച്ഛേദോ.

൫ൻ. സബ്ബഗണവിനിച്ഛയ

ഇതോ പരം പവക്ഖാമി, സബ്ബഗണവിനിച്ഛയം;
സോതൂനം പടുഭാവത്ഥം, പരമേ പിടകത്തയേ.

പച്ചയാദിവിഭാഗേഹി, നയേഹി വിവിധേഹി തം;
സുഖഗ്ഗാഹായ സോതൂനം, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

തത്ഥ പഠമോ **ഭൂവാദി**ഗണോ, ദുതിയോ **രുധാദി**ഗണോ, തതിയോ **ദിവാദി**ഗണോ, ചതുത്ഥോ **സ്വാദി**ഗുണോ, പഞ്ചമോ **കിയാദി**ഗണോ, ഛട്ഠോ **ഗഹാദി**ഗണോ, സത്തമോ **തനാദി**ഗണോ, അട്ഠമോ **ചുരാദി**ഗണോ, ഇമസ്മിം ഭഗവതോ പാവചനേ അട്ഠവിധാ ധാതുഗണാ ഭവന്തി. ഏതേസു വികരണപച്ചയവസേന -

ഭൂവാദിതോ അകാരോ ച, സാനുസാരോ **രുധാദി**തോ;
അകാരോ ചേവിവണ്ണോ ച, **ഏ**കാ**രോ**കാരമേവ ച.

യപച്ചയോ ദിവാദിമ്ഹാ, **ണു ണാ ഉണാ സുവാദി**തോ;
ക്യാദിതോ പന **നാ**യേവ, **പ്പ ണ്ഹാ** പന **ഗഹാദി**തോ.

ഓയിരാ തു **തനാദി**മ്ഹാ, **ണേ ണയാ** ച **ചുരാദി**തോ;
അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന, പച്ചയാ **ദസ പഞ്ച** ച.

ഹിയ്യത്തനീ സത്തമീ ച, വത്തമാനാ ച പഞ്ചമീ;
ചതസ്സേതാ പവുച്ചന്തി, സബ്ബധാതുകനാമികാ.

ഏതേസു വിസയേസ്വേവ, **അ**കാരോ സുദ്ധകത്തരി;
അഞ്ഞത്ര **ഖ ഛ സാ**ദീഹി, സഹാപി ചുപലബ്ഭതി.

''ഭവതി ഹോതി സമ്ഭോതി, ജേതി ജയതി കീയതി;
ഡേതി യാതി ഇതി ഏതി, അവതി കോതി സങ്കതി.

ഭിക്ഖതി പിവതി പാതി, വദേതി വദതി'' ഇതി;
ഭൂവാദിധാതുരൂപാനി, ഭവന്തീതി പകാസയേ.

രൂപം ''രുന്ധതി രുന്ധീതി, രുന്ധേതി പുന രുന്ധിതി;
സുമ്ഭോതി''ച്ചാദീരൂപാനി, **രുധാദീ**ന്തി ദീപയേ.

''ദിബ്ബതി സിബ്ബതി ചേവ, യുജ്ജതി വിജ്ജതി തഥാ;
ഘായതി ഹായതി''ച്ചാദി, രൂപമാഹു **ദിവാദി**നം.

''സുണോതി ച സുണാതി ച, വുണോതി ച വുണാതി ച;
പാപുണാതി ഹിനോതീ''തി, ആദിരൂപം **സുവാദി**നം.

''കിനാതി ച ജിനാതി ച, ധുനാതി ച മുനാതി ച;
അസ്നാതി''ച്ചാദിരൂപഞ്ച, **ക്യാദീന**ന്തി വിഭാവയേ.

“ഘേപ്പതി പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, സണ്ഹഞ്ച സണ്ഹകോതി ച;
കണ്ഹം തണ്ഹാ ച തിണ്ഹുണ്ഹ”-മിച്ചാദി ച **ഗഹാദി**നം.

“തനോതി ച കരോതി ച, കയിരതി സനോതി ച;
സക്കോത’പ്പോതി പപ്പോതി”-ച്ചാദിരൂപം **തനാദി**നം.

“ചോരേതി ചോരയന്തേ ച, ചിന്തേതി ചിന്തയന്തി ച;
മന്തേതി”ച്ചാദികഞ്ചാപി, രൂപമാഹു **ചുരാദി**നം.

വികരണവസേനേവം, രൂപഭേദോ പകാസിതോ;
ധാതൂനം ധാതുഭേദാദി-കുസലസ്സ മതാനുഗോ.

കിരിയായ ധാരണതോ, ധാതവോ ഏകധാ മതാ;
ദ്വിധാപി ച പവുച്ചന്തി, സകമ്മാകമ്മതോ പന.

തത്ഥ **സകമ്മകാ** നാമ, **ഗമിഭക്ഖാ**ദയാ സിയും;
ഠാസാദയോ **അകമ്മാ** ച, ഉപസഗ്ഗം വിനാ വദേ;

സകമ്മകകമ്മഭൂതോ, **ദിവു** ഇച്ചാദയോ പുന;
ഗഹേത്വാന തിധാ ഹോന്തി, ഏവഞ്ചാപി വിഭാവയേ.

സകമ്മകേ ദ്വിധാ ഭിത്വാ, ഏകകമ്മദ്വികമ്മതോ;
അകമ്മകേഹി സദ്ധിം തേ, തിവിധാപി ഭവന്തി ഹി.

അകമ്മകാ **രുതാ**യേവ, ഏകകമ്മാ **ഗമാ**ദയോ;
ഹോന്തി ദ്വികമ്മകാ നാമ, **ദുഹികരവഹാ**ദയോ.

സകമ്മാകമ്മകത്തമ്ഹി, ധാതൂനമുപസഗ്ഗതോ;
നിയമോ നത്ഥി സോ തസ്മാ, ന മയാ ഏത്ഥ വുച്ചതി.

ഏകട്ഠാനാ **ഗമി**ച്ചാദീ, ദ്വിട്ഠാനാ **ഭൂപചാ**ദയോ;
തിട്ഠാനാ **സ്വാ**ദയോ ഏവം, ഠാനതോപി തിധാ മതാ.

ഗുപാദയോ നിയോഗേന, ആഖ്യാതത്തേ സവുദ്ധികാ;
വച തുരാദയോ ന ഹി, വുദ്ധികാ കാരിതം വിനാ;

ഖി ജി ഇച്ചാദയോ ധാതൂ, സവുദ്ധാവുദ്ധികാ മതാ;
ഇതി വുദ്ധിവസേനാപി, തിവിധോ ധാതുസങ്ഗഹോ.

അലുത്തവികരണാ ച, ലുത്തവികരണാ തഥാ;
ലുത്താലുത്തവികരണാ, ഏവമ്പി തിവിധാ സിയും.

തത്രാലുത്തവികരണാ, **ഗമി രുധി ദിവാ**ദയോ;
പാ ഭാദയോ **ജിനി**ച്ചാദീ, കമതോ ഇതരേ സിയും.

സുദ്ധസ്സരാ ഏകസ്സരാ, തഥാനേകസ്സരാതി ച;
തിധാ ഭവന്തി **യുയാതാ-പാഭാലാദീ കരാ**ദയോ.

ചതുധാദിനയോ ചാപി, ലബ്ഭമാനവസേന ച;
ഗഹേതബ്ബോ നയഞ്ഞൂഹി, യഥാവുത്താനുസാരതോ.

പുന സുദ്ധസ്സരാ ധാതൂ, ഏ്വകസ്സരാ ച സത്തധാ;
ആഇവണ്ണഉവണ്ണന്ത-ഏ്വഓന്തവസാ മതാ.

അവണ്ണിവണ്ണുവണ്ണന്തേ-കാരന്താനം വസേന വേ;
അനേകസ്സരധാതൂ ച, സത്തധാവ പകിത്തിതാ.

ഏ്വവം പന്നരസധാപി, ധാതൂനമിധ സങ്ഗഹോ;
തപ്പഭേദം പകാസേയ്യും, **ഇഉഇ**ച്ചാദിനാ വിദൂ.

തത്ര "**ഇ**ഗതിയം, **ഇ** അജ്ഝയനേ, **ഉ** സദ്ദേ" ഇച്ചേതേ സുദ്ധസ്സരാ ധാതവോ. **യാ രാ ലാ** ഇച്ചാദയോ ഏ്വകസ്സരാ **ആ**കാരന്താ. **ഖിജിനി**ഇച്ചാദയോ ഏ്വകസ്സരാ **ഇ**കാരന്താ. **പീ**ഇച്ചാദയോ ഏ്വകസ്സരാ **ഈ**കാരന്താ. **ഖു ദു കു** ഇച്ചാദയോ ഏ്വകസ്സരാ **ഉ**കാരന്താ, **ഭൂ ഹൂ** ഇച്ചാദയോ ഏ്വകസ്സരാ **ഊ**കാരന്താ. **ഖേ ജേ സേ** ഇച്ചാദയോ ഏ്വകസ്സരാ ഏ്വകാരന്താ. **സോ** ഇച്ചാദയോ ഏ്വകസ്സരാ ഓകാരന്താ.

കര പച സങ്ഗാമ ഇച്ചാദയോ അനേകസ്സരാ **അ**കാരന്താ, **ഓമാ**ഇച്ചാദയോ അനേകസ്സരാ **ആ**കാരന്താ, **സകി** ഇച്ചാദയോ അനേകസ്സരാ **ഇ**കാരന്താ. **ചക്ഖീ** ഇച്ചാദയോ അനേകസ്സരാ **ഈ**കാരന്താ. **അന്ധു**ഇച്ചാദയോ അനേകസ്സരാ **ഉ**കാരന്താ. **കക്ഖൂ** ഇച്ചാദയോ അനേകസ്സരാ **ഊ**കാരന്താ. **ഗിലേ മിലേ** ഇച്ചാദയോ അനേകസ്സരാ **ഏ്വ**കാരന്താതി ഏ്വവം **പന്നരസവിധേന** ധാതുസങ്ഗഹോ.

അഥ തേത്തിംസവിധേനപി ധാതുസങ്ഗഹോ ഭവതി. കഥം?

ധാതൂ **സുദ്ധസ്സരാ** ചേവ, പുന **ചേകസ്സരാപി** ച;
കകാരന്താ **ഖ**കാരന്താ, **ഗന്താ ഘ**ന്താ ച ധാതവോ.

ചകാരന്താ **ഛ**കാരന്താ, **ജ**ന്താ **ഝ**ന്താ ച **ഞ**ന്തകാ;
ടകാരന്താ **ഠ**കാരന്താ, ഡന്താ ഢന്താ ച **ണ**ന്തകാ.

തന്താ ചേവ തഥാ **ഥ**ന്താ, **ദ**ന്താ **ധ**ന്താ ച **ന**ന്തകാ;
പന്താ **ഫ**ന്താ **ബ**കാരന്താ, **ഭ**ന്താ **മ**ന്താ ച **യ**ന്തകാ.

രന്താ **ല**ന്താ **വ**കാരന്താ, **സ**ന്താ **ഹ**ന്താ ച **ള**ന്തകാ;
ഇതി **തേത്തിംസധാ** ഞേയ്യോ, ധാതൂനമിധ സങ്ഗഹോ.

മതേ സത്ഥുസ്സ **ഢണളാ,** പദാദിമ്ഹി ന ദിസ്സരേ;
തേനേകസ്സരധാതൂസു, **ഢണളാ** ന കഥീയരേ.

ഇകാരന്ത**തി**കാരന്ത-വസേന തു യഥാരഹം;
നാമം സമ്ഭോതി ധാതൂനം, **ഇതിപ്പച്ചയ**യോഗതോ.

പചിഭിക്ഖിഛിദിഖാദി, കരോതി ഭവതി ഗമി;
ഗതിഗച്ഛതിഹോതീതി, ആദിവോഹാരമുദ്ധരേ.

ഏവം തേത്തിംസഭേദേഹി ഗഹിതേസു നിഖിലേസു ധാതൂസു -

സഹഹിംസഊഹവസാ, **സീഹ**സദ്ദഗതിം വദേ;
സഹനതോ ഹനനതോ, സീഹോതി ഹി ഗരൂ വദും.

തഥാ ഹി സീഹോ വാതാതപാദിപരിസ്സയമ്പി സഹതി, "കിം മേ ബഹൂഹി ഘാടിതേഹീ"തി അത്തനോ ഗോചരത്ഥായ ഖുദ്ദകേ പാണേ അഗണ്ഹന്തോ, "മാഹം ഖുദ്ദകേ പാണേ വിസമഗതേ സങ്ഘാതം ആപാദേസീ"തി അനുദ്ദയവസേന സഹിതബ്ബേ ഖുദ്ദകസത്തേപി സഹതി. ഹിംസിതബ്ബേ പന കായൂപപന്നേ സൂകരമഹിംസാദയോ സത്തേ ഹിംസതി, തസ്മാപി "സീഹോ"തി വുച്ചതി. യഥാ പന കന്തനട്ഠേന ആദിഅന്തവിപല്ലാസതോ തക്കം വുച്ചതി, ഏവം ഹിംസനട്ഠേനപി സീഹോതി വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ സബ്ബിരിയാപഥേസു ദള്ഹവീരിയത്താ സുട്ഠു ഊഹതീതി **സീഹോ**. വുത്തഞ്ഹി -

"യഥാ സീഹോ മിഗരാജാ, നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമേ;
അലീനവീരിയോ ഹോതി, പഗ്ഗഹിതമനോ സദാ"തി.

അപരോ നയോ -

സഹനാ ച ഹിംസനാ ച, തഥാ സീഘജവത്തതോ;
സീഹോ ഇച്ചപി ഭാസേയ്യ, സക്യസീഹസ്സ സാസനേ.

വുത്തഞ്ഹി **സുത്തനിപാതട്ഠകഥായം** "സഹരാ ച ഹനനാ ച സീഘജവത്താ ച സീഹോ"തി.

ഇദാനി തദത്ഥുദ്ധാരോ വുച്ചതേ, **സീഹ**സദ്ദോ "സീഹോ ഭിക്ഖവേ മിഗരാജാ"തിആദീസു മിഗരാജേ ആഗതോ. "അഥ ഖോ സീഹോ സേനാപതി യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ"തിആദീസു പണ്ണത്തിയം. "സീഹോതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ"തിആദീസു തഥാഗതേ. തത്ഥ തഥാഗതേ സദിസകപ്പനായ ആഗതോ.

ഏത്ഥേതം വുച്ചതി -

സീഹേ പണ്ണത്തിയഞ്ചാപി, ബുദ്ധേ അപ്പടിപുഗ്ഗലേ;
ഇമേസു തീസു അത്ഥേസു, **സീഹ**സദ്ദോ പവത്തതി.

രൂപിരുപ്പതിധാതൂഹി, **രൂപ**സദ്ദഗതിം വദേ;
"രൂപയതി രുപ്പതീ"തി, വത്വാ നിബ്ബചനദ്വയം.

വുത്തഞ്ഹേതം ഗരൂഹി "രൂപയതീതി രൂപം, വണ്ണവികാരം ആപജ്ജമാനം ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേതീതി അത്ഥോ"തി. വുത്തമ്പി ചേതം "**രൂപ**ന്തി കേനട്ഠേന രൂപം? രുപ്പനട്ഠേനാ"തി. ഭഗവതാ പനേതം വുത്തം "കിഞ്ച ഭിക്ഖവേ രൂപം വദേഥ, രുപ്പതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ രൂപന്തി വുച്ചതി. കേന രുപ്പതി, സീതേനപി രുപ്പതീ"തി വിത്ഥാരോ. അത്ഥുദ്ധാരോ പനസ്സ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ.

> പസവതേമനത്ഥേന, ധാതുനാ **ഉദിനാ** പന;
> **സമുദ്ദ**സദ്ദനിപ്ഫത്തിം, വദേയ്യ മതിമാ നരോ.

ഏത്ഥ ഹി **സമുദ്ദോ**തി അട്ഠഹി അച്ഛരിയബ്ഭുതധമ്മേഹി സമന്നാഗതത്താ സമുദ്ദതി അത്തസന്നിസ്സിതാനം മച്ഛമകരാദീനം പീതിസോമനസ്സം പസവതി ജനേതീതി സമുദ്ദോ. അയമസ്മാകം ഖന്തി. **അട്ഠകഥാചരിയാ** പന "സമുദ്ദനട്ഠേന സമുദ്ദോ, കിലേദനട്ഠേന തേനമനട്ഠേനാതി വുത്തം ഹോതീ"തി വദന്തി. **മിലിന്ദപഞ്ഹേ** പന ആയസ്മാ നാഗസേനോ "ഭന്തേ നാഗസേന സമുദ്ദോ സമുദ്ദോതി വുച്ചതി, കേന കാരണേന ആപം ഉദകം സമുദ്ദോതി വുച്ചതീ"തി മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ പുട്ഠോ ആഹ "യത്തകം മഹാരാജ ഉദകം, തത്തകം ലോണം, യത്തകം ലോണം, തത്തകം ഉദകം, ഉദകസമത്താ സമുദ്ദോതി വുച്ചതീ"തി. തദാ രഞ്ഞാ മിലിന്ദേന "കല്ലോസി ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി വുത്തം. ഏത്ഥ ഹി സമം ഉദകേന ലോണം ഏത്ഥാതി സമുദ്ദോതി നിബ്ബചനം വേദിതബ്ബം "നീലോദ"ന്തിആദീസു വിയ. തത്ഥ **ഭദന്തനാഗസേന**മതഞ്ച അമ്ഹാകം മതഞ്ച പകതിസമുദ്ദം സന്ധായ വുത്തത്താ ന വിരുജ്ഝതി, **അട്ഠകഥാചരിയാനം** മതമ്പി "തണ്ഹാസമുദ്ദോ"തി ച "സമുദ്ദോപേസോ"തി ച ആഗതാനി സമുദ്ദസരിക്ഖകാനി ച തണ്ഹാചക്ഖുസോതാദീനി സന്ധായ വുത്തത്താ ന വിരുജ്ഝതീതി ദട്ഠബ്ബം.

> **ഖാദ**ധാതുവസാ ചാപി, **ഖനു**ധാതുവസേന വാ;
> **ഖനി**തോ വാപി ധാതുമ്ഹാ, **ധാതോ** **ഖം**പുബ്ബതോപി വാ;
> **ഖന്ധ**സദ്ദസ്സ നിപ്ഫത്തിം, സദ്ദക്ഖന്ധവിദൂ വദേ.

തത്ഥ "സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാപി ദുക്ഖാ"തി വചനതോ സയമ്പി ദുക്ഖധമ്മോയേവ സമാനോ ജാതിജരാബ്യാധിമരണദുക്ഖാദീഹി അനേകേഹി ദുക്ഖേഹി ഖജ്ജതി ഖാദിയതീതി **ഖന്ധോ,** തേഹേവ ദുക്ഖേഹി ഖഞ്ഞതി അവദാരിയതീതിപി **ഖന്ധോ,** ഖനിയതി പരിഖഞ്ഞതീതിപി **ഖന്ധോ,** അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ തുച്ഛത്താ ഖം സുഞ്ഞാകാരം ധാരേതീതിപി **ഖന്ധോ,** രൂപക്ഖന്ധാദി. അത്ഥുദ്ധാരതോ പന -

> **ഖന്ധ**സദ്ദോ രാസിഗുണ-പണ്ണത്തീസു ച രൂള്ഹിയം;
> കോട്ഠാസേ ചേവ അംസേ ച, വത്തതീതി വിഭാവയേ.

വുത്തഞ്ഹേതം **സമ്മോഹവിനോദനിയം** വിഭങ്ഗട്ഠകഥായം - **ഖന്ധ**സദ്ദോ സമ്ബഹുലേസു ഠാനേസു നിപതതി രാസിമ്ഹി ഗുണേ പണ്ണത്തിയം രൂള്ഹിയന്തി. "സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖവേ മഹാസമുദ്ദേ ന സുകരം ഉദകസ്സ പമാണം ഗഹേതും "ഏത്തകാനി ഉദകാള്ഹകാനീ'തി വാ 'ഏത്തകാനി ഉദകാള്ഹകസതാനീ'തി വാ 'ഏത്തകാനി ഉദകാള്ഹകസഹസ്സാനീ'തി വാ 'ഏത്തകാനി ഉദകാള്ഹകസതസഹസ്സാനീ'തി വാ, അഥ ഖോ അസങ്ഖ്യേയ്യോ അപ്പമേയ്യോ മഹാഉദകക്ഖന്ധോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ"തിആദീസു ഹി രാസിതോ ഖന്ധോ നാമ. ന ഹി പരിത്തകം ഉദകം ഉദകക്ഖന്ധോതി വുച്ചതി, ബഹുകമേവ വുച്ചതി, തഥാ ന പരിത്തകം രജോ രജക്ഖന്ധോ, ന അപ്പമത്തകാ ഗാവോ ഗവക്ഖന്ധോ, ന അപ്പമത്തകം ബലം ബലക്ഖന്ധോ, ന അപ്പമത്തകം പുഞ്ഞം പുഞ്ഞക്ഖന്ധോതി വുച്ചതി. ബഹുകമേവ ഹി രജോ രജക്ഖന്ധോ, ബഹുകാ ച ഗവാദയോ ഗവക്ഖന്ധോ, ബലക്ഖന്ധോ, പുഞ്ഞക്ഖന്ധോതി വുച്ചന്തി. "സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ"തിആദീസു പന

ഗുണതോ ഖന്ധോ നാമ. "അദ്ദസാ ഖാ ഭഗവാ മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധം ഗങ്ഗായ നദിയാ സോതേന വുയ്ഹമാന"ന്തി ഏത്ഥ പണ്ണത്തിതോ ഖന്ധോ നാമ. "യം ചിത്തം മനോ മാനസം...പേ॰... വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ"തിആദീസു രൂള്ഹീതോ ഖന്ധോ നാമ. സ്വായമിധ രാസിതോ അധിപ്പേതോ. അയഞ്ഹി ഖന്ധട്ഠോ നാമ പിണ്ഡട്ഠോ പൂഗട്ഠോ ഘടട്ഠോ രാസട്ഠോ, തസ്മാ രാസിലക്ഖണാ ഖന്ധാതി വേദിതബ്ബാ. കോട്ഠാസട്ഠാതിപി വത്തും വട്ടതി. ലോകസ്മിഞ്ഹി ഇണം ഗഹേത്വാ ചോദിയമാനാ "ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി ദസ്സാമ, തീഹി ഖന്ധേഹി ദസ്സാമാ"തി വദന്തി. ഇതി കോട്ഠാസലക്ഖണാ ഖന്ധാതിപി വത്തും വട്ടതി. ഏവമേത്ഥ "**രൂപക്ഖന്ധോ**തി രൂപരാസി രൂപകോട്ഠാസോ, **വേദനാക്ഖന്ധോ**തി വേദനാരാസി വേദനാകോട്ഠാസോ"തി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. "ഖന്ധേ ഭാരം. ഖന്ധതോ ഓതാരേതി, മഹാഹനുസഭക്ഖന്ധോ"തിആദീസു പന അംസോ "ഖന്ധോ"തി വുച്ചതി.

ആപുബ്ബയതതോ ചാപി, **ആയൂ**പപദതോ പുന;
തനുതോ **തനി**തോ വാപി, **ആയതന**രവോ ഗതോ.

വുത്തമ്പി ചേതം - ആയതനതോ, ആയാനം വാ തനനതോ, ആയതസ്സ ച നയനതോ ആയതനന്തി വേദിതബ്ബം. ചക്ഖു രൂപാദീസു ഹി തംതംദ്വാരാരമ്മണാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ സേന സേന അനുഭവനാദികിച്ചേന ആയതന്തി ഉട്ഠഹന്തി ഘടന്തി വായമന്തീതി വാ വുത്തം ഹോതി. തേ ച പന ആയഭൂതേ ധമ്മേ ഏതാനി തനന്തി വിത്ഥാരേന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഇദഞ്ച അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ പവത്തം അതീവ ആയതം സംസാരദുക്ഖം യാവ ന നിവത്തതി, താവ നയന്തി, പവത്തയന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഇതി സബ്ബേപിമേ ധമ്മാ ആയതനതോ, ആയാനം വാ തനനതോ, ആയതസ്സ ച നയനതോ ആയതനന്തി വുച്ചന്തി.

അപിച നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ആകരട്ഠേന സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന കാരണട്ഠേന ആയതനം വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി "ലോകേ ഇസ്സരായതനം വാസുദേവായതന"ന്തിആദീസു നിവാസട്ഠാനം ആയതനന്തി വുച്ചതി. "സുവണ്ണായതനം രജതായതന"ന്തിആദീസു ആകരോ, സാസനേ പന "മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ"തിആദീസു സമോസരണട്ഠാനം . "ദക്ഖിണാപഥോ ഗുന്നം ആയതന"ന്തിആദീസു സഞ്ജാതിദേസോ. "തത്ര തത്രേവ സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതി സതി സതിആയതനേ"തിആദീസു കാരണം.

ചക്ഖുആദീസു ചാപി ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ നിവസന്തി തദായത്തവുത്തിതായാതി ചക്ഖാദയോ ച നേസം നിവാസട്ഠാനം. ചക്ഖാദീസു തേ ആകിണ്ണാ തന്നിസ്സിതത്താ തദാരമ്മണത്താ ചാതി ചക്ഖാദയോ ച നേസം ആകരോ. ചക്ഖാദയോ ച നേസം സമോസരണട്ഠാനം തത്ഥ തത്ഥ ദ്വാരാരമ്മണവസേന സമോസരണതോ. ചക്ഖാദയോ ച നേസം സഞ്ജാതിദേസോ തന്നിസ്സയാരമ്മണഭാവേന തത്ഥേവ ഉപ്പത്തിതോ, ചക്ഖാദയോ ച നേസം കാരണം തേസം അഭാവേ അഭാവതോ. ഇതി നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ആകരട്ഠേന സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന കാരണട്ഠേനാതി ഇമേഹി കാരണേഹി ഏതേ ധമ്മാ ആയതനന്തി വുച്ചന്തി, തസ്മാ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ചക്ഖു ച തം ആയതനഞ്ചാതി **ചക്ഖായതനം**...പേ॰... ധമ്മാ

ച തേ ആയതനഞ്ചാതി **ധമ്മായതന**ന്തി ഏവം താവേത്ഥ അത്ഥതോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോതി. ഇച്ചേവം -

> നിവാസോ ആകരോ ചേവ, ജാതിദേസോ ച കാരണം;
> സമോസരണട്ഠാനഞ്ച, വുച്ചതാ'യതനം ഇതി;

> **വിദിവിദേഹി** ധാതൂഹി, **അകാര**പുബ്ബകേഹി വാ;
> **അന്തവിരഹിത**സദ്ദൂ-പപദേന **ജു**നാപി വാ.
> **അവിജ്ജാ**സദ്ദനിപ്ഫത്തി, ദീപേതബ്ബാ സുധീമതാ.

ഏത്ഥ പൂരേതും അയുത്തട്ഠേന കായദുച്ചരിതാദി അവിന്ദിയം നാമ, **അലദ്ധബ്ബ**ന്തി അത്ഥോ, തം അവിന്ദിയം വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ,** തബ്ബിപരീതതോ കായസുചരിതാദി വിന്ദിയം നാമ, തം വിന്ദിയം ന വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ**. ഖന്ധാനം രാസട്ഠം, ആയതനാനം ആയതനട്ഠം, ധാതൂനം സുഞ്ഞട്ഠം, സച്ചാനം തഥട്ഠം, ഇന്ദ്രിയാനം അധിപതിയട്ഠം അവിദിതം കരോതീതി **അവിജ്ജാ**. ദുക്ഖാദീനം പീളനാദിവസേന വുത്തം ചതുബ്ബിധം അത്ഥം അവിദിതം കരോതീതി **അവിജ്ജാ,** അന്തവിരഹിതേ സംസാരേ സബ്ബഭവയോനിഗതിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു സത്തേ ജവാപേതീതി **അവിജ്ജാ,** പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനേസു ഇത്ഥിപുരിസാദീസു ജവതി, വിജ്ജമാനേസുപി ഖന്ധാദീസു ന ജവതീതി **അവിജ്ജാ**.

യം പന **അട്ഠകഥായം** ''അപിച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം വത്ഥാരമ്മണപടിച്ചസമുപ്പാദപടിച്ചസമുപ്പന്നാ നം ധമ്മാനം ഛാദനതോപി അവിജ്ജാ''തി വുത്തം, ഏതം ന സദ്ദത്ഥതോ വുത്തം, അഥ ഖോ അവിജ്ജായ ഛാദനകിച്ചത്താ വുത്തം. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മടീകായം** ഇദം വുത്തം -

> ''ബ്യഞ്ജനത്ഥം ദസ്സേത്വാ സഭാവത്ഥം ദസ്സേതും 'അപിചാ'തിആദിമാഹ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം വത്ഥാരമ്മണാനി 'ഇദം വത്ഥു, ഇദമാരമ്മണ'ന്തി അവിജ്ജായ ഞാതും ന സക്കാതി അവിജ്ജാ തപ്പടിച്ഛാദികാ വുത്താ, വത്ഥാരമ്മണസഭാവച്ഛാദനതോ ഏവ അവിജ്ജാദീനം പടിച്ചസമുപ്പാദഭാവസ്സ, ജരാമരണാദീനം പടിച്ചസമുപ്പന്നഭാവസ്സ ച ഛാദനതോ പടിച്ചസമുപ്പാദപടിച്ചസമുപ്പന്നഛാദനം വേദിതബ്ബന്തി. തത്ഥ ദുഗ്ഗതിഗാമികമ്മസ്സ വിസേസപ്പച്ചയത്താ അവിജ്ജാ 'അവിന്ദിയം വിന്ദതീ'തി വുത്താ, തഥാ വിസേസപച്ചയോ വിന്ദനിയസ്സ ന ഹോതീതി 'വിന്ദിയം ന വിന്ദതീ'തി ച, അത്തനിസ്സിതാനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം പവത്താപനം ഉപ്പാദനം ആയതനം, സമ്മോഹഭാവേനേവ അനഭിസമയഭൂതത്താ 'അവിദിതം അഞ്ഞാതം കരോതി, അന്തവിരഹിതേ ജവാപേതീ'തി വണ്ണാഗമവിപരിയായവികാരവിനാസധാതുഅത്ഥവിസേസയോഗേഹി പഞ്ചവിധസ്സ നിരുത്തിലക്ഖണസ്സ വസേന തീസുപി പദേസു **അ**കാര**വി**കാര**ജ**കാരേ ഗഹേത്വാ അഞ്ഞേസം വണ്ണാനം ലോപം കത്വാ ജകാരസ്സ ച ദുതിയസ്സ ആഗമം കത്വാ **അവിജ്ജാ**തി വുത്താ''തി.

> **അരഹ**ധാതുതോ ഞേയ്യാ, **അരഹം**സദ്ദസണ്ഠിതി;
> **അരാരൂപപദഹന**-ധാതുതോ വാഥവാ പന.

> **രഹ**തോ **രഹി**തോ ചാപി, അകാരപുബ്ബതോ ഇധ;

വുച്ചതേ അസ്സ നിപ്ഫത്തി, ആരകാദിരവസ്സിതാ.

തഥാ ഹി **അരഹ**ന്തി അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യത്താ ചീവരാദിപച്ചയേ അരഹതി പൂജാവിസേസഞ്ചാതി അരഹം. വുത്തഞ്ച -

“പൂജാവിസേസം സഹ പച്ചയേഹി,
യസ്മാ അയം അരഹതി ലോകനാഥോ;
അത്ഥാനുരൂപം **അരഹ**ന്തി ലോകേ,
തസ്മാ ജിനോ അരഹതി നാമമേത”ന്തി.

തഥാ സോ കിലേസാരയോ മഗ്ഗേന ഹനീതി **അരഹം**. വുത്തഞ്ച -

“യസ്മാ രാഗാദിസങ്ഖാതാ, സബ്ബേപി അരയോ ഹതാ;
പഞ്ഞാസത്ഥേന നാഥേന, തസ്മാപി **അരഹം** മതോ”തി.

യഞ്ചേതം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാമയനാഭിം പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരാരം ജരാമരണനേമിം ആസവസമുദയമയേന അക്ഖേന വിജ്ഝിത്വാ വിഭവരഥേ സമായോജിതം അനാദികാലപ്പവത്തം സംസാരചക്കം, തസ്സ സോ ബോധിമണ്ഡേ വീരിയപാദേഹി സീലപഥവിയം പതിട്ഠായ സദ്ധാഹത്ഥേന കമ്മക്ഖയകരം ഞാണപരസും ഗഹേത്വാ സബ്ബേ അരേ ഹനീതിപി **അരഹം**. വുത്തഞ്ച -

“അരാ സംസാരചക്കസ്സ, ഹതാ ഞാണാസിനാ യതോ;
ലോകനാഥേന തേനേസ, **അരഹ**ന്തി പവുച്ചതീ”തി.

തഥാ അത്തഹിതം പരഹിതഞ്ച പരിപൂരേതും സമ്മാ പടിപജ്ജന്തേഹി സാധൂഹി ദൂരതോ രഹിതബ്ബാ പരിച്ചജിതബ്ബാ പരിഹാതബ്ബാതി രഹാ, രാഗാദയോ പാപധമ്മാ, ന സന്തി ഏതസ്സ രഹാതി **അരഹം**. “അരഹോ”തി വത്തബ്ബേ **ഓ**കാരസ്സ സാനുസാരം **അ**കാരാദേസം കത്വാ “അരഹം”ന്തി വുത്തം. ആഹ ച -

“പാപധമ്മാ രഹാ നാമ, സാധൂഹി രഹിതബ്ബതോ;
തേസം സുട്ഠു പഹീനത്താ, ഭഗവാ **അരഹം** മതോ”തി.

അഥ വാ ഖീണാസവേഹി സേക്ഖേഹി കല്യാണപുഥുജ്ജനേഹി ച ന രഹിതബ്ബോ ന പരിച്ചജിതബ്ബോ, തേ ച ഭഗവാതി **അരഹം**. ആഹ ച -

“യേ ച സച്ഛികതധമ്മാ,
അരിയാ സുദ്ധഗോചരാ;
ന തേഹി രഹിതോ ഹോതി,
നാഥോ തേനാ’രഹം മതോ”തി.

രഹോതി ച ഗമനം വുച്ചതി, നത്ഥി ഏതസ്സ രഹോ ഗമനം ഗതീസു പച്ചാജാതീതി **അരഹം**. ആഹ ച -

“രഹോ വാ ഗമനം യസ്സ, സംസാരേ നത്ഥി സബ്ബസോ;
പഹീനജാതിമരണോ, **അരഹം** സുഗതോ മതോ”തി.

പാസംസത്താ വാ ഭഗവാ **അരഹം**. അക്ഖരചിന്തകാ ഹി പസംസായം **അരഹ**സദ്ദം വണ്ണേന്തി. പാസംസഭാവോ ച ഭഗവതോ അനഞ്ഞസാധാരണോ യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതോ സദേവകേ ലോകേ സുപ്പതിട്ഠിതോ. ഇതി പാസംസത്താപി ഭഗവാ **അരഹം**. ആഹ ച -

> ''ഗുണേഹി സദിസോ നത്ഥി, യസ്മാ ലോകേ സദേവകേ;
> തസ്മാ പാസംസിയത്താപി, **അരഹം** ദ്വിപദുത്തമോ''തി.

ഇമാനി നിബ്ബചനാനി **"അരഹ പൂജായം, ഹന ഹിംസായം, രഹ ചാഗേ, രഹി ഗതിയ"**ന്തി ഇമേസം ധാതൂനം വസേന ഇധ വുത്താനി കിലേസേഹി ആരകത്താ ''അരഹ''ന്തി ച പാപകരണേ രഹാഭാവാ ''അരഹ''ന്തി ച അസപ്പുരിസാനം ആരകാ ദൂരേതി ''അരഹ''ന്തി ച സപ്പുരിസാനം ആരകാ ആസന്നേതി ''അരഹ''ന്തി ച. നിബ്ബചനാനി പന ധാതുസദ്ദനിസ്സിതാനി ന ഹോന്തീതി ഇധ ന ഗഹിതാനി. പസംസാ പന അത്ഥതോ പൂജാ ഏവാതി **"അരഹ പൂജായ"**ന്തി ധാതുസ്സ അത്ഥോ ഭവിതും യുത്തോതി ഇധ അമ്ഹേഹി ഗഹിതാ, അട്ഠകഥാചരിയേഹി തു **അരഹ**സദ്ദസ്സ ലബ്ഭമാനവസേന സബ്ബേപി അത്ഥാ ഗഹിതാ ധാതുനിസ്സിതാ ച അധാതുനിസ്സിതാ ച. കഥം? -

> ആരകത്താ ഹതത്താ ച, കിലേസാരീന സോ മുനി;
> ഹതസംസാരചക്കാരോ, പച്ചയാദീന ചാരഹോ;
> ന രഹോ കരോതി പാപാനി, **അരഹം** തേന വുച്ചതീതി.

ടീകാചരിയേഹിപി തഥേവ ഗഹിതാ. കഥം? -

> ആരകാ മന്ദബുദ്ധീനം, ആരകാ ച വിജാനതം;
> രഹാനം സുപ്പഹീനത്താ, വിദൂനമരഹേയ്യതോ;
> ഭവേസു ച രഹാഭാവാ, പാസംസാ **അരഹം** ജിനോതി.

യഥാ പന **അരഹം**സദ്ദസ്സ, ഏവം **അരഹാ**സദ്ദസ്സാപി നിബ്ബചനാനി വേദിതബ്ബാനി.

> **സുപുബ്ബഗമി**തോ ചേവ, **സുപുബ്ബഗദി**തോപി ച;
> ധീരോ **സുഗത**സദ്ദസ്സ, നിപ്ഫത്തിം സമുദീരയേ.

ഏത്ഥ ഹി **സുഗതോ**തി സോഭനം ഗതം ഏതസ്സാതി സുഗതോ, സുന്ദരം ഠാനം ഗതോതി സുഗതോ, സമ്മാ ഗതോതി സുഗതോ, സമ്മാ ച ഗദതീതി സുഗതോതി ധാതുനിസ്സിതം അത്ഥം ഗഹേത്വാ സദ്ദനിപ്ഫത്തി കാതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹി **അട്ഠകഥാസു** -

> ''സോഭനഗമനത്താ , സുന്ദരം ഠാനം ഗതത്താ, സമ്മാ ഗതത്താ, സമ്മാ ച ഗദത്താ സുഗതോ. ഗമനമ്പി ഹി ഗതന്തി വുച്ചതി, തഞ്ച ഭഗവതോ സോഭനം പരിസുദ്ധമനവജ്ജം. കിം പന തന്തി? അരിയമഗ്ഗോ, തേനേസ ഗമനേന ഖേമം ദിസം അസജ്ജമാനോ ഗതോതി സോഭനഗമനത്താ സുഗതോ''തിആദി.

> **ഭഗ**സദ്ദൂപപദതോ, **വനു**തോ **വമു**തോപി ച;
> **ഭഗവാ**സദ്ദനിപ്ഫത്തിം, പവദേ അഞ്ഞഥാപി വാ.

അത്രിമാനി നിബ്ബചനാനി - ഭഗസങ്ഖാതാ ലോകിയലോകുത്തരസമ്പത്തിയോ വനി ഭജി സേവീതി **ഭഗവാ**. സോമനസ്സകുമാരത്തഭാവാദീസു ചരിമത്തഭാവേ ച ഭഗസങ്ഖാതം സിരിം ഇസ്സരിയം യസഞ്ച വമി ഉഗ്ഗിരി ഖേളപിണ്ഡം വിയ അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡയീതി **ഭഗവാ**. അഥ വാ നക്ഖത്തേഹി സമം പവത്തത്താ ഭഗസങ്ഖാതേ സിനേരുയുഗന്ധരഉത്തരകുരുഹിമവന്താദിഭാജനലോകേ വമി, തന്നിവാസിതത്താവാസസമതിക്കമനതോ തപ്പടിബദ്ധഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന പജഹീതി **ഭഗവാതി**.

> **പര**ധാതുവസാ വാപി, **പരൂ**പപദതോപി വാ;
> **മു**തോ തഥാ **മജ**തോ ച, **മയ**തോ **മുന**തോ **മി**തോ.
>
> പുന **മി**തോതി ഏതേഹി, ധാതൂഹി ഖലു സത്തഹി;
> വദേ **പരമ**സദ്ദസ്സ, നിപ്ഫത്തിം ജിനസാസനേ.
>
> ഉത്തമവാചീ**പരമ**-സദ്ദേന സഹ അട്ഠഹി;
> പദേഹി **പാരമീ**സദ്ദം, വദേ തദ്ധിതപച്ചയിം.
>
> **പാര**സദ്ദൂപപദതോ, **മജ**തോപി **മു**തോഥ വാ;
> **മയ**തോ വാ **മുന**തോ വാ, **മി**തോ വാ പുനപി **മി**തോ.
>
> ഏതേഹി ഛഹി ധാതൂഹി, മഹാപുരിസവാചകം;
> **പാരമീ**സദ്ദമീരേന്തി, തതോ **പാരമി**താരവം.

ഏത്ഥ താവ ഉത്തമത്ഥവാചക**പരമ**സദ്ദവസേന **പാരമീ**നിബ്ബചനം കഥേസ്സാമ. തതോ **പര**ധാതുവസേന, തതോ **പര**സദ്ദൂപപദമുധാതാദിവസേന തതോ **പാര**സദ്ദൂപപദ**മജ**ധാതാദിവസേന.

ദാനസീലാദിഗുണവിസേസയോഗേന സത്തുത്തമതായ പരമാ. മഹാബോധിസത്താ ബോധിസത്താ, തേസം ഭാവോ, കമ്മം വാ **പാരമീ,** ദാനാദിക്രിയാ. അഥ വാ പരതി പാലേതി പൂരേതി ചാതി പരമോ, ദാനാദീനം ഗുണാനം പാലകോ പൂരകോ ച ബോധിസത്തോ, പരമസ്സ അയം, പരമസ്സ വാ ഭാവോ, കമ്മം വാ **പാരമീ,** ദാനാദിക്രിയാ. അഥ വാ പരം സത്തം അത്തനി മവതി ബന്ധതി ഗുണവിസേസയോഗേനാതി പരമോ, പരം വാ അധികതരം മജ്ജതി സുജ്ഝതി കിലേസമലതോതി പരമോ, പരം വാ സേട്ഠം നിബ്ബാനം മയതി ഗച്ഛതീതി പരമോ, പരം വാ ലോകം പമാണഭൂതേന ഞാണവിസേസേന ഇധലോകം വിയ മുനാതി പരിച്ഛിന്ദതീതി പരമോ, പരം വാ അതിവിയ സീലാദിഗുണഗണം അത്തനോ സന്താനേ മിനോതി പക്ഖിപതീതി പരമോ, പരം വാ അത്തഭൂതതോ ധമ്മകായതോ അഞ്ഞം പടിപക്ഖം വാ തദനത്ഥകരം കിലേസചോരഗണം മിനാതി ഹിംസതീതി പരമോ, മഹാസത്തോ, പരമസ്സ അയം, പരമസ്സ വാ ഭാവോ, കമ്മം വാ **പാരമീ,** ദാനാദിക്രിയാ.

അപരോ നയോ - പാരേ നിബ്ബാനേ മജ്ജതി സുജ്ഝതി, സത്തേ ച മജ്ജേതി സോധേതീതി പാരമീ, മഹാപുരിസോ, തസ്സ ഭാവോ, കമ്മം വാ **പാരമിതാ**. പാരേ നിബ്ബാനേ സത്തേ മവതി ബന്ധതി യോജേഊതി പാരമീ, പാരം വാ നിബ്ബാനം മയതി ഗച്ഛതി, സത്തേ ച മായേതി ഗമേതീതി പാരമീ, മുനാതി വാ പാരം നിബ്ബാനം യാഥാവതോ, തത്ഥ വാ സത്തേ മിനോതി പക്ഖിപതീതി

പാരമീ, കിലേസാരിം വാ സത്താനം പാരേ നിബ്ബാനേ മിനാതി ഹിംസതീതി പാരമീ, മഹാപുരിസോ, തസ്സ ഭാവോ, കമ്മം വാ **പാരമിതാ,** ദാനാദിക്രിയാവ. ഇമിനാ നയേന പാരമീനം സദ്ദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കരധാതുവസാ വാപി, **കിര**ധാതുവസേന വാ;
കംസദ്ദൂപപദ**രുധി**-ധാതുതോ വാപി ദീപയേ;
കരുണാസദ്ദനിപ്ഫത്തിം, മഹാകരുണസാസനേ.

തത്ഥ **കരുണാ**തി പരദുക്ഖേ സതി സാധൂനം ഹദയകമ്പനം കരോതീതി കരുണാ. കിരതി പരദുക്ഖം വിക്ഖിപതീതി **കരുണാ**. കം വുച്ചതി സുഖം, തം രുന്ധതി വിബാധതി കാരുണികം ന സുഖാപേതീതിപി **കരുണാ**.

വിദിവിധവിദധാതു-വസേന പരിദീപയേ;
വിജ്ജാസദ്ദസ്സ നിപ്ഫത്തിം, സദ്ദനിപ്ഫത്തികോവിദോ.

തത്ഥ **വിജ്ജാ**തി വിന്ദിയം കായസുചരിതാദിം വിന്ദതി യാഥാവതോ ഉപലഭതീതി വിജ്ജാ. തമോഖന്ധാദിപദാലനട്ഠേന വാ അത്തനോ പടിപക്ഖം വിജ്ഝതീതി **വിജ്ജാ**. തതോ ഏവ അത്തനോ വിസയം വിദിതം കരോതീതിപി **വിജ്ജാ**.

മേധധാതുവസാ ചേവ, **മേധാ**ധാതൂഹി ച ദ്വിധാ;
മേധാസദ്ദസ്സ നിപ്ഫത്തിം, മേധാവീ സമുദീരയേ.

തത്ഥ **മേധാ**തി സമ്മോഹം മേധതി ഹിംസതീതി മേധാ. പാപകേ വാ അകുസലേ ധമ്മേ മേധതി ഹിംസതീതിപി **മേധാ**. അഥ വാ -

“പഞ്ഞാ ഹി സേട്ഠാ കുസലാ വദന്തി,
നക്ഖത്തരാജാരിവ താരകാനം;
സീലം സിരിഞ്ചാപി സതഞ്ച ധമ്മോ,
അന്വായികാ പഞ്ഞവതോ ഭവന്തീ”തി

വചനതോ പന മേധതി സീലേന സിരിയാ സതഞ്ച ധമ്മേഹി സഹ ഗച്ഛതി, ന ഏകികാ ഹുത്വാ തിട്ഠതീതിപി **മേധാ**. അപരോ നയോ - സുഖുമമ്പി അത്ഥം ധമ്മഞ്ച ഖിപ്പമേവ മേതി ച ധാരേതി ചാതി **മേധാ,** ഏത്ഥ **മേതീ**തി ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി **അട്ഠസാലിനിയം** വുത്തം “അസനി വിയ സിലുച്ചയേ കിലേസേ മേധതി ഹിംസതീതി മേധാ, ഖിപ്പം ഗഹണധാരണട്ഠേന വാ മേധാ”തി.

രന്ജധാതുവസാ ചേവ, രാപുബ്ബതിരതോപി ച;
രത്തിസദ്ദസ്സ നിപ്ഫത്തിം, സദ്ദത്ഥഞ്ഞൂ വിഭാവയേ.

രന്ജന്തി സത്താ ഏത്ഥാതി **രത്തി,** രാ സദ്ദോ തിയ്യതി ഛിജ്ജതി ഏത്ഥാതി **രത്തി,** സത്താനം സദ്ദസ്സ വൂപസമകാലോതി അത്ഥോ.

മാ മാനേ ഇതി **സോഅന്ത,** കമ്മനീതി ചുഭോഹി തു;
ധാതൂഹി **മാസ**സദ്ദസ്സ, നിപ്ഫത്തിം സമുദീരയേ.

തഥാ ഹി സത്താനം ആയും മാനന്തോ വിയ സിയതി അന്തം കരോതീതി **മാസോ,** ചിത്തമാസാദയോ ദ്വാദസ മാസാ. സേയ്യഥിദം? ചിത്തോ വിസാഖോ ജേട്ഠോ ആസാള്ഹോ സാവണോ ഭദ്ദോ അസ്സയുജോ കത്തികോ മാഗസിരോ ഫുസ്സോ മാഘോ ഫഗ്ഗുണോതി. തത്ര ചിത്തോ മാസോ ''രമ്മകോ''തി വുച്ചതി. ''യഥാപി രമ്മകേ മാസേ, ബഹൂ പുപ്ഫന്തി വാരിജാ''തി പാളി ദിസ്സതി. ഭദ്ദോ പന ''പോട്ഠപാദോ''തി വുച്ചതി.

അഥ വാ **മാസോ**തി അപരണ്ണവിസേസസ്സപി സുവണ്ണമാസസ്സപി നാമം. തത്ഥ അപരണ്ണവിസേസോ യഥാപരിമിതേ കാലേ അസിയതി ഭക്ഖിയതീതി **മാസോ,** ഇതരോ പന ''മമ ഇദ''ന്തി മസിയതി ആമസിയതി ഗണ്ഹിയതീതി **മാസോ**തി വുച്ചതി.

സംപുബ്ബവദചരേഹി, **സംവച്ഛര**രവസ്സ തു;
നിപ്ഫത്തിം സമുദീരേയ്യ, സക്യസീഹസ്സ സാസനേ.

തഥാ ഹി തം തം സത്തം ധമ്മപ്പവത്തിഞ്ച സങ്ഗമ്മ വദന്തോ വിയ ചരതി പവത്തതീതി **സംവച്ഛരോ**.

ഭിദിഭിക്ഖിധാതുവസാ , അഥ വാ ഭയവാചകം;
ഭീസദ്ദം പുരിമം കത്വാ, **ഇക്ഖ**ധാതുവസേന ച;
ഭിക്ഖുസദ്ദസ്സ നിപ്ഫത്തിം, കഥയേയ്യ വിചക്ഖണോ.

തഥാ ഹി കിലേസേ ഭിന്ദതീതി **ഭിക്ഖു**. ഛിന്നഭിന്നപടധരോതിപി **ഭിക്ഖു**. ഭിക്ഖനസീലോതിപി **ഭിക്ഖു**. സംസാരേ ഭയം ഇക്ഖതി, ഇക്ഖനസീലോതി വാ **ഭിക്ഖു**.

സദഭിദീഹി ധാതൂഹി, **സബ്ഭി**സദ്ദഗതിം വദേ;
സപ്പുരിസേ ച നിബ്ബാനേ, ഏസ സദ്ദോ പവത്തതി.

അത്രിമാനി നിബ്ബചനാനി - സീദനസഭാവേ കിലേസേ ഭിന്ദതീതി **സബ്ഭി,** സപ്പുരിസോ, യോ ''അരിയോ''തിപി ''പണ്ഡിതോ''തിപി വുച്ചതി. അപിച സീദനസഭാവാ കിലേസാ ഭിജ്ജന്തി ഏത്ഥാതി **സബ്ഭി,** നിബ്ബാനം, യം ''രാഗക്ഖയോ''തിആദിനാമം ലഭതി. തഥാ ഹി **സംയുത്തട്ഠകഥായം** വുത്തം ''യസ്മാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ സീദനസഭാവാ കിലേസാ ഭിജ്ജന്തി, തസ്മാ തം സബ്ഭീതി വുച്ചതീ''തി.

ഏത്ഥേതം വദാമ -

''യസ്മാ നിബ്ബാനമാഗമ്മ, സംസീദനസഭാവിനോ;
ക്ലേസാ ഭിജ്ജന്തി തം തസ്മാ, സബ്ഭീതി അമതം'ബ്രവു''ന്തി.

ബ്രൂധാതു**സദ**ധാതൂഹി, **ഭിസി**സദ്ദസ്സ സമ്ഭവം;
ഗുണേഹി ബ്രൂഹിതാ ധീരാ, പോരാണാചരിയാ'ബ്രവും.

തഥാ ഹി ബ്രവന്താ ഏത്ഥ സീദന്തീതി **ഭിസീ**തി **ഭിസി**സദ്ദസ്സ സമ്ഭവം പോരാണാ കഥയിംസു.

സുഖധാതുവസാ ചാപി, **സുപുബ്ബഖാദ**തോപി വാ;
സുപുബ്ബഖനുതോ വാപി, **സുഖ**സദ്ദഗതിം വദേ.

സുഖന്തി ഹി സുഖയതീതി സുഖം. യസ്സുപ്പജ്ജതി, തം സുഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. സുട്ഠു ദുക്ഖം ഖാദതീതിപി **സുഖം**. സുട്ടു ദുക്ഖം ഖനതീതിപി **സുഖം**.

ദുക്ഖധാതുവസാ ചാപി, **ദുപുബ്ബഖാദ**തോപി വാ;
ദുപുബ്ബഖനുതോ വാപി, **ദുക്ഖ**സദ്ദഗതിം വദേ.

ദുക്ഖന്തി ഹി ദുക്ഖയതീതി ദുക്ഖം. യസ്സുപ്പജ്ജതി, തം ദുക്ഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. ദുട്ഠു സുഖം ഖാദതീതിപി **ദുക്ഖം**. ദുട്ഠു സുഖം ഖനതീതിപി **ദുക്ഖം**. അഥ വാ ദ്വിധാ സുഖം ഖനതീതിപി **ദുക്ഖം**.

ഗന്ധധാതുവസാ ചാപി, **ഗമു**ധാതുവസേന വാ;
ഗമുധാധാതുതോ വാപി, **ഗന്ധ**സദ്ദഗതിം വദേ.

തഥാ ഹി ഗന്ധയതീതി **ഗന്ധോ,** അത്തനോ വത്ഥും സൂചയതി "ഇദം സുഗന്ധം, ഇദം ദുഗ്ഗന്ധ"ന്തി പകാസേതി, പടിച്ഛന്നം, വാ പുപ്ഫഫലാദിം "ഇദമേത്ഥ അത്ഥീ"തി പേസുഞ്ഞം കരോന്തോ വിയ അഹോസീതി അത്ഥോ. അഥ വാ ഗന്ധയതി ഛിന്ദതി മനാപഗന്ധോ സുഗന്ധഭാവേന ദുഗ്ഗന്ധം, അമനാപഗന്ധോ ച ദുഗ്ഗന്ധഭാവേന സുഗന്ധന്തി **ഗന്ധോ**. ഏത്ഥ പന **ഗന്ധ**സദ്ദസ്സ ഛേദനവാചകത്തേ -

"അതിജാതം അനുജാതം, പുത്തമിച്ഛന്തി പണ്ഡിതാ;
അവജാതം ന ഇച്ഛന്തി, യോ ഹോതി കുലഗന്ധനോ"തി

അയം പാളി നിദസ്സനം. വായുനാ വാ നീയമാനോ ഗച്ഛതീതി **ഗന്ധോ. കച്ചായനസ്മിഞ്ഹി** "ഖാദാമഗമാനം ഖന്ധന്ധഗന്ധാ"തി **ഖാദഅമഗമി**ഇച്ചേതേസം ധാതൂനം യഥാക്കമം **ഖന്ധ അന്ധഗന്ധാ**ദേസാ വുത്താ. അഥ വാ ഗച്ഛന്തോ ധരിയതേ സോതി **ഗന്ധോ**. വുത്തഞ്ഹേതം ഭദന്തേന **ബുദ്ധദത്താചരിയേന** വേയ്യാകരണേന നിരുത്തിനയദസ്സിനാ "ധരിയതീതി ഗച്ഛന്തോ, ഗന്ധോ സൂചനതോപി വാ"തി.

രസധാതുവസാ ചേവ, **രമാസ**ധാതുതോപി ച;
രസസദ്ദസ്സ നിപ്ഫത്തിം, ആഹു ധമ്മരസഞ്ഞുനോ.

രസോതി ഹി രസന്തി തം അസ്സാദേന്തീതി **രസോ,** രമന്താ തം അസന്തീതിപി **രസോ**. വുത്തമ്പി ചേതം "രമമാനാ ന'സന്തീതി രസോതി പരിദീപിതോ"തി. തത്രായമത്ഥോ - ദേവമനുസ്സാദയോ സത്താ യസ്മാ രമമാനാ നം ധമ്മജാതം അസന്തി ഭക്ഖന്തി, തസ്മാ തം ധമ്മജാതം രസോ നാമാതി നിരുത്തഞ്ഞൂഹി പരിദീപിതോതി. പദച്ഛേദോ പന ഏവം വേദിതബ്ബോ -

നം അസന്തി ന സന്തീതി, പദച്ഛേദോ സിയാ തഹിം;
കമ്മകാരകഭാവേന, അത്ഥോ ഹി തത്ഥ ഇച്ഛിതോ.

ഇതി വുത്താനുസാരേന, അവുത്തേസു പദേസുപി;

യഥാരഹം നയഞ്ഞൂഹി, നയോ നേയ്യോ സുസോഭനോ.

ധാതുചിന്തായ യേ മുത്താ, അനിപ്ഫന്നാതി തേ മതാ;
തേ ചാപി ബഹവോ സന്തി, **പീതലോഹിതകാ**ദയോ;

നിപ്ഫന്നേ അപി ധാതൂഹി, സദ്ദേ **ധഗാ**ഇതിആദയോ;
അനിപ്ഫന്നംവ പേക്ഖന്തി, **ഗവാദി**വിധിഭേദതോ.

തഥാ ഹി "ഗച്ഛതീതി ഗോ", ഇതി വുത്തപദം പുന;
അനിപ്ഫന്നം കരിത്വാന, "ഗാവോ" ഇച്ചാദികംബ്രവും.

ഏകന്തേന അനിപ്ഫന്നാ, സദ്ദാ **വിഡൂഡഭാ**ദയോ;
ധാതുരൂപകസദ്ദാ ച, "പബ്ബതായതി"ആദയോ.

സേയ്യഥിദം? "വിഡൂഡഭോ, തിസ്സോ, യേവാപനോ, പീതം, ലോഹിതം" ഇച്ചേവമാദീനി നാമികപദാനി അനിപ്ഫന്നാനി ഭവന്തി. "നീലം, പീതം, യേവാപനകോ" ഇച്ചാദീനി പന നീലവണ്ണേ പീതവണ്ണേ. **കേ രേ ഗേ സദ്ദേ**തി ധാതുവസേന ആഗതത്താ നീലതീതി **നീലം,** പീതതീതി **പീതം,** യേ വാ പന ഇതിവചനേന ഭഗവതാ കിയതേ കഥിയതേതി **യേവാപനകോ**തി നിബ്ബചനമരഹന്തീതി നിപ്ഫന്നാനീതി വത്തബ്ബാനി. കേചി പനേത്ഥ വദേയ്യും "നനു നീലതി പീതതീതിആദീനി ക്രിയാപദാനി തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ ന ദിസ്സന്തീ"തി? കിഞ്ചാപി ന ദിസ്സന്തി, തഥാപി ഏതരഹി അവിജ്ജമാനാ പുരാണഭാസാ ഏസാതി ഗഹേതബ്ബാനി. യഥാ ഹി "നാഥതീതി നാഥോ"തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി "നാഥതീ"തി ക്രിയാപദം ബുദ്ധവചനേ ന ദിസ്സതി, തഥാപി **നാഥ യാചനോപതാപിസ്സരിയാസീസനേസൂ**തി ധാതുനോ ദിട്ഠത്താ അട്ഠകഥാചരിയാ ഗണ്ഹിംസുയേവ, ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി ക്രിയാപദപരിഹീനോ ധാതു വുച്ചേയ്യ.

കിഞ്ച ഭിയ്യോ - യഥാ "യാവ ബ്യാതി നിമീസതി, തത്രാപി രസതിബ്ബയോ"തി **ജാതകപാളിയം** ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ദേവമനുസ്സാനം വോഹാരപഥേ അസഞ്ചരന്തം പുരാണഭാസാഭൂതം "ബ്യാതീ"തി ക്രിയാപദമ്പി ദിസ്സതി, തഥാ "നീലതി, പീതതീ"തിആദീഹിപി പുരാണഭാസാഭൂതേഹി ക്രിയാപദേഹി ഭവിതബ്ബം. തത്ഥ **യാവ ബ്യാതീ**തി യാവ ഉമ്മീസതി. അയഞ്ഹി തസ്മിം കാലേ വോഹാരോ, യസ്മിം കാലേ ബോധിസത്തോ ചൂളബോധി നാമ പരിബ്ബാജകോ അഹോസി. യഥാ പന **വിഡൂഡഭ**സദ്ദാദയോ ധാതുവസേന അനിപ്ഫന്നാ നാമ വുച്ചന്തി, തഥാ "പബ്ബതായതി, സമുദ്ദായതി, ചിച്ചിടായതി, ധൂമായതി, ദുദ്ദുഭായതി, മേത്തായതി, കരുണായതി, മമായതി" ഇച്ചേവമാദയോ ച "ഛത്തീയതി, വത്ഥീയതി, പരിക്ഖാരീയതി, ധനീയതി, പടീയതി" ഇച്ചേവമാദയോ ച "അതിഹത്ഥയതി, ഉപവീണയതി, ദള്ഹയതി, പമാണയതി, കുസലയതി, വിസുദ്ധയതി" ഇച്ചേവമാദയോ ച ധാതുവസേന അനിപ്ഫന്നായേവ നാമ വുച്ചന്തി.

തത്ഥ "പബ്ബതായതീ"തിആദീസു സങ്ഘോ പബ്ബതമിവ അത്താനമാചരതി **പബ്ബതായതി,** ഏവം **സമുദ്ദായതി**. സദ്ദോ ചിച്ചിടമിവ അത്താനമാചരതി **ചിച്ചിടായതി**. വത്ഥു ധൂമമിവ അത്താനമാചരതി **ധൂമായതി**. സദ്ദോ ദുദ്ദുഭഇതി ആചരതി **ദുദ്ദുഭായതി,** ഭിക്ഖു മേത്തായതി, തഥാ കരുണായതി. "മമ ഇദ"ന്തി

ഗണ്ഹതി **മമായതി**. അഛത്തം ഛത്തമിവ ആചരതി **ഛത്തീയതി**. അപുത്തം പുത്തമിവ ആചരതി **പുത്തീയതി,** സിസ്സം ആചരിയോ, അത്തനോ പത്തമിച്ഛതി **പത്തീയതി**. ഏവം വത്ഥീയതി, പരിക്ഖാരീയതി, ചീവരീയതി, ധനീയതി, പടീയതി. ഹത്ഥിനാ അതിക്കമതി **അതിഹത്ഥയതി**. വീണായ ഉപഗായതി **ഉപവീണയതി**. ദള്ഹം കരോതി വീരിയം **ദള്ഹയതി**. പമാണം കരോതി **പമാണയതി**. കുസലം പുച്ഛതി **കുസലയതി**. വിസുദ്ധാ ഹോതി രത്തി **വിസുദ്ധായതി**.

തത്രായം പദമാലാ - "പബ്ബതായതി, പബ്ബതായന്തി. പബ്ബതായസി, പബ്ബതായഥ. പബ്ബതായാമി, പബ്ബതായാമാ"തി ഇമിനാ നയേന അട്ഠന്നം വിഭത്തീനം വസേന സേസം സബ്ബം യോജേതബ്ബം, ഏവം "സമുദ്ദായതി, ഛത്തീയതീ"തിആദീസു. തത്ര കാരിതവസേനപി "പബ്ബതായന്തം പയോജയതി പബ്ബതായതി, പുത്തിയന്തം പയോജയതി പുത്തീയതി" ഇച്ചാദി പദസിദ്ധി ഭവതി. അയം പന പദമാലാ - പബ്ബതായതി, പബ്ബതായന്തി. പബ്ബതായസി. സേസം യോജേതബ്ബം. ഇച്ചേവം ധാതുവസേന നിപ്ഫന്നാനിപ്ഫന്നപദാനി വിഭാവിതാനി.

ഇദാനി ധാതുഗണലക്ഖണം, അധാതുലക്ഖണം, കാരിതപച്ചയയോഗം, സകാരിതേകകമ്മദ്വികമ്മതികമ്മപദം, ഊഹനീയരൂപഗണം, ധാതൂനം ഏകഗണികദ്വിഗണികതേഗണികപദം, സുദ്ധകത്തുഹേതുകത്തുപദരൂപം, കമ്മഭാവപദരൂപം, ഏകകാരിതദ്വികാരിതപദം, അകാരിതദ്വികമ്മകപദഞ്ച സബ്ബമേതം യഥാരഹം കഥയാമ.

തത്ര സബ്ബധാതുകനിസ്സിതേ സുദ്ധകത്തുപ്പയോഗേ സുദ്ധസ്സരധാതുതോ വാ ഏകസ്സരതോ വാ അനേകസ്സരതോ വാ **അ**പച്ചയസ്സ പരഭാവോ **ഭൂവാദി**ഗണലക്ഖണം സാമഞ്ഞലക്ഖണവസേന, വിസേസലക്ഖണവസേന പന ആഖ്യാതത്തേ **ഇ**കാരന്താനേകസ്സരധാതുതോ സഹ **അ**പച്ചയേന നിച്ചം നിഗ്ഗഹീതാഗമനഞ്ച നാമികത്തേ നിഗ്ഗഹീതാഗമനമത്തഞ്ച **ഭൂവാദിഗണലക്ഖണം**. ആക്യാതത്തേ കത്തരി ധാതൂഹി **അ**പച്ചയേന സദ്ധിംനിയതവസേന നിഗ്ഗഹീതാഗമനം **രുധാദി**ഗണലക്ഖണം സാമഞ്ഞലക്ഖണവസേന, വിസേസലക്ഖണവസേന പന ആഖ്യാതത്തേ കത്തരി ധാതൂഹി **ഇവണ്ണേകാരോകാര**പച്ചയേഹി സദ്ധിം നിയതവസേന നിഗ്ഗഹീതാഗമനഞ്ച നാമകത്തേ അനിയതവസേന നിഗ്ഗഹീതാഗമനമത്തഞ്ച **രുധാദിഗണലക്ഖണം**. കത്തരി ധാതൂഹി ആദേസലാഭാലാഭിനോ **യ**പച്ചയസ്സ പരഭാവോ **ദിവാദിഗണലക്ഖണം**. കത്തരി ധാതൂഹി യഥാരഹം **ണു ണാ ഉണാ**പച്ചയാനം പരഭാവോ **സ്വാദിഗണലക്ഖണം**. കത്തരി ധാതൂഹി **നാ**പച്ചയസ്സ പരഭാവോ **കിയാദിഗണലക്ഖണം**. കത്തരി ധാതൂഹി ആഖ്യാതത്തേ അപ്പകതരപ്പയോഗവസേന നാമികത്തേ പചുരപ്പയോഗവസേന **പ്പണ്ഹാ**പച്ചയാനം പരഭാവോ **ഗഹാദിഗണലക്ഖണം**. കത്തരി ധാതൂഹി യഥാസമ്ഭവം **ഓയിര**പ്പച്ചയാനം പരഭാവോ **തനാദിഗണലക്ഖണം**. ആഖ്യാതത്തേ കത്തരി ധാതൂഹി സബ്ബഥാ **ണേണയ**പ്പച്ചയാനം പരഭാവോ **ചുരാദി**ഗണലക്ഖണം സാമഞ്ഞലക്ഖണവസേന, വിസേസലക്ഖണവസേന പന ആഖ്യാതത്തേ **ഇ**കാരന്തധാതുതോ സഹ **ണേ ണയ**പച്ചയേഹി നിച്ചം നിഗ്ഗഹീതാഗമനഞ്ച നാമികത്തേ നിഗ്ഗഹീതാഗമനമത്തഞ്ച **ചുരാദിഗണലക്ഖണം**. ഗണസൂചകാനം പച്ചയാനമപരത്തം **അധാതുലക്ഖണം**. ഇതി ധാതുഗണലക്ഖണമധാതുലക്ഖണം വിഭാവിതം.

കാരിതപച്ചയസ്സ യോഗേ “ണേ ണയോ ണാപേ ണാപയോ ചാ”തി ഇമേ ചത്താരോ കാരിതപച്ചയാ.

ണേ ണയാസും **ഉ**വണ്ണന്താ,
ആദന്താ പച്ഛിമാ ദുവേ;
സേസതോ ചതുരോദ്വേ വാ,
ണയോയേവ അധാതുതോ.

തത്ര സാവേതി, സാവയതി. ഭാവേതി, ഭാവയതി, ഓഭാസേതി, ഓഭാസയതി. ഇമാനി കാരിതേ ഉവണ്ണന്തധാതുരൂപാനി.

ദാപേതി , ദാപയതി. ഹാപേതി, ഹാപയതി. ന്ഹാപേതി, ന്ഹാപയതി. നഹാപേതി, നഹാപയതി. **ആ**കാരന്തധാതുരൂപാനി.

സോസേതി, സോസയതി. സോസാപേതി, സോസാപയതി. ഘോസാപേതി, ഘോസാപയതി. **അ**കാരന്തധാതുരുപാനി.

മഗ്ഗോ സംസാരതോ ലോകം ഞാപേതി, ഞാപയതി. **ഇ**ധാതുരൂപാനി നിഗ്ഗച്ഛാപേതീതി ഏതേസമത്ഥോ. ഇമാനി ഹി **നി**പുബ്ബായ **ഇ**ധാതുയാ വസേന സമ്ഭൂതാനി ഹേതുകത്തുരൂപാനി. തഥാ ഹി സുദ്ധകത്തുഭാവേന മഗ്ഗോ സയം ഞായതി, സംസാരതോ നിഗ്ഗച്ഛതീതി ഞായോതി വുച്ചതി.

പാവേതി, പാവയതി, **ഉ**ധാതുരൂപാനി. വദാപേതീതി ഏതേസമത്ഥോ. ഇമാനി ഹി പപുബ്ബായ **ഉ**ധാതുയാ വസേന സമ്ഭൂതാനി ഹേതുകത്തുരൂപാനി. തഥാ ഹി “യോ ആതുമാനം സയമേവ പാവാ”തി സുദ്ധകത്തുപദം ആഹച്ചഭാസിതം ദിസ്സതി.

ഖേപേതി, ഖേപയതി. കങ്ഖേതി, കങ്ഖയതി, കങ്ഖാപേതി, കങ്ഖാപയതി. ആചിക്ഖാപേതി, ആചിക്ഖാപയതി. **ഇ**വണ്ണന്തധാതുരൂപാനി.

ഖിയേതി, ഖിയയതി. മിലായേതി, മിലായയതി. ഏകാരന്തധാതുരൂപാനി.

സിയേതി, സിയയതി. **ഓ**കാരന്തധാതുരൂപാനി.

പബ്ബതായായതി, പുത്തിയായതി. അധാതുനിസ്സിതാനി രൂപാനി. ഇമിനാ നയേന സേസാനി അവുത്താനിപി രൂപാനി സക്കാ വിഞ്ഞാതും വിഞ്ഞുനാ പാളിനയഞ്ഞുനാതി വിത്ഥാരോ ന ദസ്സിതോ. ഇതി കാരിതപച്ചയയോഗോ സങ്ഖേപേന വിഭാവിതോ.

ഇദാനി **സകാരിതേകകമ്മാദീനി** ബ്രൂമ -

അകമ്മകാ ഏകകമ്മാ, ദ്വികമ്മാ വാപി ഹോന്തി ഹി;
കാരിതപച്ചയേ ലദ്ധേ, സകമ്മാ ച ദ്വികമ്മകാ.

സയം സോധേതി സോ ഭൂമിം, സോധാപേതി പരേമഹിം;
നരം കമ്മം കാരയതി, വിഞ്ഞേയ്യം കമതോ ഇദം.

ദ്വികമ്മികാ സമ്ഭവന്തി, തികമ്മാ ഏത്ഥ ദീപയേ;
“ഇസ്സരോ സേവകം ഗാമം, അജം നായേതി” ഇച്ചപി.

“നരോ നരേന വാ ഗാമം, അജം നായേതി”ഇച്ചപി;
കമ്മത്ഥദീപകംയേവ, കരണം ഏത്ഥ ഇച്ഛിതം.

ഇതി സകാരിതേകകമ്മാദീനി വിഭാവിതാനി.

ഇദാനി **ഊഹനീയരൂപഗണം** ബ്രൂമ - ഹോതി, ഭോതി, സമ്ഭോതി, ഇദം **ഭൂവാദി**രൂപം. സുമ്ഭോതി, പരിസുമ്ഭോതി, ഇദം **രുധാദി**ഗൂപം. നിന്ദതി, വിനിന്ദതി, ബന്ധതി, ഇദം **ഭൂവാദി**രൂപം. ഛിന്ദതി, ഭിന്ദതി, രുന്ധതി, ഇദം **രുധാദി**രൂപം. ദേതി, നേതി, വദേതി, അന്വേതി, ഇദം **ഭൂവാദി**രൂപം. രുന്ധേതി, പടിരുന്ധേതി, ഇദം **രുധാദി**രൂപം. ബുദ്ധേതി, പലിബുദ്ധേതി, ഇദം **ചുരാദി**രൂപം. ജയതി, സയതി, പലായതി, മിലായതി, ഗായതി, ഇദം **ഭൂവാദി**രൂപം. ഹായതി, സായതി, ന്ഹായതി, ഇദം **ദിവാദി**രൂപം. കഥയതി, ചിന്തയതി, ഭാജയതി, ഇദം **ചുരാദി**രൂപം. ഗബ്ബതി, പഗബ്ബതി, ഇദം **ഭൂവാദി**രൂപം. കുബ്ബതി, ക്രുബ്ബതി, ഇദം **തനാദി**രൂപം. ഹിനോതി, ചിനോതി, ഇദം **സ്വാദി**രൂപം. തനോതി, സനോതി, കരോതി, ഇദം **തനാദി**രൂപം. ചിന്തേതി, ചിന്തയതി, ഇദം കത്തുരൂപഞ്ചേവ ഹേതുകത്തുരൂപഞ്ച. കന്തേതി, കന്തയതി, ഇദം ഹേതുകത്തുരൂപമേവ. ഭക്ഖേതി, ഭക്ഖയതി, വാദേതി, വാദയതി, ഇദം സുദ്ധകത്തുരൂപഞ്ചേവ ഹേതുകത്തുരൂപഞ്ച. **മിയ്യതീ**തി കത്തുപദഞ്ചേവ കമ്മപദഞ്ച. **ഭാവേഥാ**തി ബഹുവചനഞ്ചേവ ഏകവചനഞ്ച. **സംയമിസ്സ**ന്തി അനാഗതവചനഞ്ചേവ അതീതവചനഞ്ച. **അനുസാസതീ**തി ആഖ്യാതഞ്ചേവ നാമികഞ്ച. **ഗച്ഛം വിധമം നിക്ഖണ**ന്തി നാമികഞ്ചേവ ആഖ്യാതഞ്ച. ഏത്ഥ ആഖ്യാതത്തേ **ഗച്ഛ**ന്തി അനാഗതവചനം, **വിധമ**ന്തി അതീതവചനം, **നിഖണ**ന്തി പരികപ്പവചനം, സബ്ബം വാ ഏതം പദം അനാഗതാധിവചനന്തിപി വത്തും വട്ടതേവ. ഇമിനാ നയേന അഞ്ഞാനിപി ഊഹനീയപദാനി നാനപ്പകാരതോ യോജേതബ്ബാനി. ഇമാനി പദാനി ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യവിസേസാനി മന്ദബുദ്ധീനം സമ്മോഹകരാനി ആചരിയപാചരിയേ പയിരുപാസിത്വാ വേദനീയാനീതി ഊഹനീയരൂപഗണോ വിഭാവിതോ.

ഇദാനി **ഏകഗണികാദീനി** വദാമ - **ധാ ധാരണേ, ഭൂവാദി**ഗണികവസേനായം ഏകഗണികാ സകമ്മികാ ധാതു. ഭഗവാ സകലലോകസ്സ ഹിതം ദധാതി വിദധാതി, പുരിസോ അത്ഥം സംവിധേതി, നിധിം നിധേതി, ഇമാനി സുദ്ധകത്തരി ഭവന്തി. “സംവിധാപേതി, വിധാപേതീ”തി ഇമാനി ഹേതുകത്തരി ഭവന്തി. കമ്മേ പന ഭാവേ ച “അനുവിധീയതീ”തിആദീനി ഭവന്തി. തഥാ ഹി കമ്മേ “നിധി നാമ നിധീയതീ”തി ച “ധീയതി ധപിയതീതി ധേയ്യ”ന്തി ച രൂപാനി ദിസ്സന്തി. തത്ഥ കമ്മേ “കമ്മം സത്തേഹി അനുവിധിയ്യതി, കമ്മാനി സത്തേഹി അനുവിധിയ്യന്തി. ഭോ കമ്മ ത്വം സത്തേഹി അനുവിധിയ്യസി, അഹം കമ്മം സത്തേഹി അനുവിധിയ്യാമീ”തിആദിനാ യോജേതബ്ബം. ഭാവേ പന “സത്തോ ദുക്ഖം അനുവിധിയ്യതി, സത്താ ദുക്ഖം അനുവിധിയ്യന്തി, തോ സത്ത ത്വം ദുക്ഖം അനുവിധിയ്യസീ”തി യോജേതബ്ബം. അയം നയോ അതിവിയ സുഖുമോ പാളിനയാനുകൂലോ.

നാമികപദത്തേ “ധാതൂ”തിആദീനി ഭവന്തി. തത്ഥ **ധാതൂ**തി സലക്ഖണം ദധാതി ധാരേതീതി ധാതു. **അട്ഠകഥാസു** പന “സലക്ഖണധാരണതോ

ദുക്ഖവിധാനതോ ദുക്ഖധാനതോ ച ധാതൂ"തി വുത്തം. **ധാതൂ**തി പഥവീധാതാദിധാതുയോ. തത്ഥ **സലക്ഖണധാരണതോ**തി യഥാ തിത്ഥിയപരികപ്പിതോ പകതി അത്താതി ഏവമാദികോ സഭാവതോ നത്ഥി, ന ഏവമേതാ, ഏതാ പന സലക്ഖണം സഭാവം ധാരേന്തീതി ധാതുയോ . **ദുക്ഖവിധാനതോ**തി ദുക്ഖസ്സ വിദഹനതോ. ഏതാ ഹി ധാതുയോ കാരണഭാവേന വവത്ഥിതാ ഹുത്വാ യഥാ അയലോഹാദിധാതുയോ അയലോഹാദിഅനേകപ്പകാരം സംസാരദുക്ഖം വിദഹന്തി. **ദുക്ഖധാനതോ**തി അനപ്പകസ്സ ദുക്ഖസ്സ വിധാനമത്തതോ അവസവത്തനതോ, തം വാ ദുക്ഖം ഏതാഹി കാരണഭൂതാഹി സത്തേഹി അനുവിധീയതി, തഥാവിഹിതഞ്ച തം ഏതേസ്വേവ ധീയതി ഠപിയതി, ഏവം ദുക്ഖധാനതോ ധാതുയോ. അപിച നിജ്ജീവട്ഠോ ധാതവോതി ഗഹേതബ്ബം. തഥാ ഹി ഭഗവാ "ഛ ധാതുയോസം ഭിക്ഖു പുരിസോ"തിആദീസു ജീവസഞ്ഞാസമൂഹനത്ഥം ധാതുദേസനം അകാസീതി. യോ പന തത്ഥ അമ്ഹേഹി ഭാവട്ഠാനേ "സത്തോ ദുക്ഖം അനുവിധിയ്യതീ"തി തിപുരിസമണ്ഡിതോ ഏകവചനബഹുവചനികോ പഠമാവിഭത്തിപ്പയോഗോ വുത്തോ. സോ -

"ദൂസിതോ ഗിരിദത്തേന, ഹയോ സാമസ്സ പണ്ഡവോ;
പോരാണം പകതിം ഹിത്വാ, തസ്സേവാനുവിധിയ്യതീ"തി ച

"മാതാ ഹി തവ ഇരന്ധതി, വിധുരസ്സ ഹദയം ധനിയ്യതീ"തി ച "തേ സംകിലേസികാ ധമ്മാ പഹീയിസ്സന്തീ"തി ച ഇമാസം പാളീനം വസേന സാരതോ പച്ചേതബ്ബോ. തത്ഥ പണ്ഡവോ നാമ അസ്സോ ഗിരിദത്തനാമകസ്സ അസ്സഗോപകസ്സ പകതിം **അനുവിധിയ്യതി** അനുകരോതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച യദി കത്തുപദം ഇച്ഛിതം സിയാ, "അനുവിദധാതീ"തി പാളി വത്തബ്ബാ സിയാ. യദി കമ്മപദം ഇച്ഛിതം സിയാ, "പണ്ഡവേനാ"തി തതിയന്തം കത്തുപദം വത്തബ്ബം സിയാ, ഏവം അവചനേന "അനുവിധിയ്യതീ"തി ഇദം ഭാവപദന്തി സിദ്ധം. ന കേനചി ഏത്ഥ വത്തും സക്കാ **"ദിവാദി**ഗണേ കത്തരി വിഹിത**യ**പച്ചയസ്സ വസേന വുത്തം ഇദം രൂപ"ന്തി, **ധാ**ധാതുയാ **ദിവാദി**ഗണേ അപ്പവത്തനതോ, ഏകന്ത**ഭൂവാദി**ഗണികത്താ ച. ദുതിയപ്പയോഗേ പന യദി കത്തുപദം ഇച്ഛിതം സിയാ, "ധനുതേ"തി പാളി വത്തബ്ബാ സിയാ. യദി കമ്മപദം ഇച്ഛിതം സിയാ, "ധാതുയാ"തി വത്തബ്ബം സിയാ . ഏവം അവചനേന "ധനിയ്യതീ"തി ഇദമ്പി ഭാവപദന്തി സിദ്ധം. ഏത്ഥ **"ധനിയ്യതീ**തി പത്ഥേതി, ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ"തി **അട്ഠകഥായം** വുത്തം. **"ധനു യാചനേ"**തി ധാതു ഏസാ ഏകന്തേന **തനാദി**ഗണേയേവ വത്തതി. തതിയപ്പയോഗേ "പഹീയിസ്സന്തീ"തി യദി **ഭൂവാദി**ഗണേ **"ഹാ ചാഗേ"**തി ധാതുയാ രൂപം സിയാ, കത്തരി "പജഹിസ്സന്തീ"തി രൂപം സിയാ, "കസ്മാ നോ പജഹിസ്സതീ"തി ഏത്ഥ വിയ. കമ്മപദം പന "പജഹിയിസ്സന്തീ"തി സിയാ. യസ്മാ "പഹീയിസ്സന്തീ"തി ഇദം **ദിവാദി**ഗണേ **"ഹാ പരിഹാനിയ"**ന്തി ധാതുയാ രൂപത്താ "പഹായിസ്സന്തീ"തി കത്തുപദരൂപം സിയാ "ആജഞ്ഞോ കുരുതേ വേഗം, ഹായന്തി തത്ഥ വളവാ"തി അകമ്മകസ്സ കത്തുപദരൂപസ്സ ദസ്സനതോ, തസ്മാ "പഹായിസ്സന്തീ"തി അവത്വാ "പഹീയിസ്സന്തീ"തി വചനേന **യ**പച്ചയോ ഭാവേ വത്തതീതി ഞായതി.

കേചി പനേത്ഥ വദേയ്യും "സോ പഹീയിസ്സതി. തേ സംകിലേസികാ ധമ്മാ പഹീയിസ്സന്തി. രൂപം വിഭവിയ്യതി. അഗ്ഗിജാഹി പുബ്ബേവ ഭൂയതേ'തിആദീസു **യ**പച്ചയോ കമ്മേയേവ വിഹിതോ, ന ഭാവേ. കമ്മകത്തുവസേന ഹി ഇമേ

പയോഗാ ദട്ഠബ്ബാ, സയമേവ പീയതേ പാനീയം, സയമേവ കടോ കരിയതേതി പയോഗാ വിയാ''തി. തം ന, ഏവഞ്ഹി സതി ''പജഹിയിസ്സന്തീ''തിആദീനി സകമ്മകധാതുരൂപാനി വത്തബ്ബാനി ''പീയതേ കരിയതേ''തി രൂപാനി വിയ. ഏത്ഥ പന ഭാവട്ഠാനേ കത്തുനോ ഠിതഭാവോ ഹേട്ഠാ നാനപ്പകാരേന ദസ്സിതോതി ന വുത്തോ. യേ സദ്ദസത്ഥേ മതം ഗഹേത്വാ സാസനികാ ഗരൂ ഭാവേ അദബ്ബവുത്തിനോ ഭാവസ്സേകത്താ ഏകവചനമേവ, തഞ്ച പഠമപുരിസസ്സേവ ''ഭൂയതേ ദേവദത്തേന ദേവദത്തേന സമ്പത്തിം അനുഭവനന്തി അത്ഥോ''തി പയോഗഞ്ച തദത്ഥയോജനഞ്ച വദന്തി. തേസം തം വചനം പാളിയാ, അട്ഠകഥാദീഹി ച ന സമേതി, തസ്മാ യഥാവുത്തോയേവത്ഥോ ആയസ്മന്തേഹി ധാരേതബ്ബോ.

ജര രോഗേ. ജരതി, ജരിയ്യതി. **ജരവയോഹാനിയം**. ജീരതി, ജിയ്യതി. ഇമാ ദ്വേപി **ഭൂവാദി** ഗണികവസേന ഏകഗണികാ. താസം അയം സാധാരണരൂപവിഭാവനാ. ''യേന ച സന്തപ്പതി, യേന ച ജരിയ്യതീ''തിആദി. തത്ഥ **യേന ച ജരിയ്യതീ**തി യേന തേജോഗതേന കുപിതേന അയം കായോ ഏകാഹികാദിജരരോഗേന ജരിയ്യതി ജരതി. അഥ വാ **യേന ച ജരിയതി** യേന അയം കായോ ജീരതി ഇന്ദ്രിയവേകല്യതം ബലക്ഖയം പലിതവലിതാദിഞ്ച പാപുണാതി.

മര പാണചാഗേ. ഭൂവാദിഗണികോയം അകമ്മകോ ച. സത്തോ മരതി, മിയ്യതി. കിഞ്ചാപി അയം ധാതു **''മര പാണചാഗേ''**തി വചനതോ സകമ്മകോ വിയ ദിസ്സതി, തഥാപി ''പുത്തോ മരതി. കിച്ഛം വതായം ലോകോ ആപന്നോ ജായതി ച ജിയ്യതി ച മിയ്യതി ചാ''തി ഏവമാദീനം കമ്മരഹിതപ്പയോഗാനം ദസ്സനതോ അകമ്മകോയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. അത്ഥയോജനാനയേന പന **മരതീ**തി പാണം ചജതീതി കമ്മം ആനേത്വാ കഥേതും ലബ്ഭതി. ''മരതി, മിയതീ''തി ഇമാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി, ''സത്തോ സത്തം മാരേതി, മാരയതി, മാരാപേതി, മാരാപയതീ''തി ഇമാനി കാരിതപദസങ്ഖാതാനി ഹേതുകത്തുപദാനി. ഏത്ഥ ച യോ അമതം സത്തം മരണം പാപേതി, സോ വധകോ മാരേതി മാരയതി മാരാപേതി മാരാപയതീതി ച വുച്ചതി. സത്തോ സത്തേഹി മാരിയതി മാരാപിയതീതി ഇമാനി കമ്മപദാനി. ഭാവപദമപ്പസിദ്ധം. ഏവമഞ്ഞത്രാപി പസിദ്ധതാ ച അപ്പസിദ്ധതാ ച ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ.

ഖാദ ഭക്ഖണേ. അയം പന **ഭൂവാദി**ഗണികവസേന ഏകഗണികോ സകമ്മകോ ധാതു. ഖാദതി, സങ്ഖാദതി, ഇമാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി . പുരിസോ പുരിസേന പുരിസം വാ പൂവം ഖാദേതി ഖാദയതി ഖാദാപേതി ഖാദാപയതി, ഇമാനി ഹേതുകത്തുപദാനി. ഏത്ഥ ച യോ അഖാദന്തം ഖാദന്തം വാ ഖാദാഹീതി പയോജേതി, സോ ഖാദാപകോ ഖാദേതി ഖാദയതി ഖാദാപേതി ഖാദാപയതീതി ച വുച്ചതി. ഖജ്ജതി, സംഖജ്ജതി, സങ്ഖാദിയതി. ഇമാനി കമ്മപദാനി. അത്രപനായം പാളി ''അതീതം പാഹം അദ്ധാനം രൂപേന ഖജ്ജിം, സേയ്യഥാപാഹം ഏതരഹി പച്ചുപ്പന്നേന രൂപേന ഖജ്ജാമി. അഹഞ്ചേവ ഖോ പന അനാഗതം രൂപം അഭിനന്ദേയ്യം, അനാഗതേനപാഹം രൂപേന ഖജ്ജേയ്യം, സേയ്യഥാപേതരഹി ഖജ്ജാമീ''തി. ഭാവപദം ന ലബ്ഭതി സകമ്മകത്താ ഇമസ്സ ധാതുസ്സ. **ഭൂവാദി**ഗണോ. അയം നാമധാതു ഏകന്ത**രുധാദി**ഗണികോതി അപ്പസിദ്ധോ.

ദിവാദിഗണേ താ പാലനേ. ലോകം തായതി സന്തായതി. ഇമാനി സകമ്മകാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി. ഹേതുകത്തുപദം പന കമ്മപദഞ്ച ഭാവപദഞ്ച അപ്പസിദ്ധാനി.

സുധ സംസുദ്ധിയം. ചിത്തം സുജ്ഝതി വിസുജ്ഝതി. ഇമാനി അകമ്മകാനി സുദ്ധകത്തുപദാനി. സോധേതി, സോധയതി, സോധാപേതി, സോധാപയതി, ഇമാനി ഹേതുകത്തുരൂപാനി. ഏത്ഥ ച യോ അസുദ്ധം ഠാനം സുദ്ധം കരോതി, സോ സോധകോ സോധേതി, സോധയതീതി വുച്ചതി, ഏസ നയോ അഞ്ഞത്രാപി ഈദിസേസു ഠാനേസു. യോ പന അസുദ്ധട്ഠാനം സയം അസോധേത്വാ "ത്വം സോധേഹീ"തി അഞ്ഞം പയോജേതി, സോ സോധാപകോ സോധാപേതി സോധാപയതീതി വുച്ചതി. ഏസ നയോ അഞ്ഞത്രാപി ഈദിസേസു ഠാനേസു. തഥാ ഹി "കാരേതി, കാരയതി, കാരാപേതി, കാരാപയതീ"തിആദീസു അയം നയോ ന ലബ്ഭതി, ഏവം ലബ്ഭമാനനയോ ച അലബ്ഭമാനനയോ ച സബ്ബത്ഥ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. ഇമാ പനേത്ഥ പാളിയോ -

"പച്ചന്തദേസവിസയേ, നിമന്തേത്വാ തഥാഗതം;
തസ്സ ആഗമനം മഗ്ഗം, സോധേന്തി തുട്ഠമാനസാ"തി ച

"മഗ്ഗം സോധേമഹം തദാ"തി ച. ഇമാ ഹി പാളിയോ സഹത്ഥാ സോധനം സന്ധായ വുത്താ. "ആയസ്മാ പിലിന്ദവച്ഛോ രാജഗഹേ പബ്ഭാരം സോധാപേതി ലേണം കത്തുകാമോ"തി പന പാളി, "കിം ഭന്തേ ഥേരോ കാരാപേതീ"തി, "പബ്ഭാരം മഹാരാജ സോധാപേമി ലേണം കത്തകാമോ"തി ച പാളി. ഇമാ പരേഹി സോധാപനം സന്ധായ വുത്താ. "കസ്സ സോധിയതി മഗ്ഗോ"തി ഇദം കമ്മപദം, ഭാവപദം പന അപ്പസിദ്ധം. ഇമിനാ നയേന യാവ **ചുരാദി**ഗണാ യോജേതബ്ബം.

ദ്വിഗണികത്തേ സുഭ സോഭേ. സോഭതി വതായം പുരിസോ. **സുഭ പഹാരേ**. യോ നോ ഗാവോവ സുമ്ഭതി സുമ്ഭോതി ഇച്ചപി ദിസ്സതി. "സുമ്ഭോതീ"തി ച **കച്ചായനമതേ** രൂപം, ഇമാനി കത്തുപദാനി. നഗരം സോഭേതി, സോഭയതി. പുരിസോ പുരിസേ ചോരം സുമ്ഭേതി, സുമ്ഭയതി, സുമ്ഭാപേതി, സുമ്ഭാപയതി. ഇമാനി ഹേതുകത്തുപദാനി. കമ്മഭാവപദാനി ലബ്ഭമാനാലബ്ഭമാനവസേന യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബാനി. **ഭൂവാദിരുധാദി**ഗണികരൂപാനി.

പച പാകേ. പുരിസോ ഭത്തം പചതി. നേരയികോ നിരയേ പച്ചതി. കമ്മം പച്ചതി. ഭത്തം പച്ചതി. പാരമിയോ പരിപച്ചന്തി. ഫലാനി പരിപച്ചന്തി, പക്കാനി ഹോന്തീതി അത്ഥോ. ഗരവോ പന -

ഞാണയുത്തവരം തത്ഥ, ദത്വാ സന്ധിം തിഹേതുകം;
പച്ഛാ പച്ചതി പാകാനം, പവത്തേ അട്ഠകേ ദുവേതി ച -

"അസങ്ഖാരം സസങ്ഖാര-വിപാകാനി ന പച്ചതീ"തി ച ഏവം **പചതി**പദസ്സ ദ്വിഗണികരൂപസ്സ സകമ്മകത്തം ഇച്ഛന്തി. ഏവം പന സാട്ഠകഥേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ കുതോ ലബ്ഭാ. തേപിടകേ ഹി ബുദ്ധവചനേ "കപ്പം നിരയമ്ഹി പച്ചതി. യാവ പാപം ന പച്ചതി. നിരയമ്ഹി അപച്ചി സോ"തി ഏവം അകമ്മകത്തംയേവ ദിസ്സതി. ഏത്ഥ വദേയ്യും "നനു **പച പാകേ**'തി അയം ധാതു

സകമ്മകോ, തേന 'പച്ചതീ'തി പദസ്സ **ദിവാദി**ഗണികരൂപസ്സപി സതോ സകമ്മകത്തം യുജ്ജതി, തസ്മായേവ 'പച്ചതി പാകാനം പവത്തേ അട്ഠകേ ദുവേ'തിആദീസു വുത്ത''ന്തി. എത്ഥ വുച്ചതേ - യഥാ **"ഛിദി ദ്വിധാകരണേ, ഭിദി വിദാരണേ"**തി ധാതൂനം **രുധാദി**ഗണേ പവത്താനം "രുക്ഖം ഛിന്ദതി, ഭിത്തിം ഭിന്ദതീ"തി രൂപപദാനം സകമ്മകത്തേപി സതി **ദിവാദി**ഗണം പത്താനം തേസം ധാതൂനം "ഉദകം ഛിജ്ജതി, ഘടോ ഭിജ്ജതീ"തി രൂപപദാനി അകമ്മകാനിയേവ ഭവന്തി, യഥാ **ഭൂവാദി**ഗണേ പവത്തസ്സ **പച**ധാതുസ്സ "ഭത്തം പചതീ"തി രൂപപദസ്സ സകമ്മകത്തേപി സതി **ദിവാദി**ഗണം പത്തസ്സ "നിരയേ പച്ചതി, കമ്മാനി വിപച്ചന്തീ"തി രൂപപദാനി അകമ്മകാനിയേവ ഭവന്തി.

അഥാപി വദേയ്യും "നനു ച ഭോ യഥാ 'ആസവേഹി ചിത്താനി വിമുച്ചിംസൂ'തി എത്ഥ "ആസവതോ ചിത്താനി വിമുച്ചിംസൂ'തി ച 'ആസവേഹി കത്തുഭൂതേഹി ചിത്താനി വിമുച്ചിംസൂ'തി ച ഏവം **ദിവാദി**ഗണികസ്സ ധാതുസ്സ 'വിമുച്ചിംസൂ'തി രൂപപദസ്സ അകമ്മകത്തഞ്ച സകമ്മകത്തഞ്ച ഭവതി, തഥാ 'നിരയേ പച്ചതി, കമ്മാനി വിപച്ചന്തീ'തി ച അകമ്മകത്തേനപി ഭവിതബ്ബം. 'പച്ചതി പാകാനം പവത്തേ അട്ഠകേ ദുവേ, അസങ്ഖാരം സസങ്ഖാരവിപാകാനി ന പച്ചതീ'തി സകമ്മകത്തേനപി ഭവിതബ്ബ''ന്തി. അകമ്മകത്തേനേവ ഭവിതബ്ബം, ന സകമ്മകത്തേന, "പച്ചതി പാകാന''ന്തിആദിനാ വുത്തപ്പയോഗാനം "ആസവേഹി ചിത്താനി വിമുച്ചിംസൂ"തി പയോഗേന അസമാനത്താ. തഥാ ഹേത്ഥ "വിമുച്ചിംസൂ"തി പദം കമ്മരഹിതകത്തുവാചക**യ**പച്ചയന്തമ്പി ഭവതി കത്തുസഹിതകമ്മവാചക**യ**പച്ചയന്തമ്പി. "വിമുച്ചിംസൂ"തി ഇമസ്സ ഹി പദസ്സ കമ്മരഹിത**യ**പച്ചയവന്തത്താ "ആസവേഹീ"തി കരണവചനം അപാദാനകാരകവാചകം ഭവതി. 'ചിത്താനീ"തി പച്ചത്തവചനം പന കത്തുകാരകവാചകം ഭവതി. തഥാ "വിമുച്ചിംസൂ"തി പദസ്സ കത്തുസഹിതകമ്മവാചകത്താ "ആസവേഹീ"തി കരണവചനം കത്തുകാരകവാചകം ഭവതി. "ചിത്താനീ"തി പച്ചത്തവചനം പന കമ്മകാരകവാചകം ഭവതി. അയം നയോ "പച്ചതി പാകാന"ന്തിആദിനാ വുത്തപ്പയോഗേസു ന ലബ്ഭതി. തഥാ ഹി തത്ഥ പച്ചത്തവചനം കത്താരം വദതി, ഉപയോഗവചനം കമ്മം വദതീതി ദട്ഠബ്ബം. കാരിതേ "പുരിസോ പുരിസേന പുരിസം വാ ഭത്തം പാചേതി പാചയതി പാചാപേതി പാചാപയതീ"തി ച, "അനന്തേ ബോധിസമ്ഭാരേ, പരിപാചേസി നായകോ"തി ദസ്സനതോ പന "പരിപാചേതി, പരിപാചയതീ"തി ച രൂപാനി ഭവന്തി. ഇമാനി ഹേതുകത്തുപദാനി. കമ്മേ - യഞ്ഞദത്തേന ഓദനോ പച്ചതേ, ഭാവപദം അപ്പസിദ്ധം. ഇമാനി **ഭൂവാദിദിവാദി**ഗണികരൂപാനി. ഇമിനാ നയേന അഞ്ഞാനിപി ദ്വിഗണികരൂപാനി യോജേതബ്ബാനി.

തേഗണികത്തേ സു പസവേ. ഹേതുഫലം സവതി, പസവതി. **സു സവനേ**. സദ്ധോ ധമ്മം സുണോതി, സുണാതി. **സു ഹിംസായം**. യോധോ പച്ചാമിത്തം സുനാതി. ഇമാനി യഥാക്കമം **ഭൂവാദിസ്വാദികിയാദി**ഗണികാനി കത്തുപദാനി. തഥാ ഹേതുനാ ഫലം സവിയ്യതി, ഉന്നാദസദ്ദോ പഥവീഇന്ദ്രിയസദ്ദോ വിയ സുയ്യതി. യോധേന പച്ചമിത്തോ സുനിയ്യതി. ഇമാനി കമ്മപദാനി. ഭാവപദം ന ലബ്ഭതി സകമ്മകത്താ ഇമേസം ധാതൂനം. ഇമിനാ നയേന അഞ്ഞാനിപി തേഗണികരൂപാനി ഉപപരിക്ഖിത്വാ യോജേതബ്ബാനി. അത്ര പനായം നയവിഭാവനാ -

ഭ്വാദിരുധാദികാ ധാതൂ, **സ്വാദിദിവാദികാ** തഥാ;
രുധാദികദിവാദിട്ഠാ, ഭൂവാദികചുരാദികാ.

ഭൂവാദികഗഹാദിട്ഠാ, ഭ്വാദിസ്വാദികിയാദികാ;
ഏവമാദിപ്പഭേദേഹി, വിത്ഥാരേന്തു വിചക്ഖണാ.

ഇച്ചേവം സങ്ഖേപതോ യഥാരഹം ഏകഗണികദ്വിഗണികതേഗണികവസേന സുദ്ധകത്തുഹേതുകത്തുകമ്മഭാവപദാനി ച സകാരിതേകകമ്മാനി ച സകാരിതദ്വികമ്മാനി ച സകാരിതതികമ്മാനി ച ദസ്സിതാനി.

ഇദാനി **ഏകകാരിതദ്വികാരിതപദാനം** വചനോകാസോ അനുപ്പത്തോ, തസ്മാ തം വദാമ. **സോ അന്തകമ്മനി**. അരഹത്തമഗ്ഗോ മാനം സിയതി, കമ്മം പരിയോസിയതി. ഇമാനി താവ സുദ്ധകത്തുപദാനി. ഏത്ഥ **മാനം സിയതീ**തി മാനം സമുച്ഛിന്ദതി. **കമ്മം പരിയോസിയതീ**തി കമ്മം നിപ്ഫജ്ജതി. **പരി അവ** ഇച്ചുപസഗ്ഗവസേന ഹി ഇദം പദം അകമ്മകം ഭവതി, അത്ഥോ പന "പരിയോസാനം ഗച്ഛതീ"തി സകമ്മകവസേന ഗഹേതബ്ബോ. അത്തനാ വിപ്പകതം അത്തനാ പരിയോസാപേതി. ഇദ**മേകം കാരിതം** ഹേതുകത്തുപദം. ഏത്ഥ പന **പരിഅവ** ഇച്ചുപസഗ്ഗവസേന അകമ്മകഭൂതസ്സ **സോ**ധാതുസ്സ ലദ്ധകാരിതപച്ചയത്താ ഏകകമ്മമേവ സകാരിതപദം ഭവതി. അത്തനാ വിപ്പകതം പരേഹി പരിയോസാവാപേതി. ഇദം **ദ്വികാരിതം** ഹേതുകത്തുപദം. ഏത്ഥ ച പന **പരി അവ** ഇച്ചുപസഗ്ഗവസേന അകമ്മകഭൂതസ്സ **സോ**ധാതുസ്സ ലദ്ധകാരിതപച്ചയദ്വയത്താ ദ്വികമ്മകം സകാരിതപദം ഭവതി. "പരിയോസാവാപേതീ"തി ഇദമ്പി **പരി അവ** പുബ്ബസ്മാ **സോ**ധാതുമ്ഹാ **ണാപേ ണാപേ** ഇതി പച്ചയദ്വയം കത്വാ **അവ**സദ്ദസ്സോകാരഞ്ച കത്വാ തതോ **യ**കാരാഗമഞ്ച അനുബന്ധ**ണ**കാരലോപഞ്ച പഠമപച്ചയേ **പ**കാരസ്സ **വ**കാരഞ്ച ദീസു ച ഠാനേസു പുബ്ബസരലോപം കത്വാ നിപ്ഫജ്ജതീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഇദാനി താ പാളിയോ അത്ഥന്തരവിഞ്ഞാപനത്ഥം ആഹച്ചദേസിതാകാരേന ഏകതോ കഥയാമ - "അത്തനാ വിപ്പകതം അത്തനാ പരിയോസാപേതി, ആപത്തി സങ്ഘാദിസേസസ്സ. അത്തനാ വിപ്പകതം പരേഹി പരിയോസാവാപേതി, ആപത്തി സങ്ഘാദിസേസസ്സാ"തി ഏത്ഥ "ഭിക്ഖൂ"തി ഹേതുകത്തുപദം ആനേതബ്ബം. **അത്തനാ വിപ്പകത**ന്തി ഏത്ഥ ച **അത്തനാ**തി വിപ്പകരണക്രിയായ കത്തുകാരകവാചകം കരണവചനം. **വിപ്പകത**ന്തി കമ്മകാരകവാചകം ഉപയോഗവചനം. **അത്തനാ പരിയോസാപേതീ**തി ഏത്ഥ പന **അത്തനാ**തി അബ്യയപദഭൂതേന **സയം**സദ്ദേന സമാനത്ഥം വിഭത്യന്തപതിരൂപകം അബ്യയപദം, **സയം**സദ്ദസദിസം വാ തതിയാവിഭത്യന്തം അബ്യയപദം. തഥാ ഹി "അത്തനാ പരിയോസാപേതീ"തി വുത്തവചനസ്സ "സയം പരിയോസാപേതീ"തി അത്ഥോ ഭവതി "അത്തനാ ച പാണാതിപാതീ"തിആദീസു വിയ. **പരേഹി പരിയോസാവാപേതീ**തി ഏത്ഥ പന **പരേഹീ**തി കമ്മകാരകവാചകം കരണവചനന്തി ഗഹേതബ്ബം, "സുനഖേഹിപി ഖാദാപേന്തീ"തി ഏത്ഥ "സുനഖേഹീ"തി പദം വിയ. ഏത്ഥ ഹി യഥാ "രാജാനോ ചോരം സുനഖേ ഖാദാപേന്തീ"തി ഉപയോഗവസേന അത്ഥോ ഭവതി, തഥാ "ഭിക്ഖു അത്തനാ വിപ്പകതം പരേ ജനേ പരിയോസാവാപേതീ"തി ഉപയോഗവസേന അത്ഥോ ഭവതി. ഏവം ഇമസ്മിം അച്ഛരിയബ്ഭുതനയവിചിത്തേ ഭഗവതോ പാവചനേ ദ്വികാരിതപച്ചയവന്തമ്പി പദമത്ഥീതി സാരതോ പച്ചേതബ്ബം. അയം നയോ സുഖുമോ സാസനേ ആദരം

കത്വാ ആയസ്മന്തേഹി സാധുകം മനസി കാതബ്ബോ. യസ്സ ഹി അത്ഥായ ഇദം പകരണം കരിമ്ഹ, ന അയം അത്തനോ മതി, അഥ ഖോ പുബ്ബാചരിയാനം സന്തികാ ലദ്ധത്താ തേസഞ്ഞേവ മതീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഇദാനി **അകാരിതദ്വികമ്മികപദാനം** വചനോകാസോ അനുപ്പത്തോ, തസ്മാ താനി കഥയാമ, താനി ച ഖോ ധാതുവസേന ഏവം വേദിതബ്ബാനി സവിനിച്ഛയാനി. സേയ്യഥിദം?

ദുഹികരവഹിപുച്ഛി, യാചി ഭിക്ഖി ച നിബ്രൂതി;
ഭണിവദിവചിഭാസി, സാസിദഹിനാഥധാതു.

രുധി ജി ചിപഭുതീതി, യേ തേ ദ്വികമ്മകാ ധീരാ;
പവദുമപി വിയുത്താ, കാരിതപ്പച്ചയേഹി ച.

അപാദാനാദികേ പുബ്ബ-വിധിമ്ഹാ സഹിമേ'ബ്രവും;
ഉപയോഗവചനസ്സ, നിമിത്തന്തി സനന്തനാ.

ഏതേ **ദുഹാ**ദയോ ധാതൂ, തികമ്മാപി ഭവന്തി തു;
കാരിതപ്പച്ചയേ ലദ്ധേ, ഇതി ആചരിയാ'ബ്രവും.

തത്രിമാനി ഉദാഹരണാനി - ഗവം പയോ ദുഹതി ഗോപാലകോ. ഗാവിം ഖീരം ദുഹതി ഗോപാലദാരകോ. തത്ഥ **പയോ**തി ഉപയോഗവചനം, "യസോ ലദ്ധാ ന മജ്ജേയ്യാ"തി ഏത്ഥ "യസോ"തി പദമിവ. മനോഗണികസ്സ ഹി ഈദിസമ്പി ഉപയോഗവചനം ഹോതി അഞ്ഞാദിസമ്പി. ഇസ്സരോ ഗോപാലം ഗവം പയോ ദുഹാപേതി. ഗോപാലേന ഗാവോ ഖീരം ദുഹിതാ. ഗോഹി പയോ ദുഹതീതി ഏത്ഥ അപാദാനവിസയത്താ ദ്വികമ്മകഭാവോ നത്ഥി. "വിസാണതോ ഗവം ദുഹം, യത്ഥ ഖീരം ന വിന്ദതീ"തി ഏത്ഥ പന അപാദാനവിസയത്തേപി ഗവാവയവഭൂതസ്സ വിസാണസ്സ വിസും ഗഹിതത്താ "ഗവം ഖീരം ദുഹന്തോ"തി ദ്വികമ്മികഭാവോ ലബ്ഭതീതി ദട്ഠബ്ബം. **ദുഹിനോ** പയോഗോയം.

കരോതിസ്സ പയോഗേ കട്ഠമങ്ഗാരം കരോതി, സുവണ്ണം കടകം കരോതി, സചേ ജേ സച്ചം ഭണസി, അദാസിം തം കരോമി. ഏത്ഥ ച **അങ്ഗാരം കരോതീ**തി പരിച്ചത്തകാരണവസേന വുത്തം. കട്ഠഞ്ഹി അങ്ഗാരഭാവസ്സ കാരണം, അങ്ഗാരേ കതേ കാരണഭൂതസ്സ കട്ഠസ്സ കട്ഠഭാവോ വിഗച്ഛതി. **കടകം കരോതീ**തി ഇദം അപരിച്ചത്തകാരണവസേന വുത്തം. സുവണ്ണഞ്ഹി കടകഭാവസ്സ കാരണം, കടകേ കതേപി കാരകഭൂതസ്സ സുവണ്ണസ്സ സുവണ്ണഭാവോ ന വിഗച്ഛതി, അഥ ഖോ വിസേസന്തരുപ്പത്തിഭാവേന സമ്പജ്ജതി. **അദാസിം തം കരോമീ**തി ഇദം പന ഠാനന്തരദാനവസേന വുത്തം "ഉപരാജം മഹാരാജം കരോമീ"തി ഏത്ഥ വിയ. തത്ഥ "ഇസ്സരോ പുരിസേന പുരിസം വാ കട്ഠമങ്ഗാരം കാരേതി. തഥാ സുവണ്ണം കടകം കാരേതീ"തി തികമ്മികപ്പയോഗോപി ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ "ബ്രഹ്മദത്തോ രജ്ജം കാരേതീ"തി, "ബ്രഹ്മദത്തേ രജ്ജം കാരേന്തേ"തി ദ്വികമ്മകപ്പയോഗോ.

ഏത്ഥേകേ വദേയ്യും "നനു ച ഭോ ഏത്ഥ ഏകമേവ കമ്മം ദിസ്സതി, കേനായം പയോഗോ ദ്വികമ്മികപ്പയോഗോ ഹോതീ"തി. കിഞ്ചാപി ഏകമേവ

ദിസ്സതി, തഥാപി അത്ഥതോ ദ്വേയേവ കമ്മാനി ദിസ്സന്തീതി ഗഹേതബ്ബം. തഥാ ഹി **ബ്രഹ്മദത്തോ രജ്ജം കാരേതീ**തി ഏത്ഥ ബ്രഹ്മദത്തോ അത്തനോ രാജഭാവം മഹാജനേന കാരയതീതി അത്ഥോ. ഏവം പന അത്ഥേ ഗഹിതേ "രജ്ജം കാരേഹി ഭദ്ദന്തേ, കിം അരഞ്ഞേ കരിസ്സസീ"തിആദീസുപി ത്വം അത്തനോ രാജഭാവം അമ്ഹേഹി കാരാപേഹി, അത്താനം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചാപേഹി, മയം തം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചിതുകാമാതി അത്ഥോ സമത്ഥിതോ ഭവതി.

ബ്രഹ്മദത്തേ രജ്ജം കാരേന്തേതി ഏത്ഥാപി ബ്രഹ്മദത്തേ അത്തനോ രാജഭാവം മഹാജനേന കാരയന്തേതി അത്ഥോ ഭവതി. സാസനസ്മിഞ്ഹി കാരിതവിസയേ കരണവചനം ഉപയോഗത്ഥഞ്ഞേവ ദീപേതി, തസ്മാ അത്ഥതോ ദ്വേയേവ കമ്മനി ദിസ്സന്തീതി വദാമ. അയമത്ഥോ **അഭിധമ്മടീകായം** ചക്ഖുന്ദ്രിയാദിനിബ്ബചനത്ഥവിഭാവനായ ദീപേതബ്ബോ. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മടീകായം** ഇദം വുത്തം **"ചക്ഖുദ്വാരേ ഇന്ദത്തം കാരേതീ**തി ചക്ഖുദ്വാരഭാവേ തംദ്വാരികേഹി അത്തനോ ഇന്ദഭാവം പരമിസ്സരഭാവം കാരയതീതി അത്ഥോ. തഞ്ഹി തേ രൂപഗ്ഗഹണേ അത്താനം അനുവത്തേതി, തേ ച തം അനുവത്തന്തീ"തി. യദി പന **കര**ധാതു ദ്വികമ്മകോ, ഏവം സന്തേ "ബ്രഹ്മദത്തോ രജ്ജം കാരേതീ"തിആദീസു ലദ്ധകാരിതപച്ചയത്താ "കാരേതീ"തിആദീഹി പദേഹി തികമ്മകേഹിയേവ ഭവിതബ്ബന്തി? ന, നിയമാഭാവതോ, താദിസസ്സ ച പയോഗസ്സ വോഹാരപഥേ അനാഗതത്താ.

കട്ഠം പുരിസേന അങ്ഗാരം കതം. സുവണ്ണം കമ്മാരേന കടകം കതം, ദാസീ സാമികേന അദാസിം കതാ, ഏവമ്പേത്ഥ ദ്വികമ്മകപ്പയോഗാ വേദിതബ്ബാ. **സുവണ്ണേന കടകം കരോതീ**തി ഏത്ഥ ഹി വിസേസനത്ഥേ പവത്തകരണവിസയത്താ ദ്വികമ്മികഭാവോ ന ലബ്ഭതീതി ദട്ഠബ്ബം. അയം നയോ അഞ്ഞത്രാപി ഉപപരിക്ഖിത്വാ യഥാസമ്ഭവം നേതബ്ബോ. **കരോതി**സ്സ പയോഗോയം.

വഹിആദീനം പയോഗേ രാജപുരിസാ രഥം ഗാമം വഹന്തി. അയം രാജാ മം നാമം പുച്ഛതി. പരാഭവന്തം പുരിസം, മയം പുച്ഛാമ ഗോതമം. ആയസ്മാ ഉപാലി ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന വിനയം പുട്ഠോ. ദേവദത്തോ രാജാനം കമ്ബലം യാചതി. തേ മം അസ്സേ അയാചിസും. ധനം തം താത യാചതി. ബ്രാഹ്മണോ നാഗം മണിം യാചതി. നാഗോ മണിം യാചിതോ ബ്രാഹ്മണേന ബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതോ ധമ്മദേസനം ഭഗവാ. താപസോ കുലം ഭോജനം ഭിക്ഖതി. അജം ഗാമം നേതി. അജോ ഗാമം നീതോ. മുത്തോ ചമ്പേയ്യകോ നാഗോ, രാജാനം ഏതദബ്രവി.

ഏത്ഥ **രാജാന**ന്തി മുഖ്യതോ കമ്മം വുത്തം. **ഏത**ന്തി ഗുണതോ. തഥാ **രാജാന**ന്തി അകഥിതകമ്മം വുത്തം. **ഏത**ന്തി കഥിതകമ്മം. ഏസ നയോ അഞ്ഞത്രാപി ഉപപരിക്ഖിത്വാ യഥാരഹം യോജേതബ്ബോ. ഏവമേവ "ബ്രൂഹി ഭഗവാ"തിആദീസു സമ്പദാനവിസയത്താ ദ്വികമ്മകഭാവോ ന ലബ്ഭതി. ഭിക്ഖു മഹാരാജാനം ധമ്മം ഭണതി. യം മം ഭണസി സാരഥി. യം മം വദതി. ഭഗവന്തം ഏതദവോച. പിതാ പുത്തം ഭാസതി. യം മം ത്വം അനുസാസസി. സക്യാ ഖോ പന അമ്ബട്ഠ രാജാനം ഓക്കാകം പിതാമഹം ദഹന്തി. ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ തം തം ഹിതപടിപത്തിം നാഥതി. ഗാവോ വജം രുന്ധതി ഗോപാലകോ. ധുത്തോ ധുത്തജനം ധനം ജിനാതി. ഏത്ഥ ച "കമനുത്തരം രത്നവരം ജിനാമാ"തി **പുണ്ണകജാതകപാളി** നിദസ്സനം. തത്ഥായമത്ഥോ "മയം

ജനിന്ദാ കതരം രാജാനം അനുത്തരം രത്നവരം ജിനാമാ”തി. ഇട്ഠകായോ പാകാരം ചിനോതി വഡ്ഢകീ. അഞ്ഞാനിപി യോജേതബ്ബാനി.

ഏത്ഥ കേചി പുച്ഛേയ്യും “ഗന്ധകുടിം പദക്ഖിണം കരോതി, ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി. ഉപാസകം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതൂ’തി പയോഗേസു കിം ദ്വികമ്മകഭാവോ ലബ്ഭതീ”തി? ഏത്ഥ വുച്ചതേ - “ഗന്ധകുടിം പദക്ഖിണം കരോതീ”തി ഏത്ഥ ന ലബ്ഭതി ഗുണഗുണീനം വസേന ഗഹിതത്താ. “ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമീ”തി ഏത്ഥാപി ന ലബ്ഭതി “സരണം ഇതി ഗച്ഛാമീ”തി **ഇതി**സദ്ദലോപവസേന വുത്തത്താ. തഥാ ഹി **ബുദ്ധ**ന്തി ഉപയോഗവചനം. **സരണ**ന്തി പച്ചത്തവചനം. “ബുദ്ധം മമ സരണം പരായണം, അഘസ്സ താതാ ഹിതസ്സ ച വിധാതാ”തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന “ഭജാമി സേവാമി ബുജ്ഝാമീ”തി അത്ഥോ. “ഉപാസകം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതൂ”തി ഏത്ഥ പന ദ്വികമ്മകഭാവോ ലബ്ഭതീതി വത്തബ്ബോ “മം ഇതോ പട്ഠായ ഉപാസകം ധാരേതൂ”തി അത്ഥസമ്ഭവതോ “സക്യാ ഖോ പന അമ്ബട്ഠ രാജാനം ഓക്കാകം പിതാമഹം ദഹന്തീ”തി **ദഹ**ധാതുപ്പയോഗേന സമാനത്താ ച, അധിപ്പായത്ഥതോ പന “മം ‘ഉപാസകോ മേ അയ’ന്തി ധാരേതൂ”തി അത്ഥോ സമ്ഭവതീതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം അകാരിതാനി ദ്വികമ്മികധാതുരൂപാനി വിഭാവിതാനി.

ഇച്ചേവമമ്ഹേഹി ആദിതോ പട്ഠായ ഭഗവതോ സാസനത്ഥം യഥാസത്തി യഥാബലം ധാതുയോ ച തംരൂപാനി ച തദനുരൂപേഹി നാനാപദേഹി നാനാഅത്ഥേഹി നാനാനയേഹി ച യോജേത്വാ വിഭാവിതാനി, ഏവം വിഭാവേന്തേഹിപി അമ്ഹേഹി താസം സരൂപപരിച്ഛേദോ അത്ഥപരിച്ഛേദോ വാ ന സക്കാ സബ്ബസോ വത്തും. തദുഭയഞ്ഹി കോ സബ്ബസോ വത്തും സക്ഖിസ്സതി അഞ്ഞത്ര ആഗമാധിഗമസമ്പന്നേഹി പഭിന്നപടിസമ്ഭിദേഹി മഹാഖീണാസവേഹി.

അത്ഥാതിസയയുത്താപി, ധാതൂ ഹോന്തി യതോ തതോ.
പയോഗതോനുഗന്തബ്ബാ, അനേകത്ഥാ ഹി ധാതവോ.

യേനേകത്ഥധരാ ചരന്തി വിവിധാ നാഥസ്സ പാഠേ വരേ,
തേനേകത്ഥധരാവ ഹോന്തി സഹിതാ നാനൂപസഗ്ഗേഹിവേ;
ധാതൂനം പന തേസമത്ഥപരമം ഖീണാസവേ പണ്ഡിതേ,
വജ്ജേത്വാ പടിസമ്ഭിദാമതിയുതേ കോ സബ്ബസോ ഭണതീതി.

ഇതി നവങ്ഗേ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ ബ്യപ്പഥഗതീസു വിഞ്ഞൂനം

കോസല്ലത്ഥായ കതേ സദ്ദനീതിപ്പകരണേ

സബ്ബഗണവിനിച്ഛയോ നാമ ഏകൂനവീസതിമോ പരിച്ഛേദോ

സഹ രൂപവിഭാവനായ ധാതുവിഭാവനാ നിട്ഠിതാ.

ധാതുമാലാ നിട്ഠിതാ.